Maria Dombrowska

NOPȚI ȘI ZILE

Iubire

Maria Dombrowska

NOPŢI ŞI ZILE

●●●

Maria Dombrowska

NOPŢI ŞI ZILE

Maria Dombrowska

Iubire

În românește de Virgil Teodorescu și Elena Linţa

Editura pentru Literatură Universală ● București — 1966

Coperta de *T. Mironescu*

Maria Dąbrowska

NOCE I DNIE

Tom III, IV

Czytelnik, Warszawa, 1962

Partea întîi

1

— Doamna directoare vă poftește la masă, spuse Tekla, o fată drăgălașă, înceată în mișcări și la vorbă. Pe aici, domnișoară. Aci e sala de mese.

Cînd văzu fețe necunoscute, Agnisia se tulbură și i se păru că n-o să mai ajungă pînă la masă.

De fapt, nu era cine știe ce lume în sufragerie. Toți se așezaseră la locurile lor, numai doamna Wenorden alerga de colo colo, cu pasul ei vioi. Zărind-o pe Agnisia, se repezi la ea, o cuprinse pe după gît, o trase la masă și o prezentă tuturor. Dintre toate mîinile ce se întindeau spre ea, Agnisia sărută, intimidată, o mînă galbenă și zbîrcită; un domn, care se ridicase în picioare ca s-o salute, făcu o reverență de domnișoară. După aceea, îi arătară Agnisiei unde să stea și, după cîteva întrebări cam de felul ăsta: „Ți-e dor de casă?“, „Cam cît faci pînă la Serbinów?“ și altele asemănătoare, îi dădură pace.

După ce-și mai reveni puțin, începu să-și dea seama de ceea ce se petrecea în juru-i. Masa lungă fusese așternută pentru cină numai la un capăt al ei. Directoarea stătea în capul mesei, alături de ea, de o parte stăteau două persoane în vîrstă, iar de cealaltă domnul acela care se ridicase și o salutase pe Agnisia cu o reverență, ca o domnișoară. Se dumirise că era soțul directoarei. Între el și Agnisia stătea o fată tînără, cu trăsături delicate, dar ferme, cu chipul slab, prelung. Avea ochi căprui, luminoși și păr negru, lucios. Se îmbujorase din cale-afară, rîdea des, și cînd rîdea își arăta dinții albi și

închidea ochii. Această tînără era, pesemne, domnișoara Woelke, căci toți i se adresau în germană.

Discuta cu ea mai cu seamă domnul Wenorden, un om oacheș, nu prea înalt, voinic. Îi părea Agnisiei un bărbat chipeș, deși se uita peste ochelari într-un fel anume, parcă nițel sașiu, dar asta nu-l urîțea, ci-i dădea o expresie plină de haz. Vorbea mult, rîdea și mai des decît domnișoara Woelke. Avea o voce puternică, răsunătoare și hohotul lui de rîs umplea sala. Discuta, mîncînd, ba pe deasupra mai servea și la masă. Se ridică de cîteva ori, aduse de pe o altă masă farfurii, ascuți două cuțite mari, apoi tăie cu unul din ele din friptura rece și așeză feliile, cu îndemînare, pe un platou. Cînd trecea de la o masă la alta, fredona. Refrenul obișnuit era :

Elsa, Elsa din Brabant...

dar după ce îngîna aceste cîteva cuvinte se oprea, pentru că distanța dintre mese nu-i îngăduia decît atît.

Fata care-o adusese pe Agnisia la cină, Tekla, se arăta foarte rar în timpul mesei. În schimb, în camerele de sus se auzea bocănitul pașilor ei și zgomot de obiecte grele mutate din loc, din care pricină lampa din tavan începea să se legene deasupra mesei. Dintr-o dată, o bufnitură îi făcu pe toți să-și ridice, o clipă, capetele, în timp ce domnul în vîrstă, care stătea de cealaltă parte a mesei, spuse cu glas mieros :

— Pătuțurile ! Așază pătuțurile !

Bătrînul era foarte gras, dar fața lui plină, cu ochii galbeni, dintre care unul cu gene albe, era destul de atrăgătoare, mai ales cînd zîmbea, lucru care i se întîmpla, de altfel, aproape mereu. Bătrîna de lîngă el, ceva mai grasă chiar, avea chipul asprit, ochii căprui, ageri, și fața cărnoasă, energică. Părul ei cărunt era pieptănat în sus și acoperit, pe creștet, cu dantelă neagră. Probabil că era beteagă de picioare, căci lîngă scaunul ei un baston lung se sprijinea de rezemătoare. După o vreme, Agnisia îi recunoscu pe cei doi bătrîni. Îi văzuse de cîteva ori în parc și pe stradă, îi știa și de la maică-sa ;

nu erau alții decît pastorul Wenorden cu soția. Soțul directoarei era fiul lor și chiar semăna cu bătrîna sa mamă, dar era mai vesel și puțin mai slab.

După ce luă seama la toți din jurul ei, Agnisia începu să urmărească discuția, fie zîmbind la glumele auzite, fie străduindu-se să înțeleagă frazele rostite în germană. Deodată, o auzi pe doamna Wenorden :

— Agnisia, dacă ai sfîrșit de mîncat, te poți ridica de la masă. Cu siguranță că vrei să-ți despachetezi și să-ți aranjezi lucrurile. Sus, lumina-i aprinsă. Sper că nu ți-e teamă să urci singură.

— Nu, se grăbi s-o asigure Agnisia. Ar fi voit să mai adauge că își aranjase lucrurile înainte de cină, dar îi lipsi curajul.

Bineînțeles că nu-i era frică să urce singură sus. Mai teamă-i era acasă de camerele goale, unde fiecare colțișor își avea povestea și spaimele lui.

Dar ajunsă la jumătatea drumului, la etajul al doilea, auzi forfota din dormitoare și se opri din drum. Se apropie de fereastra din dreptul scării prin care se vedeau curtea și mai departe, dincolo de poartă, luminile orașului. „Cît e de trist", se gîndi gata-gata s-o podidească plînsul. După o vreme, auzi jos, în sufragerie, zgomot de scaune tîrîte pe podea, de uși care se-nchid și se deschid, voci pe coridoare și, dintr-o dată, liniște. Apoi bocănitul bastonului și niște pași apăsați coborînd scările. Curînd, îl zări pe pastor cu soția ieșind în curte. Mergeau, poticnindu-se de pietre, bastonul scrîșnea pe prundiș și chiar, lovind pietricelele, scăpăra cîteodată scîntei. Agnisiei îi trecu prin minte că dintr-o clipă în alta va veni sus cineva și o va găsi stînd acolo, fără nici o treabă, pe scări. Urcă fără zgomot ultimele trepte. Îi ieși înainte portarul, care tocmai cobora, ștergîndu-și nasul cu mîna.

— Poftiți la culcare, domnișoară, spuse Tekla cu glas prietenos, cînd o văzu intrînd în dormitor. A fost oleacă de harababură pe-aici. Am zugrăvit camerele și am urcat paturile domnișoarelor în pod. Acum le-am pus la loc.

În clipa aceea, la etajul întîi se auziră acorduri de vioară : cineva încerca să închege o melodie.

— Domnul nostru se pricepe la vioară, zise Tekla, da' măcar dac-ar cînta ceva. Că așa, numai zdrăngăne și iar zdrăngăne pe strunele alea, spuse ea, rîzînd. Acu, noapte bună, domnișoară !

Jos, de sub arcușul nevăzut, se revărsă un tril care umplu toată casa cu sunetele-i prelungi, apoi se frînse pe neașteptate.

Agnisia intrase-n așternut, cînd își făcu apariția domnișoara Woelke, care stinse lampa din dormitor, se strecură în vîrful picioarelor după paravanul verde și, aprinzînd o lămpiță, se mai foi o vreme. Umbra brațelor ei, în timp ce-și pieptăna părul lung, se proiecta pe cretonul verde al paravanului, pe pereți și pe tavan. Cînd isprăvi cu pieptănatul, domnișoara Woelke se apropie de paravan. Era atît de înaltă, că atunci cînd se ridica în vîrfurile picioarelor, capul ei se înălța deasupra paravanului. Văzînd că Agnisia nu doarme, flutură mîna în semn de noapte bună, așa cum ne luăm rămas bun în gară de la cei care pleacă cu trenul.

Agnisia se simți cuprinsă de un val de căldură. Ar fi vrut să spună : „*Gute Nacht !*“ dar, la gîndul că buzele ei s-ar încumeta să rostească aceste cuvinte, inima începu să-i bată cu putere. Nu și-ar fi închipuit niciodată că-i atît de greu printre străini. Cînd nu ni se dă atenție, ne-apucă tristețea. Dar cînd sîntem luați în seamă, ne-ncearcă teama. Și doar, o, Doamne, în vară se simțise pregătită să ia în piept toate greutățile școlii !

În curînd, se stinse și lampa domnișoarei Woelke de după paravan. În cameră se lăsă o liniște grea și apăsătoare. Prin semiîntunericul dormitorului, Agnisia privea ferestrele neacoperite. Acasă aveau obloane și toată noaptea ardea în odaie o lămpiță cu ulei. Acasă ! Rostind în gînd acest cuvînt, tăria o părăsi și începu să plîngă în hohote.

Răsuflarea liniștită, ritmică a nemțoaicei care adormise, se opri : după paravan se făcu liniște deplină.

După o clipă, profesoara întrebă cu glas șoptit :

— *Na, warum weinst du doch so ?*[1]

Agnisia se opri din plîns, ținîndu-și răsuflarea. Cînd i se păru că domnișoara Woelke a adormit din nou, începu iar să plîngă cu sughițuri. Dar *Fräulein* se mișcă îndată, ca și cum s-ar fi așezat pe pat.

— *Hör doch auf,* spuse ea cu rugăminte în glas. *Sei doch vernünftig.*[2]

Se ridică apoi din pat, trase pe ea un capot și veni la căpătîiul Agnisiei. Se așeză pe marginea patului și-și încrucișă mîinile la piept.

— *Na,* zise ea. *So unglücklich bist du doch nicht. Warum weinst du denn ?*[3]... Dar, neprimind nici un răspuns, oftă prelung. *Ja,* spuse după o clipă în șoaptă. *Warte mal*[4]...

Deodată, porni să povestească ceva, desfăcîndu-și mîinile de la piept și începînd să gesticuleze. Agnisia știa oleacă de germană de acasă, de pe timpul cînd avusese o bonă sileziană, dar uitase aproape tot : abia înțelegea o vorbă, două. Berta Woelke se pare că povestea ceva în legătură cu școala și cu elevele. Pe măsură ce o asculta, Agnisia înțelegea tot mai mult ; treptat, povestea începu să o intereseze și chiar să o distreze. La un pasaj mai hazliu, izbucni în rîs. Lacrimile se zvîntaseră.

— *Um Gottes willen,* se întrerupse deodată din povestit domnișoara Woelke, auzind un orologiu bătînd, undeva in oraș, *s'ist ja schon elf !*[5]

Luă mîna Agnisiei care se odihnea pe plapumă într-a sa, îi strînse delicat degetele și plecă, veselă, la ea, după paravan.

Agnisia se simțea tulburată la gîndul că a doua zi aveau să sosească atîtea ființe necunoscute ei. Numai cu domnișoara Woelke școala îi părea în clipa aceea un loc destul de plăcut. Cu acest gînd adormi. O trezi un duruit de roți.

---

[1] De ce plîngi așa ? (Germ.)

[2] Încetează. Fii cuminte. (Germ.)

[3] Doar nu ești chiar atît de nefericită. Atunci de ce plîngi ? (Germ.)

[4] Stai nițel... (Germ.)

[5] Pentru Dumnezeu, s-a făcut ora unsprezece ! (Germ.)

Deschise ochii, fără să-și poată da seama unde se află. O clipă, avu impresia că aude căruța lăptarului care trecea în fiecare zi, dis-de-dimineață, pe lîngă conacul din Serbinów. Îndată tata o să înceapă să umble prin camera lui, îi va spune lăptarului Józefat ce anume treburi are de îndeplinit în oraș și-l va întreba cum e vremea.

Dezmeticindu-se, băgă de seamă că se află într-o odaie străină și înțelese că duruitul venea din stradă. O ușoară dezamăgire o cuprinse o clipă, dar se risipi îndată, la gîndul vieții noi care o aștepta.

2

Elevele continuară să se adune la școală în tot cursul zilei următoare. Mai înainte însă ca cele dintîi să sosească, Agnisia trecu în camera alăturată, care dădea spre curte, și se așeză la fereastră. O bucură mult priveliștea ce i se dezvălui — curtea, poarta, rîul de dincolo de poartă și orașul cu casele lui îngrămădite, care se vedea limpede în depărtare, pentru că vremea era senină. Îi păru rău că părinții rămăseseră singuri la Serbinów, că nu erau și ei acolo să privească orașul scăldat în soare.

Dar cînd cîteva fete necunoscute pătrunseră în cameră, îi mai pieri din entuziasm. Se prefăcea că privește mai departe pe geam, dar ceea ce vedea n-o mai interesa. Ar fi preferat să fie în dormitorul ei, însă nu mai avea putere să traverseze camera de față cu fetele astea străine.

I se făcu din nou dor de casă, nu în mod deosebit de tata, de mama, sau de careva din familie, ci de atmosfera aceea de intimitate, de mersul obișnuit al lucrurilor, în care orice amănunt îi era cunoscut, de oamenii în preajma cărora trăia și se mișca în același ritm cu ei. Cînd, în sfîrșit, fetele fugiră prin alte camere, pași ca pe cărbuni aprinși pînă în camera ei și se așeză pe un scăunel, alături de pat. Acolo își petrecu cea mai mare parte

din zi ; camera aceasta continua să rămînă goală, numai că, din cînd în cînd, cineva trecea prin ea. În restul casei vuia o larmă neîntreruptă. Pînă acum sosiseră cel mult douăzeci de fete, dar făceau atîta hărmălaie de parc-ar fi fost o sută. Uşile se trînteau de perete, scările duduiau, clasele de jos răsunau de glasuri, la etajul întîi cîteva mame, care veniseră să discute cu directoarea, îşi strigau pe nume fiicele; la etajul al doilea, într-o cămăruţă în care se afla un pian, o fată cînta, iar alta o acompania :

Rămîi fată sănătoasă,
Patria mă cheamă...

După aceea trecură amîndouă cu entuziasm la cîntecul :

Fată cu buze de fragă,
Ochii tăi sînt două stele...

Spre seară, cu poştalionul de Czalbów, sosi ultimul grup de eleve. Toată lumea năvăli pe scări.

— Cine-a venit ? Nina Wrońska ? Ia uitaţi-vă ce-a mai crescut Klara asta ! Dar Przyjemska ? N-a venit Joasia ? Ba da, ba da ! se auzea de jos. Dar Marta ? Mărtuţa, ce mai faci, drăguţa mea ? Helena şi-a tăiat părul ! Nu ţipaţi aşa ! Îmi spargeţi urechile ! Ţineţi-mă că leşin ! Zośka ! Bolnăvioaro ! Ai scîncit mult în timpul verii ? Marta ! Ascultă ! Marta ! Maarta ! ! Ascultă !

În curînd, ţipetele se topiră într-un murmur general.

Agnisia era tristă că nu ia parte la aceste însufleţite întîlniri, pline de veselie. Ah, de-ar putea da acum o goană pînă acasă ! Serbinów-ul i se părea un loc populat şi plin de viaţă în comparaţie cu acest pustiu gălăgios. Deodată, inima începu să-i bată puternic. Auzi vocea blîndă, melodioasă a doamnei Wenorden, care întreba :

— Unde-i Agnisia Niechcicówna ?

Tumultul vesel începu să se apropie de ea. Pînă să apuce a se pregăti sufleteşte, se văzu înconjurată de feţe zîmbitoare şi mîini prietenoase se întinseră spre ea. Înţelese că ultimele patru sosite erau colegele ei din clasa a doua.

— Uite, Agnisia, aceasta este Nina Wrońska, spuse directoarea, rîzînd, și-o trase spre ea pe cea mai mică dintre fete. Sărutați-vă și fiți prietene. Nina visează să aibă o prietenă. Vreau să vă împrieteniți. Paturile voastre le-am așezat alături.

Celelalte trei: Klara Hilchen, Zosia Dziewońska și Helena Filińska, cu toate că o salutară călduros, dispărură imediat. Nina însă luă în serios spusele directoarei și rămase cu Niechcicówna.

— Mi-au luat una din valize, spuse ea, și mi-au dus-o, mi se pare, tocmai în aripa cealaltă. Hai, ajută-mă s-o aduc.

Fetele care plecaseră îi plăcuseră Agnisiei mai mult decît Nina, dar, oricum, era bucuroasă că prietenia, stabilită între ele într-un mod atît de ciudat, o introdusese parcă în cercul elevelor, acordîndu-i un loc anume printre ele. Recunoscătoare deci directoarei și Wrońskăi, porni grăbită spre camerele aflate în cealaltă aripă, opusă, a etajului.

Intrînd în dormitor, zări printre școlărițele care nu-și mai găseau astîmpărul o fată foarte oacheșă, care tocmai se pieptăna în fața oglinzii agățate în perete. Întoarse spre ele ochii ei mari, de un albastru-cenușiu.

— Ai venit desigur după valiză. Uite-o lîngă fereastră, se adresă ea Ninei cu o voce slabă, alintată.

— Cine e fata asta? întrebă Agnisia, în timp ce se întorceau.

— Joasia Przyjemska. E în clasa a treia, îi explică Nina. Nu știu de ce, adăugă ea, cum mă prinde somnul, plapuma îmi fuge ba într-o parte, ba în alta. Ție nu ți se-ntîmplă? Și, fără să-i aștepte răspunsul, continuă: Știi ce, dă-mi locul tău. Tragem paturile în așa fel ca eu să dorm la perete. Ție cred că îți este totuna. Trebuie neapărat să dorm la perete!

Spunînd acestea, își scutură zulufii bruni și ridică energic în sus fețișoara ei străvezie cu nas cîrn. Obrajii îi păreau tăiați, de la nas în jos, de două cute scurte, ceea ce dădea ochilor ei viorii o expresie puțin șireată.

— Mie mi-e perfect egal, o asigură Agnisia.

— Atunci, hai !

Se apucară să mute paturile, lucru care îi displăcu Zosiei Dziewońska.

— Ah ! începu ea să se văicărească. De ce faceţi una ca asta ? Nu puteţi să dormiţi o noapte aşa ? Nina are întotdeauna tot felul de idei. Cine-a mai văzut aşa ceva ?

Apoi, cercetînd-o din ochi pe Agnisia, o apucă de breteaua şorţului.

— Ce-i asta ? întrebă ea. Ia uite ce sistem de bretele ! Dar nu-i de loc practic !

Agnisia roşi. Abia atunci luă seama că avea un alt model de şorţ decît al celorlalte fete şi se simţi stînjenită. Răsuflă mai uşurată abia după ce-l scoase.

— Ce tot vrea Bolnăvioara asta ? întrebă Nina, rîzînd. N-o lua în seamă, întotdeauna îţi caută nod în papură. Hai să ne spălăm. De-acum încolo o să facem totul împreună. Bine ?

De jos răsună vocea doamnei Wenorden.

— *Bonjour, mademoiselle* Alice. *Bonjour, chérie...*

— *Bonjour, madame,* răspunse cineva tărăgănat şi nu prea cordial.

— *Mais bonjour,* Klara, *bonjour,* Jeannette. *Oh, que vous êtes devenues grandes,* spuse aceeaşi voce pe un ton indiferent şi politicos.

Domnişoara Berta Woelke traversă spălătorul, îmbrăcată într-o jachetă roşie, pe cap cu pălărie cenuşie de filţ.

— *Wie geht's ?* [1] spuse ea, arătîndu-şi dinţii frumoşi. Fusese pînă la graniţă, ca s-o întîmpine pe domnişoara Alice.

Liniştea casei se tulbură din nou. O parte din fete dădură fuga pînă jos să o salute pe franţuzoaică, altele, care n-o văzuseră încă pe domnişoara Berta, se grăbiră s-o înconjoare.

Dar, încet-încet, liniştea se înstăpîni iar. Aplecîndu-se peste marginea patului, Nina îi povestea Agnisiei, în şoaptă, viaţa ei.

[1] Cum merge ? (Germ.)

— Mămica mea nu mai trăiește, iar tăticu locuiește departe, departe. În Rusia. De un an nu l-am mai văzut. În vacanță, am fost la Zosia Dziewońska. La Bolnăvioara. Așa-i spunem noi. Acum am să vin la tine, nu-i așa?

— Da, zise Agnisia, fără să se gîndească.

N-avea chef să stea de vorbă cu Nina. Parcă o interesa mai mult ce făceau celelalte trei fete din clasa a doua, cu care urma să doarmă în aceeași cameră. Helena Filińska abia acum veni de jos și o dată cu sosirea ei parcă mai dispăru stinghereala din cameră. Agnisiei i se părea că o cunoaște de undeva și mîna mare pe care i-o întinsese la venire parcă îi amintea ceva. Dar ce? Ah, da, îi amintea de Aneczka Niechcicówna. Nu semăna întru totul cu Anka, dar îți insufla același curaj, te făcea să te simți mai la largul tău în orice împrejurări. Helena avea o față prelungă, de forma unui triunghi, cu ochi luminoși, îndrăzneți, cu un nas foarte subțire și o frunte înaltă, mare. Părul scurt, lucios, era pieptănat în sus și prins cu un pieptene roșu, rotund. Cel mai drăguț lucru însă era că, numaidecît după venire, Helena i se adresă ei:

— Baba s-a agățat ca scaiul de mine, spuse ea pe jumătate îmbufnată, pe jumătate în glumă. De-abia am picat și gata cu gura pe mine: „Să fii exemplu, exemplu, auzi!" Ia să mă mai slăbească! Se așeză pe patul Agnisiei, rîzînd. Doamne ferește! Nu pune la inimă ce-ți spun. Îmi place să meliț din gură, dar asta n-are nici o importanță. De fapt, am inimă bună, ai să vezi. Iar baba... adică directoarea — e un om pe cinste. Într-un cuvînt, e o femeie cumsecade. Dar trebuie să mă țin tare, că altfel m-ar înghiți de vie. Ei, deocamdată la revedere. Mă duc să mă spăl.

Și, îndepărtîndu-se, îi trimise Agnisiei o sărutare prin aer. Avea un fel de a fi cam vulgar, dar deschis.

Nina sări de pe pernă.

— Apleacă-te încoace, Niechcicówna, să-ți spun ceva. Doamna o iubește foarte mult pe Helena, începu ea în șoaptă, dar o ține din scurt. Eu cred, de altfel, că și asta

e prea puțin, pentru că Helena e dracu gol. Deși Klara e și mai și.

Tocmai atunci, se apropie de Agnisia o fată necunoscută, din dormitorul alăturat.

— Spune-mi, te rog, unde este spălătorul ? întrebă ea timid.

— Acolo, îi arătă Agnisia, triumfătoare. Înțelese că fata aceasta venise abia în ziua aceea și că deci era și mai nouă acolo decît ea. Asta o făcu să se simtă de-a casei și-i păru bine. Dac-ar fi putut să discute și cu Klara Hilchen și s-o împace pe Zosia Dziewońska, față de care se simțea vinovată pentru că o supărase cu modelul ei caraghios de șorț ! Dar Klara nu vorbea cu nimeni. Sta sub lampa agățată de perete, îmbrăcată ca de oraș, și citea. Peste frumoșii ei obraji îmbujorați, acoperiți cu puf, se lăsau, întunecate, genele lungi ale ochilor aplecați deasupra cărții.

— Klara, culcă-te ! Cine-a mai pomenit una ca asta, să stai noaptea să citești ?! o apostrofă Zosia. Niciodată nu pune mîna pe carte și acum netam-nesam a apucat-o cititul. Ți-am admirat destul rochița nouă. Știm că stofa e de bună calitate, știm și cît costă metrul. Așa că poți să te dezbraci liniștită ! Au ! . . .

Klara aruncase cartea în capul Zosiei Dziewońska. Cartea se lovise de tăblia patului și căzuse lîngă Agnisia, care se aplecă și o ridică.

— Walter Scott, citi ea cu voce tare. *Ivanhoe*. Am citito, se lăudă ea.

— De ce sîsîi ? gemu Dziewońska, plictisită. Ia uitați-vă cum sîsîie Niechcicówna ! Ia te rog să te dezveți de asta.

— De ce ? Mie-mi place, declară Helena. Hei, Dziewońska, nu mai turui ca o meliță stricată !

Abia rostise aceste cuvinte că se prăbuși, scoțînd un țipăt. Klara făcuse o tumbă și, întinzîndu-se pe podea, o apucase de picioare și o răsturnase la pămînt. Timp de o clipă se luptară acolo, înăbușindu-și rîsetele. Domnișoara Berta bătu din palme de după paravan.

— Klara ! Încetează ! Ce-i prea mult nu-i sănătos. Credeam că ți-a mai venit mintea la cap în vacanță, o repezi Helena.

Klara se ridică. Ochii ei de un albastru încîntător sclipeau veseli, părul i se ciufulise. Fluierînd, își lepădă rochia și se trînti pe pat.

— Ce-i asta ? se enervă Dziewońska. La voi acasă nu se spală oamenii înainte de culcare ? Cine-a mai văzut una ca asta ?...

— Du-te și pîrăște-mă, mormăi Klara, somnoroasă.

— Klara se scaldă numai în parfumuri și mirodenii, zise ironic Helena. Pe-aici n-o să prea găsești așa ceva...

Klara aruncă cu puișorul de pernă în Helena. Domnișoara Berta bătu din nou din palme de după paravan. Agnisia rîse, amuzată, cînd deodată simți că Nina o scutură de braț :

— Nu dormi ? Vreau să-ți spun ceva. Mi-am pus în gînd să mă fac sfîntă. Înțelegi ? Să nu spun nici o vorbă urîtă. Să nu fac nici o faptă rea. Adică să mă port ca o sfîntă. Nu vrei și tu ? Hai să începem de mîine. E mai ușor cînd cineva îți ține tovărășie. Ei, ce zici ? Nu-i așa că-i o idee bună ? Hai, acum culcă-te.

— Nu știu... șopti Agnisia, surprinsă. Îi părea rău că nu doarme alături de Helena. După o clipă, simți din nou mîna Ninei pe umăr.

— Întoarce-te o clipă, îi șopti noua prietenă. Știi ceva ? Klara știe totul despre oamenii mari. Dar tu ? Că eu... numai așa, cîte unele. Dacă vrei, îți spun mîine, sau altă dată, cum vine pe lume un copil. Și în general...

— Nu vreau, răspunse Agnisia, speriată, dar tot în șoaptă.

— De ce ? se miră Nina. Ce fel de fată mai ești și tu ?... Dar nu-i nimic...

Zosia Dziewońska începu să ofteze din greu.

— Toate lucrurile mi s-au boțit așa de tare în cufăr, că nu știu zău cu ce-am să mă îmbrac mîine. Apoi strigă, deodată : Miroase îngrozitor a var. Ce le-o fi venit să

văruiască dormitoarele chiar înainte de sosirea noastră? Vai, vai! Voi nu simțiți?

— Nu țipa! Culcă-te! îi porunci Helena.

Din celălalt dormitor se auzeau rîsete înăbușite și șoapte. Domnișoara Berta dădu scaunul la o parte și ieși de după paravan.

— *Nicht schwatzen! Schlafen!* [1] spuse cu vocea ei melodioasă și suflă în lampa agățată de perete.

A doua zi, Agnisia se sculă cu o vagă neliniște în suflet. Uitîndu-se în jur, zări pe scaun obiectul frămîntărilor ei. Șorțul acela care era altfel croit decît al celorlalte eleve. În locul unui corsaj pătrat cu bretele, bretelele se încrucișau peste piept pornind din talie și pe deasupra mai aveau și un volan lat pe de margini. Seara trecută îl văzuse și rîsese de ea numai Zosia Dziewońska, dar astăzi cu siguranță că toate au s-o arate cu degetul. Poate c-ar fi mai bine să se ducă fără șorț? Nu, și așa le-ar atrage atenția. Dar cum sună clopoțelul pentru rugăciune, nu mai avu timp de gîndire. Își legă șorțul și se mai liniști cînd văzu că nu se agață nimeni de ea. Numai Zosia, înaltă și ciolănoasă, se uita piezîș, cu ochii ei negri și ageri, la volanele Agnisiei de parcă ar fi amenințat-o cine știe ce pericol. Spre uimirea ei, în timp ce coborau scara, o fată dintr-un grup zise: „Ia uitați-vă ce șorț frumos are asta nouă. Nu seamănă cu al celorlalte." Agnisia își ridică din nou, veselă, capul. Cînd ajunse însă jos, se întristă iar la gîndul că trebuie să mai treacă încă o dată prin chinurile intrării în școală. Clasele și coridoarele erau ticsite de eleve externe. Fețele cunoscute ale celor din internat se pierdură în mulțimea de chipuri, totul deveni iar străin și nesigur. Se opri lîngă perete, căutînd desperată un moment prielnic spre a-și face loc să intre și ea în tumultul asurzitor din jur. Deodată, o zări pe Helena. Alergă la ea, se prinseră de mîini.

— Vrei să stai cu mine? o întrebă Helena.

— Cum nu! Vreau! Vreau! îi răspunse Agnisia cu căldură.

[1] Nu pălăvrăgiți! Dormiți! (Germ.)

Se opriră în mijlocul șuvoiului, spre a chibzui împreună ce loc să-și aleagă în clasă. Helena se uita însă în jur ca și cum ar fi căutat un sprijin în rezolvarea acestei probleme.

— Stai puțin, spuse, distrată. O clipă... Știi ce, adăugă, mai bine să nu contezi pe mine. Pe mine nu se poate conta. Bătrîna spune mereu asta.

Între timp, se apropie de Agnisia Nina Wrońska.

— Unde-ai fost? Te-am căutat, spuse, apucînd-o de mijloc și încercînd s-o salte în sus. O să stai cu mine, nu-i așa?

Agnisia se uită după Helena care se îndrepta spre fundul clasei cu una dintre externe. Își povesteau ceva, rîzînd în hohote. Agnisia avu neplăcuta impresie că Helena, în timp ce vorbea cu ea, o aștepta pe cealaltă. Se lăsă deci dusă de Wrońska. De altfel, știuse că așa are să se sfîrșească și socotea că e chiar mai bine. Aproape că i se părea că are anumite obligații față de Nina. Se așezară alături, ce-i drept nu pentru mult timp, căci în ziua aceea li se dictă doar lista de manuale și orarul. De ele se ocupa profesoara de polonă, domnișoara Zmijewiczówna, o femeie destul de în vîrstă, grasă, într-o rochie maro, cu părul și ochii de aceeași culoare. Agnisia o știa de la examen. După examen, domnișoara Zmijewiczówna plecase pentru cîteva zile la familia ei. Se întorsese abia în ajun, seara tîrziu. Dimineața își și făcu apariția cu internele la rugăciune. Cînd trecu pragul clasei, se aplecă, ridică o bucată de hîrtie de pe jos și o aruncă la coș.

— Plicticoasă și tipicară, zise Helena mai tîrziu. Știi cum am botezat-o? Tabaca.

Agnisiei însă îi era simpatică, mai ales că o recunoscuse și o salutase cu cuvintele:

— Ah, iat-o și pe Niechcicówna, care ne-a răspuns așa de frumos la examen.

Apoi elevele fură duse la biserică. Protestantele (Klara Hilchen) porniră cu domnișoara Berta la biserica lor, iar catolicele, sub conducerea Tabacăi, la franciscani, unde era paroh preotul școlii.

A doua zi, Agnisia îi văzu și pe ceilalți profesori. Îi cunoștea pe toți de la examen și fu bucuroasă cînd o recunoscură și ei numaidecît. Acest lucru atrăsese atenția colegelor asupra sa : era aproape fericită. Dar era o fericire fragilă, pe care te miri ce o preschimba iarăși în tristețe amară și lacrimi de dor după cei de-acasă.

Cu toate astea, cînd se întîmplă să plece, curînd, într-o duminică, la Serbinów, înapoindu-se, pe înserat, la pensiion, aproape îi păru rău că plecase. Abia se obișnuise întrucîtva cu școala și se temea că, plecînd chiar și pentru scurt timp, îi va fi greu iarăși să se deprindă. Și chiar așa s-a și întîmplat. În noaptea aceea plînse iar, și în una din duminicile următoare, se bucură că părinții veniseră să o viziteze la internat, în loc s-o ia acasă. Îi zări pe fereastră traversînd curtea și se repezi să le iasă înainte, dar la jumătatea drumului se opri.

— Ce-i cu tine ? o întrebă maică-sa. Nu-ți mai recunoști părinții ? Nu vrei să dai mîna cu noi ?

Nu, nu era asta. Pînă atunci însă, părinții nu existaseră pentru ea ca niște ființe luate în sine. Făceau parte din casa lor, se contopeau cu Serbinów-ul, cu pereții casei, cu pomii și cîmpia unde își petrecuse copilăria. Chiar și atunci cînd pleca cu ei pentru cîteva ore la oraș, ambianța aceasta îi însoțea pretutindeni. Și acum, dintr-o dată, cînd îi zări venind așa spre ea, în vizită, îi văzu pentru prima oară ca pe niște oameni care aveau o existență de sine stătătoare : un bărbat înalt, cu fața arsă de soare și o femeie micuță, cam firavă, cu ochii mari, cenușii. Porniră împreună la cofetărie, străbătură parcul, răscolind, cu foșnet, frunzele căzute, și ea tot nu știa cum să se poarte cu părinții ei care-i apăruseră deodată atît de schimbați. Mai ales că și ei, la rîndul lor, păreau frămîntați, era vădit că gîndurile le fugeau undeva în altă parte. Se uită la ei cu o privire întrebătoare, mîhnită. În sfîrșit, maică-sa rosti :

— Avem necazuri cu domnul Katelba.

Tata tuși cu înțeles.

— Eu, spuse, n-am nici un fel de necazuri cu el.

Barbara se sfii să-l contrazică și tăcu. După o clipă, își aminti ceva parcă și spuse cu vioiciune :

— Știi că domnișoara Celina, care a stat la noi, este acum vînzătoare în magazinul mătușii Michalina ? Ei, ce zici ? S-a ținut ea tare un timp, dar pînă la urmă tot a primit.

Agnisia știa : cu o duminică în urmă fusese, după-amiaza, la familia Ostrzeński. Trebuia să vină și domnișoara Celina, dar nu venise.

— Pe la magazin nu-mi place să trec. Fetele de la pension, spuse cu șovăială în glas, cumpără uneori caiete de la prăvălia mătușii și pe urmă le-auzi că se plîng. „De la Ostrzeńska nu trebuie să tîrguim, le-am auzit spunînd. Face ce face și-ți bagă pe gît toate ciurucurile. Și cu cît e marfa mai proastă, cu atît mai mult o ridică în slava cerului."

— Despre toți negustorii se spune așa, rîse Bogumil. Poate c-o fi și-un sîmbure de adevăr în vorbele astea.

— O fi, dar mătușa e de bună-credință, se simți obligată să adauge Barbara. E convinsă întotdeauna că totul este tocmai așa cum ar dori ea să fie.

Agnisia începu să le povestească părinților cîte ceva din noua ei viață.

Acum se simțea din nou bine și la largul ei alături de părinți, dar din păcate sosise timpul să se înapoieze la internat.

În timp ce făceau calea-ntoarsă prin curtea școlii, Agnisia se îmbujoră toată, cînd le răsăriră înainte domnișoara Berta și domnișoara Alice care plecau, probabil, la plimbare. Trecură pe lîngă Agnisia, răspunzînd cu un zîmbet la salutul ei.

— Cea înaltă, brunetă, cu jachetă roșie, e desigur franțuzoaica. Iar cea blondă, nemțoaica — nu-i așa ? întrebă Barbara.

— Nu ! Tocmai invers, strigă Agnisia, amuzată, dar și revoltată oarecum că modesta și nearătoasa Alice putuse fi luată drept Berta Woelke, care trezea admirația tuturor.

— Ce spui ? se miră Barbara și, uitîndu-se în urma lor, adăugă : Într-adevăr. Bruneta, deși e prezentabilă, calcă ca un dragon. Blonda are mai mult farmec, cum au de obicei franțuzoaicele.

3

Necazurile cu Katelba începuseră la două zile după plecarea Agnisiei la școală. Barbara intrase în camera soțului ei dis-de-dimineață, cînd acesta tocmai se îmbrăca.

— Știi ce s-a întîmplat ? îl întrebă ea, îngrijorată. Ieri seară, după ce primise dispozițiile tale, Katelba a înhămat calul la brișcă și și-a luat tălpășița probabil la Nieznanów. Azi, în zori, l-au văzut oamenii întorcîndu-se acasă, beat turtă. Nu știu cum o fi ajuns pînă aici, cică de-abia s-a dat jos din brișcă. M-am întîlnit cu paznicul în bucătărie, venise să facă rost de mîncare pentru cîini. Mi-a spus că a fost nevoit să-l care pe sus pînă în casă.

Bogumil tăcu, rușinat că habar n-avea de nimic. În sfîrșit, rosti cu glas înăbușit :

— A ținut și calul toată noaptea.

— Nu știu ce l-o fi apucat. A mai făcut el destule boacăne, dar niciodată nu s-a dat așa în spectacol. Ei, ce facem cu el ?

— Nu știu, zise Bogumil dus pe gînduri. Nu știu, repetă el, văzînd privirea ei înspăimîntată. Om vedea.

Într-adevăr, Katelba se întorsese acasă pe două cărări. Se vede treaba că apucase însă să-și mai vină-n simțiri, pentru că atunci cînd Bogumil ieși în curte, îl zări îndreptîndu-se cu mers împleticit spre hambare unde se treiera.

— Mi se pare că ești bolnav, domnule, îi spuse Bogumil, enervat. Du-te și te culcă. În starea în care ești n-ar fi de mirare să te schilodească mașina.

Nedorind să lungească discuția, Bogumil se întoarse și-și văzu de drum. Cînd îi povesti mai tîrziu Barbarei cum îl întîmpinase, ea îl mustră :

— De ce i-ai spus că e bolnav ? Din prea multă bunătate îl înveți la rău. Îl înveți să fugă de răspundere și să mintă.

— Las' că știe el bine ce cred despre el, se apără Niechcic. L-am văzut eu cum se rușinase. Exagerînd, încercă să-i arate ce impresie făcuseră cuvintele lui asupra vătafului. Doar nu puteam să stau de vorbă cu un om beat, adăugă apoi.

A doua zi, seara, după ce primi dispoziții pentru ziua următoare, Katelba mai rămase o clipă în birou și, cînd fu singur cu Bogumil Niechcic, îl rugă să-i dea un concediu de cîteva zile. Arăta ca vai de lume. Pleoapele i se înroșiseră de praful de la treierat, unde-și pierduse toată ziua, iar pe fața lui arsă de soare, imobilă ca un pietroi, se citea atîta deprimare, încît ochii, roșii de obicei, păreau acum plînși. Fiind întrebat cum îl rabdă inima să ceară învoire tocmai cînd treierișul e în toi, răspunse repezit, înciudat parcă pe el însuși :

— O, domnule, ce să mai vorbim ! Lucrez aici de atîția ani, mă cunoașteți și știți că n-aș cere învoire de florile mărului. Știți că pentru mine datoria e datorie.

Niechcic rămase surprins. Se așteptase la explicații sau scuze. Voi chiar să-l apostrofeze cu asprime, zicîndu-i că un om care își cunoaște datoria, n-o neglijează, așa cum se întîmplă cu el de mai multă vreme. Dar, uitîndu-se încă o dată la Katelba, înțelese că nu era momentul potrivit pentru reproșuri.

— Haide, stai jos, îl îndemnă el, și spune-mi ce se petrece cu dumneata ?

Katelba se așeză și-și puse mîinile pe genunchi. Încruntîndu-și sprîncenele groase, îi mărturisi că mama lui se căsătorește. Cununia urmează să aibă loc în octombrie, dar el nu poate aștepta pînă atunci, trebuie să-și vadă mama neîntîrziat. Trebuie să stea de vorbă cu ea, s-o facă să înțeleagă că nu poate fi de acord cu fapta pe care avea de gînd s-o facă, că nu poate să îngăduie una ca asta.

După o clipă de gîndire, Bogumil îl întrebă dacă nu cumva primise vestea aceasta cu o zi în urmă.

— Da, alaltăieri.

— Din pricina asta te-ai dus cine știe pe unde și te-ai îmbătat? Neprimind nici un răspuns, Bogumil adăugă, iritat: De fapt, am băgat eu de seamă mai demult că-ți cam place băutura.

— Și din pricina asta și din alte pricini, răspunse, încruntat, Katelba. Am atîtea necazuri, urmă, ridicîndu-se, că zău mi s-a urît cu viața.

Tăcu apoi cu încăpățînare, vrînd parcă să-i arate că-i este peste puteri să mai dea alte explicații.

Bogumil îl învoi, fără să-i mai ceară alte lămuriri. În aceeași zi, Katelba plecă în ținutul Lublinului, la maică-sa, care era slujnică la o moșie. După o săptămînă, se întoarse grozav de schimbat și de nervos. Barbara nu putea înțelege cum de e posibil una ca asta la un om atît de echilibrat, de la țară. Începu să-și neglijeze cu totul îndatoririle la curte, nu mai venea la masă și servitorii spuneau că-l aud tot mai des blestemîndu-și mama. Pe deasupra, Olesia Chrobotówna se mută parcă de-a binelea la Serbinów, iar Katelba era văzut mereu în tovărășia ei pe la fermă sau prin sat.

Bogumil se tot gîndea să-l concedieze, dar nu se hotăra, părîndu-i-se că mai este ceva de lămurit în toată afacerea asta. Așa că mai aștepta.

Barbara ajunsese, de una singură, la aceeași concluzie.

— Aici se ascunde ceva, spuse ea, și ar trebui să aflăm ce anume. Nu-mi vine să cred că l-a cuprins desperarea numai din cauza măritișului maică-si.

— Să știi că n-ar fi de mirare, încerca Bogumil s-o liniștească. Cînd ajungi la o anumită vîrstă, ți se pare că te faci de rîsul lumii dacă maică-ta se mărită.

— Ascultă-mă pe mine, îi da înainte Barbara. Aici trebuie să-și fi băgat coada fata aia, Olesia Chrobotówna. Poate mie nu mi-ar fi dat prin cap, că tare sînt oarbă la lucruri d-astea, dar mereu vin oamenii să-mi împuie urechile. Nu e prea greu de văzut că de un an încoace Katelba nu mai e cel dinainte.

Se străduiau să înțeleagă ce anume îl amărîse și-l zdruncinase în așa măsură.

Pe Chrobotówna avuseseră prilejul să o cunoască, deși de la distanță. Cam cu un an și jumătate în urmă venise de la oraș la niște rude din Vechiul Serbinów, tot Chrobotów pe nume, care stăteau cu chirie la un țăran, un oarecare Tomasz Kolański. Închiriaseră la el o cameră și o magazie de scînduri, lîngă coșarul cu grîne. Acolo instalaseră un atelier de cizmărie. Olesia se tocmise o vreme la moșie, la plivitul sfeclei. Nu se prea pricepea însă la munca cîmpului, așa că nu stătuse prea mult. Se dusese la Kaliniec să se tocmească, chipurile, la o fabrică, după care se mutase la Nieznanów, unde se spunea că intrase slujnică la un crîșmar. Umbla săracăcios îmbrăcată, dar nu era lipsită de cochetărie. În urechi purta cercei „de argint", și peste umeri o broboadă înflorată, cu ciucuri. Era slăbănoagă, pirpirie și plină de toane. Avea nasul mare, buzele întotdeauna crăpate, ochii căprui, blînzi, părul blond, vocea groasă, răgușită. Înainte de a-i suci capul lui Katelba, mai zăpăcise cîțiva flăcăi de pe moșie. De altfel, și după ce se încurcase cu vătaful, mai veneau la Bogumil chiar și femei măritate să se plîngă împotriva ei. Îl rugau să n-o mai primească la lucru, acum cînd venise din nou la Serbinów. Îi povesteau pe șleau ce fel de femeie era și cum le momea bărbații. „Chiar și cînd se repede pe-aici de la Nieznanów — spuneau ele — chiar și-atunci numai de isprăvi d-astea se ține." E destul a spune că fetele, ba chiar și copiii, dacă umblau cu ea, erau arătați cu degetul. Se bucura de o faimă atît de rea, încît femeile din sat ar fi vrut ca Bogumil Niechcic să facă ce-o face și să le scape de ea pentru totdeauna.

Dar el nu putea întreprinde nimic : îi venea greu să-i găsească Olesiei o vină, mai ales că nici n-o privea cu seriozitate, ci o socotea un fel de făptură ciudată, creată de Dumnezeu numai pentru plăcerile trupului. Îi făcuse și lui Bogumil ochi dulci, dar el nu era omul care să se lase ispitit de așa ceva.

Bogumil știa că și dragostea cea mai minunată te împinge, vrei, nu vrei, în vîltoarea desfătării trupești ; dar dacă era vorba numai de așa ceva, pe el unul de mult nu-l mai interesa. Înțelegea însă, că un om mai slab de înger și necopt la minte, care nu vedea mai departe de lungul nasului, dac-ar avea ghinionul să se-ncurce cu o femeie de soiul ăsta, s-a zis cu el : va ajunge robul dorinței și nu va mai fi bun de nimic.

Barbara bănuia cam același lucru, deși era surprinsă, fiind de părere că oamenii mai simpli sufletește trec, de obicei, foarte ușor peste asemenea încurcături amoroase. Din pricina aceasta chiar nu mai era atît de sigură de justețea presupunerilor ei anterioare.

— Poate că totuși nu Olesia e pricina ? Se poate. Dar în cazul acesta, cine ?

Auzind întrebarea, lui Bogumil i se făcu dintr-o dată silă să mai vorbească despre Katelba.

— N-are rost să discutăm atît, zise el, oarecum scos din fire. E tînăr. O fi avînd și el frămîntările lui. O să-i treacă ! Să mai așteptăm puțin.

— Să mai așteptăm ? Și dacă nu-i trece și-o să fii nevoit, totuși, să-l dai afară ? Văd că acum îi ții locul : muncești și pentru el. Și dacă o să vină altul care habar n-are de nimic, o să-ți pierzi timpul ca să-l înveți totul de la început. O să fie un chin, se frămînta Barbara. Și, gîndindu-se la presupunerile ei dinainte, zise : Că și băiatul ăsta ! De ce nu s-o fi îndrăgostit și el de-o femeie ca lumea, să se însoare cu ea și gata ? Ar fi putut lucra amîndoi aici.

— Știi ce, nu te mai gîndi la asta. Vezi-ți de treburile tale și lasă-mă pe mine să descurc lucrurile, spuse Bogumil, strigînd aproape, nerăbdător să încheie discuția și abia stăpînindu-și enervarea. Parcă i-ar fi fost teamă să nu descopere cine știe ce lucruri nedorite. Mai ales că un gînd îi tot da tîrcoale de la o vreme. Temeiul bănuielilor lui era însă prea șubred și prea neclar încă, pentru a îndrăzni să-l împărtășească și soției. Dimpotrivă, se

temea ca nu cumva să ajungă ea singură la această bănuială.

Grelele încercări prin care trecuse în tinerețe îl învățaseră pe Bogumil să nu se aștepte la prea mult din partea oamenilor, dar, neașteptînd de nicăieri nici un fel de sprijin, nu era totuși de loc înclinat să vadă pretutindeni curse întinse și înșelătorii. Se lepădase de încrederea excesivă în oameni, dar îi mai rămăsese încă destulă pentru a nu deveni din cale-afară de bănuitor, închipuindu-și că e pîndit de viclenie atunci cînd el se purta cinstit și deschis. Întîmplările din ultimele săptămîni însă îl făcuseră să aibă tot felul de bănuieli, de care nu putea să nu țină seamă, oricît s-ar fi silit. Încerca să alunge aceste ciudate bănuieli, dar ele reveneau mereu și-l hărțuiau, așa cum te hărțuie curiozitatea de a afla evoluția bolii grele descoperite pe neașteptate în organismul tău și pe care nu-ți vine să crezi că o ai. În nici un chip însă nu izbutea să lege între ele diferitele amănunte, să le închege într-un tot și să-și închipuie cum ar arăta el în realitate. Neînvățat cu asemenea analize îndelungi și obositoare, se simțea chinuit, așa că răsuflă ușurat cînd într-o duminică Agnisia veni de la Kaliniec : tot învîrtindu-se în jurul ei, își uitară zbuciumul.

Spre seară, după plecarea Agnisiei, Bogumil, mulțumit și încă plin de veselie, ieși să mai dea o raită pe la fermă, așa cum obișnuia să facă în fiecare duminică înainte de căderea nopții, ținînd seama că rîvna argaților, ca și paza, cam lăsau de dorit.

Cînd trecu pe lîngă acareturi, zări geamul întunecat la Katelba și-și zise, scîrbit, că probabil iarăși plecase pe undeva. Fusese văzut pe șosea încă înainte de amiază — pesemne că o zbughise iarăși la Nieznanów la cîrciuma unde lucra Olesia.

Bogumil ocoli acareturile și, tocmai cînd da să se-ntoarcă, zări pe cineva alergînd dinspre conac spre grajduri. Era Felicia, care se oprea din cînd în cînd, privind în juru-i, dar nevăzîndu-l din pricina întunericului, începu să strige cît o ținea gura :

— Domnule ! Unde sînteţi, domnule ?

— Aici ! răspunse el. Sînt aici ! Ce s-a întîmplat ?

— Oh, dom... şi răsuflarea i se tăie de fugă, domnule ! Cu vătaful nostru s-a întîmplat ceva...

— Linişteşte-te. Cine te pune s-alergi aşa nebuneşte ? Ce s-a întîmplat cu vătaful ? S-a îmbătat iar, cu siguranţă.

Abia trăgîndu-şi sufletul, Felicia începu să povestească, în timp ce-l însoţea pe Bogumil spre conac :

— De îmbătat poate că s-o fi îmbătat, dar ce i-a trăsnit prin minte să facă e cu totul de neînţeles. Noi tocmai pregăteam cina cu doamna, cînd deodată dădu buzna peste noi. Abia se ţinea pe picioare, se tot bălăbănea, bolborosea nu ştiu ce, că şi eu şi doamna ne-am speriat. Iar el o ţinea una şi bună : „Unde-i domnu şi unde-i domnu ?“ Doamna l-a apucat de braţ şi i-a spus : „Vino-ţi în fire, omule ! Ai frică de Dumnezeu !“ la care el : „De Dumnezeu nu mi-e frică, da' de dracu mi-e frică, îl aştept să vină să-mi ia sufletul“. Şi porni să răcnească, trîntind şi bufnind de s-au strîns copiii. Atunci eu i-am zis : „Du-te, dom'le vătaf, de te culcă“, da' el : „Ce să dorm — zice — c-o să dorm destul în groapă“. Şi nici n-apucă să sfîrşească bine că se prăbuşi la pămînt. Atunci doamna mi-a poruncit să alerg să vă caut.

Bogumil asculta în tăcere.

— Ia seama pe unde calci, zise, cînd se apropiară de portiţă şi o deschise. S-a-ntunecat de tot ! O să plouă fără-ndoială.

Cînd ajunseră acasă, Katelba nu mai era acolo. Barbara stătea tristă într-un ungher. Din cealaltă cameră se auzea cum Tomaszek şi Emilka vorbeau înfierbîntaţi, povestindu-şi evenimentul.

Felicia se apucă să pună masa pentru cină.

— Ce-i ? A plecat ? întrebă Bogumil, luîndu-şi o ţigară din cutiuţa de pe masă.

— Da. S-a ridicat de jos şi a plecat, răspunse, abătută, Barbara. Parcă se mai trezise puţin. Duhnea îngrozitor a votcă. Nici nu ştiu dac-o fi ajuns pînă acasă. S-o fi pră-

vălit iarăși pe undeva. Știi, cred că ar trebui să te duci să-l vezi. Mă tem să nu facă vreo prostie. Mi-e frică să nu ne dea foc dacă se apucă să aprindă lampa.

— Bine, mă duc chiar acum.

— Nu. Nu te duce singur. S-a purtat tare ciudat. Să nu-ți facă vreun rău. Bogumil rîse batjocoritor. Zău, dragul meu, vin și eu cu tine...

— Nu, răspunse el cu atîta asprime în glas, că Barbara nu mai insistă. Dar cînd îl văzu cum își aprinde tacticos țigara de la flacăra lămpii, iar se trezi în ea neliniștea.

— Nu te duci ? Du-te ! Mi-e teamă să nu i se fi întîmplat ceva.

— Mă duc numaidecît, zise el. Apoi, privind în treacăt masa pusă, adăugă : Mîncați, nu mă așteptați cu cina.

După ce trase din țigară, ieși. Se opri în fața casei și se uită în sus. Simți cum îi atinge obrazul o pală de umezeală. Bolta cerului se-necase în beznă.

— Concediu trei zile ! se gîndi, pornind spre acareturi. Nu se simțea de loc în apele lui, gîndindu-se că de fapt nici nu prea știa ce să-i spună, lipsindu-i în această privință experiența, că n-avea nici un indiciu la îndemînă de cum să influențeze lucrurile în bine, atît pe plan practic, cît și moral. Simțea că e la bunul plac al întîmplării, că nu se poate bizui decît pe el însuși, că de fapt e atît de singur pe pămîntul ăsta plin de oameni. Înainte vreme, se aflase deseori în situații similare și în chestiuni mult mai importante decît cea de astăzi izbutise să iasă cu fața curată. Acum îi lipseau însă, își zicea, avîntul și îndrăzneala tinereții.

4

De data aceasta Roman Katelba nu era chiar așa de beat cum li se păruse Barbarei și Feliciei. Căzuse, ce-i drept, căci nu prea ținea la băutură și-și pierdea repede echilibrul, dar după ce se ridicase de pe podea și ieșise

afară nu se simțea năuc și greoi în mișcări, cum se întîmplă de obicei cînd bei peste măsură. Dimpotrivă, era surescitat, deși destul de amețit ca să nu știe prea bine ce anume are de făcut. Nimeri, șovăind, ușa camerei sale. Căută cu mîini tremurînde prin toate buzunarele, descoperi, în sfîrșit, chibriturile, aprinse lampa, care începu să fumege, și se trînti pe pat.

În clipa aceea, i se păru că ține în mînă o telegramă. Și parcă citea, sau cineva pe altă cale îi transmitea conținutul telegramei : „Mi-e rău. Vino imediat. Pretendentul mă bagă în mormînt, porcul.“ Se simți cuprins de spaimă și de tristețe la auzul acestui mesaj și parcă începu a fugi peste cîmp, alergînd să-și salveze mama, care nu se mai afla atît de departe, ci chiar aici, undeva pe aproape : pe cîmpul semănat cu cartofi, zăcea întinsă pe un pat și scîncea ca un prunc de țîță. Dar cu toate că era atît de aproape, el, fiul ei, nu putea să ajungă pînă la ea, nu-și putea desprinde picioarele de pămînt. Îl treceau nădușelile și, cînd se uită mai bine, patul era chiar lîngă el, iar în pat lîngă maică-sa sta culcat un om cărunt, ras, parcă ar fi fost moșierul din Pamientów, dar nu era singur : ceva mai încolo sta întins și bărbatul acela tuciuriu, lua-l-ar dracu, pretendentul maică-si, iar pe brațul lui dormea, nepăsătoare, Olesia Chrobotówna. La vederea acestui tablou lui Katelba i se strînse inima. Se repezi la ei să-i ia la bătaie și să-i alunge, dar nu-i putea ajunge. Gemea înăbușit și lovea în ceva care suna ca lemnul ; dispăruseră și maică-sa, și patul, și cîmpul semănat cu cartofi ; numai ciocăniturile se auzeau din ce în ce mai tare. Katelba se căzni să deschidă ochii, și atunci îl văzu pe Bogumil Niechcic intrînd în casă și trăgînd ușa după el.

Cum trecu pragul în camera lui Katelba, Niechcic se apropie de masă și coborî fitilul lămpii. Funinginea acoperise obiectele de pe masă. Katelba se ridică, împleticindu-se, netezi așternutul pe pat și împinse neîndemînatic un scaun spre Niechcic,

— Vrei să mori asfixiat? spuse Niechcic cu voce tare, pe un ton familiar, și deschise ochiul de sus al ferestrei.

Apoi se așeză, măsură cu privirea pereții vineți și goi și-și zise că odaia ar trebui văruită.

— Nu o dată, zise Katelba, am vrut să-mi pun capăt zilelor.

Bogumil îl privi cu luare-aminte.

— Zău? zise el, încercînd să întoarcă în glumă spusele vătafului. Îți merge chiar atît de rău? Și dintr-o dată întrebă, încruntîndu-se: Ești capabil să stai de vorbă cu mine? Ești treaz?

— Sînt treaz, îl asigură Katelba, trecîndu-și mîna peste față, dar ce altceva poate să facă omul decît să bea, cînd propria lui mamă îi dă cu măciuca-n cap, cum mi-a dat maică-mea mie?

Ochii lui Katelba sclipiră de mînie, rostind aceste cuvinte.

— Cum adică „ți-a dat cu măciuca-n cap?" întrebă Bogumil. La urma urmei, în viață se întîmplă și asemenea lucruri. Doar nu-i încă prea bătrînă. De altfel, ți-am spus nu știu de cîte ori s-o aduci aici. Ai fi putut poate să prevîntîmpini măritișul ăsta.

— Nu-i vorba numai de măritiș. E vorba că, să-mi fie cu iertare, ticălosul ăla a mirosit că maică-mea are bani și că...

Katelba tăcu deodată, speriat parcă de vorba care-i scăpase din gură.

— Bani? întrebă Niechcic fără interes. Ce fel de bani?

— Bani... începu Katelba și tăcu iar o clipă, după care continuă, schimbînd tonul: Eh, fie! Și-așa sînt obligat să vă spun tot, domnule. Doar vedeți și dumneavoastră, ca toată lumea de-aici, ce fel de viață duc eu. Nu cheltuiesc nimic pentru mine, nici măcar pe țigări. Din leafă îmi opream atît cît îmi trebuia pentru îmbrăcăminte și pentru cheltuielile mărunte. Restul îl trimiteam mamei. Că aveam mai multă încredere în ea decît în mine. Era o femeie cumsecade și o mamă bună și ne înțeleseserăm

ca banii ăştia să-i păstreze cu sfinţenie, fiind mai în siguranţă la ea, căci eu, ca om tînăr, aş fi putut să-i cheltuiesc pe cine ştie ce fleacuri. Şi, pînă la urmă, ce s-a ales din toată truda mea ?

Zicînd din nou „să-mi fie cu iertare", o făcu cu ou şi cu oţet pe maică-sa, fără să-şi mai aleagă cuvintele.

— Nu zic, o fi fost ea femeie bună şi chibzuită. Ar fi putut să aibă pretenţia s-o întreţin eu, dar niciodată nu mi-a cerut nimic, s-a străduit să se descurce singură. Zicea : „Cît oi putea să muncesc şi m-or ţine puterile, am să-ţi ajut să ajungi om, băiatule". Şi pe livret punea şi banii ei lîngă ai mei. Cum de-a putut femeia asta, atît de chibzuită şi de cumsecade, să se lase păcălită în asemenea hal ? Să-şi piardă capul şi să nu mai ştie ce face de cum i-a ieşit în cale un bărbat !

Bogumil stătu puţin în cumpănă, dacă să rostească sau nu întrebarea care-i stătea pe buze şi care nu-i venise de loc din dorinţa de a-l ajuta pe Katelba. Apoi întrebă, dintr-o dată, cu glas poruncitor :

— Şi cam cîţi bani ai strîns ? Ia spune !

Katelba se sperie şi răspunse grăbit :

— Două mii două sute.

Lui Bogumil suma i se păru enormă. Inima îi zvîcnea. Scîrbit de ceea ce face, începu totuşi să calculeze la repezeală, în minte, cam cît putuse să pună Katelba deoparte în aceşti nouă ani de slujbă. „Să zicem, zece ruble pe lună... deci cel mult o sută douăzeci de ruble pe an..."

Se încurcă în socoteli, era prea tulburat pentru asemenea treabă, cu atît mai mult cu cît Katelba vorbea repede, povestind mai departe :

— Am strîns din greu amîndoi, ne gîndeam să luăm mai tîrziu ceva în arendă. Vreun conac, vreo fermă mai mică. Sau chiar să ne cumpărăm o casă cu gospodărie. Ca tot omul.

— Ţi-o fi lăsat şi tatăl dumitale ceva bani ?

— Nu... adică, da, ceva... aşa nitel ne-a rămas şi de la tata.

— Aha ! se înroși Bogumil. Își aminti de cuvintele Barbarei : „Tu îl deprinzi să mintă". Și banii ăștia... cum i-ați depus ? întrebă el arțăgos. Pe numele cui ? Al mamei dumitale ?

— Da, al mamei.

— Bine, bine. Niechcic se enerva tot mai tare. Dar cînd te-ai dus pe-acolo, de ce naiba n-ai făcut ordine ? De ce n-ai vorbit cu mama ? Și dacă ai văzut ce gînduri are, de ce nu i-ai luat banii ?

— Cum să fi vorbit cu ea, domnule ? se dădea Katelba de ceasul morții. Cînd am ajuns eu acolo nu mai era nimic de făcut ! În scrisoarea aceea, din cauza căreia mi-am băut mințile, mă înștiința că abia în octombrie hotărîseră cununia, dar, de fapt, ei se și cununaseră. Ba și plecase cu ticălosul ăla, numai că n-avusese curajul să-mi scrie adevărul. Le-a fost frică, afurisiților, să nu le stric socotelile. De două ori m-a înșelat mama : o dată cu măritișul și a doua oară cu banii. Și tot ei cu gura mare : „Ce vrei — au răcnit la mine cînd m-am dus acolo — ce vrei de la noi ? Despre ce bani vorbești ? Ce fel de livret de economii zici c-ai avut, cînd și unde ?" M-ar fi mințit ea pe mine înainte, așa, aruncîndu-mi praf în ochi ? Numai cioflingarul ăla a făcut-o din om neom. Și acum ? Ce mi-a mai rămas mie pe lume ? Nu mai am nici mamă și tot ce-am strîns s-a dus pe gîrlă. Ce nădejde mai pot avea în ziua de mîine ? Da' aflați că nu-i iert. Îi dau în judecată. Da, o dau în judecată pe propria mea mamă !

Bogumil încercă să-l liniștească :

— Într-adevăr, e o încercare grea, dar mai bine lasă-te păgubaș de judecată. N-ai să cîștigi nimic. Cum s-o dai în judecată dacă banii erau depuși pe numele mamei dumitale ?

— Știu eu foarte bine că n-am nici un temei s-o dau în judecată. Mai mult mie mi-aș face rău, răspunse Katelba, aruncîndu-i lui Bogumil o privire ciudată, dușmănoasă. Apoi, frecîndu-și încet palmele strînse între ge-

nunchi, se întrebă cu glas tare : Și-acum ce să fac ? Ce să fac ?

— Liniștește-te, omule ! îi spuse Niechcic. Nu ți-ai pierdut nici viața, nici tinerețea. La vîrsta dumitale poți s-o iei de la capăt chiar dacă ai pierde de zece ori cît ai pierdut. Drept să-ți spun, nu banii contează în afacerea asta...

— Unde i-or fi ascuuns, păcătoșii ? Unde ? Cum de i-a smuls ăla de la mama ? îl întrerupse, văicărindu-se, Katelba.

— ...ci faptul că, încercă să-și urmeze gîndul Bogumil, deși îi era destul de greu, amintindu-și nedeslușit că și el se frămîntase nu demult cu asemenea întrebări, dar în legătură cu ce oare ?... Ce se întîmplase atunci ? A, da, Tomaszek... ci faptul că... faptul că, prinse el, în sfîrșit, firul, că ți-ai pierdut cu totul cumpătul. Trebuie să-ți iei inima-n dinți, să-ți vii în fire, să pui capăt băuturii și să te apuci de lucru, cu toată seriozitatea, ca înainte. Sau să te însori, sau...

— Cum să mă însor ? spuse Katelba cu patimă-n glas, parcă pus pe ceartă. Unde mă duc, unde mă-ntorc, fata aia, Chrobotówna, îmi taie mereu calea. E adevărat că o pagubă, oricît ar fi ea de mare, nu ține viața în loc, dacă izbutești să nu te pierzi cu firea. Dar eu nu mai am nici putere, nici liniște și nici dorința să înfrunt viața mai departe. Din cauza fetei ăleia viața mea a ajuns un iad. Eu aș vrea să mă însor. Mi-aș căuta o logodnică, poate aș găsi chiar o fată cu ceva avere, și poate, cine știe, în scurt timp m-aș reface bănește, dar Chrobotówna se ține ca scaiul de mine, și dacă fac una ca asta, îi aruncă cu vitriol în ochi, chiar în fața altarului, fetei cu care ar fi să mă-nsor. O cunosc și știu că nu s-ar da în lături să facă ce zice. Atunci cum să nu mă pierd cu firea, domnule, și cum să nu-mi beau mințile ?

— De ce nu te însori cu ea ?

Katelba se uită la Bogumil, uluit de-a binelea.

— Vă bateți joc de un biet amărît ca mine ? făcu el, mîhnit. Cum să mă însor cu ea ? Cum să iau de nevastă

o neisprăvită ? Mi-e rușine și cînd mă văd lîngă ea. Nu-i vorba că n-are nici cămașă pe ea. Dacă ar fi femeie de suflet, nu m-aș uita eu la zestre. Dar n-are nici suflet, nici tragere de inimă pentru muncă, într-un cuvînt, nu-i bună de nimic. Nu-i stă gîndul decît la un singur lucru. Asta-i toată viața ei. Habar n-are cum să se poarte, n-are nici pic de educație. Cum să te însori cu o lepădătură ca asta care nici nu știi dacă a fost vreodată fată mare ? Doar un dușman mi-ar putea dori așa ceva. Ar însemna să mă fac de rîsul oamenilor. Femeia asta mă stoarce de vlagă și mă distruge. Nu zic că mă jupoaie de bani, cum fac altele de teapa ei. Dar parcă și așa nu pierd destul, că mă tîrăște din crîșmă-n crîșmă ? Ea m-a învățat să beau și ea mă-ndeamnă să mă-mbăt, dîndu-și seama că dacă-s treaz n-are nici o putere asupra mea și că, din cauza deznădejdii care m-a cuprins, nici nu mai știu ce fac.

Bogumil îl asculta în silă.

— De ! îi curmă, în sfîrșit, văicărelile. Cred că te-ar lăsa în pace dacă dumneata nu i-ai căuta tovărășia.

— Vă jur pe Dumnezeul meu, domnule, se otărî Katelba, că eu nu-s ahtiat după ea. Am fost cîndva, adevărat, recunosc. Am dorit-o, ce să fac, omul nu i se poate împotrivi firii, cînd firea își cere drepturile. Dar credeam că tocmai cu una ca ea e mai ușor să ai o legătură și să te desparți după aia fără mare tărăboi. Doar a trecut prin mîna multora. Și cînd colo ? Am dat de dracu ! Blestemat fie ceasul cînd m-am legat de ea ! Mie mi-a trecut, dar ea, cînd vede că nu mai vreau să-i fac pe plac întru totul, se aprinde și mai mult după mine. Viața nu mi-a fost dată ca să mi-o pierd tăvălindu-mă cu una ca ea, și nici măcar în pat, ci prin cotloane, prin șanțuri. Simt și eu nevoia, domnule, să învăț ceva bun în viață, să mai citesc cîte o carte, sau dacă stau cu o femeie, să stau într-o casă ca lumea, să putem vorbi, să ducem împreună o viață omenească. Dar de cîte ori îmi pun în cap să mă rostuiesc în vreun fel, Olesia asta îmi stă în cale. Se vede treaba că mi-o fi făcut ceva vrăji, pentru că întotdeauna

sfîrșesc prin a juca după cum îmi cîntă ea. Uneori, mă prostesc pînă într-atît, că m-apucă mila de Olesia. „Ești vinovat, îmi zic, din pricina ta suferă." Dar cînd te gîndești, n-am față de ea nici o obligație, nu i-am făgăduit niciodată nimic.

— Hm, oftă Bogumil, plictisit și cu gîndul în altă parte. Se întoarse brusc spre fereastră. I se păru că se petrece ceva dincolo de geam. Se ridică, se uită în întunericul umed de afară și închise fereastra.

Katelba, văzîndu-l, se neliniști, crezînd că Bogumil se pregătește de plecare, fără să-i fi dat un sfat, să-i fi arătat o ieșire.

— Domnule, vă rog, domnule ! se repezi el, încercînd să-i sărute mîna și gata parcă să îngenunche înaintea lui Niechcic. Dați-mi măcar un sfat, nu mă lăsați pradă deznădejdii !

Bogumil se feri de atingerea lui.

— Ce sfat să-ți dau ? Dacă nu te poți descotorosi de fata asta, eu zic că cel mai bine ar fi să pleci undeva, cît mai departe de aici. Și, ținînd parcă să-l convingă cu orice preț, adăugă : Dacă vrei, îi pot scrie în legătură cu asta domnului Daleniecki. Cu relațiile și cu posibilitățile lui te-ar putea ajuta să-ți găsești un post bun.

Cuvintele lui avură darul să-l înfricoșeze de-a binelea pe Katelba. Se gîndi că, acum, cînd Bogumil îi cunoaște tainele, n-o să mai fie de loc dispus să-l ajute, să-i dea un sfat. Și, mai presus de orice, se sperie la gîndul că acum Niechcic o să se apuce să-i spună moșierului toată povestea, ceea ce n-o să-i aducă decît noi necazuri și nenorociri.

— Vezi, Doamne, că tocmai moșierul o să-mi sară-n ajutor ! zise tare, fără să vrea. Nu mă poate vedea în ochi, că a vrut să mă facă spionul lui și eu nu m-am lăsat. Din pricina lui pătimesc azi ce pătimesc. Dar nu m-am lăsat, că nu-s dintr-aia.

După aceste cuvinte, se așternu pe neașteptate o tăcere atît de grea de parcă nu s-ar fi oprit numai ei din vorbă, ci ar fi încetat însuși zumzetul vieții pe pămînt.

Înțelegînd unde-l dusese pălăvrăgeala lui de beţiv, Katelba începu deodată să tușească și să se bîlbîie, încercînd să lămurească ceva. Din bolboroseala lui se-nțelegea că poate o fi el prost, dar, oricum, e un om corect, care n-a-nșelat niciodată încrederea pe care alții și-o puseseră-n el, că moșierul ar fi dorit să urmărească de-acolo, din străinătate, orice mișcare a fiecăruia, fiind bucuros să terfelească reputația oricui. Pentru asemenea lucruri încercase să-l folosească pe el, dar dăduse greș. Că el știe ce-i datorează domnului Niechcic și că niciodată n-o să se preteze la așa ceva.

— Că atunci cînd a ars grajdul... grajdul acela...

— Ce grajd ? întrebă Niechcic, nerăbdător, văzîndu-l că șovăie să-și termine vorba.

— Grajdul ăla la domnul Owrucki, la care era vechil tatăl meu. Acela de-a dat faliment. C-a fost așa... Urma să-nceapă licitația, cînd oamenii porniră să strige : „Foc !“ Tata s-a repezit să-l stingă și l-a zdrobit o bîrnă, de și-a dat omul duhul. Moșierul nostru, Daleniecki, era rubedenie cu Owrucki și cu avocatul lui. El a aranjat pe urmă lucrurile de ne-a luat și pe noi în seama lui, adică pe mama și pe mine. Că domnul Owrucki nu mai avea nici pe cine să despăgubească, nici cu ce. E adevărat că Daleniecki m-a dat la școală și mi-a purtat oarecum de grijă, dar asta nu-nseamnă că are dreptul să-mi ceară să-mi vînd cugetul. Dreptul ăsta nu-l poate dobîndi nimeni asupra mea, că eu nu-s dintr-ăia. Eu știu cît și cui îi sînt dator. Știu foarte bine, răcni deodată atît de tare de parc-ar fi vrut să acopere vocea cuiva.

Niechcic se chinuia să înțeleagă ceva din bolboroseala lui. Nu cunoștea decît două-trei nume, din istorisirile lui Katelba de mai demult. Daleniecki îi scrisese cîndva că pe Katelba i-l recomandaseră niște rude de-ale lui. Acum afla că i-l recomandaseră într-adevăr, dar nu atunci cînd intrase în slujbă la Serbinów, ci cu mult mai înainte...

Toate astea i se puneau ca un nod în gît. Simțea că îl apucă furia, o furie cum nu-l mai încercase niciodată.

I se părea că fusese înșelat și batjocorit. Sîngele i se urcă la cap și i se întunecă înaintea ochilor.

— Spune-mi adevărul întreg ! strigă el, dînd frîu liber mîniei. Îl apucă pe Katelba de piepții hainei și-l zgîlții, dar îi dădu drumul, speriat. Katelba căzu pe pat. Se ridică apoi repede și, adus de spate, se retrase într-un colț, de unde privea ca un animal încolțit. O clipă se pîndiră din ochi, încordați, ca două fiare înainte de luptă. În cele din urmă, Katelba se dădu bătut și, lăsîndu-și privirea în pămînt, scînci cu glas hîrîit, neplăcut :

— Știam eu că voi, domnii, oricine-ați fi, zdrobiți în picioare pe omul de rînd.

Bogumil își veni în fire. Din cale-afară de abătut, îi răspunse cu vocea sugrumată :

— Lasă, n-avea grijă, n-o să te zdrobească nimeni în picioare. De noi o să se aleagă curînd praful și pulberea, iar dumneata ai să tot urci.

Voia să plece și chiar apăsase pe clanța de fier, grea, lucrată de mînă, dar în ultima clipă se uită în jur și se opri.

Katelba bocea de ți se rupea inima, suspinînd și acoperindu-și fața cu mîna lui mare, grosolană.

Bogumil înțelese că acum, orice l-ar întreba, îi va răspunde sincer, fără să-i ascundă nimic. Dar nu-i puse nici o întrebare. Aștepta. Stătu așa mult timp, așteptînd. Deodată, i se păru că iarăși umblă cineva pe lîngă casă. Se uită într-o doară spre fereastră și auzi cum cîinii goneau pe undeva, prin apropiere. Apoi lătratul lor se risipi în noapte. Katelba se liniștise. Își freca nasul și ceafa cu palma. Avea o privire tulbure și o expresie tîmpă și adormită : ți se părea că din clipă-n clipă o să-l prindă somnul. Bogumil nu mai aștepta nimic de la el. Avea în față un om amărît, învins. Ar fi voit să-i ridice moralul.

— Lasă, nu te teme, spuse el mai mult de silă decît de milă. Tot ce-am vorbit rămîne între noi. Înțelegi ? Și dacă ai de gînd să te faci om, am să te ajut cît oi putea. Acum culcă-te, și mîine la treabă. Mai vorbim noi.

Ieși, fără să privească în urmă. Se simțea atît de obosit, că ar fi vrut să se culce numaidecît, acolo afară, în ploaie și să adoarmă.

Se opri puțin pe treptele de piatră, dus pe gînduri. Era nemulțumit de sine și-i părea rău că toată povestea ieșise prost.

Ce-i venise să tacă și să aștepte tocmai cînd împrejurarea era mai favorabilă ? În clipa aceea, ar fi putut afla tot adevărul, toată mîrșăvia, sau lașitatea, sau șiretenia acestor doi oameni. Încă puțin dacă l-ar fi strîns cu ușa, Katelba ar fi recunoscut totul. Poate că asta ar fi fost și pentru el unica salvare. Salvare, se înțelege, în sensul moral.

Hărțuit de îndoieli, Bogumil se întoarse în tindă, șovăi și dădu iar înapoi. Ajunse la convingerea că nu putea să se poarte altfel. Recunoașterea greșelilor, pocăința are rost numai cînd omul ajunge singur la ispășire. A forța pe cineva să recunoască adevărul, cum face judecătorul la tribunal, asta n-are nici o valoare. Poate că în cele din urmă ar fi aflat cum stau lucrurile, dar la ce bun ? Katelba ar fi nutrit față de el o ură veșnică pentru că-i smulsese mărturisirile, folosindu-se de slăbiciunea lui de-o clipă. Așa procedează justiția și nu îndreaptă niciodată nimic... Dar mai presus ca justiția — stă mărinimia. De ce anume stă mai presus, Bogumil nu-și mai bătu capul să afle, mai ales că nici el în viață nu-și luase drept călăuză, întotdeauna, mărinimia. Dar în clipa aceea, sufletul lui simțea nevoie de îndurare, i se părea că îndurarea reprezintă justiția unei alte orînduiri a lucrurilor, mai largă decît cea lumească. Sau poate că aici era și altceva în afară de îndurare ?

Poate că era dorința de a crede că totuși Katelba nu minți se ? Că, de fapt, respinsese toate încercările și fusese la înălțimea sarcinilor sale ? Bogumil se lăsă o clipă învăluit de bucuria pe care această presupunere o trezi în sufletul său. Foarte curînd însă spiritul lui clarvăzător risipi bucuria asta de scurtă durată și prea la îndemînă. În locul ei apăru certitudinea că într-adevăr Katelba în

mărturisirile sale întorsese totul pe dos. Dar de ce oare ? Ar fi putut nici să n-aducă vorba ? Cine-l pusese ? Sau poate că așa trebuia să fie. În asemenea momente pe om îl îmboldește ispita de a se învîrti în jurul păcatelor sale ; Bogumil trecuse în viața lui prin asemenea momente. Pe urmă, se gîndi că desigur Katelba procedase așa nu numai din șiretenie, ci și din teamă : voia să apară, în ochii lui, ca o victimă nevinovată care avusese de suferit de pe urma altora. Simțise nevoia să se-nșele pe sine, zugrăvindu-se așa cum ar fi vrut să fie.

„Vai de capul lui, se gîndi Bogumil, înfiorîndu-se. Slavă Domnului că cel puțin pentru ziua de azi s-a isprăvit. Cred că e trecut de unsprezece și mîine dimineață trebuie să mă scol devreme, că munca n-așteaptă", mai cugetă el, îndreptîndu-se grăbit spre grădină prin întunericul umed al nopții.

Dar în ziua aceea nu se isprăvise totul ; abia dăduse poarta în lături și cineva, ascuns între tufele de liliac, țîșni înaintea lui gata să i se arunce la picioare.

5

— Cine e ? strigă Bogumil, dar imediat ghici mai mult decît văzu că ființa care-i sărise în față era Olesia Chrobotówna. Cîinii veniră în goană, lătrînd, dar recunoscîndu-și stăpînul, scheunară domol, văzîndu-și de treabă. Din fundul grădinii se auzi fluierul paznicului. Fata se agăță de Bogumil, încercînd să-i sărute mîinile.

— Mai încet ! zise el, supărat, cînd ea începu să-ndruge cu voce tare cuvinte fără noimă.

Fără să-și dea seama, se trase înapoi printre tufișuri, dincolo de portiță, într-un loc ceva mai luminos, de unde se vedea o porțiune din curtea cea mică. Se uită spre fereastra lui Katelba și zări cum tocmai atunci se stingea lampa.

— De ce faci gălăgie, tocmai noaptea, cînd lumea doarme? se adresă el fetei. De unde-ai răsărit aici și ce vrei? Dar vorbește încet, să nu trezești oamenii.

Chrobotówna, însă, parcă uitase să vorbească încet și nici lui Bogumil nu-i ardea să șoptească. Pe deasupra i se părea mereu că umblă cineva prin tufișuri. Poate paznicul? O luă din loc, dar nu spre acareturi, ci spre curtea păsărilor. Fata se ținea după el în tăcere, ștergîndu-și din cînd în cînd fața — de picăturile de ploaie sau de lacrimi — cu colțul broboadei care-i înfășura capul.

Trecură podul peste șanț și ieșiră pe drumul care ducea la curtea păsărilor, prin grădină, pe lîngă eleștee pînă la răscrucea de unde drumul se despărțea: o parte spre Pamientów, iar alta spre Serbinów-ul Vechi. În jur era pustiu. Abia se zărea la doi pași. Burnița și-n liniștea pîcloasă picurii mărunți ai ploii se auzeau căzînd pe frunzele arborilor și-n apa eleșteului. Se opriră, și Olesia îi povesti, pe nerăsuflate și plîngînd, tot ce se-ntîmplase între ea și domnul vătaf.

— Și iacă, azi, încheie ea, mînioasă, am ajuns pînă-acolo ca el să-mi spună: „Mă duc să mă spînzur!" și eu să-i răspund: „Vezi, alege o frînghie bună, nu care cumva să se rupă". A plecat, dar eu n-am avut liniște. N-aveam de loc astîmpăr, pînă cînd, mi-am luat broboada și am apucat-o peste cîmp, prin șanțuri. Și îmi ziceam: dacă îl găsesc spînzurat, mă omor și eu. Mă spintec cu cuțitul ori mă arunc în iaz. Și așa am venit într-o goană de la Nieznanów. Mă uit pe geam și ce văd: nepricopsitul de el sta de vorbă cu dumneavoastră. Am crăpat de necaz că am tras asemenea spaimă pe degeaba. Oh, să nu fi fost dumneavoastră acolo, îi arătam eu, îl ucideam și-mi făceam și eu seama. Da' acu ce-o să fie cu mine, domnule? Cred că nu-mi rămîne altceva de făcut decît să mă arunc în iaz, atîta mi-e de leșamite de viață.

Deodată, începu să se milogească de Bogumil, rugîndu-l să-i poruncească lui Katelba să se însoare cu ea.

— Ce-ai înnebunit? Cum pot eu să-i poruncesc cuiva lucrul ăsta? Și, pe urmă, dacă vă hărțuiți unul pe altul într-atît, încît vreți să vă faceți seama, atunci de ce ții să te măriți cu el?

— Sînt nefericită cu el, fiindcă-l iubesc, îi răspunse fata, posomorîtă. Pentru mine viața nu are preț fără el și nu pot răbda o zi fără să-l văd. Și, după cîte știu, la fel i se-ntîmplă și lui.

— La fel și lui? Atunci de ce vrea să se spînzure?

— Că zice că eu îi sînt ca o piatră de gît, spuse, oftînd din greu. Crede că e prea boier pentru mine. Deși, poate...

— Hm, mormăi pe gînduri Bogumil.

Tare ar fi avut chef să despartă perechea aceasta de nebuni, dar i se păru un lucru cu neputință.

— Draga mea, începu el totuși, ferindu-și mîinile pe care fata se repezise din nou să i le sărute. Ia gîndește-te bine: tu vrei neapărat să te măriți cu el pentru că-l iubești, sau vrei să te măriți cu el numai din încăpățînare, de dragul măritișului? Căsătoria nu-i glumă și nici joacă. E trudă grea, copii, gospodărie! Te-ai gîndit la asta? Ai putea înfrunta greutățile vieții?

— M-am gîndit, răspunse ea sec. Le-aș putea înfrunta.

Bogumil oftă. Își dădu seama că strică orzul pe gîște. Și, pe deasupra, îl mai și ploua. Sentimentul care pusese stăpînire pe fata asta, fie că-i zicea sau nu dragoste, o silea să facă orice numai să obțină ce-și dorește.

— Dac-ar fi să-ți dau un sfat, spuse, după o scurtă tăcere, te-aș sfătui să nu mai faci tărăboi noaptea pe aici, ci mai bine să te potolești, să te întorci de unde ai venit, să cugeți temeinic la cele făptuite și să-ți cauți ceva de lucru. Nu-i mai ține toată ziua calea și nu mai alerga după el, că mai rău îți faci. Înțelegi?

— Și dacă n-o să-i mai țin calea, credeți că o să se întoarcă la mine? întrebă ea, înviorată.

Bogumil ridică din umeri.

— De unde vrei să știu eu ? Poate se întoarce, sau poate că, dimpotrivă, ai să te plictisești așteptîndu-l și-ai să-ți găsești altul mai bun.

Ar fi vrut s-o întrebe de ce, dintre atîția cu care avusese de-a face, se agățase tocmai de ăsta. Se stăpîni, dar spre mirarea lui fata vorbi de parcă-i ghicise gîndul :

— Ce-i drept, cu alții mi-am făcut de cap. Da' cu el vreau să trăiesc ca soție. Sînt eu oare mai rea ca atîtea altele care s-au măritat ? Nu cred, deși-s săracă și n-am nici de unele.

— Am zis eu că ești mai rea ? se supără Bogumil. Dar ce vrei să-i faci dacă, așa cum ești, nu te vrea de nevastă ? Cu răul n-ajungi la nimic. Încearcă mai bine să te schimbi.

Spunînd acestea, luă seama, cu uimire, că-i părea rău de ea.

— Ai vrea să ajungi nevastă de vătaf, îi scăpă, dar să știi că un vătaf nu se scaldă-n aur. Chiar și printre argați poți găsi ceva mai de soi. Regretă ce spusese și înnodă vorba de unde-o lăsase. Trebuie să te schimbi, să trăiești altfel. Înțelegi ? Viața omenească în sine n-are valoare, ci faptele omului o înalță sau o înjosesc. Tu te gîndești numai și numai la un anumit lucru și muncești cum dă Dumnezeu. Dă-ți silința să te schimbi.

— Bine, răspunse ea încet și atît de blînd de parc-ar fi fost vorba de un fleac de nimic. Bine, repetă ea timid și se apropie de el. Chiar și mai înainte, în timpul discuției, ba îl lua de mînă, ba îi mîngîia brațul, ba se ciocnea de el în treacăt. Acum însă se sprijini toată de el, gata să-i cadă în brațe. Bogumil își dădu seama dintr-o privire că ei nu i se muiase sufletul cu gîndul la Katelba, ci că lui îi făcea făgăduiala asta.

Se gîndi cu amărăciune și indulgență că ceea ce i se păruse imposibil de obținut — adică despărțirea ei de Katelba și poate o oarecare înrîurire pe care s-o poată exercita asupră-i — devenise în clipa aceasta un lucru foarte ușor de realizat pentru el. Simți în toată ființa lui moliciunea de care sîntem cuprinși atunci cînd dorințele

și planurile noastre se transformă brusc în contrariul lor. Asta dură numai o clipă, o fracțiune de secundă, după care o apucă pe Chrobotówna cu ambele mîini de umeri și o aruncă cît colo.

— Dacă spui „bine", ține-ți făgăduiala, zise el aspru. Și vezi, dă cît mai rar pe-aici. Ar putea să iasă cine știe ce nenorocire. Unde te duci acum ? Ai unde dormi ?

Ea se ghemui sub broboadă și smiorcăi din nas.

— La Serbinów-ul Vechi, șopti. Am niște rude acolo.

— Da. Știu.

— Dorm în atelierul lor de cizmărie.

— Atunci, șterge-o ! Și scoate-ți din minte gîndurile prostești cu spînzurătoarea sau înecul. Lucrurile se vor aranja de la sine. Mîine dimineață du-te la Nieznanów. Am auzit că ai acolo un fel de slujbă, într-o cîrciumă. Nu prea-mi place. Am să încerc să-ți găsesc undeva un loc mai ca lumea, unde munca să fie muncă.

O însoți pînă la răscrucea unde drumul cotea spre Serbinów-ul Vechi. Pe urmă, porni grăbit, spre casă.

Mergînd, căsca de oboseală.

Cînd se apropie de casă, zări lumină în camera lui. „Basia nu s-a culcat încă", gîndi el, nu prea încîntat. Și dintr-o dată îl apucă foamea. Ploaia încetase și liniștea molcomă a nopții se adîncise. În fața cerdacului se-ntîlni cu paznicul Ciechan, care umbla încoa și-ncolo cu cîinii după el.

— Vezi, ai grijă de curtea mică, spuse Bogumil.

— N-aveți teamă, zise paznicul. Apoi adăugă : Se vede că unii oameni lenevesc ziua că nu-și găsesc noaptea astîmpăr.

Barbara stătea în camera lui Bogumil și fuma. Pe birou se afla o tavă acoperită cu un șervet.

— Ți-am adus aici ceva de mîncare, spuse ea. Dar ceaiul s-a răcit.

— Nu-i nimic, răspunse el și, dînd să se așeze pe canapea lîngă ea, îi luă de pe umeri șalul pe care-l punea cînd ieșea în curte. Șalul era ud.

— Ai fost pe-afară ?

— Da, zise ea. Eram tare neliniștită. Doar e miezul nopții. Mă gîndeam să nu se fi întîmplat ceva. Dar am văzut că vorbeați liniștit, așa că, probabil, totul e în ordine.

— Ai fost și tu la geam ?

— Cum adică „și tu" ? Cu cine ai mers pe urmă prin curte ?

— Cu Chrobotówna. Amîndouă ați umblat noaptea asta pe la geamuri. De ce naiba ?

Barbara nu luă în seamă vorba lui oarecum jignitoare.

— Ascultă, lămurește-mă și pe mine. Spune-mi cum au să se termine toate astea ?

— Ah, de-aș putea ști ! oftă el, începînd să mănînce.

— Fără-ndoială c-ai aflat cîte ceva ? Sau poate nu ? Și pentru că Bogumil mînca în tăcere, adăugă : Sînt sigură că și de data asta ai fost prea bun cu el și n-ai aflat nimic. Ar fi trebuit să conduci tu lucrurile, nu să lași totul să se desfășoare de la sine.

Credea, cum credem toți, că dac-ar fi fost ea de față, totul s-ar fi petrecut altfel. Bogumil simțea însă cum ceva din adîncul ființei lui, ceva aproape organic, îl oprește să dea în vileag, cel puțin deocamdată, toată povestea la care participase. Zise într-o doară, așa cum se obișnuiește în asemenea situații :

— Ce poți face cu proștii ăștia ? ! Apoi, deodată, se lăsă furat de îndoielile care-l frămîntau. Într-adevăr, eu nu mă pricep la treburi de soiul ăstora. De o bucată de vreme, nu-i mai văd pe oameni decît în timpul muncii. Iar cu grîul, cu secara, cu mașinile nu se discută noaptea dacă e vreo hibă pe undeva.

— Dar în fond care-i hiba ? Ce-a vrut de la tine fata aceea ?

— A vrut, să... să o mărit cu Katelba. Totul e mai mult sau mai puțin așa cum gîndeai tu. Maică-sa, Chrobotówna, s-au adunat toate. Ce se ascunde însă după astea ? Ca mai totdeauna, banii. Dar știi ceva ? Sînt tare obosit. Hai să ne culcăm. Ți-oi povesti altă dată.

— Bine ! Dar crezi că pot dormi liniştită ? Crezi că astăzi nu se mai întîmplă nimic ? Văd că tu eşti nu numai obosit, dar şi foarte enervat.

— Într-adevăr, mi-am cam ieşit din fire. Dar de dormit, poţi dormi liniştită.

Barbara se apropie de pat, îndreptă pernele, cercetă dacă-i bine întins aşternutul.

— Atunci culcă-te repede şi dormi. Nu mă îndoiesc că i-ai spus tot ce trebuia şi că lucrurile se vor îndrepta în curînd, îl linişti ea pe neaşteptate.

Bogumil nu adormi numaidecît. Mereu îi venea în minte cîte ceva în legătură cu întîmplările din seara aceea. Se mira că trăiseră atîţia ani cu Katelba laolaltă şi nu bănuiseră legăturile pe care le avea cu Daleniecki. Şi doar povestea asta se-ntîmpla sub ochii lui, se învîrtise în jurul ei aproape doi ani şi totuşi nu mirosise nimic.

Nici măcar Basia nu simţise nimic cu toată firea ei bănuitoare. Ba dimpotrivă, o dată, cînd îi trecuse prin minte ceva în legătură cu asta, se năpustise să spulbere pe loc această presupunere ca fiind nefundată. Şi, la drept vorbind, cum l-ar fi putut bănui pe băiatul ăsta simplu, liniştit, cumsecade, care le fusese ajutor de nădejde şi li se arătase întotdeauna atît de devotat ?

Bogumil ar fi dorit să-i poată găsi lui Katelba circumstanţe atenuante. După ce afli de existenţa răului, începe lupta şi frămîntările vin în mod inevitabil, dar el, el nu se simţea capabil de luptă decît atunci cînd era vorba de munca lui.

Se gîndi că n-ar fi rău să-i spună totuşi Basiei cum procedase Daleniecki. La urma urmei, Katelba tot avea să lase slujba, şi Basia se va potoli, în sfîrşit, dîndu-şi seama că nu mai avea cine complota împotriva lor. Totodată l-ar fi scăpat de vechea bănuială pe Szymszel. Îi făgăduise lui Katelba să nu spună nimănui nimic, dar dacă-i spune Barbarei nu înseamnă că dezvăluie taina : e ca şi cum şi-ar spune-o lui însuşi a doua oară. O să-i atragă numai atenţia să nu mai relateze nimănui nimic.

Din acest punct de vedere nu seamănă cu celelalte femei. După o clipă, renunță însă la acest plan. În fond, toată afacerea asta a spionajului se destrămase de la sine. Ar fi o adevărată prostie să mai trezească demonul adormit. De altfel, neliniștea o bîntuia într-una pe Basia, devenea bănuitoare din te miri ce, dar își alunga repede temerile, pentru că nu credea în ele atît de mult cît s-ar fi părut. Cine știe dacă nu era chiar mai optimistă decît el. Cum să-i dezvăluie adevărul, cum să-i spună că lucrul acesta, ba poate chiar majoritatea lucrurilor de care ea se temea, erau o amenințare reală ? Sau poate, aflînd adevărul, s-ar călì puțin sufletește ? Se războì astfel cu sine însuși și, pînă la urmă, se pomeni pe negîndite cuprins de tot felul de spaime și de previziuni întunecate. Încet-încet, toate se-adunară într-o imagine de coșmar care i se desfășură înaintea ochilor.

Ca într-un vis, îi vedea limpede pe Katelba și pe Olesia incapabili să lupte cu ei înșiși și cu lumea înconjurătoare. Deodată, netam-nesam, celor doi li se alăturară dădacele de mult date uitării, Rozalia și Józia, care nu știau nici ele să-și afle un drum în viață și nici cel puțin să umble cu fruntea sus pe calea pe care și-o aleseseră. Cum ar fi putut s-o știe niște oameni proști și înapoiați ca ei ? Căci proști și înapoiați ni se par cel mai adesea aceia care se comportă prostește sau nedemn. Și totuși cîți oameni inteligenți și instruiți nu sînt niște șnapani, capabili de orice ? Și cîți oameni cumsecade, cu inimă dreaptă, nu sînt nepricepuți și incapabili ? Ca și cum Dumnezeu în mînia lui ar fi amestecat nu numai graiurile oamenilor, dar și însușirile spirituale care țin de ființa umană. Iar tu, omule, chinuiește-te și pune ordine în harababura asta !

Era uimit. Cîte nu i se întîmplaseră în viață, dar niciodată nu se lăsase pradă frămîntărilor sterpe. Făcu un efort să se elibereze de aceste zadarnice viziuni și, deodată, se trezi repetînd : „Olesia... Olesia..." Îl trecură fiorii. La naiba, poți să-ți pierzi mințile de atîtea gînduri,

Unu... doi... trei... patru... cinci... Curînd va trebui să se scoale. Dimineaţa trebuie să plece la oraş. Plouă iarăşi. Abia acum s-a pornit de-a binelea. Cînd să mai doarmă ?... şase... şapte... opt.

6

A doua zi de dimineaţă, pornind spre cîmp, Katelba află, trecînd pe la grajduri, că domnul poruncise să înhame caii şi că imediat după micul dejun pleacă la oraş. Se nelinişti, dar n-avu curajul să i se înfăţişeze spre a-l întreba care sînt dispoziţiile în legătură cu muncile în curs. De altfel, nici nu voia să dea ochi cu el. Niechcic se ferise să-i ia un interogatoriu mai amănunţit, temîndu-se să nu-i stîrnească ura, dar, cu toate astea, în sufletul lui Katelba ura încolţi, aţîţată şi mai mult de teamă. Nu auzise, nu înţelesese sau nu-şi mai amintea ultimele cuvinte ale lui Bogumil cu privire la ajutorul pe care i-l oferise. Se trezise cu senzaţia că e cu desăvîrşire compromis în ochii ambilor săi stăpîni. Nefiind deprins să caute vina în el însuşi, se străduia să descopere un vinovat pe care să-l blesteme, aruncîndu-i în spinare toate păcatele sale. Ajunse, în cele din urmă, să-şi spună că Niechcic este vinovatul principal, pentru că el se vîrîse pe sub pielea moşierului, înlăturîndu-l pe el, Katelba.

Necazurile lui începuseră, într-adevăr, din clipa în care moşierul îşi schimbase atitudinea faţă de el. Nu numai după ultima lui vizită din anul acela, dar chiar în urmă cu trei ani, domnul Daleniecki se arătase cu totul altul decît îl cunoscuse atunci cînd, după ce sfîrşise şcoala, îl chemase şi-i vorbise atît de binevoitor. Mai ţinea minte şi azi cuvintele lui : „Trăim, dragă băiete, nişte vremuri în care nu mai putem avea încredere în nimeni. Sîntem înconjuraţi de hoţi şi trebuie să fim foarte atenţi pentru că fiecare vrea să se îmbogăţească pe spinarea altuia. Lipsa unei administraţii cinstite duce

de rîpă moșiile noastre și, o dată cu ele, prosperitatea tuturor, bunăstarea întregii țări. Eu — îi mai spusese el, dezvăluindu-i deschis gîndurile și grijile ce-l frămîntau — nu pot supraveghea singur moșia doamnei Mioduska. Am găsit, în sfîrșit, un administrator bun, dar e un om în vîrstă, așa că azi, mîine, cum e și firesc, o să se ducă, iar cel care va veni după el, Dumnezeu știe cum va fi. Apoi eu nu stau în țară și deci n-am prilejul să-l cunosc cum ar trebui pe Niechcic. Am nevoie de un om devotat aici, așa cum ești dumneata, Roman. Un om al meu, aici la Serbinów, sau în altă parte de-o fi nevoie, gata să răspundă oricînd la chemarea mea."

Cîte speranțe nu-și făurise el pe seama acestor cuvinte ale domnului Daleniecki! Nu numai în privința gratificațiilor promise — care, de altfel, nu-i înșelaseră așteptările — dar mai ales pentru că spera să se aranjeze într-o slujbă mai ca lumea. Parcă nu se gîndise atunci că Daleniecki l-ar putea pune curînd în locul lui Niechcic, sau, dacă nu, s-ar putea să-și cumpere o altă moșie a cărei conducere să i-o încredințeze lui? Ba parcă și pomenise de așa ceva, pe urmă însă toate se schimbaseră.

Ce-i drept, se schimbase și el destul de mult. La început nu avusese alt gînd decît să stea să pîndească greșelile administratorului spre a-i face pe plac binefăcătorului său. Dar avea și el minte destulă ca să-și dea seama care e interesul unui om sărman ca el. Curînd, un glas dinlăuntrul lui îi șopti parcă s-o lase mai domol cu urmărirea domnului Niechcic. Nu făcea el parte din banda aceea de tîlhari de care trebuie să se păzească oamenii avuți și cinstiți; și apoi, deși lipsit de avere, administratorul aparținea mai degrabă tot lumii moșierilor, ca și Daleniecki, așa că trebuia să se gîndească bine înainte de a-i asmuți pe acești doi oameni unul împotriva altuia. Luînd bine seama în ce fel conduce Niechcic treburile moșiei, înțelesese de asemenea că nu există nimic necurat care să fie descoperit și că în propriul său interes n-are de ce să-i sape groapa, ci mai sănătos e să învețe de la el cît mai multe. Socotea că o recomandație

semnată de un om ca Niechcic e de o mie de ori mai prețioasă decît bunăvoința pe care i-o arăta Daleniecki. Lui Niechcic i se dusese vestea de bun gospodar în tot ținutul, în timp ce despre Daleniecki oamenii vorbeau fără prea multă bunăvoință. În al doilea rînd, Niechcic era aproape, aici, iar Daleniecki undeva peste mări și țări ; și dacă o să vîndă Serbinów-ul, așa cum se părea că plănuiește, atunci i s-o pierde și urma în țară. Deci, ca un biet vătaf ce se afla, era mai cuminte să țină seama de toate astea și să se străduiască să nu supere nici pe unul, nici pe celălalt. La asta-i dădea și inima ghes, căci, trebuia să recunoască, se atașase de familia Niechcic. Se purtau omenește, aveau grijă de el, nu se simțea străin la masa lor. Și, pe urmă, erau niște oameni cărora nu le putea dori nimeni răul. De asemenea, nu putea să nu le urmeze de multe ori pilda, deși nu era el omul care să se lase mlădiat așa cum ar fi dorit nu știu cine. Dar așa era el făcut : lua totul în serios și rîvnea mereu mai sus nu numai în ce privea slujba ; voia să ajungă om de vază, stimat și onorat. Crezuse un timp că pentru asta e destul să-ți slujești bine stăpînul. Dar, în ziua cînd întrezărise prilejul care l-ar fi putut scoate din rîndul slugilor, părăsi acest gînd. Situația de moșier și de stăpîn nu i se mai părea ceva inaccesibil, ci mai degrabă o socotea acum o răsplată meritată pentru strădania și devotamentul lui, unica izbăvire pe acest pămînt pentru un biet fiu de econom și spre care — ca și spre izbăvirea veșnică — e liber să tindă oricine, chiar și omul cel mai sărman. Nu-i de mirare deci că, stînd laolaltă cu Niechcic și ai lui, era cu ochii-n patru la ce făceau și cum se purtau, socotind după purtările lor ce se cuvine și ce nu într-o casă nobilă.

Ajunse pînă acolo însă că înțelegerea cu domnul de la Paris începuse să-l cam plictisească. Mai ales, cînd, după cinci ani de slujbă, se mai ajunsese întrucîtva datorită tantiemelor acestuia, ceea ce-i îngăduise să creadă că nu-i merge prea rău pe lume și că de-acum încolo s-ar putea descurca și singur. Dar cine știe de ce, atunci cînd nu mai primi gratificațiile și cînd moșierul începu să-l

evite, îl cuprinse frica și depresiunea sufletească. Își pierdu orice încredere în sine și, temîndu-se că de-acum încolo toate drumurile îi sînt închise, se agață iar de bunăvoința moșierului, socotind că numai astfel mai poate să-și asigure situația. Gîndul ăsta i se înfipsese în minte și nu se mai gîndea la altceva decît cum să cucerească poziția pe care o pierduse, stima și încrederea moșierului. Cînd îl mai legă la ochi și Chrobotówna, echilibrul lui moral se sfărîmă și simți că se prăbușește într-o prăpastie mai adîncă decît aceea din care ieșise. Atunci, în timpul ultimei vizite a moșierului, plănui să facă ce-o face, numai să-i arate că a rămas pe deplin credincios vechii lor înțelegeri. „Daleniecki, se gîndea el, mă ia peste picior, vrea să scape de mine. O să se convingă singur că nu-i chiar atît de ușor. Niechcic este un om cinstit, dar la moșie se petrec totuși unele lucruri care îți dau de gîndit. Într-adevăr, administratorul e un gospodar de mîna întîi, dar se poartă prea blajin cu oamenii. Dacă cineva pierde ceva, de exemplu, nu cercetează niciodată. Dacă-l prinde pe vreunul asupra vreunei fapte urîte, chiar dacă-l lovește la mînie și-l pune, drept pedeapsă, să dea te miri ce la biserică sau mai știu eu unde, în general cam închide ochii. «Las' că te trec în catastif, zice el de obicei — și-am să-ți scad din simbrie.» Dar dac-au să se-nvețe cu toții să fure, atunci cum o să răzbească tot scăzîndu-le din simbrie? Sau, e bine oare că-i tot dă lui Szymszel cînd bob, cînd ovăz? Ori poate învîrtește ceva cu ovreiul ăsta?“

Nu demult, acum cîteva săptămîni, toate astea îi stăteau pe vîrful limbii, dar nu le spusese, căci îi tăiase deodată respirația, ca și cum l-ar fi opărit cu apă fiartă, gîndul că moșierul avea să-i răspundă: „Cum așa? Că doar tu ești aici de atîta vreme? Mi-ai trimis rapoarte întregi, unde-mi spuneai că totul merge bine, că poți băga mîna în foc pentru Niechcic și abia acum îmi dai de veste? Sau poate ai fost în cîrdășie cu el?“

Gîndul ăsta îl oprise la timp și atît de brusc că își mai amintea și-acum cum se împiedicase de un mușuroi

de cîrtiță, dîndu-și seama în ce încurcătură era să intre singur. Avusese doar atîta prezență de spirit să îndruge ceva despre terenurile acelea de la Oczków, după care tare se mai căise, cugetînd că lucrul ăsta nu-i era de nici un ajutor lui, iar lui Niechcic îi putea fi dăunător.

Acum însă, în zorii aceștia întunecați, orbecăind între ocolul vitelor și grădina conacului, se blestema că-i fusese atunci milă de Niechcic, regreta că nu-i spusese lui Daleniecki ce avusese de gînd să-i spună și că nici înainte nu-i dezvăluise tot adevărul așa cum ar fi trebuit. Ar fi putut strînge de fiecare dată felurite mărturii, demne de a fi date în vileag, lucruri pe care înainte nu le vedea, dar pe care acum le vede foarte bine. Dar acum totul s-a dus de rîpă. Din cauza afecțiunii prostești pentru administrator, din cauza blestematei de maică-sa, din cauza fetei aceleia sîcîitoare, a ajuns într-un hal fără hal, nu mai știe ce să facă, de ce să se apuce, cum să se apere, la cine să caute un cît de mic sprijin.

Încotro își întoarce privirile numai deznădejde și iar deznădejde...

Îl trezi din gînduri duruitul docarului; tresări, sări peste gard și ieși în luncă. Iarba plină de apă plescăia sub tălpi; sări peste șanț și, ascuns după un tufiș de porumbar, se uită cum pleacă Niechcic la oraș. Atunci răul care-l rodea crescu parcă. Nu se mai frămînta, nu mai blestema, ci voia să găsească cît mai degrabă o salvare. Nu știa încă ce și cum va face, dar simți că trebuie neapărat să acționeze. Scoase ceasul. Era nouă și el încă nu luase micul dejun. Porni spre conac, dar după o clipă iar începu să șovăie, să ocolească, să se întoarcă din drum. Abia cînd îl văzu pe lăptarul Józefat înapoindu-se de la Kaliniec, îi ceru scrisorile și, cu ele în mînă, după ce-și curăță ghetele de noroi la ușă, intră în casa administratorului.

Barbara era în sufragerie, cînd apăru Katelba. Îl privi îngrijorată. Întîrziase (de obicei mînca la șapte), dar socotea întîrzierea aceasta de la sine înțeleasă după cele întîmplate. Dăduse, așadar, dispoziție să i se pregătească

mîncare caldă și proaspătă. Îl așteptase, dornică să participe și ea într-un fel la evenimentele în curs. Îi părea rău că Bogumil nu-i spusese mai nimic și își aduna forțele pentru a fi pregătită dacă cumva discuția va lua o întorsătură nedorită. Socotea că în comportarea lui Katelba sînt unele lucruri demne de condamnat și își propusese să i-o spună deschis dac-o veni vorba. Dar să condamni în gînd e mai ușor decît să condamni în față un om, căci atunci cînd îl ai înaintea ta nu îți poți înfrîna dorința de a ajunge la o înțelegere cu el și de a-i ierta chiar și cele mai grele păcate. Poate că bărbatul acesta era mai degrabă nefericit decît vinovat ? Parcă cineva îi șoptea că omul acesta avea nevoie de înțelegerea înțeleaptă a unui suflet de femeie, că se zbuciumă ; ar fi fost fericită să-l ajute, dar Katelba nu-i dădu nici o încurajare. Mînca în tăcere, zgribulit, întrebîndu-se de ce oare doamna îi ține tovărășie la masă. Ar fi vrut să afle pentru ce și pentru cît timp plecase domnul la oraș, dar n-avea putere să deschidă vorba. Barbara vorbi prima.

— Soțul meu nu v-a spus că aș avea nevoie de porumb pentru porci ? Astăzi e vorba să încheie nu știu ce contract cu armata, pentru fîn. A plecat atît de devreme, că n-am mai avut cînd să-l întreb.

Katelba își dădu seama că, de fapt, știa încă de acum cîteva zile de plecarea administratorului la oraș în legătură cu fînul. Frumoase lucruri se mai petreceau cu el, dacă uitase pînă și asta. Îi făgădui doamnei că va trimite numaidecît la moară după porumb și mai prinse puțin curaj, cum ni se-ntîmplă de obicei cînd vedem că viața din jurul nostru se desfășoară normal. Discuția se întrerupse, doamna Barbara începu să desfacă plicurile.

— O ! exclamă, citind prima scrisoare. Ia te uită ! Domnișoara Mroczkówna, profesoara noastră de anul trecut, a intrat vînzătoare la magazinul cumnatei mele. Cumnată-mea îmi mai scrie, adăugă, citind mai departe, că vrea să cumpere de la noi legume pentru iarnă. Trebuie să i le trimitem cu o căruță, domnule.

— Dacă trebuie, se va face, răspunse Katelba.

Împăturind scrisoarea, Barbara îl întrebă :

— Ce credeţi ? O să se descurce ca vînzătoare domnişoara noastră Celina ?

— De ce nu ? răspunse Katelba cu vioiciune. O persoană atît de cultă...

Barbara avu impresia că vocea lui Katelba tremura puţin, rostind aceste cuvinte. Îl privi şi văzu după expresia feţei că e neobişnuit de tulburat. Se gîndi că sosise momentul să înceapă o discuţie serioasă. Dar Katelba nu manifesta nici o dorinţă în acest sens. Dimpotrivă, dacă înainte mîncase fără grabă, acum se grăbea în mod vădit, termină în doi timpi şi trei mişcări, se şterse la gură, îi sărută în tăcere mîna doamnei Barbara, se înclină şi ieşi.

Bogumil plecă de la Kaliniec la două după-amiază. Nu trecu pe la Agnisia, căci era în clasă la ora aceea. Dar de data asta Barbara nu se gîndea la Agnisia. Nu se putu stăpîni să nu-i arate soţului său nemulţumirea că n-o lămurise îndeajuns cum stăteau lucrurile cu Katelba.

— L-am văzut la micul dejun, îi mărturisi ea, dar n-am ştiut cum să leg vorba.

Fără să se mai dea în lături, Bogumil îi povesti pe scurt ceea ce aflase, dar nu-i spuse nimic despre înţelegerea dintre Katelba şi Daleniecki.

— Deocamdată, nu putem lua măsuri, conchise, îngîndurat. Trebuie să mai aşteptăm, să vedem cum o să se poarte de-acu încolo.

Bogumil răsuflase uşurat, cînd, întorcîndu-se de la oraş, găsise pretutindeni totul mai mult sau mai puţin în ordine. Poate nu s-ar fi mirat de loc dacă i s-ar fi spus că în dimineaţa aceea se spînzurase sau se înecase cineva aici la Serbinów. Peste noaptea atît de zbuciumată din ajun se aşternuse liniştea, dar zilele care urmară aduseră cu ele o întorsătură neaşteptată.

Discuţia cu Barbara nu fusese chiar atît de nerodnică pentru Katelba. Aflase de la ea ceva care îi împinse gîndurile şi voinţa într-o direcţie cu totul nouă şi — după cum i se părea — salvatoare pentru el. Aflase că domni-

șoara Mroczkówna e la Kaliniec și, fără să mai stea în cumpănă, se hotărîse pe loc să se căsătorească cu ea.

Nu știa încă nici cum o să-și atingă ținta, nici de ce această căsătorie i se părea unica scăpare, unica salvare din situația desperată în care se afla. Se lăsă captivat de acest gînd și se simți gata de acțiune, gata să-l transforme în faptă fără să șovăie și nici să dea înapoi. Își dădea seama că e o idee năstrușnică și avea senzația omului care se aruncă în valuri fără a ști să înoate. Dar dobîndise din nou o încredere nemărginită în puterile sale. Numai de n-ar renunța! Dar Olesia? Amenințările ei? O, acum nu-l mai speriau. Se vede că luase și ea seama că acum nutrea alte sentimente, pentru că pierise pe undeva, nu-i mai apăruse în cale. Acum voia să alunge toate gîndurile în legătură cu ea. Să elimine tot ce-ar fi putut să-l rețină, slăbindu-i hotărîrea. Stăpînindu-și nerăbdarea, așteptă o vreme ca soții Niechcic să poată vedea clar că se făcuse om de treabă și că, întocmai ca înainte, muncește fără cusur. Într-o duminică, ceru permisiunea să ia un cal, se bărbieri, se găti și plecă la Kaliniec. Sînt momente în care trebuie să ai răbdare cu carul și altele cînd trebuie să bați fierul cît e cald.

7

Domnișoara Celina își propusese să înceapă la Kaliniec o viață mondenă, din care să nu lipsească distracțiile, să cunoască cît mai multă lume, să facă vizite și să primească la ea, căci își închiriase o cameră mare, frumoasă, cu intrare separată. Deocamdată însă, își petrecea timpul liber într-o desăvîrșită singurătate, probîndu-și rochiile, mutînd mobilele de colo colo sau admirîndu-se în fața oglinzii. Uneori, i se părea că este atît de frumoasă, încît nu-și mai putea lua ochii de la imaginea din oglindă. Atunci o cuprindea tristețea că nu e nimeni s-o vadă în clipa aceea, regretul că nu avea mu-

safiri, că refuzase invitația doamnei Ostrzeńska la cofetărie, sau că nu ieșise măcar să se plimbe în parc. Abătută și îmbufnată, se plimba cu pași mari prin cameră, șoptind destul de tare : „Ce mai încoa și-ncolo. Chip și ținută regească. Nici una din femeile pe care le cunosc nu-mi poate sta alături.“ Și, gîndindu-se ce-ar putea face ea cu aceste daruri pe care i le dăruise natura, cădea cîteva clipe-n extaz. „Ziua de azi e pierdută, se gîndea, culcîndu-se, dar mîine...“

A doua zi însă, privindu-se în oglindă, constata că are nasul cam mare. Pe măsură ce-l privea mai mult, nasul i se părea diform, apoi de-a dreptul respingător. Și, pe deasupra, fața i se făcea ca sfecla cînd bea ceai fierbinte. Nu, cu un nas ca al ei nu poți rîvni să ai succese, nici să ai parte de dragoste. Ba nici nu-i de-nțeles cum poți trăi, în general, cu un nas ca ăsta. În timp ce alte femei, cu nasul cîrn, strîmb, sau chiar avînd guturai cronic, trăiau și iubeau după pofta inimii, ea stătea singură, deznădăjduită și năpăstuită de soartă, ca ultima din lume.

Omul înzestrat numai cu mîndrie, sau numai cu modestie, nu este om întreg. Așa vrea soarta, să purtăm în noi aceste două însușiri atît de contradictorii, pentru a putea face față vieții. Domnișoara Celina nu fusese scutită bineînțeles de această capacitate de dedublare a firii omenești ; dar mîndria ei nu era expresia unei importanțe exagerate pe care o dădea persoanei sale, ci numai dorința de a se ridica deasupra altora. Timiditatea ei nu era modestie față de oameni, ofrandă vieții acesteia mărețe și cumplite, ci un supărător complex de inferioritate. Amîndouă aceste stări de spirit îi provocau nespuse suferințe. Și în orice dispoziție s-ar fi aflat, printre oameni era întotdeauna tăcută, scorțoasă, inabordabilă, așa cum prea bine o cunoscuse și familia Niechcic, la Serbinów. Toate străduințele ei urmăreau veșnic același scop : să-și scoată în evidență farmecele sau să-și ascundă lipsurile. Și așa cum se întîmplă de obicei cînd din cauza ambiției excesive nu putem să uităm nici o clipă de ființa noastră, nu-și atingea niciodată ținta. Din pricina încor-

dării permanente, nu putea manifesta nici dezinvoltură, nici sinceritate, nici una din acele trăsături care-i stau bine oricărui om, trezesc admirație, bunăvoință și dragoste. Poate că singura ei scăpare ar fi fost să se găsească cineva care să aprindă în sufletul ei unul din aceste sentimente. Dar pînă acum nimeni nu scăpărase în ea scînteia care-ar fi putut aprinde focul. Gîndindu-se mereu cu teamă ce-or fi zicînd alții despre ea și ce-or fi simțind pentru ea, nu mai era capabilă de nici un sentiment propriu, rămînînd surdă chiar la vocea sîngelui și a pasiunii, nelipsită anilor tinereții. Rămînea rece ca gheața și oricine în preajma ei se ofilea, căsca, se răcea și el. Poate că singurul sentiment, căruia i se dăruia deocamdată, era deznădejdea ce-o cuprindea regulat pentru că nu i se fac destule complimente, nu e invitată în societate, nu e mereu înconjurată de cîțiva adoratori, sau măcar de unul. O măcina vanitatea, cea mai jalnică dintre toate formele iubirii de sine, care, chiar și atunci cînd nu sîntem capabili de altceva, ne poruncește să trăim nu atît pentru alții, cît prin alții, prin ochii altora. În linii mari, cam astea erau și observațiile doamnelor Holszańska și Ostrzeńska, care ziceau că e îmbufnată, sălbatecă și nesociabilă. Ea, în schimb, fără a-și da bine seama, era veșnic supărată pe ea însăși pentru că nu știa să trăiască cu oamenii și era supărată pe oameni că nu știau s-o prețuiască cum trebuie, acordîndu-i locul cuvenit printre ei. Dar n-ar fi lăsat pe cineva să bănuiască pentru nimic în lume că o interesează să aibă succes în societate. Îngheța de spaimă la gîndul că ar fi putut fi acuzată de cochetărie, sau că se străduiește, de exemplu, să cucerească pe vreun tînăr. Auzea spunîndu-se de alte fete : „a agățat un băiat", „și-a găsit un logodnic" și alte asemenea vorbe și se mira că pot trăi liniștite, fără să le pese de gura lumii. Ea n-ar fi putut îndura. Pentru ea succesul ar fi fost înjumătățit dacă s-ar fi apucat să cucerească pe careva în fel și chip, astfel încît străduințele ei să fie clare pentru oricine. Ar fi dorit ca oamenii să spună despre ea : „Nici

nu-i pasă, nici măcar nu-i cochetă și, iată, toți își pierd capul cînd o văd". Dar o asemenea opinie și un asemenea succes nu se întrevedea nicăieri, nici în orășelul unde locuia mama ei, nici la Serbinów, nici în vreuna din casele unde fusese profesoară și nici acum la Kaliniec, nicăieri, nicăieri în lumea asta. Deși nu se putea plînge că oamenii nu-și dădeau silința să o distreze și să-i facă șederea plăcută. Pretutindeni pe unde fusese, văzînd-o atît de apatică, oamenii încercaseră să se ocupe de ea, cîteodată chiar într-un fel ostentativ, cum procedăm cu cineva care are absolută nevoie de îngrijire. Erau îndatoritori, se căzneau să o convingă să ia parte ba la una, ba la alta. Mai ales acum, doamna Ostrzeńska nu se dădea de loc bătută. De cîte ori organiza cîte o petrecere sau vreo acțiune cu caracter social sau de binefacere, spunea : „Trebuie s-o atragem neapărat și pe domnișoara Celina".

Dar domnișoara Celina nu se lăsa atrasă, pleca, se închidea în camera ei și acolo nu-i mai rămînea nimic altceva de făcut decît să răscolească bietele ei amintiri din puținele zile cînd cine știe cine se ocupase de ea. Asta o înviora, dîndu-i pentru o vreme speranțe în viitor, dar curînd-curînd toate aceste întîmplări păleau și nu mai aveau nici o putere, aproape că încetau să existe. Și din nou se întindea pustiul în mijlocul căruia domnișoara Celina se pregătea de evenimente nemaipomenite, ridicîndu-și în slăvi frumusețea, sau se gîndea, întristată, că fusese probabil cîndva blestemată și că nu-i mai rămîne decît să se otrăvească.

De ce nu-și găsea uitarea în muncă ? Pentru că putea și avea neapărată nevoie să muncească. Condițiile materiale grele o siliseră foarte de timpuriu, imediat după ce terminase cu școala, să-și cîștige singură pîinea de toate zilele. După ce maică-sa rămăsese văduvă, sărăcise de tot. Nici nu-și mai amintea de vremea cînd, deși modest, trăiau la țară și-și aveau gospodăria lor. Tatăl ei murise ca mic funcționar particular, fără să fi muncit, cel puțin, destui ani ca nevastă-sa să aibă dreptul la pensie.

Mergînd, deci, pe calea care i se părea, la prima vedere, cea mai ușoară, domnișoara Celina, după ce sfîrși patru clase de liceu, dădu examen pentru a fi profesoară particulară, dar în îndeletnicirea pe care și-o alesese nu prea izbutise nimic, nu culesese nici un fel de laude și asta o scîrbise, făcînd-o să-și socotească meseria un rău necesar. Și totuși era capabilă să pună suflet în muncă: muncea nu numai pentru ca să-și cîștige existența, ci pentru că, în general, nevoia de a munci stă în firea omului. De asemenea, avea tragere de inimă nu numai pentru chestiunile strîns legate de persoana ei. Îi plăcea foarte mult să citească. E adevărat că pentru a-și satisface visele ei se dădea în vînt după poveștile de dragoste și aventuri extraordinare, totuși, sufletul ei tresărea cu interes și cînd cărțile care-i cădeau în mînă tratau alte teme. Manifesta de asemenea oarecare interes și pentru munca ce i se cerea la magazin, ba părea chiar să-i facă plăcere, deși la început sărise ca arsă cînd i se pomenise de una ca asta. Dar, fie că se apuca de vreo muncă din plăcere, sau de nevoie, întotdeauna se plictisea repede de ea, căci iarăși o preocupa părerea oamenilor despre această muncă a ei. Socotea, desigur, că femeia trebuie să muncească, așa cum muncesc toți oamenii, dar considera că în primul rînd femeia trebuie să fie femeie, și asta în concepția ei însemna să fie adulată, anturată și să aibă succes în dragoste. Se temea că oamenii, văzînd-o lucrînd în magazin, o vor trece în rîndul domnișoarelor bătrîne, resemnate, care au slujbă sau se ocupă de opere de binefacere numai pentru că și-au pierdut orice speranță să se mai mărite. O, cu cîtă însuflețire ar fi muncit, cu ce elan ar fi mers la magazin, dac-ar fi știut că după orele de lucru o așteaptă logodnicul și că vor merge împreună la cofetărie sau la plimbare. Căci în mintea ei, imaginea succeselor visate luau tot mai clar chipul unui logodnic care o ducea în fața altarului. Ar fi fost poate adepta amorului liber, dac-ar fi știut că această idee ar găsi la cunoscuții ei măcar tot atîta aprobare cît dreptul la muncă al femeilor. Deocamdată însă, cu toate că se

învîrtea printre oameni emancipați, simțea că ei n-o priveau cu ochi buni, căci dacă nu socoteau legătura amoroasă neconsfințită de lege o crimă în adevăratul înțeles al cuvîntului, o socoteau, oricum, o greșeală fatală. Ea ar fi dorit să înfăptuiască ceva care să uimească lumea întreagă. Dar o legătură de dragoste neconsfințită trebuia tăinuită, ceea ce n-ar fi dus în nici un caz la obținerea unui succes vizibil. Uneori, ar fi fost dornică să încerce o bucurie de acest fel, dar da repede înapoi, gîndindu-se că nici un bărbat din jurul ei nu merita să se sacrifice, înfruntînd toate convenienţele sociale. Așadar, numai căsătoria i se părea o confirmare oficială a feminității, așa ar fi vrut, în orice caz, să înceapă, și gîndul acesta o obseda în ultimul timp într-atît, încît realizarea lui nu suferea amînare. Domnișoara Celina avea doar douăzeci și trei de ani, dar își aștepta de la șaptesprezece ani logodnicul. De aceea i se părea nespus de mult, și cum aproape toate colegele ei de școală se căsătoriseră, ea se simțea fată bătrînă.

Într-un asemenea impas și-ntr-o asemenea stare de spirit se afla, cînd, într-o duminică, vătaful din Serbinów, Roman Katelba, lăsînd calul și brișca în ograda unui negustor pe care-l cunoștea, își făcu drum pe la familia Ostrzeński pentru a întreba dacă legumele sosiseră în bună stare. Cu această ocazie află și adresa domnișoarei Mroczkówna ; locuia pe Raciborskie Przedmieście. Pornind într-acolo, trebui să treacă două poduri aruncate peste canalele derivate din rîu. Cînd trecu peste cel de-al doilea pod, Katelba se opri și privi în apa care duhnea de resturile și zoaiele de la tăbăcării și de la fabrica de bere. Se înserase, pe cer luceau cîteva stele, și una din ele, mare și scăpărătoare, se răsfrîngea în apă. „Poate că pentru mine o fi strălucind steaua asta, se gîndi el. Dacă-oi da greș, vin să mă arunc în canalul ăsta.“ Cu inima zvîcnind în piept, porni mai departe. Pe drum se privi într-o vitrină și-și potrivi cravata.

Cînd sună la ușa domnișoarei Mroczkówna, auzi zgomot grăbit de pași și abia mai tîrziu vocea ei temătoare întrebînd :

— Cine-i acolo ? Nu înțelese dintr-o dată cine era, dar cînd se dumiri că-i Katelba, zise : Numaidecît domnule ! O clipă.

Se mai foi o vreme în dosul ușii, aranjînd probabil prin cameră. În sfîrșit, deschise ușa. În cameră era oarecare dezordine, un scaun se afla în mijloc, în fața oglinzii. Domnișoara Celina îl împinse într-un colț, tulburată, îl invită pe oaspe să ia loc pe canapea și îl întrebă ce mai face familia Niechcic. În acest timp ușa de la șifonier scîrțîi și începu să se deschidă încet, singură, iar rochiile și bluzele, aruncate probabil acolo în grabă mare, se rostogoliră pe podea.

— Vă rog să mă scuzați, sări domnișoara Celina. Ușa de la dulap s-a stricat... Tocmai mă pregăteam să ies în oraș, din pricina asta e totul răvășit. „Doamne, se gîndea, speriată, ce prost s-a mai nimerit. Slavă Domnului că nu-i altcineva !"

Katelba se simți obligat să-i ajute să strîngă bluzele, fapt care o enervă și mai mult pe domnișoara Celina.

— Vă deranjez poate ? întrebă el sfios. Treceam pe-aici și am intrat numai pentru două minute.

— Dar vă rog, nu mă deranjați de loc. Lăsați-mă pe mine să le strîng. Luați loc și povestiți-mi ce se mai aude la familia Niechcic ?

— Nu-mi dați voie să văd eu ce are dulapul ? Pesemne că stă aplecat într-o parte și de asta nu se închide ușa.

— Dar am isprăvit ! Gata ! Acum totul e în ordine ! Domnișoara Celina trînti ușa de la șifonier și se așeză. Povestiți-mi. De cînd tot vreau să vin în vizită la Serbinów.

— Oh, ce fericire ar fi ! Katelba trase aer în piept. Eu tocmai voiam să vă rog să veniți pentru totdeauna... Adică... vă rog să mă scuzați, nu prea sînt meșter la vorbă, dar de cînd am aflat că v-ați mutat la Kaliniec,

n-am mai avut o clipă de liniște, nu m-am gîndit decît la dumneavoastră ; așa că m-am hotărît să vin aici și să vă rog, să-mi faceți favoarea, adică să-mi realizați... într-un cuvînt să acceptați să fiți, ca să zic așa, soția mea.

Domnișoara Celina, uluită, nu fu în stare să-i răspundă. Luînd tăcerea ei drept supărare, Katelba stărui :

— Să nu vă supărați ! Eu v-am iubit, stimată domnișoară, încă de cînd erați profesoară la familia Niechcic, dar n-am îndrăznit să vă spun, temîndu-mă să nu vă supărați că rîvnesc atît de sus. După ce ați plecat, orice speranță că v-aș mai putea vedea vreodată s-a spulberat. Acum însă, cînd v-ați abătut iar prin părțile noastre, m-am gîndit că poate soarta v-a mînat încoace. Dar văd că v-ați supărat pe mine !

— Nu, de ce ? șopti ea, șovăind.

— Oh, vă rog, dați-mi ascultare. Sînt băiat sărac și lipsit de educație, dar m-am hotărît... m-am hotărît să muncesc, să mă cultiv, iar în privința slujbei, asta... se bîlbîi el, asta, domnul Niechcic care mă cunoaște și știe că sînt harnic și corect, fără îndoială c-o să mă ajute să găsesc un post corespunzător, poate chiar să iau ceva în arendă, așa cum, de altfel, mi-a și făgăduit de cîteva ori.

Domnișoara Celina își drese glasul și-și potrivi în grabă părul.

— Prea s-a întîmplat pe neașteptate... Stați... Trebuie să mă gîndesc.

Katelba simți cum îl trec nădușelile.

— Ce să vă mai gîndiți ?! se repezi el, dar se opri și întrebă, politicos : Cîte zile îmi porunciți să aștept răspunsul dumneavoastră ?

Domnișoara Celina se sperie deodată, gîndindu-se că oricît de scurt ar fi termenul, el ar putea să se răzgîndească și să renunțe. Dar cum era prima cerere în căsătorie pe care o primea în viața ei, se simțea buimăcită, nu era în stare să-și adune gîndurile, nici să aprecieze valoarea acestei cereri. În fața ei sta un bărbat tînăr, prezentabil, care-i cerea mîna. Va să zică, era totuși cineva care în cele din urmă îi ceruse și ei mîna. N-ar

fi vrut să dea cu piciorul unei asemenea ocazii.

— Bine, rosti ea în șoaptă, ascunzîndu-și fața în mîini, accept să vă fiu soție.

Katelba nu îndrăznea să se miște din loc. Își împreună mîinile ca pentru rugăciune.

— Mi-ați salvat viața. Mă hotărîsem să-mi fac seama dacă cumva mă refuzați.

— Cum ? O clipă, domnule, se dezmetici domnișoara Celina, nu înțeleg nimic din toate astea. Cum ? Să vă faceți seama ? Dar e îngrozitor, șopti, deși i se părea mai degrabă nemaipomenit de frumos.

— Veți înțelege curînd, o asigură Katelba și, ridicîndu-se, îi sărută mîna. Vă veți convinge că merit încrederea dumneavoastră. Draga, scumpa mea ' șopti el, emoționat. Doar și dumneavoastră sînteți singură și știți ce înseamnă singurătatea și necazurile. Poate vom fi fericiți împreună.

Logodna lor, care se prelungi aproape pînă la sfîrșitul carnavalului, fu pentru Katelba o perioadă plină de zbucium sufletesc.

Îl împinsese să facă acest pas riscant impulsul tainic care-i șoptea că, alegîndu-și drept mireasă o persoană cunoscută de soții Niechcic, va apărea în fața lor într-o nouă lumină, care-l va purifica de toate păcatele. Curînd însă căsătoria cu o domnișoară frumoasă, de neam ales, din păcate săracă, dar care totuși făcea parte din lumea bună, în fața căreia fusese nevoit pînă atunci să facă numai închinăciuni, îl fermecă de-a binelea. După două-trei întîlniri cu domnișoara Celina, Katelba se îndrăgosti de ea cu toată dăruirea de care era capabil. Frumusețea ei rece, liniștită îl vrăjea și i se părea fără pereche în lume. La fericirea asta nici măcar nu visase, i se părea de-a dreptul de necrezut și se temea să n-o piardă. Așa cum se întîmplă de obicei în asemenea împrejurări, credea că domnișoara Celina le place tuturor tot atît de mult ca și lui și că în orice clipă s-ar putea ca cineva să i-o sufle de sub nas. N-ar fi fost de mirare să-i ceară mîna vreun domnișor din lumea bună și atunci, trezindu-se,

să-şi dea seama ce prostie făcuse cînd primise să se mărite cu un om de jos, ca el. De aceea era nerăbdător să facă nunta, dar, spre desperarea lui, nunta se tot tărăgăna. Înainte de postul mare trusoul nu putea fi pus la punct, iar sărbătorile Crăciunului domnişoara Celina voia să le petreacă împreună cu maică-sa. După sărbători, ieşi la iveală că locuinţa pe care Niechcic o pregătea tinerei perechi mai avea nevoie de cîteva săptămîni ca să fie gata. Aşa că trebui să aştepte şi, tot aşteptînd, încetul cu încetul ajunse la concluzia că începe o viaţă nouă nu numai pentru că îşi schimbă starea civilă, ci şi pentru că totul se transformă în afara şi înăuntrul lui. În această stare de nelinişte festivă, gîndindu-se în fel şi chip, îl cuprinse iar teama. Aşa cum mai înainte logodna fusese un paravan după care voise să se ascundă cu păcatele lui cu tot, acum ba se temea ca domnişoara Celina să nu afle ceva rău despre el, ba, dimpotrivă, dorea să-i dezvăluie de-a fir-a-păr viaţa lui de pînă atunci.

În timp ce se frămînta, neştiind ce cale s-apuce, i se ivi prilejul să discute cu Bogumil Niechcic. Fuseseră să presare îngrăşăminte pe nişte ogoare aflate aproape de Pamientów şi se întorceau acasă. Tăceau, dar Katelba era pus pe spovedanie, dorinţă care-l încearcă pe fiecare om, dacă nu mai des, cel puţin o dată în viaţă. Poate că era la mijloc teama de urmările pe care ar fi putut să şi le atragă în primul rînd pentru că nu-i pomenise logodnicei nimic despre legătura lui cu Chrobotówna, şi în al doilea rînd pentru că nu-l lămurise încă pe Niechcic asupra tîrgului încheiat între el şi Daleniecki. Mai era şi dorinţa de a se curăţa de păcate, pentru a nu păta cu nimic fericirea care-l aştepta.

— De mult vreau să vorbesc cu dumneavoastră, începu el, de mult aş fi vrut să vă spun că numai şi numai din prostie l-am slujit pe Daleniecki şi că atunci cînd mi-am dat seama, m-am judecat singur şi m-am condamnat. Să mă trăsnească Dumnezeu dac-am vrut să vă pricinuiesc vreun rău. Ce-i drept, nu-i meritul meu aici,

că oricît mi-aș fi dat silința n-aveam cu ce să vă dăunez... și trebuie să fii cîine ca s-ajungi să trădezi un om ca dumneavoastră.

Bogumil Niechcic se felicită că în seara aceea se stăpînise și nu-l întrebase nimic. Nici acum nu era dornic să afle amănunte, totuși făcu un efort și întrebă :

— Deci banii aceia nu i-ai moștenit de la tatăl dumitale ?

— Banii aceia s-au dus, răspunse încet Katelba, și duse sînt și vremurile acelea.

Bogumil nu avea nevoie de mai mult.

— Sînt încredințat de asta. Ai fost tînăr și flușturatec, dar văd că acum știi ce e rău și ce e bine. Muncești cu rîvnă și asta te va ajuta, întrucît caracterul se formează muncind. Eu am să dau totul uitării. Pe dumneata însă te sfătuiesc să nu uiți nimic și ce ți s-a-ntîmplat să-ți fie învățătură de minte pentru viitor.

Apoi vorbiră de Chrobotówna. Bogumil îi făgădui că o s-o convingă el să se despartă fără scandal, deși misiunea asta îi era cam neplăcută, știind că se bizuia numai pe înrîurirea pe care era sigur că o exercită asupra ei. Nu știa dacă trebuie sau nu să-i mărturisească logodnicei toate astea, pentru că n-o cunoștea prea bine pe domnișoara Celina.

— N-am ce sfat să-ți dau. Aici trebuie să te conduci după cum îți dictează inima și conștiința. Dar să știi, băiete, încheie Bogumil discuția, dacă ferească Dumnezeu mai cazi vreodată în vreo rătăcire ca asta, eu a doua oară nu te mai acopăr.

Glasul cu care rostise aceste vorbe era destul de aspru, deși lui Katelba, în loc de amenințare, i se părea că aude promisiuni de sprijin și de ocrotire. Cu lacrimi în ochi îi sărută mîna lui Bogumil Niechcic. Era o clipă minunată din viața lui. Era într-atît de copleșit, încît după ce se despărți de Niechcic lîngă hambare, se înapoie, și — lucru nemaipomenit — porni la drum în neștire, fără nici o țintă, numai așa, de dragul umbletului și-al visării.

Era o zi minunată, cum se-ntîmplă citeodată spre sfîrșitul iernii. Cerul respira ca o ființă vie, trezit de primăvara care se apropia, în timp ce pămîntul, învelit încă de zăpezi, se zgribulea de frig. Katelba se uită în jur, ca și cum pentru prima oară în viață se afla în mijlocul naturii. Zări eleșteul. Ce ciudat! Îl privise în fiecare iarnă, în fiecare zi, dar niciodată nu văzuse ce vedea acum. Iată, drept în mijlocul eleșteului, o copcă. Cînd o zărea, se gîndea cel mult dacă fusese scoasă gheața în zori. Astăzi însă, zăpada, netedă ca o pînză, care acoperea suprafața iazului, i se păru nespus de frumoasă. Urmele pașilor care duceau la spărtură erau vinete, și copca cu marginile ei verzi strălucea printre grămezile sticloase de gheață. Și ce scăpărări de jur împrejur, ce risipă de minunății pe cer și pe pămînt! Nămeții de zăpadă devin purpurii în lumina apusului, ramurile sălciilor se rumenesc și se auresc de seva primăvăratecă ce-și face drum prin ele. Deodată, toate acestea luară chipul domnișoarei Celina. Îl cuprinse un fel de nebunie cînd și-o închipui goală, mare, albă și strălucitoare ca pămîntul de sub picioarele lui acoperit de zăpadă și curată ca cerul ce se boltea deasupra. Cît de minunate erau toate astea, cît de diferite de plăcerile murdare pe care le-ncercase cu Chrobotówna.

— Iubesc! strigă el, speriind cîrdul de ciori care se înălțară, croncănind, dintre crengi. Iubesc!

Și sări în sus de bucurie.

8

Agnisia aflase de logodna domnului Katelba încă din toamnă, înainte de Ziua morților, dintr-o scrisoare în care maică-sa îi scria:

„Ne bucurăm cu toții că de sărbătoarea Tuturor Sfinților o să aveți trei zile libere și c-ai să poți veni să ți le petreci acasă. Doamna directoare mi-a dat a înțelege

ultima oară cînd am văzut-o că ai vrea s-o inviți la noi pe prietena ta, Nina Wrońska. Să poftească. O așteptăm cu plăcere. Numai vezi, ai grijă să vă luați amîndouă pantalonași groși de lînă, că aici la țară a început gerul. În careta pe care ți-o trimitem mîine la prînz vei găsi un cojoc. Luați-l și acoperiți-vă bine picioarele. Uitasem, scumpa mea fetiță, să-ți spun ce noutăți mai sînt pe la noi : domnul Katelba s-a logodit cu domnișoara Celina Mroczkówna ; dacă înainte de plecare treci pe la magazin și o vezi, felicit-o."

Dar vestea logodnei n-o prea interesă pe Agnisia, fiind preocupată de povestea invitării Ninei Wrońska la Serbinów. Se bucurase că pleacă acasă printre altele și pentru că va scăpa cîteva zile de Nina.

„Nu, n-am s-o iau cu mine pe Wrońska, se gîndi ea. Fie ce-o fi. Mai degrabă nu mă mai duc nici eu. Am să mă scuz. Am să-i anunț pe ai mei prin Józefat că ni s-au dat prea multe lecții de pregătit în timpul vacanței."

Luînd această hotărîre, coborî să ia gustarea de patru. În pragul sălii de mese o întîlni pe doamna directoare. Grăbită, ca de obicei, se opri o clipă, o bătu pe umăr și-i spuse :

— Deci pleci cu Nina acasă de sărbători. Îmi pare foarte bine. Văd eu că nu puteți să stați despărțite nici o clipă.

Wrońska se desprinse din grupul gălăgios de fete, care luau masa, și veni spre ea.

— Pe unde umbli ? Noi sîntem pe sfîrșite și ți se răcește cafeaua cu lapte. Știi că părinții tăi m-au invitat la Serbinów ? Îmi pare tare bine !

Agnisia o privi, clipind din ochi.

— Nici eu singură nu știu ce să fac : să mă duc sau nu, spuse, nesigură. Avem așa de multe lecții de făcut...

— Cum ? izbucni Nina în rîs. Tocmai tu să-ți faci asemenea griji ? Tu care înveți orice în cinci minute ? Ce ne împiedică să luăm cărțile cu noi la Serbinów ?

Dar, uitîndu-se la Niechcicówna, se întunecă și ea la față.

— Sau poate nu vrei să merg la voi ?

— Cum îți trece prin cap una ca asta ? se revoltă Agnisia. Îți jur că ne bucurăm cu toții foarte mult de venirea ta. Ca dovadă, n-ai decît să citești scrisoarea asta.

Și, cu inima bătînd, îi dădu Ninei scrisoarea primită de la maică-sa. Se sperie nu atît că-i ghicise gîndul, ci pentru că, o dată dat pe față, i se păru urît și străin de ea. Cînd însă, după ce Nina citi scrisoarea de la Barbara, începu să ciripească : „Vai, ce buni sînteți cu toții !“ și altele asemănătoare, Agnisia simți din nou dorința fierbinte de a răsturna toate aceste planuri, ba chiar să rupă pe loc, numaidecît, prietenia cu Nina. Nu se întîmplă însă nimic din toate astea. Era ceva care-o reținea si-i stăvilea dorința. Ce anume ? Teama de a dezlănțui o scenă penibilă și gîndul că, procedînd astfel, n-ar fi izbutit decît să facă o incorectitudine ? Slăbiciunea și nesiguranta că poate, fără Nina, n-ar fi în stare să se descurce în viața de școală, sau teama că nu va găsi pe altcineva în locul ei pentru a lega o prietenie la fel de strînsă, știind că fără asta s-ar fi simțit iarăși singură și părăsită ? Se-ngrozea poate că toți au s-o condamne că făcuse un asemenea pas ? Poate și asta, deși aici mai era la mijloc și altceva. Sentimentul neclar că dacă ar rupe cu Nina și-ar face sieși pe plac, dar că, numai cu atîta, nu s-ar sfîrși povestea. Ce-i drept, prietenia cu Nina nu fusese ideea ei, dar, oricum, o ajutase în primele clipe de singurătate și descumpănire. În afară de asta, Nina era într-adevăr demnă de milă : tatăl ei trăia undeva, departe, mamă n-avea, așa că nu-i de mirare că se-ngrijeau de ea mai mult decît de altele și că doreau să aibă și ea, aici, pe cineva apropiat și devotat. De altfel, Nina se atașase de ea și o iubea. Cum ar fi putut să-și bată joc de sentimentele ei ?

Neavînd încotro, Agnisia se împăcă cu ideea care la început o necăjise atît și, încet-încet, începu chiar să se entuziasmeze într-un fel, gîndindu-se la călătoria ce urmau să o facă împreună. Pe drum era fericită că putea să-i arate Ninei locurile pe unde treceau și să-i vorbească

despre ele și, cînd ajunseră acasă, fu bucuroasă că Nina plăcea tuturor și că și ea, la rîndul ei, se simțea ca-n rai în sînul familiei Niechcic, că totul îi era pe plac: grădina, copiii și cîinii. Pe Agnisia o măguleau toate astea, căci simțea că trăiește cîte puțin în fiecare în parte și în toți la un loc și-i plăcea cînd cei din jurul ei erau lăudați, deși-i era și puțin rușine. Poate că în casa lor nu era chiar atît de frumos și de bine? Admirația străinilor trezea în ea dorința de a se justifica.

Li se pregătise fosta cameră a domnișoarei Celina. Agnisia se cam temea, dar își ascundea teama ca să n-o sperie pe Nina. De altfel, să se dezbrace și să se culce nu era mare lucru. Dar, din păcate, cu toate că la Serbinów se gătea foarte bine și numai cu alimente proaspete, cît a stat la ei Nina suferi de stomac tot timpul și durerile o apucau mai ales noaptea. Agnisia era nevoită să se scoale, să-i dea picături calmante și chiar să-i care oala de noapte. Așadar, Agnisia trebuia să coboare pînă jos în încăperea de la capătul antreului. Gemulețul era întotdeauna deschis și prin cameră șuiera vîntul. O dată, vîntul îi stinsese lumînarea și se chinuise să urce scara prin întuneric, bîjbîind pe fiecare treaptă a scării. În pod se mișcă ceva, rîcîind și cronțănind, și inima i se făcuse cît un purice.

Cînd se înapoie însă cu Nina, sănătoasă și teafără, la Kaliniec, se simți invadată de bucuria libertății. Te bucuri întotdeauna cînd ai izbutit să-ți înfrîngi pornirile și să duci la bun sfîrșit un lucru pe care, la început, îl respingeai. Dar nimeni nu poate fi bucuros cînd această stare de lucruri se prelungește prea mult. La drept vorbind, stăpînindu-se să rupă prietenia cu Nina, Agnisia nutrea speranța tulbure că se va ivi totuși o împrejurare care să-i prilejuiască o despărțire onorabilă de prietena ei impusă, o despărțire bazată pe argumente serioase și nicidecum pe o toană venită peste noapte. Și, într-o oarecare măsură, chiar așa se și întîmplă.

După ce se întoarseră de la Serbinów, Nina își puse în gînd să întărească și mai mult amiciția ei cu Agnisia.

Își aminti de planul ei de a deveni sfîntă, căruia pînă atunci nu-i dăduse prea mare atenție.

— E timpul să începem, zise ea și întocmi un program.

În primul rînd, un mod de comportare corespunzător în clasă, în recreație, la plimbare. Să nu mai facă de loc gălăgie, să nu mai blesteme, să nu folosească vorbe urîte și nici să-și împopoțoneze cozile cu panglici. Apoi, în afară de rugăciunea de dimineață și de seară, să spună și alte rugăciuni, iar seara, în timpul hotărît pentru pregătirea lecțiilor, să se strecoare în clasa alăturată unde, închipuind o cruce, să se întindă pe dușumea și să rămînă astfel întinsă, pe întuneric, o jumătate de ceas, cu gîndul la chinurile Domnului. Agnisia ar fi fost gata să îndure și toana asta a Ninei, dacă ar fi putut s-o înțeleagă cît de cît. I se părea însă că asemenea bazaconii n-au nici o legătură cu viața lor, care le aduce clipă de clipă atîtea lucruri noi, încît abia prididesc să le facă față. Un gînd îi otrăvea sufletul, dîndu-i mereu tîrcoale, anume că mai repede și mai ușor s-ar integra în viața școlii dacă n-ar împiedica-o Nina, dacă fata asta n-ar acapara-o necontenit numai pentru ea.

— Stăm aici lungite pe podea, se enerva ea, dar eu nu-mi pot răscumpăra astfel păcatele. Îmi vine mereu în minte că n-am pregătit încă lecțiile pentru mîine. După mine, Dumnezeu nu ne poate cere altceva decît ca fiecare să-și vadă de treaba lui.

Dar Nina avea argumente serioase.

— Draga mea, treaba Ioanei d'Arc era să pască oile, dar ea s-a gîndit c-ar fi mai bine să salveze Franța și să intre în rîndul sfinților. Dacă ne-o ajuta Dumnezeu, poate că și noi o să salvăm Polonia. Omul trăiește ca să înfăptuiască lucruri mari.

— Eu nu, o contrazise Agnisia, simțind cum roșește. Pe mine nu mă interesează să înfăptuiesc lucruri mari. Vreau să fac lucruri obișnuite.

— Bine că recunoști, se supără Nina. Nu vrei să stai sub semnul crucii, fiind cu gîndul la lecții. Dar de cîte

ori lași baltă lecțiile ca să stai de vorbă, sau să te joci cu mingea ? Ar trebui să-ți înfrîngi pornirile.

Agnisia se necăji de-a binelea.

— Tocmai asta și fac, zise ea, sculîndu-se de jos. Nu vreau să fiu sfîntă ! Să nu faci asta, să nu faci ailaltă ! Ce fel de viață o mai fi și asta ? Eu, dimpotrivă, vreau să fac cîte ceva și din ce-mi place, nu să-mi găsesc tot timpul opreliști. Iacă, tocmai de asta plec și gata.

— Stai, proasto ! Unde fugi ? Nu mă lăsa singură aici, se sperie Nina, gata să plîngă.

— De ce ? Ți-e frică ? Sfinții nu se temeau să locuiască în grote sau în pustietăți și ție ți-e frică ?

— Nu mi-e frică, dar vreau să te opresc de la păcat. Stai o clipă ! Mai gîndește-te.

Agnisia se așează pe bancă, puțin cam speriată și ea. Șovăia. Dar dacă Nina știa într-adevăr mai bine ce-i este plăcut lui Dumnezeu ?

A te împotrivi și a contrazice erau pentru Niechcicówna niște procedee puțin convingătoare, încît începu numaidecît să caute ceva care să poată înlocui pioșenia respinsă, dovedindu-i că nu este necredincioasă. Voi să mai spună ceva în legătură cu asta, dar era prea tîrziu. Nina începu să facă pe îmbufnata și atunci Agnisia se lăsă păgubașă. Din ziua aceea încerca s-o evite sub pretext că are de învățat. Lecțiile constituiau pe atunci singurul domeniu din viața școlară în care se putea mișca absolut nestingherită. Observă în curînd că înțelege totul și reține mai repede decît altele. Numai Nina și Klara și uneori Helena mai țineau pasul cu ea. Tabaca citea în clasă cu voce tare exercițiile ei stilistice, iar profesorul de naturale, Ojcewicz, susținea că Niechcicówna știe dinainte cum se vor desfășura experiențele la științele naturii. I se dusese vestea că prinde totul ușor. Așadar, în această privință se simțea admirată și prezența ei era oricînd binevenită. Renumele ei, deși unii poate se îndoiau că ar fi pe deplin meritat, o apropia de lumea din jurul ei, spre care nu găsise încă altă cale și, totodată, o făcea să se evidențieze și să nu se piardă în mulțime. De aceea

ţinea la profesorii care contribuiau să se menţină această stare de lucruri, cu toate că fiecare dintre ei îşi avea cusururile lui.

Domnul Ojcewicz, un bătrîn înalt şi slab, cu părul cărunt, bogat, nu avea destulă răbdare, ţipa şi ridica mereu din umeri, dar lecţiile lui te captivau ; cu toate că era cusurgiu din fire, dădea note mari. E adevărat că nu avea nici o încredere în posibilităţile femeii pe plan cultural.

— Oricum tot n-au să ştie niciodată nimic, bombănea el. Măcar să se bucure şi ele de un cinci.

Cu toate acestea, se străduia să le înveţe ceva, oricît de puţin, chiar şi pe cele mai grele de cap.

Domnul Topolski, profesorul de matematică, mic de statură, cu un nas mare care răsuna ca o goarnă cînd îl sufla, era, spre deosebire de naturalist, foarte echilibrat, nu ridica niciodată tonul şi nu-şi pierdea niciodată răbdarea. Explica clar şi pe înţeles, dar, deşi părea întotdeauna mulţumit de oricare dintre eleve, era zgîrcit la note. Numai Helena Filińska, care era slabă la toate celelalte obiecte, primea întotdeauna la matematică calificativul bine. Helena era foarte capabilă, se spunea că dac-ar fi vrut ar fi putut fi prima. Dar ea ţinea să se evidenţieze în cu totul alt chip. Spunea întotdeauna că face tot ce vrea şi, pentru a ale arăta celorlalţi că se ţine de vorbă, nu găsea altceva mai bun de făcut decît să se împotrivească într-una. Tot din spirit de contradicţie ajunsese să aibă patru la aritmetică, pentru a-i pune cu botul pe labe pe cei care susţineau, şi susţinea aproape toată lumea, că este aproape imposibil să obţii această notă la domnul Topolski.

Amîndoi profesorii predau şi la şcolile de stat, din care pricină erau obligaţi să poarte uniformă. Domnul Ojcewicz însă venea întotdeauna la pension într-o redingotă neagră. Se spunea că din patriotism nu se arăta nicăieri, în afară de liceul real rus, decît în civil. În schimb, domnul Topolski era îmbrăcat într-o uniformă foarte uzată, pe care o purta atît la pension cît şi pe

stradă, ba chiar cînd se ducea la biserică. Era foarte evlavios și veșnic preocupat de cum sînt privite faptele lui de către Domnul. Iar Dumnezeu îi cunoștea sentimentele patriotice, așa că nu se uita la uniformă sau la alte prostii lumești.

Domnișoara Alice Mairey, o elveţiană din regiunea franceză, părea niţel cam rigidă, punea accentul pe gramatică, nu se abătea niciodată de la program, nu glumea, dar avea ceva care te făcea să nu te plictisești niciodată la lecţiile ei. Știa să-ți ţină atenţia încordată și, deși părea că nu deosebește elevele între ele, știa cu precizie în fiecare clipă cu ce se ocupă fiecare, cine este atent și cine nu. Din pricina asta toată clasa stătea smirnă.

Trebuie să spunem însă că domnișoara Berta Woelke se pricepea să facă lecţiile cele mai plăcute. Știa să treacă peste aspectele mai puţin interesante, împletindu-le cu cele într-adevăr atrăgătoare. Aproape tot timpul și-l petrecea citind operele de seamă ale literaturii germane. Și cum mai citea!

Domnișoara Berta era o persoană multilaterală, în afară de germană mai preda lucrul manual, desenul și gimnastica și făcea minunat faţă tuturor acestor obiecte atît de diferite, dînd dovadă de originalitate și fantezie.

La lucrul manual, cînd fetele ţeseau sau coseau, ea le povestea sau le citea ceva. Povestea despre năzbîtiile studenţilor și despre amănuntele vesele din viaţa orășelului saxon de baștină. În timpul gimnasticii, cînta împreună cu elevele.

Domnișoara Berta nu se putea abţine însă să nu arate că povestește și cîntă, pentru că asta-i amintește de familia și patria ei.

Făcea lectură la lecţii și profesoara de limba rusă, Vera Nikolaevna Akutina, dar ea citea nu atît de plăcere, ca domnișoara Berta, ci ca să treacă timpul pînă cînd suna clopoţelul, neștiind cum să umple altfel golurile care se iveau în predarea lecţiei. Era o blondă dolofană, cu ochi negri, sfioși. În timpul orelor ei, Agnisia avea adesea trista impresie că profesoara nu știa mai mult decît scria

în manual, ba chiar și ce scria acolo nu prea știa bine. La explicațiile ei, între o frază și alta se lăsa adesea o tăcere neplăcută, căreia clasa îi punea capăt imediat, zbănțuindu-se și lărmuind.

Profesorul de religie, preotul Halski, era foarte chipeș și avea un fel plăcut de a se purta. E adevărat că nu reușeau să înțeleagă mare lucru din lecțiile lui, nici cu mintea, nici cu sufletul, dar nici fetele nu se gîndeau, în privința asta, să aibă vreo pretenție. Lecțiile de religie trebuiau să fie, așa cum erau, serbede și de neînțeles, trebuia să înveți pe de rost așa cum înveți cuvintele la limbile străine sau tabla înmulțirii. Mai rău era însă că dacă se gîndeau vreodată la Dumnezeu, apoi cu siguranță nu se gîndeau în timpul lecțiilor de religie ; Agnisia cel puțin putea să declare sus și tare acest lucru. Își dădea toată silința și-și spărgea capul să găsească ceva care s-o captiveze la lecțiile preotului Halski, sau cel puțin să găsească o justificare în legătură cu neînțelegerea dintre ea și Nina în problema sanctificării.

Predau de asemenea și soții Wenorden. El geografia și caligrafia, deoarece avea scriere frumoasă, iar ea istoria universală.

Conducerea școlii însă le dădea atîta bătaie de cap, încît întîrziau regulat de la lecții. Fetele aveau impresia că pensionul merge de la sine, dar nu era de loc lucru ușor să-l pui pe roate. Adesea, cînd doamna Wenorden venea în clasă la vreun sfert de oră după ce suna clopoțelul, abia intra, că și venea cineva s-o cheme pentru a rezolva o chestiune care se ivise între timp și nu suferea amînare. Ajungeau pînă la urechile fetelor unele discuții în legătură cu anume datorii, rate, polițe, sau că era nevoie să obțină bunăvoința inspectorului de stat ca să-și amîne venirea, sau dacă venea, să treacă cu vederea unele lucruri.

Domnul Wenorden o ajuta foarte mult pe soția sa și de aceea întîrzia și el de cele mai multe ori la lecții.

Cu toate acestea, fetelor le plăceau grozav lecțiile celor doi, pentru că amîndoi se pricepeau să pună mult suflet în scurtele lor expuneri și să le trezească admirație și in-

teres pentru materiile predate. Din păcate, niciodată nu reușiseră să predea materia anului în curs pînă la capăt.

Domnișoara Zmijewiczówna, zisă Tabaca, în calitatea ei de profesoară de limbă maternă și — pe ascuns — de istorie a Poloniei, se bucura de privilegii deosebite. Locuia la pension, dar nu dormea în ungherul vreunui dormitor de eleve, după paravan, ca cele două străine, ci singură într-o cameră. Trebuie să recunoaștem că nu profita prea mult de poziția ei privilegiată, era modestă, fără pretenții prea mari. Se dăruia cu toată ființa muncii sale, încît părea că nici nu mai are altă viață, în afara școlii. Nu-ți venea să crezi că are rubedenii, că pleacă la ele să-și petreacă vacanța. Dar ce folos! Lecțiile ei erau plicticoase, monotone și fără viață. Și pe lîngă asta, avea prostul obicei să te sîcîie cu toate prostiile, să-ți facă morală, ba chiar își îngăduia uneori să-și bată joc în lege, cum se spune. Nici măcar bunele ei însușiri nu trezeau respectul cuvenit, ci numai dorința de a o maimuțări. Unele fete, cunoscîndu-i pasiunea pentru ordine și curățenie, aruncau dinadins pe podea bucăți de hîrtie, penițe, sîmburi, pe care ea le aduna, boscorodind.

Însă nu cu ea, ci cu domnul Topolski avu Agnisia cea mai grea ciocnire din acea vreme. Tocmai cînd era gata-gata să ia și ea inaccesibila notă patru, se încurcă deodată la rezolvarea unei probleme și primi nota doi. O cuprinse desperarea, o podidi plînsul, o apucă durerea de cap și o jumătate de zi zăcu bolnavă și nefericită. I se părea că nu mai are dreptul la nimic, că nici la viață nu mai are dreptul, de vreme ce nu fusese în stare să rezolve problema pînă la capăt. I se părea că profesorii și colegele o suportau numai pentru că se bucurase cîndva de admirația lor. Insuccesul o însingurase din nou, se simțea iarăși străină. Nu le mai credea nici pe Helena, Zosia și Nina cînd o asigurau că o iubesc și mai mult ca pînă atunci. Abia cînd Helena îi spuse: „Draga mea, nu există nici o fată în tot pensionul ăsta căreia Topolski să nu-i fi trîntit vreodată doi", se rușină că se arătase atît de desperată

pentru un lucru aproape de neevitat şi pe care toate elevele îl simţiseră pe pielea lor. După această discuţie, mai zăcu aşa o vreme singură, ascultînd zgomotele casei. La pian o fată începuse să facă game. Auzi bocănind pe trepte paşii grei şi bastonul bătrînei soţii a pastorului Wenorden. Bătrîna nu avea baie acasă şi venea la şcoală să se-mbăieze. Tekla o conducea şi-i spunea ceva, probabil să rămînă la cină. Jos era hărmălaie mare. Portarul urcă scările : aducea apă la spălător. Se opri. Gemu. Vărsă apa cu zgomot într-un butoi mare, de unde fetele o luau cu nişte căniţe.

Agnisia se simţi deodată mai veselă. Viaţa are multe înfăţişări. Iată, de exemplu, te străduieşti, tinzi către ceva şi, indiferent dacă reuşeşti sau nu, viaţa continuă, ecourile ei se răspîndesc pînă departe şi poţi să te bucuri chiar şi numai pentru că trăieşti pe acest pămînt.

9

A doua zi, directoarea, care avea obiceiul să apară şi să dispară pe neaşteptate, năvăli în dormitor şi, în tăcerea ce se lăsă deodată, începu să inspecteze dulapurile fetelor. Le deschidea pe rînd, arunca o privire înăuntru şi trecea mai departe tăcută, cînd găsea ordine exemplară, sau, dacă găsea dezordine, se oprea şi zvîrlea o observaţie scurtă, cu glas aspru. La Agnisia toate lucrurile erau răvăşite, deşi ar fi putut să jure că pusese fiecare lucru la locul lui. Dar lucrurile îşi au probabil viaţa lor tainică şi răutăcioasă : de cum atingi ceva, se răstoarnă toate cu josul în sus.

— Ce-i asta ? ţipă doamna Wenorden. Ce-i dezordinea asta la o fată cu atîta simţ estetic ? Frumos, n-am ce zice ! Şi dispăru în semiîntunericul de pe scară, strigînd : Ordine ! Ordine ! Ordine ! Mai multă ordine ! Nu numai în capete, dar şi în dulapuri ! Şi în dulapuri !

— Cine s-ar fi gîndit c-o să vină tocmai astăzi, gemu Zosia-Bolnăvioara, cu toate că avea lenjeria frumos aranjată și legată cu panglici. Cine-a mai pomenit una ca asta ?

Agnisia află pentru prima dată că are simț estetic. Se gîndi cu tristețe că înșelase anumite speranțe ale unora, că din nou avusese un eșec. Dar eșecul acesta era și ceva plăcut. Oricum, e mai plăcut să fii obiectul speranțelor cuiva decît să nu le trezești de loc. O cuprinse vrednicia. Își scoase toate lucrurile din dulap, le împături, le așeză și le agăță într-o ordine desăvîrșită, că și ea rămase uimită. Era mulțumită și bucuroasă că izbîndise și nu simțea de loc nevoia s-o mai laude cineva. La urma urmei, asta însemna să ai succes : să duci la bun sfîrșit o treabă măruntă, cum făcuse ea acum, pe care s-o faci din tot sufletul, încît să nu mai vezi și să nu mai auzi nimic din cîte se întîmplă în jurul tău. Mai ales că totodată rezolvase în minte și problema la care se încurcase cu o zi înainte. Pe neașteptate, i se dezvăluise greșeala, pe care n-o dibuise pînă atunci. Da, asta era : se gîndise mai mult la nota patru pe care dorea s-o capete decît la problemă.

— O, ce-bi-ne-e-să-știi-să-știi, se gîndea ea, fredonînd cîntecul preferat : „Fetița mea, învață să muncești". Observă că e în stare oriunde și oricînd să ducă la bun sfîrșit ce-și pune în gînd.

— Niechcicówna a-nnebunit, zise Dziewońska, și abia atunci Agnisia își dădu seama că dansa, cîntînd, în fața dulapului, un dans asemănător întrucîtva jocului popular *Oberek*. Klara și Helena se arătară imediat gata să se alăture și ele la țopăială. Mai mult chiar, Nina Wrońska apucase să-și dezbrace rochița și începu să danseze, așa cum era, în pantaloni roșii de flanelă și-n papuci de casă. Arunca picioarele atît de sus, că un papuc îi sări în tavan și căzu dincolo de paravanul verde.

— *Das ist ja aber eine Frechheit* ![1] zise domnișoara Berta, cufundată-n citit. Ieși de după paravan cu papucul Ninei în mînă și goni fetele în paturile lor.

Agnisia ar fi avut chef să-i vadă acum directoarea dulapul și într-o zi, cînd o întîlni pe scară, fu cît pe-aci s-o roage să vină în inspecție. Dar doamna Wenorden se grăbea și-i zise doar în treacăt:

— Dă o fugă, dragă, și spune-i domnișoarei Alice să vină la mine pentru o clipă. Trebuie să fie sus, la ea.

Agnisia se bucură, auzind-o: i se păru că, cerîndu-i acest serviciu, o iartă de dezordinea pe care-o găsise-n dulap. Doar nu-i ceri nimănui nimic atunci cînd îi porți supărare. Alergă într-un suflet și se opri în pragul dormitorului unde-și avea colțișorul ei, după paravan, domnișoara Alice.

— *Mademoiselle* Alice! țipă ea.

Nu răspunse nimeni. Se apropie de paravan și începu să urmărească cu degetul desenul de pe cretonul care se țesea sub atingere.

— *Mademoiselle* Alice! repetă ea mai încet, intimidată.

Neprimind nici de astă dată răspuns, ocoli paravanul, se uită și văzu că domnișoara Alice doarme. Era întinsă pe pat, cu picioarele atîrnate, probabil ca să nu murdărească cuvertura cu papucii. Așa, culcată, părea alta. Avea picioare neobișnuit de lungi pentru o persoană atît de delicată, fața îmbujorată părea revoltată sau supărată de ceva și era mult mai puțin senină decît în realitate. Agnisia nu știa dacă trebuie să o trezească sau să plece. Ar fi vrut mai degrabă să o ia la fugă, dar o înspăimîntă somnul acesta greu. Fără să mai calce în vîrful picioarelor, se apropie și se aplecă asupra ei. Domnișoara Alice, simțind apropierea cuiva, țipă și cu o mișcare nesigură, dar puternică, a mîinilor, o îmbrînci cît colo pe Agnisia. Deschise ochii, se ridică și se așeză pe pat.

[1] Dar asta-i curată obrăznicie! (Germ.)

— Oh ! spuse : *Excuse-moi !* După o clipă, adăugă în șoaptă, zîmbind : *Faut pas m'en vouloir, chérie. J'avais un mauvais rêve.* [1]

Agnisia bîlbîi rugămintea directoarei și o luă la goană spre clasă.

În timpul lecțiilor fu prinsă că nu-i atentă. Se gîndea la domnișoara Alice. Chiar și în timpul plimbării, după lecții, se gîndi la ea. *„Faut pas m'en vouloir, chérie"*, repeta încet, reîmprospătîndu-și necontenit imaginea acelei clipe.

În timpul gustării de la ora patru, simți că aștepta ceva cu nerăbdare. Se uită pe furiș spre domnișoara Alice, care se purta ca întotdeauna reținut și cam rigid. La un moment dat, se uită însă și ea înspre Agnisia și zîmbi, lucru care i se-ntîmpla foarte rar.

Pe seară, toate internele se adunau, de regulă, în cea mai spațioasă sală de clasă și-și pregăteau lecțiile sub supravegherea profesoarelor. Acum, Agnisia știa ce așteaptă. Domnișoara Alice era de serviciu. Sosi curînd, se așeză la masa ei și începu să scrie ceva. Avea alte obiceiuri decît domnișoara Berta. Nu povestea niciodată despre minunata ei țară muntoasă.

Cu toate acestea ținea o legătură foarte strînsă cu țara ei. Zilnic scria mai mult de zece foi pline, pe hîrtie subțire de corespondență, și primea de asemenea zilnic scrisori, cărți și reviste. Avea un logodnic la Geneva.

Scriind, nu prea dădea atenție la ce se petrecea în jurul ei. Cînd fetele începeau să rîdă mai tare și deveneau gălăgioase, ridica puțin capul și spunea :

— *Un peu de silence, mesdemoiselles, s'il vous plaît.* [2]

Agnisia își făcea lecțiile cu Nina Wrońska și Klara Hilchen. Stătea într-o parte în bancă și avea impresia că fiecare gest al ei, fiecare cuvînt, fiecare expresie a feței, sînt urmărite de domnișoara Alice.

Dar, în realitate, era tocmai invers — ea o urmărea necontenit, cu coada ochiului, pe domnișoara Alice.

[1] Să nu mi-o iei în nume de rău. Am avut un vis urît. (Fr.)

[2] Domnișoarelor, puțină liniște, vă rog. (Fr.)

Profesoara de franceză era o ființă micuță, cu părul blond-închis, înfoiat. Avea o privire rece, luminoasă, era îndemînatică, dar nearătoasă, modest îmbrăcată, dar cu mult gust.

Se împrietenise cu domnișoara Berta. Dacă în afară de zilele de serviciu mai apărea vreodată în aripa clădirii unde dormea Agnisia, venea numai ca să discute cu Berta. Se vîrau după paravanul verde și pînă cînd se liniștea mișcarea din dormitoare uneori cîntau. De fapt cînta numai domnișoara Berta, Alice doar fredona. Avea o voce slabă și imediat răgușea. Era un cîntec pe care domnișoara Berta îl murmura foarte des. Suna cam așa :

Ich hatte einst ein schönes Vaterland,
der Tannenbaum wuchs dort so hoch,
die Veilchen nickten sanft —
es war ein Traum. [1]

Cuvintele : *es war ein Traum* erau cîntate cu glas gros. Păreau să șteargă, să anuleze toată strofa dinainte, veselă și plăcută. Ciudat lucru. Se vede treaba că faptele, întîmplările, cîntecele sînt risipite pe lume fără nici o noimă și nu aparțin întotdeauna aceluia de care sînt în aparență legate. Căci, deși era neîndoios că domnișoara Berta cînta acest cîntec, Agnisiei i se părea că nu este cîntecul ei, ci mai degrabă al domnișoarei Alice, că ei i se potrivește și pentru ea îngînă acele vorbe încîntătoare.

Dacă prietenele se întîlneau mai tîrziu, vorbeau încet de tot ca să nu le trezească pe eleve. Uneori, șopteau amîndouă în același timp, voind parcă să-și acopere cu șoaptele lor vocile, apoi tăceau brusc, urma un moment de liniște îngîndurată, după care începeau iar să șușotească între ele. Alteori, se întrerupeau una pe alta. Agnisia deosebea cu ușurință vocile lor ; în șoapta domnișoarei Alice se deslușea accentul ei franțuzesc, cînd rostea cuvintele

[1] Am avut cîndva o patrie frumoasă,
bradul creștea acolo atît de falnic,
violetele își plecau gingaș căpșoarele —
a fost un vis. (Germ.)

germane. Uneori, șopteau atît de încet, că de după paravan nu se mai auzea decît un foșnet slab. Dar nu izbuteau să ducă în șoaptă toată conversația. Unele cuvinte țîșneau, rostite cu glas tare și aspru. Uneori, subiectul discuției era probabil foarte vesel, căci prietenele abia-și înăbușeau rîsul, atunci cuvintele se succedau repede, șuierător. Alte discuții erau purtate în șoapte lente, joase, întrerupte de accese de tuse.

De cîte ori venea domnișoara Alice la Berta, Agnisia nu putea nici pentru o clipă să se elibereze de sentimentul plăcut și chinuitor totodată al prezenței acesteia. Umbla, rîdea, se dezbrăca, discuta cu Nina și, cu toate astea, auzea cea mai mică mișcare a elveției, aproape fiecare răsuflare, ca și cum i-ar fi respirat la ureche.

Se întîmplase, o dată sau de două ori, ca domnișoara Alice, trecînd pe lîngă patul Agnisiei, să se oprească o clipită și s-o întrebe vreun amănunt în legătură cu lecția de a doua zi. Atunci, Agnisia răspundea parcă în silă, temîndu-se de apropierea ei întîmplătoare. Se temea ca aceste cîteva minute de discuție să nu fie considerate de domnișoara Alice o suficientă dovadă de simpatie și pe urmă să se întoarcă și mai înfocată la sporovăiala cu Berta, să ia totul de la început și niciodată să nu mai ajungă la capăt cu prietenia asta. Mai bine le lăsa să discute, să fie prietene cît or pofti, nestingherite de nimeni. Agnisia n-avea nimic împotrivă.

Ar fi vrut mai degrabă ca ceea ce o despărțea de domnișoara Alice să se amplifice, să crească, căci numai astfel, la un moment dat, ar fi putut atinge anumite limite, extinzîndu-se și epuizîndu-se și atunci... nu prea-și da seama ce s-ar întîmpla atunci. Acest vis al ei n-avea înfățișare. Oricum, Agnisia se convinsese că nu trebuie să se aștepte la nimic, încît, adeseori, adormea în timpul discuțiilor șoptite de după paravan. Dar cînd șoaptele încetau, se trezea și, cu ochii cîrpiți de somn, o zărea pe domnișoara Alice plecînd cu pasul ei ușor și șovăielnic, ca si cum ar fi dibuit fiecare locșor pe unde călca. Atunci se dezmeticea de-a binelea și o tristețe nemărginită o cuprindea.

Înțelegea că, deși nu se aștepta la nimic, totuși dorea ceva nelămurit. Suferința era atît de profundă, încît, fără să vrea, lacrimile îi năvăleau în ochi. Apoi cădea din nou în somn, venea o altă zi și tristețea dispărea. Și din nou simpla vedere a domnișoarei Alice, zîmbetul ei fugar, trimis de la distanță, o fericea pentru o săptămînă întreagă. O fericea și parcă-i venea în ajutor. Înțelegea acum că poți să trăiești și altfel viața asta de școală, nu doar căznindu-te să fii admirată și să culegi laude. E destul să admiri în gînd ceva sau pe cineva de dimineață și pînă seara și să-l lauzi numai în inima ta. Nu-i mai era nimic străin aici, căci pretutindeni răsărea domnișoara Alice, totdeauna demnă de admirație.

Sub impulsul acestui elan, chiar viața comună cu colegele i se părea acum mai ușoară. De cînd nu se mai simțea obligată să întrețină cu Nina o prietenie oficială, relațiile între ele erau destul de bune. Stăteau tot împreună, dormeau alături și-și pregăteau împreună lecțiile. Totuși, față de alte fete se simțea altfel. Cel mai mult îi plăcea Agnisiei Helena Filińska. Nu se sfia de ea, discuta cu ea orice, vorbind de lecții sau de colege, sau chiar despre ele două, mărturisindu-și înclinările, defectele și calitățile atît sufletești cît și trupești. De obicei, Helena n-avea decît cuvinte de laudă pentru Agnisia.

— După mine, tu ești frumoasă și, nu știu cum să-ți spun, deosebită. Ești altfel decît celelalte. Din toate punctele de vedere. Ca să-ți spun drept, te și invidiez pentru asta. Nu-ți dai silința să faci nimic deosebit, și totuși ești altfel.

Agnisia nu știa dacă într-adevăr Helena o admiră. Dar dacă admirația ei era sinceră, corespundea ea oare adevărului ? Poate că lucrurile stăteau tocmai invers și Helena voia numai s-o mîngîie, lăudînd-o. Mai ales în legătură cu frumusețea. În orice caz, nu-i displăcea s-o audă : cuvintele ei îi dădeau curaj.

Mai era însă cineva în clasă care o preocupa pe Agnisia mai mult chiar decît Helena, deși în alt chip. Era Klara Hilchen. În aparență, aveau multe trăsături comune. Aveau

mintea la fel de ageră, memorau cu aceeași repeziciune și învățau lecțiile la fel de ușor. După ce Agnisia își îndreptase nota la nefericita aceea de matematică, ajunseseră să obțină amîndouă multrîvnitul patru. Klara era mai slabă la limba polonă, dar era mai tare la germană. Aceste deosebiri însă erau prea mici și nici nu se reflectau în note. Erau primele la toate obiectele. Uneori, își mărturiseau că se cam plictisiseră de această întîietate. Semănau și la chip, aveau cam aceeași statură și părul de aceeași culoare. Numai că, încă de pe-acum, Klara era o frumusețe împlinită, pe cîtă vreme Agnisia era doar drăguță, reprezenta doar o schiță a viitoarei ei înfățișări, cu rare scînteieri de neașteptată robustețe și maturitate. Dar, cu toate aceste asemănări, diferită era atitudinea lor față de fiecare lucru. Agnisia, de pildă, își dădea silința să învețe cît mai bine, nu atît ca să-și întreacă colegele, cît pentru a se întrece pe ea însăși. Klara, dimpotrivă, se lăuda peste tot că e prima și că le-a luat-o înainte colegelor. Tot atît de deosebit era și modul în care fiecare înțelegea să-și însușească cunoștințele. Agnisiei îi plăcuse să-și atragă laude mai ales la început, ca să-și poată cuceri un loc între colege, dar, îndeobște, o îmboldeau să învețe curiozitatea ei mereu trează, dorința de a ști cît mai mult — dorința de a-și încerca puterile, bucuria de a înfrînge greutățile. Pe cînd Klara acumula cunoștințe cu gîndul de a trage din asta anumite foloase încă de pe acum. În urma cunoștințelor dobîndite la istorie, de pildă, se bucura că va putea să se laude acasă cu expresii ca : „Am uitat de parcă aș fi băut din apa Letei", sau : „Parcă-ar fi o umbră de pe Cîmpiile Elizee !" Mereu născocea expresii noi ca să aibă cu ce se lăuda la Czalbów față de oaspeții părinților și de lucrătorii tatălui ei, un tăbăcar bogat. Klara se bucura de ceea ce-i dădea viața, dar credea că i se cuvine și mai mult și era sigură că nu-i va scăpa nimic. Și, pe deasupra, era atît de neastîmpărată, că i se dusese vestea în tot pensionul. Îi plăcea să țipe ca o nebună, să se bată, să urle ca fiarele, să muște. Făcea toate astea nu numai ca să-și cheltuiască energia, dar și ca să le arate colegelor că ei îi este îngăduit

orice. Ce-i drept, era într-o oarecare măsură și influența de-acasă, unde-i băgaseră în cap că pentru ea toate ușile vor fi deschise în viață datorită frumuseții și averii sale. Agnisia, dimpotrivă, știa că-i o fată sărmană și că bucuria în viață și-ar putea-o cuceri fie înfrîngînd mereu alte greutăți, fie primind cu entuziasm tot ce-o înconjoară. De aceea, veselia ei era mult mai moderată. Dar, ciudat lucru, Klara, cu felul ei de a fi atît de diferit, o atrăgea și o respingea totodată. Doar pe ea era dornică Agnisia s-o învingă și să o supună ca pe un element potrivnic concepțiilor ei despre viață. Îi căuta tovărășia împinsă de sentimentul puternic, deși confuz, că trebuie să-i fie mereu aproape, s-o vegheze mereu, împotrivindu-i-se odată și-odată cu tărie. Nu-și da seama cam cum o să fie atunci ; deocamdată, făceau nebunii împreună. Agnisia ar fi vrut să dovedească, prin ce făcea, că nu e mai prejos de Klara, că poate oricînd să facă ce face ea, ca să-i demonstreze, pe urmă, că din propria ei voință pune capăt nebuniilor.

Într-o zi, se cățărară amîndouă pe acoperiș, ieșind prin fereastra podului, și începură să latre și să miaune, atițînd cîinele din grădina vecină. De pe acoperiș coborîră în pomul care-și întindea ramurile pînă sub streașină. Agnisia se urcă în vîrful pomului, agățîndu-se de rămurelele subțiri, pînă cînd una se frînse. Ținîndu-se de crengi, izbuti să ajungă, cu chiu, cu vai, pe acoperiș. Fusese gata-gata să se prăbușească. Abia scăpase cu fruntea și genunchii juliți. În urma acestei pățanii se îmbolnăvi, răci, și fu nevoită să stea în pat două săptămîni încheiate, mai ales că nu putea pune picioru-n pămînt. Colac peste pupăză, Klara începu s-o ia în zeflemea, povestind, cui voia s-o asculte, că pusese într-adins la cale isprava cu acoperișul, ca să-și poată da seama pînă unde poate ajunge Niechcicówna cu prostia. Dar Agnisia avu parte și de clipe de fericire. Într-o seară, cînd avea iar temperatură și stătea liniștită în pat, domnișoara Alice se opri la căpătîiul patului. Îi aruncă o privire ușor mînioasă, ușor înduioșată și zise :

— *Voyons, Nichkisse*, așa-i spunea ea în limba ei. *Par exemple ! Je ne vous aurais jamais cru capable de pareille chose.* [1]

Agnisia, care se temea atît de mult să nu greșească față de Nina, pe care n-o prea avea la suflet, simți acum o bucurie amară auzindu-se mustrată de domnișoara Alice. Ar fi dorit chiar să aibă cu ea o ciocnire violentă, după care poate că s-ar fi simțit mai apropiate. Ba se gîndea că n-ar fi rău să capete la franceză o notă proastă, prefăcîndu-se că nu știe lecția. Numai că, procedînd în felul acesta, ar fi triumfat Klara. Dar zău dacă nu era gata să-ndure și una ca asta !

Spre deosebire de Klara, Agnisia nu simțea nici un resentiment împotriva Zosiei Dziewońska, deși tocmai cu Zosia avusese cîteva ciocniri, întrucît în felul de a judeca lucrurile se aflau pe poziții diametral opuse.

Înainte de a se înscrie la pensionul doamnei Wenorden, Zosia învățase la maici, și în urma educației primite acolo ajunsese să se scîrbească de viața pămîntească în așa măsură, încît o dată, cînd venise s-o viziteze tatăl ei, stătuse tot timpul cu spatele, fiindu-i silă să se uite la un bărbat. Părinții ei, deși foarte pioși, s-au îngrozit de excesul acesta de ascetism Posedau o moșie : Zosia era singurul lor copil și moștenitor, și ar fi vrut să o mărite. O aduseseră la doamna Wenorden în speranța că aici, în pension, înclinarea ei religioasă excesivă se va tempera. La început, Zosia se necăjise, dar se obișnuise repede cu noua viață. Îi mărturisise Agnisiei că are ea un gînd pe care însă nu-l poate da în vileag înainte de vreme. Dorea să termine școala și să rămînă acolo, ca profesoară. Iar mai tîrziu, să smulgă pensionul din mîinile protestanților, sau s-o convertească pe directoare la catolicism.

Agnisia o contrazicea.

— Poți să convertești pe cineva cînd e vorba de fapte rele, de pildă să nu mai ucidă, să nu mai păcătuiască, dar cum să-l convertești de la o religie la alta ? Ce păcat făptuiește directoarea ? Și dacă Dumnezeu a lăsat pe lume

[1] Ia te uită ! Niciodată nu te-aș fi crezut în stare de un asemenea lucru. (Fr.)

popoare atît de felurite, atîtea neamuri... ei, într-un cuvînt, probabil că n-are nimic împotrivă să fie preamărit în felurite chipuri.

— Cum așa ? se-ngrozi Zosia. Atunci și sălbaticii, cărora religia le îngăduie să mănînce oamenii sau să-i jertfească, ai putea spune că și ei îl preamăresc !

— Ei, nu chiar așa, doar directoarea noastră nu mănîncă oameni. Eu cred că atunci cînd civilizația va răzbi pretutindeni...

Se întrerupse, căci cu Zosia nu se putea discuta prea mult în contradictoriu, pentru că Zosia își pierdea răbdarea. Începea să-și smulgă părul din cap, să geamă și să se vaite, că se strîngeau fetele s-o întrebe ce-a pățit.

Directoarea, datorită acestor izbucniri și pentru că, după părerea colegelor ei, știa, în general, tot ce se-ntîmplă în pension, era la curent și cu aceste vederi ale Zosiei Dziewońska. Uneori, ar fi fost ispitită să discute mai temeinic cu ea pe această temă, dar se lăsa mereu păgubașă, zicîndu-și că nu e încă timpul, deși Zosia se număra printre elevele cele mai vîrstnice din clasa lor. Și, pe urmă, se mai gîndea și la altceva.

Doamna Wenorden evita să-și impună voința cu forța, lăsîndu-le fetelor cît mai multă libertate de acțiune, dacă respectau cele cîteva norme de conduită pe care simțul ei etic le socotea absolut indispensabile. Nu-i venea prea ușor să se poarte astfel, fiind impulsivă din fire, cam despotică și ținînd cu înverșunare la cîteva idei pe care ar fi fost tentată să le impună tinerei generații, folosind mijloace nu chiar atît de liberale. În problema religioasă, mai ales, nutrea convingerea că Polonia n-ar fi fost subjugată și ar fi fost capabilă să-și îndeplinească menirea ei istorică, dacă ar fi adoptat atunci, la timpul nimerit, reforma bisericească. Această gravă eroare istorică o făcea să sufere cumplit, dar se ferea din răsputeri să-și dea pe față convingerea. În primul rînd, pentru că asta ar fi fost în contradicție cu ceea ce ambiționa mai mult și anume ca în școala ei toate convingerile religioase să se bucure de același respect. În al doilea rînd, unele considerente prac-

tice o obligau să fie cît mai prudentă în această chestiune. Și așa căpeteniile tuturor cercurilor bisericești din Kaliniec își aveau ochii ațintiți asupra școlii. Avea, ce-i drept, destui prieteni printre oamenii cu concepții înaintate, dar avea și dușmani gata oricînd să folosească orice împrejurare ca să-i aducă prejudicii. Chiar și în școală, preotul Halski, de pildă, deși manifesta la fiecare pas o amabilitate plină de înțelegere, îi spusese domnului Topolski :

— E adevărat că Wenordenowa este o femeie cultă, un suflet ales, însă cu atît mai rău. Pentru interesul nostru... adică, vreau să spun, pentru întărirea Bisericii, cei mai periculoși sînt acești sectari cumsecade, nobilii adepți ai convingerilor religioase schismatice sau altor asemenea aberații.

Ținînd seama, așadar, de toate acestea, doamna Wenorden renunțase pentru totdeauna să mai discute cu Dziewońska chestiuni în legătură cu dogma bisericii protestante. Vorbea din cînd în cînd despre asta numai în fața cunoscuților în care putea avea deplină încredere. Ridică această chestiune și în fața doamnei Barbara Niechcicowa, precum și a domnului Holszański, care chiar înclina spre convingerile ei. De cîte ori, deci, vizita familia notarului, doamna Wenorden avea plăcutul prilej să dezbată cu el problema aceasta care-i stătea pe suflet.

Discuțiile dintre Agnisia și Zosia Dziewońska porniseră nu de la această problemă religioasă, care nu-i dădea pace directoarei, ci mai demult, și anume din timpul cînd Nina o împingea pe Agnisia pe calea sfințeniei. Zosia Dziewońska suferea groaznic că ajunseseră la ideea asta fără participarea ei. Se considera specialistă în această problemă și era revoltată că Nina și Agnisia se apucaseră de un lucru de care habar n-aveau. Altă dată, se sfădiseră din cauza domnișoarei Berta. Cu toate că era atît de energică, veselă și voinică, nemțoaica suferea din cînd în cînd de nevralgii și migrene. Uneori nu putea să se ridice cîteva zile din pat, timp în care nu punea nimic în gură. În asemenea împrejurări, Agnisia se necăjea grozav că fetele, fără să țină seama de starea bolnavei, țipau și se zbenguiau seara

la spălător, de răsuna tot etajul. O dată chiar strigase la ele : „Fiţi şi voi oameni !“ sau cam aşa ceva.

— Vai, vai, ce-i fi ţinînd atît cu nemţoaica ? o întrebă Zosia, văicărindu-se ca şi cum ea ar fi fost bolnavă. Nu ştii oare că prusacii ăştia ar fi în stare să-i înece pe polonezi într-un pahar cu apă ?

— Domnişoara Berta nu e prusacă, e din Saxonia, răspunse Agnisia, speriată. Ştia foarte bine că polonezii n-au nici un motiv să-i iubească pe nemţi. Dar dacă se întîmplă ca printre duşmani să fie cineva simpatic, omenos, oare atunci nu trebuie să ne bucurăm ? Ba da ! Chiar mai mult decît de unul dintre compatrioţii noştri.

Zosia însă se ţinea tare.

— Vai de mine, cum poţi să spui aşa ceva ? Cu atît mai rău că vă e simpatică. O să-i vină mai uşor să vă facă după chipul şi asemănarea ei.

Agnisia zîmbi, clipind din ochi.

— De ce ? întrebă, făcînd pe proasta. Nu mi-e teamă de aşa ceva.

Zosia începu să imite uşoara sîsîială a Agnisiei.

— De se ? De se ? D-aia ! Că vorbeşte tot timpul cu voi. Nu mă mir de Klara că ţine cu ea. Oricum, îi e mai apropiată, fiind de religie evanghelică şi avînd mi se pare ceva nemţi în familie. Dar tu ?

— Klara e poloneză, strigă Agnisia.

— Oh, Isuse Cristoase ! Poftim de vezi ! Am zis eu că nu ? Întreab-o însă pe Berta şi-o să-ţi spună ea cît e de poloneză Klara. Întreab-o ! De ce n-o-ntrebi ?

Şi, într-adevăr, se ivi şi clipa cînd Agnisia o auzi pe domnişoara Berta spunînd : *„Die Klara ist aber eine Deutsche“* [1]. Iar cînd Agnisia a contrazis-o, nemţoaica s-a arătat mirată şi-a întrebat-o cu naivitate : *„Ist es nicht eine Ehre Deutsche zu sein ?“* [2]

Agnisia i-a reprodus aidoma Klarei cuvintele nemţoaicei, rugînd-o să caute să se explice cu ea şi să pună lucrurile la punct.

[1] Klara este doar nemţoaică. (Germ.)

[2] Oare nu-i o cinste să fii nemţoaică ? (Germ.)

— Ia te uită la ea! îi zise Klara. Și altceva nu mai vrei? Îmi pasă mie de asta cît îmi pasă de zăpada de anul trecut!

În timpul acestei conversații, Agnisia se convinse o dată mai mult că Klara știe într-adevăr multe despre oamenii mari. Ea izbucni în rîs și, aducînd iar vorba de boala domnișoarei Berta, de la care pornise totul, zise:

— Tu crezi că o doare capul? Ea zace cu totul de altceva, cînd stă în pat. Tare mai ești proastă. Îți închipui că o să rămînem toată viața ca acum?

Și, dintr-o dată, îi șopti ceva la ureche, încît Agnisia simți că o ia cu leșin.

— Nu toate trebuie să zacă în pat, o lămuri ea, dar am auzit că uneori durerile sînt cumplite.

Îi mai dădu unele lămuriri cam cum se-ntîmplă cînd e pe-aproape să vină sorocul.

Agnisia răsuflă mai ușurată.

— Eu n-am simțit niciodată așa ceva, se bucură ea. Poate că n-o să trec prin asta.

Dar numai după cîteva zile, cînd se afla la baie, i se făcu negru înaintea ochilor.

— O, Doamne... se sperie ea. Gata? se frecă la ochi. Cum de nu băgasem de seamă înainte?

Gîndul că i se întîmplă și ei ceva, ceva care nu poate fi împiedicat, o împungea ca un ghimpe care ți-a pătruns fără știre în carne și care-și vădește prezența printr-o durere confuză, permanentă.

Dar cum deocamdată nu se întîmplă nimic deosebit, incidentul fu dat uitării. Abia la începutul lunii februarie, într-o duminică, aflîndu-se acasă, la țară, o apucă pe neașteptate. Se sperie în așa hal, că nu mai coborî din pat, deși n-o durea nimic. I se părea numai că în jurul ei se pornise dintr-o dată ploaia după zăpușeală. Barbara se așezase lîngă ea și-și da silința s-o liniștească, vorbindu-i blînd, să o facă să se obișnuiască cu starea asta de lucruri, care se va repeta de-acum încolo o bună parte din viață. Totodată se gîndea: „Cît de greu o du-

cem noi, femeile. Parc-am fi în război toată viața. Răni, sînge și suferință."

Ascultîndu-i vorbele blînde și luînd mîna maică-si între palmele ei, Agnisia adormi.

Se trezi după cîteva ore. Era singură. Stătea culcată în camera de sus, unde, învingîndu-și teama, locuia acum în permanență. În prima clipă, nu putu să-și dea seama de ce zace ziua-n amiaza mare. Se mișcă în așternut și-și aduse numaidecît aminte ce i se întîmplase. Simți cu groază că există ceva care, dincolo de gîndirea și de voința ei, îi stăpînește ființa. Că lucrul ăsta nu poate fi înlăturat și că mereu se va repeta, așa cum vin și trec, fără contenire, nopțile și zilele, săptămînile și lunile.

A doua zi, se împăcase cu schimbarea care se petrecuse pe neașteptate în ființa ei. Ba parcă era mai dornică de viață ca oricînd. Ce putea face? Viața va fi poate mai complicată decît pînă acum, dar nu trebuia să se dea bătută. Fusese zdruncinată, se clătinase, acum însă stătea iar pe picioarele ei.

Se întorcea la școală plină de forțe noi, proaspete, de parcă se născuse a doua oară. Și totul în jur i se părea altfel, deși lucrurile se desfășurau exact ca mai înainte. Ca și înainte, domnișoara Alice șușotea serile cu nemțoaica după paravan și Agnisia continua să aștepte ceva nelămurit de la ea. Numai că într-o zi această așteptare încordată slăbi fără veste și de atunci tot slăbi mereu, ceas cu ceas. Fericirea, suferința, speranța încetară să mai fie strîns legate de făptura domnișoarei Alice și în curînd parcă nici nu mai avea de ce să se gîndească la ea. La început, Agnisia se întristă că această irezistibilă atracțiune pierise, părăsind-o nu numai pe ea, ci pierise parcă din tot ce o înconjura, lăsînd în urmă-i plictiseală, urît și pustiu. Dar în acest pustiu se iviră, curînd, primele semne ale primăverii care o uimise întotdeauna pe Agnisia, de parcă de fiecare dată o vedea pentru întîia oară.

Era de asemenea preocupată de căsătoria domnișoarei Celina cu Katelba, al cărei termen se apropia, căci, pentru sărbătorirea acestui eveniment, urma să plece la Serbinów.

10

Tot timpul logodnei, domnișoara Celina se străduise să se obișnuiască cu noua situație. Revenindu-și puțin după vizita lui Katelba, avusese de gînd să-și retragă cuvîntul dat, căci, într-adevăr, nu prea era de-nțeles să se mărite cu un om străin de lumea ei. Însă cînd familiile Niechcic și Ostrzeński, aflînd de logodnă, îi arătară o deosebită atenție, se mai liniști. Doamna Ostrzeńska, fiind de aceeași părere cu Bogumil Niechcic, susținea că Katelba este un om cu perspective, ba chiar în ziua de azi viitorul nu aparține decît oamenilor de felul lui. E de la sine înțeles că domnișoara Celina ar fi preferat ca logodnicul ei să fie mai degrabă un nobil scăpătat decît un țăran parvenit — dar ce să-i faci ? Spera că, poate, cine știe, se va descoperi cîndva că și el este de spiță nobilă, că fusese numai crescut de niște oameni săraci, el fiind de fapt fiul nelegitim al unui om de vază. Își băga în cap că are trăsături nobile și delicate. Alteori, se gîndea ore întregi la numele lui. Nu era nume de țărănoi. Își aminti că auzise o dată de un neamț Katelbach. Katelbach putea să fie numele vreunui baron de Kurlanda, sărăcit !

Domnișoara Celina povestea tuturor, cu o volubilitate rar întîlnită la ea, că e foarte îndrăgostită de Roman. Această aprinsă pornire justifică multe și — atunci cînd este reciprocă — trezește, pretutindeni, simpatie. Dacă Katelba ar fi fost o persoană importantă, s-ar fi lăudat că el este mort după ea și că deci nu poate să se opună acestei porniri năvalnice. De vreme ce însă dragostea lui nu putea să-i aducă nici o glorie deosebită, căuta să se

acopere de glorie spunînd, cui vrea s-o asculte, că e îndrăgostită pînă peste cap. Așa îi venise ei : să se îndrăgostească de un om de rînd. De altfel, Katelba avea grumazul puternic, ochii frumoși, deși tot timpul cam roșii, un zîmbet plăcut și o înfățișare prezentabilă. Evenimentele din ultimele luni împrumutaseră chipului său mai multă gravitate. Domnișoara Celina se liniștea, zicîndu-și că alte fete nu se rușinează să țină lîngă ele, în calitate de logodnici, bărbați care arătau mult mai rău. Dar care era viața ce-o aștepta ? Se gîndise la asta în treacăt și cu teamă, însă fără dezgust, deși de dorit — n-o dorea. De fapt, spera că ceva o va salva, în ultima clipă, de la această căsătorie, dar deocamdată era mai bine să o știe lumea logodită decît să tot umble singură.

Pe soții Niechcic vestea logodnei lui Katelba nu i-a surprins în mod deosebit, pentru că acum se așteptau la orice din partea lui. Barbara fu de părere că nu e nici mai bună, nici mai rea ca majoritatea căsătoriilor. Nici ea și nici Bogumil nu-l socoteau pe Katelba — cu toate scăderile lui — ca fiind inferior domnișoarei Celina, pentru că și ea, pe vremuri, le trezise serioase rezerve. Și unul, și altul își aveau deci păcatele lor și erau încă necopți la minte. Poate că, sprijinindu-se unul pe altul, vor izbuti să înfăptuiască în lumea asta un lucru mai bun decît ar fi putut face fiecare în parte.

Bogumil trebuia să se vadă cu Olesia. Mai venise ea de cîteva ori pe la Katelba și o dată chiar dase o goană să-l întîlnească pe Bogumil, ca să-l întrebe dacă-i adevărat că economul se însoară. Bogumil o potoli și o sfătui să ia lucrurile așa cum sînt, fără să-și piardă cumpătul.

— Și așa, spuse el aspru, de mult nu mai țineați unul la altul. Vă chinuiați unul pe altul, atîta tot.

— Asta-i adevărat, recunoscu ea și, lingîndu-și buzele crăpate, se uită umilă în ochii lui. El o sfătui să-și vadă de treabă, făgăduindu-i să-i dea de știre cînd va găsi ceva de lucru potrivit pentru ea, la Kaliniec. Fata se arătă ascultătoare și oarecum indiferentă.

Chiar a doua zi, Bogumil plecă la Kaliniec, cu gîndul să-i găsească ceva de lucru Olesiei, vrînd să scape cît mai repede de ea. Pe drum se mira că totul mersese atît de ușor. Pesemne că oamenii aceștia mai simpli, legați de viață prin cîteva fire doar, se demontează și se montează la loc la fel de ușor, ca și uneltele primitive înjghebate din două, trei piese. Nici Katelba, nici Olesia nu-și puseseră capăt vieții și nu încercaseră, probabil, cine știe ce schimbări sufletești profunde. La un moment dat Katelba îl pusese pe gînduri, dar acum se liniștise și în privința lui, cu atît mai mult cu cît căsătoria cu domnișoara Mroczkówna nu promitea să-l transforme esențial din punct de vedere moral.

Ajuns la Kaliniec, Bogumil se adresă fără întîrziere doamnei Holszańska, ca unei persoane care se îndeletnicea cu tot felul de opere de binefacere.

Așteptă o clipă în salonașul locuinței lor, renumită prin curățenie și bun-gust. Totul strălucea și nici chiar în cele mai întortocheate încrestături ale mobilelor nu puteai zări măcar un firicel de praf. Husele de mătase înflorată de pe scaune și canapele păreau neatinse, n-aveau nici o cută, totul părea așternut, așezat și ticluit cu o clipă mai înainte. Chiar și cîinele care veni în fugă în salon era atît de curat și de zulufat, că, în comparație cu cîinii de la Serbinów, părea de-a dreptul artificial. În urma cîinelui apăru stăpîna casei într-o rochie șic, de culoarea peruzelei, cu lănțișor de aur la gît, de care erau atîrnate o sumedenie de brelocuri ce se loveau între ele cu un clinchet ușor. Era mereu zveltă ca o tînără fată, mereu blondă, dar obrazul i se cam ofilise și gura mare cu buze subțiri, caracteristică neamului Poleski, îi asprea chipul. Barbara, cu toate că trecuse prin atîtea necazuri, avea totuși o înfățișare mai tinerească. Doamna notar ținea în mînă un articolaș pe care abia îl terminase și, înainte de a apuca să scoată o vorbă, Bogumil fu pus la curent cu conținutul admirabilei compoziții. Doamna notar voia să înceapă o mare campanie pentru a răspîndi regulile de higienă în rîndurile po-

porului, dar pînă una, alta se lupta să obțină de la autoritățile în drept niște dricuri mai mici, pentru copii. Era inadmisibil ca sicriele copiilor să fie duse cu trăsura, sau cu căruța, adesea pe genunchii părinților sau ai rudelor. Copiii se prăpădesc de obicei de boli contagioase și asemenea practici nu puteau servi decît la răspîndirea molimelor.

— Spuneți și dumneavoastră, domnule ! Nu sînteți de părere că trebuie să luptăm împotriva răului chiar și în cele mai mărunte manifestări ale lui ? Tocmai în acest spirit am mîzgălit acest articolaș, zise ea cu ușor dispreț. N-ați binevoi să-l ascultați ? Aș fi foarte curioasă să aud părerea unui om al cărui simț practic ne este tuturor cunoscut. Iată...

Și citi sfîrșitul articolașului, împrumutînd vocii sale răgușite un ton solemn, grav : „Știu, o, da, știu, cît de grea este lupta împotriva obiceiurilor împămîntenite, dar oare n-ar trebui ele să cedeze în fața cerințelor superioare ale progresului și higienei ?“ Nu vi se pare prea îndrăzneț ? se sperie ea. Ce credeți ? Ascultați...

Și citi încă o dată : „Știu, o, da, știu“...

— Foarte frumos, foarte frumos, o lăudă Bogumil.

Era nerăbdător să aducă vorba despre Chrobotówna. Izbuti să-i relateze pe scurt povestea ei, dar se ciocni de greutăți neprevăzute. Doamna Holszańska îl considera pe Katelba un craidon și își lua sarcina să-l convingă să se căsătorească cu Olesia. În zadar încerca Niechcic să-i explice că lucrurile nu-s chiar atît de simple. Ea continua să gesticuleze și să-și susțină părerea, în timp ce el, nu prea tare în argumentație, nu izbutea să-i țină piept. În cele din urmă, zise, oftînd :

— În cazul acesta nu mai e nimic de făcut, deoarece Katelba s-a logodit cu domnișoara Mroczkówna și strigările au și avut loc.

Doamna Holszańska uitase cu desăvîrșire acest amănunt în timpul discuției. Căzu pe gînduri, pentru că și acest fapt își avea importanța lui socială. O tînără fată, de neam bun, care se întreținea din munca ei, primise să

ia de bărbat un om din popor, dorind să-l înalțe sufletește, să-l ridice pe o treaptă superioară. Exemplu frumos și demn de urmat. Fără să-și dea seama, începu să compună în cap un articol pe care ar fi fost nimerit să-l publice cu ocazia acestei căsătorii : „Dragostea — mijloc de apropiere și armonie între clasele sociale", sau „Splendidul pas al unei femei moderne". Așa că, după o vreme, înclină și ea pentru căsătoria lui Katelba cu domnișoara Mroczkówna.

— Aveți dreptate, recunoscu ea. Lucrurile astea nu se pot rezolva pe plan teoretic. Am admirat întotdeauna experiența dumneavoastră de viață, într-adevăr deosebită.

Niechcic se sperie că Olesia iar va fi dată uitării, așa că o rugă pe loc să se ocupe într-un fel de ' a. „Bineînțeles, zise ea, bineînțeles". Se însărcină, așadar, s-o lămurească pe domnișoara Celina, arătîndu-i obligațiile care o așteaptă în noul mediu social în care va intra, iar pe Olesia s-o ia, deocamdată, în casa ei. După ce sărmana fată se va mai liniști și va uita clipele grele prin care i-a fost dat să treacă, după ce își va înzdrăveni sufletul în atmosfera curată de familie, îi va căuta o slujbă pe potriva înclinărilor și priceperii ei.

Bogumil o vesti pe Olesia, cînd o întîlni la Nieznanów, unde se dusese călare, de-a dreptul de la cîmp, să angajeze un curelar, ce gînduri are cu ea doamna notar. Chrobotówna îl ascultă cu atenție și-i făgădui că, de a doua zi chiar, va părăsi slujba de la cîrciumă, unde și așa nu primea nici un fel de simbrie, și va pleca la doamna notar. Făgăduindu-i acest lucru, se uita la Niechcic cu o privire de cîine supus. Se vede însă că se așteptase la cu totul altceva din partea lui și că propunerea cu care venise la ea i se păruse de-a dreptul ridiculă, pentru că, după ce Bogumil plecă în galopul calului, fata izbucni în rîs, scoase limba după el și-i dădu cu tifla.

Cu o săptămînă înainte de căsătoria lui Katelba, soarta se hotărî să-l răsplătească pentru toate necazurile pe care le îndurase. Într-o bună zi, se arătă Szymszel, aducînd o veste deosebită. La Czalbów, unde ajunsese cu niște tre-

buri, aflase că la ferma Jastrzembice, nu departe de oraș, se caută de urgență un administrator. Proprietarul murise pe neașteptate și nevastă-sa, rămasă văduvă, fără copii, nu se pricepea și nici nu voia să-și ia pe cap administrarea moșiei.

Bogumil Niechcic plecă numaidecît într-acolo, întovărășit de Katelba, pentru a-l recomanda chiar el văduvei moșierului ca pe un om în care poate avea toată încrederea. Moșia nu era prea departe, așa că nu lipsiră de acasă decît două zile, întorcîndu-se cu un rezultat cît se poate de îmbucurător. De la 1 martie, adică imediat după nuntă, tinerii căsătoriți se puteau muta la Jastrzembice.

Cu această ocazie Katelba iar se amărî. Văduvei moșierului din Jastrzembice îi făcuse impresie bună, așa că din prima clipă se hotărîse să-l angajeze. Gîndindu-se deci că dacă s-ar fi dus singur ar fi obținut același rezultat, era necăjit în sufletul lui că trebuie să-i fie, pe degeaba, recunoscător domnului Niechcic. Își făcea mustrări că tot timpul se ținuse după Niechcic ca un cățel, și că, din slugărnicie, îi mărturisise totul. Sentimentul de recunoștință, care-l împinsese cîndva să facă ce făcuse, pălise, iar din punct de vedere practic, comportamentul lui din toamna aceea i se părea acum fără nici un sens. Dacă nu s-ar fi dedat la beție și ar fi luat în piept potrivnicia soartei, lucrurile ar fi ieșit cum nu se poate mai bine. Și parcă cineva îi șoptea, îngînîndu-i gîndul, că acum, cînd domnul Niechcic știa atîtea despre el, ar fi mai bine să dispară de pe suprafața pămîntului.

Dar fericirea care-l năpădise alungă repede gîndurile negre, așa cum un pîrîu repede duce la vale mîlul și gunoaiele. Era îndrăgostit, se căsătorea și iată, acum, era sigur că va avea și o situație bună. Toate acestea îl făceau să fie mărinimos, nobil. Da, voia să fie mai mult decît oricînd un om demn de a fi respectat. Căci însușirile alese cresc și se dezvoltă în sufletul oamenilor în împrejurări atît de diferite. La unii printre renunțări și înfrîngeri, la alții alături de speranța că, ajutați de noroc, vor putea trăi mai bine în lumea asta. Unii, din orice sferă socială

ar face parte, în condiții favorabile sau nu, încearcă să înfăptuiască lucruri care le depășesc posibilitățile, alții sînt nevoiți să piardă tot ce au dobîndit, iar alții luptă din răsputeri pentru a dobîndi anumite bunuri materiale, pentru a scăpa de umilire. Și toate astea numai pentru a se simți om.

Domnișoara Celina strălucea ca niciodată. Nu se mai gîndea să desfacă logodna și se complăcea să joace rolul logodnicei fericite.

— Eroii epocii noastre, spunea ea, sînt oameni asemănători logodnicului meu, puternici și răzbătători, indiferent de obîrșia lor. Întotdeauna am visat să mă căsătoresc cu un asemenea om.

Cununia s-a oficiat la Malocin, într-o sîmbătă după-amiază, cu puțin înainte de postul Paștelui. O fixaseră într-o sîmbătă ca să poată și Agnisia să ia parte la sărbătorirea nunții fostei sale profesoare.

Vechea biserică din Malocin era plină de oameni veniți din Serbinów și din împrejurimi, dornici toți să vadă mireasa.

Doamna Ostrzeńska veni de-a dreptul la biserică. Întîrziase din cauza unei scene pe care i-o făcuse soțul ei tocmai cînd se pregătea să plece de-acasă. Unchiul Daniel nu voia să se deplaseze în ruptul capului, susținînd că este o adevărată nebunie să pleci la drum numai că să participi la nunta cuiva și încă pe vreme de început de primăvară, atît de primejdioasă organismului. În biserică poți răci cît ai clipi, sau te poți molipsi de cine știe ce boală, acum cînd satele sînt bîntuite de tot felul de epidemii. În consecință, doamna Michalina luă hotărîrea să plece cu Janusz care tocmai se întorsese de la universitate și-și petrecea acasă vacanța dintre cele două semestre (de data aceasta cu siguranță ultimele). Cînd auzi una ca asta, Daniel își ieși din fire. Era gelos pe cei doi fii mai mari. Susținea că Michalina ține morțiș să fie tot timpul în tovărășia lor, pentru ca lumea să-i spună că e atît de tînără, încît pare mai degrabă soția fiilor ei decît mama lor.

— Atunci, Danuś, îmbracă-te și hai și tu... O să te iau la braț și-o să merg cu tine, uite-așa! și-l apucă voinicește de braț, amuzată, dar și puțin supărată.

— Ți-e ușor să glumești, se supără Daniel. Zici „hai și tu". Dar n-ai aranjat tu totul în așa chip, încît să n-am timp nici să mă îmbrac, nici să mă bărbieresc?

În încheiere, unchiul Daniel declară că interesul pe care-l arăta Michasia mucosului aceluia de Katelba i se pare cu totul deplasat pentru o femeie care se respectă.

— Dar nu mă duc pentru el. Mă duc pentru domnișoara Mroczkówna, care a fost atîta timp vînzătoare în magazinul meu. Nu mai spune asemenea prostii față de Bodzio, că rîde copilul de tine.

— Las' că tu nu cu domnișoara Mroczkówna ai' umblat ore-ntregi prin magazine să cumperi nu știu ce fleacuri, ci cu Katelba. Mereu îi vedeam mutra lui de berbec în preajma ta.

Doamna Michalina ridică din umeri și plecă cu Janusz. În pragul bisericii se întîlni cu mireasa. Nu se putu opri să n-o îmbrățișeze și atunci ea, făcînd o mișcare prea bruscă, scăpă din brațe buchetul de flori. Janusz se plecă, îl ridică și i-l dădu. Domnișoara Celina nu-l cunoscuse nici înainte pe fiul mijlociu al doamnei Ostrzeńska și nici acum cînd venise-n vacanță, pentru că plecase cu mai-că-sa la Serbinów, unde fuseseră oaspeții Barbarei timp de o săptămînă.

Văzu în fața ei un tînăr cu fața delicată și oacheșă, cu gura mică și ochii verzi-albaștri, gene negre, dese și lungi. Tresări și se clătină pe picioare.

Ginerele părea de asemenea tulburat și se uita neliniștit în jur. Se temea ca nu cumva Olesia Chrobotówna să răsară pe neașteptate în biserică și să facă vreo scenă. Bogumil Niechcic îl privea cu oarecare necaz, fără să spună nimic. Era sigur că Olesia n-o să-și facă apariția. Chiar înainte de a pleca la biserică, primise o scrisoare din partea doamnei Holszańska, prin care aceasta îl vestea că nu putuse, cu toate silințele ei, s-o țină prea mult pe Olesia la ea, pentru că era o fată cu totul *insociable*.

Îi găsise însă un loc foarte bun la o fabrică, dar Olesia, cum își luase în primire slujba, intrase în cîrdășie cu o bandă de coțcari ; cu cîteva zile în urmă, fusese prinsă cu niște matrapazlîcuri și băgată la închisoare. Avea de gînd să facă unele demersuri ca s-o scoată de-acolo.

Iată de ce Bogumil era supărat și pe Katelba, și pe el însuși. Ar fi vrut să i-o spună, ca remușcarea să-i mai învenineze fericirea mirelui, care i se păru deodată imorală. Dar, văzîndu-l pe Katelba cu cîtă teamă se uită în jur, își dăduse seama că vestea mai curînd l-ar bucura pe fericitul ginerică și se gîndi, înciudat : „Las' să se teamă puțin, nemernicul".

După cununie, porniră cu toții la Serbinów să serbeze nunta. Copiii îl rugară pe Janusz să meargă cu ei, cu docarul. Pe Anzelm nu-l prea cunoșteau, dar Janusz venea din cînd în cînd la Serbinów și era întotdeauna bucuros să se joace cu ei, sau, mai degrabă, ei erau bucuroși să se joace cu el. Urcă și acum voios în docarul înalt, după ce-i făcu loc maică-si în careta unde se instalaseră tinerii căsătoriți și care porni prima. Agnisia le dădu puțin de furcă, pentru că voia neapărat să meargă cu părinții. Dar cînd să urce în caretă, se răzgîndi și porni spre docar, pentru ca, în cele din urmă, să declare că are chef să meargă pe jos.

— Pe noroiul ăsta ? țipară Emilka și Tomaszek. Fu silită deci să plece și ea cu docarul. Janusz o cuprinse cu brațul pe după umeri și o ținea strîns să nu cadă cînd docarul hurducăia prin gropi, mînat nebunește de Tomaszek.

Bogumil și Barbara mergeau cu careta pe care o împrumutaseră de la Pamientów.

Nu prea aveau chef de vorbă, erau obosiți și bucuroși că toată povestea se apropia de sfîrșit.

Barbara era tot timpul cu gîndul la copii.

— Dacă e și Janusz cu ei au să gonească în neștire, ca să-i arate de ce-s în stare. Mi-e tare teamă să nu se-ntîmple ceva. El e un băiat liniștit și la locul lui, dar copiii, cînd îl au printre ei, nu-și mai găsesc astîmpăr.

Se temea apoi să nu răcească copiii. Vremea era urîtă şi începuse să bată vîntul.

Pe cîmpia tărcată zăpada se mai zărea doar pe alocuri, bulgării de pămînt răsăreau de sub omăt, strălucind, negri şi umezi. Vîntul dezlănţuit zguduia copacii desfrunziţi şi vuietul lui întrecea duruitul trăsurilor. Pe cer se alungau nori vineţii cu crestele albe, ca de spumă, iar prin spărturile lor se zăreau, mai sus, acolo unde vîntul nu izbutise s-ajungă, plutind nemişcaţi, pîlcuri de nori violeţi, roşietici şi galbeni.

Printre nori, se iveau crîmpeie de cer senin, împrumutînd toate nuanţele azurului, peisajul se întuneca sau se lumina dintr-o dată, după cum soarele, coborînd spre asfinţit, scăpa sau era din nou învăluit de nori.

Barbara privea legănarea copacilor, voind parcă să-i poruncească din ochi vîntului să se oprească.

— De ce-or fi pornit cu docarul pe vîntul ăsta? se frămînta ea. Dacă ne-am fi înghesuit puţin, încăpeam aici cu toţii. Cu siguranţă că s-au încins şi şi-au descheiat paltoanele. Şi doar le-am spus: „Lăsaţi-mă pe mine să mă duc cu docarul!"

Bogumil tăcea. Se gîndea la noul vătaf pe care i-l recomandase Walenty Przybylak, din Środa. Şi se sfădea în gînd cu Daleniecki. Trebuia neapărat să-i scrie: să pună la punct relaţiile dintre ei.

Dar cînd coborî în faţa casei, îşi schimbă părerea. Nu. N-avea să-l vestească pe Daleniecki nici cel puţin că plecase Katelba. Va hotărî singur, pe răspunderea lui, ce-i de făcut, în chestiunea aceasta.

11

Cînd, după nunta domnişoarei Celina, Agnisia se înapoie la şcoală, nimeri în plin scandal. Ca întotdeauna, şi de data asta vinovată era Helena.

Wrońska, Hilchenówna şi Dziewońska alergară după ea, sus în dormitor, nerăbdătoare să-i relateze cu de-a-

mănuntul toată întîmplarea, dar, în același timp, atrase și de mirosul gogoșilor pe care Agnisia le adusese de acasă. Se așezară pe podea în jurul coșulețului care răspîndea mirosul acela plăcut de zahăr ars, de dulceață de vișine și de cocă rumenită-n untură, și-și înfipseră dinții în coaja brună, bine prăjită și în miezul pufos al gogoșilor. Cu gurile pline, povesteau cum decursese întîmplarea și Agnisia înțelese, mai întîi de toate, că Helena fusese pedepsită să stea încuiată într-o clasă goală pînă la lăsarea nopții, pedeapsă nemaiîntîlnită pînă atunci în pension. Tot scandalul pornise din clipa în care Helena se împotrivise să asculte lectura directoarei.

Doamna Wenorden susținea că în cadrul lecțiilor e absolut necesară lectura capodoperelor literare, iar suplimentar le citea chiar ea elevelor anumite fragmente, cu voce tare, fie după prînz, fie în timpul recreației mari, fie duminica după-amiază, jos sau în clasă. Făcea lucrul acesta cu pasiune, în primul rînd pentru că-i plăcea grozav să citească tare și pe urmă fiind ferm convinsă că literatura are o mare înrîurire asupra omului, contribuind la formarea bunului-gust și a caracterului, precum și la luminarea minții. Citea din autorii care-i plăceau cel mai mult: Dickens, Victor Hugo, Ibsen, Mickiewicz, Orzeszkowa și cel mai adesea din Shakespeare.

Audierea lecturii era bine văzută, deși nu obligatorie. Cine voia, putea cu ușurință să se sustragă, sub motiv că nu și-a pregătit lecțiile, sau că nu se simte bine. Directoarea era destul de îngăduitoare în această privință. Se supăra însă teribil atunci cînd lipsea de la ședințele ei de lectură Helena Filińska. Și tocmai asta se întîmplase: Helena nu voise s-o asculte. Dar de ce acum directoarea nu se mărginise la obișnuita observație glumeț-ironică, ci se lăsase cuprinsă de o furie rar întîlnită la ea, asta fetele nu puteau înțelege. Fusese atît de enervată, că, după cum povesteau ele, se opri din lectură și alergă s-o caute pe Helena. E adevărat că o găsise citind o cărțulie destul de plicticoasă, intitulată *Viață de leopard*, dar care făcea

înconjurul dormitoarelor. Îi smulse cartea din mînă, strigînd : „Nu permit să vă otrăviți imaginația !“ și imediat dădu sentința : „Helena să fie închisă în clasă ! Arest !“ Poate că dăduse dovadă de prea multă asprime și făptuise o nedreptate, mai ales că o sumedenie de fete citiseră *Viață de leopard.* Elevele erau tare amărîte, dar nu îndrăzneau să întreprindă nimic, ferindu-se să apară în fața directoarei. Directoarea nu părea numai revoltată, dar și foarte nefericită, aproape bolnavă. Fetele bănuiau că aci se ascunde ceva, dar ce anume — nu puteau pricepe. Și chiar așa era.

In pensionul doamnei Wenorden o parte dintre eleve plăteau numai jumătate din taxă și unele nu plăteau nimic. Lucrul acesta nu se prea știa, pentru că doamna Wenorden făcea un mare secret din mărinimia ei, obligîndu-i și pe părinți să păstreze tăcere. Acest fel de a se purta al directoarei era lesne de înțeles : elevele nu trebuiau să afle nimic, căci altfel scutirile de taxă ar fi sporit pînă-ntr-atît, încît ar fi primejduit buna funcționare a pensionului.

Helena Filińska învăța și locuia la doamna Wenorden pe gratis. Nu numai pentru că mama ei era o biată spălătoreasă din Czalbów și avea de întreținut șase copii, dar și pentru că Helena îi plăcuse în mod deosebit doamnei Wenorden. Helena era într-adevăr o fată inteligentă și cu caracter frumos, fără să fie însă o ființă excepțională. Iar dacă emitea păreri proprii în legătură cu fiecare lucru, acesta era mai degrabă rezultatul unei anumite lipse de înțelegere și de sensibilitate față de mediul înconjurător, decît al unei inteligențe deosebite. Avea însă o privire mîndră și o frunte mare, luminoasă, frunte care i se păruse într-o bună zi doamnei Wenorden lăcașul celor mai nobile speranțe. Își băgase în cap că fata cu priviri îndrăznețe și cu frunte înaltă va fi, cîndva, rodul cel mai minunat al strădaniilor sale pedagogice. Neavînd copii, se legase de Helena, considerînd-o creația sa ; dar pentru a nu-și trăda slăbiciunea pentru fată era mai pretențioasă și mai aspră cu ea decît cu celelalte. Pe scurt, se temea

să fie bună cu Helena, socotind că izvorul acestei bunătăți pornea dintr-un sentiment personal, inadmisibil, după părerea ei, atunci cînd conduci o colectivitate, fie și nu prea numeroasă, cum era școala ei. Și pentru că ea era aceea care oferea Helenei tot ce-i trebuia, era cît se poate de exigentă. Legîndu-se deci din tot sufletul de fata aceasta și așezînd-o în centrul ambițiilor sale, ar fi dorit să-și vadă opera finită și desăvîrșită. Din această pricină, tot ce-i contrazicea speranțele o scotea din sărite. Dar, folosind obișnuitele ei principii educative, dăduse greș cu Helena. Nu-i mai rămăsese decît dorința amară, la care nu putea renunța, de a o face pe Helena să se conformeze dispozițiilor sale. De data aceasta însă, furia o năpădise în așa hal, încît directoarea nu se putu opri să i se destăinuiască Barbarei, care tocmai venise s-o conducă pe Agnisia la școală :

— Sînt gata să fac nu știu ce sacrificii pentru copilul ăsta, și ei nu-i stă mintea decît la rele, i se plînse, mărturisindu-i că Helena urma pensionul pe socoteala ei.

Barbara ascultase la început din politețe, privind în neștire tabloul cu dragon — se întreba de ce prima oară dragonul i se păruse auriu, cînd în realitate era argintiu.

Deodată, în timpul discuției, îi veni în minte un gînd al ei mai vechi, pe care-l reluă în timp ce se întorcea spre casă.

„Și cînd te gîndești, se mustra ea, că eu o suspectam pe Wenordenowa că o mînă numai interesul. Da, era pe vremea cînd îmi părea rău că n-o înscrisesem pe Agnisia de la bun început în clasa a treia."

Își aminti că-i vorbise despre aceasta și lui Bogumil, spunîndu-i că o suspectează pe Wenordenowa c-ar vrea să țină copilul mai mult timp la școala ei. Simțindu-se deci vinovată, cum ajunse acasă se apucă să-i povestească lui Bogumil tot ce aflase, lăudînd inima buna și mărinimia directoarei. Bogumil însă nu-și mai amintea nimic din ce-i spusese pe vremuri și Barbara se cam necăji, așa cum ne supărăm de obicei, constatînd memoria scurtă a cuiva în legătură cu persoana noastră.

Apoi se întoarse iarăşi cu gîndul la toată povestea asta şi se apucă să despice firul de păr în patru. „De unde mi-o fi venit, se întreba ea, ideea asta ? Oare nu pentru că eu însămi sînt o fire interesată ?“ Şi cum se gîndea, aşa, deodată, îi apăru în faţa ochilor Józef Toliboski. Omul acesta se dovedise într-adevăr o fire interesată, şi din cauza lui, da, numai din cauza lui, îi suspecta pe ceilalţi.

În vremea asta Agnisia se frămînta şi ea, în felul ei, gîndindu-se la ce i se-ntîmplase Helenei. Se hotărî ca numaidecît după plecarea maică-si să facă ce o face şi să se vadă cu pedepsita întemniţată. Se apropie, aşadar, păşind cu luare-aminte prin coridorul întunecat, de uşa clasei în care fusese închisă şi zări o rază de lumină strecurîndu-se prin gaura cheii. Slavă Domnului că cel puţin nu stătea pe întuneric. Cînd îşi lipi urechea de uşă, o auzi cîntînd şi lovind ritmic cu ceva în bancă :

Locotenentul tînăr m-a jignit,
l-am sărutat cu pumnul într-o doară.
Dar tribunalul militar nu iartă :
bătrînul deşcă trebuie să moară.

Se înapoie în clasa gălăgioasă unde, duminica, elevelor le era îngăduit să stea cît vor, fără supravegherea profesoarelor, şi scrise un bilet : „Bătrîne deşcă, deschide geamul. A.N.“ — şi băgă biletul pe sub uşa camerei în care fusese încuiată Helena Filińska.

Camera aceasta era tocmai sala clasei a doua, clasa lor, şi cum dădea spre grădină, Agnisiei îi trecu prin minte c-ar fi poate mai bine să intre în grădină prin poarta care ducea spre dependinţe. Dar poarta ar fi putut să fie închisă la ora aceea. Mai bine prin cancelarie, care dădea tot spre grădină. Însă, la naiba, şi cancelaria era încuiată. Nu-i mai rămînea decît o cale mai ocolită : să pătrundă în clasa a treia şi de acolo într-a patra. Dar înainte de a începe expediţia, se furişă cît putu mai încet sus şi înveli cîteva gogoşi într-un ziar.

Ferestrele claselor care dădeau spre grădină erau prevăzute, în loc de obloane, cu zăbrele de fier. Agnisia era

destul de subțire și se putea strecura cu ușurință printre ele. Sări în tufișurile ude și, alunecînd pe noroi, căzu. O învălui întunericul umed, cețos ; un cîine porni să latre prin apropiere.

Helena pîndea la fereastra deschisă și o trase pe Agnisia înăuntru printre gratiile de fier.

— Ce faci, nebuno ? ! o dojeni Helena, încruntată, dar cu ochii scăpărători de veselie.

— Sst ! Uite, niște gogoși ! Da' una mi-a căzut în noroi. Vai ! se cutremură Agnisia. Uite în ce hal mi-am murdărit ghetele !

Într-adevăr, ghetele erau pline de noroi.

— Stai. Las' că ți le scot și le curăț. N-ai o surcică la tine ?

— Nu. Da' ia stai... Trebuie să fie pe-aici bețișorul pentru hartă.

Agnisia își curăți ea singură ghetele, aruncînd noroiul pe geam, le așeză pe dușumea, închise fereastra și, numai în ciorapi, se așeză într-o bancă. Acum nu se mai gîndea la soarta Helenei, ci la felul cum se purtase directoarea.

— Să știi că-i o nedreptate, șopti ea. Ce, parcă numai tu singură lipsești de la lecturile ei ? Și ce dacă te-a prins citind *Viață de leopard ?* Putea să-și închipuie că n-o citești numai tu. Îmi pare rău ! N-o credeam atît de lipsită de suflet.

— Îți spuneam eu că are ce are cu mine, zise Helena. Dar cu asta, basta. După cele întîmplate, nu mai pot rămîne aici. Cum scap de-aici îmi iau tălpășița. Dar înainte să plec, am să-i fac un scandal bătrînei, de-o să mă țină minte. Habar n-aveți voi de ce sînt eu în stare !

Auzind-o vorbind așa, Agnisia nu se prea simți mulțumită în sufletul ei. Ar fi dorit mai degrabă ca Filińska să-și recunoască greșeala, ba chiar s-o audă cum îi ia apărarea directoarei.

— Lasă, Helena, zise ea, posomorîtă. Trebuie să recunoști că-ți place să-i faci în necaz, mai ales ei.

— Dac-ai venit să-mi spui asemenea lucruri, atunci cară-te. Eu nu-i fac nimănui în necaz, dar nu vreau să joc cum mi se cîntă. Vreau să fiu eu, așa cum sînt.

— Nu mă înțelegi, spuse Agnisia.

— Ba da, te înțeleg. M-am lămurit de mult ce fel de om ești. Îți place mereu să te iei după cîte cineva. Și dacă izbutești, ești fericită.

— Nu-i adevărat. Deși, poate că da, numai că...

Începură să se contrazică în șoaptă. Agnisiei îi apăru deodată, înaintea ochilor, paravanul verde, iar după el, Berta și Alice. „Ele continuă să șușotească și astăzi, dar mie mi se pare că asta s-a petrecut tare demult", se gîndi, pierzînd firul vorbei. Fără nici o legătură, își aminti de Joasia Przyjemska.

— Niciodată nu mă iau după alții într-atîta, încît să nu mai fiu eu însămi, încercă ea să se apere. Mi se pare... stai, mi s-au încurcat gîndurile... Într-un cuvînt, e foarte ușor să faci pe grozava, împotrivindu-te tuturor... Poți să mă crezi sau nu, dar eu, chiar dacă nu mă împotrivesc, mă simt eu însămi, deși sînt de acord că...

— Ești de acord să te ducă oricine de zgardă, nu-i așa?

— Te rog, nu te agăța de cuvinte. Pe mine nu mă duce nimeni de zgardă. Dar trebuie să recunoști că într-o școală trebuie să existe o anumită ordine, anumite deprinderi... Te asigur că, în chestiuni importante, procedez după capul meu...

— Ți se pare.

— Ba de loc! De fapt, chiar tu recunoști că sînt altfel decît celelalte, deși nu-mi dau nici o silință.

— Vezi că acum te agăți tu de cuvinte?

— Bine, bine, n-are a face, dar oricum nu poți spune că bătrîna ne vrea răul.

O sumedenie de gînduri roteau în mintea ei și ar fi fost bucuroasă să le poată tălmăci în vorbe, dar nu se simțea capabilă. Era convinsă, deși n-ar fi putut spune de ce, că dacă în școală se petreceau nedreptăți, ele, elevele, necunoscîndu-le izvorul, nu aveau dreptul, chiar

dacă băgau de seamă, să le dezbată și să le judece. Dar această observație pieri înainte de a apuca să se precizeze, așa că, în cele din urmă, spuse doar atît :

— Draga mea, ar trebui să fim și noi mai înțelegătoare. Oamenii mari nu pot să ne înțeleagă pe de-a-ntregul. Nu pot. Ce să le faci ?

— Ce știi tu ? sări Helena. Vrei să-ți spun ceva ? Ei, află că bătrîna mă ține pe spezele ei. Înțelegi ? Asta-i tot ! Își închipuie deci că are Dumnezeu știe ce drepturi asupra mea. De asta se poartă așa cum se poartă. Lucrul ăsta îl știu eu foarte bine.

Auzind-o, Agnisia fu surprinsă și foarte îndurerată. Supărată și mînioasă, renunță la ce susținuse mai înainte.

— Asta-i cu totul altceva ! strigă ea. E pur și simplu îngrozitor ! Am să i-o spun în față. O să strîngem bani să-ți plătim noi taxele. Eu sînt cea dintîi... cea dintîi...

— Agnisia, nu urla ! Ascultă, ea crede că eu nu știu. Mi-a scăpat fără să vreau. Și tu faci imediat tărăboi !

Țipau una la alta, uitînd de orice precauție.

Dar amuțiră deodată, cînd își dădură seama că în clasa alăturată, plină cu eleve, se făcuse liniște. Cineva lovi cu pumnul în ușa lor. Vocea monotonă a Dziewońskăi se strecură pe gaura cheii.

— Nu urlați așa, tîmpitelor ! O să vă audă bătrîna. Venim la voi.

Helena și Agnisia înmărmuriră, așteptînd să vadă ce-o să se-ntîmple. La ferestre răsăriră cîteva capete. Apoi grădina se umplu de mișcare, de șoapte înăbușite și de rîsete. La cealaltă fereastră se petrecu același lucru. Ciinele din vecini lătra din ce în ce mai furios.

— Deschideți ! Întîi alea mai slabe ! Hai, Klara, urcă ! Surorile Kostecki n-au să încapă ! Prea-s grase ! Întorceți-vă ! Stați, proastelor ! Uite ici o vergea ușor de scos ! Hai, sus ! Nu așa ! Nu așa ! Sus ! Trage ! Ține-te ! Gata ! Lola, hai, varsă-te ca piftia dincolo.

În încăpere pătrunseră vreo cincisprezece fete, de fapt toate care nu plecau în oraș să-și viziteze rudele, Helena se tăvălea de rîs.

— Nemaipomenit ! Pe unde-ați intrat în grădină ?

— Pe poarta de lîngă, mă-nțelegi ! Era deschisă. Unde-i halvaua ? Aduceți halvaua încoace ! Și portocalele ? Le-au scăpat, portocalele, în grădină ! Domnișoarelor ! Astupați-i gura Klarei. Uite-o cum și-a umflat obrajii. Acu o să-nceapă să guițe ca purcelul sub cuțit. Cine are ciocolată ? Da, da, cele două Kostecki, ce ziceți, nu-s grozave ? Cum s-au strecurat printre gratii !

Surorile Kostecki, una într-a treia, cealaltă într-a patra, semănau leit una cu alta și erau așa de grase, că dacă intrau în bancă, greu se mai mișcau din loc. Și dacă, în cele din urmă, izbuteau cu chiu, cu vai să iasă, îți dădeai seama că totuși se deosebesc foarte mult una de alta. Lola abia se mișca și era otova ca un poloboc. Marta însă, deși era la fel de grasă, era vioaie și se mișca repede și ușor, de parc-ar fi fost un balon plin cu aer. De cum se ridica în picioare, începea să sară de colo colo, să se învîrtă ca o minge. Se zbenguia și-acum, de bucurie că izbutise să se strecoare printre gratii. Dar după o clipă de destindere, se repeziră cu forțe unite să înfulece halvaua, ciocolata și portocalele.

— Marta, „te fac atentă" că nu ți se cuvine numai ție toată halvaua !

— Strașnică agapă ! țipă Klara, mîndră că avea prilejul să folosească vorba asta.

— Agapă ! Agapă ! Agapă ! începură să strige fetele, tăvălindu-se de rîs.

— Și acum hai să dansăm. Marta, învață-ne *pas d'Espagne*. Ram-pam-pam ! Tram-tara-ra-ra ! Mai încet, domnișoarelor ! V-ați dat cuvîntul că o să păstrați liniște ! Vreți să-i stîrniți pe bătrîni ? Sau poate că bătrînii nu-s aici ? Au plecat să se plimbe prin ploaie, să-și mai răcorească năduful. Lola, afurisito ! De ce nu ne-ai spus mai devreme ? ! Am scăpat de Cerber-ber-ber ! Dar Tabaca ? Tabaca plînge în camera ei cu lacrimi amare nenorocita soartă a patriei. Tu, proasto, nu rîde de asta ! Așadar : perechile ! Ram-pam-pam ! Tram...

Deodată, încremeniră. Cheia scîrțîi în broască și în prag răsări doamna Wenorden. Fetele rămaseră stană de piatră. Unele, bîjbîind cu mîinile pe la spate, încercau să arunce printre bănci hîrtiile cu resturile festinului. Doamna Wenorden rămase și ea o clipă împietrită, ca și cum ar fi uitat de ce venise. Apoi, cu pas grăbit, înconjură toată clasa. Cînd ajunse la peretele din fund, se strecură cu greutate prin spatele băncilor și-și continuă cursa. După ce ocoli de cîteva ori grupul de fete, pironite locului, se opri lîngă catedră.

— Ei ? întrebă cu o liniște-n glas care nu prevestea nimic bun. Poate o să fiți atît de amabile să-mi spuneți și mie de ce v-ați strîns aici ?

Nimeni nu crîcni. Doar Zosia Dziewońska gemu disperată :

— Stă... stăm cu toatele la arest, doamnă.

— Că noi toate... se bîlbîi Joasia Przyjemska.

— Că noi toate... prinseră imediat glas celelalte.

— Ssst !... se răsti doamna Wenorden, ca și cum, deși le întrebase, nu era dispusă să le asculte balivernele.

— ...am citit...

— Ssst ! se răsti, iarăși, directoarea.

— ...am citit *Viață de...* îndrăzni totuși Joasia Przyjemska.

— Nu vreau să știu nimic, o întrerupse doamna Wenorden.

Înconjură din nou camera, se opri lîngă ferestrele date-n lături, le închise, se-ntoarse și le mai privi o clipă. Se împiedică de ghetele Niechcicównei, le ridică, se uită la Agnisia care încerca să-și ascundă picioarele, la ghetele pe care le ținea în mînă, și zise :

— Găurite. Ai să faci, cu siguranță, guturai.

Fetele răsuflară ușurate și se simțiră înclinate să rîdă.

Doamna Wenorden își încrucișă mîinile la piept și, privind cînd spre fereastră, cînd spre surorile Kostecki, întrebă :

— Bine, dar pe unde au intrat aici, Marta și Lola ?

Rîsul se înteți. Sperietura trecuse.

Marta făcu un pas înainte și, cu glas tremurat, o lămuri :

— La fereastra de colo o zăbrea se clatină, doamnă. Așa că...

— Aha ! Foarte bine. Să-i spuneți mîine pazniculuí s-o repare. V-ați pricepe grozav să le arătați hoților pe unde să intre. Și podeaua ! Pînă mîine dimineață să nu mai văd urmă de noroi.

Se uită lung la ele și clătină din cap. Atmosfera deveni din nou grea. Deodată, chipul ei matern se înăspri.

— Și acum, înainte marș ! zise ea cu glas repezit. Mergem la operă. Am luat trei loji. Se joacă „Halka".

Elevele izbucniră în strigăte de bucurie : „Cum ? Adevărat ? Vivat ! Vă mulțumim !" apoi, ca la o comandă, tăcură toate.

— Dar Helena ? întrebă Agnisia. Merge și Helena ?

Doamna Wenorden se supără de-a binelea.

— Ei, asta-i bună ! Ce vă-nchipuiți, c-o să fac excepții ? Sau poate credeți că pe ea am s-o duc singură ?...

Nici n-o lăsară să termine.

— Ura ! Trăiască doamna directoare ! Strigătele lor se preschimbară pe neașteptate într-un fel de cîntec lălăit, dezordonat :

Mulți ani trăiască, mulți ani trăiască !

Pe urmă, cîntecul degeneră din nou în țipete :

— Sus ! Sus cu doamna directoare ! S-o ridicăm pe brațe !

— Lăsați-mă că mă-năbuș ! Mucoaselor ! Ce faceți ? Dați-mi drumul ! Și grăbiți-vă, că peste jumătate de oră plecăm. Dați-i zor ! Să nu vă mai văd aici !

— Ei, Helena, o sîcîi Agnisia. Tu poate că nu vrei să mergi ? Ziceai că-ți iei tălpășița. Să te conduc pînă la șosea ?

— Agnisia, vezi că acum o pățești ! Nu ți-am spus eu că bătrîna are inimă de aur ? Și tu erai cît p-aci s-o strîngi de gît.

Etajul al doilea răsuna de tropote și strigăte.

— Marta ! Tu ai mare trecere la bucătăreasă. Du-te și înfierbîntă-mi fierul de ondulat la bucătărie ! Da' ce, la lampă nu poți ? Să nu-ndrăznești ! Crapă sticla ! Cum o să ne îmbrăcăm pe întuneric ? Dar fără cîrlionți nu poți ? Nu, cu părul ăsta nu merg. Ascultați ! Aș putea să-mi pun bluza albă ? Sigur că da ! De ce nu ? ! Ei, fetelor ! Grozavă zi, nu ? Și bătrîna ! O bomboană, nu alta ! Un om și jumătate ! Oho, las' că vedeți voi ! Și de ce n-am plăti ? Păi, nu merită ? Vai și-amar de mine ! Unde să-mi netezesc panglica pentru păr ? Unde ? !... Pe abajurul de la lampă ! Nu se poate ! Dă-o-ncoa, nepriceputo ! Mai repede ! „Foșnesc brazii-n vîrf de munte, foșnesc lin în depărtare !" Cică sînt niște dansuri muntenești, o minunăție. O, Isuse, înnebunesc de fericire !

Jos, domnul Wenorden își acorda vioara Și curînd răsună trista melodie :

Ca un copac frînt de furtună
mi-e sufletul de zbuciumat...

Doamna Wenorden, în rochie neagră de mătase, alerga prin sala de mese și, atingînd în treacăt obiectele, repeta în șoaptă :

— Ce-am făcut ? Ce-am făcut ? Oare n-am dat toată povestea peste cap ? N-am făcut o prostie ?

12

Veni primăvara și, o dată cu ea, plimbările trecură dincolo de parcul pensionului și de străzile orașului. Mai ales că domnișoarei Berta îi plăceau excursiile lungi. Dimineața, înainte de micul dejun, cînd plimbările n-aveau cum ține prea mult, se mărgineau să meargă cu ea pînă la valurile de pămînt de pe malul rîului, dar, după-amiază, le ducea întotdeauna pe fete la cîmp, în luncă, uneori chiar pînă în pădurice din marginea orașului.

O dată, le duse pînă departe, la periferia orașului și de acolo hotărî să se întoarcă pe puntea de peste rîu. Aici rîul era destul de lat, iar șuvoiul lui întunecat și tulbure, cum se-ntîmplă primăvara, se rostogolea cu repeziciune. Puntea era îngustă, fără balustradă, susținută la mijloc de niște stîlpi înfipți în albia rîului. Domnișoara Berta trecu prima și ajunse cu ușurință pe malul opus. Niechcicówna o apucă fără grijă pe urmele ei, dar, cînd ajunse deasupra apei, o trecură fiorii. Se uită la șuvoiul apei învîrtejite sub ea și nu-și mai putu lua ochii de la el, încercînd totodată o senzație stranie, ca și cum cineva ar fi țintuit-o pe loc, atrăgînd-o cu o putere de neînfrînt în adîncul apei. Atunci, auzi strigătul domnișoarei Berta. Desluși cuvintele :

— *Nicht ins Wasser schauen ! Kopf hoch halten ! Nicht stehen bleiben ! Rasch vorwärst gehn !* [1] *Aber dali ! Dali !* [2]

Cu mare greutate își desprinse privirea, parcă lipită de apă, și izbuti să se uite înainte. Acum nu mai vedea decît puntea. Simți cu toată ființa că numai strigătul desperat „înainte !“ poate să o salveze și să-i spulbere teama și, făcînd apel la inconștiența acea salvatoare, în care numai mușchii își mai păstrau vigilența necesară — trecu. După ea veni Klara, dînd din mîini și țipînd. Cu celelalte a fost și mai greu. Cele mai multe, după primul pas, dădură înapoi. Unele mai curajoase, ajungînd la jumătatea punții, se așezară călare pe ea sau cu picioarele atîrnînd într-o parte. Nemțoaica fu nevoită să aducă pe fiecare, pe rînd, ținîndu-le de mînă. Helena trecu puntea în patru labe. Ultima care mai rămăsese așezată pe punte fu Joasia Przyjemska. Văzînd-o, Agnisia o luă înaintea domnișoarei Berta și, fără să se gîndească, porni înapoi, pe punte. Din fericire Joasia nu se așezase prea departe. Cînd ajunseră la mal, Agnisia zise, rîzînd :

— Am tras o spaimă, nu glumă ! și, deodată, simți că-n ochi îi veniseră lacrimi. Întoarse capul, încercînd să-și smulgă mîna pe care Joasia i-o strîngea spasmodic, repetînd :

[1] Să nu privești în apă ! Capul sus ! Nu sta pe loc. Repede înainte ! (Germ.)
[2] De la cuvîntul polonez *dalej* — mai departe, înainte.

— Draga mea, scumpa mea !

Domnișoara Berta strigă la celelalte s-o pornească pe mal, dîndu-le întîlnire pe podul de la Dziadowe Przedmieście.

În seara aceleiași zile Joasia veni în dormitorul Agnisiei și se lipi de Niechcicówna, așa cum fac copiii cînd se rușinează de ceva.

— Frumos m-am purtat, n-am ce zice, zise ea, trăgîndu-se la o parte și frecîndu-și mîinile. Cînd rîdea, avea obiceiul să-și rotunjească gura și să rîdă drăgălaș, rostogolindu-și rîsul undeva în gîtlej.

„Ce frumoasă e Joasia asta !“ se gîndi Agnisia și, ca și cum n-ar fi înțeles ce i-a spus, întrebă :

— Poftim ?

— N-ai să mai vrei să vorbești cu mine, nu-i așa ? Cu o fricoasă ca mine. De ce te-ncrunți așa la mine ?

— Noi nici așa n-am prea vorbit, se miră Agnisia și parcă glasul ei suna a imputare.

— Tu n-ai vrut. Mie mi-ai plăcut de cum te-am văzut, știi, atunci...

— Cînd atunci ? sări Niechcicówna. Dar numaidecît își aminti cum se dusese cu Wrońska în aripa cealaltă a clădirii după valiză.

— Și tu mi-ai plăcut, îngăimă ea, privind în gol, ca și cum s-ar fi adresat cuiva aflat la celălalt capăt al camerei. Crezi că mie nu mi-a fost frică ? adăugă ea. Acolo pe punte ? Și încă cum ? ! Știu eu foarte bine că nu-ți lipsește curajul.

— De unde știi ? De unde ? Spune. Te rog, spune-mi imediat, zise Joasia, alintîndu-se.

— Nu te mai preface că nu știi.

— Zău dacă știu la ce te gîndești tu. Joasia dădu, abătută, din cap. Mi s-a dus vestea că sînt o fricoasă.

— Atunci... zise Niechcicówna, fără să-i dea alte lămuriri. Atunci a fost nevoie de mai mult curaj ca azi.

— Spune, spune prima silabă, o imploră Joasia.

— *Via... Via...*

— *Viață de leopard?* Ei, asta-i, izbucni în rîs. În orice caz, directoarea nu-i totuna cu rîul.

— Vezi, vezi că știi la ce m-am gîndit!

Izbucniră amîndouă în rîs și se îmbrățișară.

— Ascultă, o rugă Joasia, ridicîndu-se să plece. Mîine, după plimbare, vrei? Rămînem să mai stăm de vorbă.

„E tare simpatică, își zise Agnisia, dar ce-aș putea vorbi cu ea?" Dar numaidecît își dădu seama că păstrase o sumedenie de gînduri și de sentimente nemărturisite nimănui pînă atunci și pe care ar fi vrut să le încredințeze neîntîrziat Joasiei.

De atunci lucrul acesta se repeta zilnic. Era de ajuns să se gîndească la Joasia ca să-i vină deodată în minte o mulțime de lucruri la care nu se gîndise pînă atunci și pe care era nerăbdătoare să i le spună. Cele mai neînsemnate întîmplări de peste zi, cele mai obișnuite obiecte căpătau pe negîndite o însemnătate deosebită, și Agnisia ținea s-o pună la curent pe Joasia Przyjemska. Uneori, le lipsea prilejul sau nu izbuteau să-și comunice nimic într-adevăr important. Atunci aveau amîndouă impresia că au pierdut timpul degeaba împreună și cu atît mai mult doreau să se întîlnească din nou, cît mai repede. Alteori, vorbeau, vorbeau, își mărturiseau mai mult decît ar fi dorit, aveau senzația că și-au spus tot ce aveau de spus, dar a doua zi Agnisia venea iar cu sacul plin, nerăbdătoare să-l golească, în fața Joasiei. Și abia așteptau clipa cînd vor putea iarăși să se întîlnească și să stea de vorbă în șoaptă, la nesfîrșit.

Nefiind colege de clasă, le lipsea și timpul, și prilejul. Dar chiar și pentru asta, pentru că întîmpinau greutăți ca să se vadă, întîlnirile lor aveau farmec. Nu erau legate prin nici un fel de probleme de ordin practic, nici prin lecții, nici prin viața de fiecare zi a clasei, nici prin nebuniile din dormitor. Le unea numai un sentiment pur, provenit dintr-o înțelegere spirituală. Ca și înainte, Agnisia ținea la Zosia, la Helena și chiar la Nina și la Klara; poate că ținea chiar mai mult acum la ele. Căci, pe cînd înainte căuta în relațiile cu ele ceva ce nu putea

să găsească și a cărui lipsă îi dădea impresia zădărniciei acestor amiciții, acum găsise acest ceva în prietenia cu Joasia, iar în privința celorlalte se putea mulțumi cu prezența lor veselă, cu hărțuielile și glumele obișnuite între colege. Prietenă într-adevăr era numai cu Joasia, numai de ea îi era dor și numai cu ea se simțea pe deplin fericită.

Totuși, spre sfîrșitul anului școlar, farmecul acestei prietenii mereu stînjenite de pregătirea lecțiilor, de faptul că dormeau separat, încetă să le mai satisfacă. Agnisia ar fi vrut să meargă și la plimbare cu Joasia și să fie în același dormitor cu ea. Înainte de a adormi îți vin totdeauna în minte cele mai frumoase gînduri, pe care ai vrea să le încredințezi cuiva. N-avea însă curaj să rupă prietenia cu Nina. Prietenia lor, deși își pierduse din putere, se menținea totuși. Directoarea nu pierdea prilejul să le dea de-nțeles că o consideră absolut necesară. Agnisia nici nu mai știa dacă e prietenă cu Nina numai pentru a-i face Ninei pe plac, sau ca să n-o supere pe doamna Wenorden, dac-ar fi rugat-o s-o mute și pe ea în dormitorul Joasiei. Rezolvă totul, deși produse în același timp mare tulburare, scrisoarea tatălui Ninei prin care da de știre că sosește de la Kaluga să-și ia fiica pentru totdeauna la el. I se făcuse dor de ea după doi ani de despărțire și era încredințat că Nina acumulase destule cunoștințe în acest timp în legătură cu istoria Poloniei. Așa că, înainte de a pleca în vacanță, Agnisia se despărți pentru totdeauna de Nina. Linia ferată pînă la Varșovia nu era gata, începuseră să circule doar trenuri oficiale și de probă, așa că directoarea și Agnisia o însoțiră pe Nina la stația diligenței, pe pernele căreia domnul Wroński, un bărbat cu mustăți și barbă, se și instalase. Cînd vizitiul sună din corn și diligența porni, Agnisia făcu o mișcare ca și cum ar fi voit să oprească în loc trăsura grea, încărcată cu bagaje.

Directoarea o apucă de braț și o privi în ochi.

— Plîngi ? Ah, prietenia voastră !

Agnisia se împotrivi :

— Nu. Nici nu-mi trece prin gînd.

Dar toată dimineața își simțise inima grea.

„Nina a plecat convinsă că am fost prietene. E oare bine, sau rău ?“ se frămînta ea, întristată. Pe urmă, îi trecu prin minte ceva cu totul opus : „Wrońska a plecat, ținînd bine minte că după sărbătoarea Tuturor Sfinților a rupt prietenia cu ea și că ceea ce a urmat după aceea a fost o biată prietenie cîrpăcită“. Și din nou : „E oare bine, sau rău ?“

Nu ajunse la nici un rezultat. Nu mai voia să se vadă vreodată într-o asemenea situație. Dar peste scurtă vreme și-ar fi dorit, dimpotrivă, să i se întîmple în viitor ceva similar, pentru că atunci va ști cum să se descurce. Of, Doamne, de ce cu unii știi de la început cum să te porți, iar cu alții bîjbîi ca și cum ai umblă prin întuneric ? Și tocmai cu asemenea oameni ai mai des de-a face ! Uite, de pildă, cu Joasia Przyjemska · cît timp fuseseră una lîngă alta, abia se cunoscuseră, și abia după aceea ieșise la iveală că sînt făcute una pentru alta. Gîndul la Joasia îi risipi tristețea. Acum plecase, era pe undeva cu diligența în drum spre Czalbów, dar trebuie să se întoarcă. De altfel, chiar și cînd se despărțea pentru un timp de Joasia, se bucura. Se bucura pentru că începea s-o dorească mai mult, să-i scrie, să-și amintească de ea și să viseze.

Acum însă n-avea timp de visuri. Peste vreo oră trebuia să vină trăsura de-acasă s-o ia. Alergă să-și împacheteze lucrurile.

Prima vacanță școlară fu plăcută pentru ea, dar nu așa cum ar fi vrut părinții. Părinții ar fi vrut ca după această despărțire Agnisia să se apropie și mai mult de ei. Ea însă mai că fugea de părinți și de frați, hoinărind singurică pe cîmp sau prin grădină, ascunzîndu-se în vreun cotlon cu o carte în mînă sau scriind scrisori.

— Școala a avut o înrîurire proastă asupra ei, se plîngea Barbara — a sălbăticit-o. Ori poate că s-a dezobișnuit de noi ? Înainte umplea casa, și acum ? N-o vezi,

n-o auzi ! Mi se pare că prea de timpuriu a ajuns să nu mai simtă nevoia celor de acasă.

De fapt însă, în vacanța aceasta, Agnisia n-ar fi vrut să fie de loc în altă parte, dorea să fie acasă, dar casa era acum pentru ea un loc unde avea, în sfîrșit, putința să fie singură, să se gîndească și să ia seama la toate, pentru a-i împărtăși, apoi, Joasiei tot ce simțea. Îi povestea cărțile citite, îi desena peisagiile văzute, îi vorbea de treburile casei și despre jocurile fraților ei mai mici. Nici ea nu mai știa dacă dorea să-i scrie ca să-i împărtășească impresiile, sau dacă strîngea cît mai multe impresii numai ca să aibă ce să-i scrie Joasiei. În afară de asta, își reîmprospăta amintirile de la școală. Toate erau atît de noi, atît de proaspete, și trebuise să le părăsească pentru atîta vreme ! I se părea că dacă n-o s-o păstreze vie în minte, toată această comoară se va risipi, va pieri fără urmă.

Din starea aceasta de lucruri Barbara trăgea concluzii foarte generale.

— Pe ceilalți copii n-am să-i mai las să plece așa devreme de acasă, îi spunea ea lui Bogumil. Abia acum îmi dau seama cît e de necesar să stau și eu cu copiii la Kaliniec. Părinții nu trebuie să rămînă în urma copiilor. Trebuie să le țină mereu tovărășie. Dacă-i vorba de școală, școală să fie. Înțelegi, nu-i așa, ce vreau să spun ? Nu că aș vrea să țin copiii pe lîngă mine, dar cred că nu e bine să mă îndepărtez de ei.

Tot mai des se gîndea că după vacanță trebuie neapărat să se mute cu copiii la oraș, zicîndu-și că dacă Agnisia plecase prea de timpuriu printre străini, ceilalți copii nu făcuseră nici un pas în lume și se sălbăticiseră, trăind numai la țară.

— Și mie o să-mi facă bine orașul. Mai văd și eu lumea.

Așa se gîndea ea într-o zi, șezînd pe veranda de curînd construită de tîmplar sub îndrumarea lui Bogumil, cu vederea spre poartă, căci vechea verandă se șubrezise și sta gata să se prăbușească. Cea nouă era mult mai în-

căpătoare, puteau să ia și masa acolo. Barbara sădise zorele, ca și dincolo, și zorelele crescuseră frumos, acoperind stîlpii și balustrada, ba chiar o fîșie din acoperiș. Dăduseră de curînd flori și, cînd te uitai din afară, părea ca un șuvoi verde presărat cu flori azurii și roze, iar înăuntru părea un chioșc umbros. În rarele-i clipe de răgaz, Barbarei îi plăcea să stea pe noua verandă. Cîteodată, cînd se trezea dimineața, se bucura la gîndul că o să se așeze acolo, la umbră, dacă va găsi un moment liber. În ziua aceea însă nu-i fu dat să se odihnească prea mult, căci, de cum se așeză, intră pe poartă o căruță străină și se apropie, zdroncănind, de conac. Țăranul, cu chipiu și haină militară, opri căluțul mărunt, dar îndesat, în dreptul verandei, iar din coșul căruței coborî o femeie slabă într-un halat galben de călătorie, cu o pălărie tare de pai pe cap, cu un guler la fel de țeapăn și cu cravată. Femeia cercetă terenul din fața ei cu piciorul și vîrful umbrelei, se împiedică de treptele verandei și, dintr-o dată, Barbara se pomeni lîngă ea cu o bătrînă uscată, cu nas vulturesc și gură mare, lățită într-un zîmbet pînă la urechi.

— Numele meu e Hlasko, rosti necunoscuta cu o voce cam hîrîită, dar veselă. Întinse mîna fără s-o nimerească pe a Barbarei, micșorîndu-și și holbîndu-și pe rînd ochii negri, bulbucați. Pardon, numaidecît, adăugă, jenată, înveselită parcă și mai mult, dar nu prea văd bine. Nu știu unde mi-am pus ochelarii, și începu să răscolească în geantă.

— Ochelarii ? Sînt aici, aici, se grăbi Barbara să-i vină în ajutor, văzîndu-i agățați de nasturele hainei.

Necunoscuta izbucni pe neașteptate într-un rîs sonor, subțire.

— Întotdeauna pățesc așa, clătină ea din cap, nemulțumită. Ei, acum văd și eu unde sînt. Și pe dumneavoastră, stimată doamnă, vă recunosc după fotografie. Am fericirea să vorbesc cu doamna Barbara Niechcicowa, nu ? Ce frumos e aici ! strigă, fără să privească în jur. Doamne, de cîtă vreme n-am mai fost la țară !

— Luați loc, vă rog.

Barbara tot nu se dumirise, dar purtarea oarecum ciudată a necunoscutei și vorba ei cîntată, ca în părțile Lituaniei, o amuză și-i atrase bunăvoința.

— Cu ce vă pot fi de folos ?

— Mie ? Să-mi fiți de folos ? rîse ea din nou tare, dar cu măsură. Stați puțin... Hei, omule ! Stai, c-o să mai am nevoie de dumneata. O să mă duci înapoi.

— Vai, dar se poate ? strigă Barbara în dorința nestăpînită de a o mai reține pe vizitatoare. Vă dăm noi o trăsură.

Deodată, amintindu-și că e vremea secerișului, se tulbură. Însă călătoarea își și luase valiza din căruță.

— În orice caz, trebuie să scot din valiză cadourile pentru copii. Pot să pun aici valiza ?

— Dar lăsați, nu vă obosiți. O să vă ajute Felicia. Felicia ! !... Cadouri pentru copii ? se miră Barbara.

— Doamnă, vă închipuiți, sînt sigură, că v-a intrat în casă o nebună. Nu, nu-i chiar așa. Aflați, doamnă, că-l cunosc pe fratele dumneavoastră, domnul Julian Ostrzeński. Și pentru că vin de la Petersburg, m-a rugat să aduc niște daruri pentru copii.

Barbara bătu din palme.

— Dumneavoastră ? Îl cunoașteți pe fratele meu ? Atunci, cu atît mai mult vă rog să fiți musafirul nostru. Cred că s-au împlinit douăzeci de ani de cînd nu l-am mai văzut.

În decurs de o oră totul se lămuri. Țăranul cu căruța plecă, iar cînd veniră copiii și Bogumil la gustarea de patru, domnișoara Maria Hlasko fu tratată ca cineva de-al casei, înapoiat după o lungă absență.

Din cei douăzeci și cinci de ani în care timp dăduse lecții particulare, ultimii opt și-i petrecuse ca profesoară la o familie poloneză din Petersburg.

— Și în casa asta l-am întîlnit pe președintele Ostrzeński.

— Președinte ? Inginer, o corectă Barbara.

— Președinte al clubului inginerilor, o lămuri domnișoara Maria. Dar să vă spun ce-i cu mine. Scumpă doamnă, copiii mei sînt acum elevi de liceu ; domnișoara într-a șaptea, băiatul într-a opta, și ce mi-am zis : de ! am mulți prieteni la Petersburg la care țin, dar n-am pe nimeni de care să mă simt într-adevăr legată. Pe lîngă asta, îmi era tare dor de țară. Ei ! Și atunci... atunci am auzit că domnul Ostrzeński are rude prin părțile astea. Și mi-am zis — hai la drum ! M-am urcat în tren și iacătă-mă. Ajungînd aici, domnișoara sări pe scaun, ca și cum tot drumul l-ar fi făcut călare.

— Pe doamna profesor Ostrzeńska am cunoscut-o cîndva la Petersburg, continuă ea, așa că am tras direct la ea. La dînșii am dormit azi-noapte, la familia Ostrzeński adică. Și mă gîndeam : oameni sînt peste tot, e imposibil ca la Kaliniec, sau prin împrejurimi, să n-aibă cineva nevoie de o profesoară la copii.

— N-ați greșit de loc, zise Bogumil cu însuflețire. Iată, chiar noi avem nevoie !

Barbara îl mustră cu privirea : socotea că e prematur să vorbească despre asta. Sinceritatea cu care Bogumil se dezvinovăți avu darul s-o irite și mai mult.

— Nu spuneai tu că dacă printr-o minune ai putea găsi o profesoară bună la copii, anul ăsta nu te-ai muta la oraș ? Iată, s-a-ntîmplat minunea !

Domnișoara Hlasko se uită pe rînd la amîndoi, apoi, împreunîndu-și mîinile, ca la rugăciune, se adresă Barbarei :

— Luați-mă, doamnă ! Înțeleg : nu mă cunoașteți, nu știți cu cine aveți de-a face, dar ce pierdeți dacă încercați ? Prima lună nici nu pretind leafă. Să spună deci Emilka și Tomaszek, adăugă ea, dovedind că se și familiarizase cu numele copiilor, să spună ei dacă mă vor sau nu, pentru că domnișoara — și arătă rîzînd, spre Agnisia — știu că urmează pensionul.

— Vrem ! Cum să nu ! Vrem ! strigară copiii, maimuțărindu-se.

— Oho ! Nu vă grăbiți, c-o să vă pară rău mai tîrziu, îi amenință domnișoara Hlasko, prăpădindu-se de rîs. Eu, Doamne ferește, nu vreau să rămîn aici cu de-a sila. Știu sigur că mi-aș putea găsi un loc și în altă parte. Nu o dată am plecat așa, de ici, colo, fără să știu ce-o să se-ntîmple, fără să cunosc pe nimeni și întotdeauna am izbutit să mă descurc. Însă, vedeți dumneavoastră, grozav mi-ar plăcea aici. Și dumneavoastră, și copiii îmi sînteți foarte simpatici. Dar nu e nici o grabă : vom vorbi mai tîrziu despre asta. Acum arătați-mi cîinii, schimbă ea vorba, întorcîndu-se la discuția pe care o avusese mai înainte cu copiii.

Cu părere de rău, Bogumil nu putu să rămînă acasă, dar Barbara și copiii îi arătară domnișoarei Maria, pînă seara, cîinii, pisicile, porcii, găinile, grădina, serele. Ea însă nu vedea nimic din ce-i arătau, își ațătăcea mereu ochelarii și, atunci cînd nu-i găsea, se uita mai degrabă la Barbara și la copii. Părea că o interesează în primul rînd oamenii, deși totul, chiar și atunci cînd abia vedea, ca prin sită, cu ochii ei miopi și bulbucați, o umplea de fericire.

După cină, nici nu mai putea fi vorba ca domnișoara Maria să plece înainte de căderea nopții. Însă cînd trebuiră să hotărască dacă s-o oprească de tot sau nu, Barbara, ca întotdeauna, se arătă nu prea decisă, avînd unele îndoieli pe care ar fi fost bucuroasă să i le spulbere Bogumil.

— Îmi place, zise ea. În primul rînd că nu mai e tînără, apoi, a fost mulți ani profesoară și deci are experiență. Pe urmă, e plină de viață. Mi se pare totuși prea lesne încrezătoare și cam împrăștiată. Mă îndoiesc c-o să-i poată ține piept lui Tomaszek.

Bogumil nu-i dădu răspuns îndată. Luptîndu-se să-și scoată cizmele, se interesă de cadourile aduse de la Petersburg. Cadourile, pe care, de altfel, unchiul le trimitea din an în Paște, erau, de data aceasta, foarte modeste. Tomaszek primise un domino, Emilka și Agnisia cîte un guleraș de dantelă și cîte o minge. Barbara n-avea nici o

pretenție, se întreba însă dacă Julian sărăcise, sau devenise zgîrcit la bătrînețe. Scria foarte rar, cam o dată la doi ani, așa că nu știau mare lucru despre el.

— Trebuie s-o întreb ce-i cu el. Vezi ! zise ea cu tristețe în glas, domnișoara Hlasko n-a pregetat să se urce în tren și să facă atîta drum pînă aici. El însă nu se poate hotărî de atîta amar de vreme. Dar, trebuie să recunosc, nici mie nu mi-e prea dor să-l văd. Și, după o clipă, oftă din nou. Zău dacă știu ce să fac ! S-o angajez sau nu ?

— Eu te-aș sfătui, interveni Bogumil, s-o iei numaidecît. Bineînțeles, dacă n-o să se răzgîndească ea.

Barbara se sperie, auzindu-l, și multă vreme n-o prinse somnul. Într-adevăr, domnișoara Hlasko ar putea să se răzgîndească. S-o fi supărat că n-au angajat-o imediat. Ar fi o nenorocire, trebuie s-o convingă să rămînă. Cu orice preț ! Adusese cu ea atîta voie bună și rămăsese atît de încîntată de tot ce văzuse în casa lor, încît fiecare lucru și fiecare ungher căpătaseră parcă altă valoare. Barbara se simți din nou mulțumită de soarta ei modestă și, așa cum se întîmplă cînd privești lumea cu alți ochi, începu să întrezărească semnele unei fericiri la care renunțase pentru totdeauna. Pînă acum casa ei i se păruse un fel de țarc, între grajduri și hambare, între grădină și poiata găinilor. O graniță de netrecut între ea și lume. Un loc unde omul se-nfundă și se închide o dată pentru totdeauna. Aici sau aiurea, pretutindeni aceiași patru pereți. Copiii ? Da, desigur. Vor părăsi casa, urmîndu-și viața. Tinerețea zvînturată îi va lua și-i va duce în lumea mare. Ei însă au intrat în capcană, ca niște șoareci bătrîni, și de ieșit, nu mai au cum ieși.

Acum însă, așa cum i se mai întîmplase după ce-o dăduse pe Agnisia la școală, Serbinów-ul i se păru din nou nu o capcană, ci o oază înflorită, care, deși nu duce nicăieri, se află totuși la o răscruce și poate fi un rai pentru un călător venit din lumea largă. O cuprinse dorința fierbinte de a primi în casa ei pe oricine, bucurîndu-se la gîndul că aici se vor simți bine tot soiul de

oameni veniți de aiurea. Domnișoara Maria făcuse începutul : solul unor viitoare întîmplări care vor uni locuința lor cu restul lumii. Cum adică ? Toate aceste speranțe se vor spulbera o dată cu plecarea ei ? Vor rămîne doar o nălucire ? Nu, nu ! Pe domnișoara Hlasko n-o va lăsa să plece ! Barbara aștepta cu nerăbdare dimineața.

Maria Hlasko însă nu se răzgîndise, nici nu se supărase : rămase la ei.

13

Nici Agnisia, care în prima clipă se speriase că femeia aceasta sosită netam-nesam îi va tulbura odihna meditativă, nu se putu sustrage farmecului pe care-l răspîndea Maria Hlasko.

— Mămico, n-ai de ce sta în cumpănă, se amestecă ea în vorbă. Doar a învățat copii, care mîine-poimîine termină liceul. Eu zic că e chiar prea bună pentru noi.

Într-adevăr, domnișoara Maria dovedi că are infinit mai multe cunoștințe decît i-ar fi trebuit pentru a da lecții lui Tomaszek și Emilkăi, dar cu toate silințele depuse nu izbuti nici ea să-i încline spre învățătură.

Știa însă să aleagă numai partea bună a lucrurilor, iar copiii, deși erau greoi la învățătură, se distrau de minune. Îi sărea inima din te miri ce, tremura și țipa de fiecare dată cînd zăngănea ceva prin casă, își pierdea ochelarii, nu vedea nimic, și din pricina asta se petreceau mereu scene pline de haz de care ea rîdea cea dintîi. Emilka și Tomaszek atîta așteptau, căci pentru ei, în afară de bucuriile lor personale, lumea era doar prilej de rîs sau de spaimă. Domnișoara Hlasko îi făcea să rîdă, așa c-o iubeau și-i făceau favoarea să-și pregătească, de bine, de rău, lecțiile. Altfel însă fugeau de ea și erau surzi la sfaturile ei pedagogice. De altfel, și domnișoara Maria se lăsa repede păgubașă, fiind mai mult interesată

de cele ce se petreceau pe moşie decît de casă şi de copii. Barbara fu oarecum dezamăgită ; uneori ofta, dar mai degrabă din pricina copiilor decît a profesoarei : tovărăşia domnişoarei Hlasko îi plăcea prea mult ca s-o mai critice. De cîte ori sta de vorbă cu această femeie în vîrstă umblată prin lume, de fiecare dată părea că părăseşte făgaşul strîmt al necazurilor cotidiene şi se avîntă pe căile largi şi atît de felurite ale vieţii. Numai pentru atît şi făcea s-o ţină în casă.

Domnişoara Hlasko cunoştea ca nimeni altul Rusia şi avea la Petersburg relaţii cu oameni din diverse pături sociale, sau cel puţin aşa părea să fie. Ore întregi nu prididea să vorbească despre arestări politice, procese, sentinţe de moarte, sforăria de culise a politicii guvernului despotic, intrigile, petrecerile şi luxul de la curtea ţarului. Povestea despre balurile, dansurile, jocurile de societate, patinoarele, toaletele, parăzile, plimbările cu iahtul, răsfăţul şi desfrîul la care se dedau cei în mîna cărora se afla puterea. Barbara asculta cu o curiozitate mereu crescîndă şi sufereau amîndouă, în unison, din pricina ţarului prost şi viclean, şi a sfetnicilor lui nemernici, deplîngeau nefericirea poporului rus şi a poporului polonez, care erau la cheremul lor, şi mai cu seamă a celor din ţinutul care rezultase în urma sfîrtecării ţării în trei. Se mirau de cei de la conducerea ţării, care, pentru a-şi acoperi fărădelegile, băgau mii de oameni nevinovaţi în închisori sau îi surghiuneau în Siberia, nedîndu-şi seama că rămăseseră alte mii şi mii de ochi care vedeau totul, alte mii şi mii de minţi care gîndeau şi înregistrau totul, mii şi mii de inimi simţitoare ajunse la deznădejde şi puse pe răzbunare. Prevedeau revoluţia, o mare nenorocire, o pedeapsă a lui Dumnezeu, dar care va aduce mult bine Rusiei şi în primul rînd Poloniei.

— Revoluţia e un lucru îngrozitor, oftă Barbara, dar dacă nu există altă cale...

După o clipă de îngîndurare, plină de presimţiri teribile, domnişoara Hlasko începu să-i vorbească din nou, cu avînt, despre mişcarea rusă de eliberare, despre socia-

lism, răzmeriţe, atentate şi luptători politici care-şi jertfesc viaţa spre binele patriei, despre mînia sfîntă care a cuprins masele ţinute în întuneric şi asuprire. Domnişoara Hlasko se considera socialistă, deşi aproba nu atît programul socialiştilor, cu care nu se ştie dacă se familiarizase vreodată, cît atitudinea protestatară a acestora împotriva asupririi, atitudine susţinută sus şi tare de conducătorii mişcării. Simpatiza mai degrabă cu latura morală a socialismului, care se potrivea, cel puţin în aparenţă, cu firea ei plină de compătimire pentru toţi cei în suferinţă.

În timpul acestor discuţii, Barbara se simţea şi ea pătrunsă de spiritul epocii, ardea de nerăbdare să citească gazetele şi se mulţumea deocamdată să participe numai în felul acesta la evenimentele în curs, sau la cele care îşi anunţau apariţia. Cînd se gîndea însă la fratele ei de la Petersburg, Julian Ostrzeński, începea să întrevadă parcă o posibilitate de participare mai directă la aceste evenimente istorice ivite în faţa ei pe neaşteptate şi simţea atunci urcînd în ea o dorinţă neclară, dar fierbinte. Dorinţa proprie oricărui suflet omenesc faţă de oamenii pe care i-am iubit cîndva, dorinţa de a trezi în sufletul fratelui ei, înstrăinat, sentimente de mult uitate. Fusese o vreme cînd Michasia povestea lucruri nemaiauzite despre el. I se părea, deci, imposibil să nu joace şi el un rol în cele povestite de Maria Hlasko. Dacă va izbucni revoluţia şi ea va cuprinde şi Polonia, poate se va întoarce şi el şi va începe să desfăşoare o activitate pe scară largă ? Căci cine-i cunoaşte cum îi cunoscuse el pe asupritorii patriei lui, acolo, la ei acasă, acela cu siguranţă ştie mai bine să călăuzească naţiunea în lupta ei de eliberare. Tablouri tulburi şi tulburătoare îi treceau prin faţa ochilor şi în centrul lor era Julian, fratele ei, şi alături de el ei toţi, în sfîrşit, puteau lua parte la aceste evenimente de mare răsunet. Atunci o furnica o nerăbdare plină de bucurie şi întreaga ei fiinţă fremăta ca înainte de a cunoaşte fericirea.

I se părea ciudat însă că Maria Hlasko îi vorbea atît de puțin de Julian Ostrzeński. Barbara trebuia aproape să-i smulgă cuvintele din gură. Și după ce cu chiu, cu vai afla cîte ceva, se mînia că știrile nu se potriveau de loc cu gîndurile ei.

De pildă, Maria Hlasko spunea :

— A, da, domnul Julian e un om de suflet. Toți țin grozav la el. Însă habar n-are de ce se petrece dincolo de pereții clubului. Clubul și iar clubul. Nici nu prea iese de-acolo. Am auzit că și doarme la club. E nelipsit de la petreceri și nici o partidă de cărți nu are loc fără el.

— Dar calea ferată ? Doar e constructor de căi ferate, nu ? întreba Barbara, dezamăgită. Cumnata ne vorbea adesea...

— Căi ferate ? De asta nu știu, zău ! Poate mai înainte. Dar de cînd îl cunosc eu, a fost neîntrerupt președintele clubului inginerilor. Ai noștri îi spun „președintele", iar rușii „babacă". E grozav de iubit. Ce să-i ceri mai mult, că nu mai e tînăr, suferă de inimă, îl dor picioarele. Rău a făcut că nu s-a însurat, asta-i. Omul singur, mai ales departe de țară, întotdeauna se descumpănește. Se spune că înainte cîștiga parale, nu glumă, dar... i-a plăcut să mănînce, să bea... și cum e inimă largă, s-au găsit destui să-l tragă pe sfoară, a mai pierdut și la cărți... De petrecut îi mai place și-acum să petreacă ! Biliard, operetă, lăutari... Mereu îl auzi fredonînd arii vesele din operete, romanțe țigănești...

Barbara o asculta, lovindu-se ușurel cu palma peste gură, fluierînd încetișor, cuprinsă instinctiv de jenă și neîncredere, gata fie s-o contrazică pe domnișoara Maria, care i se părea că vorbește cu răutate, fie să-și acuze fratele. Se mărginea, în cele din urmă, să învinuiască Rusia și Petersburgul.

— Infect oraș. O țară îngrozitoare în care totul degenerează și decade.

— Vai, doamnă, îi lua apărarea Maria Hlasko. E un om tare bun, dar nu mai e tînăr și e singur. Clubul ăsta e toată familia lui.

— Nici el nu-i de felicitat pentru o asemenea familie și nici eu pentru un asemenea frate, zise Barbara sentențios, dar asta nu-i fu de ajuns. Știu, se repezi, mînioasă, îmi amintesc ! De mult am prevăzut eu că o să se termine rău, încă de cînd cumnata mea povestea, încîntată, despre banchetele și saloanele în care își omora timpul Julian. Dar ce să mă mir ? Așchia nu sare departe de trunchi. Parcă tata a fost altfel ? Nu știa decît să mănînce, să bea, să petreacă. Nici noi nu sîntem mai buni. La ce-s bună eu, de exemplu ? La nimic. Îmi văd de treabă, nu-mi plac petrecerile, dar nu știu să trăiesc. Sau Daniel ? Și-a irosit viața. Sau Tomaszek ? Promite să ajungă mai bun ? Ori Bodzio ? Anzelm poate că se descurcă mai bine în viață, dar nu se gîndește la nimic mai profund. Nu-l interesează nimic din cîte se petrec în lume. Și pe el îl trage ața la Petersburg, cu siguranță că o să pățească la fel. Celălalt, Janusz, e frumos și simpatic, dar din cîte aud pare a nu fi prea normal, și-i tot timpul preocupat numai de persoana lui. Am mai avut o soră, dar pe fetele ei le-am pierdut din vedere, nu mai știu cum or fi. Sînt sigură însă că bat și ele pasul pe loc. Din fetele mele parcă știu ce-o să iasă ? Toată familia asta a noastră e ciudată, ori poate că, în general, polonezii se duc de rîpă. Totul e inutil și fără rost, conchise aspru, parcă răzbunîndu-se pentru că abia cu o clipă în urmă îndrăznise să nutrească oarecare speranțe atît în legătură cu familia ei cît și cu Polonia.

Domnișoara Hlasko nu mai apucă să-i răspundă nimic pentru a-i zdruncina concluzia sumbră, căci tocmai atunci intră Felicia, anunțîndu-le că sosise una din fetele lui Luczak.

Cărăușul Luczak, poreclit de oameni Smîntînă din pricina părului și mustăților lui albe colilie, avea șapte fete între șase și optsprezece ani și un băiețaș de patru ani. Se așezaseră nu demult la Serbinów și nu erau văzuți cu ochi prea buni, pentru că femeia cît și fata cea mai mare a lui Luczak, Stacha, erau mereu puse pe sfadă. Luczak era un om tare liniștit și fiecare clipă liberă și-o

închina copiilor : îi spăla, îi pieptăna, se juca cu ei, înlocuind-o astfel pe nevastă-sa, care nu se dădea în vînt după muncă. Fata, care aștepta acum la bucătărie, avea vreo paisprezece ani. Venise să-i întrebe pe boieri dacă n-ar putea trimite pe cineva după felcer, pentru că sora ei, Zuza, zăcea de o săptămînă în pat și tot ce-i făcuseră nu ajutase la nimic.

— Tata zice că i-ar trebui niște ventuze.

Domnișoara Hlasko, care începuse să-i cunoască pe oamenii de la moșie, își aruncă repede pe umeri cojocelul, ca și cum vestea adusă era atît de gravă, încît nu mai suferea nici o clipă de întîrziere.

— Pune-ți ceva pe cap, domnișoară Maria. S-a lăsat rece.

După o clipă de gîndire însă, Barbara își trase pe cap o căciuliță de lînă, își aruncă pe umeri un șal gros și porni după domnișoara Maria, îndemnată de gîndul confuz care-i șoptea că nu se cade s-o lase singură, după ce încheiase atît de brutal discuția.

Avînd familie numeroasă, Luczak ocupa una dintre cele mai mari încăperi destinate argaților, prevăzută cu două ferestre. Camera nu părea prea încărcată, în ciuda celor zece locatari, și asta pentru că avea foarte puține mobile. Trei paturi, o ladă, o laviță, masa, un scaun și un scăunel pe care tocmai atunci una dintre fetele mai mărișoare spăla niște boarfe într-o albioară cu mînerele mîncate de rugină. Mai mulți copilași, străini desigur, pentru că erau numai băieți, intrau și ieșeau în fugă din casă, tropotind cu galenții lor cu talpă de lemn. Într-un colț, printre oalele de bucătărie, un băiețaș, mucos și murdar, respira greu, înfundat, și-și meșterea o jucărie din niște bețe. Aerul era îmbibat de aburi calzi, de miros de cartofi fierți și de săpun. Pe un pat zăcea într-un așternut de stambă cu carouri o fetiță cu fața aprinsă de febră. Femeia lui Luczak, grasă, cam greoaie, dar cu un chip care exprima energie, îi dădea să mănînce cîrnați prăjiți.

— Ce-am mai cheltuit cu copilu ăsta ! se plînse după ce le salută și le dădu cîteva explicații. Nici ouă nu mai vînd, ba am mai cumpărat cîrnați de la Mielzacki, ca s-o hrănesc, doar s-o înzdrăveni, dar ea tot bolnavă. I-am dat și votcă cu mentă și nu mă calicesc la nimic, le spunea ea, fiind încredințată că bunătățile pe care și le dorește omul cînd e sănătos, dar n-are parte de ele, nu pot fi decît binevenite cînd cade la pat.

— Tușește ? întrebă domnișoara Hlasko. De ce vreți să-i puneți ventuze ?

— La început n-a tușit, numai de cap s-a plîns și de burtă, da' acum tușește și zice c-o doare ici, într-o parte. Se vede că i s-o fi mutat boala la piept.

— De ce nu ne-ați înștiințat mai din vreme ? întrebă Barbara, cuprinsă de jena aceea ciudată, sîcîitoare, care-o încerca ori de cîte ori intra în barăcile lucrătorilor. Am fi trimis după doctor. Așa faceți întotdeauna...

Femeia lui Luczak nu răspunse. Domnișoara Hlasko se apucă s-o consulte pe bolnavă. Era o fetiță slăbuță cam de vreo doisprezece ani, care plîngea, speriată, sau poate chiar o durea, cînd o atingeai.

— Așa bîzîie mereu, interveni maică-sa. Că nici nu mai vor ăilalți copii să doarmă cu ea în pat : geme și dă din picioare.

— Cum ți-a venit să-i culci în același pat cu bolnava ? se revoltă Barbara.

— Da un' să-i culc, doamnă ? întrebă femeia, zîmbind. Doar n-o să-i dau afară din casă pe frigul ăsta...

— I-am fi luat la curte, dacă spuneați mai din vreme. Dar așa faceți întotdeauna...

Maria Hlasko îi șopti Barbarei bănuiala ei c-ar fi febră tifoidă. Întrebă femeia dacă nu cumva mai sînt bolnavi prin sat.

— Apăi cum să nu ! În Serbinów-ul Vechi zac cîțiva tot așa ca și Zuza, de burtă și de cap, fu răspunsul.

Era nici mai mult, nici mai puțin febră tifoidă, boală care pătrunse repede în mai toate barăcile. Încercară să înăbușe epidemia, îngrădindu-i aria. Fu che-

mat doctorul Wettler, care veni, împărți sfaturi și-și dădu importanță, recomandînd să se transporte cantități uriașe de calomel, sublimat și carbol, iar bolnavilor să li se trimită, de la bucătăria conacului, supă, lapte, zer și carne de pasăre. Bogumil dădu poruncă să fie curățate și văruite toate closetele, Barbara, ajutată de Felicia, înjghebă din vechiturile de prin casă și din rezervele de pînză pe care le mai avea cămăși și izmene, pentru ca bolnavii să fie cît mai des primeniți. Se apucase liniștită de treaba asta, dar și cu un fel de înverșunare, ca și cum ciocnirea cu nenorocirea din juru-i i-ar fi dat noi puteri. Nu părea a fi prea îngrijorată, era însă întotdeauna prezentă acolo unde se simțea nevoia, lucra cu măsură și fără grabă. Nu rosti nici o vorbă de compătimire în tot acest timp, ba mai mult încă : nu le îngăduia nici celorlalți să-și verse focul, căinîndu-se de molima care se tot întindea.

— La ce ajută văicărelile ? le-o tăia scurt. Febră tifoidă ! Ei, și ce mare lucru ? O fi viața asta așa de grozavă, încît merită s-o plîngi ?

Unii ar fi putut s-o acuze că-i un om fără suflet, auzind-o vorbind așa tocmai pe ea, care, de obicei, era atît de sensibilă. Dar Bogumil, deși îngrijorat că se cheltuiau bani și că oamenii lipseau de la lucru, îi săruta deseori mîinile harnice, spunîndu-i :

— Tu ești mai bună la necaz decît la bine, dar mie-mi place cum ești.

În timp ce ea îi răspundea, ridicînd din umeri :

— Nu știu ce mai vreți de la mine.

Uneori, rar, se mai plîngea de iazurile de la Serbinów, de umezeala care stăruia peste tot, că avuseseră nenorocul să dea peste ungherul acesta nesănătos, din care ar fi de mirare să scape cu viață. Pe de altă parte, se chinuia să-i țină pe lîngă casă pe Emilka și pe Tomaszek, ca nu cumva să se-mbolnăvească și ei de febră tifoidă. Abia izbutea să-i țină în frîu, pe de o parte pentru că copiii erau nerăbdători să participe din plin la extraordinarele întîmplări din preajmă, pe de altă parte pentru că domnișoara

Hlasko, alergînd de ici colo să le dea o mînă de ajutor celor năpăstuiți, nu mai avea cînd să se ocupe de ei. Veghea zile și nopți în șir la căpătîiul bolnavilor. Era îmbibată cu miros de carbol, pe care-l răspîndea în toată casa. Nu-i pierise veselia, dar se uscase și mai mult, fața i se făcuse cenușie, nu mai dormea, nu se mai hrănea.

Cînd o certau, rugînd-o să se mai odihnească puțin, le răspundea că ea nu poate să facă treaba pe jumătate, că omul rareori are prilejul să aducă ușurare în lume, că dacă prilejul acesta se ivește vreodată, atunci trebuie să muncești din răsputeri, fără să-ți pese dacă e zi sau noapte. Barbara se gîndea că în legătură cu educația copiilor domnișoara Maria nu punea chiar atîta suflet, dar tot ea o scuza, zicîndu-și că nimeni nu poate munci cu aceeași rîvnă în toate domeniile, că fiecare dintre noi se mărginește să facă anumite lucruri, pe care le socotește mai importante ca altele și cărora li se dăruie cu toată ființa. Domnișoara Maria n-avea, într-adevăr, nici calmul, nici stăpînirea de sine a unei infirmiere înnăscute, dar era neobosită, îngrijea bolnavii cu un fel de îndîrjire inspirată și cu destulă îndemînare, așa încît doctorul Wettler își găsise în ea un ajutor neprețuit. Între timp, unii se înzdrăveniseră, însă Zuzei Luczak îi mergea tot mai rău. Totuși, în ciuda îngrijirilor, se îmbolnăveau tot mai mulți, așa că într-o bună zi, după o scurtă consfătuire, care avu loc în cancelaria lui Bogumil, doctorul Wettler anunță doctorul județean. Din Kaliniec sosi o comisie, barăcile și casele din vechiul Serbinów răsunară de plînsete și bocete, bolnavii cu febră fură ascunși prin pătule și grajduri pentru a nu fi cărați la spital, care îi speria mai mult ca moartea. Cei care fuseseră mai ușor atinși de boală se sculau din pat, prefăcîndu-se sănătoși. Acest șiretlic nu le-a ajutat la nimic oamenilor, pentru că atît cei de la curte cît și doctorul Wettler cunoșteau prea bine situația ; totuși, în sat, cîțiva bolnavi izbutiră să se ascundă și din pricina lor molima se mai prelungi, deși cei grav bolnavi fuseseră transportați la spitalul Sfînta Treime din Kaliniec. Așadar, oamenii continuau să se îmbolnăvească,

ba chiar să moară. Preotul din Malocin venea mereu în sat să-i împărtășească pe muribunzi. La rugămintea oamenilor, familia Niechcic plăti o molitvă pentru alungarea molimii. În dimineața mohorîtă și umedă de noiembrie, cînd locuitorii din Serbinów ieșiră grămadă, cîntînd „Sfinte Doamne", s-au dus și ei, cu copiii, la biserică.

Comisia sanitară astupă toate fîntînile din sat; numai pompa din curtea conacului nu fusese contaminată și numai de acolo aveau voie să ia apă. Apoi începu dezinfectarea lucrurilor, dar muierile dosiră în gropile de păstrat cartofii tot ce puturi; „dacă încep să stropească cu acidul ăla — ziceau ele — aleluia, nu mai ai ce face cu ele".

La spital mai muriseră cîțiva oameni din sat, iar dintre cei de pe moșie mai pieriră nora lui Mikolajczyk, vătaful, și micuța Zuza Luczak. În Serbinów de asemeni se mai prăpădiră cîțiva tineri și cîțiva copii, precum și trei bătrîni.

Spre Crăciun, epidemia începu să scadă, apoi zăpada și gerurile o alungară dintre oameni. Bolnavii se întorceau de la spital slabi, dar teferi. Soții Niechcic se bucurau că Agnisia putea veni acasă de sărbători. După ce-și plînse morții, Serbinów-ul își reluă viața așezată din timpul iernii.

Numai pentru Maria Hlasko treaba nu se sfîrșise o dată cu încetarea epidemiei. Intrase în barăci și nu mai putea scăpa de-acolo, pentru că, deși trecuse molima, anul se arăta a fi bogat în boli, iar cînd boala lipsea, se iveau alte necazuri pe care își da toată silința să le aline. De la o vreme, le citea zilnic cîte ceva din revistele de mare popularitate, la care se abonase anume, sau din cărțile mai pe-nțelesul lor aflate în biblioteca de la conac. Începu să învețe tineretul să scrie și să citească, dat fiind că dintre copiii argaților cîțiva numai urmau școala din Pamientów.

Prinsă pînă peste cap cu astfel de treburi, avea chef uneori să le dezvăluie acestor oameni concepțiile ei socialiste, dar de fiecare dată o spaimă nelămurită o reținea.

Era într-adevăr săracă și nu-i prea păsa ce-o să se-ntîmple cu ea, dar se simțea într-un fel făcînd parte din lumea celor privilegiați, din lumea celor pe care-i condamna și împotriva cărora ar fi vrut să îndrepte ura necăjiților. Trecuse prin multe, cunoscuse sărăcia, dar, cu toate astea, nu fusese în situația omului lipsit de orice speranță, peste care trece tăvălugul vieții, zdrobindu-l pînă la sînge, smulgîndu-i o dată cu pielea toate privilegiile. Ea se simțea mai departe ca făcînd parte dintre privilegiați, cel puțin prin înclinațiile ei, prin preocupările ei intelectuale, prin relațiile sociale, prin felul ei de trai care, la drept vorbind, era mai mult decît modest, dar care i se părea totuși grozav, comparativ cu ceea ce ar fi putut aștepta, de pildă, de la viață un oarecare Luczak sau un Klimecki. Povara aceasta a privilegiilor, copleșitoare după părerea ei, o obliga la sacrificii, îi impunea să dea ceva și de la ea, dar totodată constituia și o stavilă în calea împlinirii acestei dorințe, o stavilă de netrecut. Căci domnișoara Maria putea să-și ajute aproapele, să se pună în slujba convingerilor sale, dar a răspîndi printre acești oameni din popor idei înnoitoare cu urmările lor inevitabile simțea că nu are dreptul s-o facă. Socotea că o asemenea sarcină poate să și-o ia asupră-și numai cineva care se trage din lumea celor săraci, așa cum Christos se ivise din sînul oropsiților. Da, numai un om din popor ar fi capabil să aducă poporului legea cea nouă.

Pentru a înfrînge toate aceste rețineri și temeri, trebuie să fii pătruns de o mare ambiție, sau de elanul orb pe care ți-l dă munca de luminare în mijlocul poporului. Domnișoara Maria Hlasko însă nu avea nici un fel de ambiții în viață, iar prin preajmă nu se afla acel soi de oameni care prin activitatea lor ar fi înteți focul care să topească temerile.

Soții Niechcic n-aveau nimic împotriva actelor ei caritabile și dorinței de a lumina poporul. Lăsînd la o parte unele mici neînțelegeri, erau în bune relații cu servitorii, iar cu țăranii, cînd aveau prilejul să-i întîlnească, se purtau întotdeauna cuviincios, fără ostentație, socotindu-i vecini, și dacă cineva le cerea ajutor erau întotdeauna gata să i-l

dea. Din proprie inițiativă însă nici unul din ei n-ar fi sărit cuiva în ajutor. Pentru Bogumil, oamenii de pe moșie, ca și el personal, de altfel, erau niște unelte de muncă de care se îngrijea cum se îngrijea de toate celelalte. Ținea la ei în felul lui, cum ținea la orice vietate, dar nu se interesa de nevoile lor mai mult decît de ale lui personal, iar acestea erau foarte puține.

De cînd domnișoara Hlasko începuse să se ocupe de oameni, Bogumil simțea cu toată ființa lui prezența continuă a fîșiei de pămînt, unde de-a lungul aleii de plopi se înșirau barăcile argaților. Pe de o parte îl bucura că profesoara îi scutește parcă de o treabă de care ei n-avuseseră timp să se ocupe, iar pe de altă parte era oarecum stînjenit, cum ești atunci cînd un musafir nepoftit își vîră nasul prin cotloanele casei, descoperind pe alocuri neorînduiala pe care n-ai fi vrut s-o vadă. Știa că orice în lumea asta, om sau obiect, sau chiar o piatră de pe cîmp, are și o față nearătoasă, boțită, terfelită sau mucezită, cu care, prin întuneric și gunoaie, se lipește de restul lumii. Dar fața asta nearătoasă poate exista în proporția necesară sau uneori poate s-o depășească mult. Acum, aducîndu-și aminte de barăci, simțea că există ceva peste măsură de mult. Deși avea grijă să se curețe regulat gropile cu gunoi și să se dreagă tot ce era din cale-afară de uzat, simțea mereu apăsarea aceasta nelămurită.

Nici Barbara nu prea se simțise în apele ei, cînd, mai de voie, mai de nevoie, recunoscuse în fața profesoarei că nici la barăci și nici în Serbinów-ul Vechi nu fusese aproape niciodată. Cu toate astea, nici acum nu se lăsase trasă la vizitarea mărinimoasă a caselor țărănești. Căci, în ce-o privea, rezervele care-o opreau pe domnișoara Maria să acționeze abia cînd era vorba de răspîndirea ideilor revoluționare, pe ea o opreau de la orice acțiune, de la bun început. Dacă Maria Hlasko, să zicem, se oprea la al patrulea pas, Barbara nu îndrăznea să-l facă nici pe primul.

Nu vedea în poziția ei socială un îndemn pentru o intervenție nestingherită în viața celor aflați pe treptele mai de jos ale societății. Simțea nevoia sacrificiului, dar n-avea

curajul să o dezvăluie în fața oamenilor, de frică să nu-i jignească prin poziția sa socială, oricum superioară față de a lor. De vreme ce, din motive neștiute și poate nemeritate, avea altă viață decît a lor, era poate mai bine să nu le apară mereu înaintea ochilor. Cu servitorii pe care-i avea în casă, sau cu cei care veneau să lucreze la grădină, îi plăcea să discute și se pricepea s-o facă. Dar cînd se afla pe propriul lor teren, nu mai știa să le vorbească, ba, pe deasupra, cădea pradă unei ciudate încăpățînări, din pricina căreia, chiar dacă-și învingea timiditatea și deschidea vorba, le spunea mai degrabă lucruri neplăcute, ca, de pildă, că dacă o duc rău e din vina lor de cele mai multe ori.

Barbara nu se sfia față de oamenii cu o poziție socială mai bună decît a ei și față de cei cîțiva moșieri, pe care se întîmplase să-i întîlnească în viață, să le spună pe față ce gîndește ea despre clasa de sus în plină descompunere. În schimb, discutînd cu argații sau cu țăranii, le imputa lipsa de încredere în cei de la curte și, cu toate că nu se simțea nevoia, lua mereu apărarea moșierilor. De fapt, și unii, și alții o supărau din cauza încăpățînării și siguranței cu care-și etalau principiile sau își rosteau ideile preconcepute, incapacității lor de a trece dincolo de aceste limite. Așa se explicau rezervele sale față de amîndouă aceste lumi.

Domnișoarei Maria îi înlesnea apropierea de țărănime bunăvoința ei față de oameni, care-i îngăduia să cunoască necazurile și supărările aproape ale fiecăruia. Barbara nu avea un asemenea mijlocitor, era mai rece sau poate mai închisă în sine, o preocupau numai gîndurile și viața oamenilor de care era legată în mod direct. Apoi, ea participa mai mult cu mintea decît cu inima la tot ce se întîmpla în viața celorlalți.

În schimb, era ambițioasă, lucru care-i lipsea Mariei Hlasko. Dar ambiția poate să te ajute sau să te împiedice, cînd e vorba să te apuci de o activitate care te ispitește. Ambiția Barbarei era așa de mare și de nestăvilită, încît o oprea să înceapă ceva ce nu i se părea destul de bine gîndit, așa că, pînă la urmă, mai mult o încurca.

Maria Hlasko, deşi se ferise atîta să înceapă a propaga ideile socialiste, îşi dădu totuşi în petec o dată, în timpul unei discuţii cu vechilul Stefan Olczak. Era un tînăr voinic, rumen în obraji, cu faţa rotundă, ochi negri şi vesel din fire. Născut şi crescut în regiunile industriale ale ţării, intrase de timpuriu sub influenţa agitaţiei socialiste, căreia dorea să i se dedice la rîndul său. Venind însă în regiunea Kaliniec — pierduse orice legătură cu partidul, căci raza de influenţă a acestuia nu ajunsese pînă aici. Şi-a îndrăgit munca, i s-a dăruit şi în rîvna lui a uitat de rînduielile nedrepte care se cer schimbate. Cînd o dată însă Maria Hlasko, în timpul mesei, începu să discute pe faţă despre asemenea lucruri, atunci nu se mai putu opri să-i dea de înţeles, la început cu grijă, apoi cu mai mult curaj, că şi el este un om familiarizat cu problemele sociale. La început, domnişoara Maria se bucură, dornică fiind să-i consolideze şi să-i adîncească convingerile. Curînd însă se iviră unele neînţelegeri între ei, căci noul vătaf se simţea el chemat să-i dea anumite îndrumări pentru a înţelege cum trebuie ideile socialiste. Nu era de acord, mai ales atunci cînd ea socotea că activitatea ei filantropică printre ţărani constituie o activitate potrivită idealurilor socialiste. Foarte politicos, dar cu hotărîre în glas, tînărul îi dădu a înţelege că în ochii lui tot ce face ea nu e altceva decît un act de mărinimie aristocratică, avînd darul de a zăpăci şi mai rău poporul, care, văzînd că poate fi ajutat în acest chip, se va întreba : la ce bun să mai vină revoluţia ?

— Ce tot vorbeşti, domnule ? sări la el domnişoara Maria, măsurîndu-l cu ochii ei miopi şi bulbucaţi. Deci, după părerea dumitale, un socialist trebuie să stea cu mîinile încrucişate cînd oamenii sînt la ananghie şi să nu-i ajute cu nimic ?

— Nu cu mîinile încrucişate, stimată domnişoară, îi atrase atenţia Olczak. Un socialist trebuie, ca să zic aşa, să lămurească proletariatul, arătîndu-i care este cauza adevărată a sărăciei lui, să-i arate, aşadar, că e victima exploatării şi să-l facă să înţeleagă că nu există altă cale decît revoluţia şi preluarea puterii de către clasa muncitoare.

— Și pînă o lua puterea clasa muncitoare să-i lăsăm să moară doborîți de boli, în neștiință și-n murdărie ?! îl ironiză domnișoara Maria.

— Clasa muncitoare e viguroasă, nu moare cu una, cu două, continuă Olczak, și dac-o duce greu, bagă cu atît mai bine la cap că nu există pentru ea nici o speranță în orînduirea capitalistă.

Aici Bogumil se amestecă în discuție.

— Cît ești de sever, zise el. Parcă nu dumneata m-ai bate la cap toată ziua : ba că ăla e bolnav, ba că ăluia trebuie să-i cîrpim acoperișul, ba că ăluilalt i s-a îmbolnăvit vaca.

Olczak se înroși la față, dar nu putu să-și ascundă mulțumirea, căci e plăcut să fii lăudat de un om de treabă, chiar dacă are alte concepții decît tine.

— Păi, domnule, omul are și o inimă pe lîngă convingerile lui, se justifică el. Eu lupt pentru oameni nu ca socialist, ci, ca să zic așa, ca om.

— Vezi, domnule, triumfă domnișoara Maria și începu iar să-i demonstreze că e absolut necesar, pînă vor veni vremuri mai bune, să lupte pe toate căile, făcînd tot ce e posibil spre a le ușura oamenilor traiul mizer. Disputa deveni și mai aprinsă.

— Dacă-i socialism, susținea Olczak, să fie socialism, și gata. Iar dacă-i filantropie — atunci să-i zicem filantropie și să isprăvim. Marx spune...

Dar domnișoara Maria nu-l lăsă să sfîrșească, ci se repezi asupra lui, atacîndu-l acum din altă direcție și acuzîndu-l că, în această privință, habar n-are cum stau lucrurile în lume. Îi arătă deci că în alte țări socialiștii luptă din răsputeri ca fabricanții, pînă una, alta, să îmbunătățească, cît de cît, traiul muncitorilor. Stefan Olczak se simți jignit, o înștiință că și el cunoaște foarte bine problema, dar că, pentru a se putea obține ceva pe planul revendicărilor economice, muncitorii au nevoie de sindicate, așa cum foarte bine arată cutare și cutare. Ajuns aici, rosti un titlu lung, încîlcit, care ar fi trebuit să indice una din broșurile pe care le citise cîndva.

Se certau în lege, căci niciodată disputa nu e mai aprinsă decît atunci cînd oamenii cu aceleași opinii au unghiuri de vedere deosebite. Li se părea, uneori, că Maria Hlasko și Olczak sînt gata să sară unul asupra celuilalt. Barbara încerca să-i potolească, dar, în cele din urmă, trecu și ea de partea domnișoarei Hlasko în așa fel, încît începură să pledeze împreună nu numai pentru o înțelegere cît mai largă a socialismului, dar parcă chiar împotriva lui. Împrejurarea aceasta zgudui din temelii vechile concepții ale domnișoarei Maria. Înaintea ei se afla un om din popor, unul dintre aceia pe care-i considera chemați să propage ideea îndrăzneață a răsturnării stărilor de fapt și a revoluției. Și totuși, cînd îl asculta vorbind, își ieșea din sărite, ca și cum l-ar fi auzit susținînd păreri exact contrarii. În asemenea clipe era, așadar, înclinată să creadă că doctrina socialismului nu poate fi înțeleasă cum trebuie decît de oameni cu o anumită pregătire, instruiți și cultivați, singurii capabili să nu treacă dincolo de limitele omeniei și ale rațiunii.

În prezența lui Bogumil, soiul acesta de discuții rareori ajungea să degenereze, dar dacă totuși lucrul acesta se întîmpla, după ce-i asculta îndelung, fără să scoată o vorbă, el le punea, dintr-o dată, capăt.

— Hai acum, domnule Stefan, înainte de a ne lichida pe toți, să vedem ce mai e pe la hambare.

— Că doar nu-s bandit să lichidez oamenii, răspundea, întristat, Olczak, apoi se ridica, se înclina și pleca să-și vadă de treabă.

Așa cum se întîmplă de obicei cu oamenii blînzi, dar nu prea dăruiți cu imaginație, Olczak izbutea să înfățișeze ascultătorilor doar latura extremă a revoluției, un tablou într-adevăr teribil, dar se îngrozea la gîndul că ar putea lua parte și el la acest act de violență. Distrugerea lumii vechi, pe care-o propovăduia, trebuia să se petreacă, nu știu cum, fără participarea indivizilor. Nu știa că atunci cînd se înfierbînta în discuție, ceva din această stihie împrumuta trăsăturilor lui o expresie

străină, plină de cruzime fanatică și din care pricină, de fapt, cele două femei i se opuneau cu atîta înverșunare. Dar aceasta se întîmpla rar și nu ținea decît clipe, încît te întrebai dacă nu ți s-a năzărit cumva.

Bogumil privea concepțiile vătafului său cu destulă înțelegere, știind că nu era vorba de punerea lor imediată în practică. Asculta cu răbdare discuțiile, mirat oarecum de plăcerea chinuitoare și searbădă cu care se emiteau la nesfîrșit idei atît de gratuite. Avea și el unele păreri generale, rezultate din propria-i experiență, dar nu le dădea în vileag decît atunci cînd credea că este absolut necesar.

Deși nu era întru totul de acord cu Olczak, Barbara îi spunea uneori lui Bogumil că preferă un vătaf cu asemenea opinii unui lingău care ar putea fi în realitate o slugă în slujba cine știe cui, așa cum prea bine s-ar putea să fi fost Katelba.

Iar dacă e vorba de influența pe care asemenea discuții ar fi putut s-o exercite asupra membrilor familiei Niechcic, atunci singură Agnisia se lăsa oarecum influențată de ele. Cînd uneori venea duminica acasă și avea prilejul să-i audă vorbind, se uita, asculta în tăcere și se gîndea. Lumea i se păruse un nesecat izvor de minuni și singura ei grijă fusese să nu rămînă străină de minunile lumii. Acum însă începea să priceapă că lumea e fundată pe o neînțelegere primejdioasă și amenințătoare. Această constatare trezea în ea sentimente pe care le mai încercase și altădată. Trecuse prin ceva asemănător demult, în primii ani ai copilăriei, atunci cînd Tomaszek dădea naștere, uneori, la neînțelegeri în viața familiei, sau cînd era încercată de anume neliniști pe care numai ea le simțise. În asemenea clipe, o apăsa sentimentul nedeslușit și totuși greu de îndurat al vinovăției. Și acum era la fel. O cuprindeau treptat supărarea, revolta și apoi un mare elan, asemănător fericirii. Ceea ce simțea acum însă era o altfel de fericire, nemaiîncer-

cată încă. Nu era bucuria de a trăi, ci dorința de a schimba, de a transforma viața.

Întorcîndu-se la școală, uita însă cu timpul de toate aceste frămîntări, cărora alte preocupări le luau locul.

14

În al doilea an de școală, Agnisia se simți mai în voie, cu totul altfel decît în primul an, cu toate că, de fapt, nu se schimbase nimic. Agnisiei îi plăcea tocmai faptul că nu se schimbase nimic. Cunoștea acum cu ochii închiși clădirea școlii și fiecare colțișor al ei și se obișnuise cu atmosfera de-acolo într-atît, încît putea participa la viața din jurul ei fără nici un efort din parte-i. Nu mai trebuia să se gîndească de o sută de ori dacă e bine sau nu ce face, se putea bucura în voie de bogăția inepuizabilă care-i umplea mereu nopțile și zilele.

În anul acela iarna își arătase adevăratul chip abia spre Crăciun. Pînă atunci, vremea fusese uscată, fără zăpadă, fără vînt, doar puțin cam geroasă. Fetele mormăiau nemulțumite ; ar fi vrut ca iarna să fie iarnă. Niechcicówna, de pildă, ar fi vrut și ea să vină ninsori și geruri mari, deși, plimbîndu-se prin parc cu colegele ei, nu contenea să admire priveliștea.

Pămîntul abia amorțit prinsese o culoare uimitor de deschisă ; orice ridicătură părea fie albită de brumă sau de zăpadă, deși nu ninsese, fie scînteietoare de la pojghița subțire de gheață. Iarba care n-apucase să degere strălucea cu deosebită putere. Pomii, dezbrăcați acum de haina frunzișului, lăsau să se vadă limpede crengile întinse care încotro, iar pe crengi, horbota fină împletită din rămurelele subțiri și gingașe, aidoma unor fire de ață în culori calde, pălite.

După plecarea Ninei Wrońska, Agnisia și Joasia ieșeau împreună la plimbare. Cum ajungeau în parc sau la marginea orașului se desprindeau din rînd și căutau să rămînă singure.

— Uite, uite cît e de minunat! își spunea una alteia. Acum culorile-s mai bogate ca vara, nu-i așa? Ascultă! Auzi?

Își arătau una alteia ciocănitoarea din pom, care, după ce lovea tare trunchiul de cîteva ori cu ciocul, își da capul pe spate ca să nu-și agațe ciocul de scoarță, aruncînd priviri repezi cînd la stînga, cînd la dreapta.

O pasăre trecu în zbor printre ramuri. Dar nu era ciocănitoarea, era o cioară. Umbra aripilor ei se profila pe iarba iernatică.

— Umbra unei păsări, șopti Agnisia. Ai văzut? Dar uită-te la umbrele ramurilor! Ce clare sînt! Parc-ar fi niște șnururi întinse pe pămînt. Privi în jur, buimăcită. Asta înseamnă ceva. Asta înseamnă ceva mai mult decît văd. Ce-nseamnă?

— O să învățăm anul ăsta la fizică despre umbră și lumină, zise Joasia.

— Știu. Dar, nu... Mai înseamnă ceva. Dar ce? insista Niechcicówna cu zîmbetul ei în colțul gurii, șăgalnic și trist. După o clipă de gîndire, ca și cum ar fi ghicit în sfîrșit, spuse șovăielnic: Asta înseamnă... că te iubesc.

Joasiei îi plăcea s-o asculte vorbindu-i așa.

— Și pentru ce? întrebă ea. Că eu una știu ce-mi place la tine.

Și începu să-i înșire calitățile sufletești și trăsăturile firii.

— Și mai e ceva, adăugă, mai e zîmbetul ăsta al tău atît de ciudat care-ți merge la inimă. Tare-mi place. Cred că tu nici nu știi cît ești de simpatică.

Cu asta Agnisia se mai împăca, dar, ascultînd-o înșirîndu-i calitățile și însușirile, încerca o ușoară dezamăgire. Nimeni nu vrea să fie iubit pentru anume calități și însușiri, ci mai degrabă în ciuda defectelor pe care le are. De aceea nu accepta nici una din frumoasele însușiri atribuite, inventîndu-și singură fel de fel de cusururi. Și numai atunci cînd Joasia se lipea de ea și o privea cu o încîntare tot mai fierbinte și o strîngea tot mai

tare de braţ, se liniştea, gîndindu-se : „Vezi că nu-i adevărat ? Ţii la mine, aşa, fiindcă ţii."

Astfel îşi puneau la tot felul de încercări sinceritatea şi puterea sentimentelor şi, tocmai atunci cînd păreau cu desăvîrşire convinse de ele, Agnisia îi spunea, posomorîtă :

— Nu-ţi face iluzii că ţin la tine. Multe fiinţe mi-au fost dragi, dar fiecare din ele mi-au devenit, într-o bună zi, indiferente. Am o fire schimbătoare, să ştii.

— Nu, o contrazicea Joasia, pe mine ai să mă iubeşti întotdeauna.

Agnisia ridică din umeri.

— Ce mi-e mie drag, îşi continua gîndul, se vede că mereu capătă altă formă. Dacă ţin prea multă vreme la cineva, nu mai găsesc în el ce căutasem şi mă înstrăinez.

Uimită, Joasia îşi holbă ochii mari, cenuşii şi strigă :

— Nu te cred ! A, tu ! Bate de trei ori în lemn să nu se prindă ce-ai spus.

Dar Agnisia vorbea aşa mai mult ca s-o sperie, fiind sigură că sentimentele ei erau trainice. Siguranţa aceasta n-o părăsi nici atunci cînd începu s-o cam neglijeze pe Joasia. De la o vreme, se luase iar cu Klara de nebunii, pînă cînd, într-o bună zi, au spart un geam şi au stropit cu cerneală peretele clasei. Au fost pedepsite conform regulamentului şcolar, după care directoarea le chemă la ea şi le spuse că decît să se ţină de năzbîtii mai bine şi-ar ajuta colegele mai slabe la învăţătură să-şi pregătească lecţiile. Numaidecît după povestea asta, una din aceste „tontuţe" ceru ajutorul Agnisiei.

Urmînd pilda Klarei, Niechcicówna avea obiceiul să şoptească destul de tare cînd vreuna din colege se bîlbîia la tablă şi nu nimerea ce să spună. Dar nu-i sufla ca s-o ajute, ci ca să se vadă că ea ştie. Sărmanele fete scoase la tablă mai rău se încurcau, iar profesorii se supărau, mai mult de formă, pentru că, de fapt, erau îngăduitori cu elevele foarte bine pregătite, care se făceau astfel vinovate sub ochii lor. Însă Zosia Dziewońska şi

Filińska dezaprobau purtarea ei, ba o dată Helena i-o și spusese în față :

— Lasă-te de suflat, Agnicha. N-o maimuțări pe Klara. Ai să devii o colegă nesuferită și clasa n-o să te mai simpatizeze.

Agnisia clipi din ochi și zîmbi cu înțeles. Nu credea c-ar mai putea să-și piardă simpatia colegelor. Și așa cum se întîmplă cînd cineva prinde gustul răului nepedepsit, își spunea în gînd că dac-ar ști și altele ca ea la fel ar face.

Din momentul cînd începu să le ajute pe „tontuțe", care veneau la ea și din oraș, lucrurile se schimbară pe neașteptate. Dacă o elevă răspundea slab se simțea oarecum răspunzătoare, se chinuia și suferea împreună cu ea. Începuse să le cunoască, știa cum să le explice lecția și se bucura cînd reușea cu adevărat să le facă să-nțeleagă și cînd, după cîteva cuvinte șoptite la început, restul lecției venea de la sine. Domnișoara Berta dădu o dată peste ea tocmai cînd se căznea să-i sufle unei fete lecția — și o certă. Se vede treaba că în ziua aceea era nervoasă, pentru că altfel de ce ar fi certat-o tocmai pentru asta, cînd înainte îi trecea cu vederea ori de cîte ori se repezea peste pupitru nerăbdătoare să se releve ? Se simți foarte jignită, mai ales că o certase domnișoara Berta, de la care s-ar fi putut aștepta la mai multă înțelegere. Era deci tare amărîtă și școala i se păru un loc sumbru, mohorît, dar pentru scurtă vreme, căci în curînd o nouă pasiune puse stăpînire pe ea : patinajul.

De Crăciun, primise în dar o pereche de patine, iar după sărbători, gheața din eleșteul aflat în parc, botezat Cocoșel, se învîrtoși, invitîndu-te parcă să luneci pe ea cu patinele. Într-o zi, fetele, sub supravegherea domnișoarei Berta, plecară să patineze.

Noua pasiune o despărți din nou pe Agnisia de Joasia, care n-avea voie să facă eforturi fizice pentru că în vară suferise de apendicită acută. Agnisia era bucuroasă, căci astfel prietena ei nu va fi martora primelor

încercări stîngace. Se cam temuse și înainte, dar cînd se trezi pe suprafața lunecoasă, cu picioarele ca împiedicate și țintuită locului, fu gata-gata să se lase păgubașă, s-o ia la fugă ca să nu se facă de rîs în ochii lumii. Pe de altă parte, respingea orice ajutor și nu voia s-audă cînd fetele îi strigau: „Dă mîna! Hai cu mine! Curaj! Curaj!" Le răspundea, supărată: „Vreau să-nvăț singură. Ia nu vă mai uitați! Învăț singură!"

Deodată, îi veni o idee. Clătinîndu-se, frîngîndu-se de mijloc și desfăcîndu-și brațele, începu să facă singură haz de bălăbănelile ei.

Gluma asta îi risipi parcă teama și, în cele din urmă, izbuti să înainteze puțin. Trebuia însă să facă un mare efort ca să-și mențină echilibrul, iar ca să-și facă vînt era nevoită să se opintească, fixîndu-și piciorul în gheața care scîrțiia sub patină și se fărîma. Urmele patinelor se desenau pe gheață ca două linii subțiri, paralele. Supărată, se hotărî să prindă secretul arcuirii mușchilor. În curînd, patinele încetară să mai scîrțiie cînd trecea de pe un picior pe altul, iar urmele lor semănau acum cu două arcuri larg deschise la capetele opuse, care nu se încrucișau. În altă zi Agnisia observă că pentru a luneca în viteză cu patinele picioarele nu au nevoie să facă un efort deosebit. Numai gîndul, numai dorința de-a luneca o-mpingea spre stînga sau spre dreapta și parcă nici nu-și mai simțea trupul, ci numai sufletul îi dirija plutirea în volute vaporoase pe gheața transparentă. Cuteză să încerce a executa figuri mai grele, opriri bruște și cotituri, mîndrindu-se că foarte rar se-mpiedică și cade. I se părea că izbutise să îmbine cutezanța și prezența de spirit, fapt care-i permitea totdeauna să-și mențină echilibrul în ultima clipă, să sară sau să ocolească vreun obstacol neașteptat.

O dată însă Agnisia căzu pe gheață și se lovi rău. Și asta din cauza băieților. Pe Cocoșel patinau și băieții, așa că mai toate elevele de la pension erau cu gîndul la ei cînd lunecau cu patinele pe gheață. Căci fiecare avea printre ei frați sau cunoscuți, iar ei le invitau

să patineze, alcătuind perechi, sau le trăgeau cu săniuțele în care ele se așezau ca într-un fotoliu. Pe urmă, în clasă sau în dormitoare nu mai vorbeau decît despre asta, șopteau, își făceau destăinuiri, rîdeau, plîngeau. Agnisia nu lua parte la joaca lor, deocamdată băieții n-o interesau. I se păreau niște ființe grosolane și limitate, care nu se știe de ce credeau că au dreptul să judece pe orice trecător, făcînd cu glas tare aprecieri necuviincioase, răutăcioase sau măgulitoare. Dar chiar și atunci cînd erau măgulitoare, vorbele lor aveau ceva jignitor în ele și erau însoțite, pe deasupra, de rîsete prostești. Așa-i văzuse pe străzile orașului și nu se aștepta ca, aici la patinoar, să-și schimbe purtarea. Din pricina asta îi ocolea. Dar iată că unul dintre băieții aceștia, o dată cînd ea se oprise puțin să-și tragă sufletul, se apropie, se înclină adînc, scoțîndu-și șapca, și o întrebă :

— Îmi permiteți să patinez cu dumneavoastră ?

Agnisia zări înăuntrul șepcii o monogramă cusută cu fir auriu pe căptușeala albastră. Încîntată și înspăimîntată totodată, sări înapoi, se împiedică și căzu atît de rău, că-și scrînti piciorul din gleznă.

O vreme nu mai putu să patineze. Fetele îi povestiră că băiatul acela se numea Krysio Laski și că atunci cînd căzuse ea abia își stăpînise plînsul, le tot întreba cum se mai simte, dar că pe urmă se îndrăgostise de Klara Hilchen.

Într-adevăr, cînd se întoarse din nou la patinoar, îl văzu cum aleargă înaintea Klarei și apoi numaidecît patinînd împreună cu ea. Era foarte frumos, părul tuns scurt îi acoperea capul ca o blăniță, fața-i era prelungă, cu pielea oacheșă, și ochii căprui cu cearcăne albăstrii. Te vrăjeau cu privirea lor duioasă. Cu siguranță că era altfel decît colegii lui, părea mai inteligent, „mai profund". Acest cuvînt însuma în ochii fetelor toate însușirile sufletești.

Agnisia îl privea de departe, înghițindu-și lacrimile și gîndindu-se : „Cel puțin de mi-ar rămîne ca amintire

de la el şapca aia, sau măcar căptuşeala albastră cu monograma aurie. Şepcuţă dragă ! invoca ea, încercînd să facă haz de necaz. Şepcuţa mea iubită !"

Dar cînd băiatul veni să o întrebe de sănătate, ea se răsuci pe călcîie şi o luă la fugă.

În amestecul de sentimente care o cuprinse, îşi aminti deodată că o părăsise aproape de tot pe Joasia şi remarcă atunci că Joasia nu se prea sinchisea de asta. Se sperie şi, pretextînd că o doare glezna, plecă spre pensionat. Joasia îşi pregătea lecţiile cu încă vreo cîteva colege care nu ieşiseră la patinoar.

— M-am întors, zise Agnisia, trîntind patinele pe bancă, m-am întors pentru că mi s-a făcut dor de tine.

— Zău ? se bucură Przyjemska. Ce bună eşti !

Agnisia aştepta cu respiraţia tăiată ca Joasia să-nceapă a-i face reproşuri. Dar cum Joasia tăcea, parcă-i era şi ciudă într-un fel. Şi atunci se arătă ea supărată :

— Nu te-ai gîndit de loc la mine tot timpul ăsta, şopti ea. E de ajuns să plec sau să nu te văd ca să mă uiţi.

— Nu-i adevărat, se dezvinovăţi Joasia. Am văzut că n-ai nevoie de mine. Te distrai de minune. N-am vrut să te stînjenesc.

Agnisia mîngîie părul întunecat al Joasiei, gîndindu-se că fata asta e mai bună la suflet ca ea.

„Nu-i de loc invidioasă şi nu păstrează nimic pentru ea. E tocmai cum aş vrea să fiu. Căci uite, mie, de pildă, constată ea, ruşinată, nu-mi convine că se simte bine fără mine."

Şi, în loc să-i făgăduiască ea celeilalte, smulse de la Joasia promisiunea că de-acum n-au să se mai despartă niciodată, pentru nimic în lume. Curînd însă începură să ia lecţii de dans şi, cu acest prilej, Joasia se îndepărtă de Agnisia.

Lecţiile de dans urmau să se ţină în oraş, în sala Cypcer, laolaltă cu elevii de la liceu. Pentru prima dată în acel an, doamna Wenorden introducea în programul şcolii dansul, dar pînă să ia această hotărîre alergase în

sus și-n jos prin sala de mese, întrebîndu-se, speriată: „Procedez oare cum trebuie? E bine ce fac? E altceva cînd se întîlnesc la școală, în timpul lucrului... Așa... așa mi-e frică să nu-și piardă capul ăștia."

Totuși hotărîrea fu luată și fetele erau nebune de fericire. În ce le privea, dispoziția directoarei era binevenită. Cele mai multe voiau să se facă mari cît mai repede cu putință, să meargă la baluri, să-și găsească un logodnic și nădăjduiau că lecțiile de dans vor fi o repetiție generală în vederea realizării acestor vise... ceva mai tîrziu.

Agnisia nu se arătă prea bucuroasă cînd auzi de dans. „Bine, dacă tot o să se întîmple lucrul ăsta ceva mai tîrziu, ce nevoie avem de el acum? De ce să n-așteptăm să se petreacă atunci cînd i-o veni timpul?" I se părea că, o dată cu apariția băieților, viața ei se va complica și că noua situație îi va cere noi eforturi, că va fi hărțuită de noi gînduri, de noi sentimente. Ar fi renunțat cu plăcere la lecțiile de dans, dar cum ar fi putut să nu ia și ea parte? Acum nu era vorba numai să cunoască alte lucruri, ci voia să-și trăiască viața, să cucerească, să cîștige, să învingă. Îi era aproape totuna ce face, dar voia ca în orice să izbutească, să adune experiență, să se perfecționeze pentru a fi pregătită... Pregătită pentru ce? Cînd își punea întrebarea asta, îi treceau prin minte vise nebuloase: o dragoste mare, eliberarea Poloniei, cucerirea gloriei și, în cele din urmă, dorința nestăvilită, care-i înghețа sîngele în vine, de a-și da viața pentru ceva măreț! Cînd visele se spulberau, se căsca în locul lor o prăpastie neagră, în fundul căreia Agnisia privea speriată, parcă presimțind că i se întinde o cursă. „De fapt, poți rîvni să înfăptuiești bine și lucruri rele, se gîndea ea. Și poate că ai aceeași satisfacție." Se hotărî să-i împărtășească și Joasiei frămîntările ei, dar acum era greu să mai vorbești cu ea asemenea lucruri, fiind cu totul prinsă de lecțiile de dans.

Sala Cypcer se afla pe o străduță îngustă, în spatele bisericii evanghelice. O intrare întunecoasă, unde duhnea

a peşte sărat, ceapă şi mucegai, o anticameră zugrăvită în roşu, ai cărei pereţi păreau umflaţi şi moi din cauza paltoanelor agăţate, unul peste altul, în cuierele lungi, şi apoi o sală mohorîtă, mare, prost luminată de două lămpi cu gaz. Perechile se aşezau, la rînd, cu faţa la profesor, care le arăta „paşii", săltînd ca pe arcuri. Pe urmă, rîndul de perechi pornea după profesor, iar el singur în frunte ţinea tactul, numărînd cu mîinile ridicate deasupra capului, pînă cînd, sărind într-o parte şi balansîndu-se pe loc, începea să strige în ritmul dansului :

— Vî-îrfurile în afară, călcîiele-năuntru ! Călcîiul, călcîiul, aici e cheia ! Aşa, aşa ! Şi încă o dată, aşa ! Şi un-doi-trei ! Mai uşor ! Corpul mlădios, mîinile libere ! Şi un-doi-trei ! Şi unu, şi doi !

Apoi alerga din nou în faţă şi le arăta cum trebuie să se răsucească pe călcîie. Ţi se părea că mîngîie podeaua cu pasul lui uşor şi se răsuceşte pe călcîie, admirîndu-şi iscusinţa.

După lecţia propriu-zisă şi după o scurtă pauză, tinerii aveau voie să danseze ce voiau. Un bărbat slab, cu părul cărunt, se ridica de la pian, îşi ştergea fruntea şi nasul cu batista, pe care apoi o vîra în buzunarul de la spate al surtucului, bîjbîind pînă cînd nimerea, apoi se aşeza din nou la pian. Începeau cu contradanţul, după care urma valsul, polca, mazurca, *oberek*-ul şi galopul. Asta nu-i mai plăcea Agnisiei. Atîta timp cît exersau „pasul", i se părea că învaţă într-adevăr ceva şi se simţea în elementul ei. Dar acum dansul semăna a petrecere, lucrurile luau altă întorsătură, nu-i mai plăcea. Băieţii se mişcau greoi, vorbeau anapoda, erau mult mai puţin amuzanţi şi spirituali decît fetele. Decît fetele cînd erau între ele, căci şi la patinoar, şi aici la dans, observase că fetele sînt cu totul altele în prezenţa băieţilor. Uneori, chiar se ruşina, văzîndu-le cum se schimonosesc şi cum vorbesc, de parc-ar fi fost pe scenă. Nu le stătea bine de loc şi nu putea înţelege de ce îşi dădeau parcă silinţa să apară în faţa băieţilor într-o lumină atît de defavorabilă, de vreme ce le plăceau atît de mult. Cu ea

se petrecea altceva, un lucru pe care de asemenea nu-l înțelegea. Cu toate că băieții aceștia i se păreau greoi și fără haz, încremenea pur și simplu cînd se apropia vreunul de ea și parcă se simțea vinovată, neîndemînatică, proastă, urîtă. Și asta nu doar atunci cînd era vorba de timidul Krysio Laski ; oricare puști bucălat cu vocea în schimbare, ba de bas, ba hîrîită și subțire, producea asupra ei aceeași impresie paralizantă.

Dar nu acesta era lucrul cel mai rău, ci faptul că Joasia se complăcea atît de bine în societatea băieților. Și ei, de altfel, erau nebuni după ea. Doctorul îi îngăduise să danseze, dar cu măsură, așa că, din cînd în cînd, se așeza să se odihnească, dar și atunci o înconjurau mulți care preferau să discute cu ea decît să danseze cu altele. Se înghesuiau să o însoțească și atunci cînd fetele de la pension porneau, perechi, perechi, spre casă. Asta o obosea atît de mult pe Agnisia, că într-o seară, în învălmășeala aranjării perechilor, o părăsi de-a binelea pe Joasia : din clipa aceea merse la dans cu Helena. Joasia se simți cu musca pe căciulă și, în cele din urmă, deschise vorba într-o seară, în dormitorul pustiu :

— Ești supărată pe mine că stau cu băieții ? întrebă Joasia. Mi se pare că-ți pare rău.

Agnisia tăcea, tulburată. Tocmai în ziua aceea încetase să-i mai pară rău.

Nu se gîndea la Joasia, ci la Krysio Laski, care, văzînd-o că se ascunde, ca de obicei, stă retrasă și nu invită pe nimeni la *damen-valse,* o invitase el, întrebînd-o : „Îmi permiteți să fiu eu domnișoara și să vă invit la acest dans ?“ Iar apoi, în timpul dansului : „De ce nu invitați niciodată pe nici unul dintre noi, domnișoară Agnisia ?“

Ce-ar fi putut să-i răspundă ? N-a spus nimic. Era ametită, abia avu putere să sfîrșească dansul și fugi pe coridor, ascunzîndu-se printre paltoane. Dar tot făcîndu-și loc, clătină cuierul și șepcile elevilor căzură grindină peste ea.

Abia acum îi veneau în minte mii de răspunsuri, unul mai frumos ca altul. „Ce-a vrut de la mine ? se gîndea tulburată. De ce nu l-a invitat Klara ? Poate s-au certat ? Asta a făcut-o numai pentru că am căzut pe gheaţă din cauza lui. Măcar de n-ar fi atît de frumos..."

Se rupse cu greu din plasa acestor gînduri.

— Prostii, murmură cu voce răguşită. Nu mă interesează cîtuşi de puţin.

— Ce-s prostii ? se sperie Joasia. Dansurile ? Sau te gîndeşti la mine ?

— Nu... Spun şi eu aşa... se bîlbîi Agnisia, nu tu... într-un cuvînt, sînt alte lucruri mai importante. Uite, de exemplu, te gîndeşti vreodată la asta ? Şi o trase pe Joasia spre fereastră. Priveşte stelele, şopti ea. Te-ai gîndit că stelele sînt universuri ? Universuri, înţelegi ? Şi încheie, ca de obicei : Asta înseamnă ceva ! Univers ! Şi tu mă baţi la cap cu dansurile...

Joasia recunoscu că într-adevăr lecţiile de dans nu însemnau nimic faţă de imensitatea universului. Niechcicówna se înspăimîntă dintr-o dată.

— În fiecare noapte... pretutindeni, oriunde te uiţi, vezi mii şi mii de stele, zise, clănţănind din dinţi, şi se gîndi, gata-gata să plîngă : „De ce spun toate astea ? Mi-e frică. Ce am ? Ce se petrece cu mine ?"

Dar orice s-ar fi petrecut cu ea, lecţiile de dans se sfîrşiră şi ele, cum se întîmplă cu toate în lumea asta, iar gîndurile pe care le stîrniseră se risipiră curînd ca florile fragile ale primăverii timpurii. Veni postul mare, spoveditul, Paştele şi plecarea acasă. Agnisia era aproape convinsă că n-o mai iubeşte pe Joasia ca mai înainte. Şi cînd ea o întreba de ce s-a schimbat, avea chef să-i răspundă că o prevenise de mult că aşa va fi. Dar îi lipsea curajul, căci numai sentimentele puternice sau totala indiferenţă te împing să spui lucrurilor pe nume. Prietenia lor se spulberase, dar Agnisia nu putea fi indiferentă. Nu-i sta în fire. Se consola cu gîndul că Joasia nu-i devenise antipatică, o aprecia chiar mai mult parcă, dar

se bucura că nu mai trebuie să țină numai și numai la ea și că pentru ea Joasia nu mai reprezenta toată atracția acestei lumi.

Serbinów-ul o primi împodobit cu mîțișori presărați cu pulbere brună. Luna palidă strălucea dimineața pînă tîrziu pe cerul de culoarea liliacului. Printre crengile mustind de sevă ale pomilor înalți cîntau graurii. Nopțile n-o mai îngrozeau, căci stelele de pe cer nu-i mai apăreau ca niște universuri diferite, ci ca niște părăluțe de primăvară cernute peste azurul umed, întunecat.

De data asta Barbara n-a mai avut motiv să se plîngă că fata ei e prea retrasă. Casa, pe care Agnisia o părăsise, plîngînd, cînd plecase la școală, și care un timp îi fusese cam străină, își găsi acum locul cuvenit în inima ei. Avea acum timp destul pentru toate.

15

Numaidecît după Paște vremea se schimbă, copiii răciră și căzură la pat, casa se transformă într-un adevărat spital. Cînd trecu și asta și Agnisia plecă la școală, într-o seară tîrziu, cineva o chemă grabnic pe Maria Hlasko la barăci. Nevasta lui Luczak născuse al doisprezecelea copil : din cei unsprezece, pe care-i avusese, trăiau numai șapte. Pe cel de-al doisprezecelea însă nu putu să-l nască. Doctorul Wettler îl scoase ciopîrțit, căci fusese așezat de-a curmezișul. Vecinele de la barăci o bîrfeau pe Luczaczka, zicînd că are cincizeci de ani, că de grasă ce-i abia mai umblă și că totuși îi arde să mai facă copii, pe urmă, o întorceau și-l cleveteau pe doctor, că nu-i nimic de capul lui, dacă, cu toată știința, prăpădise un băiețel așa de frumos și de voinic, în timp ce orice muiere s-ar pricepe să scoată copilul întreg și viu din pîntecele mamei. După nașterea aceasta nefericită, Luczaczka căzu grav bolnavă, totul înăuntrul ei era vătămat și Maria Hlasko ceru cu insistență să fie dusă la spital. Bogumil se cam codea, căci

în ultima vreme moșia cheltuise mult cu îngrijirea bolnavilor. Barbara însă nu-l lăsă să șovăie prea mult.

— Ce, vrei să ai pe conștiință o viață de om ? Ți-e atît de greu să-nțelegi că dacă rămîne acasă se prăpădește ?

În cele din urmă însă, nu conacul, ci familia se împotrivi ca bolnava să fie transportată la spital. Cu chiu, cu vai Luczak consimți, deși striga în gura mare că o să-i moară femeia și că o să cheltuiască de pomană tot ce are și o să ajungă muritor de foame. E adevărat că cei de la curte îl ajutaseră, dar la boală, omul sărman la tot pasul trebuie să bage mîna în buzunar. Slavă Domnului că după două săptămîni, spre mirarea tuturor, femeia se înapoie acasă sănătoasă ; ea însă nu se prea bucura, socotea într-una cu bărbatul și cu Stacha cîte parale cheltuiseră cu boala. Colac peste pupăză, le căzu pe cap și-o altă nenorocire, pe care o presimțiseră ei, nădăjduind însă că printr-o minune se va sfîrși cu bine. Și anume că iarna, fie că bîntuie sau nu molima, tineretul se molipsește de o singură boală : dragostea. Și parcă cu cît o duceau mai greu, cu atît tinerii se înflăcărau mai mult. Cea mai mare fată a lui Luczak, Stasia, era nu numai iute la vorbă, ci avea și sîngele fierbinte. Toamna, în timp ce oamenii, loviți de molimă, își duceau zilele plîngînd și rugîndu-se, ea, rămînînd de capul ei, se încurcase cu un anume Adam, băiatul găinăresei de la curte. Cînd au văzut cum stau lucrurile, părinții au început să-l înghesuie pe Adam s-o ia de nevastă, dar în primăvară flăcăul plecă pe neașteptate în Prusia, făgăduindu-i că o s-o ia de nevastă cînd s-o-ntoarce. Între timp însă, în mai, Stasia născu o fetiță, așa că acum aveau pe cine să legene în leagănul pe care Luczak îl pregătise pentru băiețașul lui, numai că le crăpa obrazul de rușine. E de-nțeles deci că nu s-au prea dat de ceasul morții cînd copilul acesta, slab, născut înainte de vreme, se prăpădi. Dar vezi că trebuiră din nou să bage mîna-n buzunar și, pe lîngă toate, Stasia făcu o infecție la sîni și fu nevoită să lipsească cîteva săptămîni de la muncă. Se mai îmbunară cînd luară seama că începuse să-i dea tîrcoale cărăușul Michal Tyżyk, ciupit de vărsat, dar altfel băr-

bat în toată puterea cuvîntului, plăcut și vesel. Se îndrăgostise pînă peste cap de Stasia. Bătrînii erau bucuroși că fata, deși păcătuise, avea acum prilejul să se mărite și să intre în rîndul oamenilor, dar Stasia nici nu voia să audă de Michal.

— Sfătuiți-o și dumneavoastră să nu fie toantă, o ruga Luczaczka pe Maria Hlasko, care doftoricea sînii Stasiei cu alifii și prișnițe.

— De ce nu vrei să te măriți cu Tyżyk ? Doar singură zici că Adam nu era bun de nimic, o îndemna Maria Hlasko, la rugămintea bătrînei, uimită și ea peste măsură că fata respingea cu atîta ușurință norocul care dăduse peste ea.

— Apăi mie nu-mi place de Michal. Nu-mi place de loc, răspunse Stasia, ciripind ca o turturea. Și p-ormă, Adam mi-a zis să-l aștept, că dacă nu, o să-mi plîng zilele. După o vreme adăugă, zîmbind cu ochii ei negri și buzele-i cărnoase : Tata zice să mă mărit cu ciupitul ăsta. „Mărită-te, zice, c-o să aibă grijă de tine și încet, încet o să-l îndrăgești.“ Asta-i drept ! Michal tot ce are mai bun mie îmi dă. Da' eu n-am ochi să-l văd. Pe Adam parcă-l simt colea, în inimă, așa, nu știu cum... of, of...

Boala Stasiei prilejui cearta dintre familiile Luczak și Klimecki, care locuiau în aceeași casă. Alde Klimecki stăteau acolo încă de pe vremea moșierului Mioduski și oamenii vorbeau că Klimecki ar fi fiul natural al moșierului. Toți cei șaizeci de ani ai lui acolo și-i trăise, fiind mai întîi surugiu, apoi cărăuș. Moșia parc-ar fi fost a lui. Cînd se schimba ceva la Serbinów, fără știrea lui sau nu după gustul lui, bombănea, amenințînd că el o să plece, dar că dacă o fi să se-ntîmple una ca asta, o să ceară despăgubiri mari de la curte, pentru că încă din tinerețe i se făcuseră unele promisiuni pe care n-avea de gînd să le treacă cu vederea. Dar nu pleca nicăieri și se împăca după fiecare schimbare. La fel se întîmplase și cînd venise Luczak cu ai lui. Klimecki se făcuse foc că domnul administrator îi dăduse tocmai odaia pe care pusese el ochii pentru una din fete. Din cauza asta începuseră neînțelegerile și

vorbele că alde Luczak n-ar fi decît o familie de vagabonzi nespălaţi, care nu fac purici pe nici unde, că măcar lucruri în casă n-au ca lumea şi aşa mai departe. Luczak asculta şi tăcea, ridicînd din umeri, dar nevastă-sa şi Stasia îşi ieşeau din sărite cînd îl auzeau pe Klimecki ocărînd şi de fiecare dată i-o plăteau cu vîrf şi îndesat. Cînd în primăvară Klimecka iar începu să-i ponegrească că ar avea sîngele stricat, că cine-a mai pomenit să gogeşti aşa după naştere, cum gogeau ele, i-au adus la cunoştinţă, fără întîrziere, că dacă e vorba de asta, sînge mai stricat avea Magda lui, că de-aia damblagise. Maria Hlasko încercă să-i împace, dar nu făcu decît să-i aţîţe, pentru că şi unii, şi alţii şi-o luau drept martor şi se sfădeau mai rău ca-nainte.

Într-adevăr, fiica lor, Magda, era marea durere a lui Klimecki şi a neveste-si, şi numai necuratul ar fi fost în stare să le dea ghes să se lege de ai lui Luczak aşa de prosteşte, cînd totul se putea lesne întoarce împotriva lor. Aveau două fete mai mari, măritate cu cărăuşi din neamul Kalużny, fiecare cu gospodăria lui ; băiatul Jendrzej trebuia să se întoarcă de la armată ; Magda, cu copiii şi cu bărbatul ei, Jamroz, ajutorul lui Klimecki, stăteau în aceeaşi casă cu ei. Magda asta era chipeşă, ca toţi ai lui Klimecki, dar după primul copil se îmbolnăvise, i se înţepeniseră picioarele şi mîna dreaptă, i se strîmbaseră şoldurile şi gîtul. Cu toate astea, mai născu, unul după altul, doi copii. Klimecka îşi creştea nepoţii, deşi o apucau toţi dracii că trebuia să-i dădăcească şi pe deasupra s-o hrănească şi pe Magda, care nu era în stare nici lingura s-o ducă la gură. Aşa că în primăvara asta, cînd mai dădu la iveală un băiat, bătrîna îşi ieşi din fire şi-l alungă pe ginere-su, trimiţîndu-l să doarmă pe unde-o nimeri, numai să nu-i mai toarne copii schiloadei. Maria Hlasko încerca s-o tămăduiască pe Magda în fel şi chip şi o liniştea, asigurînd-o c-o să se facă bine, dar schiloada clătina din cap, ascultînd-o.

— Nu, doamnă, nu-mi mai ajută la nimic. Am fost o juma de an la spital. Kolanicha mi-a descîntat, după care vreo lună de zile m-am simţit mai în putere, dar după

aia s-a sfîrșit. De-atunci, o duc din rău în mai rău. Acu nici să curăț cartofi nu mai pot. Numa atît, că am copilașii ăștia, că deși nu mă grijesc de ei, mă bucur cînd mă uit la ei și-mi zic că al meu nu s-a scîrbit de mine, că mai ține la mine... și izbucni în plîns la gîndul că puținul ce-i mai rămăsese îi fusese luat din voia maică-si.

Lui Jamroz oamenii-i ziceau Prostul, deși nu era prost de loc. Era însă o fire blajină, nu se împotrivea nimănui și rîdea de toate cele. Alungat de bătrînă din patul nevestei, se oploși la șirele de paie, unde-și găsi numaidecît o fată, pe una Andzia Torbkówna, care-i îndulci într-o măsură viața amărîtă. Magda, cînd auzi cum stau lucrurile, începu să bocească de sărea cămașa de pe ea, și cînd bărbatu-su veni la masă, îl făcu albie de porci că se încurcase cu asemenea pocitanie.

Într-adevăr, Andzia, strîmbă, cu fața ei lată și unsuroasă, cu picioarele ei pline de bube, nu era o frumusețe. Oamenii îi spuneau Prostovana și Buboasa. Dar avea fire veselă și era darnică cu unele lucruri pe care bărbații nu le disprețuiesc. Nu era ca Stasia lui Luczak, să moară după unul singur. Poate că se purta așa numai din teamă că dacă nu le face cheful bărbaților au să dea bir cu fugiții. Nici în căsătorie nu-și punea atîtea speranțe ca altele, așa că nu voia decît să păstreze ceea ce îi făcea, cît de cît, viața mai plăcută.

Tatăl Andziei, văcar în sat, o dusese bine pe vremuri, dar după moartea neveste-si se dărîmase de tot. Se gălbejise și se cocîrjase, își apăsa cu mîinile burta veșnic bolnavă și se plîngea că Andzia, deși muncește pînă cade din picioare, dereticînd și gătind, nu gătește nimic ca lumea, frămîntă coca de colțunași cu mîinile murdare și orice mîncare făcută de ea îți cade ca un pietroi în burtă. Maria Hlasko îi dădu bătrînului Torbka ceai de buruieni și ar fi vrut s-o lecuiască de bube și pe Andzia, dar n-o găsea niciodată acasă. Iar cînd o găsi o dată, nu știu cum s-o ia. Andzia ziua era buimacă, în așteptarea nopții următoare, și se lăuda peste tot că nu dormise nici o noapte acasă și niciodată singură. Nu prea voia să-și arate picioa-

rele, se supără pe profesoară că-i vorbește despre un lucru pe care orice om ar fi bucuros să-l uite.

— Da' ce ? Îmi lipsește ceva ? întrebă ea, apucîndu-se să aprindă focul ca să-și spele frățiorii mititei. După ce-mi văd de-ale mele, sînt la fel de cucoană ca și alea care stau întinse pe canapea și-și sorb cafeaua. Ori poate crezi că nu mă plac cavalerii ? strigă ea, după ce profesoara ieși din cameră și, ca să nu-și irosească vorbele degeaba, deschise larg ușa. Iar altele, adăugă ea, deși cică-s cucoane, nici un cîine nu se uită la ele.

Maria Hlasko plecă otrăvită de vorbele ei veninoase și de miasma aventurilor ei amoroase. Și parcă se mira că, trăind în mijlocul acestor oameni, umblînd îmbrăcată curat, avînd unde sta și ce mînca, deodată descoperise la ei existența unei fericiri sălbatice și brutale, dar din care ea una nu va gusta niciodată. Oamenii aceștia, cărora li se jertfise, față de care se simțea superioară și pe care se străduia să-i ridice la înălțimea ei, aveau o mîngîiere pe care ea nu o avea. Iată, de pildă, biata Magda nu se plîngea că i-au înțepenit mădularele, ci pentru că maică-sa o lipsea de plăcerea nopților de dragoste, alungîndu-i bărbatul de-acasă.

Uluită de această descoperire, Maria Hlasko își pierdu liniștea sufletească și se simți nemulțumită, cum se simte orice om cînd își cercetează viața nu prin prisma celor înfăptuite — căci de înfăptuit în viață poți întotdeauna înfăptui mai mult decît ai vrea — ci prin prisma a ceea ce ai fi vrut să dobîndești și să cunoști și rareori izbutești să dobîndești și să cunoști cît ai vrea. Se încuia la ea în cameră și plîngea, plîngea că-și irosise zadarnic viața, că tot ce făcuse, tot ce însemnase uitare de sine și dragoste închinată semenilor săi fusese, de fapt, resemnare, sentimentul amar că nu poate avea altă viață. Chiar dac-ar fi încercat, ar fi fost zadarnic, căci soarta o lipsise de stropul de fericire pe care-l dăruia fiecărei fete, oricît de sărmană și de necăjită. Ei nu-i rămînea decît să se resemneze și să privească la alții. Cine și cu ce drept hotărîse ca nici un bărbat să nu se aprindă de dragoste pentru ea ?

Cine era duhul acela răutăcios și crud, care merită să fie blestemat pentru o asemenea sentință ? Refuza să-și aducă aminte de anii tinereții, cînd fusese aproape logodită și nutrise speranța că soarta îi va surîde și ei. Ah, nu fusese decît o glumă a sorții, care nu s-a mai repetat și care a fost privită drept o neînțelegere, subliniindu-i o dată mai mult nefericirea.

Și pentru că venise luna mai și afară totul înverzea și dădea flori, se gîndi că în ea nu înflorise și nu va înflori niciodată nimic, că viața ei e ca un copac sterp, iar în curînd nu va fi decît o buturugă uscată.

Nu mai era tînără, nu se cădea să aibă sîngele înfierbîntat și totuși simțea vîlvătaia lui urcînd în ea ca o revoltă pentru anii pierduți. În zadar își căuta salvarea în cărți, în muncă, sau stînd de vorbă cu ai casei. Nimic n-o alina, i se părea că e țintuită la stîlpul infamiei, se simțea umilită și era nervoasă în ultimul hal. O dată, cînd gîndurile astea o chinuiau mai mult ca oricînd, auzi un ciocănit ușor în ușă. Felicia îi aduse o scrisoare din Varșovia. O prietenă îi scria că moștenise ceva bani și că ar vrea să înființeze un oficiu de plasare pentru profesorii și profesoarele particulare. Îi propunea, așadar, domnișoarei Maria să-i fie asociată, ca o persoană pricepută în asemenea treburi și cunoscătoare la oameni, fiind încredințată c-ar putea s-o ajute mult din punct de vedere profesional. Scrisoarea mai conținea, într-un limbaj convențional și în aparență inofensiv, vești în legătură cu desfășurarea mișcării revoluționare ilegale, în legătură cu tovarășii lor de idei care se oploșeau pe unde nimereau, n-aveau unde dormi, nici unde se întîlni, precum și alte asemenea lucruri. Citind scrisoarea, Maria Hlasko se învioră și iar începu să ardă de nerăbdare s-o pornească în lume. Mereu voia să plece în altă parte, dar nu pentru că ar fi fost dornică de impresii noi, sau pentru că nu se simțea bine acolo unde se afla, ci pentru că îi intrase în cap că nu poate sta prea mult într-un loc, atîta timp cît în altă parte a lumii oamenii aveau nevoie de sprijinul ei. De data asta socotea că trebuie să pornească neapărat la drum mai ales

pentru că, în felul acesta, punea capăt tristeții și impasului în care se afla. Dar tristețea nu voia s-o părăsească, continua s-o apese și-n curînd îi fu lehamite de aceste proiecte în aparență atît de atrăgătoare. Ca să se mai limpezească și să-și adune gîndurile, Maria Hlasko ieși să se plimbe pe cîmp și abia acolo i se mai ușură sufletul.

Ciocîrliile cîntau în înaltul cerului, soarele ascuns după un păr pădureț își juca luminile în frunziș, grînele își înălțau tulpinile verzi, pline de sevă. Și toate astea se petreceau parcă anume pentru ea, îi dăruiau ei, fără reținere, întregul lor farmec.

Poate din pricina scrisorii pe care-o primise, sau cine știe de ce, se simțea oarecum stînjenită și nu se putea dărui, la rîndu-i acestei vrăji primăvăratice.

„Pămîntul și soarele parcă-mi fac mărturisiri de dragoste, se gîndea Maria Hlasko și, la urma urmei, în dragostea bărbatului ce dorești mai mult dacă nu să simți tocmai această forță impersonală a naturii inundîndu-te ?“

Altfel nu se putea plînge : oriunde fusese, o primiseră cu brațele deschise și toți o socotiseră ca pe o rudă apropiată. Chiar dacă își îndeplinea slujba numai din resemnare, resemnarea devenise a doua ei natură, pusese stăpînire pe ea, intrase, victorioasă, chiar și în acea taină a sufletului în care se încolăceau, ascunse, viperele veninoase ale zbuciumărilor. Acum, înclina să creadă că nici nu exista, de fapt, o asemenea taină. Desperarea aceea prostească nu era decît o nălucire, căci nu făcea parte din ființa ei. Adevărata Maria Hlasko era legată de lume și cunoștea lumea prin compasiunea ei activă.

„Poate că, în fond, cele mai măreațe fapte nu sînt decît rodul resemnării — se gîndea, exaltată. Cine știe dacă nu tocmai ea ne face oameni !“

O șoaptă din adînc îi tulbură bucuria : „Da, dar ar trebui să fie o resemnare voluntară, nu impusă“... Spiritul ei revoltat se grăbi să dea răspuns : „Nu, nu, n-are importanță ! Și nimeni nu poate spune că numai cei ce se bucură de bunăvoința sorții trăiesc cu adevărat, iar ceilalți nu.“

Și ajungînd, aproape fără voie, să calce iar pe drumul bătătorit de ea, întrezări, deodată, o nouă mîngîiere. Îi veni în minte Andzia Torbkówna, despre care nimeni n-ar fi putut spune că e frumusețea pămîntului!

„Chiar așa, chiar așa, repetă Maria Hlasko, fără a avea curajul să recunoască deschis că o compara în gînd cu sine însăși. Și asta n-o împiedică... Da, da, făcu ea, bucuroasă de noua ei descoperire. Așadar, piedica nu este lipsa frumuseții, ci mai degrabă conștiința acestei lipse. Cine n-are această conștiință, poate trăi fericit. Dar în schimb... conștiința asta mi-e comoara, ea este eul meu! De-ar fi să plătesc oricît, n-aș renunța niciodată la ea!"

Din nou parcă cineva îi șopti că în privința asta conștiința ar putea să arate mai multă îngăduință, ar putea să nu fie chiar atît de necruțătoare. Și pe urmă, că nu renunță la ea, pentru că nu are ce face altceva, fiind constrînsă s-o poarte cu ea pretutindeni. Însă bucuria noii descoperiri înăbuși și alungă șoapta usturătoare.

— Nu, oricum, în nici un caz n-aș renunța la ea, spuse tare, încîntată că totuși înfrîngerea luase acum alt aspect, că se petrecuse oarecum cu învoirea și contribuția ei.

— Noroc să dea Dumnezeu, răsună lîngă ea o voce groasă, dar totodată plîngăreață, de femeie.

Maria Hlasko scoase un țipăt, se împiedică și bîjbîi instinctiv, cu mîinile după ochelarii căzuți de pe nas.

Pe drum trecea o cerșetoare, sprijinindu-se într-un toiag pe care-l înfigea în pămînt, aruncîndu-l mult înaintea ei.

Cînd se înapoie acasă, după plimbare, Maria Hlasko o întîlni iar în fața conacului. Îngenunchease lîngă rondul mare, printre rîndunicile care fulgerau pînă aproape de pămînt, bătea mătănii și se ruga cu voce tare. Privea sașiu și amesteca în ruga ei tot felul de cugetări personale.

— Sfîntă Marie născătoare de Dumnezeu... Domnul să te aibă în pază, ce oameni buni sînt pe lume... preacinstită printre femei... te ajută cu fapta și vorba... binecuvîntat fie rodul trupului tău, Isus...

Cînd ajunse în camera ei, Maria Hlasko mai citi o dată scrisoarea primită din Varșovia și de-abia acum observă un amănunt care-i scăpase, anume, că trebuia să răspundă fără întîrziere. Dacă voia să se ocupe de chestiunea aceasta, trebuia să plece numaidecît. Alergă la Barbara să se sfătuiască cu ea. Barbara se întristă, dar nu voia să se pună de-a curmezișul unor proiecte pe care le socotea pline de făgăduințe.

— Draga mea, zise ea, aproape tulburată, eu îți doresc binele așa cum i-aș dori surorii mele. S-ar putea să fii la adăpost de orice griji pînă la sfîrșitul vieții. Și pe urmă ai putea astfel să-ți cîștigi independența pe care o meriți. Du-te, draga mea ! Nu mi-aș ierta niciodată dacă din pricina mea ai pierde o asemenea ocazie. Pînă în iunie mă descurc eu cum oi putea cu copiii, iar în iunie am de gînd să-i dau la școală. Apoi, trebuie să-ți mai spun că aș fi grozav de bucuroasă să am la Varșovia pe cineva ca dumneata, adăugă ea, ca și cum Varșovia ar fi fost în centrul tuturor planurilor ei de viitor.

— Sînteți nespus de bună că-mi spuneți toate astea, zise Maria Hlasko, stînjenită, dar și temîndu-se să nu rostească vreo vorbă care s-o facă pe Barbara să dea înapoi. Nu mă gîndesc atît la faptul că mi-ar fi traiul asigurat pînă la sfîrșitul vieții, cît la altceva, știți, e vorba de mișcarea noastră. Dumneavoastră, pot să vă spun... Știți, băieții noștri și bietele fete, veșnic hăituiți, neavînd unde-și ține întrunirile, ah, de i-ați cunoaște, doamnă, ați vedea ce oameni minunați sînt !... Dar au și ei nevoie să mănînce mai bine din cînd în cînd, să doarmă și ei ca lumea. Casa mea le-ar putea fi de folos pentru atîtea și atîtea lucruri.

Auzind-o vorbind astfel, Barbara nu dădu de loc înapoi. Dimpotrivă : proiectul fu pus într-o lumină și mai favorabilă. Spuse totuși :

— Să știi însă că o să-mi fie mereu teamă să nu pățești ceva.

— Dar nu vedeți ce minunate condiții pentru conspirație ? Spuneți și dumneavoastră : un birou în care, prin

forța lucrurilor, intră și iese o groază de lume... Nici n-ai putea visa altceva mai bun, se aprinse Maria Hlasko. Numai că în privința legalizării instituției va trebui să mă sfătuiesc cu domnul Lada.

— Cu cine ? Cu cine ?

Abia acum află Barbara că Maria Hlasko îl cunoștea pe Kazimierz Lada, care după întoarcerea din exil se stabilise ca avocat la Varșovia. Îl cunoscuse acum cîțiva ani la o recepție oferită în cinstea exilaților, care se reîntorceau în patrie.

— Atunci nu-l cunoșteam încă pe domnul Ostrzeński și n-am bănuit că sînteți rude. Domnul Ostrzeński nu venea niciodată la asemenea întruniri.

— După cum văd, îmi cunoști toată familia, zise Barbara, uimită. Mi-a spus cineva că mama lui Kazio nu mai trăiește, dar că la Borek, o dată...

Îi răsună în urechi melodia cîntecului de demult : „Peste cîmpii să trecem, prin codri, prin păduri". Discuțiile stîrnite de amintirile acestor îndepărtate vremuri, atît de fără veste, s-ar fi prelungit la nesfîrșit dacă ziua plecării Mariei Hlasko nu s-ar fi apropiat cu pași mari, prinzîndu-le toată atenția.

Într-o duminică, Agnisia veni acasă să-și ia rămas bun de la ea și curînd după asta copiii servitorilor împodobiră cu verdeață docarul care trebuia s-o ducă pe domnișoara profesoară la gară. Toți cei de la curte ieșiră în fața verandei, chiar și Żarnecka, iar în drum spre poartă se ivea mereu cîte cineva dintre oamenii de pe moșie care venea să-i ureze drum bun,

— Klimecki, mi se pare că pentru prima dată te duci la gara din Kaliniec, se neliniști Barbara. Știi pe unde s-o iei, cunoști drumul ?

— Ce fel de vizitiu aș mai fi dacă n-aș ști măcar atîta lucru ? răspunse Klimecki, jignit.

— Vezi, ia seama cum mîi, zise Bogumil, trăgînd covîltirul de piele al docarului.

— Mai dați-mi o dată mîna, la revedere, drum bun !

— La revedere ! Să vă întoarceţi iar la noi, strigau Felicia şi Żarnecka.

— La revedere ! Klimecki ! Nu uita să duci în vagon coşuleţul cu mîncare ! Vezi să nu-ntîrzii, s-ajungă domnişoara la timp ! mai zise Barbara.

— Domnişoară Maria, să ne scrieţi şi nouă cum aţi călătorit, o rugau Tomaszek şi Emilia.

Maria Hlasko strîngea mîinile întinse şi se căznea să le mulţumească tuturor. Rîdea ca să nu plîngă.

— Ce fel de vizitiu aş mai fi ? tot bombănea Klimecki, jignit ; se tot uita în jur, dar de pornit, nu pornea. Las' c-ajung eu la timp, îi răspunse Barbarei, care-l grăbea, prinsă de nerăbdare. În sfîrşit, o luă din loc încetişor.

— Uite-l pe Jamroz, strigă deodată Felicia. Stai, bre, nu vezi că-ţi face semne ?

Dinspre poartă venea în goană ginerele lui Klimecki, Jamroz, cu un coşuleţ în mînă.

Tomaszek şi Emilka porniră spre el şi numaidecît începură să strige :

— Un căţel ! Aduce un căţel ! Un căţeluş, mititel !

— A adus un căţel, zîmbi Barbara. Domnişoară Maria, e desigur un dar pentru dumneata.

Klimecki se răsuci pe capră.

— Voiam să vă rugăm, zise, încurcat, să primiţi un căţeî de la noi, să-l creşteţi. Că v-aţi ostenit atîta cu Magda noastră. Căţelul ăsta l-a fătat căţeaua lui Jamroz.

— Îl cheamă Filut, zise Jamroz, gîfîind.

Pe fundul coşuleţului se mişca stîngaci un căţeluş galben, încercînd să iasă şi scîncind uşor.

— Mulţumesc, dragii mei, scumpii mei. Cu ce aş putea să vă răsplătesc vreodată ? Atîta bine mi-aţi făcut, cu toţii, zise domnişoara Maria, mişcată. E căţeluş, vai, cît e de frumos !

Aşa plecă domnişoara Maria de la Serbinów : într-un docar împodobit cu verdeaţă, cu un căţeluş în coşuleţul de pe genunchi. Barbara strigă în urma lor :

— Klimecki ! Dacă vezi că întîrzii, taie drumul pe la Oczków !

16

De multă vreme, poate de cînd plecase Agnisia la școală, Serbinów-ul nu i se mai păruse Barbarei atît de pustiu ca acum, după plecarea Mariei Hlasko. Dar înainte de a apuca să se întristeze de-a binelea din cauza asta, o întîmplare neașteptată îi fură toate gîndurile. Chiar în aceeași noapte, Barbara se trezi, pentru că cineva ciocănea la geamul lui Bogumil. Crezuse la început că se făcuse dimineață și ciocănește vătaful sau lăptarul și se miră că o sculase din somn ciocănitul lor cu care se obișnuise într-atîta, încît nici nu-l mai auzea. Dar își dădu imediat seama că mai era mult pînă la ziuă. Pendula bătu miezul nopții. Atunci sări din pat și se duse în odaia de alături. Paznicul de noapte bătea în geam, strigînd în gura mare că hoții furaseră niște cai din grajdul cărăușilor.

— Unde dracu-ai fost ? strigă Bogumil, necăjit, pornind după el și luminîndu-i drumul cu felinarul. Unde-ai fost și cum de n-ai auzit nimic, fir-ar să fie ?

— Să vedeți, mă rog dumneavoastră, domnule, m-au înșelat cîinii, c-au gonit lătrînd tocma la grajdul de vite al argaților. Apoi au început să adulmece prin tufișuri și să caute încolo, spre cîmp, c-am crezut că-i careva pe-acolo și-am alergat să văz ce-i. Și-n timpul ăsta tîlharii, dar-ar boala-n ei, au scos frumușel caii din grajd.

Bogumil trimise să-l scoale pe Olczak și încă vreo cîțiva oameni. Ușa grajdului era dată de perete și, cu toate că părea de necrezut ca într-un răstimp atît de scurt să cadă pe capul unui singur om atîta nenorocire, caii furați erau ai cărăușului Luczak.

— Hai mai repede ! strigau la el cei care sosiseră primii. Ți-au șterpelit caii !

Lui Luczak i se tăiaseră picioarele. Era blînd din fire, dar acum sări să-l izbească pe paznic cu pumnii.

— Ce-ai făcut cu caii mei ? strigă el. Cum de-ai lăsat să-i fure ? Ce, ești orb ? ! Ești surd ? ! Vai și-amar ! Caii mei ! Caii mei ! Ai mai buni din tot grajdul !

Era deznădăjduit ca și cum caii ar fi fost într-adevăr ai lui, într-atît se obișnuiește omul cu dobitocul care-l ajută-n muncă. Nici nu-și mai da seama dacă paguba-i a lui sau a altuia. Suduia și-l blestema pe paznic, și mai ales pe Klimecki, cînd ieși la iveală că în seara aceea Klimecki fusese de rînd la grajd și deci era răspunzător. Stătuse de caraulă, dar nu luase aminte că belciugul ușii fusese zdruncinat din vreme, din perete. Că altfel hoții n-ar fi putut smulge, atunci pe loc, cogeamite belciug înfipt în cărămidă.

Dar acum degeaba mai sta să cerceteze. Bogumil trimise oameni călare în toate direcțiile, iar el se urcă în brișcă cu Olczak și porni spre graniță, făcîndu-și socoteala că hoții o vor lua neapărat într-acolo. În zori, se înapoiară toți cu mîinile goale. Bogumil o găsi pe Barbara gata îmbrăcată, dar era atît de cătrănit că nu-i adresă nici o vorbă. Porunci ca toți cărăușii să doarmă pe rînd în grajd, ca mai înainte, mînios la culme că în ultima vreme nu controlase cum trebuia paza. A doua zi de dimineață însă, caii fură găsiți. Niște cărăuși de la Środa îi găsiseră în pădurea domeniului, care se întindea pînă la granița prusacă. Fuseseră înhămați la căruță și, se vede treaba, părăsiți acolo. Pesemne că hoții trăseseră vreo sperietură, pentru că pămîntul din jurul căruței era bătătorit ca să se șteargă orice urmă.

Serbinów-ul răsuflă ușurat și oamenii începură să-și povestească mai pe îndelete toată pățania. Cei mai mult avu de înghițit paznicul : rîdeau de el că-l prostiseră hoții, momindu-l taman în cealaltă parte a ogrăzii.

— După război mulți viteji s-arată, se apăra Ciechan. Eu umblu după cîini, după ei mă iau, și gata. Păi altfel cum ?

Își dădeau cu presupusul cam cine putuse să ia caii și toți erau de părere că nu poate fi vorba de nimeni altcineva decît de hoții din Kurza. Satul Kurza era plin de geambași și de contrabandiști, ca să nu mai vorbim de cei care rîvneau la alte bunuri străine. Tare ar fi fost bine să-i pună odată cu botul pe labe pe oamenii ăștia. Apoi își

amintiră cu toții de cerșetoarea poreclită Baba-sfîntă, care înainte de furt dăduse tîrcoale pe-acolo, cerînd de pomană. Unii se jurau că o văzuseră chiar în ziua furtului, sprijinindu-se în toiag prin ocolul vitelor. Era și ea din Kurza și cu toate că se tot ruga și închina, se vede că-l avea pe naiba-n ea : oamenii spuneau că, umblînd după cerșit, trăgea cu ochiul prin toate ungherele și iscodea să le vîndă hoților pontul.

În timpul mesei, toți din casă nu vorbiră decît despre asta, repetînd ce aflaseră de la oameni. Barbara se văieta :

— Locuim chipurile într-un ținut liniștit, dar, de fapt, stăm pe un vulcan, din care numai Dumnezeu știe ce poate să izbucnească, tocmai cînd ne-o fi lumea mai dragă.

Îl întrebară și pe Szymszel, că doar locuia acolo în Kurza, dacă nu aflase ceva în legătură cu furtul cailor, dar el nu știa nimic sau nu voia să spună.

La sfîrșitul lunii iunie, Emilka luă cu chiu, cu vai examenul și intră în clasa întîi la pensionul doamnei Wenorden. Tomaszek trecu binișor examenul pentru clasa pregătitoare la liceul real de stat. Primi imediat o șapcă de elev pe care n-o mai scotea din cap, așa că în scurt timp o făcu ferfeniță. După examen, Barbara hotărî să se mute fără întîrziere la oraș, în care scop arvunură o casă pe Raciborskie Przedmieście, dar numaidecît după asta sosi vestea că domnul Daleniecki e în drum spre Serbinów.

Bogumil Niechcic îl aștepta, mulțumit că se găsiseră caii, dar și neliniștit, atît din pricină că în anul acela cheltuise mult cu oamenii în perioada molimei, cît și pentru că, schimbînd vătaful, se încăpățînase să nu-l anunțe pe Daleniecki. Povestea cu Katelba îi răscoli iar mînia veche. Clocotea în sufletul lui, era gata să se ia la ceartă cu Daleniecki, deși nu știa prea bine ce să-i impute mai întîi : lipsa de încredere față de el, sau faptul că alesese pentru toată josnicia aceea un băiat tînăr și necopt la minte.

Între timp, tîmplarul și Felicia coborîseră în salon patul de mahon și-l pregăteau pentru domnul moșier.

— Mai într-o parte ! strigau unul la altul, împingînd patul. Mai încoace ! Mai încolo ! Haida ! Nu așa !

Se opriră o clipă, gîfîind și zvîntîndu-și sudoarea de pe frunte, după care se apucară din nou să lupte cu mobila grea, lucioasă.

Copiii primiră cu mare bucurie vestea sosirii domnului Daleniecki. Țineau să ia parte la toate pregătirile și tocmai acum, cînd nu era de loc nevoie de ei, nu-i mai puteai urni din casă. Daleniecki nu mai trecuse pe acolo de aproape doi ani, ceea ce în viața copiilor înseamnă timp, nu glumă. Își aduceau totuși foarte bine aminte cîte lucruri plăcute erau legate de venirea asta. Mai întîi că domnul Daleniecki aducea întotdeauna de la Paris o cutie mare cu jucării și în al doilea rînd pentru că acest eveniment dădea peste cap viața casei. Ușa dinspre partea casei locuite de el era încuiată și blocată cu un dulap, iar la ferestrele odăilor puneau sită albastră împotriva muștelor. Luau prînzul în dormitor sau pe terasă, iar spre seară — ce curios ! — la bucătărie se mai pregătea un prînz pentru domnul Daleniecki.

Serbinów-ul își schimba înfățișarea, că aproape nu mai semăna cu cel dinainte. Și schimbarea asta îi încînta pe copii, căci nu simțeau teama sau tristețea care răsar, de obicei, din contactul cu ceva străin. Totul le era, deopotrivă, nou și familiar ; nu trebuia să plîngi după nimic, să-ți iei rămas bun de la nimeni și toate lucrurile din jur le vedeai, parcă, pentru prima dată. Domnul Daleniecki, personal, nu juca un rol prea mare în schimbarea asta. El era într-adevăr pricina schimbării, dar aceasta se petrecea în afara lui. Copiii aproape că nici nu-l întîlneau, iar în camerele lui intrau pentru o clipă doar atunci cînd deretica Felicia și, adulmecînd aerul, spuneau că miroase a domnul Daleniecki.

Barbara avea întotdeauna impresia că Daleniecki stă prea mult și că „ar fi timpul să-și cam facă bagajele", deși copiii regretau întotdeauna că pleca după cîteva zile.

Înainte vreme, cădea și Agnisia pradă acestei vrăji, dar în vara asta o lăsă rece. Viața ei își lărgise hotarele. Pe de altă parte, domnul Daleniecki îi trezea acum anumite bănuieli, care-l scădeau în ochii ei. Venea la ei fără să fie de fapt prietenul lor și cînd venea el, toți ceilalți treceau pe planul al doilea. Se bucura de o sumedenie de drepturi și favoruri, care nu se știe de ce i se cuveneau. Da, într-adevăr, el era stăpînul moșiei, dar tot ce se-ntîmpla acolo îi era străin, nu se pricepea la nimic, nu știa altceva decît să întrebe, pe cîtă vreme ei se simțeau aici la ei acasă, în adevăratul înțeles al cuvîntului. Un singur lucru avea bun : era frumos, atît de frumos, încît ea roșea cînd îl saluta de la distanță și se zăpăcea de tot cînd el îi adresa cuvîntul.

Cînd ieșiră la cîmp, Daleniecki îl văzu numaidecît pe Olczak și-i spuse, mai tîrziu, lui Bogumil :

— Ai schimbat vătaful ! Foarte bine.

— Katelba s-a căsătorit, zise Niechcic, privindu-și rece stăpînul.

O clipă obrajii netezi ai lui Daleniecki se îmbujorară.

— Ei, poftim ! zise, fără supărare. Nici n-a catadicsit să mă anunțe, deși îmi datorează atîta.

Daleniecki mințea. Katelba îi scrisese o scrisoare de mulțumire, în care-l anunța și că se însoară, și că pleacă de la Serbinów.

Se lăsă o tăcere, în care cei doi bărbați luptau cu ei înșiși. Daleniecki se hotărî să nu mai rostească nici un cuvînt în legătură cu afacerea asta, care, la urma urmei, nici nu-l interesa. Bogumil se simți iarăși cuprins de dorința imperioasă de a deschide vorba, cerîndu-i socoteală, dar, gîndindu-se că lucrul acesta ar putea duce la desfacerea contractului și că în acest caz ar trebui să părăsească Serbinów-ul, puse stavilă gurii. Să plece din locul acesta unde frămîntase cu mîna lui fiecare bulgăre de pămînt ? Nu, mai degrabă o să-l suporte pe fantele ăsta, pentru care nu mai simțea decît antipatie. Tăcu deci, făgăduindu-și că dacă atunci cînd va controla registrele, se va isca vreo nemulțumire, va profita de ocazie ca să-i spună to-

tul. Însă cînd registrele fură controlate, nu se întîmplă nimic deosebit. Daleniecki se strîmbă, cînd văzu cît se cheltuise pentru doctor și medicamente, dar spuse :

— Febră tifoidă, naștere grea, da, da, astea-s lucruri care ne depășesc. Să trecem mai departe, dragă domnule Bogumil.

Apoi, cînd se așezară să fumeze o țigară și începură să vorbească de una și de alta, lăudă hotărîrea pe care-o luase Barbara de a se muta cu copiii la oraș.

— Se înțelege, spuse, privindu-și unghiile lucioase și cam îndoite, asemeni unor gheare. Dacă-i dați pe copii la școală și cheltuielile se vor reduce, fără-ndoială. Să știți c-ați chibzuit foarte bine. De altfel, fiecare trebuie să ne gîndim la asta, căci nimeni nu poate cheltui mai mult decît îl țin băierile.

În acești termeni se despărțiră. Daleniecki își mai ușură sufletul abia după ce-i scrise doamnei Mioduska.

„Nici nu-ți închipui cîți bani prăpădesc oamenii ăștia. Pentru ei toate cheltuielile sînt cheltuieli «absolut necesare» și noi trebuie să scoatem din buzunar pentru ochii lor frumoși. Dar, ce să-i faci ! Deocamdată, trebuie să-l suportăm pe acest domn Niechcic. Cînd stai să te gîndești, este totuși mai cinstit decît alții și cred că n-aș putea găsi altceva mai bun în această țară demnă de plîns."

Daleniecki stătu patru zile și plecă, așa cum obișnuia, întîi la Petersburg.

Seara, după plecarea lui, vătaful Olczak se așeză pe treptele verandei și începu, timid, dar îmboldit de curiozitate, să o întrebe pe Barbara ce fel de om e moșierul, pe care pînă atunci nu-l cunoscuse. Barbara își aprinse o țigară și-i povesti tot ce știa despre doamna Mioduska și despre trecutul Serbinów-ului. Pe urmă tăcură și, în liniștea nopții de vară, nu se mai auzi decît țîrîitul greierilor. După o vreme, Barbara schimbă firul discuției. Îi spuse că după ce ea va pleca la oraș, ei doi, adică el și Bogumil, vor fi nevoiți să se descurce singuri.

Bogumil se împăcase cu gîndul că gospodăria lor trebuia să se despartă în două. Erau destul de legați unul de altul ca să nu se mai teamă de vreo întorsătură neașteptată a lucrurilor. Spre mirarea părinților, Agnisia nu fu de loc bucuroasă de noua situație, ba chiar o vedea cu ochi răi. Făcea mofturi, spunînd că nu-și poate închipui altfel viața decît stînd în pensionul doamnei Wenorden. Îi aducea maică-si tot felul de argumente și de exemple, din care reieșea că numai fiind internă avea prilejul să se folosească din plin de binefacerile școlii. De fapt însă, se gîndea la atmosfera de prietenie și de voioșie care o înconjura la pension. E adevărat că Joasia după vacanță nu va mai învăța acolo, însă Agnisia legase o prietenie strînsă cu o fetiță mai mică decît ea, care nu era alta decît eleva care o întrebase chiar în prima zi cînd venise la școală dacă știe unde-i spălătorul. Agnisiei i se părea ciudat că mereu altcineva apărea pentru ea într-o lumină deosebit de favorabilă, pentru ca peste scurt timp să se cufunde iarăși în umbră. Simțea însă că așa va fi și mai departe, că toate astea îi aduceau necontenit noi bucurii și acum îi era teamă că, schimbînd condițiile de viață, le va pierde. Părinților însă nu le-ar fi mărturisit pentru nimic în lume adevărul. Argumentele cu care își apăra cauza trebuia însă să fie destul de puternice pentru a le trezi cel puțin compătimire pentru soarta ei. Barbara se simți, în sfîrșit, mișcată de frămîntările fetei și, după o clipă de descumpănire, încercă să-i dea curaj bietului copil întristat.

— Știu bine, fetițo, că în ce te privește n-ar trebui să vin neapărat la oraș. Tu ai putea să te descurci și fără mine, dar gîndește-te la Tomaszek și la Emilka. Ce-ar putea face ei acolo fără mine ? Nu văd altă ieșire, așa că fii fetiță cuminte și nu te mai întrista.

Vorbindu-i astfel, își privi fiica cu ochii ei sinceri, cu scînteieri argintii, în străfundul cărora se citeau teamă și nesiguranță. Agnisia, tulburată de privirea mamei, recunoscu pe neașteptate că, la drept vorbind, nici ei nu-i displăceau proiectele de viitor ale familiei, dar nu voise s-o

recunoască numaidecît. Își lipi obrazul de genunchii maică-si și, lăsîndu-se mîngîiată pe cap, șopti :

— Lasă, nu-i nimic. Cîteodată îmi place să fiu tristă. Simt chiar un fel de bucurie. Nu e rău că o să fim împreună. O să-i pot ajuta la lecții pe Emilka și pe Tomaszek. Nu-i așa ?

Tomaszek și Emilka îi dădeau mult de gîndit Barbarei. Nu se lăsau influențați de nimeni și ea era bucuroasă, gîndindu-se că asta dovedește personalitate și independență ; dar un glas lăuntric venea îndată să-i tulbure această presupunere, făcînd-o să se întrebe dacă nu-i mai degrabă o dovadă de inadaptabilitate și de inerție spirituală. Poate de aceea sînt gata să asculte de cele mai grosolane instincte. Nu știa să exprime asta în cuvinte, mai ales cînd era vorba de Emilka, și spunea mereu că pe Tomaszek trebuie să-l țină mai mult pe lîngă ea și că lucrul ăsta nu poate fi posibil decît la oraș.

— Fără mine, acolo, la oraș, printre oameni străini, mai rău s-ar strica. Tocmai de asta trebuie să fiu cu ei, ca să-i țin în frîu cum voi vedea că o iau razna.

Și, ca de obicei cînd puterile ne părăsesc și nu mai știm cum să ne ajutăm, își punea toată speranța în schimbarea aceasta care venea din afară. Era sigură că, o dată stabilită la oraș, va găsi mijloace mai eficace să-și crească copiii.

— Numai de-ar fi ceva de capul fetei ăleia pe care mi-a recomandat-o Arkuszowa. Că, altfel, o să se ducă totul de rîpă, se gîndi ea, ca și cum asta ar fi fost singura ei îndoială.

Totuși, în ultimul moment, fură nevoiți să amîne plecarea, căci spre sfîrșitul lunii august copiii se îmbolnăviră de pojar. Tomaszek adusese boala de la barăci, unde bîntuia pojarul, și căzu primul la pat. A doua zi, se îmbolnăvi și Agnisia și în aceeași seară Emilka avu și ea temperatură mare. Barbara se plîngea că tot anul o să aibă de furcă cu copiii slăbiți de boală și-i era teamă mai ales de Agnisia, căci, după cîte se pare, la vîrsta ei pojarul poate da mai ușor complicații serioase. Totuși To-

maszek și Emilka făcură o formă mai grea. La sfîrșitul lui septembrie, o expediară pe Agnisia la Kaliniec, găzduită deocamdată la Holszański (unchiul Daniel se temea să nu se îmbolnăvească Bodzio), iar în octombrie se mută la pensionul doamnei Wenorden, unde urma să locuiască pînă la venirea maică-si. Tomaszek și Emilka abia în octombrie se înzdrăveniră după bronșita căpătată în urma pojarului și abia în a doua jumătate a lunii octombrie, după ce dezinfectă și vărui casa, Barbara putu, în sfîrșit, să înceapă mutatul. Era obosită de multele nopți de veghe, necăjită că întîrziaseră copiii la școală și, pe lîngă toate, descumpănită de despărțirea asta mai mult decît și-ar fi închipuit. Cînd voia să mai amîne, cînd să se mute cît mai repede, pradă chinului veșnic al sufletului omenesc căruia i se urăște să facă același lucru, rîvnește mereu schimbări, temîndu-se necontenit de ele și rugîndu-se-n taină ca totul să rămînă așa cum fusese mai înainte. Cea mai grea fu ziua despărțirii. Lucrurile și mobilele de care avea nevoie Barbara la Kaliniec fuseseră expediate, în casă domnea o atmosferă de provizorat, neplăcută. Viața dinainte se zdruncinase din temelii, iar cea nouă încă nu începuse. Rînd pe rînd, li se perindară prin fața ochilor momentele cele mai însemnate din timpul celor douăzeci de ani de conviețuire: Krempa, moartea lui Piotruś, sosirea la Serbinów, moartea Teresei, moartea mamei. Și iată-i iar, stînd la gura sobei și aruncînd în foc tot felul de hîrtii ce nu le mai trebuiau, numai că de data asta ea pleca singură. Era îngrozitor de tristă, se simțea vinovată, ar fi vrut să lase în urmă o impresie bună. Îngenuncheată în fața scrinului, din sertarul căruia scotea hîrtii vechi, pe care i le dădea lui Bogumil să le arunce în foc, îi înlănțui deodată cu amîndouă mîinile picioarele.

— Bogumil... începu ea. Ar fi vrut să adauge : Te iubesc, dar nu izbuti. Șopti doar : Nu ne-a fost rău împreună, nu-i așa ?

— Ah, ce faci ? gemu el, tulburat, și o săltă spre el. Lăsară baltă hîrtiile, cuferele și rămaseră împreună toată

noaptea. Pentru prima oară Barbara nu mai simţi nici voluptatea, nici amărăciunea suportată cu dinţii strînşi, cele două sentimente diametral opuse pe care le încerca de obicei în apropierea lui Bogumil ; acum simţi doar fericirea nespusă de a-l putea face fericit pe omul cel mai apropiat sufletului ei.

Bogumil nu se aşteptase la aşa ceva.

— Dac-aş fi ştiut că, plecînd, ai să fii atît de bună cu mine, aş fi dorit să pleci mereu, glumi el a doua zi de dimineaţă, cînd se întîlniră după micul dejun ca să discute ultimele amănunte înaintea plecării.

Barbara se îmbujoră şi întoarse capul.

— Cine-i acolo ? întrebă, auzind că cineva umblă prin dormitor. Felicia ? Ce-i asta ? A şi sosit Józefat ? căci din curte pătrundea pe geam duruitul cunoscut. Felicia, tu eşti ? mai întrebă o dată.

— Da, răspunse Felicia cu voce plăcută şi vioaie, aşa cum vorbeşte omul cînd se simte bine. Poşta.

— Draga mea Felicia, zise Barbara, luînd ziarele şi scrisorile, pe unde or fi alergînd copiii ăştia ? Teamă mi-e să nu mi se îmbolnăvească iar tocmai acum în pragul plecării. Mi-ai curăţat paltonul şi şoşonii ? Ce scrisori om fi primit ? Iată una de la Daniel ! zise, uimită, privind plicul. Ce-o fi vrînd ? Şi asta nici nu ştiu de la cine e... Scrisul parcă mi-e cunoscut... ia stai... Czenstochowa. Probabil de la Lucian. Doamne, Dumnezeule ! strigă, după ce deschise scrisoarea. Bogumil ! Ştii ce s-a întîmplat ? A murit Julian !

— Sfinte Dumnezeule ! Ostrzeński ?!

— A murit Julian, repetă Barbara cu neţărmurită uimire. „Dragă Basia — citi ea — alaltăieri am primit o telegramă de la Anzelm, care-i la Petersburg, în care ne anunţă moartea fratelui nostru Julian. Michasia a plecat ieri la înmormîntare. Julian a murit subit, se pare de un atac de cord..."

Tomaszek năvăli, ţipînd :

— Tăticule ! Klimecki întreabă dacă plecăm imediat după prînz.

— Potolește-te ! îl certă taică-său. A murit unchiul Julian. Cel de la Petersburg.

Tomaszek se retrase, intimidat.

— A murit unchiul Julian, o anunță el pe Emilka, de care se izbi în pragul ușii. Cel de la Petersburg.

— A murit fratele doamnei, o înștiință Felicia pe Żarnecka.

— Oleoleo, Doamne ! Care ?! Domnul Daniel ?

— Nu. Al de era pe undeva în Rusia. Inginerul.

— Basineczka dragă, știu că ți-e greu, zise Bogumil, timid. Dar ține-ți firea !

— Mi-e greu, bineînțeles. Dar e așa de ciudat ! Pentru noi el parcă ar fi murit demult. Și totuși trăia. Acum însă a murit cu adevărat.

— Ce scrie Kociell ?

Barbara luă mecanic în mînă scrisoarea de la Czenstochowa. Își scriau foarte rar. O dată pe an, sau poate nici atît, Barbara îi scria Oktawiei, care locuia acum la Piotrków. Sabinei îi scria și mai rar. Lucian le trimitea de obicei felicitări de sfintele sărbători.

— Ce scrisoare lungă ! Din partea lui ? Zău, nu știu ce-o mai fi și asta ! Și-a schimbat scrisul că abia-l recunosc. Mă vestește și el că a murit Julian, spuse după ce începu să citească. Mi-a scris la o oră după ce-a primit telegrama. Noi de ce n-om fi primit nimic ? se gîndi ea, întristată. Anzelm ne tratează întotdeauna ca pe niște străini. Știi ce mai scrie Lucian ? Julian simțise probabil că-l pîndește moartea ; nu demult i-a trimis jurnalul lui. Vezi, ținea un jurnal, se întoarse, cu reproș spre bărbatul ei, ca și cum ar fi subliniat prin vorbele astea meritele unui om blamat pe nedrept. Dar de ce i l-o fi trimis lui Lucian ? Stai... scrie și asta. „Mi l-a trimis mie, ca fiind soțul Teresei, față de care nutrea un sentiment deosebit, și pentru că am fete mari. Era convins că numai femeile sînt capabile să păstreze asemenea amintiri. M-a rugat să fac niște cópii pentru tine și pentru Ostrzeński.“

Barbara nu reuși să citească scrisoarea pînă la capăt ; fu chemată în poiată, unde găinăreasa aștepta ultimele dispoziţiuni.

Întorcîndu-se, se gîndea, mîhnită :

„Doamne, Doamne ! Nu-mi găsesc nici timp, nici liniște să mă gîndesc la toate astea. Rău s-au destrămat legăturile de rudenie dintre noi ! Mi-a murit fratele și parcă nu s-ar fi întîmplat nimic. A lăsat un jurnal... Poate că nu era chiar așa cum mi l-a descris Maria Hlasko. Chefliii și stîlpii de cafenea nu scriu jurnale. Trebuie c-a avut el ceva de spus. Ah, de-aș putea să-l citesc cît mai repede, își zise în speranța că numai astfel și-ar putea regăsi fratele și totodată ar putea simți pierderea lui.“

Cînd intră-n casă, bagă mîna în buzunarul șorțului să scoată cheile și dădu peste scrisoarea lui Lucian.

— Poate Lucian mai scrie ceva de jurnalul ăsta ?

Despături scrisoarea și începu să citească mai departe de unde rămăsese.

„Și acum, Baszko, curînd, curînd mă duc și eu. Cînd ne-am văzut acum doi ani la Kaliniec, îți amintești, cînd cu moștenirea, eram bolnav, dar nu de cancer cum mă temusem, aveam un chist la stomac. Am scăpat de el. Dar acum mi-e mai rău ca înainte, rău, nu glumă. În curînd, deci : *finita la commedia !* Da, scumpa mea Baszka, nu știu zău dac-o mai duc o lună !“

— Ce zi nenorocită ! murmură, speriată, Barbara. Ce de vești sumbre !

Citi mai departe, descifrînd cu greu semnele necitețe, împrăștiate.

„Îmi făgăduiseși că vii la mine, Baszko, dar n-ai venit. Aș fi avut să-ți spun atîtea ! M-au încercat atîtea gînduri... Acum nu mai are nici o importanță. Căci oricît mi-am dat silința, n-am aflat ce înseamnă să fii om adevărat. Înseamnă oare să cunoști tot ce este accesibil simțurilor și sufletului nostru, să poți împlini tot ce dorești, să știi totul ? Ori poate, dimpotrivă, să trăiești oricum, să nu-ți bați capul să afli prea multe, să înfăptuiești totul la-ntîmplare, dar să faci astfel ca în fiecare oră a vieții să se întîl-

nească în inima ta cerul cu pămîntul ? Vezi ce fel de gînduri îmi trec prin cap ? Teresa s-ar bucura. Ea, care mă socotea un chefliu de rînd, care era mult mai cultă ca mine, dar îi plăcea să filozofeze mai curînd cu alții decît cu mine. De la moartea ei, mi-am pus la încercare mult creierul, am citit mult. Și am trăit. Știu că porți corespondență cu Oktawia. Ți-o fi scris poate că, în afară de fabrica de ciment, aveam o moșie lîngă Czenstochowa. Am vîndut-o, mi-am măritat fetele, am condus diferite întreprinderi, am făcut afaceri, am pus la cale felurite asociații, m-am distrat și cu toate astea habar n-am cine și ce sînt de fapt. Cred că nu-i nimic de capul meu. În tot ce-am făcut am pus o părticică din mine, dar unde sînt eu, întreg, din cap pînă-n picioare ? Mă înspăimîntă gîndul că vor veni timpuri în care omul se va fărîmița și mai mult, cînd va fi ciopîrțit în bucățele. Voi, în colțișorul vostru, poate nu vă dați seama, dar eu am impresia că asupra lumii va coborî ceva neomenesc, care va distruge omul. Nu știu ce anume, nu știu ce chip va lua, dar de venit, simt că vine. Putere, afaceri, mașini ! Cunosc toate astea. Le-am încercat pe propria mea piele și mereu repet : afaceri, putere, mașini. Toate astea înlătură omul, omul ca individ. E nevoie de mase umane. Ori poate asta o fi însemnînd apariția unui alt fel de om ? Poate că individul nu va mai fi omul, ci un fragment din el, și poate că din aceste fragmente se va plămădi o masă umană, dar asta nu se mai potrivește cu mine. Am vrut să mă apăr. Am visat să duc o viață pe deplin armonioasă. Dar poate nici nu merita să aperi, să cauți această fărîmă neînsemnată numită : om ? Acum pentru mine nimic nu mai are însemnătate. Sînt la un pas de moarte. În fața acestui mic eveniment, fiecare dintre noi trebuie să fie întreg, să încerce să se adune. Nici o fărîmă din ființa noastră nu poate fi salvată sau răscumpărată. Mă gîndeam, mai demult, dacă omul poate ajunge pînă acolo, încît, la un moment dat, să accepte moartea trupească. Și iată că lucrul acesta este posibil. Căci dacă te doare totul așa cum mă doare pe mine, nu-ți mai dorești decît să înceteze odată durerea asta. Și cînd știi, așa cum

știu eu, că aici pe pămînt nimic nu poate să-ți aducă alinare, nu-ți mai rămîne altceva decît să dispari. Da, să dispari, fără măcar să-ți mai pese de ce te așteaptă după moarte. Așadar, sînt gata să mor, să dispar definitiv. E clar, nu ? Te întrebi poate de ce eu, care de obicei nu prea scriu, m-am apucat acum să-ți înșir atîtea lucruri triste ? Îți scriu, Baszko, pentru că după moartea Teresei tu mi-ai fost ființa cea mai apropiată, ca nimeni altul. Știu că eu în schimb nu ți-am oferit mare lucru, așa că nu mă tem că vorbele mele te vor mîhni prea mult. Deși, trebuie să recunosc, ai dat întotdeauna dovadă de multă sensibilitate. Iartă, deci, unui bătrîn grav bolnav că te chinuiește din egoism, ca să-și ușureze sufletul. Prostii ! În fiecare minut mor sumedenie de oameni ! Cînd te-am condus cu Michasia la Serbinów, pentru prima oară, erai tare abătută, dar mi se pare că pe urmă ai fost fericită. M-am bucurat în sinea mea, zicîndu-mi că poate am contribuit și eu la asta. Cînd am rămas singur pe lume, am fugit de voi, de tine, Baszko... Tu n-ai știut... Mă gîndeam că ești fericită, căci să fi știut că nu ești fericită... dar ai fost într-adevăr fericită, Baszko, așa-i ? Am auzit că ai copii tare frumoși și simpatici. Poftim, am scris și-am tot scris, cînd de fapt voiam să vă fac doar o rugăminte. Veniți amîndoi la mine în iarna asta. Abia acum am izbutit să-mi lichidez afacerile mai vechi și sînt pe punctul să termin căsuța pe care am durat-o pe cele nouă pogoane pe care le aveam. Deocamdată, sînt aici, dar peste cîteva zile trebuie să plec la Wroclaw, la un făcător de minuni în materie de cancer. O să stau cam o lună în clinică, pe urmă, dac-oi mai trăi, mă întorc și atunci vă aștept să veniți ! Casa e mare, o să stăm de vorbă, o să ne aducem aminte de vremurile trecute, o să facem muzică. Mai răsuflați și voi puțin după atîta muncă. S-ar putea să vină și fetele mele. Scrie-mi la clinica universitară din Wroclaw."

Barbarei i se împăienjeniră ochii de lacrimi.

— Ce om ! Ce scrisoare de om nebun... „Mi-ai fost ființa cea mai apropiată... Am fugit de voi, de tine"... O, Doamne !

Își aminti că după moartea Teresei, o vreme, Lucian trezise în ea admirație și uimire.

„S-ar putea ca admirația aceea să fi fost dragoste ? se întrebă ea. N-oi fi știut poate să-mi dau seama cînd a răsărit dragostea. Și uite așa am trecut unul pe lîngă altul..."

— Basia ! strigă Bogumil. Basieczko ! Masa e gata ! Copii, unde-i mămica ?

— Aici, vin numaidecît ! Așezați-vă la masă și începeți să mîncați.

Fără să vrea, ascunse scrisoarea în sîn.

Bogumil o întîmpină în pragul sufrageriei.

— Basinko... De ce ești atît de schimbată ? Ce-i ? Nu ți-e bine ? Ești atît de palidă !

— N-am nimic, dar știi... Lucian îmi scrie că e foarte grav bolnav. E obsedat de gîndul morții.

— Pentru numele lui Dumnezeu ! se întristă sincer Bogumil. Ce de vești triste tocmai în ziua plecării ! Dar ce are ? O fi exagerînd. Arată-mi și mie scrisoarea.

— Da, nu știu... nu știu unde-am pus-o, răspunse Barbara, tulburată. Ai dreptate : parcă nici el nu știe ce scrie. Zice, de pildă, că nu crede să mai trăiască nici o lună și pe urmă ne invită să venim la iarnă la el.

— Vezi ! Nu te mai necăji, scumpa mea. Destul necaz cu moartea lui Julian.

Klimecki trase careta la scară înainte de a apuca ei să termine prînzul.

— Copii, puneți-vă paltoanele ! Dragă Bogumil, spune-i Feliciei să scoată valizele. Vin numaidecît.

Bogumil alergă la caretă să așeze bagajele. Nu putea s-o-nsoțească la oraș ; aștepta un mecanic să-i repare locomobila stricată. Mecanicul își făcuse timp să vină tocmai în ziua aceea și Bogumil ținea neapărat să fie de față cînd repară locomobila, pentru că nu era a lui : o împrumutase de la un moșier din vecinătate. Olczak fu rugat, așadar, să-i țină tovărășie Barbarei pînă la oraș.

Barbara mai rămase o clipă în dormitorul pustiu. Se uită în juru-i şi se opri în faţa ferestrei. Fără să-şi dea seama, începu să declame în şoaptă :

Striveşte totul, moartea, în lumea asta mare.
Şi viermele se-ascunde în cea mai mîndră floare. [1]

„Ah, în tinereţe deseori repetam versurile astea. Şi Lucian de asemeni. Cu vocea lui groasă, de bas. Ce mai rîdeam, ce mai ţipam !"

— Mămico ! Basia ! o strigau cei din curte.

Ieşi repede pe verandă. Ziua era rece şi noroasă. Numai deasupra porţii de la intrare, strălucea, spre sud, la marginea zării, sub norii care atîrnau grei, o fîşie de cer curat, atît de luminos, plin de prospeţime şi de strălucire, că parcă vara întregului pămînt s-ar fi concentrat în crîmpeiul acela de azur cald.

— Felicia, ia-l pe Tatar şi închide-l ! Altfel o să se ia după noi ! strigă Barbara.

— Aveţi grijă de uşă să nu se deschidă pe drum. Clanţa-i cam slăbită, le atrase atenţia Bogumil. Copii, aveţi grijă de mămica ! Daţi-i să mănînce şi n-o lăsaţi să fumeze prea mult. La revedere, Basia ! Nu te necăji, draga mea. Ce să-i faci, morţii cu morţii ! Noi mai avem pentru cine trăi. Tomaszek, te rog să-ţi vezi de lecţii şi să fii ascultător ! Emiluchna, mai sărută-l o dată pe tăticu. Gata ! Plecarea ! Mergeţi cu Dumnezeu. Klimecki, nu uita să treci pe la cooperativă.

17

Pînă să iasă careta pe poartă, Bogumil o şi pornise spre curtea de acareturi. La început, merse repede, apoi îşi domoli pasul şi, oprindu-se între eleşteul unde vara spălau oile şi şopronul pentru unelte, începu să înfigă vîrful ascu-

[1] Din poemul *Maria* de A. Malczewski, considerat ca punct de plecare al romantismului polonez (1825).

țit al bastonului în frunzele ude de arțar pe care vîntul, stîrnit cu o zi înainte, le cărase pînă acolo. După ce strînse destule în vîrful bastonului, le scutură la pămînt.

„Basia n-a zis nimic că n-o conduc, se gîndi el. Sigur... Nenorocirea aceea... Doar îi e frate..."

Mai merse cîțiva pași, dar iar se opri și iar începu să împungă frunzele cu vîrful bastonului.

„Păcat că nu i-am putut însoți ! Aș mai fi fost cu ei cel puțin pînă diseară. Te pomenești c-or fi uitat să le aprindă focul în sobe. S-a lăsat frig și umezeală..."

I se făcu milă și de el.

„Grea iarnă o să am anul ăsta. Grea."

După ce mașina fu dreasă, se înapoie acasă, aprinse lampa și se apucă să răsfoiască ziarele. Ca de obicei, la ceasul ăsta de seară. Cînd se întorcea de la cîmp, întotdeauna zăbovea așa cîtva timp, înainte de a-și vedea nevasta și copiii. Dar cît timp răsfoia ziarele, auzea prin perete zgomotul din casă. Nici cînd rămîne singur în toată casa, bărbatul nu-și schimbă prea mult tabieturile.

După o vreme, cînd, așa cum i se păru, parcursese ziarul, se ridică, luă lampa și porni să vadă cum arată casa, acum pustie.

Din dormitor, lipseau paturile pe care le expediaseră la Kaliniec, șifonierul și masa. Într-un colț o grămăjoară de jucării vechi, în mijlocul camerei un scaun, și pe scaun o mănușă de-a Emilkăi. Bogumil luă mănușa și o băgă în buzunar. În geamul ferestrei din față își zări chipul, printre zigzagurile luminii care jucau în apele sticlei. De obicei, de cîte ori venea din camera lui, își zărea în geamul acesta copiii jucîndu-se... Se apropie mai mult de geam parcă în speranța că vor răsări de undeva. Dar nu văzu decît grădina cufundată în întuneric. Se întoarse cu spatele.

În camere era cald, căci și în dimineața aceea făcuseră focul ca de obicei. Căldura asta, care plutea în camerele pustii, răsunînd de pașii lui, îi făcu rău și-l înfioră ca așternutul cald încă din patul unui mort. De-acum încolo va încălzi doar puțin sobele, doar atît cît să nu pătrundă umezeala. Umblînd de colo colo, ca și cum ar fi căutat

ceva, Niechcic auzi de partea cealaltă a casei, în salon, zgomotul cunoscut al obloanelor care se închideau.

— Felicia ?! strigă el.

— Eu sînt, răspunse femeia și se ivi numaidecît în ușă.

Bogumil ar fi avut chef să stea cu ea de vorbă despre toate cîte se întîmplaseră în ziua aceea, dar Felicia părea atît de veselă, că nu se pricepu cum să înceapă. Se vede că mutatul și toate celelalte n-o necăjiseră de loc. Și păruse atît de legată de copii și de Basia !

În schimb, îi veni în ajutor bătrîna Żarnecka. Răsări de nu știu unde ca să-l întrebe ce-ar dori să-i pregătească pentru cină, dar mai mult ca să ia seama cum arată casa acum cînd toți plecaseră. Privi de jur împrejur, încrucișîndu-și mîinile pe pîntecul impozant. Era știrbă și gura căzută luase forma unei jumătăți de cerc.

— Of, Maică Precistă, zise ea, mare jale pe-aici fără doamna și fără copii !

La auzul acestor cuvinte Bogumil simți că-l gîdilă ceva în gît. Bătrîna asta bețivă parcă-i citise în suflet. Mare jale, într-adevăr, dar nu știa dacă-i era dor mai mult de Basia sau de copii. Sau poate că nici nu era vorba de cineva anume, ci de toți la un loc, de viața pe care o duceau aici împreună. Poate tocmai lucrul ăsta-i lipsea. Nu voia să caute răspuns. La urma urmei, cine-ar putea spune pe ce anume se-ntemeiază sentimentele omului ?

— Sîmbăta viitoare mă duc la Kaliniec, la doamna, zise el. Mi-a lăsat vorbă să iau lenjeria de la spălat. Nu știți ce se aude cu lenjeria ? O să fie gata pînă atunci ?

Felicia se mohorîse ca și cum bătrîna Żarnecka îi spulberase, cu vorbele ei, cele mai frumoase speranțe.

— Păi, zise ea, abătută și oarecum în batjocură, pînă-o veni ziua aia mai sînt aproape două săptămîni.

Bogumil însă credea că-i de datoria lui să se îngrijească din timp ca lucrurile să iasă bine. Nu-și găsea astîmpăr și parcă se mai înviora.

— Să nu uit să iau mere pentru copii. Mîine să dăm jos din pod coșulețul ăla cu capac, ca să-mi aduc aminte,

Și așa, tot spunîndu-le să pregătească ba una, ba alta, își simți inima mai ușoară.

După cîteva zile, cînd trecea călare de-a lungul hotarului dinspre Pamientów, Bogumil se întîlni cu Leon Woynarowski, pe care nu-l mai văzuse de multă vreme. Tolănit în brișca lui căptușită cu piele, domnul Woynarowski îl salută cu obișnuita-i afecțiune melancolică :

— Bună ziua, scumpe vecine. Umblu, privesc și calculez pagubele, adăugă, zîmbind.

— Eu în schimb am rămas văduv, se grăbi Niechcic să-i dea de știre. Nevasta s-a mutat cu copiii la oraș.

Dar, temîndu-se să nu fie greșit înțeles, se apucă să-l lămurească :

— Ne-am tot gîndit cum e mai bine să procedăm. Pînă la urmă, m-am convins că, pentru copii, ăsta ar fi cel mai sănătos lucru : să stea la oraș cu mama lor, mai ales că așa și cheltuiala e mai mică decît dacă-i dădeam în gazdă. Vorba aceea...

Ar fi vrut să mai spună ceva cam de soiul ăsta : „cînd dai jos muierea din căruță, caii trag mai lesne", dar îi rămase vorba-n gît. Niciodată nu era în stare să glumească pe seama neveste-si, așa cum fac toți, dar ce putea face ? Doar n-avea să-și schimbe la bătrînețe firea ? Zise doar :

— Am hotărît împreună să se mute și ea la oraș.

Vestea asta îl lăsa rece pe Woynarowski, care trăise toată viața despărțit de nevastă. Pe de altă parte, abia dacă-și aducea aminte de Barbara.

— Dacă-i așa, murmură el afabil, vino mîine la mine la *whist*. Încropim o partidă, un rober mic. Dacă n-o ieși nimic, apăi e la mine fata mea cea mai mică. E jucător de cărți cum sînt eu domnișoară, dar nu-i nimic, jucăm în trei cu o mînă moartă.

Însă Bogumil avea impresia că orice pas făcut de el pe cont propriu îl îndepărtează de sîmbăta aceea în care urma să plece la Kaliniec. Mulțumi, se scuză, inventînd nu știu ce treburi, și-i făgădui că pe viitor îi stă la dispoziție.

Deşi făcea tot ce putea să-i treacă mai repede timpul, sîmbăta mult dorită se îndepărta parcă tot mai mult, cum se întîmplă întotdeauna cînd aşteptăm ceva cu nerăbdare. Luni părea foarte aproape, dar joi se îndepărtă iarăşi. Cu toate că lăptarul îi adusese veşti de la ai lui, gîndul că cine ştie ce s-o fi întîmplat pe-acolo nu-i dădea pace. Desigur, Barbara o să-şi găsească un cerc al ei în care el se va simţi străin. Doar îşi dorise atîta să se mute, să trăiască la oraş.

„În sfîrşit, şi-a văzut visul cu ochii, se gîndea el. O fi oare mai fericită ? Poate schimbarea asta o s-o facă mai veselă, mai senină. Mai caldă !"

Nici de ce-o să fie în sîmbăta aceea nu era prea sigur. Le spusese că va veni duminică dimineaţa, dar acum s-a gîndit să le facă o surpriză venind mai devreme şi nu ştia cum va fi primită.

Cînd coborî, pe înserate, din docarul încărcat, în faţa casei galbene de pe Raciborskie Przedmieście, inima îi bătea cu putere.

„Poate au musafiri, — se gîndea, urcînd scara. Ori poate nu-i nimeni acasă ? Poate Basia s-a dus cu copiii în vreo vizită, sau la cofetărie ?"

Nici una, nici alta. Barbara era acasă şi era singură.

— Cum ? întrebă, uimit. Copiii nu-s acasă ? Pe unde umblă noaptea, pe întuneric ? Pe ploaia asta, pe vremea asta cîinească ?

— Nu ştiu. Crezi că pot să-i supraveghez ? Şi-apoi, s-au făcut şi ei mari. Nu pot să-i ţin legaţi de fusta mea. Au colegi, colege.

Bogumil era însă mirat că Barbara, care nu demult, la Serbinów, îşi ieşea din minţi cînd nu-şi vedea pe-aproape copiii, aici dădea dovadă de atîta nepăsare.

— Dragul meu, spuse ea, oarecum atinsă. Dacă locuieşti într-un pustiu, fără să vezi în jurul tău picior de om şi dacă, pe deasupra, eşti înconjurată de eleştee şi de iazuri, nu-i de loc de mirare să stai mereu cu ochii pe copii şi cu spaima-n suflet.

Bogumil voi să-i spună că și la Kaliniec era un rîu care străbătea orașul, dar se reținu. Ba se grăbi chiar să-i arate Barbarei că e absolut de acord cu ea.

— Ai dreptate ! Așa-i. Copiii s-au mărit, n-ai ce le face. După puțin, privind în jur, întrebă totuși : Nici Emilka nu știi unde s-a dus ?

— Ba da ! Emilka știu unde s-a dus, răspunse Barbara apăsat. Am trimis-o chiar eu prin vecini să se joace cu o fetiță mai mică. Dacă stă în casă mă tot sîcîie că vrea să ne întoarcem la Serbinów.

Se așezară, tăcuți, de o parte și de alta a mesei. Niechcic își aprinse o țigară. Barbara însă nu voia să fumeze si ăsta nu era semn bun. Stătea cu bărbia sprijinită în pumn și se uita pe sub sprîncene la Bogumil cu o privire și tristă, și ironică. După o vreme, spuse :

— Dacă vrei să știi, pe Tomaszek și pe Agnisia aproape că nu-i văd toată ziua. Nu-s mai niciodată acasă.

La jumătatea frazei, vocea ei joasă se frînse într-un fel de vaiet subțire.

Se ridică brusc și, plimbîndu-se prin cameră, adăugă :

— Pentru Tomaszek e nevoie de o mînă de bărbat. Fie a tatălui, fie a cuiva străin. Eu nu cred c-am să-l pot stăpîni.

Niechcic fu cît p-aci să-i amintească soției ce-i tot îndrugase aproape un an în șir, că la oraș și fără maică-sa lîngă el, Tomaszek sigur o s-o ia razna. Dar știa că dacă ar deschide vorba, Barbara ar începe să-i toarne la argumente ca să-și apere noul punct de vedere, întocmai cum făcuse și-atunci. Tăcu și pentru că se simțea abătut. Va să zică la asta se reducea toată tevatura cu mutatul la oraș spre binele copiilor ! Mai grav era însă că Barbara vorbea și-l privea, de parcă el ar fi fost principalul vinovat. Mai că-i venea și lui să creadă ce-i spusese lui Woynarowski, ba chiar începea să-și spună că toată răspunderea cade pe capul lui.

Ce-i drept, povestea cu copiii nu i se părea chiar atît de îngrozitoare. Era și el de părere că pot merge oriunde, să vadă lumea și să se-nvețe cu oamenii. Dacă se întrista,

se întrista gîndindu-se că Barbara nu-i mai avea lîngă ea. Nu-i mai tremura sufletul pentru ei, într-adevăr, dar suferea totuși. Sau poate se prefăcea numai că i-a pierit teama. Ar fi dorit să știe cel puțin dacă șederea la Kaliniec o mulțumea.

— Oricum, zise el, aici o duceți mai bine. La Serbinów s-a făcut urît... e frig... noroi...

— Și ce-i cu asta ? Dacă ai galoși ca lumea ce-ți pasă de noroi ?

— Da... vezi bine... zise grăbit Bogumil. Cînd fu să bea ceaiul se uită la slujnică și spuse : Ai găsit cel puțin o fată drăguță și, după cum văd, la locul ei.

— Da, recunoscu Barbara în silă, fata e bunicică.

— Vezi ! Și tocmai asta te neliniștise. Ți-era teamă că totul o să se dea peste cap dacă nu găsești o fată cum trebuie.

Barbara nu mai era de mult de această părere.

— Slujnica, zise ea, tristă, e lucrul cel mai puțin important.

— Foarte bun ceai, schimbă Bogumil vorba. Cel puțin aici ai apă bună de la fîntîna monumentului.

De data asta Barbara își lovi palmele de uimire, ba chiar izbucni în rîs.

— Ei nu, că asta le-ntrece pe toate ! strigă ea. Bine, dar nu-ți dai seama ce porcărie bei ? Fîntîna monumentului nu mai există. Fac un scuar acolo sau așa ceva. Oricum, fîntîna e condamnată, s-a închis de mult și sîntem nevoiți să folosim apa asta îngrozitoare.

Bogumil era de-a dreptul îndurerat că tot ce-și dorise și tot ce-ar fi putut s-o bucure pînă la urmă mai mult o întrista.

Poate însă greșea. Vrînd să se convingă, întrebă :

— Tu nu stai singură tot timpul, nu-i așa ? Te vezi cu oamenii, nu ? Nu stai, repetă, nu-i așa, tot timpul singură ?

— Ba singură, răspunse Barbara apăsat. Stau tot timpul singură. Și nici nu-mi doresc altceva. Musafirii mă plictisesc. Au fost pe la mine alde Ostrzeński și Holszański. Mă rog, totul a fost foarte bine. Dar de dorit, nu-i doresc.

Mai ales acum cînd mă tot gîndesc la Julian și la amărîtul acela de Lucian. I-am scris. Știi ce spune Michasia ? Că Julian a murit sărac lipit. L-au îngropat pe cheltuiala clubului.

— De... oftă Bogumil.

Barbara continuă :

— Mie întotdeauna mi-a plăcut singurătatea și liniștea. Spune tu : mi-a plăcut mie vreodată să iau casele la rînd ? Dac-aveam puțin timp liber, după-amiaza sau cînd se nimerea, cea mai mare plăcere a mea era să stau acasă, să citesc sau să-mpletesc ceva...

„Asta așa e, Barbara a refuzat totdeauna să meargă cu mine în vreo vizită", gîndi Bogumil, dar cu glas tare spuse :

— E-adevărat, dar ți-era mereu urît. Îmi tot spuneai că te-ai sălbăticit, c-ai vrea să vezi lumea. Că la oraș ești înconjurată de oameni.

— Of, Doamne ! Că greu ne mai înțelegem, zise ea, îmblînzită, dar cu o umbră de supărare. Aici sînt înconjurată de oameni. Cînd spuneam asta, nu mă gîndeam să fiu veșnic în compania cuiva, ci pur și simplu să știu că există în jurul meu oameni. Acum poate c-aș avea și eu chef să mă duc pe undeva, dar aici, ca să scoți nasul din casă, trebuie să te îmbraci, să încui, să fereci. La țară îmi aruncam șalul pe umeri și gata...

— Înțeleg, înțeleg, o asigură Bogumil, abia stăpînindu-se să nu spună că ani de zile n-o auzise spunînd altceva decît : „Aici nu-i ca la oraș".

Un lucru reieșea limpede : speranțele Barbarei nu se prea adeveriseră, nu găsise ce așteptase și deci nici noile condiții de viață n-o satisfăceau. Deși spunea mereu „da, da, desigur" și deși tot ce susținea acum Barbara în legătură cu lumea, cu societatea i se părea just și în acord cu vederile lui, era limpede, totuși, că ea se simțea, mai mult ca oricînd, nedreptățită.

Dar de data asta Bogumil nu mai era dispus să considere că plictiselile ei ar mai putea avea vreo importanță în viața lor și nici măcar să le socotească o manifestare

caracteristică felului de a fi al Barbarei. De data asta era convins că totul se va întoarce în bine. Dacă ei nu-i plăcea viața la oraș, însemna că-i era dor de casă și poate și de el. Deocamdată, nu reacționa în nici un fel, bea ceai, fuma și se topea de dorul ei. Cît ar fi vrut să-i spună: „Întoarce-te la Serbinów! Fără tine mă perpelesc."

Abia cînd veniră copiii și casa se umplu de larmă și de veselie și cînd toată lumea nu întreba decît ce mai e nou la Serbinów, abia atunci se încumetă și el să-și dea pe față, într-un fel, gîndurile.

— Mămica e foarte frumoasă azi, zise el.

La drept vorbind, nici nu știa dacă era sau nu mai frumoasă decît de obicei, dar el o găsea mereu mai frumoasă. Ochii ei licăreau ca argintul, năsucul era atît de semeț, gura, ca o floare de lumină pe chipul sever, părea atît de pură și de nevinovată, iar vocea ei joasă suna ademenitor, așa cum foșnesc sub vînt lanurile coapte. Niciodată, nici chiar în tinerețe nu se dăduse în vînt după comparații poetice, dar cînd se uita la Barbara, se schimba dintr-o dată într-un bard care-și cîntă în versuri iubita.

Basia avea o mulțime de cusururi care l-ar fi putut plictisi pe oricine, chiar dacă ar fi fost vorba de cea mai frumoasă femeie. Dar atunci cînd o privea, lui i se păreau toate o nălucire. Singura realitate era doar obrazul acesta, plin de făgăduințe niciodată împlinite. Nu credea nici în cuvinte, nici în fapte. Credea numai în obrazul acesta, în frumusețea lui amară.

Ajunsese însă pînă acolo, încît atunci cînd voia să-i spună măcar ceva din toate astea nu-i spunea de-a dreptul, ci adresîndu-se copiilor. Băgase de seamă că astfel spusele lui erau mai bine primite și cu mai multă plăcere decît atunci cînd rămîneau singuri. În clipa aceea însă n-avea cum afla dacă-i făcuseră sau nu plăcere, căci copiii puseră stăpînire pe amîndoi pentru tot restul serii.

La sfîrșitul cinei, Agnisia, după oarecare șovăială, le spuse că ar trebui să dea o goană pînă la o colegă pentru că nu știa bine ce anume aveau de pregătit la istorie. Colega ei locuia cam departe, la pensionul doamnei We-

norden. Dar ea o să-și dea toată silința să fie peste o oră înapoi.

— Tot timpul te duci la pensionul doamnei Wenorden, oftă Barbara. Ți-o fi părînd rău că nu mai stai acolo și că noi ți-am stricat socotelile.

Agnisia răspunse, plictisită :

— Bine, atunci nu mă mai duc, nu mă mai duc.

Dar abia sfîrșiră cu Agnisia și ieși la iveală că Tomaszek, deși nu-și pregătise încă lecțiile, abia aștepta să iasă în curte să-l vadă pe Klimecki, care înnoptase acolo cu caii. Dojenit, se așează posomorît în fața cărților, însă peste scurt timp se ridică, aducîndu-le la cunoștință că știe tot. Își pierdură mult timp pînă să-l convingă că nu știe nimic. În sfîrșit, copiii începură să se pregătească de culcare, numai Emilka se tot codea, voind să mai stea cu tata. Bogumil o sărută și-i spuse :

— Ei, acum nu mai are rost să-ți îndrug povești de adormit copiii, ca atunci cînd erai fetiță mică.

Cu toate astea, după ce copiii intraseră-n așternut, se duse în camera lor și, plimbîndu-se încolo și-ncoace, încercă să-și amintească :

— Cum era : a fost odată un păstor care-și păștea turma în munți...

Iar ei făcură haz, ca în copilărie.

Pe urmă, Bogumil trecu în camera numită „birou", unde i se făcuse patul pe o canapea. Veni și Barbara să vadă, după cum spunea, dacă e bine pus așternutul. Într-adevăr, se dovedi că numai pentru asta venise. Nu vorbea decît de copii și de nimic altceva.

Bogumil, încurajat nu demult de reînvierea atît de gingașă a speranțelor în ce privește căsnicia lor, fu gata, gata să se supere, să-i întoarcă spatele și să-i spună : „Dacă nu-ți place de mine, du-te și să nu te mai văd în ochi".

Dar numai acela care și-a pus la încercare iubita, care a văzut-o umilindu-se, pocăindu-se, căzîndu-i în genunchi să-i ceară iertare pentru o clipă de indiferență, ar fi îndrăznit să se poarte cu atîta brutalitate. El însă se temea

și acum să n-o supere, se purta cu cea mai mare grijă și tot mai aștepta suprema dăruire niciodată împlinită.

Se îmblînzi pe loc și începură iar să vorbească de copii. Barbara se plîngea.

— Cred că ne iubesc numai din pricina Serbinów-ului. În afara Serbinów-ului, noi nici nu existăm pentru ei. Eu cel puțin.

— Nu-i chiar așa de grav cum spui. Și, la urma urmei, de ce nu ? Acolo s-au născut, acolo au crescut. Acolo și-au trăit viața. Rareori se întîmplă ca cineva să-și iubească părinții altfel decît așa. Și pe urmă, adăugă mîhnit, cum să ne iubească dacă nici măcar noi nu ne iubim unul pe altul ?

— Cum așa ? se sperie Barbara. Tu spui mereu că mă iubești.

Bogumil rîse amar. Iată, așadar, ce-nsemna pentru ea dragostea lor !

— Te iubesc, te iubesc, îi vorbi el ca unui copil. Și acum, noapte bună ! Mi-e tare somn.

Plecă, mîhnită că nu mai vrea s-o asculte.

„Greu, greu !“ se gîndi el.

Rămase deci aproape tot atît de singur ca și-n ajun, la Serbinów. A doua zi se sculă totuși înseninat. La drept vorbind, se obișnuise cu burlăcia lui aproape permanentă. Se rușina numai la gîndul că mai toți ceilalți bărbați erau de bine, de rău, fericiți cu nevestele lor în privința apropierii trupești, el singur era un biet persecutat. Dar nu era nici animal, nici primitiv ca să nu-și poată înfrîna dorințele, sau să-și închipuie că lucrul acesta ar fi cel mai important în viața unui bărbat. Acum, după ce trecuse cu buretele peste amărăciunea lui de ieri, fu înclinat să creadă că Basia prelungise discuția cu el pentru că, în sufletul ei, ar fi dorit să rămînă. Duminică, se arătă toată ziua veselă și îndatoritoare. Părea chiar amărîtă că în după-amiaza aceea el trebuia să plece. Se adresă de cîteva ori copiilor :

— Fiți cuminți, că acuși pleacă tătucu și iar rămînem singuri, singurei.

In timpul mesei, se tot uita, să vadă dacă lui nu-i lipsește ceva.

Era firesc să creadă, așadar, că dacă nu-i plăcea la oraș, nu-i plăcea pentru că nu erau împreună. Descoperirea asta îl bucură așa de mult, încît nici nu-l mai întristă despărțirea. În drum spre Serbinów își făcea socoteala să strîngă și să dea la treier căpițele, dacă a doua zi n-o ploua. Ieșind din oraș, se îndreptară spre șosea pe o ulicioară dosnică, nepavată. Apa băltoacelor se auzea din cînd în cînd clipocind sub roți. Căsuțe sărmane, cenușii, căzute-ntr-o rînă, se înșirau una lîngă alta, iar printre ele, pe alocuri, se zărea cîmpul cu verdele crud al semănăturilor de toamnă, peste care cerul înserării strălucea într-o fîșie palidă, ca de metal. Deasupra ei se îngrămădeau nori vineții, văluriți, ca de primăvară. Nu ploua, dar totul împrejur mustea de apă. Ulicioara era pustie. Doar o fetiță, cu o broboadă legată strîns peste piept, sărea prin băltoace, iar înaintea cailor mergea un om, ducînd în spate o cutitoaie de tocat varza. Părea mai degrabă un obiect colțuros care merge singur decît un om. Suportul uriaș al cutitoaiei îl acoperea din creștet pînă-n tălpi și din subsuoară îi ieșea mînerul de lemn al cutitoaiei. Auzind tropotul cailor, omul se trase la o parte, făcîndu-le loc să treacă.

Peste puțin, trăsura începu să duruie pe șosea. Fîșia lucitoare de cer fu iar acoperită de nori. Se lăsa seara. Aerul mirosea a cîmp și-a umezeală. Trecură pe lîngă o casă mohorîtă, apoi pe lîngă doi copaci încremeniți în tăcere.

Cam pe la jumătatea drumului, auziră un duruit neîntrerupt: venea spre ei, pe șosea, un șir lung de care. Klimecki trase la marginea șoselei și mînă încet caii pe fîșia desfundată și plină de hîrtoape. Roțile scrîșneau, izbindu-se de pietre. Șirul căruțelor nu se mai sfîrșea. Niște căruțe cu coviltire înalte, încărcate cu sfeclă. La spatele fiecăreia atîrna, între roți, protejat de un înveliș de sîrmă, un felinar. Lumina de un galben-tulbure a felinarelor luneca peste cîmp și pe șosea, smulgînd din

întuneric cînd luciul ca de oglindă al băltoacelor, cînd vreun copac, și cînd poposind pe încălțările cărăușilor care mergeau, cu biciul în mînă, pe lîngă cai.

— De unde-aduceți sfecla ? întrebă Niechcic, curios.

Cărăușii îi răspunseră într-un glas :

— De la Gawlice !

Cînd lăsară în urmă căruțele cu sfeclă, Bogumil se îndreptă de mijloc și se scutură din moleșeala care-l cuprinsese. Îi venea să repete într-una vorbele cărăușilor ca pe un cîntec : „De la Gawlice, de la Gawlice, de la Gawlice, de la...“ I se părea că în lumea asta toate cuvintele se pot preschimba în cîntec. Se simți deodată bucuros cum nu mai fusese și liber de orice necazuri. Noaptea umedă din jur îi păru plină de bune prevestiri și încărcată de miresme de primăvară. Era bucuros așa cum trebuie să fie un sugar cînd se ține pentru prima dată pe picioarele lui și e fericit că aleargă și că trăiește. Nu se mai îndoia că toate visele lui de fericire se vor înfăptui și era atît de tulburat, încît ar fi fost în stare să facă un lucru nemaipomenit : să-i împărtășească și Basiei bucuria asta. Căci, încercînd să descopere sursa acestei revărsări de fericire, se gîndi numaidecît la Barbara și socoti lucrul acesta de bun augur pentru tot restul vieții lor.

În această stare de spirit ajunse la Serbinów, unde află de la Felicia că domnul Woynarowski trimisese în ajun un om cu rugămintea să poftească în seara aceea. negreșit, la Pamientów.

La început i se păru imposibil. Cum ? Tocmai azi ? Azi, cînd abia se întorsese de la Kaliniec ? O fi vorba iar de *whist.* Lui Bogumil nu-i plăcea să joace cărți ; jocul de cărți îl credea bun doar pentru trîndavi, pentru *pani,* cum îi numea, cu ironie, pe cei din rîndul cărora făcuse și el, cîndva, parte. El era un om de rînd, un om fără avere. Era, de altfel, și prea tîrziu, căci oricum trebuia să străbată aproape două verste. Cu toate acestea, invitația venise într-un moment cînd nu găsea în sine destulă putere să i se opună. Așa că, deși n-avea nici un

chef, porunci să înhame la docar și porni la drum, mînînd el singur caii. Pe drum, își aminti că Woynarowski îi spusese ultima oară ceva în legătură cu fiică-sa. Și, gîndindu-se fără să vrea la ea, Niechcic și-o închipui o fetiță cam de vîrsta Agnisiei. Avea, deci, prilejul să dezbată iar problema educației copiilor. Abia cînd ajunse în fața conacului moșiei Pamientów, îi veni dintr-o dată în gînd că fata asta trebuie să fie mai măricică, de vreme ce Woynarowski îi spusese că le poate fi parteneră la jocul de cărți.

Cînd ajunse în salon văzu că, într-adevăr, departe de-a fi o fetiță ca Agnisia, fiica moșierului era o domnișoară în toată puterea cuvîntului.

18

Din seara aceea, Bogumil se abătu tot mai des pe la Pamientów. Învățase să joace *whist* și cu toate că nici acum nu-i făcea plăcere, începuse să creadă, fără să-și dea seama de ce, că e totuși un mod convenabil de a-ți trece timpul. Bătrînul preot din Malocin și menajera lui, o ființă greoaie, antipatică, tare țîfnoasă, pe care o suportau la aceeași masă numai pentru că se dădea în vînt după jocul de cărți, erau parteneri nelipsiți. Ca și cum ar fi vrut să le facă în ciudă, menajera juca foarte bine, așa încît toți și-o doreau tovarășă la cărți.

Domnișoara Ksawunia le spunea că pentru ea jocul de cărți înseamnă pierdere de timp și că-l disprețuiește. dar după observațiile pe care le făcea, atunci cînd trecea prin salon și se oprea în spatele jucătorilor, se vedea cît de colo că se pricepe și că din cu totul alte pricini nu acceptă distracția asta. Venea, uneori, nu ca să privească, ci pentru a schimba cu tatăl ei cîteva cuvinte în legătură cu treburile casei. În asemenea împrejurări, în timp ce vorbea cu tatăl ei, își întorcea ochii spre Bogumil și-i zîmbea, ca și cum ar fi vrut să-i ceară scuze că le între-

rupe partida, deşi pe el, de fapt, aceste întreruperi nu-l supărau de loc. În schimb, preotul nu-şi puteau stăpîni supărarea, şi el, cel dintîi, îi chema la ordine pe jucători.

— Haideţi, domnilor, isprăviţi odată ! Daţi-i drumul ! E rîndul dumitale !

Preotul era irascibil şi nu îngăduia nici un fel de discuţii în timpul jocului.

— Fiţi atenţi la carte ! Lăsaţi vorba !

De obicei, domnişoara Ksawunia se făcea auzită numai de departe, din sufragerie, unde, ajutată de Aleksander, valetul, pregătea cina.

— Aleksander, deschide sticla asta, se auzea uneori vocea ei. Paharele clincheteau în timp ce ea fredona ceva, parcă în franţuzeşte, întotdeauna aceeaşi melodie.

La început Ksawunia îl cam stînjenea pe Bogumil. Se simţea stingherit de prezenţa acestei tinere domnişoare, pe care în nici un chip n-o putea considera copil, pentru că, deşi foarte tînără, părea o femeie în toată firea. Îl stînjenea şi faptul că fata nu-l slăbea din ochi. Se socotea prea vîrstnic pentru aceste ocheade tinereşti, dar nu chiar atît de bătrîn, încît să nu-i mai pese de ele. Se gîndi după un timp că îl priveşte aşa din curiozitate copilărească, cum se-ntîmplă, de obicei, cu copiii dornici să vadă şi să afle tot. Şi trase concluzia că, deşi părea o femeie în toată firea, nu era altceva decît o copilă care-şi îngăduia un fel de naivă libertate. În cele din urmă, se obişnui cu ea. Frumuseţea Ksawuniei n-avea nimic armonios : fruntea cam prea înaltă, nasul cam adus, bărbia cam proeminentă, şi cu toate astea capul, aşezat pe un gît zvelt, părea fermecător, părul i se umfla în jurul tîmplelor şi întreaga-i fiinţă era suplă şi mlădioasă. Se gîndea că peste vreo patru-cinci ani Agnisia va fi la fel de frumoasă, ba poate şi mai frumoasă, căci avea trăsături mai delicate, aşa cum îi plăceau lui.

Uneori, Bogumil se plictisea de cărţi.

„N-o să mai vin, îşi zicea, pornind spre casă. Mesele astea prelungite şi nopţile nedormite nu-s de mine. Eu trebuie să mă scol în fiecare zi cu noaptea-n cap."

Și totuși, cînd Woynarowski îl poftea din nou, nu-l refuza.

Într-una din seri, partida lor de cărți nu se putu încropi : preotul trimise vorbă, în ultima clipă, că nu poate veni, așa că Bogumil petrecu cîteva ore cu Ksawunia și cu Woynarowski. Mai întîi făcură toți trei o plimbare, după care stătură de vorbă, mai bine zis Woynarowski vorbi și Bogumil ascultă. Nici în această privință Woynarowski nu se schimbase de loc : așa îl cunoscuse de cînd descălecase la Serbinów. Vorbea întotdeauna cu mare plăcere și cu cine se nimerea. Ți se părea că arde de nerăbdare să le împărtășească și altora cunoștințele lui. De altfel, numai în acest fel își manifesta bunăvoința față de ceilalți oameni. Dacă izbutea să tacă în prezența cuiva, puteai fi sigur că personajul respectiv îi este din cale-afară de nesuferit. Nici ca înfățișare nu se prea schimbase domnul Woynarowski, deși număra vreo șaizeci și cinci de ani. Era cărunt și mereu grav bolnav de inimă, dar fața lui prelungă, proaspăt rasă, zîmbetul curtenitor, ochii albaștri și trupul subțire îi dădeau un aer tineresc. Nu semăna în nici o privință cu cei din tagma celor care nu se gîndeau decît cum să-și sporească mai grabnic avutul, sau celor robiți muncilor cîmpului. Avea pielea albă, neatinsă de soare, mult prea delicată, îți strîngea mîna îndelung, cu căldură. Părea să facă parte dintre acei domni galanți în a căror viață primează sentimentul de dragoste pentru oameni. Dar nu era de loc așa. În viața lui Woynarowski stăteau pe primul plan problemele de ordin general, oricare ar fi fost ele, iar tovărășia oamenilor o căuta numai pentru a discuta, sau, mai bine zis, pentru a-și putea expune concepțiile, gîndurile și cunoștințele lui despre lume. N-avea, parcă, nici relații și nici nevoi personale, sau, cine știe, poate că se sfia să le arate. Cu nevastă-sa, de care se despărțise demult, avusese, în afară de Ksawunia, doi copii mai mari de ani, un băiat și o fată. Cu acești doi copii mai mari nu era în bune relații, pentru că ei îi țineau parte mamei lor, dar, spre uimirea vecinilor, care

ar fi procedat într-o asemenea situaţie cu totul contrariu, domnul Woynarowski, cînd copiii ajunseră la majorat, le acordă fiecăruia partea de moştenire care i se cuvenea. Din pricina acestor cheltuieli şi sumelor trimise soţiei, de care era despărţit nelegal pentru că nu putuse obţine divorţul, Pamientów-ul fiind înglodat în datorii, proiectase parcelarea moşiei, dar încă nu izbutise să-şi realizeze proiectul. Acestea nu erau însă singurele lui necazuri, căci domnul Woynarowski nu se ocupa el însuşi de administrarea moşiei, deşi cunoştinţele agricole nu-i lipseau. Ar fi fost în stare să vorbească ore în şir atunci cînd Bogumil aducea vorba de cultura pămîntului sau creşterea animalelor. Cei doi copii mai mari se căsătoriseră şi se stabiliseră undeva în Rusia, în regiunea asiatică. Cam atît se ştia despre viaţa particulară a moşierului de la Pamientów.

Bogumil auzise însă, întîmplător, că în anii tinereţii avusese unele aventuri care nu-i prea făceau cinste. Şi n-ar fi fost exclus, căci, după cît luase seama, între viaţa lui spirituală şi trupească nu exista nici o armonie. Viaţa trupească îşi urma calea, modestă şi fără pretenţii, în vreme ce spiritul tindea spre cele mai înalte sfere. Domnul Woynarowski întreţinea o legătură de prietenie cu o anume doamnă, Wanda Bronimska, mai tînără decît el, dar căruntă şi ea. Niechcic o ştia din vedere, era o femeie la locul ei, frumoasă, văduva unui renumit jurist din capitală, care, după cum umbla vorba, din pricina domnului Woynarowski se mutase după moartea soţului la Kaliniec. În casa ei, plină cu obiecte de artă şi cărţi, domnul Woynarowski avea, se pare, o cameră anume amenajată, unde stătea adesea săptămîni întregi.

Cîndva, mai demult, lui Bogumil i se păruse că domnul Woynarowski ar avea cunoştinţe la fel de bogate ca şi Daniel Ostrzeński, dar acum, cunoscîndu-l mai îndeaproape, îşi dădea seama că greşise. Daniel era o mină de cifre şi de date, cunoştea tot ce se petrecuse în istoria lumii ; Woynarowski avea cunoştinţe destule şi în această privinţă, dar era mai degrabă un izvor nesecat de idei

diverse, înclinat a studia, mai ales, latura psihologică, socială și spirituală a fenomenelor.

Cînd ajunseră deci aici, adică atunci cînd Bogumil fu considerat un audient serios și atent, jocul de cărți trecu pe planul al doilea, mai ales că preotul lipsea mereu, simțindu-se prost cu sănătatea. Își petreceau timpul discutînd.

Bogumil nu era obișnuit să filozofeze, așa că, deși asculta cu atenție și își dădea toată silința să-nțeleagă, curînd începu să se plictisească. Încerca, din răsputeri, să urmărească șirul încîlcit al gîndurilor domnului Woynarowski și să nu piardă nici un cuvînt. Însă, de multe ori, se lăsa păgubaș și concluziile complicate îi zburau pe lîngă ureche. Dar chiar și atunci se silea să asculte cu toată bunăvoința, fapt pentru care dom[illegible]l Woynarowski simțea o deosebită plăcere să-i împărtășească gîndurile.

Bogumil ar fi vrut uneori să afle cîte ceva în legătură cu viața de familie a vecinului său, nu pentru că ardea de curiozitate, ci pentru că știa din experiență că în urma unor asemeni mărturisiri oamenii se apropie mai mult între ei. Dar domnul Woynarowski nu se arăta niciodată dispus să deschidă vorba, iar Bogumil nu se-ncumeta să-l întrebe, fiindu-i tot atît de greu ca și atunci cînd trebuie să-i faci declarații de dragoste cuiva căruia îi ești cu desăvîrșire indiferent.

O dată însă, cînd veni la Pamientów, nimeri tocmai în clipa cînd domnișoara Ksawunia se pregătea să plece la oraș. Stătură o vreme toți trei în hol și Woynarowski, aducînd vorba de fiică-sa, îi mărturisi că fata se plictisește la țară și că ar vrea să pună la cale ceva ca s-o mai distreze. Îi vorbea pentru prima oară de fiică-sa. Bogumil știuse pînă atunci că fusese crescută de mama ei, iar din convorbirile întîmplătoare înțelesese că nu demult absolvise pensionul la Varșovia. În ce scop și pentru cît timp venise la tatăl ei, ce avea de gînd să facă mai tîrziu — despre asta nu vorbea nimeni, ca și cum asemenea chestiuni, dezbătute cu fervoare în alte familii chiar de

față cu musafirii, aici n-ar fi avut nici o importanță. Nu credea că năzuia s-o mărite în pustietatea asta și că pentru asta anume o adusese din capitală. Se vede că nici domnișoara Ksawunia nu era dornică de petreceri, căci auzindu-l pe tatăl ei c-ar vrea să pună ceva la cale, zise :

— Tăicuțule, știi foarte bine că mi s-a urît de petreceri și de lume. Eu, adăugă ea, înviorată, sînt foarte mulțumită cu societatea pe care o am aici.

— Eh, vorbe ! oftă Woynarowski. Noi sîntem prea bătrîni pentru tine.

— Nu, răspunse ea, supărată, și se uită țintă la Bogumil. Eu sînt de altă părere.

După ce domnișoara Ksawunia plecă, Bogumil se gîndi că repetă prea des — *eu* — chiar și cînd nu se simte nevoia. Reținuse lucrul acesta, deși n-avea obiceiul să rețină spusele cuiva. Se mai gîndi că vorbise adineauri cu el ca o femeie de lume. „Nu vorbește întotdeauna așa, se gîndi el. Cîteodată e, dimpotrivă, ca o fetiță sălbatică."

Cînd veni data următoare la Pamientów, stăpînul casei îi zise :

— Poftim în camera galbenă.

Camera galbenă era mult mai mică decît cea verde, în care jucau cărți de obicei. Pereții dispăreau sub roșul argintat al covoarelor și al șalurilor orientale vechi, deasupra cărora atîrnau armele prețioase ale strămoșilor. Domnul Leon îi arătă armele : dădu jos o sabie încovoiată, avînd încrustată pe teacă o salamandră neagră, cu mînerul cizelat cu măiestrie și suflat în aur — și începu să-i înșire povestea ei. Era a neamului Woynarowski din secolul al XV-lea și mereu moștenită, de-a lungul vremii, de cel de-al doilea fiu. Apoi, domnul Leon o agăță la loc și începu să-i înșire povestea jungherelor, pe urmă trecu la istoria armelor în general, în legătură cu dezvoltarea sau slăbirea instinctului de luptă ; apoi, umblînd prin cameră, fără să se uite la nimeni, începu să-i arate, în amănunțime, prin ce anume se deosebește instinctul războinic de galanteria cavalerească, de cînd existau aceste

noțiuni și ce-au însemnat ele de-a lungul vremii. Bogumil nu prea era atent, pentru că un gînd nu-i da pace : cui o să-i lase moștenire sabia, de vreme ce nu exista cel de-al doilea fiu. Dar n-apucă să întrebe, pentru că domnul Woynarowski trecu la alte chestiuni. La un moment dat, Bogumil auzi ceva care-i stîrni interesul și-și încordă iar atenția. Se așezară. Domnișoara Ksawunia adusese vin și țigări și rămăsese cu ei, ca și cum ar fi vrut să le demonstreze că nu minți se de loc cînd le declarase, cu puțin înainte, că se simțea pe deplin mulțumită în societatea lor.

Domnul Woynarowski spunea :

— ...căci noi sîntem, nu-i așa, un neam vechi, dar lunecăm încet spre ruină și regret foarte mult că dumneata n-ai cumpărat atunci Pamientów-ul, pe care, oricum, noi n-o să-l mai putem păstra. Nici unul dintre copiii mei nu se va stabili aici, iar prețul Pamientów-ului scade mereu. Sîntem o familie în ale cărei mîini de aproape trei generații, ca să zic așa, se topesc bunurile materiale. Nu ca urmare a vreunei catastrofe, ci din pricină că dobîndirea și posedarea bunurilor spirituale și a cunoștințelor, de-a lungul secolelor, se plătește prin pierderea instinctului de proprietate. Și prin pierderea a ceea ce aș numi instinctul de clan. Noi nu mai punem la baza relațiilor noastre cu lumea, nu-i așa, sfînta posesiune a bunurilor și nici legăturile de familie. Trăim undeva, la margine, între clasa nobililor și între ceva pe care-l căutăm mereu și nu-l putem afla niciodată. Și eu am căutat un alt mediu, o altă lume, dar niciodată și nicăieri nu m-am simțit bine. M-am convins că e mai ușor să ieși din sfera ta decît să intri în alta, sau să creezi alta nouă.

Bogumil asculta încordat. Nu înțelegea prea bine, dar simțea că sînt probleme care-l privesc și pe el deopotrivă. Domnul Woynarowski vorbea, parcă descriind istoria propriei lui familii. Nu reuși să-i răspundă cum ar fi vrut, dar spuse totuși, dus pe gînduri :

— Da. N-ajută la nimic dacă ieşi din sfera ta numai sufleteşte. Aşa-i lumea... Numai cînd s-a petrecut o zguduire totală, aş zice şi materială, îşi dă cineva seama că s-a schimbat ceva. Cînd un om pierde totul, cînd rămîne cu o singură cămaşă pe el, cînd e izgonit din casa lui... da... cînd e izgonit din casa lui, repetă după o clipă, atunci i se închid multe porţi, parcă, dar acolo unde-i primit, e primit din toată inima.

Domnişoara Ksawunia ridică capul, îl privi pe Niechcic, apoi se întoarse spre fereastră şi nu se mai uită la nimeni pînă la sfîrşitul discuţiei. Woynarowski, care acorda atît de puţină atenţie cuvintelor interlocutorilor săi, se arătă foarte interesat de spusele lui Niechcic.

— Ştiu la cine te gîndeşti cînd spui asta, strigă el, la dumneata ! Şi ştiu la ce faci aluzie. Vrei să zici că nu te mai numeri printre moşieri. Da, în rîndurile lor au rămas numai aceia cu instinctele cele mai grosolane, mascate de credinţa religioasă şi patriotică. Krempski, despre care mi-ai povestit, a fost probabil ultimul care a luat totul în serios. Dar, revenind la dumneata, unde te afli în prezent ? Faci parte, de exemplu, din vreo corporaţie a administratorilor de moşii ? Te simţi oare legat de această, cum să-i spun, sferă umană ? Vezi ! Nu, dragă domnule Bogumil. Noi sîntem stigmatizaţi, nişte leproşi pentru lumea nouă, care se va ridica de jos, pentru care toate trăsăturile noastre caracteristice şi chiar calităţile vor constitui o jignire de neiertat, mortală. Mai degrabă ne-ar ierta greşelile, ba chiar ar fi dispuşi să le repete. Aşa că, nu-i aşa, unica ieşire rezonabilă este să nu comunici cu omenirea decît pe plan spiritual şi intelectual, căci numai realizările spiritului şi ale gîndirii omeneşti reprezintă omenirea cu adevărat. Dar, ca să vorbim drept, nici asta nu-i o soluţie, continuă el după o clipă. Întrucît, dacă mă gîndesc bine, bogăţia noastră spirituală este tot o formă de proprietate şi un privilegiu. Ar însemna deci să te situezi iarăşi pe poziţii de conducător faţă de popor. Să te bucuri de cultură, de cărţi, de realizările ştiinţei, e ca şi cum ai vrea să trăieşti din renta pe care ţi-o dă

averea și poziția. Nu, adăugă, aproape deznădăjduit, dacă nu ești un om de știință genial, nu-i așa, sau poet, e mai bine să te faci tăietor de lemne sau dascăl la copii...

Rîse singur de ideea lui.

— Dacă n-ai rămas acolo jos, adăugă el, unde-ai nimerit în tinerețe, nu mai ai nicăieri loc, în nici o sferă socială.

Ca de obicei cînd purta o discuție, Bogumil se gîndea la ale lui, așa că părerea pe care și-o rosti n-avea decît o vagă legătură cu cele spuse de Woynarowski.

— Pe mine nu mă supără asta, zise el. Eu cred că oriunde-ai fi, chiar undeva la marginea societății, dacă muncești cu rîvnă poți fi întotdeauna folositor. Într-adevăr, eu am trecut prin multe în viață și poate de aceea... poate tocmai de aceea..., încerca el să-și adune gîndurile care-i scăpau, m-am dezvățat să împart oamenii după starea lor materială, mediul din care fac parte, sau chiar după gradul lor de inteligență. Cînd eram la ananghie, împărțeam oamenii în două : unii care sînt gata să-ți sară în ajutor, alții care nu sînt în stare de asta. Pe urmă, n-am mai avut timp să aprofundez lucrurile și așa a rămas. Căci uneori...

Woynarowski îi tăie vorba :

— E foarte important ce spui. Mai important decît îți închipui. Poate că de lucrul ăsta depinde viitorul lumii. Să găsești un alt mod pentru categorisirea și gruparea oamenilor. De fapt, o dată a făcut treaba aceasta creștinismul...

Și începu să-i vorbească despre apariția religiilor.

Cînd, în cele din urmă, își luară rămas bun, în hol, Woynarowski spuse :

— Printre rudele dumitale este cineva care ține enorm la dumneata. Poate că nu atît la dumneata, cît la tatăl dumitale. A cules anume știri din timpul prigoniriî lui și cu acest prilej a venit vorba și de dumneata. Se numește Tytus Jerzy Niechcic.

— E un Niechcic din Podole, spuse Bogumil. Eu nici măcar nu-l cunosc, așa că nu știu de unde-o fi putut el să știe de mine. Unde l-ați întîlnit ?

— L-am întîlnit acum cîțiva ani la Paris și ne-am împrietenit. Cu toată diferența de vîrstă, el fiind un om tînăr, cam la treizeci de ani. Ia stai... Am aici fotografia lui. Stai puțin...

Woynarowski intră în cameră și după o clipă strigă :

— Aleksander ! Dă-mi, te rog, cheile de la scrin. Sînt pe noptieră !

Țeapăn, cu un chip de loc atrăgător, Aleksander agață în cuier șuba lui Niechcic, pe care se pregătea să i-o țină, și ieși.

Bogumil și domnișoara Ksawunia rămaseră singuri. Bogumil își aprinse o țigară. Domnișoara Ksawunia spuse :

— Minunat i-ai răspuns tatei. Minunat. Și eu sînt de aceeași părere.

— Credeam... credeam că nu ne ascultai...

— Ba da. Vă ascultam.

Se apropie de Bogumil, îi atinse mîneca surtucului gros și întrebă :

— Nasturele ăsta la ce servește ?

— Ca să închei gaica asta și să strîng mîneca atunci cînd suflă vîntul, îi explică el, amuzat.

— Nu știam, răspunse ea.

— De ce nu vrei să te stabilești la țară ? întrebă Bogumil.

Fata zise, după o clipă :

— Trebuie să mă duc la universitate. La medicină.

Domnul Woynarowski se întoarse în antreu cu Aleksander. Nu găsiseră fotografia. Așa că Aleksander cel țeapăn îi ține șuba lui Niechcic, cu destulă grijă și îndemînare, dar cu o expresie atît de dușmănoasă pe fața-i palidă, de cioclu, ca și cum ar fi smuls-o de pe el. Bogumil se miră, fără să vrea, că nu-și pusese singur între timp haina, tocmai el care nu putea suferi să i-o pună cineva în spinare. În ultima clipă, cînd se și urcase în

brișcă, fu rugat să poftească la masă duminică la prînz. Bogumil primi invitația, căci în duminica aceea nu se ducea la Kaliniec.

Au mîncat de prînz devreme și după cafea domnișoara Ksawunia i-a invitat pe cei doi domni la o mică plimbare. Domnul Woynarowski se opri însă la portița grădinii ; de la o vreme, îl supăra iar inima și se sufoca.

— Eu nu mai merg. Dar voi duceți-vă, plimbați-vă puțin ! le zise el cînd, dînd să se-ntoarcă spre casă, vrură să-l însoțească. Eu, de fapt, după prînz, trebuie să stau culcat.

— Vorbești prea mult. De-aia obosești ! strigă după el fiica lui, în timp ce se îndepărta.

Cînd erau și alții de față, Bogumil și Ksawunia nu pregetau să intre în vorbă și convorbirile lor erau întotdeauna plăcute. Bogumil era sigur că așa se va întîmpla și acum. Însă după ce-au rămas singuri, s-au simțit amîndoi stingheriți, ca și cum ar fi fost nevoiți să ia cuvîntul în fața unei mulțimi de ascultători. Bogumil își frămînta mintea, gîndindu-se cum să deschidă vorba, dar de cîte ori da să-nceapă, i se părea că e gata să spună o prostie. Asculta cu inima strînsă cum scrîșnea sub tălpi pămîntul înghețat și tăcea mai departe. Ksawunia își opri privirile asupra cîinelui care-i însoțea.

— Cîte verste poate să alerge un cîine pe secundă ? întrebă ea.

— Un cîine ? Pe secundă ?

— Pe oră am vrut să spun, se corijă ea și iuți pasul.

— Calci voinicește, spuse Bogumil. Femeile nu prea merg așa repede.

După ce Bogumil îi spuse că merge voinicește, domnișoara Ksawunia începu dintr-o dată să discute cu cea mai mare ușurință. Întreba de una, de alta, de lucrurile întîlnite în drum, de stogurile de pe cîmp și așa mai departe. Asculta tot ce-i spunea Bogumil, privindu-l cu atenție, așa încît bietul om rămînea cu gura căscată, cînd peste o clipă îl întreba exact același lucru.

Pe nesimțite, ajunseră pînă la hotarul Serbinów-ului. Se opriră pe malul iazului mare, pe care Barbara îl blestemase atîta.

Dincolo de apa netedă, neagră, prin perdeaua transparentă a pomilor desfrunziți se zăreau, albe, zidurile conacului. O parte din acele ziduri se răsfrîngeau și în iaz. Domnișoara Ksawunia povesti că demult, cînd era ea mică de tot, trecuse pe acolo cînd plecase o dată cu părinții în trăsură spre Kaliniec, și că-și mai amintea de clipa aceea ca prin vis.

— Ce locuri încîntătoare, murmură ea. Ce fericire să poți locui aici... pe malul eleșteului ăstuia, continuă în șoaptă, ca și acum sub vorbele ei s-ar fi ascuns altele. Altele pe care Bogumil le auzi numaidecît, clare, răsunînd înlăuntrul lui. Nu-i veni totuși să creadă că le auzise într-adevăr, se sperie și alungă închipuirea.

— La Pamientów e mai frumos ca aici.

— Nu, nu, îl contrazise fata.

— Să ne întoarcem, zise Bogumil, altfel ne prinde întunericul.

Zilele erau scurte, mohorîte. Dar ger nu prea era, și, la amiază, cîteva ceasuri cerul se-nsenina. În ziua aceea lucea albastru-verzui, natura despuiată de verdeață prindea nuanțe roz-aurii sub razele pale ale soarelui de decembrie.

— Parcă-ar fi primăvară, zise Ksawunia, privind în jur. Nu-i așa?

— Da, vremea e tare frumoasă, încuviință Bogumil.

Ksawunia se opri pe neașteptate și-l rugă să-i arate palma. El se-mpotrivi, zicîndu-i că nu poate vedea nimic interesant.

— Mai repede, stărui fata. Acuși se întunecă și nu mai văd nimic.

Îi întinse palma mîinii stîngi. Ea privi palma, apoi degetele care se destindeau încet.

— Ei, ce-ai văzut acolo? o întrebă el, stîngaci. O mînă bătucită de viață și de muncă.

— Am văzut ce bănuiam, zise ea cu glasul abătut. Trebuie să fii grozav de fericit.

El rămase uimit, auzindu-i cuvintele : după tonul cu care vorbise ai fi putut crede că-i citise în palmă numai nenorociri.

— În privința asta cred că dumneata nu ai de ce invidia pe nimeni.

— Cum adică ? întrebă ea agresiv.

— Păi, da... ai optsprezece ani, frumusețea nu-ți lipsește și... toată viața îți stă înainte.

— Nouăsprezece... sau mai bine zis peste puțin douăzeci, își spori ea numărul anilor. Necăjită, rupse o crenguță dintr-un tufiș pe lîngă care tocmai treceau, o frînse, o aruncă la pămînt și-o călcă în picioare.

— Uite, asta e viața și fericirea mea.

Bogumil fu gata să izbucnească în rîs și să-i spună : „Iartă-mă, dar n-o să cred niciodată".

Se stăpîni totuși și zise numai :

— Dumneata răstălmăcești lucrurile. Uite, eu ar trebui să rup așa crenguțele și să spun ce spui, pentru că-s om bătrîn.

— Eu nu răstălmăcesc nimic, mormăi ea.

Bogumil se căznea să desprindă înțelesul ascuns al vorbelor ei. Voi s-o întrebe, dar tocmai ajunseseră în ușa casei și ogarul, care alergase înainte să-i aștepte, îi întîmpină, dînd din coadă.

Același Aleksander, acru și țeapăn, îi anunță, morocănos :

— Gustarea de patru e servită, ca și cum i-ar fi invitat să soarbă otravă.

Bogumil nu voi să mai rămînă, deși fu copleșit cu rugăminți. Le făgădui însă că îi va vizita curînd.

Acest „curînd" se prelungi pînă la sfîrșitul săptămînii. Urcase-n șa, dar nu cu gîndul să se ducă la Pamientów. Luase hotărîrea să dea cît mai rar pe acolo. Își aminti însă că tocmai voia să-l întrebe pe Woynarowski ce se-ntîmplase cu negustorul de cereale, de

care el nu mai știa nimic, dar care la Pamientów încheiase nu demult o afacere. Porni, deci, într-acolo.

Domnul Woynarowski era singur și, spre mirarea lui Bogumil, începu din nou să-i vorbească de fiică-sa.

— Mă tot gîndesc ce sfat să-i dau Ksawuniei. S-o las să plece în Elveția ? Fiecare își hotărăște singur soarta, nu-i așa, n-am nimic împotrivă, dar am destule motive să cred că pentru Ksawunia lucrul ăsta este, cum să spun, o fantezie trecătoare, determinată de faptul că anumite împrejurări au înstrăinat-o de lumea în care trăia. Poate ar fi mai fericită dacă aș mărita-o și aș ține-o aici, la Pamientów.

Vorbind de măritișul fetei lui, își aminti de ritualul nunții la unul din triburile din Asia Centrală și începu să-l descrie cu de-amănuntul.

— Dar mama domnișoarei Ksawera, ea ce părere are ? întrebă Niechcic, cînd celălalt își sfîrși povestea.

Expresia senină dispăru ca prin farmec de pe fața domnului Woynarowski, trăsăturile i se ascuțiră, ochii albaștri deveniră înguști ca două crăpături.

— Părerea fostei mele soții nu merită să fie luată în seamă. Doamna Woynarowska este o femeie de lume și se vede că societatea ei nu i-a priit de loc Ksawuniei, de vreme ce a făcut tot posibilul ca să se despartă de ea.

Domnul Woynarowski rămase dus pe gînduri și Bogumil nu mai avu curajul să adauge nimic.

— A făcut tot posibilul, repetă apăsat. Iar eu, la rîndul meu, am făcut tot ce-am putut să o iau cît mai repede de acolo. Și tocmai de asta cred că cel mai bun lucru ar fi poate s-o mărit. Cunosc chiar un tînăr, prezentabil, sărac, care i-a cerut mîna. Un anume Ostrzeński din Sionszyce, dar ce să fac dacă Ksawunia nu vrea să audă de el. Ce-i drept, nu-i un șoim...

— Îl cunosc, zise Bogumil. E rudă cu soția mea. Sînt doi frați.

— Unul s-a căsătorit. Spune și dumneata, domnule Bogumil, sfătuiește-mă și dumneata, ce să fac ?

— Da, în felul ăsta domnișoara Ksawera s-ar întoarce în lumea de unde-a plecat...

— Și încă într-o lume tipică, de șleahtici, adăugă Woynarowski cu o undă de tristețe și ironie în glas. Da, da, oftă el. Dar ca să trăiești în afara clasei tale, a clanului tău, trebuie să ai putere, nu glumă. Ksawunia este... cum să spun... are sînge fierbinte. Are nevoie lîngă ea de o mînă de fier, îi trebuie o viață organizată. Fiecare cu ale lui...

„Are sînge fierbinte ? Cc-o fi însemnînd asta ? Și ce amestec am eu în toate astea ?“ se gîndi, descumpănit, Bogumil.

Chiar atunci intră domnișoara Ksawunia și discuția se întrerupse. Intrase îmbrăcată cu cojocel .l și căciulița, așa cum venise de-afară, dar pesemne că :u se săturase de aer curat : nu știa să spună altceva decît că e o vreme minunată, că afară se lasă ger și a răsărit luna. Să tot te plimbi.

Taică-său o rugă să-i spună la cine anume se gîndește, dacă e vorba de plimbare, avînd în vedere că are de-a face cu doi oameni bătrîni, care-ar prefera să stea liniștiți în casă.

— Mă gîndesc la domnul Bogumil, spuse Ksawunia și-l privi pe taică-său cu reproș.

— Atunci, duceți-vă. Eu o să mă întind pe pat oleacă, înainte de cină.

Bogumil se ridică, umilit și trist.

Nu orice bunăvoință are darul să dezvăluie comoara aceea impalpabilă care constituie imboldul vieții, dar faptul că domnișoara Ksawunia se arăta prietenoasă cu el avea, pentru Niechcic, o deosebită importanță. Se gîndea uneori că ar fi mai bine să plece fata asta, să plece și să-i lase vie amintirea clipelor pe care le trăiseră împreună. Se temea că lucrurile s-ar putea întoarce, mai tîrziu, împotriva lui. Trecuse de mult vremea în care căuta prietenia fetelor și, dacă acum se ivise una căreia-i plăcea să stea de vorbă cu el, nu voia să apuce clipa

cînd se va da pe față cu totul nu fusese decît iluzie, minciună.

Dar clipa aceea venise. Căci, în urma îndemnului domnului Woynarowski, i se părea că e cu totul nelalocul lui și absolut ridicol în rolul de tovarăș de plimbări al domnișoarei Ksawunia. Ar fi fost mai bucuros să discute cu ea lucruri serioase, ca un prieten ce se afla al tatălui ei.

Dar înainte de a apuca să spună ceva, domnișoara Ksawunia zise cu voce schimbată :

— Umblam pe aici și mă gîndeam la dumneata...

— Că sînt o persoană în vîrstă și plicticoasă, a cărei companie trebuie s-o suporți într-o seară atît de frumoasă ca asta ? Îmi pare foarte rău că n-am douăzeci de ani, zise Bogumil și numaidecît se dojeni în gînd : „Ce mi-o fi venit să vorbesc așa ?“

— Ei, asta-i bună, zise Ksawunia. Și adăugă : Dar de aspru, ești aspru... aspru ca o poruncă.

— De la dumneata aud pentru întîia oară așa ceva, rîse el, mirat. Oamenii mă socotesc om blînd.

— Se vede că nu te cunosc, zise ea sentențios.

Nu știu ce să-i răspundă. Voi să schimbe vorba și întrebă într-o doară :

— Care sînt cuvintele cîntecului pe care-l fredonezi cînd pregătești masa ?

— Care cîntec ? Ásta ? întrebă ea și începu să-ngîne melodia.

— Da. Îmi place foarte mult melodia.

— Să-ți spun acum și cuvintele. Cîntă încet, răspicat :

Si tu m'aimais, si l'ombre de ma vie
d'un doux rayon s'éclairait un beau jour...

— Nu mai cînta că-i prea frig. Ai să răcești. Și te rog încheie gulerul.

— La ce bun ? Cine are nevoie de sănătatea mea. de viața mea ?...

— Ei, poftim !

— Dar cîntecul ăsta, zise ea, înlăturîndu-i mîna care dădea să-i încheie gulerul de blană, cîntecul ăsta n-are nici o semnificație. Îl îngîn așa, fără să mă gîndesc. E un cîntec pe care-l cîntau toți în lumea de care m-am rupt pentru totdeauna... Oamenii aceia cîntă foarte frumos și se poartă foarte urît.

După o lungă tăcere, Bogumil zise :

— Dumneata ai spus odată că-ți place să discuți cu mine, dar după cum reiese nu vrei să-mi spui nimic din ce te frămîntă cu adevărat.

— Cum adică „reiese" ? De unde reiese ? întrebă ea, bănuitoare.

— Chiar dumneata vorbeai adineauri de o anume lume de care te-ai rupt pentru totdeauna.

Fata ridică din umeri și o luă puțin înainte.

— Te rog să mă ierți, zise el, grăbind pasul. Poate te-am supărat ? Nu mai întreb nimic.

Domnișoara Ksawunia se întoarse pe neașteptate spre el.

— Ce-aș putea să-ți spun eu dumitale ? îl întrebă, îndîrjită. Orice bărbat căsătorit povestește totul nevestei.

Bogumil amuți.

— Nu, nu totul, strigă el, aproape fără vrere.

— Mai ales cînd o iubește, adăugă ea, mînioasă. O luă iar înainte. Am citit în palma dumitale, continuă. Se vede acolo limpede că ești foarte fericit în căsnicie.

Această nemaipomenită conversație nu era pe măsura lui Bogumil. Merseră o vreme în tăcere, trecînd pe lîngă copaci, tufișuri, fîșiile de ogor. În sfîrșit, o întrebă :

— Mi se pare c-ai să pleci curînd la universitate ? În Elveția, dacă-am înțeles bine.

— Nu mai plec nicăieri de aici, izbucni ea plină de amărăciune. Nu mai plec nicăieri... Și începu să plîngă, iar printre sughițuri adăugă : Dar e zadarnic... zadarnic...

— Ce e zadarnic ? Ce tot spui ? întrebă el, tulburat. Ce s-a întîmplat ? Sfinte Dumnezeule ! Iartă-mă dacă te-am făcut să plîngi. Cine știe ce prostii am îndrugat. Sînt bătrîn. Nu mai știu să vorbesc cu tinerii,

— Bătrîn... bătrîn... îngînă ea printre lacrimi. Şi mai şopti ceva nedesluşit, ducîndu-şi batista la gură.

— Ce-ai spus, domnişoară ? Ce-ai spus, fetiţo ? întrebă el. O apucă strîns de braţ şi se aplecă spre ea să audă mai bine.

Ea se linişti numaidecît şi parcă se limpezi.

— Spuneam, rosti desluşit, luîndu-şi batista de la gură, că nu am nici o vină că-s tînără. Unde sîntem ? şopti după o clipă, alintîndu-se. Am luat-o pe-un drum greşit. Asta duce spre Gawlice. Trebuie s-o luăm pe dincolo.

Bogumil simţea că-şi pierde minţile. Scoase căciula, îşi trecu palma peste frunte, peste faţă, şi se uită, năuc, în jur. Erau în plin cîmp.

Poticnindu-se de bulgării îngheţaţi şi ţinîndu-se mereu strîns de braţ, ajunseră la podeţul de peste şanţ şi apoi la portiţa grădinii.

Cînd urcară pe verandă, domnişoara Ksawunia oftă.

— Ce nenorocire...

— Nu-i nici o nenorocire, spuse el aspru şi-i strînse mîna la piept. Dar numaidecît îi păru rău de ce spusese.

Puţin după asta se aşezară toţi trei la cină, iar după cină Bogumil mai jucă vreo oră cărţi cu Woynarowski.

Cînd ajunse acasă, se dezbrăcă şi, parcă prins de febră, adormi curînd.

Deodată, tresări din somn şi, copleşit de uimire, rămase cu ochii deschişi toată noaptea.

19

Înainte de ivirea zorilor, Bogumil avu impresia că liniştea nopţii se făcuse mai profundă decît înainte. Îşi aminti că, întorcîndu-se de la Pamientów, văzuse spre apus nori argintaţi de lună. Se gîndi că probabil începuse să ningă. Le-ar prinde bine semănăturilor de toamnă, care dăduseră colţ din pricina vremii calde.

Curînd, se lumină de ziuă și Bogumil își dădu seama că într-adevăr ninsese, după lumina crudă care intra prin crăpăturile obloanelor. Se sculă și deschise oblonul. În cameră pătrunse aerul rece și lumina tare a dimineții de iarnă. Zăpada acoperise ograda, cerul era încă încărcat de nori și geamurile prinseseră un strat de gheață. Dar gerul se muiase, începea să se dezghețe. Era într-o duminică. Peste vreo oră, Bogumil plecă la Kaliniec. Pe cîmp căzuse destulă zăpadă, dar în oraș nu găsi nici urmă de nea.

Copiii se întorseseră de la liturghie, unde fuseseră cu școala, și, din nevoia de a-și rememora întîmplările, povesteau amănunțit tot ce făcuseră în dimineața aceea. Așa au ținut-o pînă la prînz.

Bogumil luă seama că, atît în timpul mesei cît și după masă, Barbara se arătă bine dispusă și liniștită. Probabil că se obișnuise cu orașul și enervarea ei de la început se datorase numai schimbării condițiilor de viață. Parcă se făcuse mai frumoasă. Ochii îi străluceau altfel decît de obicei, avea fața mai netedă și mai luminoasă. Bogumil se și bucura, dar îi era și necaz că se simțea atît de bine fără el. Dar nu-i îngăduia necazului să-i înece bucuria. Era totuși o bucurie ciudată, ca și cum i se luase o piatră de pe suflet. Parc-ar fi fost un vinovat care, privindu-și victima neprihănită și văzînd că n-a pățit nimic rău, exclamă : „Slavă Domnului !“

Barbara în realitate nu era de loc veselă, căci o frămîntau anumite gînduri în legătură cu Bogumil. De obicei, el era mereu atît de liniștit și atît de răbdător față de tot ce-l înconjura, încît se simțea ea obligată să se zbuciume și să sufere pentru amîndoi. Azi însă i se păru că Bogumil își pierduse liniștea lui obișnuită, fapt pentru care mohorîrea ei de fiecare zi se risipi.

— Știu, deschise ea vorba, la țară serile de iarnă nu-s de loc plăcute cînd ești singur. Dar nici eu n-o duc aici pe roze. Înțelegi, cred, că m-am mutat aici numai pentru binele copiilor. O să treacă și asta, copiii s-or face mari ; abia atunci o să ne găsim și noi liniștea și feri-

cirea. De altfel, Crăciunul bate la ușă : curînd venim cu toții acasă pentru două spătămîni. Neprimind nici un răspuns, adăugă : Eu în locul tău m-aș duce din cînd în cînd la Pamientów. E la doi pași ! Mi se pare că Woynarowski e la moșie și întotdeauna a fost amabil cu noi.

Bogumil se ridică și începu să caute scrumiera.

— E pe comodă, după fotografie, îl ajută Barbara.

După ce o găsi, Bogumil se așeză la masă și zise :

— Din cînd în cînd, chiar mă duc la Pamientów.

Barbara se întristă, aflînd că se gîndise singur la asta înaintea ei.

— Woynarowski e cu mult deasupra altora, zise ea. E om citit, cultivat, cu vederi largi. Dar, după cîte îmi amintesc, e cam ciudat și mi se pare că-i place să joace cărți.

— Nu prea. Jucăm uneori *whist,* dar, de obicei, stăm de vorbă.

— A, stați de vorbă, zise Barbara tărăgănat și fără veste viața la Kaliniec i se păru cenușie, de-a dreptul exasperantă în comparație cu ce se petrecea la Pamientów și Serbinów.

— Nu demult, continuă Bogumil, Woynarowski mi-a vorbit despre niște lucruri care cred că te interesează și pe tine. Are întotdeauna multe de spus, ar tot vorbi și n-ar mai termina niciodată. E un om interesant.

— O, Doamne, oftă Barbara, și eu așa-mi doresc să am cu cine discuta lucruri inteligente și interesante. Te invidiez că l-ai descoperit. De ce oare nu mergeam înainte la Woynarowski ăsta, regretă ea, și de ce nu-l invitam mai des la noi ? Tu ai fost întotdeauna sălbatic, văd însă că te-ai mai schimbat.

— Mi se păruse că tu nu-l poți suferi.

Barbara își aminti de moștenirea lăsată lor de consilierul Joachim și adăugă :

— Trebuia să fi cumpărat atunci Pamientów-ul ăsta, dacă zici că-i atît de plăcut acolo.

— Păi dacă l-am fi luat, Woynarowski trebuia să plece și iar n-ai fi avut cu cine să discuți.

— Of, zise ea abătută, ce tristețe !

— Unde vezi tu tristețea ? rîse Bogumil și strigă : Eei ! Hop ! căci copiii, care stătuseră o vreme liniștiți în odaia alăturată, se năpustiseră, țipînd, asupra lui : Emilka îi sărise pe genunchi, Tomaszek și Agnisia îi dădeau ocol, fugărindu-se în jurul mesei.

Barbara aprinse lampa, Bogumil se uită pe fereastră și, văzînd că se întunecase, se pregăti de plecare.

— Pune-ți fularul să nu răcești, îl rugă Barbara. Hai, pune-ți fularul !

Pe drum, Bogumil își aminti că nu-i spusese Basiei nimic de Ksawunia. Parcă ea nici n-ar fi fost la Pamientów.

„Bine. Dar nici ea nu m-a întrebat !“

Cînd ajunse acasă, pe la opt, zări ferestrele luminate. Domnul Woynarowski venise cu fata lui într-o vizită inopinată și, aflînd că Niechcic trebuia să se întoarcă pe la opt, se hotărîse să-l aștepte.

Felicia îl puse la curent în antreu și adăugă :

— Nu știu cum o să fie cu cina. Żarnecka s-a îmbătat și nu-i chip s-o trezești.

— Atunci, încropește dumneata ceva. Ce găsești ! o rugă Bogumil și intră grăbit în salon.

— Eu sînt de vină, se scuză Woynarowski. Ksawunia era atît de melancolică azi, încît i-am zis : „Hai să mergem, nu-i așa, la domnul Niechcic. Să-l călcăm pe neașteptate, să vedem și noi cum se descurcă cu burlăcia.“

Bogumil se simțea vinovat că nu-i trecuse niciodată prin minte să-i invite la el, și pentru că îl găsiseră nepregătit și nu putea face față unor musafiri ca ei. Din fericire, făcuseră focul în toate sobele. Felicia deschisese ușile dintre camere, aprinsese lămpile și se dădu peste cap ca masa servită să fie la înălțime. Musafirii se codeau, că de, intrau în casa lui pentru prima oară, dar, în cele din urmă, se așezară la masă. Bogumil își aminti că în ajun, cînd fusese la Pamientów, uitase să-ntrebe de negustorul de cereale. Începu discuția, deci, cu această întrebare, de la care domnul Woynarowski trecu pe ne-

simțite la istoria comerțului de cereale și etapele lui de dezvoltare. De data asta însă domnișoara Ksawunia nu-l lăsă să vorbească prea mult, căci și ea, în seara aceea, părea într-o stare neobișnuită. Bogumil o privea pe sub sprîncene și fu cuprins de o teamă nelămurită, văzînd-o rîzînd mereu, rîzînd și nepunînd nimic în gură. Felicia lua farfuriile neatinse din fața ei și de fiecare dată se uita la Bogumil, lucru care-l irita la culme.

Cînd oaspeții inopinați se îmbrăcau de plecare în antreu, domnișoara Ksawunia se întoarse în cameră pentru că-și uitase poșeta. Văzînd că stă prea mult, Bogumil se scuză față de Woynarowski, care își fuma liniștit țigara, îndrugînd ceva, și se duse după ea. Trecînd pe lîngă Felicia, luă seama că fata ține strîmb sfeșnicul.

— Vezi că pică ceara pe dușumea, îi zise el.

În salon, Ksawunia se oprise în fața fotografiei Barbarei, care atîrna deasupra pianului, și nu-și mai lua ochii de la ea.

— E soția dumitale ? îl întrebă pe Bogumil, cînd se apropie.

— Da, răspunse el. Ținea în mînă haina de blană a Ksawuniei și se uita uimit cum ochii i se umpleau de lacrimi.

— Ce frumoasă... ce față distinsă... îngînă domnișoara Ksawunia cu admirație îndurerată.

Niechcic privi și el, în treacăt, fotografia. Ar fi vrut să spună : „E o fotografie de acum douăzeci de ani", dar se stăpîni. Oare Basia nu i se păruse și azi la fel de frumoasă, ba chiar mai frumoasă ? Spuse numai :

— Nu plînge. Și-i puse mîna pe umăr.

— Tata, șopti ea și se întoarse din nou spre portretul agățat de perete.

Într-adevăr, domnul Woynarowski venise după ei, sau mai degrabă venise să termine discuția începută în antreu în legătură cu bursa cerealelor din New York.

După ce musafirii, în sfîrșit, plecară, Bogumil rămase multă vreme în mijlocul salonului. Îi venea să răc-

nească, să chiuie, să urle ca o fiară. Își învinse această toană și, revenindu-și, strigă numai :

— E imposibil. Absolut imposibil.

Trecu o săptămînă fără nici o veste de la Pamientów. În acest răstimp, Bogumil se străduí să uite tulburarea care-l cuprinsese. Nu-ntîmpina mari greutăți. Zdruncinul nu fusese chiar într-atît de puternic ca să-l dea peste cap.

Dar, tocmai cînd i se păruse că viața și-a reluat cursul lin dintotdeauna, se surprinse asteptînd nu știu ce, cuprins parcă de neliniște. Neaflîndu-și astîmpăr, se urcă pe cal și porni la drum.

Pe măsură ce plopii înalți care ascundeau conacul Pamientów creșteau în zare, sporea și neliniștea lui. Nici el nu știa din ce pricină : se temea că domnișoara Ksawunia îl uitase, că, dimpotrivă, nu-l uitase și suferă, sau că se întîmplase cine știe ce în casa vecinilor lui.

În casa vecinilor lui nu se întîmplase nimic deosebit, dar întreruperea temporară a relațiilor cu Serbinów-ul se petrecuse din cauze bine determinate. Domnișoara Ksawunia răcise și zăcuse cîteva zile în pat, iar domnul Woynarowski plecase la Kaliniec.

Bogumil fu primit în salonul verde, unde Ksawunia coborî, numaidecît, din camera ei. Purta un halat de casă alb, prins cu un șnur în jurul taliei. Era trasă la față și avea un aer de călugăriță. Bogumil se simțea stîngaci, intimidat. Se gîndi, cu părere de rău și oarecum cu jenă, că se lăsase pradă unor iluzii neîntemeiate și de-a dreptul absurde, cînd privi ființa tînără, cuminte și modestă, care se opri în fața lui. Găsea că era firesc și de așteptat ca iluziile lui să se spulbere, numai că acum, în noua situație ivită, nu știa cum să se poarte.

La început, discuția se învîrti în jurul gripei domnișoarei Ksawunia și a voiajului tatălui ei.

— Eu răcesc foarte rar. Ultima dată am avut gripă în clasa a doua, zise domnișoara Ksawunia.

— Tata a plecat demult ?

— Abia ieri. Cît am zăcut la pat m-a îngrijit ca o infirmieră. Tata e bun în asemenea ocazii. E bun în general, dacă nu-i ceri nimic. E gata la orice. Dar cum încerci să-l rogi ceva, se schimbă. Mă gîndeam, adăugă ea, da, mă gîndeam că dumneata n-ai să mai vii de loc pe la noi.

— Cum ? De ce ?

— Pentru că, așa... după cum te uitai atunci... și cum vorbeai de... aspru.

— Aspru ?... Cum aspru ? întrebă el cu glas schimbat. Și cum te-a răbdat inima să nu-mi dai de știre că ești bolnavă ?

Glasul lui o făcu pe Ksawunia să închidă brusc ochii, ca și cum ar fi orbit-o o lumină prea puternică. Se ridică în picioare. Se ridică și el. Apucă, temătoare, mîna lui Bogumil în palmele ei, o strînse la piept și o atinse ușor cu buzele-i fierbinți. Atît de ușor, încît el nici n-avu cum să i se împotrivească, neștiind bine dacă e vis sau realitate.

Stătea așa, cu mîna în căușul palmelor ei tinere, fierbinți, și știa, simțea cu toată ființa lui ce-ar trebui să facă, dar i se părea că dacă ar îndrăzni ar fi ca și cum ar profita de cineva amețit de băutură. Abia izbuti să îngaime :

— Stai... să vorbim liniștit.

— Bine, zise ea, mînioasă. Zîmbetul divin al rugii nerostite pieri de pe buzele ei, fața i se întunecă, se trase la o parte și se așeză departe de el. De ce vii după mine, domnule ? întrebă, văzîndu-l că se apropie. Putem discuta și de la distanță.

Cu toate astea se așeză lîngă ea, pe sofaua turcească. Dar Ksawunia nu se întoarse spre el. Stătea frîntă de mijloc, cu mîinile pe genunchi, cu privirea țintuită-n pămînt. Stînd așa, începu să vorbească :

— Nu te-am vestit că sînt bolnavă.... pentru că știu singură că e mai bine să nu ne mai vedem. La drept vorbind, eu nu sînt demnă de prietenia unui om ca dumneata. Și dacă m-am bucurat așa... acum... te rog

să mă ierți... că n-am putut să mă stăpînesc. Dar recunosc că, în fond, nu sînt demnă și te rog să n-ai teamă, eu n-o să-ți stau niciodată în cale...

— Cum ?... Ce tot spui ? întrebă el, încercînd să-i ridice capul și să întoarcă totul în glumă. Dar ea se trase iar la o parte, își acoperi fața cu mîinile și se-ndoi mai mult din șale, clătinîndu-se și legănîndu-se.

— Pentru numele lui Dumnezeu ! zise Bogumil. De ce faci una ca asta... de ce spui asemenea lucruri ?

Întoarse fața spre el și-i aruncă o privire îndîrjită, desperată.

— Eu am încercat să mă otrăvesc, zise, întunecîndu-se.

— Cînd ? șopti el, speriat de-a binelea.

— Nu acum, îl liniști cu ironie, și nu din cauza ta Acolo... la Varșovia. Și cauza ?

Se lăsă o tăcere lungă, încordată, după care Ksawunia începu să vorbească repede, în șoaptă, mirîndu-se parcă singură de fiecare cuvînt pe care-l rostea.

— Cauza ? Seducere... Abandonare... Și pe deasupra gura lumii. Într-un cuvînt : m-am făcut de rîsul oamenilor. Și unde ? În lumea domnilor cu fracuri impecabile și a doamnelor în rochii de bal. Oh, dacă toți cei care sînt împotriva bogătașilor și a trîntorilor ar ști cum arată într-adevăr viesparul ăsta... Dar ei nu știu. Unii cred că oamenii aceștia o duc bine, că au de toate... Îi invidiază... Habar n-au... Ei, acum ai aflat cine s-a îndrăgostit de dumneata ? Acum poți să te ridici și să pleci, ca un om integru și... virtuos, cum, de altfel, și ești. Să te ridici și să pleci cu sufletu-mpăcat. Ba chiar disprețuindu-mă.

— Taci, șopti Bogumil cu glas sugrumat. Te blamezi prostește și vorbele dumitale mă izbesc... mă lovesc drept în inimă...

— De ce ? întrebă ea, ridicînd din umeri. Nu înțeleg. Se vede însă că înțelesese prea bine, căci își lăsă capul pe genunchii lui. Mi-e rușine, șopti ea, mi-e rușine.

Glasul experienței adunate de-a lungul anilor, chiar fără știrea lui, îi șoptea lui Bogumil că are de-a face

acum cu jocul sublim al instinctelor, dar era în el ceva care îl împingea să-ngenunche în faţa jocului acesta timid şi desperat al pasiunii. De altfel, mai puternică decît toate sclipirile raţiunii era emoţia care-l cuprinsese. O trase pe Ksawunia spre el, o strînse la piept, îi săltă picioarele pe canapea şi, ţinînd-o aşa îmbrăţişată, şopti :

— Căpşorul meu frămîntat, copilul meu năpăstuit !

Lipindu-se de pieptul lui, Ksawunia începu să-i povestească ce viaţă anostă trăise alături de mama ei, cum alerga tot timpul pe la petreceri şi vizite şi cum toţi oamenii aceia nu se gîndeau la altceva decît ce-ar mai putea inventa pentru a sorbi din cupa plăcerilor. Dans, vînătoare, partide de cărţi, operetă, restaurant, intrigi, bîrfeli, anecdote. Şi din nou dans, vînătoare, joc de cărţi...

— Şi, după cîte ştiu, se întrerupse, mirată, trecem prin vremuri grele... ţara e cotropită.

— Ce să-i faci ? zîmbi Bogumil cu indulgenţă amară. Şi cei învinşi vor să trăiască. Niciodată nu încearcă să se bucure mai mult de viaţă ca atunci cînd nu le mai rămîne altceva decît viaţa.

— Învinşi ? Aştia sînt învinşi ? oftă Ksawunia. O duceau cu toţii ca-n sînul lui Avram. Printre demonii aceştia s-a găsit unul care şi-a pus mintea cu mine. *„Vous êtes une petite femme tragique"* [1], spunea el şi pe urmă a ieşit la iveală...

— Ce ?

— ... că pusese rămăşag să mă dea gata... şi pe urmă ... şi-a rîs de mine împreună cu una cu care se încurcase !... Ei ! Dar de ce-ţi spun toate astea ? ! Tăcu, dar după puţin îi povesti cum maică-sa a primit o anonimă, cît a suferit de mult, cum a luat otravă şi cum a fost salvată.

— Tata mi-a salvat viaţa, şopti cu nespusă duioşie. Atunci am aflat şi eu că am tată. Şi încă nu unul oarecare. Pe urmă, te-am cunoscut pe dumneata şi mi-am

[1] Eşti o mică femeie tragică. (Fr.)

dat seama că mai există și oameni adevărați pe lumea asta. Am crezut că dumneata ai să mă salvezi, ai să mă ajuți să-mi refac viața... să încep iar să trăiesc... Dar mi-am dat seama pe urmă că sînt o nenorocită, o ființă pentru totdeauna pierdută, și nu știu, zău, ce-o să se mai întîmple cu mine. Dumneata n-ai ce căuta lîngă mine, știu foarte bine, trebuie să pleci. Te rog, pleacă odată,. pleacă cît mai repede și lasă-mă-n plata Domnului.

Spunînd acestea, își freca nervoasă fața. Bogumil se ridică și începu să se plimbe cu pași rari. Era zguduit. Inima îi bătea nebunește. Parcă ar fi fost ferecat într-o peșteră fermecată. Cum să procedeze și ce să spună ca să-i domolească necazul Ksawuniei și să-i dea de-nțeles că nu condamnă purtarea ei nechibzuită? Era uimit că tineretul trăiește așa de fără noimă. Îi trecu prin gînd că și copiii lui vor avea parte de aceeași soartă.

— Ah, voi tinerii, zise el, dus pe gînduri. Vă irosiți viața frămîntîndu-vă fără rost.

Văzînd că Ksawunia se întunecă, se opri în fața ei și spuse:

— Cum aș putea să plec acum de lîngă dumneata? N-ar trebui să mă năpăstuiești, spunîndu-mi asemenea vorbe. Dar, pentru Dumnezeu, fetițo, ce pot eu să-ți ofer? O nouă nenorocire, poate și mai mare. Ce-ai ales, sărmana de tine? Unde vrei să-ți afli adăpost?

Fără să se ridice de pe sofa, Ksawunia îi înlănțui picioarele cu brațele.

— Lîngă tine, șopti cu dulce implorare.

— Lîngă tine, repetă el. O ridică în sus. Lîngă tine, repetă iarăși ca o amenințare pătimașă.

— Sînt fericită, șopti ea cînd o sărută, sînt fericită.

— Așa repede? glumi el drăgăstos.

Deodată, încremeniră cu respirația tăiată. Se auzeau pași prin casă.

— E Aleksander, spuse Ksawunia. Aprinde lămpile.

Se desfăcură din îmbrățișare.

— Nu-mi place Aleksander ăsta, zise Niechcic. Are o mutră atît de cruntă, de parcă pîndește să omoare pe cineva. Și vorbește ca un ventrilog.

— Poate, spuse cu indiferență domnișoara Ksawunia, dar e devotat.

Bogumil se duse la fereastră, se uită afară, scoase tabachera, își aprinse o țigară și cercetă din ochi camera. „Ce frumos e aici", se gîndi cu părere de rău că peste puțin trebuia să plece.

Aleksander intră în cameră cu lampa aprinsă, plecă și se înapoie cu tava de ceai, aruncînd în jur priviri mohorîte, dar care, de fapt, nu poposeau nicăieri.

— Nu-și cănește mustățile ? întrebă Bogumil, cînd rămaseră din nou singuri.

— Nu. Adică nu știu. Dar e încă tînăr, îi scăpă fără să vrea și se îmbujoră toată.

— Bine, zise Bogumil, îngîndurat. Trebuie să găsim neapărat o soluție.

Cu toate că rostise aceste cuvinte, cînd ajunse acasă Bogumil se hotărî să nu facă el primul pas. „Nu pot îngădui să se întîmple una ca asta", se gîndi el și cu hotărîrea asta în suflet umblă descumpănit pînă la amiază, atins parcă de o boală gravă. După prînz, cînd tocmai voia să iasă în curte, domnișoara Ksawunia sosi călare la Serbinów. Nicidecum uimit, ci parcă năucit de o lovitură năprasnică, o ajută să lege calul și o pofti în casă.

— Așa de repede după boală ? Să nu-ți facă rău, îi spuse el blînd.

— N-o să pățesc nimic. Dar nu mă-ntrebi de ce-am venit aici singură ? Nu ești curios să știi de ce-am comis o faptă atît de nebunească ?

— Într-adevăr, se întristă el, de ce-ai făcut asta ? E mult mai bine să te porți așa, încît să nu dai nimic de bănuit. Să respecți convenințele. Nici nu știi cîtă importanță are lucrul ăsta.

— Și noi n-am respectat convenințele ? îl întrebă ea, ironică. Bogumil tăcea. Dar dacă, izbucni ea din nou,

dacă adevărata viață trece dincolo de marginile convenienţelor ? Atunci ce te faci ? Îţi sacrifici viaţa cea adevărată ?

— Nu, răspunse el, după o clipă de gîndire. Viaţa e mai presus de orice. Dar trebuie să ştii, fără urmă de îndoială, că viaţa aceea e cea adevărată...

Se aşeză pe marginea scaunului. Mănuşile şi cravaşa îi căzură de pe genunchi.

— Nu ştiu ce să fac ! îi mărturisi ea.

Bogumil îi ridică lucrurile de jos şi le puse pe masă. Multă vreme fu ocupat cu treaba asta ; în sfîrşit, îşi trase un scaun şi se aşeză, aproape, în faţa Ksawuniei. Mîna ei o găsi numaidecît pe-a lui şi, împletindu-i degetele, le strînse, tulburată.

— Îţi spun eu ce să faci, rosti Bogum .. strîngîndu-i la rîndul lui mîna.

I se păruse că se liniştise, că e deştul de stăpîn pe sine, dar deodată suflarea i se opri. Tăcu. Îşi dădea seama că nici el nu ştie ce-ar putea face Ksawunia de acum încolo. Ea se aplecă şi-şi lipi urechea de pieptul lui.

— Inima ta bate aşa ? şopti ea.

— Da. Bate, repetă el, apoi adăugă repede : trebuie să te măriţi cu domnul Ostrzeński.

— Vezi ce rău eşti ? Cum poţi, cum poţi să spui aşa ceva ?

— Asta ar fi pentru tine singura, unica salvare, crede-mă. Şi tatăl tău socoteşte la fel, adăugă, simţind nevoia imperioasă să se refere, într-un fel, la prietenia dintre el şi Woynarowski.

— Tata ? Deci tata ţi-a spus asta ? Aşa ? Bine. Dacă v-aţi aliat împotriva mea, am să mă mărit cu Ostrzeński. Dar cu o condiţie. Mai înainte, îi spun tot ce mi s-a-ntîmplat. Şi-o să vedem atunci dacă acest tînăr moşier stimat de toată lumea o să se mai repeadă la însurătoare.

Bogumil îşi aduse aminte cu cîtă încredere i se adresase unul dintre tinerii Ostrzeński din Sionszyce cu cîţiva ani în urmă, cînd cu moştenirea. Lui Niechcic i se păruse că-i înşelase aşteptările şi nu-şi ierta nici acum lucrul

ăsta. Cîteodată, unele expresii ale feței îi leagă pe oameni mai puternic decît cuvintele sau întîmplările trăite în comun.

— Dacă-i vorba p-așa, zise el mai mult din obligație, dacă dumneata ții morțiș să-i spui „adevărul", atunci mă însărcinez eu să lămuresc lucrurile.

— Nemaipomenită mărinimie, răspunse ea cu amară superioritate. Îmi stă pe limbă un cuvînt îngrozitor.

— Ai dreptate, spuse Bogumil pălind, ai dreptate...

— Nu te supăra, gemu ea și-i îmbrățișă genunchii și iar îi strînse mîinile. Ah, de ce nu-ți sînt dragă ?

— Cum să nu-mi fii dragă ? Ah ! Cum s-ar putea să nu-mi fii dragă ? Dar vezi, zise încet, după ce-și desprinseră buzele, sînt în viață clipe, foarte rare, cînd inima omului se odihnește, sau e așa de plină, încît nu-i mai trebuie nimic, nu mai năzuiește după nimic. Așa mă simt eu cînd sînt cu tine... fetiță, scumpa mea fetiță, cînd sînt cu tine și te strîng în brațe.

— Ei vezi ! oftă ea, dar parcă nu destul de liniștită de această declarație a lui. Atunci de ce fugi de mine ? Și nu-mi mai cere să mă mărit cu Ostrzeński. Te implor, nu-mi cere una ca asta. Eu nu-l iubesc. N-o să-l iubesc niciodată. Dac-ai ști ce necioplit e. Nu știe nimic, nu citește nimic. El e unul dintre exemplarele despre care vorbea cîndva tata, îți amintești ?

— Nu, răspunse Bogumil și, privind-o mai atent, o întrebă : necioplit zici ?

Ar fi vrut să adauge : „Cel de la Varșovia, pe care-l blestemai mai alaltăieri, nu era se pare necioplit".

Dar se stăpîni și întrebă :

— Dar știi tu cine sînt eu ?

— Cum să nu ! Știu. Mi-a povestit tăicuțu. Tu și tatăl tău ați luat parte la răscoală. Ați pierdut totul. Tu ai fost greu rănit.

Bogumil se aprinse-n obraz :

— Nu de asta te întrebam, zise, stînjenit. Aha ! Vărul ăla al meu, Tytus Jerzy, v-a povestit toate astea ? Voiam să-ți spun că nici eu nu citesc mare lucru. Ce importanță

are c-am participat la răscoală ? Știi cîți ani aveam ? Cincisprezece. Nici înainte nu prea învățasem, dar după asta, îți dai seama că nu mai putea fi vorba să-mi urmez studiile. Ne-au luat moșia, pe tata l-au exilat și mama s-a dus după el. Eu am rămas la niște rude bogate. Dar de ce-ți povestesc toate astea ?

— Povestește, îl rugă ea. Și ?

— Nimic. Am stat la ei. Dar auzeam mereu vorbindu-se de nebunia tatălui meu și a mea, că sîntem o casă de nebuni. Locuiam la Varșovia. Pe atunci guvernatorul general organiza petreceri grozave la Castel și-n alte locuri. Dar eu mă țineam tare. Am fugit la țară așa cum eram. Și știi ce meserii am avut ? Tîmplar, pisar, fierar. Mă sălbăticisem de tot. Mi se urîse. Mi-a trăsnit prin cap să fac armata în locul altuia pe care căzuseră sorții. Adică să intru în oastea rusească. Părinții ăluia pe care căzuseră sorții m-au binecuvîntat, sărmanii, că le scăpasem băiatul, dar, la drept vorbind, eu intrasem în armată cu gîndul c-o să pot ajunge în Siberia, acolo unde fusese surghiunit tata. De altfel, parcă eu mai știu dacă voiam sau nu s-ajung prin locurile unde fusese surghiunit tata ? Poate, într-un fel. Însă dorința mea fierbinte era să văd locuri străine. Din păcate, m-au expediat la Varșovia. De plictiseală, m-am luat de chefuri ! O dată am intrat în belea : m-am luat la harță cu comandantul meu, pe care-l întîlnisem la „Sala de argint", o crîșmă ordinară. Era maior. L-am pocnit pe maiorul meu cu o carafă de punci drept în creștetul capului. Eram iute la mînie cînd eram tînăr. Ar fi trebuit să mă judece tribunalul militar, așa că, de la crîșma aia, m-au urcat prietenii într-o sanie și dus am fost. Am cutreierat lumea, am ajuns pe meleaguri străine și acolo, nu știu cum s-a întîmplat, dar am ajuns în mizerie și de batjocura lumii. La Kotbus am lucrat la construirea căii ferate, la Frankfurt pe Main am vîndut castane coapte. Am fost hamal, am lucrat în mină, apoi la un fotograf, la un frizer. Asta a durat ani și ani... În sfîrșit... sper că-i destul...

— Nu. Mai spune...

— Şi aşa, am întîlnit o dată o cucoană. Am uitat cum o chema. Tot într-o crîşmă. Eram în trecere prin oraş. Ea la fel. Arătam îngrozitor... ca un vagabond, ca un tîlhar. Dar ea, nu ştiu cum, nu s-a speriat de mutra mea, şi-am intrat în vorbă... Să mă opresc, poate ?...

— Nu, mormăi Ksawunia, strîngînd din dinţi.

— Ei, într-un cuvînt, i-am povestit viaţa mea, şi ea, neaşteptat pentru mine, a început să stăruie să mă smulg din mocirlă. Acolo, la cîrciumă, îmi amintesc ca acum, a scris pe loc la flacăra lumînării, o scrisoare către un mare proprietar de pămînt, o rudă de-a ei. Am primit să m-ajute pentru că nu mai aveam altă ieşire. Era o fiinţă neobişnuită, cum rar îţi e dat să întîlneşti în viaţă.

— Nu văd nimic extraordinar în asta. Orice femeie ar fi procedat la fel. Dar spune-mi mai departe : la ruda aceea a ei ce-ai făcut ? întrebă Ksawunia, nerăbdătoare.

— La ruda aceea a ei am fost tocmit la început argat şi încet, încet am ajuns administrator al unei mari ferme. Acolo am învăţat tot ce ştiu acum. Era în Cehia. De acolo am trecut în ţinutul Poznań. În cele din urmă, după ani de zile, am izbutit să mă întorc în ţară. Asta-i tot. Ah, da, uitasem să-ţi spun că atunci cînd am fugit peste graniţă, am stat un an întemniţat în Poznań. La Winiary. Bănuit de activitate politică ilegală. Ar fi trebuit să mă predea ruşilor, dar nu ştiu cum s-a făcut că am scăpat. M-am apucat să-ţi îndrug vrute şi nevrute, aşa numai ca să vezi ce viaţă am dus. Şi tu, ca un copil prostuţ ce eşti, avînd de ales între doi necioplţi, l-ai ales pe cel mai bătrîn.

— Asta înseamnă la tine necioplit ? se minună ea. Parcă ar fi un basm !

— În copilărie o rupeam puţin pe franţuzeşte, însă pe urmă am uitat şi ce bruma ştiam. Nici cîntecul pe care-l cînţi tu nu-l înţeleg prea bine.

— *„Si tu m'aimais"* ? întrebă ea şi, parcă nădăjduind că va fi mai bine înţeleasă, îi tălmăci cu un glas plin de implorare : „Ah, dacă m-ai iubi, dacă umbra vieţii mele... nu... dacă o luminiţă palidă ar lumina într-o zi întunecata mea viaţă"...

— Copil nebun, șopti el, sărutînd-o, îmi dăruiești o minune pe care n-o pot primi.

— Eu, eu îți dăruiesc ? se întristă fata. Dar tu ? Tu nu-mi dai nimic ? Și de ce zici că nu poți primi ?

— Mereu întrebi, o mustră el drăgăstos. Ascultă, dacă n-ai făcut încă socoteala cîți ani am, află de la mine, că am... cincizeci și cinci. Eu, fetițo, sînt cenușa unui foc stins de mult. Cum să-ți începi viața cu o mînă de cenușă ?

— Nu ! strigă ea. De ce vorbești așa ? Ce-mi pasă mie de ani ! Nu ți-a spus nimeni cum arăți ? Parcă ai fi din bronz și din azur, ca granitul, ca aerul, ca nu știu ce. Și vocea ta e atît de pătrunzătoare ! Cînd aud de departe vocea ta...

— Vocea asta, o întrerupse el, neîndurător, în curînd o să se schimbe. În curînd, va suna dogit ca din mormînt. Atunci ai să te sperii de fapta ta.

— Încetează ! strigă ea, înfricoșată.

Auzindu-i țipătul, Bogumil înlemni deodată la gîndul că ar putea să-l creadă că e într-adevăr prea bătrîn.

— Gata, am încetat ! se grăbi să-i facă pe plac.

— Să nu mai vorbim nici de Ostrzeński și nici de vîrsta ta, îl rugă ea, prinzîndu-l de gît.

— Bine. M-am predat. M-ai învins.

Dar de fapt, el fu cel care-nvinsese, căci ea se supunea mîngîierilor lui.

„Ce ispită, se gîndea, abia stăpînindu-se. Ce ispită cumplită ! Ei... fie ce-o fi."

Se desfăcură brusc din îmbrățișare. Și aici umbla cineva prin casă.

— E Felicia, zise Bogumil.

Felicia intră numaidecît, aducînd scrisorile. Se uită la Ksawunia, la căciula și bastonul lui Bogumil de pe măsuță, la cojocul pe care Bogumil nu și-l scosese de pe el. Întrebă dacă să servească gustarea de patru și ieși.

— Felicia asta te iubește, zise domnișoara Ksawunia, încruntîndu-se.

— Vouă numai la asta vă stă gîndul.

— Vă rog, domnule, cercetați corespondența, se înclină Ksawunia ca o doamnă binecrescută, cînd văzu că el o împinge deoparte. Se apropie de măsuță și-i oferi una din scrisori. Asta-i de la soție ?

— De unde știți voi întotdeauna totul ? oftă el.

— Te rog s-o citești chiar acum.

Barbara îl anunța că peste trei zile sosește cu copiii în vacanță. După o clipă de șovăire, Bogumil îi spuse și Ksawuniei ce scria în scrisoare.

— Și acum ce-o să fie ? șopti ea.

— Nimic. Vin sărbătorile. Dar, văzînd desperarea din ochii ei, adăugă : Totul o să fie bine, ai să vezi.

20

Următoarele două zile Bogumil fu ocupat să pregătească casa pentru nevastă și copii.

De cum se opriră caii în fața verandei, copiii țîșniră ca niște păsări scăpate din colivie. Agnisia fugi în grădină. Tomaszek o zbughi la acareturi, să-și vadă prietenii. Emilka, după cîini și pisici.

Barbara bău cîteva pahare cu ceai, inspectă camerele, fumă o țigară și se opri în bucătărie să afle ce se mai întîmplase în viața oamenilor de pe moșie. Era bine dispusă, dar cînd ieșiră la iveală diferite neajunsuri, pricinuite mai ales de îndelunga ei absență, se întristă. Scotocind prin vraful de dantele lucrate de ea ani de-a rîndul, observă că-i lipsea una, cea mai frumoasă, pe care tocmai voia s-o folosească la lenjeria Emilkăi.

— Nu mai țin minte dacă am dat-o cuiva sau am întrebuințat-o. Ce naiba ! Să-mi fi pierdut într-atît memoria ? Mi se pare că nici nu m-am atins de ea, dar nu mă încumet să dau vina pe careva.

Pe urmă, în cămară, găsi un șoarece în sacul cu făină, perdelele spălate ca vai de lume, șobolanii roseseră hîrtia ce-nvelea borcanele cu dulceață.

De aici pornind, se iscară interminabile discuții, la capătul cărora nici unul, nici altul nu mai știa ce anume voia să lămurească.

— De ce-i fi tu mereu nemulțumită de mine? zise Bogumil. Poate numai pentru că exist.

— Nu de tine sînt nemulțumită. De mine sînt, că am lăsat casa în plata Domnului și acum n-o să mai găsesc nici un lucru la locul lui. Și pentru că m-am măritat. Nu-s bună de nimic, nu-s în stare să țin o casă.

— Spre fericirea mea, gîndul ăsta ți-a venit în minte cu aproape douăzeci de ani mai tîrziu.

— Mereu îmi vine-n minte.

— Ei, Doamne! Sîntem făcuți pentru toate cîte puțin. În viața fiecăruia sînt și lucruri care-ți fac plăcere și lucruri care-ți displac... Așa-i viața, oftă Bogumil, întristat.

— Vezi, recunoști și tu că ți s-a urît.

— Da' de unde!

— Las' că știu eu că tu nu poți fi fericit cu mine. Ai fi mai fericit cu oricare alta.

— Nu, răspunse el, roșind, căci pentru prima oară nu mai era sigur de asta. Era uimit și neliniștit totodată că Barbara tocmai acum începe iar să-i vorbească pe tema asta, abandonată de multă vreme.

În prima săptămînă, legătura cu Pamientów-ul fu întreruptă. Numai o dată, a doua zi de Crăciun, Niechcic îl întîlni pe Woynarowski în drum și schimbară cîteva cuvinte. Proprietarul Pamientów-ului pleca din nou la Kaliniec. Doamna Bronimska era grav bolnavă. O poveste complicată cu rinichii, poate o intervenție chirurgicală.

— O să fiu nevoit să stau acolo o vreme, zise el și-l rugă pe Niechcic să se ocupe de gospodăria lui și de Ksawunia, ca între buni vecini.

— Chemați-o pe la dumneavoastră. Acum e și doamna Niechcicowa acasă. Eu, cum m-oi întoarce, mă prezint la Serbinów.

Bogumil îi pomenise cîndva Barbarei de vizitele Ksawuniei și ale domnului Woynarowski, dîndu-i a înțe-

lege că s-ar cuveni ca, de-acum încolo, să întreţină relaţii prieteneşti cu cei de la Pamientów, dar în sinea lui era bucuros că se tot amînă trecerea la fapte. Acum însă era limpede că nu se mai putea amîna şi se străduia să se convingă că, la urma urmei, e mai bine aşa. Poate că atunci cînd cele două femei s-or cunoaşte, toată povestea se va aranja de la sine, ca la batoză cureaua. Doar Ksawunia ar fi putut să le fie fiică. Poate că şi ea s-o mai fi dezmeticit, sărmana, întrucîtva în aceste zile cît nu s-au mai văzut.

Dar cînd intră în curte, cu capul plin de gînduri de cumineţire, lacheul Aleksander îi aţinu calea şi-i dădu o scrisoare din partea domnişoarei. Lui Bogumil îi păru rău că tocmai Aleksander se găsise să aducă răvaşul.

Era un bileţel scurt : „V-aş rămîne îndatorată, îi scria Ksawunia, dacă mîine aţi binevoi să treceţi, pentru o clipă, pe la noi, la orice oră doriţi".

Bogumil arse scrisoarea şi, dojenindu-se în gînd că e un măgar şi nimic altceva, nu se duse.

Cît de speriat fu însă a doua zi, cînd domnişoara Woynarowska apăru în carne şi oase şi în foarte scurt timp izbuti să farmece întreaga familie. În ajunul Anului nou, plecară cu toţi la Pamientów, iar de Bobotează se adunară cu toţii la Serbinów să cînte colinde la pomul de iarnă.

Bogumil, care ştia bine cît de pretenţioasă era Barbara, mai ales cu femeile, n-ar fi crezut niciodată că domnişoara Ksawunia ar fi în stare s-o cucerească. Îi plăcu foarte mult şi, ce era mai grav, ajunsese la convingerea că tocmai Ksawunia şi nimeni alta ar fi femeia care i-ar fi putut dărui lui Bogumil adevărata fericire.

— Dacă-mi amintesc bine, ţi-au plăcut întotdeauna femeile de felul ei.

— Văd că ţii minte mai bine ca mine ce-mi plăcea.

— Numai de-ar vrea ea să-şi arunce ochii asupra ta, continuă Barbara, te-ai îndrăgosti imediat.

— Imediat ? repetă el, tulburat. Din fericire, are altceva mai bun de făcut decît să se uite la cineva care-ar

putea să-i fie tată — ba — exageră dinadins — dacă nu chiar bunic.

— Dar dacă ? insistă Barbara.

— Cum adică : dacă ? De îndrăgostit poți să te îndrăgostești întotdeauna. Ce preț mai are omul care nu se poate îndrăgosti ? Nu-i mai rămîne decît să se așeze în sicriu.

— Ce tot vorbești acolo ? ! Doamne ferește ! Dar eu ? Ce, eu sînt îndrăgostită de cineva ?

— De-aia ești atît de tristă și de nefericită.

Barbara zîmbi în gol, ironică și revoltată. Tăcu multă vreme, parcă luptînd cu ea însăși. Apoi vorbi ca și cum nu s-ar fi adresat nimănui.

— Poate că omul e nefericit tocmai pentru că a apucat să se îndrăgostească o dată prostește.

Bogumil se fîstîci. Amintirea veche, de acum unsprezece ani, îl lovi atît de puternic, încît simți în nări parfumul iasomiei de la care pornise atunci cearta.

— Nu cred că-ți mai amintești de omul acela, zise el.

— Desigur. Tu n-ai putea ține minte atîta vreme. Ah, prostii, dădu ea înapoi, vorbesc așa ca să te sîcîi. Nu te mai gîndi la asta.

Zicînd acestea, plecă. Bogumil nu se simțea de loc la largul lui, dar ce era să facă ? ! Își da silința să nu se gîndească. Numai să găsească o preocupare și o să uite totul. Mîngîierea va veni de la sine. Și, într-adevăr, îi veni deodată în gînd că o femeie nu-și amenință bărbatul cu cineva care o interesează cu adevărat.

Cu domnișoara Ksawunia, Bogumil vorbise o singură dată între patru ochi în tot acest răstimp. Durase numai o clipă, în timp ce treceau dintr-o cameră în alta. Ea apucase doar să-l întrebe : „Ești mulțumit de mine ?“

— Mulțumesc mult, îi răspunse el, stingherit, dar din expresia înverșunată a feței ei își dădu seama că nu se poate aștepta la nimic bun.

La cîteva zile după plecarea Barbarei cu copiii la Kaliniec, primi o scrisoare, pe aceeași cale neplăcută, prin

mijlocirea lui Aleksander, care-l pîndea pe-nserat. O scrisoare care-l descumpăni de-a binelea.

„Nu știu ce să-ți spun, îi scria Ksawunia. Știu numai că nu mai pot rezista, că umblu ca amețită. Ai văzut și tu că am făcut tot ce mi-a stat în putință, dar așa nu se mai poate. M-au părăsit puterile. Te aud și te văd mereu, fără încetare. Dac-ai putea să înțelegi ce se petrece cu mine... Te chem mereu : vino și rămîi cu mine... Dar îmi și spun mereu : ce-a fost a fost, nu se mai întoarce. Nu, asta-i imposibil ! Iartă-mă, nu știu ce spun, dar vino ! Fără tine viața mea nu e viață, ci o tristă tînjire. Vino măcar o dată să te mai văd, să te mai simt și pe urmă fac cum vrei tu, dar vino... nu putem să ne despărțim așa, fără nici o explicație... Nu te teme, am să mă supun fără murmur poruncii tale..."

După ce citi scrisoarea, Bogumil rămase ca împietrit la birou vreo oră, străduindu-se să-și adune gîndurile.

„Nu știi niciodată cînd împingi omul spre pierzanie, sau cînd îl scoți la liman... Da, da... Dar nu pot să seduc un copil... Orice i s-ar fi întîmplat pînă acum, nu e încă femeie în toată firea. Ce-am face noi doi, unul cu altul ?"

Dar toate gîndurile lui chibzuite se risipiră curînd și Bogumil rămase iar descumpănit, neștiind dacă el trebuie să dea sentința sau s-o primească.

În sfîrșit, se ridică, puse scrisoarea Ksawuniei în portofel, îmbrăcă cojocul, se uită la ceas. Era ora șapte, afară se întunecase.

Porni spre Pamientów pe jos, de-a curmezișul peste lunci. De multe ori fu nevoit să-noate prin nămeții de zăpadă. Noaptea era rece și liniștită. I se părea că în jurul lui cîmpia își oprise răsuflarea și se minuna, întrebîndu-se ce face, unde se duce ? Nu știa ce și pe cine va întîlni la Pamientów. Ksawunia nu-i dăduse amănunte.

Găsi ușa de la intrare încuiată. Numai la ferestrele odăilor de sus era lumină. Trase de mînerul clopoțelului și-l privi, năucit, cum se bălăngăne fără să scoată un sunet, pentru ca, după o clipă doar, clinchenitul lui să ră-

sune în liniștea casei. Aștepta mult timp în noaptea albită de zăpadă pînă să i se deschidă. Cineva cobora scara și-i deschise chiar Ksawunia.

— Ce faci ? întrebă cu o voce silit firească.

— Nimic, răspunse ea pe același ton. Tata e plecat la Kaliniec. Aleksander a rămas probabil la Felicia ta, că pînă acum nu s-a întors de la Serbinów. La bucătărie nu mai e nimeni. Ciudat cum fug oamenii de casa asta...

Și deodată, ca și cum vorbele rostite ar fi sleit-o de puteri, se aruncă la pieptul lui.

— Rămînem aici ? o întrebă el, îmbrățișînd-o.

— Nu, șopti ea și-l conduse sus pe scări. Se opriră în camera ei de fată, mobilată ca un ietăcel de conac de țară. Lampa avea un abajur de dantelă aplicată pe mătase galbenă.

Bogumil voi să facă apel la ultimele sclipiri de rațiune, dar se simți iar ca la douăzeci de ani, atunci cînd, năpăstuit de soartă, se încredea numai în puterea și în instinctele lui.

Deodată, cînd se mai dezmetici din sărutări, simți cît de încordată era Ksawunia. Se trăgea deoparte, speriată. În ciuda instinctelor dezlănțuite, Bogumil își reveni la realitate. Își reveni într-atît, încît fu aproape gata să întrebe : „La urma urmei, ce vrei tu, copilă, de la mine ?“ Dar ea i-o luă înainte. Îi acoperi mîinile cu palma și-i șopti :

— Desparte-te de soția ta ! Dacă-ți schimbi religia, se poate. Merg cu tine oriunde, ca un ciine după stăpîn. Sau, dacă vrei, luăm Pamientów-ul de la tata. Am să muncesc. Ascultă... O să trăim fericiți, în dragoste... Să se termine odată chinul ăsta...

Multă vreme Bogumil nu fu în stare să rostească nici o vorbă. Erau clipe cînd și lui îi trecea prin minte să lase totul baltă și să plece cu Ksawunia undeva, fie și în America. De ce atunci cuvintele ei îl năuciseră în halul ăsta, de ce i se păreau atît de cumplite și de ce, auzindu-le, își dădu seama mai bine ca oricînd că legătura lui cu Ksawunia este într-adevăr imposibilă ?

— Mi-e cu neputință.

— De ce ? Nu mă iubești ?

— Ba da. Din păcate te iubesc foarte mult.

— Atunci de ce ți-e cu neputință ?

— Pentru că nu pot... pentru că pot, se bîlbîi el prostește și zîmbi. O prinsese cu mîinile de umeri. Nu pot să te leg de mine, să-ți leg viața de viața mea.

— O iubești atît de mult pe soția ta ?

— Nu știu.

— Îi tot dai într-una cu nu știu.

— Atunci, să zicem, că și din cauza asta, recunoscu el.

— Și mai departe ?

— Mai departe ? Ți-am mai spus și altă dată, răspunse el cu brutalitate.

— Toate astea-s neadevăruri ! izbucni ea. Altceva trebuie să fie la mijloc.

— Poate. Dar nu izbutesc să-ți precizez ce anume. Totuși încercă. Plimbîndu-se prin cameră și fumînd, zise : Eu sînt la capătul vieții. Tu abia la începutul ei. Și numai o clipă de nebunie te-ndreaptă spre mine. Eu am s-o binecuvîntez, mai tîrziu, dar tu ai să te rușinezi. O clipă de nebunie și atît.

Fata începu să plîngă.

— Mi-e rușine, da, mi-e rușine de un singur lucru : că mă agăț așa de gîtul tău și tu mă alungi.

Lui Bogumil i se făcu nespus de milă și se-ntristă pînă-n adîncul sufletului.

— Nu vorbi așa, scumpa mea, o rugă el, sărutînd-o și legănînd-o în brațe. Mie să-mi fie rușine c-am îndrăznit să profit, atît cît am îndrăznit, de pornirea ta care numai din greșeală, numai din greșeală m-a ales pe mine. Noi doi n-am putea fi fericiți niciodată. Nu văd nici o cale. Mai bine, dragostea mea, trăiește-ți mai departe viața, ca și cum eu nici n-aș fi existat pe lume.

— Cum îți închipui c-aș putea ? Ce să fac ? Ce să facem ? se văita ea.

— Ai să găsești o cale, zise el, luînd seama, nu fără tristețe, cît de repede se-nduplecase parcă. Cînd ești tînăr,

răzbești ușor. Dacă ți-e imposibil să te măriți cu Ostrzeński din Sionszyce, atunci du-te la universitate. Văd că fetele de azi sînt dornice de-nvățătură. Și cred că e bine așa. Și dacă nici universitatea nu te atrage, ia în seama ta Pamientów-ul. Vezi și tu că moșia se duce de rîpă. Deși... poate c-ar fi mai bine să pleci. Inima mea bătrînă și zbuciumată nu și-ar mai găsi liniștea dacă-ai fi atît de aproape. Pleacă cît mai departe, dragostea mea... dragostea mea cea din urmă.

Glasul îi tremura. Fata îi răspunse cu înflăcărare :

— Vezi... Vezi că mă iubești ?... De ce atunci să ne chinuim așa ?

— Mi-ai făgăduit c-ai să faci tot ce-am să-ți spun eu, șopti el, desprinzîndu-i brațele încolăcite în jurul gîtului.

— Și totuși... atunci cînd eram bolnavă . ai venit să mă vezi. Atunci ai venit singur la mine. De ce ?

Bogumil simți că i se oprește răsuflarea, ca și cum n-ar mai fi avut destul aer. „Prea multe întrebări", îi trecu prin gînd.

— E vina mea, rosti tare. Așa e : am venit singur. Cu toate astea, du-te în Elveția. Și înțelege că, oricum ar fi, tu mă părăsești, nu eu pe tine.

Se auzi undeva o cheie scrîșnind în broască, apoi zgomot de pași.

— S-a întors Aleksander, zise Bogumil. E timpul să plec și eu. Deci, pentru ultima oară... la revedere. Și ai încredere în mine. E mai bine așa. Mai bine pentru tine. Fii tare. Pentru amîndoi.

— Te mai văd ?

— Firește. Adică... așa cred. Trimite-mi vorbă cînd te hotărăști să pleci.

În timp ce închidea ușa, o văzu cum se întoarse spre sofaua pe care stătuseră culcați mai înainte, pierduți în vîrtejul sărutărilor, și-și acoperi fața cu mîinile.

Se opri în fața verandei, fulgerat de un gînd : „Dacă-și face vreun rău, în nebunia ei ?"

Se simțea pustiit și stors de vlagă. Nu deznădejdea despărțirii, ci o mîhnire amară, nelămurită îl copleșea. Mer-

gea, împiedicîndu-se ca un om beat, reconstituind în minte, febril, tot ce se petrecuse puţin mai înainte, o dată şi încă o dată, dar nu putea trece de momentul în care şoptise : o clipă de nebunie te-ndreaptă spre mine. Aici totul se năruia. Ksawunia ar fi trebuit să facă ceva sau să spună ceva, dar nu făcuse nimic, nu spusese nimic. Ce-ar mai fi vrut, nebunul de el ? Tot ce spusese şi ce făcuse ea nu însemna oare dovada supremă a dragostei ? Şi atunci ce-i mai trebuia pentru a se convinge că ea era iubita pe care şi-o dorise întotdeauna în taină ? Şi totuşi nu ! Nu era ea ! Şi, răscolit de dorul acesta tainic, trezit pe neaşteptate, strigă :

— Unde eşti tu aceea a cărei dragoste nu pune întrebări, nu cere nimic şi nu cunoaşte stavile, nici graniţe ? Oftă, spunîndu-şi că nu se află asemenea fiinţă pe lume şi se sili să-şi alunge din minte aceste gînduri. Înainte s-adoarmă, îşi simţi tîmplele ude. Plîngea. Primele lacrimi pe care le vărsa de la moartea băiatului.

O mai văzu pe Ksawunia în ziua cînd pleca în Elveţia. Domnul Woynarowski fu nevoit să rămînă în pat, simţindu-se iar rău cu inima. Nu era în stare s-o însoţească pe Ksawunia, iar plecarea nu suferea amînare, pentru că trebuia să plece cu o rubedenie îndepărtată, din vecinătate, care se ducea la Lausanne să-şi viziteze fiica. Woynarowski îi scrise lui Bogumil, rugîndu-l s-o conducă pe fata lui pînă la Witoszyce, căci se temea să nu întîmpine greutăţi la graniţă.

Bogumil în ziua stabilită o duse cu trăsura pe domnişoara Ksawunia de la Serbinów pînă la gara de graniţă Witoszyce, punct de plecare spre Frankfurt, Wroclaw, Basel.

Tot timpul drumului, nu schimbară decît cîteva vorbe. Vremea era umedă, dar blîndă, deşi februarie abia începuse. Ieşind din Kaliniec, pe şoseaua care ducea spre Witoszyce, trecură pe lîngă un şir lung de care încărcate cu paie. Mergeau la pas, tîrîndu-se pe marginea şoselei şi paiele foşnitoare străluceau în semiîntuneric. Bogumil îşi pierdu răbdarea, căci şirul de care nu se mai sfîrşea. „Nu

mai sînt capabil să-mi stăpînesc nervii!" se gîndi el și spuse tare :

— Încă de acum un an calea ferată dintre Kaliniec și Witoszyce trebuia să fie gata, dar uite că n-a ieșit nimic.

— Cum se întîmplă cu toate pe lumea asta, mormăi ea.

— Se pare că din motive de ordin militar s-a renunțat la aceste cîteva verste de cale ferată, pînă la graniță.

— Într-adevăr ? se miră ea, politicoasă.

Trecură de primul cordon de grăniceri, apoi de cel de-al doilea.

— De-aici se zărește gara, zise Bogumil, după ce isprăviră cu grănicerii și vameșii și porniră mai departe.

Zidurile greoaie ale gării Witoszyce se înălțau negre în lumina puternică a becurilor electrice. Un hamal flegmatic dădu jos valizele, îi arătă lui Bogumil pe unde să intre în sala de așteptare, în timp ce el porni cu bagajele în direcția opusă. Bogumil și Ksawunia se treziră într-o sală cu un bufet, pe care erau aranjate piramide de portocale și de sandvișuri.

Era o sală uriașă, boltită și aproape goală. Doar la cîteva mese moțăiau cîțiva pasageri. Mai era însă mult pînă la venirea trenului și Bogumil o întrebă pe domnișoara Ksawunia dacă n-ar vrea să mănînce ceva.

— Nu, răspunse ea și adăugă : numai la asta vă stă mintea vouă, bărbaților. În orice împrejurare ați putea mînca și fuma.

Niechcic se duse să cumpere bilet și să expedieze bagajele.

Cînd se înapoie, cuprinse-n palme mîna domnișoarei Ksawunia și-i spuse, căznindu-se să zîmbească :

— Așadar, fetița mea pleacă în lume, pornește în larg și-o s-ajungă medic renumit.

— Fetița mea, șopti ea cu nespusă amărăciune. Deodată, dîndu-și capul pe spate, zise, în timp ce ochii îi străluceau : Hai acolo pentru o clipă, și-l trase spre o cameră mai mică, cu oglindă mare și canapele de pluș.

— Asta-i camera pentru doamne, constată Bogumil, reținut, citind ce sta scris deasupra ușii. Au să mă dea afară de aici.

— Cine să te dea afară, că doar nu-i nimeni, șopti ea. Apoi începu să-l întrebe cu nemărginită uimire : Ascultă, explică-mi, te rog, într-un fel. Nu mă lăsa să plec așa. Să înțeleg și eu... Ce nu-ți place la mine ? Îmi dau seama că mă iubești. Atunci ce e ? Soția ta... am văzut-o... m-am uitat bine. Ea nu te iubește. De altfel... de altfel... nu izbuti să-și sfîrșească gîndul. Atunci, pentru numele lui Dumnezeu, ce ne desparte ? izbucni ea, în cele din urmă.

Bogumil era copleșit.

— Ce ne desparte ? Nu știu. Uneori... luat în parte, fiecare lucru ne este favorabil și totuși luate la un loc toate ni se-mpotrivesc.

— Mă întreb de ce oare nu pot uita totul ?

— Ai să uiți, spuse el, cu dragoste și tristețe. De altfel... nu-i mai bine așa ? Dacă nu putem fi împreună, să păstrăm măcar amintirea acelor clipe frumoase. Să nu ne facem reproșuri la despărțire.

— Ce-am făcut să merit umilința asta ? strigă ea, mai mult supărată decît tristă.

— Umilință ? repetă Bogumil, abătut. Nu știi ce spui. Te rog nu răstălmăci iar lucrurile. Eu sînt umilitul pentru că eu sînt acela care nu am însușirile necesare...

Se uită în ochii ei și văzu cum i se aprind de mînie. Își adună toate puterile.

— Să nu ne facem reproșuri la despărțire, repetă el.

Ea tăcea și strîngea din dinți de-i zvîcneau mușchii obrazului.

— Te rog să pleci ! strigă, întorcîndu-se spre fereastră ca și cum ferestrei i-ar fi poruncit să plece.

— Chiar acum ? întrebă el, încercînd să zîmbească.

— Chiar acum ! În clipa asta ! Nu vreau să te mai văd !

— Glumești ? Nu mă lași să rămîn pînă la plecarea trenului ?

— Nu. Pleacă numaidecît, te rog. Să nu te mai văd în ochii mei.

— Ksawunia ! șopti el, speriat.

Tocmai atunci niște voci se auziră dincolo de ușă.

— Unde sînt ? Aici ? Bine, spunea o voce de femeie.

— Trenul a tras la peron. Vă puteți urca, îi vesti hamalul.

Își făcu apariția rubedenia Ksawuniei, o moșiereasă impozantă, îmbrăcată într-un mantou din blană de vulpe.

Făcu cunoștință cu Bogumil și-l luă imediat martor :

— Spuneți și dumneavoastră, domnule, zise ea, cine și-ar fi închipuit c-o să plecăm într-un asemenea moment ? Ce părere aveți ? După mine, ăsta-i un siretlic tipic oriental : japonezii declară război înainte de sosirea răspunsului la nota remisă. Nici n-au mai așteptat răspunsul de la Petersburg.

— N-au mai așteptat, repetă Niechcic ca un automat.

— Hai, Ksawunia, hai, o grăbi cucoana. Am dat poruncă să ni se rețină locuri.

Ieșiră pe peron și trecură în grabă pe lîngă vagoanele luminate, învăluite în aburi.

Bogumil le ajută doamnelor să urce, pe urmă se opri în fața geamului lor, la care se ivi însă numai doamna în blănuri.

Cineva din față, de lîngă locomotivă, strigă : *„fertig“* și înainte de-a auzi vreun zgomot, Bogumil observă că trenul s-a pus în mișcare. Abia după aceea se auzi gîfîitul mașinii. Bogumil o luă înapoi și se trezi singur, între liniile pustii. Coborî apoi treptele din fața gării și-l strigă pe Klimecki.

„Asta e ! se gîndea el în trăsură. Așa și trebuia să fie. M-a gonit. Viața își reia vechiul făgaș.“

El însuși o îndrumase spre vechiul făgaș, izbutise, dar biruința lui era amară. Și puterea de care dăduse dovadă i se păru acum o slăbiciune nedemnă, care-l prăbușise tocmai cînd se afla în pragul unei fericiri nesperate. Îl doborîse la pămînt și-l întorsese pentru totdeauna cu fața spre întuneric.

„Pe ce puteri și pe ce minte se bizuie viața ?“ se întreba el, căci totul i se părea o povară prea grea pentru puterea și mintea omenească. Îi veni în gînd un cîntec de mult uitat : „...E despărțirea, e despărțirea, rămîi cu bine“. Răsuna strident în urechi, în inimă, și cîntecul se împletea cu scîrțîitul trăsurii, cu duruitul roților, cu pereții cenușii ai caselor de la marginea orașului.

Se dezmetici abia cînd se opriră pe Raciborskie Przedmieście, în fața locuinței Barbarei, unde urma să înnopteze.

Barbara fusese anunțată de venirea lui și pregătise ceaiul. Era mîhnită.

— Ssst ! șopti cînd Bogumil își trase un scaun. Copiii dorm. Trebuie să se scoale la șase.

După puțin timp, ieși la iveală că era mîhnită pentru că el o condusese la gară pe domnișoara Woynarowska.

— Știu că nu-i nimic rău în asta, zise ea, dar am văzut că are purtări cam ciudate, se cam agață de oameni. Să nu-și închipuie careva că te-a cucerit, ar fi, zău, tare... caraghios...

— Desigur, încuviință el. Dac-aș fi știut că te supără, aș fi refuzat. M-a rugat Woynarowski. Crede-mă, adăugă, și nu mințea, nici pentru mine n-a fost prea ușor.

— Dar eu n-am nimic împotrivă, se lumină la față Barbara. Numai că tu nu te gîndești niciodată la ce-ar putea spune lumea. Era mai bine poate s-o fi condus împreună.

— Așa-i, ai dreptate, recunoscu el și o privi îndelung, pînă cînd ea îl întrebă :

— Ce te uiți așa ?

Dar el se uita la ea, gîndindu-se ce iubită ar putea fi femeia asta aspră, tristă, cu ochii argintii, dac-ar iubi și ea cu adevărat. Îi părea nespus de rău că nu fusese în stare să trezească în ea dragostea. Dăruindu-i tot ce avea mai de preț în inima lui, nu-i dăruise nimic. Și totuși, acest nimic, acest dar al inimii lui, care nu era niciodată pe de-a-ntregul primit și niciodată răsplătit pe deplin, era singurul lucru care-o ținea în viață. Pornirea inimii

lui statornice era sprijinul ei de nădejde și, înțelegînd asta ca într-o fulgerare, Bogumil se simți mai ușurat.

„Bine-am făcut că am procedat cum am procedat, își zise el în gînd. Erau prea multe semne de întrebare."

Potolită acum și uitîndu-și necazul, Barbara începu să comenteze vestea care tulburase lumea întreagă.

— Te-ai gîndit oare ce-o să se-ntîmple acum cu noi ? întrebă ea.

— În legătură cu ce ?

— Păi în legătură cu războiul ăsta. Doar știi că Japonia a declarat război Rusiei. Azi m-am văzut cu alde Ostrzeński și Holszański. Spun lucruri nemaipomenite despre japonezi. Cine știe dacă n-o să se repete, știi, lupta dintre David și Goliat ! Și cine știe dacă nu va izbucni revoluția în Rusia ? ! De mult mocnește

Bogumil nu se simțea în largul lui : nu prea era la curent cu evenimentele importante despre care gazetele vorbeau de vreo cîteva zile. Tăcu o vreme, apoi își aprinse o țigară, se trînti pe pat și zise :

— Dac-o să-nceapă și la noi mobilizarea, atunci de la Serbinów au să plece... stai... unu, doi... băiatul lui Klimecki, trei... Bietul băiat, abia s-a întors de la armată. Ar trebui să plece vreo cinci sau șase. Fără să mai pun la socoteală Serbinów-ul Vechi... Tocmai acum, cînd încep semănăturile de primăvară...

21

Barbara îi scrisese lui Lucian Kociell la clinica din Wroclaw, dar nu primise nici un răspuns. De cîte ori lucrul ăsta îi venea în gînd, spunea : „Nu înțeleg ce se întîmplă acolo la ei, de nu-mi scrie nimeni nimic".

Abia în februarie, la scurt timp după izbucnirea războiului ruso-japonez, Oktawia Przemyska o înștiință că tatăl lor se află de cîteva săptămîni în casa nouă de lîngă Czenstochowa și că nu mai există nici o speranță. „Noi,

eu și Sabina. stăm aici cu el și abia ne mai ținem zilele. Dac-ai putea, tanti, să vii la noi ! Tata, deși grav bolnav, și-a păstrat toată luciditatea și vorbește adesea de dumneata..."

— Eh, dac-ar fi posibil, aș pleca numaidecît, dar nici vorbă de așa ceva, oftă Barbara, povestindu-i, pe scurt, conținutul scrisorii Julkăi, femeie la toate și care participa, cu tragere de inimă, la rezolvarea problemelor de fiecare zi ale casei.

— De ce ? întrebă Julka. Credeți că eu n-aș putea rămîne singură cu copiii vreo săptămînă ?

— Cum de ce ? Ce tot vorbești, dragă ? se sperie Barbara. Să plec ? Tocmai la Czenstochowa ? Eu ? întrebă, uimită de parcă ar fi trebuit să plece în lună. Totuși, a doua zi după-prînz, li se adresă, fără veste, copiilor : Ce-am vrut să vă spun ? V-ați descurca voi aici fără mine ? Că eu, vedeți voi, ar trebui să plec pentru cîtva timp. La unchiul Lucian. Unchiul Lucian e foarte grav bolnav.

— Eu îl țin minte pe unchiul Lucian, zise Agnisia. Mi-l amintesc de cînd cu înmormîntarea bunicii.

— Eu nu-l țin minte. Eu de ce nu-l țin minte ? întrebă Emilka, strîmbîndu-se.

— Ba eu îl țin minte și de la botezul lui Tomaszek, se lăudă Agnisia.

— Asta n-o mai cred, zise Barbara, mirată.

— Ba da, ba da ! Dumneata erai culcată în pat, iar unchiul Lucian stătea la picioarele patului și spunea : ha !

— Da, da. Spunea : ha ! sări și Tomaszek, părăsind prașția pe care și-o pregătea la fereastră.

— Tu chiar c-ar trebui să ți-l amintești, rîse Barbara. E nașul tău.

Bogumil, aflînd de la lăptar ce plănuise Barbara, veni la oraș și o rugă să-l ia și pe el, dar Barbara se împotrivi cu înverșunare :

— Dacă plec, zise ea, plec numai cu condiția ca tu să rămîi pe loc. Să rămîi aici, astea cîteva zile, să stai cu copiii.

— Dar cum să pleci tu singură la drum ? E departe ! Cum o să te descurci ! Schimbi trenul de vreo două ori.

— Ei ! Parcă în tinerețe m-a ajutat cineva să schimb trenul ? Și doar am călătorit destul, slavă Domnului ! îi răspunse ea cu curajul desperatului. Căci îi era frică. Se temea, gîndindu-se la ce va găsi acolo unde pleca, la ce lăsa în urmă și, în sfîrșit, la drumul acesta lung. Dar dorința de a-l vedea pe Lucian îi dădea curaj, era ca o problemă care se cere rezolvată și nu-ți dă pace. Scrisoarea lui, precum și scrisoarea ei de răspuns, de soarta căreia nu știa nimic, scrisoare pe care și-o imputa uneori, zicîndu-și că fusese prea afectuoasă, ca să nu mai vorbim de jurnalul lui Julian aflat în posesia lui Kociell, toate astea îi stăteau pe suflet și-o preocupau într-așa măsură, încît, pentru prima dată, după mulți ani, nu mai era capabilă să se ocupe de nimic altceva. Bogumil, care băgase de seamă în ce stare este, o ruga mereu : „Nu te frămînta atît ! Lasă ! Fii calmă, ai să te necăjești acolo destul !“

Au ajuns în gară cu mult înainte de plecarea trenului, pentru că Barbara n-avea încredere în nici un ceasornic.

— Ai văzut ! Am scăpat trenul ! strigă, văzînd vălătucii de aburi plutind în jurul gării. Klimecki ! Mînă mai repede ! îl grăbi ea, ca și cum, dacă trenul plecase, ar mai fi ajutat la ceva.

Klimecki șfichiui caii și, stropiți de noroi, ajunseră în galop în fața gării, ca pompierii la un incendiu.

Mai tîrziu, agățată la fereastra vagonului, Barbara întreba într-una, mirată, de ce nu pleacă odată trenul.

— Ora plecării cred că a trecut de mult, zise ea, privind cu neîncredere ceasul enorm fixat pe peretele gării dinspre peron. Ceasul ăsta rămîne pesemne în urmă. N-o să mai am destul timp să schimb trenul la Lodz. Duceți-vă, dragii mei, își tot ruga copiii și soțul care se proțăpiseră în fața vagonului. Duceți-vă acasă, să nu răciți ! Ce rost are să mai așteptați ? Bogumil, copiii ăștia au să degere de frig.

— Nu degeră ei, lasă ! zîmbi Bogumil și își mai aprinse o țigară.

Cînd trenul o luă, în sfîrșit, din loc, iar copiii, alergînd, îi trimiteau bezele, cînd luă seama cum sclipea de curățenie compartimentul, se simți dintr-o dată destul de bine. Era un vagon de clasa a treia, dar nou și strălucitor, nu zdrăngănea și nu hurduca de loc, ci luneca lin ca un leagăn.

„Vagoanele se prezintă azi mult mai bine ca în tinerețea mea", se gîndi ea și ținu să-i aducă acest lucru la cunoștință tovarășului său de călătorie, după părerea ei, un negustoraș sau un comis-voiajor evreu. Cum porni trenul, acesta scoase dintr-un pachet cîteva ouă răscoapte și le curăță cu degetele, lăsînd urme cenușii pe albul imaculat al albușului.

— În Rusia, zise el, mîncînd cu poftă, acolo sînt cele mai bune trenuri. Eu am fost prin multe locuri : Germania : Berlin, Frankfurt pe Main, Köln. Apoi Belgia, Bruxelles, Paris. Nicăieri n-am văzut vagoane frumoase ca-n Rusia.

— Asta o fi singurul lucru bun și frumos în Rusia, se repezi Barbara, dar se opri la timp. „Dac-o fi vreun spion ?"

Tînărul aruncă ziarul cu cojile de ou sub bancă, mai cotrobăi puțin prin pachetele lui, apoi ieși pe coridor, fredonînd, și-ncremeni acolo, luîndu-și o poză degajată de om umblat prin lume și de călător cu experiență.

Rămasă singură, Barbara își aprinse o țigară și contemplă peisajul care zbura prin fața ferestrei. O cuprinse un sentiment de deplină satisfacție, de siguranță și de tihnă. Ea nu sorbise niciodată din prețiosul izvor al bărbăției, bucuriei și liniștii pe care-l afli abia atunci cînd te-mpaci cu adevărul cumplit că existența umană nu poate fi decît tragică. Tremura tot timpul și se frămînta, de teamă că în orice clipă, oricare dintre lucruri și-ar putea dezvălui fața tragică. Acum însă, senzația primejdiei care te paște pretutindeni și teama o părăsiseră de tot și pe neașteptate. Pentru prima dată de cînd îi născuse, se despărțea pentru mai mult timp de copii și acest fapt era atît de neobișnuit, încît deocamdată nu izbutea să-l realizeze pe deplin. Compartimentul mic, încălzit, alergînd peste cîmpiile pier-

dute în ceață, pe jumătate acoperite cu zăpadă, se deosebea într-atît de locurile unde se obișnuise să-și facă griji, că, la drept vorbind, zbuciumul ei n-ar fi avut unde să se cuibărească. O sumedenie de impresii noi, care-i satisfăceau curiozitatea pururi trează, răspîndeau în ea bucurie și pace. Aproape că uită de ținta tristă a călătoriei ei — ar fi fost fericită să meargă așa la nesfîrșit.

Starea asta de euforie ținu cam pînă la a treia gară. Cînd trenul se opri, Barbarei îi fulgeră prin minte că uitase cu desăvîrșire să-l întrebe pe Bogumil dacă, avînd în vedere că acum se muta la oraș, cu copiii, se gîndise să dea anumite dispoziții în legătură cu aprinsul focului în sobe. Scoase imediat din geantă o carte poștală cu adresa : *Raciborsckie Przedmieście,* pe care o pregătise s-o scrie spre sfîrșitul călătoriei și s-o pună la cutie în gara Czenstochowa, pentru a-i înștiința că ajunsese cu bine la fața locului.

„Oi găsi eu în gară să cumpăr alta, se gîndi. În gara următoare trebuie s-o expediez neapărat. Am să rog vreun hamal s-o pună la cutie."

Începu să scrie cu creionul pe măsuța de lîngă fereastră, smucită de bălăbăneala vagonului.

„Dragă Bogumile ! Trimite numaidecît vorbă la Serbinów ca Felicia să facă focul sîmbătă în sufragerie și în salon, sau, dac-o fi frig, în toate patru sobele. Luni să facă focul numai în salon, iar miercuri în toate odăile. Duminică, adică înainte de *luni,* să aprindă sobele cum o crede, ținînd seama de vreme, iar marți chiar de loc. Dac-ai uitat să-i dai dispoziții, și sînt aproape sigură că ai uitat, *n-ai să mai izbutești să încălzești casa* la înapoiere, florile vor degera și tu ai să te alegi cu o gripă. La Kaliniec ai grijă, de asemenea, să se facă focul cum trebuie, peste tot, în fiecare zi. Numai dac-o fi mai mult de zero grade puteți face focul două zile și a treia nu, dar, pentru orice eventualitate, e mai bine să aprindeți focul zilnic în toate sobele. Copiii *să nu iasă din casă fără galoși ! ! !*"

După ce citi scrisoarea și o reciti de vreo cinci ori, subliniind cuvintele, o dădu în gară unui hamal pe care-l

strigă cu desperare. Însă trenul stătu atît de puțin, că nu apucă să vadă cu ochii ei dacă cartea poștală fusese într-adevăr pusă la cutie. Nu-și mai găsea locul, gîndindu-se că poate dăduse hamalului bacșiș prea puțin.

„Nu, nu cred, se mîngîia. E un serviciu atît de mic, încît nici n-ar avea nevoie de bacșiș."

Se apropia ora cînd trebuia să schimbe trenul. Făcîndu-și gînduri negre, Barbara se îmbrăcă cu două stații mai înainte și dădu jos valiza ajutată de călătorii urcați între timp în compartiment. Dar cum cele două transbordări avură loc fără nici un fel de complicații, Barbara se însenină iarăși, uimită într-un fel că trenurile ajunseseră în gară la ora exactă. Cînd se apropie de Czenstochowa, începu însă din nou să se frămînte la gîndul că poate nu primiseră telegrama la timp și nu trimiseseră trăsura s-o aștepte în gară.

„Te pomenești că nici n-or fi avînd trăsură, se sperie ea. Ei, oi găsi eu una pe-acolo. Că doar or fi existînd la Czenstochowa trăsuri. Ah, Doamne ! Numai de nu le-aș pierde, umblînd să caut trăsura lor."

— Cred că pe aici se găsesc trăsuri, nu ? se adresă ea unui domn înfofolit cu un fular, care stătea lîngă ea pe platforma vagonului printre valizele înghesuite lîngă ușă. Dar domnul socoti că întrebarea ei nu merită răspuns. În care parte o fi peronul ? mai strigă Barbara, învîrtindu-se pe platformă și lipindu-și fața cînd de un geam, cînd de altul.

Geamurile erau umede și întunecate, traversate din cînd în cînd de lumina puternică a becurilor electrice. Trenul se clătina și se smucea la macaz, coridorul vagonului se umplu de oameni și bagaje.

Cînd, în sfîrșit, trenul opri, ușile se deschiseră brusc, cei care ieșeau se ciocneau de cei care se grăbeau să urce. Pe peron, răsunau strigăte : „Hamal ! Hamal ! Hamal ! Aici ! Aici !"

Barbara ieși, ducîndu-și singură valiza : i se părea că așa merge mai repede.

— Trăsura domnului Kociell ! Trăsura din Jawornik ! strigă ea și dispăru în bezna rece, punctată de lumini.

Cineva fu gata să-i smulgă valiza din mînă.

— Aveți nevoie de trăsură ? Mergeți la Jawornik ? Poftiți în trăsura mea ! îngînă o voce cu accent evreiesc.

— Vă duc eu valiza ! Lăsați ! V-o duc eu. Cîștig și eu un ban de la domnișoara, răsună o altă voce rugătoare.

— Trăsura din Jawornik ! striga Barbara, fără să dea drumul valizei din mînă.

— Aci ! Din Jawornik ! Aci ! răspunse de data asta un țăran înalt și, luîndu-i valiza, îi arătă cu codiriștea biciului o trăsură trasă mai la o parte. Barbara abia își făcu loc pe bancheta plină cu blănuri și pături.

— Cum se mai simte domnul ? întrebă ea, cu inima zvîcnindu-i.

— E bolnav, răspunse vizitiul, îmbumbînd apărătoarea de piele și urcînd, fără grabă, pe capră. Barbara se gîndi, fără să știe nici ea de ce, că poate Lucian se mai îndreptase, căci uite ce trăsură, ce pleduri și cai avea.

În timp ce trăsura hurducăia pe caldarîmul desfundat, Barbara scotea mereu capul de sub coșul trăsurii, nădăjduind că va putea zări, în vreo parte, vestitul Munte Alb, unde se afla icoana făcătoare de minuni a Maicii Domnului. Dar pentru că nu se ivea de nicăieri, începu să se neliniștească, întrebîndu-se, speriată, dacă nu cumva greșise și trecuse de Czenstochowa. Poate-o fi alt oraș și poate-o fi vorba de alt Jawornik. Poate că altcineva fusese așteptat azi, aici, în locul ei ? După o vreme însă, orașul necunoscut, deși abia se deslușea în noapte, îi fură toată atenția. De o parte a străzii se vedeau niște copaci și o alee întunecată, de cealaltă parte un șir de magazine, unele din ele încă deschise. Pe trotuarul îngust se îmbulzeau trecătorii, la ferestre licăreau lumini vesele.

„Pretutindeni oamenii se frămîntă, aleargă", se gîndi Barbara, plină de compasiune.

Trăsura coti la stînga. Începeau mahalalele de la marginea orașului : căsuțe scunde cu ferăstruici de-o șchioapă. Printr-una Barbara zări mai mulți oameni aplecați dea-

supra mesei. Pe urmă, de o parte și de alta a străzii începură să apară garduri, ziduri, niște clădiri lungi, întunecate, pînă cînd, în sfîrșit, în ceața roșiatică a serii, răsări ceva uriaș, rotund, un bloc negru care se-ngusta în partea de sus, retezată de-ntuneric.

„O fi Muntele Alb ? Nu. Parcă ar fi o fabrică, sau niscaiva cuptoare", se gîndi, zărind coșurile gigantice.

— În ce parte-i Muntele Alb ? strigă ea, nerăbdătoare, spre vizitiu. Vizitiul, asurzit de zgomotul roților, nu prea auzi, dar, înțelegînd despre ce-i vorba, arătă cu biciul spre dreapta și-i spuse ceva din care Barbara, la rîndu-i, nu deslușì nimic.

Nu se simțea de loc rău prin locurile astea străine. Jur împrejur, cufundați în întuneric, oamenii își duceau viața lor, care nu-i era atît de aproape, încît să-i producă temeri sau neplăceri, dar din care simțea că, totuși, face și ea parte.

„Ca să fii fericit, n-ar trebui, poate, să ai nici cămin, nici familie", se gîndea mulțumită că în condiții atît de vitrege găsește totuși în ea destulă putere să-și păstreze cumpătul. Poate c-ar fi de ajuns să se oprească undeva, să intre într-o casă, la întîmplare. Și poate că viața ei ar lua altă întorsătură, ar fi cu totul altfel dacă n-ar avea casă și familie. Dac-ar fi fost nevoită să umble prin străini, nu i-ar fi convenit, desigur. Dar dac-ar fi capabilă să participe la viața asta a tuturor, de pildă ca Maria Hlasko, atunci poate că ar simți frămîntările, grijile și necazurile semenilor ei ca și cum ar fi ale sale, ca și cum ar fi o părticică din propria-i viață. E nevoie, poate, să-ți găsești cîteva puncte de sprijin în viața din afară ? Sau poate nu în viața din afară, ci să le afli în tine chiar, asemeni unor punți pe care să le arunci spre lume.

„Ce gînduri îmi mai trec și mie prin minte !" își zise ea, bucuroasă și încîntată. Și făcu o scurtă recapitulare, ca nu cumva să le uite cînd va începe să discute cu Lucian problemele extraordinare așternute-n scrisoarea lui în legătură cu aflarea omului adevărat ! Deodată, o trecură fiorii : „Nu cumva Lucian o fi în comă ? N-o fi

murit ? Nu, imposibil. Doar își făgăduiseră să stea de vorbă în iarna asta. Doamne atotputernic, fă ca omul ăsta să mai trăiască !"

Trăsura ieșise din oraș și acum înota prin noroiul drumului desfundat.

„La Kaliniec era ger azi-dimineață, se gîndi Barbara, aici însă s-a dezghețat bine, e moină."

Totuși, zăpada acoperea și aici cîmpul de la un capăt la altul, aruncîndu-și, în noapte, lucirea palidă. Pe marginea drumului, răsăreau pîlcuri de mesteceni. Cotiră încă o dată, după care vizitiul se întoarse spre ea și-i zise :

— Jawornik.

Casa pe care de curînd și-o durase Lucian Kociell era situată în plin cîmp. Casa înaltă, cu etaj, era cufundată în întuneric. Poate că lămpile fuseseră aprinse în camerele ale căror ferestre dădeau dincolo, sau poate că obloanele fuseseră atît de bine închise, încît nu se strecura nici o rază de lumină. Alături : o casă scundă, probabil acareturile. Trăsura intră pe poarta care parcă nici nu era poartă, căci gardul nu se vedea. Dar, încordîndu-și privirea, Barbara zări totuși stîlpii răsărind din loc în loc și între ei de-a latul, parcă plutind prin aer, lungi dîre de zăpadă. Mai mult bănui decît văzu că locul era împrejmuit cu un gard de sîrmă. În timp ce trăsura trăgea la peron, zări, ici, colo, pomișori și tufișuri plăpînde, sădite probabil de curînd.

În sfîrșit, trăsura se opri. Barbara auzi în liniștea nopții cum picură streșinile. Vizitiul coborî de pe capră și înșfăcă valiza, în timp ce Barbara se lupta să iasă de sub blănuri și pleduri. Stătură o clipă pe veranda susținută de niște stîlpi groși, solizi. Vizitiul bătu în ușă și apăsă pe clanță.

— Nu ne aud, șopti Barbara, abia acum îngrijorată de-a binelea.

— Ba deschid ei, o liniști vizitiul.

Peste puțin, dinăuntrul casei se auziră vorbe și pași, cheia scrîșni în broască și ivărul fu tras cu zgomot.

Cînd, după îndelungă vreme, vezi pe cineva de care ţi-i legată tinereţea, mai ales dacă întrevederea are loc în împrejurări triste, niciodată nu-ţi poţi stăpîni lacrimile. Oktawia Przemyska şi Barbara se îmbrăţişară în antreu, plîngînd, abia deslușindu-şi chipurile la lumina scăzută.

Barbara îşi reveni cea dintîi.

— Scumpa mea fată ! E într-adevăr atît de grav ?

— Ah ! gemu Oktawia şi începu să vorbească repede, în şoaptă. Îngrozitor. Pe deasupra... Dar, lasă, tanti, c-am să-ţi povestesc pe urmă cu de-amănuntul. Bartolomej ! strigă spre vizitiu cu aceeaşi voce îndurerată. Unde-s pledurile ? Blana ? Te rog, adu-le imediat aici, în antreu. Ninge iarăşi ? întrebă, curioasă. Mîine noroiul o s-ajungă pînă la genunchi. Dragă tanti, oftă apoi, ajutînd-o pe Barbara să-şi scoată haina de blană. Cine ar fi crezut ? După atîţia ani... şi tocmai acum... Dar casa asta ? Ai văzut-o ? Parcă ar fi o viseliţă într-un pustiu. Şi unui cîine i s-ar urî aici şi-ar începe să urle. Dar tata nu vrea să plece de-aici în ruptul capului. Dumneata, tanti, îl ştii... aşa a fost el întotdeauna. Îngrozitor... nu-i aşa ?

Din adîncul casei răsună o voce la auzul căreia Barbara se-nfioră : vocea răposatei Teresa, rostind tare :

— Maciejowa, serveşte ceaiul ! A sosit doamna Niechcicowa.

— Eu te ţin aici, tanti, se scuză Oktawia. Hai înăuntru ! Mătuşică dragă, şi o îmbrăţişă din nou pe Barbara, deşi ne vedem atît de rar, din familia mamei dumneata ne eşti cea mai apropiată.

În prag, le întîmpină Sabina Jerzmanowska, a cărei îmbrăţişare fu scurtă şi reţinută. Spuse doar :

— Ai îngheţat, mătuşă ? dar vocea ei era caldă şi plăcută ca o sărutare. Suna mai blînd decît înainte.

În clinchetul linguriţelor, cu un pahar de ceai aburind în faţă, Barbara se simţi bine, ca printre ai săi.

Era gata să scoată o ţigară, dar îşi dădu seama că uitase să cumpere şi ţigări şi cartea poştală pe care îşi propusese s-o expedieze acasă, cum o ajunge în gară.

Din pricina asta nu auzi ce spunea Oktawia care, aprinsă în obraji, vorbea într-una :

— Nu știu, era vorba de casă, nu știu zău, cu ce scop o fi construit aici casa asta, temnița asta ? Ce-a vrut să fie ? Conac ? Fermă ? Nu-i nici una, nici alta — nici cal, nici măgar. În caz de ceva, ferească-ne Domnul, nimeni nu s-ar muta aici. Trebuie s-o vindem numaidecît. Mă întreb însă : cine-o s-o cumpere ? Iar dacă, dă Doamne, tata s-o mai înzdrăveni, știi, tanti, se mai întîmplă și cîte-o minune... atunci în nici un caz nu-l putem lăsa aici. Cine să-l îngrijească ? Maciejowa, o toantă și-o surdă ? Bartolomej, un hoț fără pereche ? O bandă de șnapani, tanti, nici n-ai idee ! Și mahalalele astea jur împrejur ! Crîșmele-s pline ! În fiecare noapte scandaluri, bătăi, jafuri ! Dar crezi că-nțelege ? Crezi că ne lasă să-l scoatem de-aici ? Doar îl știi, tanti, știi cît e de încăpățînat ! Degeaba i-am spune. Nici nu vrea s-audă. Poate-ai să-l poți convinge dumneata, tanti, ce zici ?

— Crezi c-am să-l pot vedea în seara asta ?

Oktawia făcu un gest de parc-ar fi fost vorba de viitorul, imposibil de prevăzut, al globului pămîntesc.

— Știu și eu ? Cu tata nu poți fi niciodată sigură. Nu-l știi ? Încăpățînat, samavolnic, capricios. Așa a fost mereu, dar acum, cu boala asta, a devenit, sărmanul, de-a dreptul imposibil. Crede-mă, tanti, că nouă ne e și frică să intrăm la el. Eu îmi fac cruce de cîte ori intru. Îngrozitor, nu-i așa ? Am să-l întreb, dar să știi că nu prea am speranțe. Sînt zile cînd nu vrea să vadă pe nimeni.

Într-adevăr, îndreptîndu-se spre ușă, se închină șoptind : „In numele tatălui ș-al fiului..."

Barbara și Sabina rămaseră numai o clipă singure ; Oktawia năvăli înapoi ca o furtună strigînd :

— Butonii ! Unde-s butonii tatei ? Mai repede.

Sabina se întoarse fără grabă spre ea.

— Butonii sînt la locul lor. În scoica de lîngă oglindă.

— Scuză-mă, mătușă, i se adresă Barbarei și porni după sora ei.

După puțin, Oktawia se înapoie, aproape plîngînd.

— Tanti ! Bietul tata ! Cît e de nenorocit ! Un mucenic ! Un sfînt ! De ce tocmai lui i-a fost dat să sufere atît ? Cel mai bun, cel mai drăguț om din lume. Și parcă în timpul bolii s-a făcut și mai bun. Ne iubește atît ! Maciejowa spune că n-a văzut în viața ei un tată care să-și iubească atît fiicele. Nu poate sta o clipă fără noi.

Se mai liniști puțin, își șterse nasul, își zvîntă lacrimile și adăugă cu voce plînsă :

— Mă gîndesc, tanti, ce fericire totuși că tata a izbutit să-și construiască măcar casa asta. Nu-i așa ? Că în afaceri nu-i mergea prea grozav. În ultima vreme, n-a avut decît pierderi. Bine că are cel puțin căsuța asta... Dacă n-ar fi pustietatea din jur, să știi că aici ar fi foarte plăcut, ce părere ai, nu ? Camera asta, de exemplu, e tare simpatică, nu-i așa ? Dacă ar fi și grădina îngrijită... Nici camera de dincolo nu-i urîtă de loc, nu-i așa ?

— Da, nu-i urîtă de loc, îngînă Barbara, uluită. I se părea că fata-i vorbește acum de altcineva, de altă casă.

— Și tata ce face ? întrebă ea.

— Haide, te așteaptă, se ridică brusc Oktawia. Cît s-a bucurat, sărmanul ! Mi-a cerut o cămașă curată și m-a rugat să-i prind butonii la manșete. Așa i-a plăcut să fie întotdeauna : pus la punct. Pe aici, tanti, pe aici.

Lucian Kociell sta întins în pat, sprijinit între perne. Patul era așezat cu tăblia la perete. În lumina slabă a lămpii cu abajur verde, Barbara îi zări fața mică, trasă, cu o barbă cît toate zilele, încîlcită, și ochii strălucitori. Coama de păr des, care-ncepea de sub streașina frunții, dispăruse : Lucian chelise aproape de tot. În cameră plutea un aer greu, amestecat cu mirosul pătrunzător care persista în toată casa : de vopsea, de lac și de var.

— Ce-ți veni, Lucian, să mi te-mbolnăvești așa ? zise Barbara, silindu-se să zîmbească.

— Nu vezi ? Am ajuns ca Iov. Stai, scumpa mea Baszko, ia loc, zise Lucian cu o voce destul de puternică, dar cam răgușită. Frumos arăt, nu ? Un moșneag chel ! Ha !

22

Abia a doua zi, Barbara scrise acasă. Scrisoarea i-o încredință lui Bartolomej, care pleca la oraș după doctor. Apoi ieși să vadă grădina și acareturile. Ziua era senină, zăpada se topise aproape, prin crăpăturile pământului galben și nisipos susurau pîrîiașe. Orașul se vedea de aici ca în palmă ; părea un imens mozaic de ziduri multicolore și de hornuri înalte. Spre sud, se zărea printre case un deal nu prea înalt, care cobora lin în cîmpie. În vîrful dealului, un turn subțire, înalt.

— Asta-i Muntele Alb ? întrebă Barbara pe o femeie înfofolită în broboadă, care ieși din dependințe și azvîrli în fața ușii o căldare cu zoaie.

— Da, răspunse femeia, fără să se uite într-acolo, ci privind cu vie curiozitate la cea care o întrebase.

Barbara își zise că trebuie să urce neapărat pe Muntele Alb, să vadă monumentul istoric și poate să se și roage icoanei făcătoare de minuni.

Chiar și oamenii care nu mai au nimic cu Dumnezeu păstrează, fără vrere, în sufletul lor o fărîmă de credință. Sub impulsul acestui vag sentiment religios, amplificat acum de împrejurările neobișnuite prin care trecea, Barbara începu deodată să-și rememoreze ritualul rugilor către Sfînta Fecioară.

Dar, văzînd că femeia o măsoară din creștet pînă-n tălpi, întrebă tulburată :

— Cîmpul acesta din jurul casei e tot al domnului Kociell ?

Băgase de seamă că numai o fîșie de pămînt, păstrată pentru grădină, fusese împrejmuită cu gard de sîrmă.

— Păi, da. Pîn' la pîrîul de colo, din vale, și pînă la stejarul de dincolo, se cheamă că tot cîmpul e al domnului Kociell. Numa că pămîntul aci tare-i rău. Prin părțile dumneavoastră pămîntu-i oare mai bun ?

— Da. Nu-i ca aici, e negru, zise Barbara, îndreptîndu-se spre casă.

— Am stat adineauri de vorbă cu o femeie. Trebuie să fie nevasta lui Bartolomej, îi spuse ea Oktawiei. Pe-aici pe la voi miroase a primăvară. Locul nu-i de loc mohorît, ba dimpotrivă : priveliștea e chiar frumoasă. Jur împrejur dealuri, pădurici...

— Nu-i așa ? Nu-i așa ? se bucură Oktawia, jucîndu-se cu inelul și verigheta pe care le tot scotea și le vîra pe degete, în neștire.

Primele zile după sosirea Barbarei, Lucian s-a simțit ceva mai bine. Întrebă de Serbinów, de Kaliniec, vru să știe de ce anume Michalina Ostrzeńska plecase iar la Petersburg, ceru ziarul să-l răsfoiască, se interesă de războiul care izbucnise în Extremul Orient. S-a arătat chiar voios, glumea cu fetele, spunîndu-le că ginerii lui l-ar îngriji mai bine ca ele și rugîndu-le să-i aducă din album fotografiile lor.

— Grozavi băieți, nu-i așa ? zise el, arătîndu-i Barbarei fotografiile. Ha ! Totdeauna am visat să am asemenea feciori. Să știți, domnișoarelor, că de fapt ei îmi sînt feciori, iar voi numai nurori. Uită-te, Baszko, la Zygmunt, la Przemyski ! Ce mai ochi ! Am făcut și unele afaceri cu el, bancare. Afacerile altora le rezolvă de minune, dar el nu se aventurează. E un gentleman dezinteresat. Mai rar așa ceva în vremurile noastre. Dar Wiktor ? Ce tip ! Ce mutră distinsă, nu ? El e slăbiciunea mea.

Ciocănind cu degetul fotografia în sepia, i se adresă iar :

— Un nepot ! Vreau un nepoțel cît mai curînd ! Ai văzut, Baszka ? Ce ți-e cu însurățeii din ziua de azi ! Iacă al treilea an de cînd Oktawia poartă verighetă și de copil nici pomeneală. Dar acum, adăugă el, pentru mine nu mai are nici o importanță. Tot n-aș mai apuca să-l văd. Se apropie moartea, cu fiecare zi, se apropie...

— Ce tot spui ! Ce-ți veni să vorbești tocmai acum de moarte ? se burzuluiră femeile, toate trei deodată, în vreme ce Kociell le privea cu cea mai mare atenție.

Oktawia și Sabina, deși ar fi dorit mai degrabă ca moartea să pună odată capăt chinurilor în care se zbătea tatăl lor, se bucurau totuși, cînd bolnavul dădea cele mai

mici semne de întremare și-și făceau planuri, căci, după ele, Lucian trebuia să urmeze, neapărat, un tratament în străinătate.

Lucian Kociell, căruia i se urîse să tot zacă-n pat, nu se lăsa convins decît de Barbara să facă injecții, să-și ia temperatura sau să-nghită doctoriile. Deși, în clipele de proastă dispoziție, fiicele lui treceau pe planul al doilea, fiind uneori chiar izgonite, ele se arătau totuși bucuroase. Oktawia se învîrtea mereu în jurul mătușicăi, lingușind-o și lăudînd-o.

— Mătușică dragă, du-te, te rog, la tata. Pe noi ne-a pus la colț. Nu vrea să facă nimic dacă nu-i spui dumneata. Ce ți-e și cu bolnavii ăștia, tanti dragă, nu-i așa ?

Și suporta ca noua venită să-i ia locul, gîndindu-se că deși era un capriciu de om bolnav, trebuia să-l înțeleagă, să-l ierte, ba chiar să se și bucure că poate să-i facă pe plac.

Pus la grea încercare, organismul slăbit al bolnavului nu rezistă prea mult. A treia zi, abia începuse să discute ceva cu Barbara și tocmai spunea : „Vezi, dragă Baszka, trebuie să-ți explic neapărat..." cînd se opri deodată, ochii i se dilatară, privirea-i deveni fixă, iar obrazul cenușiu i se schimonosi, ca în fața unui spectacol de groază.

— Căl-da-rea, rosti neclar printre dinții încleștați. Căl-da-rea, și-i făcu un semn slab și desperat Barbarei să iasă. Vărsă, și din cauza durerilor pe care le încercase gemu și se văită aproape douăsprezece ore în șir. Din clipa aceea, starea sănătății i se înrăutăți din zi în zi și, pierzîndu-și stăpînirea de sine, nu se mai arăta de loc dornic s-o vadă pe Barbara, ci întorcea capul de cîte ori intra în cameră.

Văzînd că nu mai are nici un rost să rămînă, Barbara se pregăti de plecare, dar nepoatele o rugară cu lacrimi în ochi să nu le lase singure în asemenea clipe de cumpănă. Stătea ore în șir în camera vecină cu dormitorul lui Lucian, uitîndu-se prin ziare și răsfoind cărțile.

Era acolo un talmeș-balmeș de cărți și de publicații : prospecte ilustrate, liste de prețuri curente la produse

agricole, de grădinărie și industriale, Sfînta Scriptură, Enciclopedia lui Orgelbrand, anuarul *Ogniwa*, cîteva lucrări științifice, ca : F. A. Lange — *Istoria filozofiei materialiste*, Eleonora Buttler — *Pelerinajul meu*, Ribot — *Filozofia lui Schopenhauer*, Miecznikow — *Despre natura umană*, Renan — *Viața lui Isus*, Seneca — *Asupra scurtimii și fericirii vieții*, cîteva romane de Rodziewiczówna, precum și *Păpușa* de Prus.

Barbara fu atrasă de Seneca : o ediție foarte veche. Coperta, îmbrăcată în piele, se uzase și se lustruise, iar pe prima pagină citi scris cu cerneală, care se decolorase și se-ngălbenise : *Biblioteca lui Kamil și a Zuzannei Kociell.* Cînd, peste o zi, scoase iar cartea din bibliotecă, căzu pe dușumea un caiet cu scoarțe de mușama. Îl ridică și văzu că era jurnalul lui Julian Ostrzeński.

— Uite cum ține asemenea lucruri ! șopti ea, revoltată, și, simțindu-se în dreptul ei, se apucă să citească cu aviditate. Jurnalul era scris cu slovă clară, aproape caligrafică, și începea cu următoarele cuvinte :

„Însemn aici o descriere genealogică sumară a neamului nostru spre cunoștința copiilor lui Daniel Ostrzeński, Teresa Kociellowa și Barbara Niechcicowa, căci, așa cum am aflat din convorbirile avute cu nepotul meu de frate, Anzelm, copiii aceștia nu-și cunosc aproape de loc strămoșii. Înainte însă de a purcede la descrierea arborelui nostru genealogic, cred că e necesar să spun cîteva cuvinte despre familia Ostrzeński, în general. Unele date le dețin de la unchiul Wojciech, din cîteva cărți heraldice și mai ales din monografia heraldică intitulată : «Despre cel mai nobil blazon al cavalerilor Wadwicz, dăruit de către urmașii domnitorului Boleslaw Krzywousty neamurilor Ostrzeński și Darzyński».“

Urma istoria neamului lor, cu enumerarea diferitelor demnități laice și clericale deținute de cei din spița Ostrzeński de-a lungul secolelor. „Întemeietorul neamului nostru, citi Barbara, nu e altul decît Stanislaw Ostrzeński, stăpînitorul domeniului Piekary Wielkie de lîngă Czalbów.

Stanislaw avu cu soția lui, Radolińska, șase fii și două fiice, anume..."

Barbara simți un fel de moleșeală. Căscă și, mai mult în silă, citi datele amănunțite referitoare la urmașii lui Stanislaw. După cîteva pagini, ajunse la genealogia spiței din care se trăgea ea: „Nepotul acestui Kacper, Jan Chryzostom, stăpînitorul moșiei Lorenka, se dovedește a fi bunicul nostru. Împreună cu soția sa Palaska avu patru fii: Jakub, Wojciech, Maciej și Adam, tatăl nostru, căsătorit cu Jadwiga Jaraczewska, mama noastră, care i-a adus drept zestre la cununie răzășiile Iwanowice și Barlogi..."

Aici începea genealogia familiei Jaraczewski. Barbara se trezi de-a binelea cînd își dete seama că nu mai rămăseseră decît cîteva pagini în caiet. Sări peste ele și citi ultimele cuvinte. Jurnalul lui Julian se încheia cu înșiruirea numelor copiilor ei.

„Avraam l-a zămislit pe Isaac. Isaac l-a zămislit pe Iacov..." „Și ce-i cu asta? se gîndi dezamăgită. Cui îi folosește? Unde-i jurnalul vieții lui, vieții pe care a dus-o la Petersburg? La ce-mi folosesc mie însemnările astea în legătură cu vechimea stirpei noastre?"

Barbara nu dădea nici o importanță obîrșiei sale, deși poate că nu-i făcea plăcere dacă cineva se apuca s-o contrazică atunci cînd voia să-i dovedească vechimea. Mai demult, cînd Hipolit Niechcic se lăuda cu nobletea neamului său, își cam ieșea din sărite, așa cum se-ntîmplă de obicei cînd cineva se umflă în pene cu un lucru care ne este și nouă la îndemînă. Dar de atunci trecuse destulă vreme fără să se mai gîndească vreodată la arborele ei genealogic. Viața se înălța pe alte temelii. Cum de-i trăsnise prin cap lui Julian să-și piardă vremea cu asemenea prostii inutile?

Deodată, ușa camerei lui Lucian se deschise brusc, trosnind din cauza vopselei proaspete. Oktawia intră în odaie.

— Tocmai citeam jurnalul lui Julian, zise Barbara, stînjenită. Văd că nu s-a ocupat decît de genealogia familiei. Nu știi cumva: asta-i tot?

— Nu știu, mi se pare că asta-i tot, răspunse Oktawia, absentă. Ah, dragă tanti ! Cît o să se mai chinuiască bietul tata ? Zău dacă mai știi ce să zici și ce să mai dorești să se-ntîmple ! Bietul tata ! Pare încă plin de putere ! Mi-a dat o dată brînci că era cît p-aci să cad jos ! Sau poate eu oi fi ajuns așa de fără vlagă ? La drept vorbind, nici nu-mi mai simt picioarele.

Din camera bolnavului se auzi din nou țipătul acela înăbușit, scrîșnit printre dinții încleștați :

— Căl-da-rea ! !

Lucian vărsa des, dînd afară ceva asemănător drojdiei de cafea. Și nu o dată în zeama asta neagră se zăreau firișoare de sînge rozalii. Atunci, înspăimîntat peste măsură, o chema pe Barbara, căci în fetele lui nu mai avea încredere. Stătea întins pe spate și horcăia, privind cu ochii sticloși în tavan. Fără să întoarcă capul, îndrepta spre Barbara privirile-i îndurerate și începea :

— Vărs sînge. Plămînii ! Plămînii ! Ha ! Nebunele astea mă țin în curent ! Deschid toată ziua ferestrele. Asta mai lipsea : să mă-mbolnăvesc de tuberculoză. Că, altfel, de unde-i sîngele ăsta ? De unde-i sîngele ăsta, te întreb ? repeta, mînios.

— Stai puțin, încerca să-l potolească Barbara. Sînt sigură că din pricina efortului a plesnit vreun vas de sînge. Nimic deosebit.

Lucian o asculta atent, ținîndu-și răsuflarea.

— Un vas de sînge, zici ? întrebă cu o umbră de nădejde în glas, dar, numaidecît, începu iar să se vaite. Ce tot spui ? Păi am tușit toată noaptea. Nu-i de ajuns că mă-ndoapă cu porcăria asta de cafea pe care simt nevoia s-o dau afară, acum mă mai țin și-n curent. Și se cheamă că astea mi-s fiice !

Așa bombăni cîteva ore, furios și înspăimîntat că scuipă sînge, neștiind că doctorul le explicase că presupusa „cafea" nu era altceva decît produsul măcinării pereților bolnavi ai stomacului, iar firișoarele de sînge rozaliu — singura rămășiță încă neatinsă de boală în organismul lui prăpădit.

În sfîrșit, se potoli. Dar nici nu tăcuse bine că izbucni, desperat :

— Bine, dar eu azi n-am băut cafea ! Atunci de ce vărs negru ? S-ar putea să fie oare cafeaua de ieri ?

Barbara se apropie de pat, dar, fără să vrea, se trase înapoi, căci o izbi un miros greu, ca de hoit.

— De ce să nu se poată ? îl liniști ea. Cînd stomacul nu lucrează cum trebuie, mîncarea zace nedigerată și cîteva zile. Cînd o să te faci bine...

— Să mă fac bine ? țipă el. Eu îmi văd moartea cu ochii și astea-mi bat capul c-o să mă fac bine !

Oktawia îl imploră să se liniștească. Sabina și Barbara ascultau, stînjenite și speriate, fără să scoată o vorbă. În sfîrșit, Sabina se hotărî să pună capăt scenei.

— N-avea teamă, că nu mori, tată, zise ea aspru. Crezi că un om care moare e în stare să facă atîta tărăboi ? Te rog să te liniștești imediat.

Sabina era de obicei calmă, rece și echilibrată față de bolnav și purtarea ei îi făcea mult mai bine decît solicitudinea afectuoasă sau vorbăria îndurerată a Oktawiei. Ascultînd-o, se liniști imediat, de parcă și-ar fi dat seama că un om pe moarte nu poate fi repezit de ai lui în halul ăsta.

— Duceți-vă de aici ! le porunci încruntat. Tu, Baszka, rămîi. Să simt măcar că am și eu un om lîngă mine, o ridică el iar în grații. Cînd te văd, mi se pare că mi-e mai bine, șopti.

Barbara îi șterse cu o batistă fruntea umedă de sudoare lipicioasă ; la fiecare atingere, capul bolnavului se bălăngănea încoace și-ncolo, ca o limbă de clopot.

Deodată, de sub pleoapele-nchise, începură să-i picure lacrimi.

— Cum o să mă fac bine, se plînse el, dacă nimeni nu știe ce boală am ? Simt așa ca o rană înăuntru. Nu-i cancer. E o rană. Proști sînt și doctorii ăștia. Dac-aș putea să-l aduc aici pe doctorul ăla din Wilno, știi, care ne doftoricea cînd eram bolnavi ? Ăla, da doctor ! Baszko, oftă el, după o clipă, spune-le să nu-mi mai deschidă

geamul. Asta mă dă gata. Mă o-moa-ră ! Omoară ! Mă omoară ! repetă de cîteva ori, parcă mirîndu-se că rostește vorba asta. Părea că adormise, dar imediat începu să plescăie din buze. Apoi rosti clar, cu dezgust : Nu știu...

— Ce nu știi, dragul meu ? întrebă Barbara, abia stăpînindu-și lacrimile.

— Nu știu să mor, zise el, trist.

Mintea i se încordă, fruntea i se încreți și holbă ochii, străduindu-se parcă să vadă ceva care pierea.

— Acum vreau să spun asta, zise el repede. Acum vreau să spun asta... Fața i se strîmbă și îngînă subțire : Dați-mi ceva de mîncare. Cum să mă fac bine dacă-s mereu flămînd ?

Îi aduseră imediat o cană cu ceai, smîntînă proaspătă și pesmeți. Se pregăti de mîncare ca pentru un ritual, dar după ce înghiți o linguriță, se stropși că-i dăduseră smîntînă înăcrită. Le ceru supă, din care nu sorbi iarăși decît o lingură, zicînd că n-are pic de sare.

— Fetița mea, o rugă el pe Oktawia, împreunîndu-și mîinile. Adu-mi sare, draga mea. Ați ajuns să vă zgîrciți și la sare !

Oktawia trecu în camera alăturată, gustă supa și clătină din cap, îndurerată, spre Barbara. Supa avea destulă sare. Zăbovi așa o clipă și se înapoie în camera bolnavului :

— Ei, acum e minunată, o lăudă ea. I-am pus sare. Ah, ce bună e !

— La dracu, ai scăpat prea multă. E potroacă ! urlă Lucian. Mă chinuiți ca-n iad ! Ah ! Copii răi ! Copii răi, răi !

Zvîrli totul la pămînt și, gemînd, se uita, satisfăcut totuși cum bătrîna Maciejowa aduna cioburile și curăța podeaua.

Cînd însă trebuia să iasă afară, se chinuia cumplit. Orice fel de vas ar fi folosit îi tăia cu marginile carnea amorțită de atîta zăcut, și totuși Lucian tot pe fete le găsea vinovate că nu poate să se ușureze. Cînd însă într-o bună zi izbuti, se mai liniști un pic și căpătă iar încredere în viață. Se mai înveseli, le îngădui să-i oblojească și să-i

ungă călcîiele, care de atîta zăcut ajunseseră carne vie, apoi adormi fără să mai ia morfină și dormi, suflînd greu, aproape toată după-amiaza. Femeile rămaseseră în sufragerie. Cu rîndul, din cînd în cînd se duceau să vadă ce mai face și se întorceau, călcînd în vîrful picioarelor, pentru a continua cu glas scăzut discuția începută. Parcă, o dată cu bolnavul, se mai înviorașeră și ele și, pline de nădejdi, începură să-și amintească de anumite cazuri cînd oameni bolnavi de cancer sau de vreo altă boală la fel de cumplită scăpaseră cu viață și se înzdrăveniseră, deși nimeni nu mai trăgea nădejde. Oktawia le povesti că pentru mama lui Lucian, bunica lor, care se îmbolnăvise la vîrsta de șaptezeci de ani de pneumonie, pregătiseră și coșciugul, dar ea s-a înzdrăvenit ca prin minune și a mai trăit doi ani.

— Poate c-o da Dumnezeu să se însănătoșească și tata, oftă ea, dar după o clipă își schimbă părerea, zicînd că ar fi îngrozitor pentru el să ducă o viață de infirm. Și, amintindu-și cît de plin de energie fusese el înainte, le istorisi cîteva întîmplări de pe vremea cînd era ea domnișoară și cînd mai stăpîneau conacul Wydrzyn, tot prin părțile astea, nu departe de Jawornik. Sabina mai mult tăcea.

La prima vedere, cele două surori semănau foarte mult între ele : amîndouă trupeșe, cu părul negru și ochii negri. Dar Sabina era mai mlădie-n mișcări, avea vocea, zîmbetul și privirea Teresei, în timp ce Oktawia, cu ochii ei oblici și ageri, cu vorba repezită și neastîmpărul ei în mișcări, i-l amintea Barbarei pe Lucian cel de altădată. Cu Oktawia te puteai mai ușor împrieteni decît cu sora ei, deși trebuia să fii cu ochii-n patru, căci, din cauza firii ei nestatornice și capricioase, nu știai niciodată ce-i place și ce o contrariază. Ți se părea că la ea ce-i în gușă-i și-n căpușă, că nu se sfiește să dea în vileag ce-i trece prin minte, singura măsură de apreciere fiind propriile ei impresii. Deși aprecierile ei se schimbau cu repeziciune, ele alcătuiau totuși imaginea firii sale pitorești și originale. Neastîmpărul Oktawiei te făcea, uneori, să te gîndești la Barbara, dar ea, spre deosebire de aceasta, părea să aibă mai multă încredere

în sine și în viață. Se plîngea că bărbatul ei este insensibil și dezagreabil, ca numai după o clipă să treacă la extrema cealaltă, acoperindu-l de laude și mulțumind cerului de norocul ce dăduse peste ea. În toate manifestările ei Barbara deslușea aceeași tendință, pe care avusese prilejul să o constate mai demult, că în ciuda tuturor vitregiilor soartei Oktawia își dădea silința să se simtă fericită. Își spunea că e o ființă ciudată, dar interesantă.

Față de sora ei, repezită și mereu prinsă de neastîmpăr, Sabina părea liniștită și cam domoală. Prefera să stea locului în loc să alerge și să asculte în loc să vorbească. Părea mereu dornică de odihnă, așa că veghea la căpătîiul tatălui ei, cu toate că nu se plîngea nimănui, se vedea bine că era o cazmă pentru ea și o sleia de puteri mai mult decît pe Oktawia, fire neastîmpărată, fără somn. Dar liniștea Sabinei era ca o spuză sub care focul sta gata să izbucnească, deși ea-l ascundea cu grijă. Se măritase cu doi ani în urmă cu un tînăr de familie bună, nu mai prejos ca Przemyski, în prezent funcționar la căile ferate într-o mică gară din ținutul Lublin — dar niciodată nu vorbea despre el. Cînd cineva aducea vorba, roșea, obrajii i se îmbujorau și devenea aproape frumoasă. Barbara se gîndi că subiectul acesta sau o supără din cale-afară, sau îi place foarte mult. Numai așa își explica ea de ce femeia aceasta închisă nu izbutea să lege două vorbe cînd o întreba cineva de el.

Vorbeau, amintindu-și vechi întîmplări în lumina cărora se înțelegeau mai bine una pe alta, dar gemetele lui Lucian le întrerupseră conversația. În același timp, din bucătărie ajunse pînă la ele larma unei certe aprinse. Barbara și Sabina alergară în odaia bolnavului. Oktawia dădu fuga în bucătărie să liniștească spiritele.

— Ce ai, tăticule ? De ce gemi ? întrebă Sabina. Ce te doare ? Nu vrei să-ți fac o injecție ?

Lucian își stăpîni gemetele și porunci mînios :

— Maciejowa să nu mai prăjească ouă. Nu-mi place și nu vreau să mănînc ouă prăjite.

— Dar, tăticule, Maciejowa nu prăjește nici un fel de ouă.

— Cum nu prăjește dacă simt mirosul pînă aici ! Prăjește și încă cu untură rîncedă. Phii ! strigă el, scîrbit.

Sabina atinse cu degetele fruntea bolnavului. Era rece și transpirată.

— N-o mai pune să prăjească ouă, n-auzi ? După ce-oi muri eu, puteți să prăjiți și bălegar, ai înțeles ? !

Barbara își frîngea mîinile și se gîndea : „Doamne, în ce hal a ajuns omul ăsta !“ Și i se sfîșia inima că imaginea acelui Lucian, pe care-l cunoscuse cîndva și pe care poate... poate... se năruia acum pentru totdeauna...

Sabina se grăbi să-l liniștească :

— Bine, uite mă duc la bucătărie să-i spun să nu mai prăjească nimic.

Dar se vede că Lucian Kociell nu-i acorda destulă încredere pentru că strigă cît putu de tare :

— Maciejowa ! Maciejowa ! ! !

În sufragerie Sabina se întîlni cu Oktawia, care începu imediat să turuie :

— Ei nu ! Asta-i curat Sodoma și Gomora ! De unde o fi adunat tata pramatiile astea de oameni ? Se iau la harță de pe-acum pentru lucruri, ca și cum ar fi ale lor. Maciejowa a sărit cu gura la Bartolomej că jumulește cămara, el la ea că dijmuiește cartofii din pivniță, ea din nou la el că-și trimite copiii să fure cărbuni din gară și așa mai departe. Cît p-aci să se-ncaiere. Zău dacă-nțeleg de ce-l ține tata aici pe Bartolomej ăsta cu tot neamul pe mîncare și pe băutură. Aici ar fi fost destul un băiat tînăr, iar pentru cîmp n-avea decît să angajeze oameni cu ziua. Ce părere ai ? N-am dreptate ? Cu oameni de soiul ăsta poți să-ți pierzi mințile. Ce face tata ?

— Aiurează, zise Sabina, neliniștită, dar și uluită.

Doctorul, un bătrînel uscățiv, cărunt, pe care-l chemară în aceeași seară, constată anemierea creierului din cauza slăbirii și otrăvirii organismului cu toxinele cancerului. Astfel se explica starea de inconștiență parțială.

A doua zi, la Jawornik a fost un adevărat pelerinaj, „ca-n ziua de apoi", cum spunea Oktawia. Necontenit sosea cîte cineva din oraș. Mai întîi, cunoscuții să se intereseze de starea bolnavului; pe urmă, cineva din conducerea unei întreprinderi comerciale, care își închipuia că i-ar putea vorbi lui Kociell despre afaceri; în sfîrșit, un evreu cu o mapă plină de chitanțe și de polițe. Musafirii fură risipiți și alungați de Oktawia care, trecîndu-și inelele de pe un deget pe altul, repeta într-una: „Gangrenă. Începutul agoniei!"

La evreu se repezi înfuriată, dar și oarecum bucuroasă că situația desperată în care se aflau îi îngăduia să amîne, deocamdată, plata polițelor și alte asemenea angarale.

Înapoindu-se la Barbara, strigă:

— Ah, tanti, tanti! Uite-atît mi s-a făcut capul! Și-i arătă, cu mîinile, cît i se umflase capul din pricina nenorocirii și a nenumăratelor treburi.

A doua zi, Lucian nu rosti aproape nici un cuvînt, sau dacă spunea ceva nu se adresa celor de față, ci vedeniilor lui. După injecția cu morfină, dormi cam vreo jumătate de oră. Restul timpului nu făcu decît să se vaite și să geamă, ridicînd glasul doar cînd îi îndreptau așternutul sau îi așezau perna sub cap. Nu mai vărsa și nu mai avea ameteli, în schimb i se umflă fața, mîinile și labele picioarelor.

Nici moartea nu-l mai îngrozea: devenise cu totul indiferent la tot ce-l înconjura. Și pe gineri îi uitase. Acum îi era totuna cine se apropie de el. Ținea ochii mereu deschiși și privea fix într-un colț al tavanului. Numai o dată, pe la amiază, cînd soarele aruncă în cameră un mănunchi palid de raze, își întoarse privirea spre fereastră și întrebă cu agerimea dinainte:

— Ce-i acolo pe geam?

Cele trei femei se grăbiră să-i răspundă într-un glas:

— O sticlă. Cu apă de colonie. Nu vrei puțină colonie?

Bolnavul clătină din cap.

— Nu, rosti răspicat. Nu e colonie... e ss... ss, repetă cu greutate, ss-oa-re-le.

Într-adevăr, razele soarelui se răsfrîngeau în sticlă, transformînd-o într-o stea strălucitoare.

Pe fața lui Lucian, slăbită și tumefiată, răsări ceva care aducea a zîmbet. Fetele zîmbiră și ele și-și ascunseră ochii, neputîndu-și stăpîni lacrimile.

— Mie încă-mi place... șopti bolnavul.

— Ce-ți place, Lucian? întrebă Barbara, plecîndu-se spre el.

Lucian ridică încet mîna, vrînd probabil s-o mîngîie pe obraz, dar nu izbuti să mîngîie decît aerul din jurul obrazului ei.

— Încă îmi place... viața, abia izbuti să-ngaime și șoapta i se frînse într-un icnet, după care începu să sughită.

Sughiță așa cîteva ceasuri și nici medicul nu putu să-i facă nimic.

Oktawia și Sabina telegrafiară, chemîndu-și soții.

Spre seară, Lucian se opri din sughiț și dormi puțin. Pînă cînd cineva trînti ușa și, în timp ce Oktawia sîsîia ca să se facă liniște, el deschise ochii și îngînă trist:

— De ce m-ați trezit? Visam atît de frumos!

Apoi fu apucat de frisoane. Sticlele cu apă fierbinte aduse să-i încălzească picioarele, vinete și înghețate, nu-i folosiră la nimic. Burta, care în ultimele zile i se învinețise și aproape i se lipise de spinare, se umflă și crescu înspăimîntător. După o vreme frisoanele se mai potoliră, fața i se destinse și i se netezi, dar ochii pe jumătate închiși i se tot dădeau peste cap, așa că printre pleoapele crăpate se vedeau doar două găvane albe.

Doctorul îi făcu o injecție, în urma căreia bolnavul deschise larg ochii, readus parcă brusc în simțiri. Privirea sticloasă răsfrîngea ba spaimă cumplită, ba jalnică îngîndurare. Capul, ca și cum ar fi crescut în greutate, i se-nfundă în pernă.

Tocmai atunci cineva trecu prin dreptul ferestrei: era Bartolomej, care închidea obloanele. Doar printr-un

ochi de geam se mai zărea apusul auriu și zăpada palidă. Cînd intră bătrîna Maciejowa cu lampa, geamul se-ntunecă, se auzi curînd scîrțîitul oblonului și geamul fu acoperit cu totul.

Maciejowa îngenunche lîngă pat, șoptind o rugă. Barbara rămăsese în prag, și-n timp ce strîngea din dinți atît de tare că-i auzea scrîșnind, își zicea : „Nu, n-am să plec de aici, n-am să plec, n-am să plec".

Peste puțin, această hotărîre deveni doar o poruncă a mușchilor prea încordați. Capul i se golise de gînduri, urechile îi vîjîiau și prin vîjîiala asta i se păru că aude horcăitul lui Lucian și strigătul Sabinei :

— Tăticule !

Oktawia luase mîna doctorului și, tremurînd toată, il implora :

— O injecție, dragă doctore ! O injecție !

Pe urmă Barbara se trezi, fără să înțeleagă cum, în cealaltă cameră, ținînd-o în brațe pe Oktawia care plîngea.

Și parcă altcineva spunea cu glasul ei :

— Taci, Okcia, taci. S-a dus ! Ce poți face ? Acum cel puțin nu se mai chinuiește.

A doua zi, sosiră Zygmunt Przemyski și Wiktor Jerzmanowski.

Barbara îi telegrafiase lui Bogumil, dar acum se ruga în gînd să nu vină, căci se temea să rămînă copiii singuri. Totuși Bogumil veni. Nu uitase că Lucian îl ajutase să obțină postul de la Serbinów, că totdeauna venise la înmormîntările și la botezurile din familia lor. O dată cu Bogumil sosi și doamna Michalina Ostrzeńska ; abia se întorsese acasă de la Petersburg.

Ginerii lui Kociell, pe care Barbara îi privea curioasă în timp ce pregătea rochiile de doliu pentru nepoate, luară asupra lor formalitățile de înmormîntare. Erau amîndoi foarte simpatici. Bogumil, căruia îi erau mai la îndemînă comparațiile din lumea animalelor, spunea că Przemyski seamănă cu un ogar slab, de rasă, și Jerzmanowski cu un mînz tînăr, pursînge. Amîndoi se purtau

atent cu nevestele, deși politețea lor trăda o umbră de condescendență. În ochii lui Jerzmanowski, atunci cînd îi vorbea Sabinei, Barbara deslușI totuși ceva mai mult, poate bucuria sinceră a omului care, deși nu se așteptase, aflase alături de soția lui împlinirea viselor sale de dragoste. Sabina și ea, cu toată durerea, nu-și putea ascunde mulțumirea pe care o simțea în preajma bărbatului său. Aveai impresia, privind-o, că participă la toate dramele și întîmplările din juru-i, numai pentru că lumea aceasta din jur luptase din răsputeri cîndva ca să-l descopere pe Wiktor Jerzmanowski. Oktawia însă, ca de obicei, nu-și mai găsea astîmpăr, tot își juca pe degete inelul și verigheta, atentă la cele mai mici amănunte legate de înmormîntare.

— Ai mai văzut vreodată, tanti, una ca asta? se adresă ea Barbarei, care tocmai trecea pe acolo. Preoții ne fac greutăți...

Pînă să-și dea seama Barbara despre ce-i vorba, o auzi pe Michalina Ostrzeńska spunînd:

— Lasă că rezolv eu chestia asta. Mă pricep să vorbesc cu fețele duhovnicești.

Sabina îi explica cumnatului ei:

— Tata n-a vrut să chemăm preotul. A crezut poate și el în legea lui, dar nu s-a arătat niciodată prea credincios. De altfel, în starea în care era...

Doi inși necunoscuți vorbeau între ei:

— Preoții au să se dea bătuți. Kociell a fost o personalitate prea cunoscută și prea are multe merite în orașul ăsta...

— Doctorul zice, îi spunea Oktawia unei doamne, că moartea s-a produs în urma măcinării peretelui stomacal, ceea ce a produs o hemoragie internă.

— S-a chinuit mult? întrebă doamna.

Între timp, Michalina Ostrzeńska și Jerzmanowski porniseră cu trăsura la oraș.

Lucian Kociell fu slujit de preoții bisericuței Sfînta Barbara de la poalele Muntelui Alb. Vremea fu minunată, deși începuse iar să geruiască. După dezgheț, nin-

sese și-acum înghețase totul. Văzduhul scăpăra, imaculat, și pretutindeni răsuna ciripitul parcă primăvăratec al vrăbiilor.

În drum spre biserică, al cărei hram purta numele patroanei sale, Barbara văzu de aproape zidurile mînăstirii de pe Muntele Alb. După înmormîntare, nu se mai gîndi să treacă pe acolo, căci nu voia altceva decît să ajungă cît mai repede acasă. Așa că, imediat după masa de prînz, soții Niechcic își luară rămas bun de la cei din Jawornik și porniră spre gară.

Barbara lăsase acolo jurnalul lui Julian. Pe drum își aminti că nu știa nimic de soarta scrisorii ei trimise la Wroclaw. Ridică din umeri și renunță să se mai gîndească la asta. Deși zdrobită sufletește, se simțea liniștită. Atît de liniștită, încît se mira și ea de unde i-o fi venind liniștea asta după tot zbuciumul prin care trecuse.

Venise aici, nădăjduind că va avea prilejul să dezbată cu Lucian problemele care-l frămîntau și care i se păruse că o preocupă și pe ea. Pleca de aici cu inima împăcată, asemeni omului supus la o grea încercare și care, prin participarea sa la nenorocirea altuia, și-a făcut din plin datoria. Poate că în felul acesta va fi cruțată pe viitor de alte încercări ale sorții. Oricum, acum nu voia altceva decît să fie cît mai departe de toate astea, să se bucure de copiii ei, să guste odihna binemeritată.

Cînd mai tîrziu, la Kaliniec, la o ceașcă cu ceai, își povestiră unul altuia ce făcuseră cît timp fuseseră despărțiți, Bogumil o întrebă, rîzînd :

— Dar ce scrisoare ne-ai trimis tu din drum, Basinko ? Ne-ai zăpăcit de tot cu sobele alea.

Barbarei nu-i veni bine și-i zise :

— Ce importanță au toate astea pe lîngă moartea lui Lucian ?

Și-și aminti iar de toată descompunerea aceea sufletească și trupească căreia îi căzuse victimă cumnatul ei, un bărbat plin de energie cîndva.

Se înfioră la gîndul că tot ce văzuse acolo s-ar putea abate și asupra ei. Căci cine poate pune stavilă răului și cine-l poate opri să izbucnească ? Sfîrșitul, boala, descompunerea, chinul, moartea, îi erau sortite și ei, precum și celor patru ființe care se veseleau acum în jurul mesei.

„Cum oare te-ai putea salva ? Și unde să-ți afli scăparea ? se gîndi ea. Și cum să te împaci cu soarta ?"

Orice ar face, ori încotro s-ar duce, omul se îndreaptă spre moarte. N-ar fi mai cuminte să stea pe loc, să se-ncuie, să se ferece-n casă ? Dar chiar și așa moartea îl va ajunge prea devreme.

23

Cu toate astea, după ce s-a întors de la Jawornik, Barbara nu s-a ferecat în casă, așa cum socotise c-ar fi, poate, cel mai cuminte. În casa lui Ostrzeński și-a lui Holszański se strîngea, acum, multă lume, întorcînd pe-o parte și pe alta recentele evenimente politice. Barbara fu atrasă să participe, înnodă iar vechile legături de societate, se lansă în discuții, într-un cuvînt se mai învioră și întineri. De pe vremea Mariei Hlasko luase obiceiul să frunzărească ziarele și bărbații mai ales erau uimiți cînd începea să le-nșire, cu de-amănuntul, desfășurarea acțiunilor militare și complicațiile la care puteau da naștere în Rusia.

Nu se auzea nimic în privința mobilizării. În Rusia, din cînd în cînd, erau chemate sub arme noi contingente și unii susțineau că, pînă se va-ntîmpla și în Polonia lucrul ăsta, războiul se va sfîrși. Ludwik Ceglarski, proprietarul domeniului Oczków și al unor fabrici din Kaliniec, pe care Barbara îl cunoscuse în casa Ostrzeński, era însă de altă părere. Susținea că războiul nici nu va apuca să se-ncheie, pentru că, înainte de a se sfîrși, în Rusia va izbucni revoluția și că vîlvătaia ei va cuprinde

fără îndoială și Polonia, care gemea sub călcîiul țarist.

Barbara îl socotea pe Ceglarski om luminat, înțelept și clarvăzător și aproba, cu plăcere, părerile lui.

Cînd văzură însă că revoluția n-avea de gînd să izbucnească, rărîră ceaiurile și mesele în jurul cărora se duceau discuții aprinse. Încetul cu încetul, se simțiră în situația unor spectatori veniți să privească un spectacol tragic, dar care fuseseră nevoiți să se înapoieze la casele lor, pentru că reprezentația se amînase. Ar fi fost gata să-și ciulească urechile și să asculte, plini de emoție, ce se-ntîmpla pe arena istoriei și să primească ca reprezentația să treacă dincolo de scenă. Înfricoșați și incapabili să deslușească mersul evenimentelor, își dădeau seama, totuși, că într-un fel sau altul, și ei vor fi nevoiți să participe și să sufere poate, dar n-aveau nimic împotrivă, ba și-o doreau chiar, căci oamenii sînt pururi dornici de schimbări în viață. Văzînd însă că lucrurile se tărăgănează, s-au întors, ușurați, la viața de fiecare zi, care nu încetează, niciodată, să ridice noi și noi probleme.

Pentru doamnele Holszańska și Michalina, viața de fiecare zi nu se rezuma la chestiuni strict personale. Acțiunile lor de asistență socială cuprindeau cercuri tot mai largi. Amîndouă continuau să slujească progresul societății prin opere de binefacere și prin popularizarea ultimelor descoperiri în domeniul științei. Așa, de exemplu, doamna Stefania inițiase, printre altele, o serie de conferințe despre digestie, influențele dăunătoare ale acoolului și chiar despre bolile venerice, higiena femeii și moralitate. Și tot ea luase inițiativa unei anchete sanitare prin curțile interioare și subsolurile caselor, la care purceseră, sub conducerea ei, doamnele din Asociația femeilor progresiste. Cu acest prilej, soția notarului publică o serie de articole în care tuna și fulgera, constatînd că „în timp ce noi ne pierdem vremea cu vane extravaganțe, puzderie de semeni ai noștri trăiesc ca Iov".

În ochii doamnei Holszańska, acțiunile ei mărunte de ordin cultural sau social luau proporții grandioase. E

greu de spus dacă i se păreau grandioase, prin faptul că orice manifestare a vieții noastre, cît de măruntă, ne apare așa dacă ne apropiem de ea cu modestia necesară, sau, dimpotrivă, luau dimensiuni gigantice tocmai pentru că ea era aceea care le înfăptuia.

Barbara înclina să creadă că cea de a doua interpretare era exactă. „Holszańska, spunea ea, umflă fiecare fleac pe care-l face, dîndu-i dimensiuni colosale, numai pentru că e opera ei."

La rîndul ei, doamna Holszańska n-o cruța de loc pe Barbara, spunînd cui vrea s-o asculte, că este ciudată, nebună, că se ascunde ca melcul în cochilia lui, fiind incapabilă să se dedice unei opere nobile. Oare Barbara nu era dornică să-și dea obolul pentru înfăptuirea unei opere măreție? Într-un cuvînt, cele două femei nu se prea înghițeau, deși, în față, se arătau prietene.

Michalina n-avea cum să se dedice acțiunilor de asistență socială în aceeași măsură ca sora ei, pentru că propriile-i interese financiare îi răpeau foarte mult timp. Dar dacă n-avea timp, ca doamna Holszańska, să întemeieze și să transforme instituții, își găsea destulă vreme să transforme oamenii. Așa, de pildă, la îndemnul ei, directorul școlii de meserii transformase din temelii școala. În ultimul timp, se ocupa de preoți. Îi învăța cum să rostească rugile și cazaniile. Mergea vorba că unul dintre predicatorii din Kaliniec lăcrimase, ascultînd-o.

— Mă uit la el, povestea mai tîrziu doamna Ostrzeńska, și ce să vezi: îi curgeau lacrimile șiroaie pe obraz. „Doamnă, strigă el, de ce n-a vrut cerul să fiți bărbat și să intrați în cinul preoțesc?"

De altfel, Michalina la asta și năzuia: să realizeze lucruri mari prin influență personală. „E destul, spunea ea, să te întîlnești cu individul respectiv, să-l privești în adîncul ochilor și să-i vorbești în așa fel, ca să-i meargă la inimă."

Cine-ar putea spune că nu era o metodă întru totul rezonabilă și binevenită? Și, totuși, pe undeva șchiopăta.

Poate pentru că atunci cînd Michalina spunea „influență personală", ar fi vrut să spună, de fapt : „Priviți, vă rog, ce teribilă putere de influență am !" Dar oare n-avea dreptul s-o spună sus și tare ? Doar nu oricine e ispitit să-și pună la încercare influența. Pentru asta trebuia să ai însușirile Michalinei ! Nu mulți aveau ca ea o ținută princiară, vocea și elocința ei, hazul ei, sinceritatea ei cuceritoare.

Ludwik Ceglarski veni o dată în vizită la Barbara și aduse vorba de toate astea. El era de părere că inovațiile și inițiativele doamnelor Michalina și Holszańska se datorau ambiției caracteristice noilor elemente orășenești, provenite din boiernașii de la țară. Evadarea din sînul sferei sociale căreia îi aparținei te face întotdeauna să calci peste prejudecățile învechite, îți lărgește orizontul și-ți dă curajul inițiativei. Uneori, toate acestea erau rezultatul evadării ; alteori însă tocmai ele determinau evadarea. Toate aceste noi însușiri deveneau absolut necesare pentru a-ți putea face loc în noul mediu. Dacă s-ar fi încăpățînat să păstreze tradițiile moștenite de la părinți, cele două doamne ar fi rămas la nivelul de veacuri al micii-burghezii închistate, fără orizont. Lucru care nu le-ar fi îngăduit să se evidențieze, să strălucească, să iasă în frunte și poate chiar să se îmbogățească. Cînd însă oamenii de soiul ăsta vor dobîndi în noul mediu poziții sigure și o situație materială bună, vederile lor vor deveni, spunea Ceglarski, mai ponderate, conservatoare, ba chiar strîmte. Pînă cînd din mijlocul lor se va ridica un nou urmaș și va relua procesul de la capăt.

Barbarei îi plăceau aceste discuții : descoperea lucruri la care singură, cu mintea ei, n-ar fi ajuns niciodată. Dar, pe de altă parte, cînd sta să se gîndească mai bine, își spunea că explicația aceasta nu era îndestulătoare, lacă luai în seamă zelul notăresei sau al Michasiei. Își dădea seama că, de fapt, multe lucruri pot determina un om să se consacre asistenței sociale : împrejurările vieții, dorința de a alina necazurile altora, ori setea de

putere, năzuința de a deveni om de vază, ori poate nevoia de a-ți cheltui energia și de a te împlini pe tine însuți. Puțini oameni sînt mînați doar de unul din aceste impulsuri.

Holszańska și Michalina nu rîvneau nici dragostea, nici respectul semenilor, ci aplauzele și faima, iar în calea lor nu aveau de înfruntat dezaprobarea cuiva, ci pe aceia care le puneau bețe în roate, din dorința de a ocupa ei locurile de onoare în domeniul asistenței sociale. Se vorbea că cineva, care nu fusese de acord cu alegerea notăresei în nu știu care comitet, ar fi spus despre ea :

— Holszańska nu-i femeie rea, dar crede că e buricul pămîntului.

E drept că cei care povesteau această întîmplare rîdeau, fiind de părere că cetățeanul respectiv ar fi trebuit să adauge : „cînd, de fapt, eu sînt buricul pămîntului".

Populația orașului însă, căreia îi slujeau ambele doamne, sau, mai degrabă, de care se slujeau, poate fără să-și dea seama, precum și sărmanii care trăgeau foloase de pe urma azilurilor, conferințelor și asociațiilor, își aveau însă — așa cum Barbara află din povestirile Julkăi, foarte bine informată în această privință — socotelile lor și puțin le păsa dacă acțiunile filantropice ale doamnelor Holszańska și Ostrzeńska sînt un rezultat al sentimentelor sau calculelor celor două binefăcătoare. Le sărutau mîinile, plîngeau și le binecuvîntau, căci așa se și cuvenea, dar cînd ajutorul pe care-l așteptau era mai mic decît și-l închipuiseră, nu se sfiau să le blesteme. Iar timpul se scurgea spre un viitor necunoscut, în care nu se știa cum vor evolua evenimentele, oamenii, și nici măcar operele de binefacere.

Cînd doamna Holszańska încercă o dată s-o ia cu ea pe Barbara Niechcicowa pentru a vizita locuințele sărmanilor, așa cum prevedea ancheta sanitară, Barbara se scuză în felul ei :

— Ar trebui să fiu cu totul lipsită de rușine ca să-mi bag nasul unde nu-mi fierbe oala, holbîndu-mă la sărăcia lor. Cu ce obraz m-aș întoarce acasă ?

Altceva însă îi dădea acum de gîndit Barbarei : nu știa prea bine ce să facă cu Agnisia în următorul an școlar. Pensionul doamnei Wenorden avea numai patru clase, și copilul trebuia dat mai departe la școală.

Bogumil îi pomeni o dată că ar vrea s-o trimită pe Agnisia la un pension din Varșovia. Dar, spre mirarea lui, Barbara nu se arătă de loc bucuroasă.

— Revoluția poate izbucni dintr-un moment într-altul, spuse ea. În vremurile astea e mai bine să-ți ții copiii pe lîngă casă.

— Ei, lasă ! Că doar Agnieszka e destul de curajoasă și de independentă. De altfel, ar fi supravegheată și pun prinsoare că nu i s-ar întîmpla nimic rău la Varșovia. Asta-i o cerință a vieții și n-are rost să ții copilul pe lîngă casă, așteptînd să izbucnească revoluția.

Da, Agnieszka era curajoasă. Da, nu-i lipsea curajul, dar Barbara, ca orice mamă, își simțea sufletul mai ușor știindu-și copilul în apropiere.

— Nu-i o cerință a vieții. Am putea tot atît de bine s-o înscriem aici la liceul de stat, zise Barbara, supărată că lui Bogumil nu-i venea în minte tocmai propunerea la care ținuse cîndva.

Bogumil încremeni.

— Cum ? Vrei să dai copilul la școala rusească ? întrebă el, uluit, pentru că niciodată ca în acel timp nu auzise din gura ei atîtea ocări la adresa Rusiei.

— Mi-ar fi foarte greu, crede-mă, zise ea, iritată. Deși, nu știu dacă tocmai acum n-ar fi acolo mai în siguranță decît oriunde. În fond, dacă rușii pierd războiul — și doar într-acolo merg — și dacă în toată Rusia încep tulburări, atunci guvernul va fi nevoit să facă unele concesii. Așa că nu se știe dacă la liceele de stat n-o să se predea, curînd, în polonă.

Bogumil nu se mai împotrivi. Se mai întîmplase să spună el una și ea să facă alta și totuși să nu iasă rău. Dacă o înscriau pe Agnieszka la liceu, cheltuiau mai puțin și lucrul ăsta nu era de dispreţuit în vremuri atît de nesigure ca cele prin care treceau. Astfel rămase aproape hotărît. Cu Agnieszka nu vorbiră încă, nevoind s-o tulbure tocmai la finele anului școlar. Barbara nu știa cum va privi Agnieszka proiectul ei și se înțelesese cu Bogumil că dacă fata n-o să vrea și n-o să vrea, vor încerca să rezolve lucrurile în alt chip.

În timpul ăsta, Agnieszka avea atît de lucru la școală, că aproape nu mai dădea pe acasă.

Înainte de acordarea diplomelor de absolvire, elevele clasei a patra dădură examen la materiile cele mai importante.

Klara Hilchen și Niechcicówna se așteptau amîndouă la premiul întîi, pentru că în timpul anului avuseseră aceeași medie și erau nerăbdătoare să vadă rezultatele examenului care trebuia să decidă care din ele va fi prima. Pînă atunci, nu-și prea făcuseră gînduri, dar cînd în clasă începu să se discute lucrul ăsta, se lăsară și ele prinse.

Agnieszka stătea acum mai mult cu Klara decît înainte. E drept că nu se mai lua după năzbîtiile ei, căci acum avea și ea un fel al ei de a se distra și de-a face șotii. Pe de altă parte, ținea să aibă o înrîurire bună asupra Klarei și să-i schimbe în bine caracterul. Dar acum, cînd fiecare din ele era dornică să cîștige întîietatea, bunele ei intenții păliră și pe primul plan se ridică iar dorința veche de a nu se lăsa întrecută de Klara.

„Dac-ar fi vorba de Zosia sau de Helena, se gîndea în sinea ei Agnieszka, n-aș zice nimic. Ba m-aș și bucura. Că ele sînt fete de caracter."

Și, ca să-și dovedească sieși că într-adevăr așa era, Agnieszka începu să învețe cu ele, să le pregătească la materiile la care luaseră note mai mici. Dar știa foarte bine că nici una din ele n-avea cum să ia premiul. Sau

poate tocmai din această pricină le-o dorea cu atîta ardoare ?

Agnieszka nu se putea prea bine lămuri ce se petrece cu ea, dar gîndul ăsta care n-o părăsea, începu s-o supere şi s-o nemulţumească. De ce oare, de pildă, era mereu ispitită să aducă vorba de Klara după fiecare lecţie pregătită în comun ? Zosia şi Helena se lăsau cu uşurinţă atrase în discuţii de felul acesta. De altfel, chiar Klara le furniza zilnic argumente împotriva ei.

— Ce vă tot frămîntaţi atîta ? le zise, de pildă, o dată cînd vorbeau de examenele care se apropiau. Pe mine mă doare undeva de toate astea ! Aţi priceput ? Învăţ, că n-am altceva mai bun de făcut aici. Dar mie puţin îmi pasă. Sînt atîţia băieţi care m-aşteaptă ! Dacă aş vrea să mă mărit, mi-aş găsi unul bogat cît ai bate-n palme. Dar poate-ar fi mai bine să devin o dansatoare vestită cum e Cléo de Mérode. Să-ţi faci de cap, să călătoreşti, să bei şampanie, să-ţi cadă toată lumea la picioare, asta-i viaţă, nu să zaci răsfoind cărţile sau făcînd alte lucruri la fel de plicticoase. Astea-s bune pentru cele care n-au încotro. Pentru amărîte, şchioape, cocoşate, pocite. Dar cine dă de pe-acum semne, ca mine, că va fi o femeie divină — erau cuvintele unuia din lucrătorii tatălui ei la tăbăcăria din Czalbów — are toate drumurile şi toate porţile deschise.

Dziewońska nu putea suferi asemenea vorbe, iar Helena, care nu prea se-ncumeta să facă aprecieri, rîdea de lăudăroşenia asta, şi totuşi pe Agnieszka o umplea de furie comportarea prietenelor ei, mai mult chiar decît vorbele Klarei. Căci Agnieszka nu era de loc sigură că n-ar putea fi atrasă de nebuniile de care pomenea ea. Klara ţinea să apară în ochii lor mai rea decît era, deci lăudăroşenia ei nu i se părea a fi lucrul cel mai grav. Era mai bine aşa decît s-o facă pe mironosiţa ca altele. Klara era violentă din fire şi nesupusă, e adevărat, însă Agnieszka era sigură că, în tot ce îndruga, exagera dinadins.

Dar cînd Helena rosti o dată ceva asemănător, zicînd: „Da' de unde! Klara face dinadins pe grozava! Vorbește mai mult decît trebuie", atunci Agnisia, în loc să se bucure, se întunecă la față.

— Nu, nu, așa e ea! Așa e ea! Apoi, uitîndu-și supărarea, încercă să se explice: Helena, ascultă ce-ți spun. Eu n-o condamn pentru asta. Înțeleg că poți să-ți dorești să încerci tot soiul de distracții... și de felul ăsta... Și eu am cîteodată asemenea toane, mărturisi ea, simțind nevoia să se învinuiască. Dar eu cred că orice om trebuie să se bizuie în viață pe ceva. Trebuie să aibă un rost și... și... și...

— Ce te tot „șișii" atît? Zi mai repede!

— Stai, că mă încurc. În sfîrșit, să te bizui pe ceva ca să poți oricînd răscumpăra prostiile sau greșelile făptuite. La Klara nu văd nimic din toate astea. Înțelegi? zise Agnisia, mulțumită c-o scosese la capăt, arătîndu-le că n-o supără atît cusururile Klarei, cît felul în care aceasta vede viața.

Dziewońska și Helena căzură de acord în această privință: erau dispuse să treacă cu vederea cusururile Klarei, deși nu le socoteau de loc mărunte. Klara era încrezută, intrigantă, incapabilă de o prietenie adevărată. Chiar fiind cu cineva prietenă la cataramă, dacă interesul ei era în joc, puteai să te aștepți la orice din parte-i, căci oricînd era gata să se ridice pe ea în detrimentul altuia.

Agnieszka se aprinse iar, zicînd că succesul Klarei era de fapt o nedreptate. Da, o nedreptate din toate punctele de vedere. Nu spusese oare Helena că învățase pe dinafară pînă și programa analitică numai ca să-și dea aere și să se laude pretutindeni?

Dar, deși toate astea erau adevărate, Agnieszka nu se simțea la largul ei, căci n-ar fi vrut să umilească pe nimeni, niciodată și în nici un fel. Ar fi vrut să aibă puterea să se ridice deasupra acestor meschinării; se rușina și se zbuciuma atît din pricina asta și era atît de preocupată, încît, atunci cînd fu să răspundă la botanică,

începu să se bilbiie, să se încurce și să cadă dintr-o greșeală în alta. Atît clasa cît și profesorul nu-și ascunseră uimirea, totuși domnul Ojcewicz dădu dovadă de multă bunăvoință și-i puse patru. La celelalte obiecte a mers bine, dar acest patru fu decisiv pentru decernarea premiului întîi. Klara luase la toate excepțional, în afară, bineînțeles, de matematică, știut fiind că, după părerea domnului Topolski, numai Dumnezeu putea să ia la el nota cinci.

După examene, cînd clopoțelul sună pentru ultima oară în acel an, clădirea școlii se umplu de zumzet ca un stup și elevele țîșniră în curte ca niște albine, alergînd care încotro. Își luau rămas bun, cîntau. În timp ce se înghesuia la garderobă, Agnisia auzi cum Tabaka o consola pe una din elevele mici, care nu-și îndreptase pînă la urmă nota la o materie. Apoi zări fața palidă și ochii speriați ai Emilkăi.

„A căzut la examen!" tresări ea, speriată. Ar fi vrut să alerge la sora ei, să glumească, s-o mai îmbărbăteze, dar nu fu în stare. Oh, cît de bine ar fi știut s-o facă să-și uite necazul și să-i arate cît de lipsite de importanță erau aceste mărunte insuccese, dacă ea însăși ar fi obținut ceea ce-și dorise! Acum însă, dimpotrivă, ar fi vrut să fie cît mai departe de cei care se aflau în situația asta. Să nu creadă, Doamne ferește, cineva că ar avea ceva comun cu ei. Așadar, trecu pe lîngă sora ei fără să se oprească, se înapoie în clasa goală și își turnă un pahar cu apă din carafa de pe catedră.

„Ce-au să facă toate astea? În ce-o să-și afle mîngîiere?" se întreba ea, gîndindu-se la fetele care căzuseră la examen. Sînt oare atît de indiferente, se resemnează oare atît de ușor, sau poate au un secret al lor care le ajută să treacă peste lovitura asta, aproape de nesuportat?

Dar poate că și ea deținea secretul ăsta! Oare nu se bucura și ea de viață chiar și atunci cînd viața nu-i dădea nimic? Însă cînd sentimentele tulburi se preschimbară în gînduri, gîndurile porniră în altă direcție.

„Cum adică ? Ce ? Parcă i-ar fi fost greu Klarei să trăiască fără premiul întîi ? Nu știu de ce s-o fi omorît atît să-l înhațe..." se întreba, necăjită.

Nu mai rîvnea acum la note mari și nici s-o întreacă pe Klara, ci rîvnea să aibă ca și ea, frumusețe și bogăție, care i-ar fi îngăduit să-și satisfacă toate dorințele.

Agnieszka suferea așa cum suferi cînd vezi că pe alții viața îi copleșește cu daruri, în timp ce tu muncești din greu să-ți cucerești un locșor și, fără să-ți pese de foloase, îți pui tot sufletul în munca ta.

În vreme ce stătea așa, bînd apă și luptîndu-se cu gîndurile, Klara năvăli în clasă.

— Ce faci aici ?! strigă ea. N-ai plecat încă acasă ? Bocești ? Ei, doar nu pot cuceri toți locul întîi. Cineva trebuie să piardă bătălia.

Agnieszka se încordă toată, nu doar cu trupul, ci și cu sufletul.

— Să piardă bătălia ? întrebă ea, trufașă. Om vedea noi cine-o să piardă. Viața e lungă. Izbînda mea va fi mai mare decît a ta !

— Ia te uită la ea ! zise Klara, înveselită. Ești palidă de invidie. Ce comedie, fir-ar să fie ! Dar știi ceva, nu-ți face nervi. Te urîțește.

Agnieszka fierbea.

— Crezi că te invidiez ? Eu ? Pe tine ? Pentru ce ? Pentru viața pe care vrei s-o duci ? De-aș fi în locul tău, m-aș împușca.

Klara continua să se hlizească.

— N-avea grijă ! Au să se împuște ei alții pentru mine.

Spunînd acestea, plecă.

Agnieszka rămase locului, mirată de cele întîmplate. Își dădea bine seama că abia acum fusese înfrîntă cu adevărat. Nu mai voia să rămînă o clipă acolo unde îi răsunau încă în urechi acele cuvinte îngrozitoare. În hol, se întîlni cu Zosia Dziewońska și cu Helena.

— Uite-o, se bucurară ele, mai e încă aici ! Noi crezusem c-ai plecat cu Emilka !

— Stai să-ţi spun ceva, sări Helena. Să nu te necăjeşti ! Adineauri l-am auzit pe Ojcewicz spunîndu-i bătrînei : „Dacă e cineva care mai ştie ceva la botanică, atunci ea e", adică tu. Şi ştii ce-a răspuns bătrîna ? „Vedeţi, domnule, zicea, la ce duc examenele astea ale dumneavoastră, premiile astea ? Le otrăvesc sufletul, zice ea. Fata — adică tu — şi-a pierdut pur şi simplu capul." Să vezi că n-au să-ţi treacă patrul ăsta în diplomă. Ascultă-mă pe mine !

— Ba da, au să mi-l treacă, dar nu-i nimic, răspunse Niechcicówna, cu neaşteptată generozitate. Fără să vrea, se simţea îmbărbătată de cele auzite.

Cînd ajunse acasă, o găsi pe maică-sa tare necăjită că Emilka nu luase examenul, şi mai ales că e aşa de abătută fetiţa.

— E atît de simţitoare ! Să nu se îmbolnăvească, i se plînse Barbara. Şi Tomaszek a rămas corigent la două obiecte, adăugă ea. Dar habar n-are. A şi dispărut. Îşi vede de ale lui.

Agnieszka încercă să-şi mai înveselească sora, dar, silindu-se să glumească, sta gata să izbucnească şi ea în plîns.

— Dar tu, draga mea ? o întrebă Barbara. Ce-ai făcut la examene ?

— Nimic. Bine. Abia mîine ne eliberează diplomele.

Barbara n-avu curajul să mai întrebe altceva.

Agnieszka ar fi vrut parcă să i se destăinuiască maică-si, să-i înşire toate necazurile ei, dar se stăpîni. Era mai bine să tacă, s-o scutească de veşnicele ei temeri, căci maică-sa era veselă numai atunci cînd totul mergea bine. Ar fi înţeles ea, dacă i-ar fi vorbit, ce-o apăsa pe suflet ? Nu. Dar tata ? Oftă. I se făcu deodată tare dor de el. Îl vedea atît de rar...

Se ridică şi plecă să se plimbe prin parc.

Se aşeză pe o bancă mai ferită, pe malul lacului. Pe suprafaţa netedă a apei, de un verde-întunecat, pluteau lin două lebede înfoiate. Nici ţipenie de om prin

apropiere. Dar mai departe, pe malul rîului, se zăreau, prin perdeaua frunzișului, picioarele, bastoanele și umbrelele trecătorilor. Soarele asfințea. Cerul îmbrăcase haină aurie și pe pămînt culorile se îmbinau în tonuri calde. Zgomotul orașului răzbătea de departe ca un cîntec.

Agnieszka închise ochii și numaidecît începu să viseze. Dar nu era vis adevărat: imaginile lui n-aveau putere să se desprindă de realitatea apăsătoare. Se făcea că merge pe o alee împodobită cu geranium. Și parcă simțea în nări mireasma pătrunzătoare a frunzelor de geranium, le vedea florile de un violet pal. Deodată, dintre ele apăru parcă un bilețel pe care putu deslușì: „Am dat faliment, Agnieszka! Ai avut dreptate. Klara."

Agnieszka tresări, se trezi și încercă să înțeleagă sensul acelor cuvinte, care o bucurau și o întristau totodată. Apoi se aplecă și, culegînd un bețișor, scrise pe nisip.

„Aici zace Agnieszka Teresa Niechcicówna, care și-a dat obștescul sfîrșit în ziua de 24 iunie 1904."

Plecă, lăsînd neatinse slovele, dar se înapoie numaidecît și bătători pămîntul cu picioarele.

A doua zi se dovedi că într-adevăr răspunsul ei slab la examenul de botanică fusese trecut cu vederea. În mod excepțional, se acordau două premii întîi.

După forfota despărțirilor, Agnieszka porni, abătută, spre casă.

„Vai! Urît m-am purtat ieri, se gîndea ea. Doar era de așteptat că așa o să fie."

Ușoara ei tristețe spori curînd.

Cum de putuse să-i arate Klarei, în ultima vreme, atîta dușmănie? Era din nou convinsă că fata asta se putea schimba. Simți o bucurie grozavă la gîndul acestei transformări salvatoare. Numai că acum era ușor să dorești lucrul ăsta. Să-l fi dorit nu acum, după ce cîștigase partida, ci atunci cînd se-nfruntau. Ea însă se dovedise incapabilă de asemenea sentimente. Căci, la drept vorbind, nu numai ce era rău în Klara respinsese, ci și grăuntele bun care ar fi putut încolți în sufletul ei.

„N-am să-mi iert niciodată", se gîndi ea, simțind nevoia să se dezvinovățească în fața cuiva. „Din cauza asta o să-mi otrăvesc toată vacanța !"

Dar nu fu de loc așa. Cînd în parcul de la Serbinów se strînseră toți laolaltă, necazurile fură date uitării. Doar poate undeva în străfundul conștiinței rămăsese ceva ca o cicatrice, pe care se ferea s-o atingă.

Așa se întîmplă întotdeauna : unul se zbuciumă că a îndurat prea multe rele, iar altul că a făcut prea multe.

24

Agnieszka primi cu liniște și aproape cu mulțumire vestea că va urma la liceu. Barbara era cam nedumerită. Se așteptase că fata ei se va împotrivi și atunci povara despărțirii ar fi căzut, într-o măsură, și pe umerii ei și totodată n-ar mai fi avut remușcări că se gîndise s-o dea la școala asta nesuferită. Dar, pe de altă parte, dacă fata n-avea nimic împotrivă să urmeze liceul, asta însemna că, alături de părinți, își avea și ea partea ei de răspundere, ceea ce, iarăși, îi lua o piatră de pe suflet. De altfel, Agnieszka era destul de mare ca să gîndească și singură ce e bine să facă, așa că n-avea nici un motiv să se zbuciume.

Și totuși nu înțelegea cum de acceptase Agnieszka să urmeze cursurile liceului rus ? Și cum de renunțase atît de ușor la o școală care i se potrivea de minune ? Așadar, ca și pe vremea cînd Agnieszka era mică, Barbara aduse iar vorba de lipsa ei de sensibilitate.

Bogumil se supără.

— Și așa abia o scoatem la capăt cu copiii ăștia ! De ce le mai cauți nod în papură ? Cum adică ? De ce zici că e lipsită de sensibilitate ? Pentru că nu-i năzuroasă și nu face mofturi ? Mai degrabă ai fi putut s-o acuzi că-i lipsită de sensibilitate dacă ar fi ținut să plece de-acasă la internat.

Barbara oftă, clătinînd din cap. Știa ea bine că Agnieszka nu acceptase să urmeze liceul cu gîndul de a rămîne cu ei. Trebuie să fie și altceva la mijloc. Și, încercînd s-o tragă de limbă, se apucă să-i arate Agnieszkăi că la liceu n-o așteaptă nimic bun.

— Draga mea, trebuie să te previn că acolo ai să fii printre străini, printre dușmani.

Agnieszka zîmbea. Tocmai asta o atrăgea. Voia, într-adevăr, să intre acolo, printre străini, să îndure și ea vitregia soartei, așa cum o îndura aproape întregul tineret. Privilegiații lumii acesteia se împart în două categorii: unii sînt mîndri de privilegiile lor, oricare ar fi ele, alții se rușinează și vor să și le răscumpere, într-un fel sau altul. Și, de obicei, lucrurile astea se dezvăluie de la vîrsta cea mai fragedă.

Agnieszka își închipuia că, urmînd liceul, va avea prilejul să înfrunte dușmanul, să i se împotrivească, să-și dovedească patriotismul. La pensionul doamnei Wenorden patriotism nu însemna ură împotriva dușmanului. De altfel, acolo nici nu se prea simțea că sînt în robie, pentru că opresiunea nu poate niciodată să se resimtă în toate sectoarele sociale în aceeași măsură. Profitînd de libertatea asta modestă, îngrădită, la pension elevii erau mai degrabă crescuți în spiritul bunăvoinței și înțelegerii față de oameni și de popoarele lumii. Desigur că în felul acesta copiii nu erau pregătiți pentru luptă, nici pentru revoltă, dar se împărtășeau totuși din comoara aceea de simțăminte fără de care nici o luptă nu-ți poate aduce izbînda. Mai ales ascultînd lecțiile Tabakăi, conștiința de popor asuprit pătrundea în inimile și mințile elevelor, atunci cînd li se arătau reproduceri după tablourile lui Grottger, sau cînd doamna Wenorden le povestea reprezentația de la Cracovia a piesei *Nunta* de Wyspiański, sau le relata scene din trecutul vechilor familii poloneze. Pîlpîirile sentimentului patriotic își făcuseră loc și în sufletul Agnieszkăi, făcînd-o acum să-și închipuie că, urmînd liceul, era ca și cum ar fi intrat în luptă. Își închipuia lupta ca pe un fel de înfruntare a vieții de

şcoală şi izbînzile ca pe un fel de succese şcolare, aşa cum obţinuse ea pînă atunci, succese pe care le va zvîrli duşmanilor în faţă, tocmai cînd aceştia se vor arăta mai mulţumiţi de ea. Deocamdată, se pregătea sîrguincios de examen, căci la liceul rus nu puteai intra fără examen de admitere.

Barbara se întrista cînd o vedea pe Agnieszka citind cu un avînt demn de o cauză mai bună manualul de limba rusă.

— Nu mai buchisi atîta la muscăleasca aia, zicea ea. Bucură-te şi tu de vacanţă. Distrează-te.

Într-adevăr, vara era neobişnuită. Soarele strălucea din zori pînă-n amurg pe cerul senin şi de săptămîni întregi nici măcar o adiere nu clătinase frunzele copacilor. Zilele şi nopţile, fierbinţi şi potolite, parcă nici nu curgeau unele după altele, ci atîrnau, nemişcate, deasupra Serbinów-ului. Apa scăzuse în lacuri, păsările amuţiseră, numai greierii ţîrîiau fără contenire, în timp ce pielea oamenilor, arsă de soare, împrumuta culoarea bronzului. Cînd plecau la culcare, nu se îndoia nici unul din ei că a doua zi îi va întîmpina acelaşi azur orbitor, aceeaşi arşiţă şi strălucire. Doar unchiul Daniel avea rezerve. Familia Ostrzeński, care urma să sosească la Serbinów în ultima duminică a lunii august, îi anunţă printr-o scrisoare, cum făcea totdeauna, să trimită trăsura după ei numai dacă vremea se va menţine bună şi nu va da semne de schimbare. Le da de veste că vor fi întovărăşiţi de cei trei fii ai lor şi de soţii Holszański.

Pentru alde Ostrzeński, Bogumil îl trimise pe Banasiak, cu careta, la care îi porunci să înhame doi cai liniştiţi de tracţiune, iar pentru familia notarului trimise pe Klimecki cu docarul, tras de cai de atelaj.

Barbara pregătea masa de prînz şi alerga încoace şi încolo, bucuroasă, dar bombănind din cînd în cînd că astea nu-s vremuri de întins mese şi de dat petreceri. Se îngriji, totuşi, ca totul să iasă cît mai bine, mulţumindu-i Domnului c-o avea ajutor pe Julka Kaszmarkówna, sluj-

nica ei din Kaliniec. Nu că Felicia n-ar fi făcut și singură față, dar, oricum, erau acum patru mîini și musafirii puteau fi mai bine serviți. Slavă Domnului că nu se luau în răspăr și se înțelegeau între ele, fiind firi apropiate, vesele și deschise. Mai greu mergea cu Żarnecka. De teamă să nu se îmbete înainte de prînz, Julka și Felicia o pîndiseră și, văzînd unde-și ascunsese sticla cu băutură, i-o furaseră. Asta o scoase din sărite pe Żarnecka și nu mai fu bună de nimic. Scîncea și se văita, bodogănind : „Nu-i treaba mea să gătesc mîncare pentru atîția oameni !“ Barbara, văzînd că n-o scoate la capăt, îi aduse din casă un pahar cu votcă, dar Żarnecka se făcu foc.

— Ce, umblu eu după d-astea ? zise ea cu dispreț. Dar, rămînînd singură în bucătărie, dădu pe gît paharul și numaidecît se apucă cu spor de treabă.

Barbara lepădă șorțul și se spălă pe mîini abia cînd copiii năvăliră în casă, strigînd că sosesc oaspeții.

Unchiul Daniel coborî din caretă, mulțumit că străbătuseră cele opt verste care despărțeau Kaliniec-ul de Serbinów, fără să fi intervenit cel mai mic accident. Mătușa Michalina obosise, trudită de trapul domol al cailor de muncă.

Barbara ieși în grabă pe verandă și văzu că după soții Ostrzeński, Bodzio și doamna Holszańska se dă jos din caretă un bărbat înalt, cu părul castaniu și fața prelungă, plăcută, cu ochi frumoși, căprui, și o aluniță pe obrazul drept.

— Ceglarski, șopti ea, înroșindu-se de emoție.

— Eh, slavă Domnului c-am ajuns ! Oaspeții și gazdele se întreceau în constatări și întrebări. De ce atît de tîrziu ? A fost oare drumul prost ? Ah, ce ți-e și cu domnii ăștia ! Abia se mișcă ! Mereu trebuie să-i tragi de mînecă. Dar domnul notar ? Vine și el, e în docar cu băieții. Sau poate se mai ferchezuiesc încă ? Ah, mi se pare că n-ați prea avut loc ! Dac-aș fi știut ! Nu, nu, am călătorit minunat. Niechcic. Ceglarski.

— Cum ? Nu vă cunoașteți, domnilor ? se minună mătușa Michalina. Domnul Ceglarski, fruntaș al indus-

triei noastre. Închipuieşte-ţi, Basia ! Am fost nevoită să-l iau cu forţa pe omul ăsta !

— Stimată doamnă, vă rog să mă iertaţi că mi-am permis, se scuză Ceglarski, sărutînd de cîteva ori mîna Barbarei. Dar n-am putut rezista ispitei...

— Vai, domnule, dar nici nu vă închipuiţi ce plăcere ne faceţi... îl asigură Barbara.

— Domnul Ludwik abia a sosit de la Petersburg, zise doamna Holszańska. Aduce veşti extraordinare. Prinţul Swiatopolk-Mirski se pare că va fi numit ministru de interne. Basia, cîinii ăştia n-au să mi-l hărtănească pe Pufcio ? Pot să-i dau drumul să alerge puţin ? Pufciunio se duce la plimbărică. La plimbărică, Pufciunio, la plimbărică !

Doamna notar îşi ţinea la subsuoară căţelandrul, care mîrîia, speriat.

— Copii ! Goniţi cîinii de-aici ! Duceţi-i undeva mai departe, le porunci Niechcic.

— Ce mai faceţi, copii ? Vezi, Bodzio ! Tomaszek e acum în clasa întîi şi tu încă mai porţi plete. Dar Agnisia ? Cu siguranţă că a luat premiu. În ce clasă ai trecut ? Într-a patra ? Cum ? Ai terminat clasa a patra ? Adevărat ! Ah ! Cum zboară timpul ! Dar Emileczka ? Doamne, ce sfios e copilul ăsta ! De ce te-ai înroşit aşa, păpuşico ? Vino să te sărut ! Uite, ţi-am adus ceva bun.

Michalina îi puse în braţe Emiliei, care se fîstîcise de tot, o cutioară legată cu un şnur.

— Ah, nu, pardon, se dezmetici ea. Nu ! Nu ! Aici e păpică pentru Pufcio. Holszańska ! Poftim, ia porcăria asta ! Dar unde-s bomboanele ? Daniel ! Bodzio ! Unde-o fi cutia cu bomboane de ciocolată ? N-o fi rămas în caretă ?

— Basia, cine ţi-a cusut rochiţele astea pentru fetiţe ? Tare-s nostime ! se-nflăcără doamna notar.

Unchiul Daniel se duse pînă la caretă.

— Nu-i nici o cutie cu bomboane în caretă.

— Ah, Doamne ! se repezi la ei mătuşa Michalina. Nu v-am spus să aveţi grijă să nu uitaţi ciocolata ! ! ! Poate-o

fi la băieți. Așteaptă puțin, strigă ea la Banasiak. Nu pleca ! Ia mai caută o dată !

— De ce să mai caut un lucru care nu există ? se enervă unchiul Daniel.

— Michasia, lasă ! o rugă Barbara. Nu-i bine pentru copii să mănînce prea multă ciocolată.

Tomaszek și Emilka erau însă cu totul de altă părere. Răscoliră careta, dar, negăsind nici ei nimic, o zbughiră în grădină să rîdă în voie. Cîinii, care se învîrtiseră pînă atunci, dînd din coadă, pe lîngă oaspeți, o luară la goană după copii. Pufcio, înnebunit, se smulgea din mîinile stăpînei lui.

— Cățelușule ! Pufcio ! Potolește-te, mamă ! Aștia-s cîini răi ! Răi, mari ! Te mănîncă, Pufcio ! Pufcio e cățeluș deștept !

Sosi și docarul, din care săriră tinerii Ostrzeński și în urma lor coborî, fără grabă, Holszański, strecurînd un mic bacșiș în palma lui Klimecki.

„Anzelm s-a cam îngrășat, dar Janusz s-a făcut și mai frumos", se gîndi Barbara, atingînd cu buzele părul chipeșului ei nepot, cînd acesta se înclină să-i sărute mîna.

— Janusz, zîmbi ea, cînd erai copil aveai cîrlionții blonzi, și uite acum sînt aproape negri. Ei, ce-ai de gînd ? Rămîi la Kaliniec ?

— Cam așa ceva, răspunse unchiul Daniel în locul lui. Închipuiește-ți că acum o săptămînă și-a deschis cabinetul medical. Și unde ? La noi acasă. Asta ne mai lipsea ca să fim întru totul fericiți.

— Numai că tata îmi izgonește pacienții din sala de așteptare, spuse Janusz cu o voce slabă, dar plăcută. De mîine, zîmbi cu zîmbetu-i fermecător, am de gînd să-i cer tatii onorariu pentru fiecare ovreică dată pe ușă-afară.

— Nu, zău ! Închipuiește-ți ! Vine cîte-o ovreică cu un copil bolnav de tuse convulsivă în brațe. Măcar de-ar fi mai acătării, glumi unchiul Daniel.

— Asta numai pentru cîteva timp, se grăbi să-i înștiințeze mătușa Michalina. E vorba ca Janusz să fie numit medicul închisorii. Nu știați ? Malîghin... știi care ?

Al cu barbă... Om tare cumsecade. Ieri m-am dus la el. Janusz e un tîrîie-brîu, nu știe niciodată să se descurce singur. Zi că nu-i așa ? și-l luă pe chipeșul ei fiu de ureche. Dacă n-ar da mămica în brînci și n-ar bate la uși...

— Aș pieri, zise moale Janusz. M-ar călca prima brișcă întîlnită în cale.

— Calul ăla nou din stînga, l-ați luat de curînd, nu-i așa ? se interesă unchiul Daniel. Parcă nu l-am mai văzut.

Se temea de cai, deși-i plăceau la nebunie și-i știa pînă la unul pe toți din grajdul de la Serbinów.

— Precum spui, se bucură Bogumil. L-am luat nu demult, pereche la iapa sură a lui Banasiak. Acu are patru suri. Bun cal. Are și el un cusur : îi place grozav zahărul, adăugă el, rîzînd.

— Băieți, unde-s bomboanele de ciocolată ? își aminti mătușa. Ați adus bomboanele ?

— Ce bomboane ?

— Ce mai căscați ! Le pusesem în sufragerie pe măsuța de lîngă oglindă. Nu-i nimic, vi le trimit mîine cu Józefat.

Bogumil i se adresă lui Anzelm, care nu rostise o vorbă :

— Desigur, în trecere pe la Kaliniec ? zise el, evitînd să-l tutuiască, căci acest nepot al soției sale, distant și aproape străin, nu-l atrăgea de fel.

— Într-adevăr, răspunse Anzelm cu voce fermă. Joi trebuie să fiu la Varșovia la ședința noii noastre asociații.

— Cred că vremurile nu sînt prea prielnice pentru afaceri, nu-i așa ?

— Într-adevăr, nu-s prea grozave, dar se poate totuși încropi cîte ceva, răspunse Anzelm, cu siguranța celui care știe foarte bine să-nfrunte oricînd greutățile și să le biruie.

Veni vorba de război. Anzelm susținea că japonezii, cu toate victoriile obținute, nu vor învinge Rusia. Așa credeau toți marii industriași, care, socotind că sporirea propriilor lor averi, condiționată de piețele de desfacere favorabile din răsărit, înseamnă de fapt prosperitatea întregii țări,

ajunseseră la convingerea că prosperitatea țării nu depinde de altceva decît de bunele relații cu Rusia. Convinși deci de victoria acestui stat, pe care-și întemeiau speranțele lor de viitor, sprijineau tot ceea ce-i putea consolida și spori puterea. Asta numea Anzelm debarasare de romantism searbăd și nerealist, fără să-și dea seama că, de fapt, nu era altceva decît o sustragere din fața unei realități mai complicate. Domnul Ceglarski, deși, ca proprietar al fabricii de textile, trăgea și el foloase de pe urma bunelor relații cu Rusia, nu credea totuși că asta ar fi un motiv pentru a dori înfrîngerea japonezilor, înfrîngere la care nici nu se aștepta, de altfel. Faptele nu erau oare destul de convingătoare ? Yalu e cucerit, Port-Arthur-ul asediat și gata să încline steagul ; flota din Oceanul Pacific aproape decimată și, în sfîrșit, bătălia de la Laoian unde Rusia avusese de la început pierderi grele.

— Iar în privința pieților de desfacere, cine știe dacă, oricare-ar fi rezultatele războiului, n-o să fim nevoiți să ne căutăm altele. Rusia va ieși atît de slăbită din aventura asta, încît multă vreme nu se va putea menține la vechiul nivel de cerere. Intrăm în criză. Trăim sub semnul crizei.

— Teribilă criză, interveni Michalina în șoaptă, ca o persoană căreia discuția nu-i era de loc străină, încruntînd fruntea și ridicînd din umeri. Dar, domnule Ludwik, spune, te rog, cît de bine, de minunat, te pricepi să aranjezi lucrurile ! Domnul Ceglarski, se întoarse ea spre Niechcic, a transformat războaiele fabricii sale și acum țese prelate pentru armată. Anzelm se ocupă de furnizori. Și, închipuiește-ți, am înființat o asociație pe acțiuni pentru fabricarea marmitelor. Știți, pentru bucătăriile cazone. Marmite din *amuliniu.*

— Aluminiu, Michasia, o corectă unchiul Daniel.

— Fac prelate, spuse domnul Cerglarski, înroșindu-se, ca să nu fiu nevoit să închid fabrica și să azvîrl oamenii în stradă.

— Da, e simplu... Tocmai în legătură cu asta...

— Numărul șomerilor sporește mereu, se amestecă doamna Holszańska. Am început să le dăm mese gratuite. La Kaliniec au închis porțile pînă acum patru fabrici.

— Ce vorbești ? strigă Barbara și, speriată, dar și bucuroasă că lucrurile n-au să meargă chiar așa de lesne cum își închipuiseră cu toții.

— Se-nțelege ! rosti doamna notar, ca și cum ar fi spus : Păi cine știe mai multe ca mine în chestia asta ?

Și cele două doamne venite în vizită începură să turuie, luîndu-și vorba din gură una alteia, dînd în vileag tot ce știau și tot ce întreprinseseră la Kaliniec ca să preîntîmpine o catrastrofă.

— Vă rog să poftiți pe verandă, interveni Barbara. Acolo e mai răcoare. Agnisia, du-te și spune-i Julkăi să scoată scaune pe verandă.

Agnieszka se simțea cam stingheră, căci nu voia să intre în rîndul copiilor, dar nici nu îndrăznea să se amestece în discuțiile celor mari. Bucuroasă că i se dăduse un rol în toată reuniunea asta, alergă vioaie s-o caute pe Julka.

Musafirii înconjurară conacul, oprindu-se la fiecare cîțiva pași de cîte ori discuția devenea mai agitată. Janusz mergea înaintea lui Bogumil, pășind cu grație, dar rar, ca și cum făcea un efort ca să învingă rezistența aerului. Privindu-i trupul înalt și zvelt, Bogumil se gîndea : „Pare cam firav, băiatul".

Barbara îi șopti cumnate-si, arătîndu-i cu o mișcare a capului musafirul pe care-l adusese :

— Ce bărbat simpatic și prezentabil e Ceglarski ăsta ! Dar gîndu-i fugi, deodată, la altceva. Nu știu dacă dumitale îți prieste borșul rece, se întoarse ea, îngrijorată, spre Holszański. Am pregătit însă supă pentru Daniel, așa că...

— Îmi prieste orice, dragă doamnă, o asigură notarul, căruia nu-i plăcea să i se amintească de gastrita lui. Chiar dacă se schimbă guvernul, reveni el la discuția purtată cu Ceglarski, acum e prea tîrziu. Nu mai pot stăvili revoluția. Urăsc violența, oricare ar fi ea, dar tocmai de aceea...

Discuția fu întreruptă de duruitul unor roți pe pietrișu aleii. Oaspeții nu-l luară în seamă, dar cei ai casei se foir pe scaune.

— Mă duc să văd ce-i, îi zise Bogumil soției.

— Te-o fi căutînd careva pentru cine știe ce. Fă-i vîr cît mai repede. Acuși trebuie să ne așezăm la masă.

Bogumil se ivi imediat în fața verandei, întovărășit d domnul Woynarowski și de încă o persoană : Stanislaw Ostrzeński din Sionszyce. Urmară prezentările.

— Sînt sigur că dumneavoastră nu vă mai aduceț aminte... Cum să nu... acum trei ani... Și doar sîntem veri.. Eu și pe dumneavoastră, stimate domn, vă cunosc foarte bine. De unde ? De la magazin. Și, la drept vorbind, cine nu-l cunoaște pe moșierul din Pamientów ? Oamenii de cultură ca dumneavoastră se numără pe legete.

— Vă mulțumesc... vă mulțumesc foarte mult... Sînteți foarte amabilă... răspunse distrat Woynarowski. Nu, nu... Vă rog, nu vă deranjați... Sîntem în trecere, vecine dragă, se întoarse el spre Bogumil. Ne ducem la Kaliniec, la adunarea Asociației agrare și ne-am oprit să ne sfătuim cu dumneata într-o chestiune, dragă vecine. Vă rugăm să ne scuzați că s-a nimerit atît de prost. Plecăm imediat.

— Sper că n-o să ne faceți una ca asta, domnilor. Oricum trebuie să luați prînzul la Kaliniec, căci adunările nu încep mai devreme de patru... Basia, domnii nu vor să ne cinstească masa. Se cade oare ?

— Într-adevăr, n-are nici un rost să plecați înainte de prînz. Numaidecît ne așezăm la masă.

— Nu, nu, pentru nimic în lume n-am vrea să vă deranjăm.

— Să ne deranjați ? Glumiți, se vede. Prînzul e modest, dar n-o să rămîneți flămînzi.

Cam intimidată, profitînd de mișcarea produsă printre oaspeți, Barbara alergă să dea dispozițiunile necesare. Spre bucuria ei, văzu că Julka așezase încă două tacîmuri, iar Felicia tăia în grabă, pe talgerul de lemn, încă o porție de șuncă de casă.

— Gustările sînt gata, zise ea, lingîndu-și degetul mare.

— Poftiți, vă rog. Vedeți și dumneavoastră, domnilor, masa e gata. Poftiți ! Michasia, așază-te aici, în capul ɛsei. Anzelm, fii bun, treci lîngă Agnisia. Janusz, *vis-vis*. Domnii, după dorință... aici... sau aici... foarte bine... ulțumesc.

Tomaszek și Emilka stăteau la celălalt capăt al mesei, nul lîngă altul, cam înghesuiți, avînd în fața lor pe mă-ușa Michalina. Domnul Olczak, fiind liber în ziua aceea, ecase la Nieznanów.

Bogumil începu să toarne în pahare.

— Pentru dumneata, vecine, coniac, știu. Dar Janusz ? nzelm ? Doamnele — ceva dulce, nu ? Doamna notar nu ea ? De cînd asta ?

— În sănătatea gazdelor !

— În sănătatea musafirilor !

— Să le dea Dumnezeu noroc japonezilor, strigă notarul, dornic mai mult ca oricînd să-și expună punctul de vedere.

— Nu prea le dorești din inimă, domnule notar. Văd că paharu-i plin.

— Din fericire se descurcă ei și fără urările mele de bine, zise notarul, voios.

Stanislaw Ostrzeński din Sionszyce rîse :

— Ha-ha-ha ! Zbîrnîie, zbîrnîie, nimic de zis, adăugă el și, frecîndu-și palmele, dădu peste cap păhărelul cu coniac auriu.

25

— Ce adunare e asta ? întrebă Bogumil pe Woynarowski. Nu știam nimic.

Nu era de fapt o adunare, ci o conferință neoficială a moșierilor activi în viața publică. Un mare număr de moșii erau amenințate să rămînă fără nutreț din cauza secetei, așa că trebuiau făcute unele intervenții pentru a putea fi

importat din Rusia și totodată unele demersuri pentru reducerea tarifelor în vigoare.

Woynarowski, care se ocupa atît de puțin de treburile moșiei, ținuse să participe la ședință mai ales pentru Stanislaw Ostrzeński, a cărui moșie, Sionszyce, avînd pămîntul afînat, ușor permeabil, suferise foarte mult din pricina secetei. Problema nutrețului nu-i da pace, ar fi vrut să capete unele lămuriri și sprijinul necesar și, pentru că n-avea destulă încredere în el însuși, îi ceruse ajutor lui Woynarowski, căci rămăseseră în bune relații, deși deocamdată căsătoria lui cu domnișoara Ksawunia căzuse baltă.

Aici însă, la masă, după ce sorbi un păhărel, două, Ostrzeński din Sionszyce se încumetă să le explice singur, și încă cu vervă, de ce anume agricultorii, sau mai bine zis întreaga țară, trebuie să privească cu deosebit interes chestiunea furajelor.

— Pentru o mai bună rezolvare, își continuă el dizertația, ar trebui să ne ocupăm și de poverne. Se spune că guvernul vrea să scadă prețul rachiului. Nu știu ce ne-om face atunci. Ar fi o nenorocire, pe cuvîntul meu, o nenorocire. Eu n-aș mai avea altceva de făcut decît să închid povarna ! Am s-o închid ! declară el, netezîndu-și cu mîna pîrlită de soare mustața și plimbîndu-și de la unul la altul privirile ochilor albaștri cu gene blonde, ca și cum ar fi vrut să le dea de știre tuturor să ia în seamă pericolul ce-i amenință. Prețul rachiului, urmă el, e și așa, pe Dumnezeul meu, prea scăzut. Eu nu sînt politician, dar aș vrea să știu ce-și închipuie guvernul ? Ce-o fi crezînd ? Pe Dumnezeul meu, dacă n-ar trebui să fii bucuros că japonezii ăia le tăbăcesc nițel pielea muscalilor, rîse el.

— Rachiul nu poate să se ieftinească, pentru că n-am mai putea stăvili beția, se neliniști doamna Holszańska, încercînd să-l așeze lîngă ea pe Pufcio, care, neînțelegînd ce-i cere stăpînă-sa, făcea mereu sluj. Doar noi am pus bazele Asociației abstinenților. Chiar și guvernul o sprijină. Atunci cum rămîne ? Eu aș ridica și mai mult prețul bău-

turilor alcoolice, ca oamenii să fie astfel siliți să se lase de băutură.

— Așa, spuse Ostrzeński în silă, descumpănit, căci departe de el era gîndul să se lase oamenii de băutură.

Michalina bătu din palme.

— Domnilor ! În cazul acesta ar fi suficient, cred, să mergem la guvernator ! E un om grozav. Pun mîna-n foc c-ar scădea numaidecît prețurile !

— Dragă Michasia... Asta nu depinde de guvernator, rosti apăsat unchiul Daniel.

— Adică... vreți să spuneți, doamnă, că guvernatorul ar menține prețurile actuale, o corectă Woynarowski cu vocea lui șoptită. Dar, doamnă, rezolvarea acestei chestiuni depinde de Petersburg și nu de intervenția personală a cuiva, deși chiar și asemenea intervenții personale ar putea, nu-i așa, să aibă o anumită importanță...

— Tocmai că guvernatorul are relații colosale la Petersburg, colosale, stăruia mătușa Michalina. Sau dacă nu guvernatorul, atunci scumpul nostru domn Ludwik, care la Petersburg e ca la el acasă.

Ludwik Ceglarski îl tot măsura și-l cerceta din ochi pe Janusz. Nu-l cunoștea decît foarte vag, dar de cîte ori îl vedea se gîndea ce-o fi avînd în cap băiatul ăsta. Nu se-nghesuia să participe la discuții, doar uneori lua în derîdere cîte un lucru care stîrnea interesul celorlalți. Dar ce-l determina să se poarte astfel ? Ceglarski încercase o dată, sau de două ori să intre în vorbă cu el, dar discuția lor se mărgini la un schimb politicos de cuvinte. Nu-și putea da seama măcar dacă Janusz este inteligent. Ce se ascundea după figura lui fermecătoare ?

Smuls brusc din gînduri de Michalina, tînărul industriaș se plecă spre ea, silindu-se să-i dea răspunsul cuvenit.

Ostrzeński din Sionszyce, încîntat că se dezbăteau lucruri care-l interesau direct, își dădu drumul la gură :

— Noi, agricultorii, n-avem aceleași posibilități ca domnii fabricanți. Ei se pricep, pe Dumnezeul meu, să scoată bani și din războiul ăsta. Am auzit de unul care avea o fabrică de plasă de sîrmă și acum fabrică sîrmă ghim-

pată. Cică armata ar avea nevoie de sîrmă ghimpată. O, industria-i lucru mare, zise el plin de admirație.

Musafirii tăcură chitic. Ceglarski roși, dar nu zise nimic. În schimb, Anzelm luă, țanțoș, cuvîntul :

— Orice întreprindere industrială, o dată pusă în mișcare, trebuie să renteze și să producă, fie creînd, fie folosind conjunctura. Este o lege a existenței.

— A existenței banului, sau a existenței oamenilor ? întrebă notarul peste masă, gata ca întotdeauna să se ia la harță cu Anzelm.

— A oamenilor, desigur, a oamenilor, sări cu gura doamna Michalina. Oamenii nu pot fi zvîrliți în stradă. Te prefaci că nu știi, Wacek ? Mii de oameni fără lucru. Mii de flămînzi. Anzelm la asta se gîndea.

— Așa se spune de obicei, o trînti Ostrzeński din Sionszyce. Aici însă e vorba de afaceri. Și eu îi aprob.

Voind să salveze situația, Bogumil i se adresă cu voce tare lui Ceglarski :

— Ce vin preferați : de casă, din coacăze, sau roșu ? Ce mai e nou pe la Oczków ? Inundațiile de anul trecut v-au produs stricăciuni, nu-i așa ? Și poftim, anul ăsta ne-a lovit seceta. Aveți și dumneavoastră destule pe cap : fabrica, moșia. Nu intenționați cumva să mai vindeți ceva parcele ?

— Nu, nu mai vînd. Roșu, dacă sînteți amabil, zîmbi Ceglarski, destins, dîndu-le a-nțelege că nu se simte de loc stingherit, auzind opiniile domnului de la Sionszyce. Dar din ce pricină, oare, nimănui nu-i trecuse prin minte că și Anzelm s-ar fi putut simți lezat ?

Stanislaw Ostrzeński își luă seama, se opri din netezitul mustății și, rușinat, se aplecă deasupra fripturii.

Ceglarski se gîndea însă la spusele lui. „Oare am într-adevăr în vedere numai interesul ? se întreba el. S-ar părea că nu. Sau poate că mă amăgesc singur ? Mă mint singur ? Dar și minciuna asta conține o parte de adevăr. O parte de adevăr... Vorba e însă : un asemenea adevăr poate avea o valoare reală ?“

Barbarei i se făcu milă de Ostrzeński din Sionszyce și, ca să însufleţească discuţia, îl întrebă pe Anzelm ce se mai aude cu terenurile lor de la Oczków.

— Ce mai e cu locurile alea ale noastre ?

— Locurile ? interveni doamna Holszański. Le-a crescut preţul.

— Tocmai, tocmai, se lăsă imediat atras în discuţie Ostrzeński din Sionszyce. Poate c-ar trebui să vindem, în sfîrşit, terenurile alea ?

Barbara ciuli urechile. Vremurile şi împrejurările i se păreau prielnice pentru a se lansa în unele probleme mai vaste şi cu mai multă greutate pe plan general şi spiritual. Şi chiar asta o interesa în primul rînd, dar, îndemnată de spiritul ei practic, se gîndea că n-ar fi totuşi rău dacă ar putea trage şi ceva foloase, mai ales că nu spera să se mai ivească prea curînd un prilej asemănător.

— E firesc să crească preţul terenurilor, rosti sec Anzelm. Dar în situaţia actuală, nu poate fi vorba să încheiem nici un act de vînzare-cumpărare.

Şi se întoarse cu tot trupul spre celălalt capăt al mesei, dîndu-le de înţeles că prefera să asculte ce se vorbea acolo.

„Vînzare-cumpărare ? se gîndi Barbara, intimidată. Ce Dumnezeu ? Alte acte ? Doar cumpăraseră o dată locurile !“

Începu să se cam teamă de Anzelm. „De la cine-o fi moştenit buzele astea subţiri şi înguste ?“ se întrebă ea.

Michalina urmărise şi ea cu atenţie discuţia şi părea abătută. Ocupată pînă peste cap cu treburile mărunte de fiecare zi, se agăţa acum, ca înecatul de-un pai, de orice insemna viaţă spirituală sau problemă de interes general, cărora evenimentele în curs le împrumutau o nouă strălucire.

— Ce tot vreţi cu terenurile alea ? strigă ea, adresîndu-se mai ales Barbarei. Ascultaţi ! E vorba aici de lucruri mult mai importante !

Era vorba într-adevăr de caracterul de o puritate desăvîrşită al unui personaj cunoscut lui Ceglarski, prinţul Sviatopolk-Mirski, de faptul că ar fi o fericire dacă omul

acesta neobișnuit, cu vederi liberale, ar ajunge la putere, mai ales că era, se pare, de origină poloneză.

— Ah ! Ce ți-e și cu doamnele astea, o ironiză unchiul Daniel, făcînd cu ochiul. De origină poloneză... Așadar, va ferici Polonia ! Domnule Ludwik, nu ți-a dat cumva de înțeles că are de gînd să-i lărgească hotarele de la o mare la alta ?

— Și dacă acest Sviatopolk-Mirski ar ajunge, să zicem, ministru de interne, ar fi oare capabil să stăvilească revoluția ? se interesă Barbara. Au mai fost doi uciși înaintea lui... Pleve și... cum se numea celălalt... Sipiaghin parcă.

Ceglarski era primul care voia preîntîmpinarea revoluției.

— Tulburările din Rusia, începu el, își au cauzele lor. Își au cauzele lor, repetă el dus pe gînduri. Ca orice cataclism, însă, revoluția trebuie preîntîmpinată. Și cred că nu e posibil altfel decît pe calea reformelor. A unor reforme adînci, care să acorde anume libertăți, fără de care nici o societate nu se poate dezvolta. Dez-vol-ta. Nu văd decît doi oameni capabili să înfăptuiască această schimbare. Unul e Mirski. Celălalt — Vitte. Și mă gîndesc, mai ales, la Vitte.

— Vitte... Vitte... Parc-am mai auzit numele ăsta, se căznea să-și amintească Ostrzeński din Sionszyce, deschizînd gura și clipind des din ochi. Bogumil îl privea și parcă auzea cuvintele rostite de domnișoara Ksawunia : „«Necioplitul ăla !» S-ar putea să fie într-adevăr un necioplit, se gîndi, nu fără satisfacție. Nu înțeleg ce-ar putea avea Woynarowski comun cu el. S-o fi agățat de bătrîn, știindu-l așa moale cum e.“

Notarul Holszański își netezi vesta albă, care contrasta de minune cu barba-i neagră. Pe fața brună, congestionată, și-n ochi i se citea hotărîrea desperată a omului care e silit să accepte un lucru, deși lucrul acesta trezește în el teamă și chiar aversiune.

— Vă spun că revoluția în Rusia este inevitabilă și că nimic n-o poate opri. Nici forța, nici reformele parțiale și nici o personalitate. Întrucît numai o răsturnare...

— Cum adică ? Să se repete ce s-a întîmplat la Baku ?...

— Wacek, teme-te de Dumnezeu ! se sperie doamna notar. Pufcio ! Fii cuminte !

Revoluția era în centrul discuției. Unii susțineau că tinde să transforme lumea doar pe baza unei doctrine moarte, fără să țină seama de factorii reali, alții, că țintește să incite instinctele cele mai josnice ale celor rămași în întuneric, fără a ține seama de rațiune.

— Revoluția, nu-i așa, ca fenomen, cum să spun, multilateral... încerca Woynarowski să analizeze problema în totalitatea ei.

— Bine, dar ordine trebuie să fie. Trebuie să fie ordine. Fără ordine lumea va pieri, i se adresă Barbarei Ostrzeński din Sionszyce cu rugăminte în glas, ca și cum ea ar fi fost gata să tulbure ordinea. Și domnul Woynarowski ar vrea să vină revoluția ? întrebă el, întristat.

— Cel mai mult o vrea guvernul, domnule, căci prin faptele lui nu face decît s-o apropie, se răsti la el Barbara.

Își cam pierduse firea, dorind, pe de o parte, să nu piardă nimic din discuție, și pe de altă parte să nu-și neglijeze nici îndatoririle de gazdă. Se necăji că Julka, în loc să pună farfuriile noi, adusese, pentru desert, pe cele vechi, ciobite.

— Nu astea... nu astea, șopti cînd fata ajunse la ea.

— Să le iau înapoi ?

— Nu. Acum e prea tîrziu. Lasă-le. Doar ți-am spus limpede ! Bine, bine. Nu ne deranja. Luați ! Serviți, vă rog, prăjituri. Prăjituri de casă, se adresă ea musafirilor.

Anzelm tocmai rostea apăsat de la celălalt capăt al mesei :

— Reformele sînt absolut necesare, dar trebuie asigurat cursul normal al afacerilor și pusă la adăpost viața fiecărui cetățean.

— Bravo ! Adică să faci jumări fără să spargi ouăle, îl împunse numaidecît Holszański.

— Să nu ne mai apărăm atîta viața, spuse Janusz din colțul copiilor, și Ceglarski îl privi, zîmbind aprobativ.

Unchiul Daniel băuse mult vin roșu și încerca un sentiment de superioritate, extrem de plăcut, în legătură cu toate aceste probleme. Și de ce nu ? Michasia și Bodzio erau aici, lîngă el, și avea înaintea lui o după-amiază întreagă în care nevastă-sa nu era silită să fugă nici la magazin, nici la cine știe ce adunare.

Dădu glas, așadar, acestei stări de spirit, spunînd că, după părerea lui, din punct de vedere istoric, Europa nu-i cu nimic amenințată. Războaie și revoluții, da, desigur, dar undeva în Asia sau în Africa.

— Iar nouă ne rămîne să analizăm evenimentele dintr-o perspectivă istorică, sau, cel puțin, geografică. Și nu să stîrnim lupul din pădure.

Julka și Felicia serviră cafelele. Bogumil puse pe masă țigări și acum umbla după scrumiere. Era bine dispus : îl înveselise și vinul, și oaspeții. Cu toate astea, mai mult tăcea, nu pentru că n-ar fi fost de acord cu cele auzite, ci pentru că nu prea era la curent cu evenimentele politice recente.

Auzindu-l însă pe unchiul Daniel, nu se putu opri să-și spună și el părerea. Așadar, îi dădu drumul, aproape strigînd :

— De întîmplat se poate întîmpla orice și oricînd. Dar, spre a înfăptui ceva în lumea asta, e oare neapărat nevoie de război sau de revoluție ? Eu cred că și în vremurile de liniște, cînd fiecare-și vede de treaba lui, lumea poate înflori și propăși. Sînt sigur, domnilor, sînt sigur, că se va găsi cineva să scrie istoria acestor vremuri de liniște și de muncă pașnică, și aceasta va fi adevărata istorie a lumii. Păi altfel cum ? Roadele cîmpului le-am strîns, vremea e minunată, casa plină de oaspeți ; apoi am să semăn iar ogoarele și dacă am conștiința împăcată — în măsura în care lucrul acesta e posibil omului — asta nu înseamnă că am realizat ceva ? Gîndiți-vă că sînt o mulțime de oameni care se mulțumesc cu atîta, nu se înghesuie la război sau la revoluție. Nu credeți că lucrul ăsta reprezintă ceva ? Că e mai important ca multe altele ?

Privi în jur, plin de-o mîndrie naivă, ca și cum le-ar fi spus : „Aici eu fac istoria !“

Barbara îi aruncă o căutătură mînioasă, dar mătușa Michalina îl aplaudă, iar ceilalți se lăsară furați de veselia lui. Se simțeau bine și se supuneau acestei vieți în care nici lupta dezinteresată pentru binele altora, nici dorința de a acumula foloase personale nu-și aveau locul, ci doar buna convietuire între oameni, încercarea de a găsi uitarea în petreceri și voie bună.

Își întoarseră toți privirile spre copii, căci ei erau expresia cea mai potrivită a stării acesteia de spirit.

Copiii aruncau în Janusz cu cocoloașe de pîine ; unul nimeri în notarul Holszański.

Soții Niechcic, care nu scăpaseră din ochi colțul copiilor, așteptînd de acolo în orice clipă fie o destindere binevenită pentru oaspeți, fie o boacănă din pricina căreia să le crape părinților obrazul de rușine, priviră într-acolo, înspăimîntați.

— Copii, nu vă jucați cu pîinea ! zise Bogumil, dar luînd seama că Holszański trimise un cocoloș drept în fața împurpurată a Emilkăi, se corectă : Lăsați-vă de năzbîtii !

— Cînd vrei să se țină de năzbîtii, dacă nu acum ? le luă apărarea mătușa Michalina. De-a ce vă jucați, domnii mei ?

— Știi, dacă pui deget peste deget și învîrtești cocoloșul, ți se pare că învîrtești două, nu unul, zise Agnisia, pe care în ziua aceea totul o bucura : și oaspeții, și vremea frumoasă, și faptul că undeva începuse războiul, și că va veni revoluția, că absolvise patru clase, că nu mai purta uniformă, ci o rochiță albă, că Janusz aruncase în ea, anume, primul cocoloș de pîine.

Tomaszek îi da mereu tîrcoale lui Janusz, rugîndu-l, în șoaptă, să-i mai toarne vin. Dar obrazul nu i se îmbujorase de vin, dimpotrivă, se făcuse mai palid.

Bodzio încerca s-o încurce pe Emilka cu tot felul de jocuri de cuvinte pe care ea nu le putea înțelege. Fetița greșea mereu și toți izbucneau în rîs.

După-prînz, oaspeții se risipiră pe verandă, printre straturile cu flori. Profitînd de ocazie, Woynarowski și Stanislaw Ostrzeński schimbară cîteva cuvinte cu Niechcic și-și luară, grăbiți, rămas bun, căci zăboviseră cam mult.

Bogumil se apropie de fereastra bucătăriei și strigă : [illegible] ? Fetițo, dă o fugă pînă la grajd și spune să înhame caii la trăsura domnului Woynarowski. I-ați dat de mîncare vizitiului ?

— Da ! A mîncat, zise Felicia. Cum a venit, doamna ne-a poruncit să-l chemăm aici. A mîncat.

— Ei, Felicia ! Ți-o fi părînd rău că nu-i aici și tucluriul ăla de Aleksander, glumi Bogumil, dar imediat se gîndi : „Ce mi-a venit ?“

— Mie nu-mi pare rău după nimeni, mormăi ea.

Cei doi oaspeți grăbiți se plimbau pe aleea de pe malul eleșteului. Bogumil îi ajunse din urmă.

— Minunați copacii ăștia bătrîni, spuse Ostrzeński din Sionszyce, cercetînd teii, salcîmii și carpenii. Ai și pești în eleșteu, domnule ? adăugă, oprindu-se pe malul apei.

— Așa și-așa. Pescuim de cîteva ori pe an pentru casă. Uneori trimit și la piață ceva, cu misitul. S-au corcit, lua-i-ar naiba, c-am dat drumul la carași peste crapi.

— Ai putea să-nchegi aici o fermă piscicolă. Ai apă berechet.

— M-am gîndit și eu la asta, zise Bogumil, deși nu se gîndise și se-ntunecă la gîndul că nu folosește cum trebuie bogățiile locului. Nu rentează, adăugă el. Moșia aduce venit bun, dar îl înghite Parisul. Proprietarii nu-s dornici de investiții. Aici — și le arătă insula din mijlocul eleșteului — a fost cîndva un chioșc, un debarcader. Doamna Mioduska, femeie frumoasă, nu disprețuia petrecerile, așa că asemenea decoruri erau binevenite.

— Cine-i femeia aia frumoasă ? întrebă mătușa Michalina, apropiindu-se cu cumnata și sora ei. Mioduska ? Oho ! O știu de cînd locuia aici. Serbinów-ul era pe-atunci vestit în petreceri și recepții.

Doamna Holszańska era nemulțumită că se vorbește de față cu Ceglarski de stăpînii Serbinów-ului, fiind de

părere c-ar fi fost mai bine să-l creadă al soților Niechcic. Atenția tuturor se îndreptă asupra copiilor care făceau pozne, jucîndu-se cu mingea pe gazon.

— Dragă Bogumil, zise unchiul Daniel, e și Bodzio printre ei ? Ce mai e și cu cîinele ăsta ? își întoarse privirea spre ogarul bălțat care se odihnea pe iarbă Marș de-aici !

Bogumil îl înștiință că nu era altul decît Ram cel cuminte (Tatar murise), care nu s-a întîmplat încă să muște pe cineva. Ram, simțindu-se privit, ciuli urechile și începu să bătătorească iarba cu coada, dîndu-le astfel a înțelege, fără prea multă tragere de inimă, că e totuși oricînd gata să se scoale și s-o ia din loc, dacă vor cu tot dinadinsul.

Bodzio se juca și el cu copiii, dar, stingherit de costumul lui imaculat de marinar, nu izbutea să se țină după ceilalți și rămînea mereu la coadă. Necăjit, le declară tuturor, în cele din urmă, că dacă și-ar pune mintea, ar zvîrli mingea pînă hăt, departe, peste plopul cel mai înalt, dar n-are nici un chef. După care se înapoie lîngă tatăl lui.

— Bodziuś, ai grijă să nu te joci cu cîinele ăsta, să nu-l atingi cumva ! Au fost cazuri, îi relată Daniel lui Bogumil, cînd cineva, lăsîndu-se numai mirosit de un cîine de soiul ăsta, a căpătat forma cea mai păcătoasă de tenie : *taenia echinococcus*. Viermele ăsta se dezvoltă în creierul omului. Băiatule, îl strigă el pe Tomaszek care venise în goană și pe care-l socotea probabil imun și la adăpost de *taenia echinococcus*, „tenia care se dezvoltă în creier", ia prinde-l tu pe cîinele ăsta și du-l de aici !

Bogumil se gîndea, ascultîndu-l : „Cine-ar mai zice că Daniel a luat parte cîndva la răscoală ? ! Cum schimbă timpul oamenii !"

Își zise însă, numaidecît, că asta nu înseamnă nimic, pentru că unii oameni dau dovadă de mult curaj cînd sînt puși în împrejurări excepționale, dar sînt dezarmați în viața de toate zilele. De altfel, cine poate ști ce s-a întîmplat atunci cu Daniel ? Trăsese după el și pe toți elevii

maică-si. Poate că l-a determinat teama, care în asemenea împrejurări se cheamă — simț al datoriei și al onoarei.

Doamnele rămaseră din nou în urmă. Mătușa Michalina, amintindu-și de frumoasa Mioduska, aduse vorba de văduva consilierului Joachim Ostrzeński.

— Știi ce-a ajuns să facă ? Acum cîtva timp s-a măritat cu un rus. Colonel de jandarmi. Vai și amar ! strigă Michalina, înroșindu-se de ciudă. N-ai știut ? Și pe cîți a nenorocit înainte de ăsta ! Dacă mai sînt stricate în lume, apăi ea le-ntrece pe toate. De cîte ori îmi vine-n minte, tremur toată !

— Nu prea era chipeșă și mi se pare și șchioapă pe deasupra, se miră Barbara. Deși, ce-i drept, am auzit...

— Chipeșă, nechipeșă ! Tu știi ce era să pățesc cu Janusz din pricina ei ?

— Cu Janusz ? întrebă Barbara, făcînd ochi mari.

— Da, da, izbucni mătușa Michalina, scîrbită, dar și mîndră într-un fel, așa cum se-ntîmplă cînd dăm, în sfîrșit, în vileag un secret tăinuit multă vreme. Să tot fie șapte ani de-atunci. Bătrînul trăia încă. Nu știu dacă-ți aduci aminte, pe vremea aia eram tare necăjită. Am fost după ei la Odesa, la Wroclaw. Nu v-am spus nimic atunci. Mi-era rușine. Janusz n-avea nici douăzeci de ani. Se agățase de el ca scaiul de oaie. Muiere bătrînă ! Abia l-am smuls din ghearele ei.

Barbara o asculta ca trăsnită. Cum de nu-i spusese pînă atunci ? Vorbiseră doar de-atîtea ori despre isprăvile soției lui Joachim Ostrzeński !

— Și consilierul ? El ce spunea ? întrebă ea cu frică parcă.

— Consilierul habar n-avea. Sau, mai știi ? Poate aflase... Domneau între ei niște relații de-a dreptul anormale.

Barbara își aminti vacanțele fermecătoare petrecute la Piekary... povestea cu moștenirea... apoi terenurile de la Oczków. Era buimăcită.

— Poate mai tîrziu, zise ea, după aceea... Consilierul mi s-a părut întotdeauna cam ciudat, dar altfel om cum-

secade. Pe urmă, treburile astea e foarte greu să le judeci din afară.

— Dar, să ne întoarcem la Janusz, oftă mătușa Michalina. De atunci, s-a schimbat că nu-l mai recunosc. Înainte era un băieţaş rumen, vesel, fericit. Plin de viaţă. Şi acum ?

— Chiar aşa de plin de viaţă n-a fost el niciodată, protestă Barbara. Dar parcă acum trei ani, cînd l-am văzut, era ceva mai vioi.

— Da' de unde ! Se schimbase cu mult înainte. Şi, cum îţi spun, numai din pricina acestei femeiuşti. Numai şi numai din pricina ei, susţinea, înverşunată, Michalina. Dar, draga mea ! Te rog : nici o vorbă, nimănui ! şopti ea, zărind grupul de bărbaţi care se apropiau.

— Michalina ! Basia ! Domnii vor să-şi ia rămas bun.

26

După ce Woynarowski şi Ostrzeński din Sionszyce plecară, fu servită gustarea de la ora patru.

Pe masa din sufragerie, unde pentru a doua oară în ziua aceea se dădeau muştele afară cu ramuri mari de tei, aşteptau farfuriile pline cu fructe, brînzeturi, pîine de casă şi miere, în jurul cărora viespile îşi făceau de cap. Izgonite, se întorceau furioase, bîzîind, plesnindu-se de mîinile şi feţele oamenilor, zburînd în jurul lor în spirale tot mai mici, zumzăind gros, pornite parcă să găurească ochii mesenilor.

Oaspeţii se aşezară fiecare unde nimeri, numai doamnele se strînseră toate la un capăt al mesei. Mătuşa Michalina se uita la Julka.

— Ce noroc ai tu la slujnice, zise ea. Văd că Julka face toate paralele şi aici la ţară.

— E prea tînără şi vorbeşte cam mult, zîmbi Barbara. Dar e într-adevăr isteaţă, muncitoare şi binevoitoare cu toată lumea. Viaţa a învăţat-o cu munca de timpuriu.

Părinții ei au dus-o întotdeauna greu. În ultima vreme, au slujit pe la diferite moșii, și la Rusocin, mi se pare, unde taică-său era vătaf, a luat foc grîul pe cîmp. Au fost nevoiți să-și ia catrafusele și de-atunci locuiesc la oraș.

— Janusz, zise Agnisia în șoaptă, mai ia o prăjitură. Sînt foarte bune.

— Zău ? Ia să vedem. Într-adevăr, sînt excelente, recunoscu Janusz, zîmbindu-i Agnisiei cu zîmbetul lui cuceritor. Excelente, adăugă el. Și știi de ce ? Fiindcă-ți plac ție.

Agnieszka trase de aici o concluzie neașteptată.

— Știi ce ? Hai în grădină ! Ce stăm noi aici ?

— Pere de soiul ăsta numai la părinți, la Jarosty, am mai mîncat... povestea Bogumil, dînd glas amintirilor din copilărie, ceea ce i se întîmpla foarte rar.

Ceglarski, Anzelm și Holszański se apucară iar să discute despre iminenta izbucnire a revoluției.

Emilka se apropie de Barbara și-i șopti, înroșindu-se :

— Mămico, nouă nu ne-ai dat renclode.

— Mititeii, n-au căpătat renclode, se înduioșă mătușa Michalina. Domnilor, dați încoace fructiera cu renclode.

Tomaszek și Emilka alergară pe verandă cu pumnii plini de fructe.

— Emilka roșește din te miri ce. Chiar numai cînd simte că te uiți la ea. Frumos copil, zise, încîntată, doamna Holszańska. Unde te duci, Agnisia ? Tot în grădină ? Știi, se întoarse iarăși spre Barbara, și Agnisia are mult farmec. Și ce zîmbet ! Să vezi ce-o să mai vrăjească băieții cu zîmbetul ăsta.

— Ei, asta-i ! Nu-i de loc frumoasă, zise Barbara, reținută. Numai că, într-adevăr, e plină de viață.

— Cum, Agnisia nu-i frumoasă ? Agnisia va fi o fată încîntătoare, zise Janusz și porni fără grabă pe urma copiilor.

— Priviți-l, vă rog, rîse mătușa Michalina. Poftim ! Și-a asumat rolul de cavaler !

Barbara, care era însă sub impresia mărturisirilor cumnatei ei, simțea nevoia să mai afle cîte ceva despre Janusz.

— Știi cu cine seamănă la chip ? Cu Teresa.

— Dar te-ai uitat la Anzelm, insistă doamna Ostrzeńska. Ai văzut cît e de prezentabil. Asta bărbat !

Doamna Michalina nu cunoștea slăbiciunea atîtor mame față de copiii lor care le înșală așteptările. Pentru ea, frumusețea lui Janusz, lipsită de abilitatea necesară în viață, nu însemna mare lucru.

Urmîndu-și gîndul, Barbara își spunea că Janusz ar fi putut fi fiul Teresei, iar Oktawia și Sabina fiicele lui Daniel și ale Michasiei. Numai că în Teresa exista tot ce se zugrăvea pe chipul ei încîntător, pe cîtă vreme la Janusz era numai o amăgire. Îți făcea plăcere să-l privești, dar cînd începeai să discuți cu el, n-auzeai niciodată nimic interesant.

După gustare, doamna notar se așeză la pian și începu să cînte, bine dispusă :

Cîrciumăreasă, negustoreasă, nu-ți fie teamă, stai...

Barbara clătina capul în tactul muzicii.

„Ce bine ar fi fost, se gîndi ea dintr-o dată, să fi stat pe moșia noastră, ca și vecinii noștri, să fi făcut și noi parte dintr-o lume bine consolidată, închisă, sigură, fie chiar mai comună. Să fi știut că și copiii vor duce aceeași viață. Ce liniștită aș fi fost..."

— Ce faci, Bogumile ? își întrebă soțul, văzîndu-l strîngînd mărunțișurile de pe masa de joc. De ce ? De ce imediat cu cărțile ?

Îi trecu însă prin minte că și cărțile sînt necesare în viața asta, care, cu o clipă mai înainte, i se păruse atît de atrăgătoare.

— De altfel, fă cum vrei, ridică ea din umeri.

Michalina, cum văzu măsuța de cărți, o cuprinse febra jocului.

— Mai repede ! strigă ea. Așezați-vă, domnilor, așezați-vă odată, că uite acuși trebuie să plecăm.

Se așezară la masa de joc : ea, Anzelm, Holszański și Ceglarski.

Doamna notar cînta un vals. Împinseră măsuța de joc lîngă fereastră. Julka strînse covorul, căci tineretul, atras de muzică, era dornic să-nceapă dansul. Janusz o invită la dans pe Agnieszka.

— O să-ți fie greu cu mine, zise ea, sfioasă. Dansez prost. O scot la capăt doar cînd fac pe băiatul sau dansez singură.

— Da' de unde ! Văd că-ți place să te ponegrești. Nu ești sinceră, o tachină el.

Janusz părea același băiețandru pe care-l știa de mult, așa că Agnisia nu simțea deosebirea de vîrstă dintre ei doi. Dansa însă cu el pentru prima oară și cînd, la început, greși pașii, se sperie că o să dea chix. Închise ochii, căznindu-se să nu se gîndească la nimic altceva și, prinzînd tactul melodiei, începu îndată să se miște în voie. Janusz schimbă pasul, trecînd la altă măsură. Îl urmă cu ușurință : ocoliră, legănîndu-se, camera, se întoarseră pe stînga, schimbară pasul, porniră în ritm mai iute, apoi începură iarăși să se legene de pe un picior pe altul.

— Dar tu, Emilka ? Stai bosumflată lîngă mămica ? zise Bogumil. O, iată-l și pe domnul Olczak ! Domnule Stefan, dansăm ? Arată-ne ce știi, fetița tatii.

Julka trebăluia în sufragerie, de unde băga mereu capul pe ușă să privească dansatorii.

— Și domnul Janusz ! strigă ea. Ce frumos dansează domnul Janusz ! Și domnișoara, domnișoara, se potrivesc de minune ! Că pe Emilka nici n-o mai vezi de după domnul Olczak.

Tomaszek începu să se învîrtească de unul singur, tropotind din picioare, țărănește.

Barbarei i se năzări copilașul în cămășuță de noapte, tropăind în fața căminului în care ardea focul. I se strînse inima.

„Toți se distrează, dansează, dar tu pe unde-i fi, fiul meu ? gîndi, îndurerată. Căci, iată, anii trec și nu știu dacă, o dată cu ei, mă-ndepărtez sau mă apropii de tine..."

Bogumil, unchiul Daniel și Bodzio ieșiră în fața verandei. Unchiul Daniel își aprinse trabucul. Pe cerul azuriu,

limpede, strălucitor se alungau nori transparenți, pufoși ca de scamă.

— Se schimbă vremea, se bucură Bogumil. Tare-ar mai fi bună o ploicică.

— Ce spui ? se-ngrozi unchiul Daniel. Doar n-o ploua chiar azi ?!

— Nu, nu. Azi în nici un caz.

Cu toate astea, unchiul Daniel se înapoie în salon și dădu alarma.

— Michasia, hai ! Plecăm. Bogumil zice că s-ar putea să vină furtună.

— Pas ! Dumneata, domnule Ludwik, ce faci ? Danie, lasă-ne să terminăm jocul. Domnule Ludwik — ce faci ?

— Cer două cărți.

Ceglarski juca prost, ca și cum ar fi fost cu gîndul în altă parte. Și, voind să se scuze față de doamna Michalina că-ntîrziase să dea cartea, se aplecă spre ea, zîmbindu-i grațios.

„Ce s-o fi aplecînd așa ? se sperie unchiul Daniel. De ce l-o fi tîrît și pe ăsta după noi ?"

— Hai, hai ! Plecăm ! o bodogănea el. Am stat destul.

Dar jucătorii nu se clintiră din loc înainte de-a isprăvi partida. Se-ntunecase de-a binelea cînd, împingînd scaunele, se ridicară de la masă.

Trăsurile traseră în fața verandei. Își luară hainele, bastoanele, pălăriile. Doar mătușa Michalina se tot învîrtea, parc-ar fi căutat ceva.

— Ce-ai pierdut, mămico ? o întrebă Anzelm. Geanta e la mine.

Michalina, tot învîrtindu-se, se hotărî, în sfîrșit, să le spună că înnodase în batistă, trei jumătăți de rublă cu gînd să le dea bacșiș servitorilor și ținuse batista în mînă ca să nu uite.

— Cred că am pus-o undeva și nu mai știu unde.

— Cine-a mai pomenit ca o doamnă atît de elegantă să înnoade banii în batistă ? o mustră unchiul Daniel.

— A, știu, își aminti doamna Ostrzeńska. Da !. Am lăsat batista pe masa de sub castani, acolo unde-am stat după-prînz.

Ieșiră cu lămpile în curte, dar batista cu pricina nu era pe masa de sub castani.

— Michasieńko, ești sigură că ai lăsat-o aici ? întrebă Barbara cu inima strînsă. Zău că mă simt prost ! Copii ! Ia duceți-vă și mai căutați prin camere.

— A trecut careva pe aici ? se interesă Niechcic. Duminica oamenii mai trec și pe-aici.

— Cine s-ar fi lăcomit la o batistă ? zise Felicia, jignită.

— E, nu-i nimic ! Nu mai căutați ! N-are nici o importanță. O s-o găsiți mîine, pe lumină. O nimica toată ! zise mătușa Michalina, rușinată că lucrurile luaseră o întorsătură nedorită.

Janusz nu se băgase. Aștepta cu pardesiul maică-si atîrnat de braț, cu privirile pierdute-n gol, ca și cum cele cîteva cuvinte pe care le rostise și cei cîțiva pași de dans îl sleiseră de putere. Agnieszka se simțea stînjenită : fuseseră aproape tot timpul împreună și se temea că poate îl supărase cu ceva.

Unchiul Daniel își pierduse răbdarea.

— Michasia, hai odată ! Lasă ! Ți s-o fi năzărit c-ai înnodat banii ăia în batistă. Notăreaso, n-ai putea să te desparți un pic de cîinele ăsta ? Nu vrei să-l lași în docar ?

— La revedere ! Basia, pe curînd la Kaliniec !

— Domnule Ceglarski, mai veniți pe la noi... Ne-ați face mare, mare plăcere !

— Tomaszek, dă-te jos de-acolo ! Băiat mare ! Coșcogeamite elev ! E rușine ! Hai ! Gata ! Dați-i drumul !

Tomaszek sări de pe arcurile din spate ale caretei, se împiedică, făcu o tumbă și căzu peste Ram, care chelălăi jalnic.

— Ai strivit cîinele ! strigă Emilka. Nătărăule !

Tomaszek se făcu nevăzut, după tufișuri.

Barbara își privi soțul : le zîmbea musafirilor numai din vîrful buzelor, căci în ochi i se citea năduful. Iar îndată

după plecarea oaspeților se retrase la el în odaie. Îl găsi acolo aplecat peste registrul de socoteli.

— Ce-am vrut să spun ? zise Barbara, căznindu-se să nu ridice vocea. Ascultă ! Ai văzut pe careva umblînd pe-aici, pe lîngă casă ?

— N-am văzut pe nimeni, răspunse el aspru. Și a trebuit să mai înghit și obrăznicia fetișcanei ăsteia, Felicia. Avem noi oare dreptul să bănuim pe cineva, cînd de atîtea ori... Se ridică brusc de la birou. Unde-i ? Îl omor. Să se sfîrșească odată !

— Te implor, liniștește-te ! Nu e nimic sigur. Las' că-l găsesc eu. Îl descos eu !

— Îl descoși ! Te temi de propriii tăi copii.

Barbara plecă, repetînd în șoaptă : „Ce rușine ! Ce necaz !"

Coborî de pe verandă. Se făcuse întuneric și de undeva de departe se auzeau acordurile lenește ale armonicii. O luă, tiptil, spre acareturi, unde, în spatele bucătăriei argaților, într-o odaie, zilierii se adunaseră să danseze. Prin întuneric venea cineva. Se piti după o tufă. Olczak trecu pe lîngă ea, fluierînd. Așteptă puțin, apoi se strecură pe poarta întredeschisă care dădea în curtea mică. Lîngă peretele fermei de găini, auzi rîsete înăbușite de copii. Văzu licărit de țigări.

— Tomaszek, strigă ea, încetișor. Două mogîldețe o luară la fugă, a treia se apropie, șovăind, și se opri.

— Treci imediat în casă ! țipă ea. Pe unde umbli ?

— Aoleu ! Pe nicăieri. Ce țipi așa la mine ? Că doar vin !

— Scoate banii ! Dă-ncoa banii mătușii ! Chiar acum ! Pe loc !

— Ce bani, mamă ? Ce bani ? De unde ? Nu i-am luat eu ! Întotdeauna dați vina pe mine, începu Tomaszek să se apere.

— N-o minți pe mama. Mama știe tot. Dă-i încoace !

— Aoleu ! De unde să-i dau ?!

— Nu te preface ! Ai să ajungi un pungaș ! La urma urmei, fă cum vrei, dar să știi că nu mai ai ce căuta acasă. Du-te și dormi în șanț cu tîlharii. Piei din ochii mei !

Tomaszek se-ngrozi.

— Nu pleca, mămico ! se miorlăi el. Vreau să-ți spun ceva.

— Ce să-mi spui ? Hai acasă ! Acasă !

Încercă să-l tîrască după ea, dar el se proptea pe picioare, repetînd :

— Da' ce-am făcut ? Ce-am făcut ?

În sufragerie îl scuturâ de umeri.

— Uită-te-n ochii mei ! Copil rău ! Mărturisește ! Mărturisește imediat, că acum vin slujnicele să pună masa.

— Ce să mărturisesc ? N-am luat nimic ! Pe cuvînt !

Barbara începu să plîngă.

— Mămico... nu plînge, mămico. Aoleu... aude tata. Mămico, taci ! Te rog !

Ochii lui mari, cenușii, parcă suflați cu argint, căpătară o expresie tîmpă, absentă. Se întorsese cu fața spre maică-sa, dar trupul îi era răsucit într-o parte, așa cum fac animalele, care, oprite pe loc, sînt gata s-o rupă la fugă.

— N-am să tac ! Am să țip s-audă toată casa !

— Ți-i dau... ți-i dau, mormăi el. Scoase din buzunar o legăturică albă și-o aruncă pe masă. Mare lucru... și dumneata numaidecît...

Barbara încremeni, cu toate că fusese aproape sigură că el luase banii.

— Și ai avut obraz ? Cu banii ăștia furați ? Ai dansat, te-ai scălămbăit în fața noastră. Ah !

— Cum furați ? Am crezut că-i lăsase Agnisia. Înadins i-am ascuns. Vai de mine... vine tata.

Bogumil nu era în birou. Îl căutase pe Tomaszek. Se întorsese, urcînd pe verandă, și auzisese tot ce-și spuseseră. Pînă să-și dea ei seama, intră în sufragerie, îl apucă pe Tomaszek de umeri și-l îmbrînci în antreu.

— Bogumil ! strigă Barbara în urma lui. Bogumil, Bogumil !

Stătu o clipă locului, apăsîndu-şi cu mîna inima, dar cînd auzi ţipetele lui Tomaszek năvăli în birou.

— Doar a mărturisit ! strigă ea, smulgîndu-i cravaşa cu care-l plesnea. Mi i-a dat înapoi ! Tîlharule !

Bogumil o privi, înnebunit.

— Să nu vă mai văd în ochi, strigă el cu glas răguşit. Afară ! Afară ! Amîndoi !

Emilka se ivi în pragul dormitorului.

— Ce-i, mămico ? Mi-e frică !

— Du-te de-aici ! o goni Barbara. Du-te la Agnieszka.

Emilka, mai mult moartă decît vie, fugi sus în camera unde surorile dormeau acum împreună.

— Agnisia, gîfîi ea. Jos e scandal. Tomaszek e un măgar. L-a strivit pe Ram. Şi sînt sigură că tot el a şterpelit banii mătuşii. Sînt sigură. De ce stai pe întuneric ? Aprinde lampa !

Agnieszka stătea pe întuneric, amintindu-şi, bucuroasă şi neliniştită, tot ce i se-ntîmplase în ziua aceea. Mîinile-i tremurau cînd aprinse lampa.

„Doamne, Doamne, se gîndea ea. Ce ruşine ! Nu ne mai spălăm toată viaţa !“

I se părea că luase şi ea parte la fapta nedemnă comisă de fratele ei.

Jos în dormitor, Tomaszek şi Barbara plîngeau unul în braţele celuilalt.

— Pe tine te-am făcut tîlhar ! şopti Barbara, cuprinsă de remuşcări. Pentru că te porţi ca un tîlhar. Aşa nu se mai poate. Nu-i voie. Unde ţi-e conştiinţa ? Şi de ce faci tu asta ? Nu poţi... nu poţi să te stăpîneşti ?

— Jur, zise el, printre hohote de plîns, că n-am ştiut ai cui sînt.

— Cum n-ai ştiut ? N-ai auzit, nu ne-ai văzut căutîndu-i peste tot ?

— Ba da, dar mi-a fost ruşine să spun. Dumneata nu înţelegi ? Mi-a fost ruşine...

— Ştiu... înţeleg... Dar de-acum, niciodată... niciodată, copilul meu ! Şi la ce-ţi trebuiau ţie banii ăştia ?

— Le-am promis băieţilor că le cumpăr... că le cumpăr...

— Știu. Știu că nu i-ai luat pentru tine, se agăța ea de fiecare cuvînt. Ai vrut să le cumperi băieților acadele. Nu-i așa ? De la Mielzacki. Și turtă dulce ! Vezi ! De-acum încolo să-mi spui întotdeauna cînd ai nevoie de bani. Făgăduiește-mi ! Bine, bine ! Mîine să te duci să-i ceri iertare tatii. Cînd om ajunge la Kaliniec, să-i ceri și mătușii Michalina. Imediat cum ajungem, ai înțeles ?

Tomaszek se șterse la ochi.

— Bine. Da' să-i spui dumneata, că noi... adică eu i-am găsit după plecarea lor.

— Băiatule ! Băiatule ! strigă Barbara, frîngîndu-și mîinile. Mă omori cu zile ! Eu pentru tine mi-aș tăia mîinile și tu mă necăjești iar. Ai să-i spui mătușii întocmai cum a fost.

— Cum așa ? sări el ca ars. Păi batista am găsit-o după ce-au plecat ei. Tocmai voiam să vă spun, dar voi ați sărit cu toții pe mine, bătea el cîmpii, aproape convins că într-adevăr așa se petrecuseră lucrurile. Barbara îl privea, uluită.

— Nici tu nu crezi ce spui, nu-i așa, băiatule ? Tu ești copil bun, ești copil bun, repeta ea, deznădăjduită.

Cînd se mai potoliră, se așezară la masă să cineze, dar fără Bogumil. Întîrziaseră și mîncau cu nasu-n farfurie, cînd paznicul veni să le dea de veste că spre apus se văd vălătuci de fum, pesemne c-a luat foc pe undeva.

Ardea într-adevăr spre apus. Cam în dreptul Pamientów-ului cerul se-mpurpurase și licărea printre coroanele pomilor cufundați în liniște și întuneric.

Bogumil ieși în fața conacului.

— Tăcere ! strigă el la copiii care făceau mare tărăboi. Parcă trag clopotele.

— Da, zise Barbara.

Era clopotul bisericii din Malocin, deci focul izbucnise pe undeva pe aproape.

— Mă duc să văd ce-i, rosti Niechcic și-i porunci paznicului să înhame. Dar pînă să-i aducă brișca și să se pregătească o căruță cu cele trebuitoare pentru stinsul focului, lumina incendiului păli, scăzu și curînd dispăru fără urmă.

— Pe arșița asta, zise paznicul, dacă e să ia foc undeva, se face totul scrum într-o clipită.

Barbara nu scăpă prilejul să intre din nou la Bogumil. Niechcic orînduia hîrtiile la birou și se prefăcu la început că n-o observă. Apoi lăsă totul baltă, veni la ea și-o luă de mînă.

— Ni fi supărată, zise el. Mi-am pierdut firea.

— Nu, de ce ? Eu te rog să mă ierți, oftă ea, proptindu-se de ușă. Am vrut numai să-ți spun că nu pentru el luase banii. Face pe grozavul, îi place să facă cinste băieților. O să-i dăm să aibă întotdeauna cîțiva bani în buzunar.

Deși era pe deplin lămurit, Bogumil se agăță totuși de această mîngîiere iluzorie.

— Crezi ? întrebă el, mîhnit. Crezi că atunci n-ar mai pune mîna ? Eu și așa îi dau mereu să aibă cîțiva gologani la el. Doamne sfinte ! Nu știu ce-o să mă fac cu băiatul ăsta !

— Nici eu nu știu ce-o să mă fac, dar nu mi-am pierdut încrederea, strigă Barbara cu aprindere, ca și cum atît îi mai rămăsese ca să-și arate speranța că răul acesta neîndoielnic va fi, totuși, pînă la urmă, înlăturat.

27

Agnieszka fu trezită din somn de bîzîitul muștelor și totodată de neastîmpărul care-i stăpînea întreaga ființă. Deschise ochii : Emilka se sculase și în cameră năvălise lumina caldă a dimineții.

Sări din pat cu cîntecul pe buze, ușoară ca o păsărică. Fredona melodia : „S-a dus Józio la arat...“

Dar își aduse aminte că a doua zi avea examen și că în ajun se petrecuseră, în casa lor, lucruri neplăcute. Se opri, încruntată.

Tocmai atunci auzi glasul maică-si care striga :

— Trebuie s-o trezim pe Agnisia ! Nu se poate să plecăm fără ea.

„Unde ?“ se miră fata, spălîndu-se și îmbrăcîndu-se în grabă.

Cineva alergă pe scări și în urma lui se auzi un rîcîit ca de gheare în susul treptelor. Ușa bubui, lovită de perete, și în cameră năvăliră Tomaszek și Ram, care sări, gîfîind, la Agnisia, ocoli camera, se urcă cu labele pe fereastră și-ncepu să latre.

— Agnisia ! strigă Tomaszek. Plecăm la Kurza ! Hai ! Repede ! Știi unde-a luat foc ? La Szymszel ! Oi, vei !

— Nu țipa așa ! Ce dai buzna ? Nu vezi că mă îmbrac ?

Cînd oamenii îl înștiințară, în zori, că luase foc gospodăria lui Szymszel, Bogumil pornise călare la Kurza, dînd dispoziții, la întoarcere, ca familia lui Szymszel să fie imediat transportată la Serbinów.

— Trebuie să-i adăpostim la noi, zise el. Cred că focul a fost pus de cineva care le vrea răul.

— Stai puțin... Mai încet. Cum să-i adăpostim ? întrebă Barbara, nedumerită.

— Deocamdată... Olczak le-a și găsit adăpost. Abia cînd mă-ntorceam acasă m-am gîndit la asta. Draga mea, n-ar fi rău să te abați și tu pe-acolo. Trimit eu, pe urmă, căruța să-i ia. Le-a ars casa pînă-n temelie. Paiantă, ce vrei ! Aveau și-o dugheană. O ținea Szymszelowa. N-a mai rămas nimic.

— Bine, dar de ce crezi că e nevoie să mă duc și eu acolo ?

— Scumpa mea, te rog eu : du-te ! E bine să vezi și tu ce-a fost, să-ți dai seama la fața locului ce se poate face. Nu știu cine și-o fi pus mintea cu ei, dar și-au pierdut capul, sărmanii : nu vor să se dezlipească de lîngă ruine. N-am izbutit să aflu decît prea puțin.

— Hai, mămico, să mergem, o rugau copiii.

Bogumil își privi băiatul și spuse cu asprime :

— Tu ar trebui să rămîi acasă.

Tomaszek se fîstîci, dar chipul lui uimit dovedea că nu se simțea cu nimic vinovat.

Uita foarte repede și asta părea să fie izvorul principal al greșelilor și cusururilor lui. De altfel, trecuse o noapte, o noapte întreagă, ceea ce, pentru copii, înseamnă enorm, și noaptea aceasta pusese o mare distanță între el și incidentul petrecut în ajun.

— Emilecika, o rugă Barbara, așezîndu-se în brișcă, stai mai bine aici între noi, să nu zbori de pe scaunul ăla. Cine mînă ? Tomaszek ? Atunci ajungem cu siguranță în șanț. Dragă Klimecki, te rog, ia-i biciul din mînă.

— De ce ? se bosumflă Tomaszek. Eu știu să trec o căruță încărcată, trasă de patru cai, peste șanț. Dumneata n-ai niciodată încredere în mine.

— Agnisia, ce faci ? Nu urci ?

Agnieszka își privea dușmănos fratele. Șovăia. Ar fi vrut să-l facă să simtă într-un fel cît de mult îl disprețuia pentru cele întîmplate în ajun. N-ar trebui oare să-i spună că nu vrea să meargă împreună cu el ? Degeaba ! Uite-l cum s-a înfipt pe capră ! N-are nici un pic de rușine. Și pe urmă, cum să rămînă singură acasă ? Mai bine să meargă, să-l aibă sub ochi. „Ce și-o fi închipuind el ?“ se gîndea ea, urcîndu-se în brișcă.

— În numele Tatălui și-al Fiului... dă-i drumul ! rosti Barbara. Nu-i vînt, slavă Domnului.

În urma lor se ivi căruța care trebuia să-l transporte pe Szymszel cu toți ai lui. Trecură de Pamientów și cînd ajunseră iar în cîmpie, Barbara privi, curioasă, în jur. Acum vreo cinci, șase ani, cînd copiii se îmbolnăviseră de tuse convulsivă și doctorul Vettler îi spusese să-i scoată cît mai mult la aer, într-un loc uscat, se abătea des pe aici. Dar de atunci trecuse atîta vreme ; acum totul i se părea nou și interesant.

Drumul tare, bătătorit, se termină curînd și roțile se-nfundară într-un strat gros de pulbere cenușie, care se preschimbă apoi în nisip curat, galben. Cîmpurile cosite, unde, după spusele lui Klimecki, între un fir și altul puteai să întorci carul ca pe miriște, erau tot mai des tăiate de pîrloage acoperite cu cimbrișor și iarbă-neagră. Brișca

scîrțiia din toate încheieturile, în urma ei căruța abia se tîra, caii înotau în nisip, trăgînd din greu, lucii de sudoare.

Deodată, Barbara strigă, plină de bucurie :

— Copii ! Ia priviți ! Copii !

Ajunseseră sus, pe o coastă, și dincolo de dealuri se zărea cotul rîului. Pierzîndu-se printre dealuri, părea în albia lui, din cauza scăpărării galbene a nisipului, întunecat, aproape violet. Pe malul opus se înălțau cioate roșcate și coroanele negre, zdrențuite parcă, ale pinilor.

— Ah ! Dar pe-aici e cu totul altfel decît la noi, zise Barbara. E tare frumos ! Și cît soare ! Și rîul ăsta ! Nu seamănă cu groapa mucedă și plină de apă în care stăm ! Simțiți mirosul pinilor ? Ajunge pînă aici. Nu-mi pare rău c-am venit.

Copiii adulmecau cu năsucurile, rîdeau și se bucurau din toată inima că o văd veselă.

— Prin părțile astea, pe lîngă forturi, se-ntindeau cîndva codrii de nepătruns, îi lămuri Klimecki. Da' p-ormă, cînd au pus negustorii stăpînire pă ei și-au pornit să-i doboare, oamenii au tras cîștig bun din codrii ăștia. Da' asta a fost demult.

— Copii, ia priviți ce frumusețe ! Vă place ? striga Barbara, certîndu-și totodată băiatul : Tomaszek ! Nu te uita în altă parte cînd mîi ! Fii atent ! Vezi că pornim la vale !

— Acolo, după rîu, arătă Klimecki cu biciul, e Prusia.

— Prusia ! se mînie Barbara. Cum de nu ți-e rușine să vorbești așa ? În ce grai se-nțeleg oamenii p-acolo ? Nu tot în graiul nostru ? Stăpînirea, numai stăpînirea e prusacă.

— Apăi, io nu știu, se apără Klimecki. Așa-i spun oamenii — Prusia, și gata.

Kurza se afla la încrucișarea celor două drumuri, care duceau de la Kaliniec și Czalbów, spre centrele mari ale Poloniei. Cînd drumurile au fost tăiate de granița care despărțea cele două ținuturi ocupate și pădurile au fost doborîte, circulația mărfurilor s-a întrerupt pe uscat, lemnul nu s-a mai expediat cu plutele pe rîu, iar satul,

lipsit de terenuri arabile, a sărăcit într-atît, încît oamenii au ajuns hoți și contrabandiști.

— În partea asta, îi informă iarăși Klimecki, în timp ce treceau prin fața primelor case, stau cei mai grozavi contrabandiști. Și destui hoți, adăugă mai încet.

În brișcă toată lumea tăcea. Barbara privi casele curățele, cu ghivece de flori la ferestre.

— Au case frumușele, zise ea.

— Păi ce ? O duc rău ? Aștia nu se uită la o lingură de untură, zise Klimecki cu invidie. Se-ndoapă și se îngrașă pe spinarea oamenilor. Pînă și paznicii și polițaii vin să ciocnească un pahar de rachiu cu ei.

Mai încolo satul se urîțea. Nici pomi, nici flori. Dîmburi sterpe și-n vîrful lor, ici, colo, cîte-o căsuță stînd într-o rînă. La unele, în locul geamurilor sparte, atîrnau niște otrepe. Nici oameni nu se prea vedeau.

Cîțiva copii mucoși se luară după brișcă. O biată femeie, cu căldările agățate-n cobiliță, se opri și strigă din toate puterile :

— Maaańka ! Mańkaa ! N-auzi că te chem ?

Un țăran, cu șapca dată pe ceafă, stătea lîngă un zăplaz și, sprijinindu-și grebla de uluca prăpădită, îi dregea dinții de lemn. O capră legată de un țăruș hăpăise toată iarba pricăjită din jur și trăgea cu deznădejde de sfoară, străduindu-se s-ajungă niște smocuri jalnice de iarbă pîrjolită de foc.

— Unde a ars ? întrebă Barbara. Știi unde stă Szymszel ?

— Apăi femeia aia de merge-naintea noastră, pare-se că-i muierea lui, spuse Klimecki. Oprește, Tomaszek. Negustoreasoo !

O femeie mărunțică, slabă ca o scîndură, își întoarse spre călători fața cu ochi negri, uimitori de frumoși, înconjurați de un păienjeniș de zbîrcituri.

— Dumneata ești nevasta lui Szymszel ? întrebă Barbara. Noi sîntem de la Serbinów.

— Stimata doamnă Niechcic ? Da, da, eu îs Majerowa, nevasta lui Szymszel. A fost și domnul Niechcic azi-dimi-

neață la noi. Merita să mai bateți drumul pînă aici ?! Nimeni nu se înghesuie la așa o nenorocire ovreiască ! Să vă dea Dumnezeu sănătate !

— Nenorocirea nu alege, zise Barbara. Am venit să vă luăm la noi. Am auzit c-ați rămas în drum și n-aveți unde vă duce.

— Nici unde și nici cu ce. Ne-a ars și cotiga.

Agnisia și Emilka o priveau pe Szymszelowa curioase, cu milă. Tomaszek sări din brișcă și, văzînd un copil cu burta umflată, cu degetu-n gură și holbîndu-se la cai, îl sperie, bătînd din picioare și strigîndu-i :

— Ce faci aici ? Fugi că te-ajung !

Copilul o luă la fugă, urlînd, legănîndu-se pe picioruşele-i strîmbe.

— Tomaszek ! se răstiră la el, într-un glas, Agnisia și maică-sa. Astîmpără-te și vino-ncoace !

El se hlizea, nepricepînd ce rău făcuse.

— Ah ! Ce copil ! Mă faci de rușine la fiecare pas

— De ce ? Of, mamă, și dumneata... Am glumit cu el.

Barbara se întoarse iar spre Szymszelowa :

— Unde v-ați oploșit ?

— Aici, aproape. Pe cîmp. Tocmai pregăteam ceva de mîncare.

— Atunci hai într-acolo.

Coborî din brișcă, bucuroasă să se mai dezmorțească. Caii îi urmau, la pas.

Copiii, care alergaseră înainte, strigau de departe :

— Aici ! Aici ! Iată-i !

Înotînd prin nisip, Barbara, Szymszelowa și Agnieszka ajunseră la o încrucișare de drumuri, într-un loc larg cît o piață, împrejmuit de cîteva case. Mai deoparte, se zărea o casă de zid, cu poartă largă, care cîndva fusese fără îndoială han. Deasupra ușii de la intrare atîrna o firmă nounouță, țipător colorată, scrisă în polonă și rusă : „Magazin de coloniale, tutungerie". În prag stătea un ovrei gras, cu părul roșu, cu cămașa soioasă și pantalonii numai petice.

— Vă e rudă ? întrebă Barbara, obișnuită să creadă că toți evreii se-nrudesc între ei.

— Rudă ? strigă Szymszelowa, îndîrjită. Abram ? E el rudă, da' nu cu noi. Din pricina rubedeniilor lui ne-a ars casa.

Tăcu puțin, apoi continuă în șoaptă :

— Știți, stimată doamnă, focul a fost pus. A fost pus de un om cîinos, rău la suflet. N-a văzut nimeni, da' eu știu. Îmi spune inima cine ne-a aprins casa, și se lovi cu pumnul în pieptul uscat. Da' mi-e frică să spun, mi-e frică să nu-nfund pușcăria. Șopti totuși mai departe, grăbită : Piekut ne-a dat foc. Contrabandistul. Însă Piekut nu face nimic pe degeaba. Nici vorbă că l-a plătit careva pentru una ca asta. Cunoașteți, stimată doamnă, magazinul Nussen din Kaliniec ? Blănuri, haine, lenjerie de damă. Magazin mare. Bani grei. Știți, stimată doamnă, cine-s proprietarii ? Niște oameni cu copii la universitate. Au nevoie de marfă de contrabandă. Mătăsuri, piei, dantele.

Barbara asculta, fără să poată înțelege ce amestec are aici Nussen. Se uita, distrată, la Tomaszek, care venea în fugă, strigînd :

— Mămico ! am fost acolo. Fac mîncare pe cîmp ! La vatră !

Și-o porni înapoi, în goană, căci nu voia să piardă nimic din ce era de văzut „acolo".

Răsări și Szymszel. O salută, zîmbindu-i ca totdeauna, dar zîmbetul lui era jalnic de astă dată.

— Bună ziua, Szymszel. Ce să-i faci ? Cînd e să vină nenorocirea...

Szymszel era atît de mișcat de purtarea soților Niechcic, încît își uită, o clipă, necazul.

— V-ați deranjat dumneavoastră, stimată doamnă, să veniți la noi ! Să vă răsplătească Dumnezeu, să vă dea sănătate, bogăție și mulțumire de pe urma copiilor.

Pe un loc de pășune pustiu, de la marginea drumului, copiii lui Szymszel se grămădiseră în jurul unei vetre înjghebate în pripă, pe care fierbeau niște cartofi într-un ceaun. Un băiețaș mai mărișor rupea vreascurile uscate și alți doi, mai mici, le îndesau în foc. O fată măricică, foarte frumoasă, ședea mai la o parte. Ținea în poală pe frățiorul

ei cel mai mic, de vreo doi ani, care adormise. Părea dusă pe altă lume : se clătina, cîntînd un cîntec evreiesc, sfîșietor de trist.

— Sara, rosti Szymszel cu o blîndă imputare în glas. Scoală în picioare și spune-i doamnei bună ziua.

Sara se opri din cîntat, dar nu se ridică. Spuse doar :

— Doarme copilu.

— Nu-i nimic, să se trezească. De cînd cu focul ăsta nu mai e-n toate mințile, săraca.

Szymszelowa îi arătă Barbarei niște boarfe vechi, un scaun și o pernă.

— Asta-i tot ce-am scăpat de la foc, zise ea, îndurerată. Cînd a izbucnit focul, dormeam. Și marfa s-a prăpădit. Fie lăudat Domnul c-am scăpat măcar calul. Sara l-a scos din foc.

Un cal prăpădit, murg păștea alături, cu picioarele împiedicate, culegînd din nisip rarele fire de iarbă.

Porniră spre casa lui Szymszel.

Fusese clădită ceva mai încolo, într-un loc singuratic, Nu mai rămăsese decît pămîntul ars și un morman de cenușă. Cîteva cărămizi înnegrite, care mai dogoreau încă, zăceau risipite ici, colo. Fuseseră doi pomi în fața casei : unul era carbonizat, celălalt își păstrase frunzișul, dar îngălbenise de parcă-l pălise toamna.

Rămaseseră cîtva timp tăcuți ca în fața unui mormînt. Apoi Barbara zise :

— Ei, dragii mei, luați-vă ce aveți de luat și haideți cu noi. Ce-a fost a fost ! La Serbinów o să vă liniștiți și-o să chibzuiți ce-aveți de făcut de-acum încolo.

Szymszel și nevastă-sa se codeau și-și întorceau mereu privirile spre grămada de cenușă care fusese casa lor. Apoi începură să șoptească între ei :

— Apoi, dacă aveți bunătatea să ne luați cu dumneavoastră, om merge. Aci nu mai avem ce căuta. Am vrea să ne așezăm la Nieznanów, oftă Szymszel drept încheiere. Băiatul e calfă acolo la un croitor. Eu cu nevasta om lua traista-n spinare și-om porni pe la casele oamenilor, să cumpărăm ici, să vindem colo. Negoț ambulant.

— Cotiga era în curte, zise Szymszelowa. A cuprins-o focul. Oamenii zic că de la vreo scînteie s-a aprins. Da' eu știu c-a fost pus focul.

— Ce fel de oameni or mai fi și ăștia ?! V-au pus foc și acum puțin le pasă.

— Ba unii ne-au ajutat. Ne-au dat ceaunul, ne-au dat cartofi, vreascuri. Dar aici oamenii de suflet sînt săraci lipiți și le e și frică. Le e frică de Piekut. De banditul ăla.

La Serbinów, Szymszel și ai lui fură instalați într-o încăpere, în care înainte vreme se usca hameiul, lîngă poiata păsărilor. Spre seară, Szymszelowa se înfățișă la conac și începu iar să se jeluie, să le spună pe cine bănuiește și de ce anume. Din cele spuse de ea, se înțelegea că Nussen tocmise un om de încredere la Kurza, de care avea nevoie pentru afacerile lui cu contrabandiștii. Pe Szymszel ori nu-l găsise potrivit pentru treaba asta, ori nu voise să-l tocmească din pricina unor neînțelegeri vechi — Barbara nu pricepuse bine. Nussen îl rostuise la Kurza pe Abram cel burduhănos, o rudă de-a lui. Pentru că la Kurza nu puteai trage venit pentru două prăvălii, între Abram și Szymszel se dezlănțui o ură turbată. Abram, prin Nussen și alții, încerca pe toate căile să-i sufle lui Szymszel cîștigul pe care îl scotea de pe la curțile învecinate, dar în aceste locuri lui Szymszel nu i se puteau pune ușor bețe în roate, fiind cunoscut de atîta vreme.

— Așa că ne-au dat foc, mînca-i-ar buba neagră ! se mînie Szymszelowa. O ținea una : că numai Piekut le dase foc, el și nimeni altul, pentru că nu-l lăsaseră să-și bată joc de Sara. Că doar Sara nu era de nasul lui. Avea necaz pe noi și pe deasupra l-au mai și pîrît. Atunci de ce să nu ne pună foc ? Era în cîștig, de ce nu ?

Barbara nu-nțelegea.

— Bine, dar Nussen e om cumsecade, cinstit, zise ea. Contrabandă... mă rog... hai, dar...

— Eu nu zic nimic de el, se scutură Szymszelowa. Fiecare e cinstit pentru binele lui.

Barbara nu se dumirea, totuși. Auzise mereu că evreii țin foarte mult unul la altul.

— Nu-mi vine să cred că oameni de aceeași credință cu voi, compatrioți... să vă vrea răul.

— Compatrioți ? zise Szymszelowa. Bogatul e oare compatriot cu ăl sărac ? Compatrioți sînt între ei pe de-o parte oamenii de treabă și pe de alta ăi răi. Prostul — compatriot cu prostul, și deșteptul — cu ăl deștept.

Dar se ivi Szymszel și ea își întrerupse sporovăiala.

— Ce tot spui ? se supără el. Oamenii sînt oameni. Cînd au interes, se iubesc, cînd n-au interes, se urăsc. Mai bine du-te și vezi de copii.

Cînd fură sfătuiți să înștiințeze poliția, Szymszel și nevastă-sa se-nspăimîntară rău de tot. Poliția și-așa trebuia să facă un proces-verbal. Dar poliția lucra, de fapt, mînă-n mînă cu contrabandiștii și cu hoții oare, aflînd că au fost pîrîți, s-ar răzbuna cumplit.

Barbara nu-și găsi liniște pînă noaptea tîrziu. Văzînd că nu poate dormi în nici un chip, se sculă și se duse la Bogumil.

— Dormi, dragul meu ? El se trezi. Ia spune, continuă ea, nu s-ar putea ca Piekut să ne facă cine știe ce rău, să ne pună și nouă foc pentru că l-am luat pe Szymszel sub oblăduirea noastră ? Ai auzit ce spunea Szymszelowa ? Că Nussen a încercat să-i distrugă, ponegrindu-i. Că i-a vorbit de rău pe la curți ? Arkuszowa poate de-aia ne-a spus ce ne-a spus, știi, atunci, despre Szymszel ? N-o fi și ea în slujba lui Nussen ? Ce zici ?

— Se prea poate, răspunse Bogumil, somnoros.

— Cum adică, se prea poate ? Pun mîna-n foc că Arkuszowa n-are nici un amestec în toată porcăria asta. N-ar fi însă exclus ca Nussen, văzînd cît ține la noi, să fi tras oarecare foloase. Știi doar, stăruia ea, că Arkuszowa, cum aude ceva în legătură cu noi, aleargă să ne dea de știre.

— Da, mormăi Bogumil.

— Of, Dumnezeule ! Puțin îți pasă ! Nu te gîndești decît la somnul tău, zise Barbara, plictisită, și se înapoie în camera ei, Răsucindu-se în așternut, cugeta :

„Cum se mai urăsc între ei evreii ăştia ! Dacă nici graiul, nici obîrşia, nici religia nu sînt în stare să-i unească pe oameni, atunci ce putere îi poate uni ? Nu în grupuri care să se hărţuie între ele, ci aşa, pe toţi laolaltă, o dată pentru totdeauna..."

Deodată, i se năzări o ţigară aprinsă, după care nişte mîini se întindeau prin întuneric. Apoi apăru şi domnul Woynarowski, aplecat de mijloc şi lovind în neştire cu piciorul într-un covor care se răsucea sul. Cineva strigă : „Cîntatul cocoşilor ! Cîntatul cocoşilor !" Se auzi chiar şi cotcodăcit de găini, care încet, încet se preschimbă în tropot de copite. Se ivi un cal înspumat, pe care Tomaszek îl călărea, în picioare. Dar peste o clipă, nu mai călărea calul, ci aluneca de pe culmea unui munte alb de zăpadă sau de nisip. Luneca cu capul în jos şi capul i se înfundă într-un strat alb, străveziu, prin care se vedea cum el lunecă mai departe, pe dedesubt, în timp ce stratul acela alb făcea valuri-valuri ; deodată, capul lui Tomaszek se ivi la poalele muntelui, în timp ce picioarele îi rămăseseră pe culme.

Barbara se trezi, ţipînd, şi cînd se dezmetici, văzu că se făcuse ziuă. Se miră că visul acesta scurt şi-nfricoşător durase toată noaptea. Tomaszek, pe jumătate îmbrăcat, aplecat deasupra ei, o întreba :

— Ţi-a fost rău, mămico ? Gemeai aşa de tare !

— Nu, gemeam prin somn, răspunse ea. Vai de mine, îşi aminti deodată, Agnisia are examen azi ! Trebuie s-o însoţesc.

Agnieszka luă examenul, dar spre uimirea ei, deşi răspunsese bine la toate întrebările, obţinu nota trei. Nu se necăji, însă îşi propuse să fie mai atentă. Pesemne că liceul ăsta ascundea multe dedesubturi.

După examen, porniră imediat spre casă, căci nu voiau să piardă nici o zi de vacanţă, şi abia a doua zi plecară cu toţii la Kaliniec.

Szymszel cu ai lui se mai adăpostiră la ei încă două zile după plecarea Barbarei, apoi se mutară la Nieznanów, înhămîndu-și mîrțoaga la căruța pe care le-o împrumutase Bogumil.

28

În ciuda așteptărilor, Agnisia nu reuși în nici un chip să se-mpace cu viața liceului. Mai mult încă, nu mai găsea nici puterea, nici dorința de a lupta pentru a se obișnui, cît de cît, cu atmosfera care domnea în școală. Plecînd din pensionul doamnei Wenorden, era sigură că, oriunde s-ar duce, va fi în stare să se adapteze la mediul înconjurător și pînă la urmă să se simtă ca acasă. Acum însă, căzu la bănuială că poate în lumea asta sînt locuri care-i vor rămîne pe veci străine și oameni cu care nu se va putea împăca niciodată. Nu era vorba numai de profesorii pe care-i avea acum, ci chiar de colegele de școală.

În clasa ei erau vreo zece-douăsprezece rusoaice, bine îmbrăcate, vesele, îndrăznețe, fiicele demnitarilor locali. Și, spre necazul Agnisiei, tocmai fetele astea îi plăceau mai mult pentru purtarea lor degajată, firea lor vioaie, inteligența lor ieșită din comun, pentru că erau spirituale și pline de haz. Dar nu te puteai apropia de ele fără să-ți atragi dezaprobarea clasei. Polonezele se țineau deoparte și Agnieszka li se alătură în mod firesc, convinsă că așa se cuvine. Dar nu legă prietenie cu nici una din ele. Pe de altă parte, nici lor nu le prea da inima brînci, își aveau socotelile și secretele lor, șușoteau între ele, iar cînd o vedeau apropiindu-se, tăceau dintr-o dată.

Lecțiile nu erau grele, numai că trebuia să răspunzi și să scrii tezele în rusă și Agnieszka avea de pătimit pentru fiecare expresie cît de puțin greșită. O mică greșeală de ortografie la extemporale, sau un accent

greșit de pronunție cînd răspundea la tablă, aduceau după ele micșorarea notei, sau chiar un doi în catalog, cu toate că răspunsul în sine fusese foarte bun. Cei cîțiva profesori polonezi poate ar fi fost mai îngăduitori din acest punct de vedere, dar și ei trebuiau să fie cu luare-aminte, pentru că, lîngă catedră, stătea, țeapănă și încorsetată, supraveghetoarea clasei, în aparență indiferentă, dar care ridica țanțoșă capul ori de cîte ori se ivea prilejul ca profesorul să atragă atenția vreunei eleve că pronunță greșit rusește. Din cele ce-i povestea Agnieszka, Barbara trase concluzia că noii ei profesori trebuie să fie oameni decăzuți moralicește și înrăiți, de vreme ce fac pe grozavii și tiranizează niște copii lipsiți de apărare. Că, în orice caz, din punct de vedere intelectual sînt niște oameni limitați, crezînd prostește că interesele Rusiei cer umilirea tuturor supușilor ei de altă naționalitate. Sînt, se vede, ferm convinși că metodele lor sînt cum nu se poate mai morale, dacă pentru ei guvernul țarist constituie suprema morală. „Blestematul ăsta de guvern moscovit!" spunea Barbara, neputîndu-și imagina că vreun alt guvern ar putea avea același comportament și că se găseau pretutindeni oameni gata oricînd să slujească cu credință măsurile, oricare ar fi ele, ale oricărui guvern.

Agnieszka nu ajunsese atît de departe, dar înțelese și ea curînd că în liceul acesta nimeni nu-și dă silința s-o învețe ceva, ci toată lumea caută s-o supună. Succesele pe care și le imaginase cădeau în baltă. Fusese învinsă chiar în clipa în care intrase aici și trebuia să-ndure soarta celor învinși. Libertatea, demnitatea fuseseră pînă atunci pentru ea simple noțiuni, despre care știa doar că există dar, nefiind zgîndărite, nu le simțise niciodată pe pielea ei, cum nu știm ce-i boala cît timp sîntem sănătoși. Acum însă, zgîndărite mereu, urcaseră în conștiință, trezindu-i dorința de luptă, cum ni se-ntîmplă de obicei cînd ne simțim amenințate comorile vieții noastre spirituale. Nu-i mai păsa nici de șicane, nici de doiurile primite din cauză că nu pronunța corect.

Îi era numai rușine că urmează cursurile unei școli care treziseră în sufletul ei ura și disprețul.

Barbara se necăjise de la început că fata ei, care își pregătea cu atîta repeziciune lecțiile, se gîrbovea acum deasupra cărții pînă aproape de miezul nopții. Dar Agnieszka stătea tîrziu noaptea nu numai pentru lecții, ci și pentru că îndrăgise lectura.

Citea cu o curiozitate aproape bolnăvicioasă operele literaturii ruse, pe care le împrumuta de la biblioteca școlii. Spre marea ei deznădejde, cărțile astea o subjugau cu farmecul lor irezistibil și zile întregi umbla ca vrăjită. Eroii din povestirile lui Gogol, personajele din romanele lui Goncearov și Turgheniev, din cărțile lui Pușkin și Lermontov, erau atît de vii și-i erau atît de apropiate, încît îi simțea parcă în juru i, șoptindu-i: „De ce ne urăști?“

Iar ea, moțăind deasupra cărților, bîntuită de aceste vedenii, striga: „Dar voi de ce ne asupriți, dacă sînteți așa cum sînteți?“ Zvîrlea cărțile cît colo, șoptind: „Totu-i minciună, josnică minciună!“

Dar le-nșfăca iar, ca bețivul paharul, zicîndu-și: „Și dacă ăsta e singurul adevăr? Dacă liceul, persecuțiile și celelalte nu-s decît o minciună, uneltirile unor zbiri care nu pot suferi ca oamenii să se înțeleagă între ei?“

Citea, tulburată, carte după carte, încercînd să pătrundă cauzele teribilei tragedii a neînțelegerii dintre popoare.

Trezindu-se cîteodată din somn și văzînd lumina aprinsă în camera fetelor, Barbara se scula din pat, trecea dincolo și începea s-o roage pe Agnisia, frîngîndu-și mîinile:

— Scumpa mea, culcă-te! Ai să-ți strici ochii și-ai să-ți pierzi sănătatea cu muscăleasca asta blestemată.

Agnieszka pitea atunci repede cartea și, prefăcîndu-se că învață, trecea la reproșuri: „Și dacă-mi pierd sănătatea, ce vreți să fac? Nu voi ați vrut?“ Însă după ce maică-sa pleca, se arunca pe pat și plîngea de necaz că

e silită să ducă viața asta care-o scîrbea și-o otrăvea, viața asta falsă și rușinoasă.

Pe la jumătatea lunii decembrie, cînd Bogumil veni la Kaliniec, într-o duminică, Barbara i se jelui, deplîngînd soarta Agnisiei.

— Ce fel de mamă mai sînt și eu ? se învinovățea ea. Am nenorocit copilul ăsta. Cu Tomaszek, hai să zicem că n-aveam încotro : altă școală pentru băieți nu există.

Auzind prin ce greutăți trece Agnisia la liceu și cît se obosește cu lecțiile, Bogumil se-ntunecă la față.

— Să nu ne pierdem nădejdea, o liniști el. Să vezi, că fata noastră o să se descurce pînă la urmă și-o să se obișnuiască.

— Să se obișnuiască ?! strigă Barbara. Cum adică ? Să se rusifice de-a binelea ! Asta vrei ?! Știi ce-o învață acolo ? Slavona bisericească ! La ce-i trebuie ? Ce, se face popă ?

Bogumil da din colț în colț. Nu, fata lui nu trebuia în nici un caz s-ajungă popă. Încercă să facă haz de necaz.

— Cînd aveam zece ani, zise el, m-au pus să-nvăț latinește. Și tot așa, nu înțelegeam la ce mi-ar folosi. Ai ținut și tii să-ți ajungă copiii oameni învățați. Ce-i strică Agnisiei că deprinde și slavona bisericească ? Poate că...

— Ascultă, Bogumil, eu mă-ngrozesc cînd aud asemenea lucruri. Ție, firește, nu-ți pasă, pentru că, după tine, copiii pot urma orice școală, fie ea cum o fi. Și, cu timpul, m-am molipsit și eu de la tine.

Bogumil își pierdu sărita.

— Dumnezeu să vă mai înțeleagă ! Bine, atunci o retrag de la școală, și gata. Să se întoarcă la țară ! Să se ocupe de gospodărie.

— Sigur ! Numai tu poți să spui așa ceva ! Parcă asta ar fi singura soluție.

— Atunci găsește tu altă soluție și după aia om sta de vorbă.

Agnisia veni din camera cealaltă.

— Degeaba vă enervați, zise ea. Mie mi-e totuna dacă urmez liceul, dacă mă întorc la țară, sau dacă mor!

Și se retrase.

— Ei, poftim! zise Bogumil și se luă după ea. Camera fetelor era cufundată în întuneric. (Emilka se dusese la o prietenă.) Se opri în prag, neîndrăznind să intre, și începu s-o roage: Agnisia, nu te supăra și nu-ți necăji părinții bătrîni. Eu acum trebuie să plec, dar duminica viitoare hotărîm ce-i de făcut. Vom aranja cum e mai bine. Ai să vezi.

Agnieszka rămase în întunericul camerei, cu fața la fereastră, și nici măcar nu veni să-și ia rămas bun de la tatăl ei. Barbara se luase cu mîinile de păr, tînguindu-se:

— Nu-s bună de nimic! Nici mamă cum trebuie, nici soție cum trebuie! De nimic! De nimi !

Bogumil plecă răvășit. Lăsase caii la han și, în timp ce aștepta să-i înhame, dădu cu ochii de Roman Katelba. Nu-și ascunse bucuria, căci nu-l mai văzuse de la cununie.

— Cu ce treburi la Kaliniec?

— Am venit să tocmesc o locomobilă pentru moșie.

La început, domnul administrator Katelba se ținu cam retras, deși era și el bucuros de întîlnire. Intrară în clădirea hanului să bea o bere. Bogumil se uita cu interes la fostul lui vătaf. După cît putea desluși la lumina lămpii afumate, Katelba se mai împlinise și luase înfățișarea unui boiernaș de țară.

— Ce-ți face soția? Aveți copii?

— Da. Un băiețel. Nevastă-mea s-a cam îngrășat, dar e o gospodină ne-ntrecută. Nici n-aș fi crezut. Oricît m-aș sili, nu i-aș putea găsi nici un cusur. Sînt fericit, foarte fericit!

Vorbiră despre recoltă, apoi trecură la politică.

— E adevărat, domnule, că poliția s-a năpustit asupra oamenilor la Varșovia? întrebă Katelba.

— Am auzit și eu c-ar fi avut loc o demonstrație și că armata a tras în mulțime, sau așa ceva. Dar asta s-a-ntîmplat acum cîteva săptămîni.

— De ne-ar feri Dumnezeu de tulburări, oftă Katelba. Ar fi într-adevăr o nenorocire, da, o adevărată nenorocire.

— Ai mînă de lucru destulă ? întrebă Bogumil. Aud c-au început să mobilizeze și polonezi, în unele ținuturi.

— Destulă. Eu sînt scutit de armată ca fiind singurul fiu la mamă văduvă, dar dacă se mai lungește războiul, cine știe ce-o să se mai întîmple. Doamne ferește, cîte se mai petrec pe lumea asta !

Docarul se ivi în poarta hanului și Bogumil se ridică de pe scaun.

— La revedere. Trebuie să plec. Te rog transmite-i soției salutările mele.

Se despărțiră și docarul ieși curînd din oraș pe șoseaua cufundată-n întuneric. Bătea un vînt rece și începuse să fulguiască.

29

În ultima vreme, Bogumil Niechcic se arăta plin de rîvnă și de sîrguință. Parcă prinsese noi puteri. Nici înainte, e drept, nu dăduse semne de oboseală, dar acum se simțea mai mult ca oricînd capabil să răstoarne lumea. Se bucura uneori grozav, căci lucrul acesta i se părea cea mai mare biruință a omului pe pămînt. Această stare de spirit nu era străină de cele petrecute între el și domnișoara Ksawunia și, cu toate că Bogumil nu se mai gîndea aproape de loc la ce fusese-ntre ei, cineva îi șoptea totuși că dacă n-ar fi fost să se-ntîmple ce se-ntîmplase, el n-ar fi avut parte de clipele astea de bucurie. Dragostea trecuse, dar nu degeaba se spune că dorințele înfrînate nu pier, ci se transformă, sădind în om puteri noi, atît de necesare vieții. Se întreba uneori dacă și cu femeile s-o fi petrecînd același lucru și-l bătea gîndul că poate domnișoara Ksawunia ieșise mai

păgubită decît el din întîmplarea asta, dar alunga, rîzînd, asemenea idei. Cei douăzeci de ani ai ei i se păreau cea mai bună pavăză împotriva tuturor suferințelor de acest soi. Neavînd a-și face, deci, nici o mustrare, se liniștea, muncind din răsputeri ca un om tînăr. Și pentru că iarna la țară nu prea ai ce face, orele de răgaz, pe care altădată și le petrecea ori în tovărășia vecinilor, ori jucînd șah cu Olczak sau dormind, și le închina acum planurilor lui gospodărești, chibzuind cum le-ar putea înfăptui mai bine.

Plănuise de mai multă vreme să dreneze și să curețe lacurile și iazurile din jurul Serbinów-ului. În ultimul timp, gîndul ăsta nu-i mai da pace, mai ales cînd vedea că vecinii lui i-o luaseră înainte cu lucrările de drenaj. Și mai era ceva care nu-l lăsa să doarmă liniștit : credea că este absolut necesar să dărîme barăcile și să dureze altele din temelii. Făcuse tot ce-i fusese în putință să le țină într-o stare cît de cît acceptabilă, dar cîrpitul ăsta pe apucatelea era costisitor, căci reparațiile nu erau trainice, se cereau mereu refăcute și locuințele muncitorilor rămîneau într-o stare jalnică.

Voind să-i prezinte lui Daleniecki un proiect amănunțit al lucrărilor de drenare, devizele necesare pentru executarea lor și construcția barăcilor porni, într-o zi, întovărășit de Olczak, să cerceteze locuințele argaților. Barăcile abia se mai țineau în picioare, așa că drenajul și curățirea iazurilor trecu pe planul al doilea. Construirea unor locuințe noi sau, în cel mai rău caz, refacerea din temelii a celor vechi, era un lucru care nu mai suferea amînare. Căci a continua să dregi pe apucatelea aceste jalnice dărăpănături, în care oamenii locuiau înghesuiți, claie peste grămadă, însemna pur și simplu să arunci banii pe fereastră.

Începu, așadar, să cerceteze cărțile, destul de numeroase, cumpărate de-a lungul anilor și pe care n-avusese timp măcar să le răsfoiască. Nici acum nu le studia prea temeinic, căutînd doar sfaturi și indicații în legătură cu chestiunile care-l interesau. În Enciclopedia

agrară găsi, de pildă, cîteva articole admirabile relativ la construirea unui tip de locuinţe ieftine, comode şi îşi notă pe o foaie de hîrtie toate datele necesare. Dar găsi de asemenea şi nişte proiecte asupra lucrărilor de drenaj, nespus de atrăgătoare, care-l cuceriră într-atît, încît uită şi de barăci, şi de oameni. În cele din urmă, puse la punct ambele chestiuni, dar nu era încă decis pe care anume s-o prezinte mai întîi lui Daleniecki. Tare ar fi vrut să înceapă cu drenajul şi îşi întemeia dorinţa pe noi şi noi argumente. „Oamenii, se gîndea el, îşi văd de treaba lor, n-au deocamdată nici o pretenţie şi cred că n-au să ridice glasurile multă vreme. Nu cer prea mult de la viaţă şi nici vecinii nu prea dau semne că ar avea de gînd să facă ceva în această privinţă. Pretutindeni e cam la fel.“ Şi cînd simţea că nu are dreptate să judece astfel, că judecata lui e ca o arătură strîmbă pe care o faci la-ntîmplare, cu ochii închişi, „să iasă cum o ieşi“, încerca să se liniştească, spunîndu-şi : „Cîţi ani n-am dus-o şi eu aproape la fel de greu şi iată că trăiesc“.

Cînd se gîndea că mai toţi argaţii au cîte-un cîrd de plozi, îl apuca furia : „Au puit ca şoarecii şi-acum stau claie peste grămadă în umezeala aia ! Bine, dar eu n-am venit aici ca să am grijă de plozii lor, ci să văd de treburile moşiei.“ Necazuri peste necazuri şi, colac peste pupăză, la Kaliniec dăduse de altă belea : chestiunea cu liceul fetei.

„Cîţi oameni nu i-ar mulţumi Domnului să poată învăţa oriunde, fie şi la dracu !“ Era tare amărît, mai ales că plecase la Kaliniec cu gîndul să-i ceară sfatul Basiei în legătură cu proiectele lui gospodăreşti. Prindea bine să te sfătuieşti cu ea, atunci cînd nu prea ştiai bine ce să faci şi şovăiai. Atunci se pricepea să-ţi dea sfaturi bune, deşi, aproape întotdeauna, tot ea începea să se îndoiască de propriile-i sfaturi.

Şi iată că de data asta nu izbutise să-i spună nimic ! Totuşi problema trebuia rezolvată. Se aşeză la birou, luă tocul în mînă, decis să termine odată, dar tot nu ştia

dacă să scrie de drenare sau de barăci. Avea în fața lui amîndouă proiectele și trăgea mereu cu ochiul la cel cu lucrările de drenare. Privi devizul și se hotărî : „Ce să mai stau pe gînduri ! rosti cu voce tare. M-apuc să drenez."

Începu să scrie. Așternu pe hîrtie o scurtă introducere, după care lăsă tocul jos, își aprinse o țigară și rămase cu ochii ațintiți la fereastra ale cărei geamuri zăngăneau din cînd în cînd sub răbufnelile vîntului de iarnă. Nu se gîndea la nimic, se lăsa în voia clipei aceleia de tihnă. Cînd sfîrși țigara, luă tocul și arătă pe larg, convingător, că reconstruirea barăcilor nu mai putea fi amînată, lucrarea fiind de absolută necesitate.

Expedie însă scrisoarea cu părere de rău și se surprinse chiar nutrind nădejdea că poate Daleniecki o să-l refuze. Dar dacă n-o să fie de acord cu reconstruirea barăcilor, n-o să fie de acord nici cu drenarea. Cu toate că pentru lucrarea asta s-ar lăsa, poate, mai repede convins, căci, fiind lacom de bani, speranța unui venit mai mare de pe urma moșiei l-ar tenta. Pentru prima dată Bogumil dorea să tragă foloase din scăderile și cusururile patronului său. „La urma urmei, se gîndea el, fie ce-o fi !"

Curînd, cu cîteva zile înainte de Crăciun, tocmai cînd pregătea cu Olczak planul de lucru pentru a doua zi, Felicia năvăli în cancelarie, vestindu-i că rezerviștii din sat fuseseră chemați sub arme. Primarul adusese ordine de chemare pentru fiecare în parte. Așadar, începuse și aici mobilizarea.

— Unde-i primarul ?

— Păi, o fi acasă, că abia a ieșit de la primărie, da' oamenii au și aflat și, Doamne, ce tămbălău mai fac ! Și în Serbinów-ul Vechi și p-aici, pe la barăci, numai un plîns și-o văicăreală ! Știți, domnule, cică i-ar lua pe Luczak, pe Banasiak, pe Klimecki, pe amîndoi frații Kalużny și pe Tyżyk.

— Vorbe ! Banasiak și frații Kalużny au foi albastre. Mai întîi o să-i ia p-ăia cu foi roșii.

— Păi, cică, albastre, roșii, cum or fi, toți trebuie să se prezinte.

Olczak se cam schimbă la față, întrucît avea și el foaie albastră.

— Poveștí ! strigă Niechcic. Nu se poate !

Cineva ciocăni în geam. Olczak deschise ferăstruica de sus.

— Cine-i acolo ? Cine ? Primarul ? A venit primarul ! îi înștiință el pe cei din cameră.

Felicia înșfăcă cizmele pline de noroi ale stăpînului ei și, după ce le depuse în camera slujnicelor, dădu o fugă pînă la barăci să le dea de veste oamenilor că primarul sosise la curte cu ordinele de mobilizare.

Primarul satului era un gospodar din Serbinów-ul Vechi, un anume Alojzy Witczak, poreclit Wolny, binecunoscut lui Bogumil, care-i și botezase copilul. Un bărbat mai în vîrstă, chipeș, cu mustață albă și părul cărunt tuns scurt. Arăta mai degrabă ca un șleahtic în vîrstă, căci țăranii de prin părțile astea își rădeau fața, purtînd numai plete lungi. Se așezase pe scaunul pe care-l poftise Olczak și, sprijinindu-și mîinile negre și noduroase pe genunchi, rosti cu glas domol :

— Da-da. Nu-i de joacă și nu-i de rîs. E război, domnule, război adevărat !

Bogumil se uită la ordinele primite. Nu erau decît pentru cei cu foi roșii. Oamenii exagerează întotdeauna, fac din țînțar armăsar. Totuși, erau mai multe ordine de chemare decît se așteptase el.

— Vă rog, domnule, dați-mi o mînă de ajutor și trimiteți pe careva să ducă ordinele pe la oameni, că eu trebuie să mă reped pînă-n Serbinów-ul nou, îl rugă Witczak pe Bogumil.

— Ce-ți fac albinele, vecine ? Nu se prăpădesc pe gerul ăsta ?

Primarul iubea nespus albinăritul, din care pricină avea grijă și de prisaca moșiei.

— Cum să se prăpădească ? răspunse el, mulțumit că Bogumil adusese vorba de slăbiciunea asta a lui. Le-am

lăsat eu destulă miere și poate că nici iarna n-o fi atît de grea. Urdinișul ăla de lîngă păr a roit slab. Oi veni eu o dată, cînd oi avea timp, să văz ce este. Bine-o mai duc acolo, musculițele taichii !

— În sat e zarvă mare, nu ?

— Apăi că nu-i de glumă, nici de rîs, e război. Tot omul plînge, se necăjește cînd e să plece la război. Și unde ? Hăt, la mama dracului, la capătul lumii. Cică pînă acolo drumul ține cîteva luni. De la noi pleacă cinci flăcăi.

Olczak tocmai se pregătea să se ducă el la barăci cu ordinele, dar Niechcic aprinse felinarul și-i spuse, dus pe gînduri :

— Merg și eu cu dumneata.

Nu știa de ce, dar simțea că într-un moment atît de greu trebuie să fie alături de oamenii lui. Porniră. Întunericul nopții se umezise. Lumina slabă a felinarului juca înaintea lor, scoțînd la iveală bulgări de noroi, care se rumeneau strălucind o clipă, ca să se piardă iarăși în beznă.

— La ce depărtări se duce războiul ăsta ! zise Bogumil. Și uite că răzbate pînă aici, la noi.

În poartă se ciocniră de cineva. Era Felicia, care-i anunță că femeile de la barăci mai că-și pierduseră mințile.

— Au dat buzna în sat, la Mielzacki, să cumpere pîine și cîrnați pentru ăi de pleacă. E o hărmălaie și un zbieret de-ți vine să crezi că s-au luat la păruială.

Cînd ieșiră în drum, o fetiță de-o șchioapă trecu în goană pe lîngă ei.

— Hei, unde-alergi așa ? strigă după ea Bogumil.

Se opriră-n loc. Copila se întîlnise se vede cu taică-su, căci o auziră văitîndu-se și plîngînd.

— Tăicuțuleee ! Matale mergi și nu știi că te-a luat la rezbel. Mama zice că te cheamă la moarte, tăicuțulee !...

— Asta-i Antka lui Luczak, zise Olczak.

Copila se văicărea de mama focului şi cineva cu voce groasă încerca s-o potolească :

— Ce spui tu, fetiţa tatii ? Cine ţi-a băgat în cap prostiile astea ? Care război ?

Cînd ajunse în dreptul lor, Bogumil ridică felinarul şi lumină obrazul lui Luczak. Apoi se adresă fetiţei :

— Nu mai plînge degeaba, fetiţo ! Tăicuţul tău nu pleacă la război. Numai cei cu foi roşii au primit ordine de chemare.

— Ordine de chemare ? întrebă Luczak, zăpăcit. Vin de la grajd şi nu ştiu nimic. Mama-i acasă ?

— Mama s-a repezit pînă la prăvălie să-ţi tîrguie de mîncare pentru drum.

— N-auzi, fată, că eu nu plec ? La ce s-o fi repezit muierea să-mi tîrguie de mîncare ? Iar o să ia pă datorie...

Dinspre barăci venea spre ei căruţaşul Banasiak, care-l aducea de obicei la Serbinów pe unchiul Daniel, pentru că avea caii cei mai blînzi.

— Dumneavoastră sînteţi, domnule ? O fi adevărat că ăi cu foi albastre...

— P-ăştia nu-i cheamă, se grăbi Bogumil să-i ia piatra de pe inimă. Numai ăi cu foi roşii trebuie să se prezinte la Kaliniec.

— Doamne mare ! strigă Luczak. Atunci să ştiţi că nici Klimecki nu scapă !

Andrzej, feciorul lui Klimecki, umbla în ultima vreme cu fata lui cea mai mare, Stacha, şi plănuiseră să facă nunta, lucru care lui Luczak îi convenea de minune, căci Stacha asta, după ce fusese în vorbă cu alde Adam şi Tyżyk, se bucura în sat de-o faimă atît de rea, încît nici nu mai visa s-o mărite.

— Las' că aşa cum se duce, se şi-ntoarce, zise Olczak. Doar nu i-o doborî pe toţi hapsîna moarte.

Pînă la moarte însă, Luczak se gîndea că în timpul ăsta, cît o lipsi flăcăul din sat, mare minune să nu se-ncurce Stacha cu altul. Cui o fi semănînd fata asta atît de nestăpînită în pofte, că-i plesneşte lui taică-său obrazul de ruşine în faţa oamenilor ?

Cînd ajunse acasă la Luczak, copiii ăi mici tăbărîră asupra părintelui lor, pentru că el le ținea loc de mamă. El se scula noaptea cînd plîngeau, iar cînd aveau nevoie de ceva, nu pe maică-sa o strigau, ci pe el.

Bogumil și Olczak se opriră în drum : dinspre sat, dintr-un loc mai tare luminat, venea mare larmă.

— E chiar lîngă prăvălia lui Mielzacki, zise vechilul. Dar de ce s-or fi sfădind ?

— Dacă s-aude larmă, trebuie să fie și muierea mea pe-acolo, zise Luczak, gătindu-se de plecare.

Satul se întindea de-a lungul drumului, dincolo de barăcile muncitorilor. Luczak le porunci copiilor să fie cuminți, iar el o luă cu domnul administrator și cu vătaful peste cîmp, spre Serbinów-ul Vechi. Tulpinile plantelor înghețate și gălbejite, cuiburile în care cartofii putreziseră de umezeală răsăreau ici, colo, o clipă, în lumina felinarului. În ciuda profețiilor lui Luczak, o întîlniră în drum pe grăsana lui de nevastă. Căra ceva greu și pășea agale, întovărășită de Klimecka. Se văicăreau una alteia, înțelegîndu-se de minune, fapt care avu darul să-i lase cu gura căscată pe Bogumil și pe vătaf, știut fiind că cele două femei n-aveau ochi să se vadă. De cînd copiii lor, Jendrek și Stacha, umblau împreună, nu era zi de la Dumnezeu în care să nu-și arunce lături în cap, ba uneori săreau chiar la bătaie. Bătrîna Klimecka se jurase pe ce-avea mai scump, că atît cît o trăi ea, n-o să-și lase băiatul să ia de nevastă o tîrcoață care s-a tăvălit cu cine vrei și nu vrei, iar Luczakowa striga că o să arunce cu apă clocotită drept între ochii lui Jendrek, dacă și-o bate joc de Stacha și n-o lua-o nevastă cu cununie.

Acum însă, sub lovitura soartei, uitaseră de răfuieli și-și plîngeau între ele amarul.

— Al dumitale cel puțin și-a trăit traiul, se tînguia Klimecka, da' băiețașu meu e ca o floricică sub tăișul coasei.

— Da' copiii ? C-au să-mi rămînă copiii mititei fără tată. Of, Doamne sfinte, of cerescule tată !

— Pe unde-mi umbli ? se repezi Luczak la nevastă-sa. Mai bine-ai vedea de mîncare şi-ai culca copiii. Că eu nu plec la nici un rezbel. Nu puteai s-aştepţi să ne dea de ştire domnu ?

— Wicuś, pentru Dumnezeu ! Care va să zică nu pleci ? Domnu e aici ? Mă rog dumneavoastră, o fi adevărat ? Aşa o fi ? Nu pleacă ? Slavă Domnului ! Fie-i numele lăudat !

— Deocamdată, nu pleacă, zise Niechcic.

— Poate că nu-l ia nici pe Jendrek al meu ? se bucură Klimecka.

— Ba pe Jendrek îl ia. Uite-aici ordinul de chemare, zise Bogumil, răsfoind hîrtiile la lumina felinarului.

Nevasta lui Luczak răcni, furioasă :

— Atunci de ce-oi fi tîrguit eu atîtea ? Cine m-a pus să risipesc banii ? Ba încă m-am mai şi luat la colţ cu ăilalţi ca să apuc şi eu cîte ceva.

— Cine-i de vină că eşti toantă ? De sărbători cu ce-ai să mai cumperi ?

— Bun e Dumnezeu, dar numai de unii are milă, că pe noi ne-a pedepsit cu foaie roşie, se văicărea Klimecka. Pe unde-o fi umblînd Jendrek ăsta ? Iacă, mîine pleacă şi nu poate sta cu maică-sa măcar în ajun ? Jendreek ! Stacha a pus gheara pe el, fie ea afurisită !

— Nu face gură şi nu afurisi ! O blestemi pe Stasia mea, dar acolo în Japonia...

Bogumil şi Olczak se opriră locului, pînă cînd glasurile femeilor se stinseră în întunericul nopţii. Apoi cei doi bărbaţi o luară spre sat, poticnindu-se printre brazde. Tocmai treceau pe lîngă desişul din marginea şanţului, cînd auziră şoapte, ca şi cum tufişurile prinseseră glas şi se văitau, singure în noapte :

— ...Jendruś, acolo, la rezbel, ştiu eu c-o să uiţi de mine, spunea un glas de femeie, podidit de plîns.

— Tu să fii cuminte, îi răspunse o voce de bărbat. Că nu puţine spun oamenii despre tine...

Din cealaltă parte, vîntul înghețat al nopții se luase la întrecere cu vocile răgușite ale celor care se străduiau în zadar să înfiripe o melodie.

S-a pornit războiul, hu ha ha!
Țaru-l tot ațiță, hu...

— Rachiul își face efectul, zise Niechcic. Totdeauna își fac rost de pe undeva, netrebnicii.

În fața prăvăliei lui Mielzacki, oamenii se strînseseră în grupuri de cîte doi, trei. La lumina chioară a geamului se vedea cîinele curții, lătrînd și zbătîndu-se în lanț. Prin ușa deschisă, se auzea cum femeile se sfădeau, care între ele, care cu negustorul.

Bogumil se împiedică de o sticlă spartă.

— Lua-l-ar naiba, mormăi el, ăsta scoate rachiu din pămînt, din iarbă verde.

Rachiul nu se vindea decît la magazinele monopolului de stat, și totuși în sat nu lipsea niciodată.

Intrară în prăvălie. Niechcic zări cîțiva oameni de pe moșie. Cînd dădură cu ochii de el, oamenii amuțiră, dar după o clipă deveniră parcă mai gălăgioși, ca și cum, supuși unei forțe din afară, nu le mai păsa nici de moșie, nici de simbrie. Bogumil intră în vorbă cu unul, cu altul. Se ciorovăiau, pentru că se topise marfa din prăvălie. Nevestele și rubedeniile rezerviștilor se aruncaseră, ca la asalt, asupra cîrnaților, pîinii aduse de la oraș și mahorcii, de parcă destinul taților, soților sau fraților lor în războiul acesta ar fi fost determinat, în primul rînd, de cantitatea de provizii cu care plecau la drum. Femeile de pe moșie aflaseră de la țărani că cei cu foi albastre nu primiseră deocamdată ordine de chemare și se mai potoliseră. Îi înconjurară pe Niechcic și Olczak, tot întrebîndu-i dacă nu cumva știau ei ce-o să se-ntîmple cu cei care scăpaseră. Scăpaseră de tot, sau, mîine-poimîine trebuiau să plece și ei? Una din cele două fete mai mari ale lui Klimecki, care se măritaseră cu frații Kałużny, își zvînta lacrimile pe care le plîngea de pomană, zicînd:

— Eu pe-al meu, orice-ar fi, tot nu l-aș lăsa să plece la rezbel. Și dacă s-ar vorbi așa toți din toate satele să nu se ducă, n-ar păți nimic. Că doar n-o să bage tot norodu-n pușcărie ! Cine le-ar mai munci cîmpul ?

— Ce te... ce te grozăvești așa ? ! se răsti la ea bărbat-su.

Cealaltă fată a lui Klimecki, măritată cu ălălalt Kalużny, nu părea prea încîntată că-i scăpase bărbatul de concentrare. Se uita pe furiș spre Olczak, care făcea pe niznaiul. Oamenii de la barăci începuseră să cam șoptească pe socoteala lor.

Bogumil, cînd îi văzu pe cei doi frați Kalużny, care semănau leit unul cu altul, avînd același păr bălai și aceleași chipuri tîmpe, cu ochii împăienjeniți de băutură, le porunci să se întoarcă fără întîrziere la grajd, pentru că acolo nu mai rămăsese decît Klimecki și n-ar fi de mirare ca, profitînd de forfota generală, hoții să șterpelească iar cîțiva cai, cum mai făcuseră.

— O să-i toropească somnul, zise el, îngrijorat, după ce-i văzu plecînd, și-or să doarmă duși pînă la judecata de apoi. Sînt beți turtă.

Prăvălia se goli. Doar pe o bancă, lîngă perete, moțăia bătrînul Kolański, tatăl lui Tomek „Piticul", mușteriu nelipsit la ora asta.

Bogumil privi rafturile goale, podeaua scăldată-n bere și intră în vorbă cu Mielzacki. Era un bărbat rumen, cu față rotundă, cu ochișori albaștri și vesel din fire. Negoțu-i mergea, așa că era veșnic mulțumit de viață. Sîsîia mereu vreun cîntec și lucrul ăsta îi intrase într-atît în obicei, încît și în timpul predicii oamenii erau nevoiți să-l înghiontească, oprindu-l să-și sîsîie melodia. Sta după tejghea și moșmondea în sertarul cu bani, în timp ce nevastă-sa, o femeie slăbănoagă, se tîra de colo colo, curățind de pe mese resturile de mezeluri și strîngînd sticlele de bere golite.

— Berea ca berea, zise Niechcic, bănuitor, dar, după cum umblă pe două cărări, văd că oamenii s-au adăpat azi și cu rachiu. Unii s-au amețit rău, mi-e teamă să nu

iasă vreun bucluc. Dac-ai avut rachiu, azi nu trebuia să-l pui în vînzare.

— Da' ce, azi am mai fost eu stăpîn aici ? se văită Mielzacki. Au dat buzna peste mine și, pînă să mă dezmeticesc, praful și pulberea s-a ales din mărfuri. Am avut și eu, acolo, oleacă de rachiu, așa pentru caz de boală. Au năvălit în casă și nu s-au lăsat pînă nu mi l-au smuls. Păi știți dumneavoastră cît am pierdut eu azi ? Pă puțin jumate din vînzare. Asta nu mai e negoț, e jaf curat !

Se văita, deși se vedea de la o poștă că era bucuros de năvala mușteriilor și de cîștig.

— De ce și-or fi pierdut oamenii ăștia capul ? se minuna el. Nu știau că sînt rezerviști ? Nu știau că e război între Rusia și Japonia ? Și nu știau, oare, că războiul nu-l duc muierile ?

— De, zise Niechcic, capul își are socotelile lui, dar vezi că inima îți dă ghes să trăiești, să te veselești.

Mielzacki putea trăncăni în voie, căci lui puțin îi păsa : avea numai fete și el era scutit de armată. Și cum se întîmplă întotdeauna cu oamenii puși la adăpost de primejdie, se arătă dintr-o dată adeptul înfocat al eroismului răsunător.

— Parcă vitejia asta, eroismul ostașului, își luă el avînt, folosind cuvinte învățate la oraș, cînd își făcuse ucenicia la un măcelar, e puțin lucru ? Cînd s-o întoarce unul din ăștia din război și-o începe, colea, să povestească ce-a făcut și ce-a dres, cum a pornit el la asalt, cum generalul, personal, a ținut să le mulțumească ostașilor, agățîndu-le, cu mîna lui, decorațiile pe piept, în timp ce fanfara cînta, să știți dumneavoastră că ăla, uite, cam pe-atîta o să crească în ochii tuturor. Ia să ne spună moș Kolan dacă-i rău la război, că doar s-a luptat cu turcii și-a căpătat crucea aia de pe urma căreia primește și azi trei ruble lunar din vistieria țarului.

Mielzacki se apucă să-i ajute neveste-si, sîsîind în legea lui :

...ta-ta război, hu ha !
...mhuu-hu !

Bătrînul Kolan nici nu tresări, ca și cum cuvintele negustorului nu i se adresau lui. Moțăia mai departe, sprijinindu-și mîinile pe un toiag gros, cioplit de el. Abia după o vreme, se întoarse spre tejghea cu fața lui neagră, acoperită parcă de un mărăciniș sur. Clătină îndelung din cap și mult mai tîrziu i se auzi glasul subțirel, ca un scîncet :

— Osebit o duc oamenii acolo. Uneori au de toate, alteori numa foame și frig. Și moartea le dă mereu tîrcoale... da, da. D-apăi și fără război, acasă e destulă sărăcie și parcă nu se ciopîrțesc între ei cînd își beau mințile ? Ba, se întîmplă să-și împlînte cuțitul unu-n altul și să dea și ortul popii.

— Omul poate să-și dea și viața, rosti Olczak, numai să știe, ca să zic așa, pentru ce și-o dă. Acum, de pildă, pentru ce ne-am încăierat cu japonezii ? A văzut careva dintre noi pe-aici picior de japonez ?

Olczak luă de la Bogumil ordinele de chemare care mai rămăseseră și porni spre barăci să le împartă, iar Bogumil se îndreptă spre casă. Pe drum se mai încrucișă cu două-trei mogîldețe omenești, care se clătinau pe picioare. Nimeni nu se culcase încă în sat. În fața porților, ici, colo, oamenii, strînși în grupuri, vorbeau uneori cu aprindere, alteori pe șoptite. Cînd auzeau pașii lui, tăceau și cercetau să vadă cine-i. Cînd ajunse la iaz, i se stinse felinarul și trebui să domolească pasul pînă se obișnui cu întunericul. O dată cu lumina felinarului se stinseră parcă mulți ani din viața lui și-i răsări în minte o scenă de mult uitată. Văzu cum, tot așa într-o noapte de iarnă, maică-sa îi pune în tolbă rufărie călduroasă, cum taică-său îndeasă traistele cu pîine, salam, băutură tare și cum pornesc pe urmă la drum spre tabăra răsculaților.

Se opri îndelung la această amintire, încercînd să-și dea seama în ce măsură evenimentele de acum se deosebesc sau se aseamănă cu întîmplările din seara aceea, dornic să tragă anumite concluzii. Dar nu izbuti, fiind nevoit să ia mereu seama pe unde merge, ca să nu rătăcească drumul prin întuneric, și amintirea se mistui fără

urmă. Privea țintă la iaz și se călăuzea după sălciile care foșneau și scîrțîiau lovite de vînt. Vuietul vîntului și scîrțîitul copacilor îl impresionau neplăcut. Parcă pierduse pentru totdeauna bucuria și dorul de viață, dezlănțuite în el în ultima vreme. Și nu atunci cînd se aflase în sat printre oamenii înspăimîntați, ci abia acum, cînd umbla singur, le simți necazul, ca și cum ar fi trebuit să plece și el o dată cu ei la război. Auzea în jur freamătul naturii, ecouri stranii aduse de vînt de undeva de departe parcă, poate din iad. I se năzărea că bubuie o fanfară și el pășește în tactul muzicii, în rînd cu soldații. O muzică înspăimîntătoare, ca un lătrat de cîine, care arunca oamenii unii împotriva altora, azi pentru o pricină, mîine pentru alta, hărțuindu-i necontenit, pînă cînd, nenorociții, ajungeau să se gîndească doar la mîncare și la mărșăluială. Mărșăluială spre victorie, înfrîngere, dezonoare sau moarte.

30

De Crăciun, în după-amiaza zilei cînd Barbara sosi cu copiii acasă, se dezlănțui o furtună cu fulgere și tunete, ca-n miezul verii, după care începu să ningă întețit. Era o toană a firii, dar oamenii ziceau că-i semn rău, prevestitor de nenorociri, și oftau cu gîndul la cei plecați în război.

Barbara sosi mai vioaie de data aceasta și încărcată de vești. Cea mai însemnată era că Janusz Ostrzeński fusese numit, în sfîrșit, medic al închisorii, post pentru care se zbătuse atîta maică-sa ; dar, de cum și-l luă în primire, descoperi abateri grave la economatul închisorii. Făcuse imediat raport despre toate astea, dar pentru că vinovații ieșiseră basma curată, își dăduse demisia.

— Ciudat mai e și băiatul ăsta, zise Barbara, cam lasă-mă să te las, dar în fond cu mult suflet.

Însă ultimele știri în legătură cu situația politică atîrnau mai mult în balanță. Peste tot, în oraș, nu se vorbea

decît de noua orientare politică a guvernului, care se bizuia pe încrederea deplină în societate, formulă lansată de prinţul Sviatopolk-Mirski. Fuseseră răspîndite manifeste în care se vorbea de nevoile păturilor largi ale poporului şi se făgăduia că vor fi supuse unei cercetări amănunţite. În legătură cu acest eveniment, Barbara se lansă în lungi cuvîntări, fie exprimîndu-şi propriile-i gînduri, fie repetînd ce auzise de la Ceglarski care o încînta. Bogumil rîdea de ea şi-i spunea că-i căzuse cu tronc.

— Ei, da, zicea ea, fără a lua seama la aluziile lui, deplina încredere în populaţie, asta da, zic şi eu politică! Ia să le dea oamenilor puţină libertate şi-o să vezi cum îşi suflecă mînecile şi s-apucă de treabă.

Dar o cuprinse pe loc teama că speranţele ei prea mari ar putea dăuna mersului atît de promiţător al evenimentelor.

— Oare poţi să-i crezi pe cuvînt? zise ea. Poţi să-i crezi cînd îţi făgăduiesc libertatea? Vorbe goale deocamdată. Nu mai sînt într-adevăr atît de bătăioşi ca înainte, dar asta pentru că au mîncat chelfăneală şi se tem de revoluţie. Cînd s-or mai întări puţin, se leapădă ei de toate vorbele astea mari şi te pomeneşti că se fac şi mai afurisiţi.

Sărbătorile însă, cu veselia lor, alungară aceste temeri şi speranţe. S-au veselit cu toţii, ascultînd colindătorii, înfruptîndu-se din bucate, împodobind pomul de Crăciun, şi cînd totul luă sfîrşit şi Barbara plecă cu copiii la oraş, sosi scrisoarea din Paris în legătură cu reclădirea barăcilor. Pe un ton rece, Daleniecki îşi arăta bucuria pentru grija pe care Bogumil o purta oamenilor de pe moşie, dar dacă totuşi scumpul domn Niechcic s-ar pune în situaţia lui şi ar cerceta mai amănunţit cursul evenimentelor politice, şi-ar da seama că vremurile nu sînt de loc favorabile pentru asemenea investiţii. Apoi, era şi el cam strîmtorat deocamdată pentru că, din pricina înfrîngerilor militare ale Rusiei, cursul acţiunilor franceze era în scădere. Reconstruirea barăcilor trebuia amînată pînă la ivirea unor împrejurări mai prielnice. Timpurile erau nesigure, grele

și situația se putea înrăutăți. Dacă într-adevăr oamenii stau claie peste grămadă, poate că n-ar fi rău ca cei cu familii numeroase să fie dați afară și-n locul lor să se angajeze zilieri, care costă mai mult, e drept, dar nu au nevoie de adăpost pe tot timpul anului. Serbinów-ul, datorită scumpului domn Niechcic, e într-o stare înfloritoare, așa că ar putea suporta, fără greutate, plusul de cheltuieli cerut de angajarea zilierilor.

La sfîrșitul scrisorii se putea citi, în *post-scriptum*: „Am aflat că în gubernia Kaliniec a început mobilizarea, așa că problema concedierii unei părți din argați poate că nu mai e actuală. Vă rog să-mi comunicați cîți oameni au fost luați sub arme și să chibzuiți ca cele cuvenite pentru întreținerea familiilor acestora să nu împovăreze prea mult veniturile moșiei."

Bogumil mototoli scrisoarea și o aruncă la coș, dar o luă înapoi, o netezi cu palma și-o mai citi o dată, sfădindu-se, în gînd, cu Daleniecki.

„Împrejurări, împrejurări! repeta el. Ce, omul trebuie să fie întotdeauna sclavul împrejurărilor? Dacă mi-am pus în gînd să fac o treabă, înseamnă c-o cer aceleași împrejurări și poate c-ar trebui să țină seama de ele chiar și un filfizon ca el, pripășit la Paris. Vremurile! Păi, nu scrii chiar dumneata că situația s-ar putea înrăutăți? Nu-ți dai seama că tocmai la asta m-am gîndit și eu? Că vreau să profit de ultimul moment în care se mai poate face ceva? Să aștept! Ce să aștept? Să se prăvălească barăcile în capul oamenilor?"

Și, așa cum i se întîmplă fiecăruia cînd dă de o împotrivire, nu se mai gîndea la drenarea iazurilor, ci numai și numai la chestiunea reclădirii barăcilor. Nu se dădu bătut, ci îi mai scrise o dată lui Daleniecki, în sensul celor gîndite, străduindu-se să fie cît mai convingător.

Dar cînd sosi răspunsul, Bogumil luă act, cu uimire, că moșierul se lega de o serie de chestiuni secundare, la care făcuse aluzie în scrisoarea lui, fără să-i scrie măcar un cuvînt despre reclădirea barăcilor. Bogumil era atît de furios, încît scoase din sertarul biroului fotografia lui

Daleniecki, pe care acesta i-o oferise mai demult, și o rupse în bucățele. „Așa se întîmplă, se gîndi el cu amărăciune, dacă ai stăpîn pe cap. Nici om de omenie n-ai dreptul să fii.“ Pe urmă îl cuprinse scîrba față de tot neamul omenesc din care făcea și el parte. „Dracu știe, se gîndea scos din fire, poate dac-aș fi stăpîn aici, aș ajunge să fiu și eu viclean ca Daleniecki. Averea-l strică pe om și cine are bani mulți se face nesimțitor, cu inimă de piatră.“

Totuși nu renunțase la planurile lui. Îi veneau mereu în minte noi argumente, care poate că l-ar clinti pe Daleniecki din convingerile lui și pe care avea de gînd să le aștearnă într-o a treia scrisoare. Pînă la urmă însă, renunță la scrisoare. „Se vede că osîrdia mea pentru treaba asta, se gîndea el, n-a fost decît un foc de paie, fără tărie, ca la orice om bătrîn.“ Se simțea apăsat și vlăguit sufletește, fără nici un chef de nimic. I se părea că izvorul din care sorbise putere în ultima vreme secase dintr-o dată. Ar fi dorit să-l aibă iarăși lîngă el și, fără să vrea, se-ntorcea cu gîndul la Ksawunia.

El, care atîta timp se mulțumise să trăiască din fărîmele vieții de fiecare zi și avusese destulă putere să creadă că în fărîmele astea poți afla un univers întreg, simțea acum că i s-a urît cu viața pe care-o ducea. Zilele i se păreau prea lungi, iar anii pe care-i mai avea de trăit prea scurți, căuta și parcă aștepta mereu ceva. Mai trecuse printr-o stare ca asta, în tinerețe, cuprins și atunci de o neliniște prostească, de gînduri nebunești, lipsite de sens. „E începutul sfîrșitului pesemne, îi trecu prin minte. Probabil că sfîrșitul vieții seamănă cu începutul ei, așa cum apusul soarelui se aseamănă cu răsăritul.“

Nu-l trăgea inima să facă nimic și se tîra de colo colo, stătea ore întregi în fața ferestrei, cu țigara în gură, cu mîinile în buzunare, legănîndu-se pe călcîie, cu mintea pustie. Dar ciudat. Clipele astea de liniște i se păreau a fi singura lui modalitate de viață, ca și cum n-ar fi fost în stare să înfrunte scurgerea lentă a timpului decît prin

această inerție. Cînd se apuca de lucru, totul îi părea zadarnic, gol, lipsit de-nțeles.

Într-o zi, cînd stătea tot așa în fața ferestrei, contopindu-și ființa cu înserarea vînătă, înzăpezită, Felicia năvăli în cameră, speriată.

— Vă rog, domnule, haideți pînă la Żarnecka. Nu știu ce-i cu ea, cred că-și dă sufletul.

Bogumil se trezi din lîncezeală și se grăbi s-o urmeze.

— A leșinat? întrebă pe drum. Și-a pierdut cunoștința?

— Nu știu. Horcăie, geme, ochii-i sticlesc, degetele i-s vinete.

Żarnecka avusese un atac de cord. I-au pus prișnițe cînd reci, cînd calde, și, fie că i-or fi făcut bine, fie că organismul a înfrînt singur răul, pînă la urmă și-a revenit în simțiri. Dar nici vorbă să se poată mișca, picioarele-i tremurau și, cum făcea un pas, își pierdea răsuflarea și începea să se înăbușe.

Bogumil trimise după doctorul Wettler, care constată o sclerozare a inimii. Găsi că starea bolnavei era foarte gravă și se miră că pînă atunci putuse să umble, întrebîndu-i dacă nu mai avusese crize de acest fel. Bogumil nu-și aducea aminte să mai fi avut, deși auzise uneori vorbindu-se prin casă că bătrîna se tot vaită. Acum însă, trăgeau cu toții speranța că, încetul cu încetul, se va înzdrăveni. Felicia, care știa mai multe în legătură cu ea, îi explica doctorului, după ce trecură în camera lui Bogumil:

— Se plîngea deseori că se înăbușă, că i se taie picioarele și c-o arde în coșul pieptului. Dar cum îi plăcea să tragă la măsea, noi credeam că de-aici îi vine.

Bineînțeles, doctorul o opri să mai bea, îi dădu să ia niște picături, sfătuind-o să stea în pat, să nu facă nici un efort, să mănînce lucruri ușoare.

Cu toate astea, a doua zi, Żarnecka se sculă din pat, dădu pe gît un pahar cu votcă și își găti varză cu slănină, susținînd că ei grăsimea îi face foarte bine. Avu din nou un atac, după care se simți atît de sleită de puteri, încît nici nu mai încercă să se ridice din pat. Bogumil și Felicia

pregătiră pentru ea fosta odaie a bunicii, perete-n perete cu cuptorul de pîine, acolo unde locuise, pe vremuri, și actuala doamnă Katelba.

Boala Żarneckăi nu aduse nici o tulburare în treburile casei. Acum, cînd Barbara plecase cu copiii la oraș, s-ar fi putut lipsi de serviciile ei, dar o țineau pentru că era prea bătrînă și i-ar fi fost greu să-și găsească vreun loc în altă parte. Felicia știa să gătească și-i servea de minune pe Bogumil și pe Olczak, mai ales că pretențiile lor nu erau prea mari.

Bogumil și Felicia o îngrijeau cu rîndul pe Żarnecka, aplicînd indicațiile medicului cînd boala se înrăutățea. Bogumil nu-și ascundea bucuria, văzînd cît de bine se descurcă Felicia; întotdeauna îi sălta inima cînd cineva muncea cu rîvnă și pricepere. Iar cînd Felicia îndrepta perna la căpătîiul Żarneckăi, sau îi dădea vreo doctorie, i se părea că nu Żarnecka, ci el primește îngrijirile ei, ca și cum el ar fi fost atins de boală. Se mai însenină întrucîtva și, de cîte ori se întorcea acasă de la cîmp, se grăbea să treacă pe la Żarnecka; își făcuse din asta o datorie și întotdeauna dădea acolo peste Felicia.

După o săptămînă, starea bolnavei se amelioră. Primejdia unui atac de inimă trecuse, așa că ar fi putut s-o lase fără teamă singură, mai ales că mai toată ziua dormea sau îngîna rugi.

Bogumil se obișnuise să treacă sau pe la bolnavă, sau pe la bucătărie, sau să bată în ușa camerei de serviciu, întrebînd ce mai face bolnava. Rămînea deseori mai mult decît trebuia, se așeza pe lădița bătrînei Żarnecka, fuma o țigară și încerca să înnoade vorba cu Felicia. Ea însă nu se prea arăta bucuroasă, ba începuse chiar să-l ocolească. Bogumil se mira singur că acum el umblă să-i intre-n voie, deși înainte fata se arăta încîntată de cîte ori îl vedea, că doar nu fusese orb să nu-și dea seama. Și domnișoara Ksawunia îi spusese că Felicia ține la el. Simțise și el lucrul ăsta, fără să vrea, numai că nu voia să-l ia în considerație. Acum însă, cînd Felicia începuse să-l ocolească,

i se părea că fusese deposedat de un lucru care i se cuvenea și căruia îi ducea lipsa.

Într-o seară, Felicia se arătă mai vorbăreață și-i povesti, ca unei rude apropiate, toată viața ei. Unele amănunte i se păreau cunoscute lui Bogumil, probabil că i le spusese nevastă-sa, care își petrecuse mai mult timp decît el în tovărășia fetei.

Felicia începuse să-și cîștige singură viața din fragedă copilărie. Părinții ei, țărani din ținutul Kielce, stăpîniseră, mare și lat, o jumătate de pogon. Părinții-i muriseră cînd ea era de-o șchioapă, frații plecaseră care-ncotro și-și găsiseră de lucru, iar copila, abia în vîrstă de șapte ani, intrase slujnică și gîscăriță. Toată ziua păștea gîștele pe cîmp ; timp de joacă nu-i rămînea niciodată, pentru că stăpînii o puneau mereu să robotească. Mai tîrziu, și-a găsit niște stăpîni care s-au milostivit s-o dea la școală. Frații ei s-au apucat să vîndă casa și fîșia de pămînt. Felicia îi povesti cu de-amănuntul cum învîrtiseră lucrurile ca pînă la urmă ea să nu capete nimic din moștenire.

Dar se făcuse tîrziu : trebuia să pregătească cina. Așa că trecură în bucătărie. Ea rupea vreascuri pentru foc, iar Niechcic se uita și asculta. Flăcările focului pîlpîiau, roșii, se auzeau prin perete tusea și gemetele Żarneckăi și prin geamul ferestrei se zărea noaptea neagră de-afară. Pisica torcea pe prichiciul sobei, întinzîndu-și din cînd în cînd ba o lăbuță, ba alta, iar Felicia își depăna povestea vieții.

Cînd împlinise șaisprezece ani, plecase cu mai mulți în Prusia. O dusese cînd rău, cînd bine, încercase de toate.

— Dar îmi plăcea, zise ea, zîmbind amintirilor, să văd locuri noi, oameni noi. Nu mi-era frică de oameni, mă duceam peste tot, chiar și între străini, căci eram curioasă să văd cum trăiesc. De multe ori, străinul e mai bun la suflet ca unul de-al tău. Am îndurat multe. Am fost năpăstuită și batjocorită, că eu nu vedeam decît partea bună a lucrurilor, dar ele se întorceau împotriva mea. Cei care se arătaseră gata să-mi dea o mînă de ajutor la început se dovedeau apoi că-și urmăriseră numai interesele. Și nu știu cum se făcea că tocmai la cîinii ăștia mă uitam,

proasta de mine, ca la niște sfinți. Așa c-a trebuit mereu să mă zbat pentru fiecare bucătură în viața asta. M-am învățat ! clătină din cap cu tristețe. I se curmă glasul și-și șterse lacrimile.

Viața ei nu se deosebea cu nimic de viața altor fete sărmane, dar lui Bogumil i se păru deosebită, plină de demnitate și într-un fel foarte asemănătoare cu a lui.

— Ești o fată curajoasă, zise el. Spui că te-au batjocorit, dar ferice fi-va cel ce-o să aibă prunci cu tine.

Trecînd spre dulap să ia slănina, ea se opri în fața lui Bogumil și, pigulindu-i o ață de pe mîneca hainei, rosti cu ochii în pămînt :

— A fost unul. Am avut, se corectă ea, un copil cu ăl de m-a batjocorit cel mai rău. N-a fost nimeni fericit din asta. L-am pierdut.

— A murit ?

— A murit. Acu, urmă ea și se trase la o parte, de vreo trei, ba nu, de patru ani, știu că în afară de vreo bucurie cu cine s-o nimeri și pe care nu mi-o doresc, cu mine nimeni n-o să fie fericit și nici eu cu nimeni.

— De ce ? De unde știi, încercă el să glumească, dar îi tresăriră doar buzele, fără zîmbet.

— Că, zise ea, răsuflînd greu, mi-a plăcut unul care-i prea sus pentru mine, și apoi...

— Apoi...

— ...nici nu vrea să se uite la mine și, chiar de-ar vrea, n-ar putea.

Bogumil își simți inima zvîcnind.

— Dacă nu poate, zise el, e mai rău pentru el, dar dacă nu vrea, tare prost trebuie să fie să-și întoarcă ochii de la pîinea de grîu. Așa să-i spui din partea mea.

— Și-apoi, turui ea, încurajată și îndîrjită, îi fug ochii după domnișoare, d-alea care umblă călare și cîntă pe franțuzește.

— Măi să fie... mormăi Bogumil, încurcat și fericit.

Felicia se burzului pe neașteptate.

— Da' ce tot îndrug eu ? țipă ea. Vorbe fără rost ! Duceți-vă în casă, domnule !

Era mînioasă și a doua zi la fel de neîmblînzită, dar Bogumil știa acum ce știa, nu-și mai făcea gînduri ; furia Feliciei îl bucura ca norii aducători de ploaie pe timp de secetă.

Nu că i-ar fi plăcut, ca altora, să se țină după femeile astea simple, deși în tinerețe nu prea alegea ; dar pe vremea aceea ducea și el viața unui om simplu, n-o întîlnise încă pe Barbara și nu-și simțise încă sufletul copleșit de dragoste pentru femeia asta, pe lîngă care numai un prost, un nepriceput sau un ușuratec ar fi putut trece fără să se îndrăgostească. Acum însă, fie că aici, la țară, viața lui își reluase vechiul făgaș, fie din alte pricini, Felicia, care pînă la urmă nu era decît o slujnică, nu i se părea de loc o femeie de rînd. Nici măcar ca înfățișare. Plinuță, dar pietroasă, voinică și admirabil proporționată, avea fruntea mare și fața lătăreață, cu trăsături cam grosolane. Dar mersul, chipul, întreaga ei făptură te făcea să crezi că ai de a face cu o doamnă, fără a mai vorbi de farmecul ochilor scînteietori și de zîmbetul ei gingaș, îmbietor. Cîteodată, Bogumil o asemuia pe Felicia cu o doamnă din lumea mare, o contesă se pare, pe care o văzuse demult, în copilărie. N-o fi fost nici contesa o frumusețe, dar și-amintea că toți se-ndrăgostiseră nebunește de ea și chiar el, un băiețandru pe atunci, căzuse în mrejele farmecului ei.

Iată ce-i trecea prin minte, fără a-și da seama că, de fapt, propria lui dorință îi găsea Feliciei mereu noi însușiri, demne de cele mai rafinate gusturi. Se trezi din visare, zicîndu-și că în nici un caz o asemenea legătură n-ar fi putut dura : doar avea copii și, orice s-ar întîmpla cu el, n-ar fi în stare să renunțe niciodată la Basia. Atunci n-ar fi mai bine să se stăpînească ? Dar ispita, ca o felină cu blană moale, se furișa în el, șoptindu-i :

„Cum să te stăpînești dacă îi ești drag ? Dacă nu i-ai fi fost, poate nici nu ți-ar fi trecut prin minte să te uiți la fata asta de la țară care, pe lîngă toate, îți mai e și slujnică."

Gîndul ăsta îl necăjea cel mai mult. Curînd se risipi şi el. Şi ce dacă-i era slujnică şi primea simbrie de la el? Ce importanţă are? Şi aşa cum se şterseseră celelalte deosebiri dintre ei pieri şi această piedică, doborîtă de chemarea puternică şi nestăvilită a patimii oarbe.

„Dacă ţine la mine, aşa bătrîn cum sînt, îşi da singur curaj, atunci se chinuieşte şi se zbuciumă. De ce să se chinuiască o femeie din pricina mea? Destul că s-a-ntîmplat o dată..."

Îşi aminti de Ksawunia şi se cutremură că-i întinează amintirea, căci dacă pentru fata asta nutrise o dragoste curată, cu atît mai mult acum...

Acum însă, era atît de stăpînit de patimă, încît îşi răspunse tot el, cu cinism: „Las' că şi ailaltă ar fi preferat o dragoste mai puţin curată. Oricum... era un copil, pe cîtă vreme Felicia e o femeie în toată firea, ştie ce face. Şi iată, se chinuieşte..."

Adevărat că pînă atunci nu-i prea păsase de chinul Feliciei şi nu se gîndise niciodată că pentru ea ar fi de nesuportat. Se întîmplă ca slujnicelor să le fie drag de stăpîn şi dacă nu iese nimic, nu pier ele dintr-asta. Dimpotrivă, mai mult rău trag atunci cînd cad în păcat. Felicia nu fusese o sfîntă şi nu se uscase de dor şi de aşteptare numai pentru că ţinea la el. Nu prea luase seama, nu ştia bine ce se-ntîmplase cu ea, dar ştia că-i dăduse tîrcoale şi ventrilogul ăla de Aleksander, lacheu la Pamientów. De la un timp, nu-l mai văzuse, poate-l alungase ea, sau poate se săturase el.

Gîndurile astea îl îmboldeau mereu, îi turnau în suflet teamă şi gelozie, dîndu-i ghes să treacă la faptă.

Măcar dacă Felicia l-ar ajuta, dacă i-ar înlesni începutul... dar ea trecea pe lîngă el mereu cu ochii-n pămînt şi se ţinea la distanţă, mereu şovăind, mereu cufundată în gînduri. Asta-l îndîrji şi mai mult şi, voind să afle ce anume gînduri o frămîntă, poate teama de sarcină, sau faptul că nu mai e tînăr, sau remuşcările de care nici el nu era scutit, începu primul vorba cu ea. Ar fi vrut s-o facă să înţeleagă că el avea anumite datorii de împlinit şi că

ar fi mai bine poate ca ea să-și vadă de treabă, dar, cînd deschise gura, începu să-i spună că el e un om bătrîn și că bătrînețea nu poate fi pe placul unei femei tinere. Nemaiputîndu-se stăpîni, Felicia îi dădu atunci să-nțeleagă ce foc ardea în inima ei, spunînd, într-o doară :

— Cîteodată, deși știi bine că cineva n-o să-ți țină prea mult de cald, inima ți-e atît de plină, încît îți zici : fie măcar o zi, o săptămînă sau o lună cu el decît toată viața cu altul.

Vedeau amîndoi că, orice ar fi făcut, mergeau spre același deznodămînt.

Deși Bogumil mai lupta cu gîndurile, simțea că bătălia-i pierdută. La cincizeci și șase de ani se-ntîmplă, uneori, să fii tot atît de pornit și de nechibzuit în faptele tale ca și la șaisprezece.

Partea a doua

1

În ianuarie nimeni nu mai vorbea la Kaliniec de încrederea guvernului în societate. Această lozincă s-a perimat, iar ministrul care o lansase a căzut în dizgrație. În schimb, toată lumea vorbea de încercarea de atentat asupra țarului, care se întîmplase de sărbătoarea Bobotezei, și de masacrul mulțimii în fața Palatului de iarnă din Petersburg. „Între țar și popoarele supuse lui se-ntinde o mare de sînge", se spunea în Rusia, la Varșovia, pretutindeni în lume, și se repeta la Kaliniec. Revoluția nu mai amenința de la distanță, era aici, gata să se dezlănțuie și, într-o bună zi, Julka aduse din tîrg vestea că se pun la cale greve în oraș.

— Nu crezi c-ar trebui să ne facem mai multe provizii ? o întrebau cîte unii pe Barbara. Dacă încep grevele, se vor închide cu siguranță magazinele.

Barbara însă aștepta numai bine de la revoluție și nu voia să adune provizii ca să aibă din ce se înfrupta, atunci cînd alții își vor jertfi pentru ea, poate, nu numai pîinea cea de toate zilele, ci chiar și viața.

— De ce-aș cumpăra ? își dădu singură răspuns. Ca să mi se strice alimentele în cămară, în timp ce atîția n-au să aibă ce pune în gură ? Făină și crupe mai avem, n-o să murim de foame. Încolo, fie ce-o fi !

Și începu să-și facă tot felul de gînduri în legătură cu viitorul apropiat, pe care le împărtășea mai ales Julkăi, căci copiii erau ocupați cu ale lor.

După întoarcerea din vacanța de sărbători, Agnieszka se mustra adesea că prin purtarea ei își necăjise părinții

pînă acolo că ajunseseră la ceartă. Nu putea suporta să vadă pe cineva suferind din pricina ei. Acum însă sentimentul de vină față de părinții ei o supăra și mai mult, pentru că, deși își da seama că e o nenorocire să urmeze liceul, nu voia totuși să renunțe la el. Îi venea greu să lupte și să se împotrivească oamenilor, dar considera ca o dovadă de forță sufletească faptul de a rămîne ea însăși atunci cînd alții voiau s-o împingă pe o cale străină firii ei. Fără să creadă că părinții ar putea s-o înțeleagă pe deplin, le spuse totuși ceva de felul ăsta, așa că problema retragerii ei din școală se amînă deocamdată. Acum, Agnieszka încercă să se apropie mai mult de colegele ei, și una din ele, pe nume Wladka Dunin o atrase într-un cerc patriotic secret. Agnieszka, doritoare de a se deprinde cu mediul în care trebuia să trăiască, socotea această tardivă dovadă de încredere din partea colegelor o evidențiere și aproape o favoare. E drept că prima ședință a acelui cerc secret o dezamăgise. Fetele învățau acolo istoria Poloniei dintr-un biet manual popular și citeau cărți de literatură pe care ea le știa aproape pe dinafară. Era plicticos, dar dintr-un anumit punct de vedere și atrăgător. Agnieszka își zise că ar putea totuși găsi aici un cîmp de activitate și de inițiativă. De ce adică ea, deși ultima dintre inițiați, n-ar aduce o nouă orientare în viața cercului? Așa cum se întîmplă de obicei, chiar de la vîrsta asta, omul rîvnește să intre în rîndul lumii, să fie legat de alții prin preocupări comune și să se remarce ca cineva de neînlocuit, unic. Hotărî ca la ședința următoare să aducă operele lui Wyspiański, pe care le cunoștea de la lecțiile particulare de literatură ale domnișoarei Zmijewiczówna. Se gîndea să le citească, să le interpreteze și să trezească astfel entuziasmul colegelor sale.

Însă înainte de a avea loc ședința următoare, aceeași Wladka Dunin, care o introdusese pe Niechcicówna în cerc, îi șopti într-o dimineață înainte de începerea cursurilor:

— Nu scoate cărțile din geantă. Astăzi punem capăt școlii. Da, da, îi explică ea, văzînd privirea mirată:

Agnieszkăi. Am hotărît să facem grevă. Ai să vezi. Lecţiile n-au să se ţină pînă la sfîrşit.

Agnieszka ascultă tulburată. Asta nu se hotărîse la cerc. Exista deci, mai sus, altă organizaţie secretă în care ea nu fusese admisă. Se ruşină, amintindu-şi de iluziile ei de a juca un rol de frunte în cercul lor. Dar oricum, fusese anunţată dinainte de ceea ce urma să se întîmple. Deci nu era complet lăsată deoparte şi chiar numai asta o bucura.

Orele începură cu lecţia de limba franceză. În clasă domnea o linişte lîncedă, somnolentă, subliniată de vocea celui care dicta tema exerciţiilor pentru acasă. Agnieszka nu putea să-şi concentreze atenţia, inima-i bătea tare, stătea cu mîna pe curelele în care erau prinse cărţile, ca pe o armă gata de-a fi folosită. Recreaţia se scurse fără să se întîmple nimic deosebit. Intră în clasă profesorul de rusă, un uriaş blond, gras. Se opri, ca de obicei, lîngă catedră şi, punîndu-şi mîinile scurte la spate, chemă la tablă pe una din eleve. Cînd fata, slabă, palidă, într-o rochie foarte uzată, începu să citească timid textul pregătit din Karamzin, grăsunul uriaş se sprijini mai bine pe picioare şi, dîndu-şi capul stacojiu pe spate, îşi încordă auzul, aţintindu-şi privirea pe perete, deasupra băncilor. Apoi înălţă capul, îşi încruntă sprîncenele, pironi tavanul, clipind iute din ochii tulburi, apoşi, cu gene albe, de parcă s-ar fi străduit cu greu să asculte ceva care nu-i făcea de loc plăcere. Cînd lectura ajunse la sfîrşit, nu întoarse, ci parcă îşi aruncă capul voluminos spre eleva speriată şi, închizînd ochii, spuse încetişor :

— *A vî, gaspaja Swiontek, izvoltie polucişe citati. Udarenişka to u vas uh kak skviernîi. Nu, sadities,* adăugă cu o blîndeţe ameninţătoare. *Budiet s vas. Razkazîvati nie stoit.* [1]

Se aplecă peste catalog, iar fetele întinseră gîturile, străduindu-se după mişcarea mîinii să ghicească ce notă

[1] Domnişoară Swiontek, ce-ar fi să citeşti mai ca lumea ? Pui accentele ana-noda. Ei, stai jos. Ajunge ! Nu mai are rost să-mi povesteşti ce-ai citit. (În l. rusă, fonetic.)

scrie. Pe urmă, fu chemată una din rusoaice. Privea galeș la profesor și el îi răspundea, arătîndu-și mulțumirea, printr-un gest pe care Agnieszka îl calificase — „a da din coadă". Supraveghetoarea clasei, bățoasă, pe fața căreia nu se putea citi niciodată ce anume simte, stătea nemișcată, dar fără a scăpa din ochi pe nici una dintre eleve.

Deodată, în adîncul clădirii, bufni o ușă, trezind un lung ecou în sala de recreație învecinată cu clasa. Apoi se auzi o rumoare neclară, o mulțime de pași alergînd pe scări, de parcă ar fi început pauza mai devreme. Totul ieși brusc din normal, într-o clipă — așa cum veghea se preschimbă în somn. Ușa clasei se deschise violent și zvîcni înapoi, fie împinsă, fie din cauza forței cu care fusese deschisă. Răsună zăngănit de sticlă spartă și se auziră țipete. Fetele se ridicară din bănci. Profesorul se-nroși mai tare la față și se așeză, fără noimă, pe treptele podiumului. Supraveghetoarea clasei, de la masa ei, repeta :

— *Nie bezpakoites, gaspada. Nie bezpakoites !* [1]

Cineva strigă cu glas subțire :

— *Spasaites ! Radi Boga ! Nas ubiut !* [2]

Altcineva începu să plîngă isteric.

După o clipă, Agnieszka își dădu seama că se află în sala de alături, împinsă din toate părțile de o mulțime de băieți în tunici cenușii, cu șepcile date pe ceafă. Se îmbulzeau, înfierbîntați, strigînd :

— Jos cu școala moscovită ! Jos ! Joos !

Agnieszka auzea, nu cu urechile în care bîzîia ceva subțirel, ci cu toată ființa ei. Parcă striga și ea, dar nu-și auzea vocea, simțea doar o apăsare în piept și uscăciune în gura deschisă. Pe stradă, luă seama că n-are nici pălăria și nici cărțile prinse-n curele. Avea paltonul pe ea, dar nu-și aducea aminte cînd și-l pusese. Cînd se opri o clipă, simți că-i cade ceva umed și greu pe creștet : n-o durea, doar ceva apos i se scurgea pe față. Cădea zăpada de pe acoperișuri. Era dezgheț și de peste tot curgeau șuvoaie de apă, sclipind ca aurul în soare. Strălucirea zilei umede,

[1] Nu vă alarmați, domnilor ! Nu vă alarmați ! (În l. rusă, fonetic.)

[2] Salvați-vă ! Pentru Dumnezeu ! Or să ne omoare ! (În l. rusă, fonetic.)

plină de mirosul zăpezii topite, îi împăienjenea ochii. Se uită în jur, dar nu mai văzu pe nimeni cunoscut. Elevi și eleve alergau, se împiedicau și strigau fără oprire. Stropi mari de noroi îi săriră pe mînă. Cineva strigă, chiar lîngă urechea ei :

— ...Nu ! La liceul real !

Trecu pe lîngă ea un puști cu șapca în mînă. Se străduia să deslușească literele de metal ale liceului. Încetini pasul, cineva îl lovi din mers, scăpă șapca, o ridică de jos plină de noroi și goni mai departe, strigînd.

— Mai repede, mai repede ! auzi lîngă ea o voce cunoscută și Wladka Dunin o apucă de mînă. Mai repede ! strigă ea. Vine armata !

Agnieszka o luă la fugă după ea, țipînd. În cele din urmă, i se tăie răsuflarea. Se opri și sări la o parte din fața unui cal înhămat la o trăsură, care se sperie și se ridică în două picioare. Vizitiul încerca să-l liniștească și să cotească pe o stradă laterală. Agnieszka se uită în spate și nu mai văzu elevi, ci o mulțime de siluete cenușii, deasupra cărora se zbătea un drapel mic, roșu. Mulțimea cînta :

Peste tronuri saltă al nostru drapel
Mînia poporului aduce cu el...

O apucă din nou la fugă să-i ajungă pe ai ei. După o clipă, îi străluci în fața ochilor rîul, sub tălpi răsună podul de fier. Străbătuseră aproape tot orașul și ajunseseră în piața mare din fața noii clădiri a liceului real. Agnieszka se strecură pe lîngă o femeie cu un coș în mînă, care strigă după ea :

— Domnișoară, domnișoară ! Ce s-a întîmplat ?

Tinerii pătrunseseră, aproape toți, înăuntrul clădirii. Agnieszka alergă la o fereastră de la parter, unde era clasa lui Tomaszek. În aceeași clipă, fereastra se deschise, un elev sări cu tunica și cu șapca la subsuoară, se ciocni de Agnieszka, îi strigă, drept în față :

— Trăiască școala poloneză ! și o luă la fugă.

Agnieszka cercetă clasa în care se îmbulzeau, speriați, elevii cei mici. Îl zări pe Tomaszek alb ca varul, gata să plîngă.

— Tomaszek ! strigă ea. Nu te teme ! Vino-ncoace !

Băiatul se repezi spre ea cu mîinile întinse.

— Acolo e bătaie, strigă el. Ce s-a întîmplat ? Acolo e bătaie !

— Prostule ! Nu e nici o bătaie ! Îmbracă-te și hai ! O să avem școală poloneză ! Hai repede, că mămica trebuie să fie tare speriată.

Porniră în grabă spre Raciborskie Przedmieście. Mulțimea se liniștise și începuse să se risipească. Un detașament de dragoni călări venea încet spre ei. Asta-i tulbură puțin, așa că încetară să mai discute. Dragonii mergeau la pas, uitîndu-se în jur. Unul din cai se răsuci, se înfipse pe picioarele de dinapoi și strică rîndul. Soldatul înjura de mama focului și-l lovea, smucind hățurile.

Vestea despre izbucnirea grevei elevilor se răspîndi cu iuțeala fulgerului în oraș și Michalina Ostrzeńska îl trimise pe Bazyli, omul de serviciu de la magazin, să ducă știrea în Raciborskie Przedmieście.

Barbara umbla prin casă încoace și încolo, privea pe fereastră și nu știa ce să facă. Să aștepte sau să se ducă după copii ? Dar unde să-i caute ?

Din fericire, copiii nu se lăsară mult așteptați. Cînd îi auzi în antreu, se liniști dintr-o dată și le ieși înainte.

— Ei, îi întrebă ca și cum s-ar fi întors de la un prînz pe iarbă verde. Cum a fost ?

— Mămico... Nu mai e... nu mai e... Agnieszka nu putea spune mai mult. Plîngînd, se sărută și se îmbrățișă cu maică-sa.

După ce-și povestiră evenimentele prin care trecuseră și după ce băură ceaiul, plecară toți trei la doamna Wenorden, după Emilka.

Barbara tremura pentru ea, căci, cînd era vorba de copilul ăsta, se temea chiar și de primejdii care n-aveau cum s-o amenințe.

În oraș se restabilise ordinea.

2

Bogumil, aflînd de greva şcolară şi de tulburările din oraş, porunci vizitiului să umple un coş cu provizii din cămară şi plecă la Kaliniec, fără să mai aştepte duminica. Pe drum, se mustră, întristat că nu se învrednicise să-şi vadă familia toată luna ianuarie. Se simţea vinovat ca şi cum traiul pe care-l ducea la ţară de unul singur ar fi avut vreo legătură cu desfăşurarea evenimentelor. Era neliniştit şi mirat totodată, căci nu s-ar fi aşteptat în ruptul capului ca tulburările să înceapă la Kaliniec, tocmai acolo unde se aflau copiii lui. Abia cînd intră în oraş şi văzu că magazinele sînt deschise şi că pe străzi domneşte forfota obişnuită — se mai linişti. Cînd urca scara, se potolise de-a binelea şi era mult mai sigur pe el decît fusese anul trecut în timpul istoriei cu Ksawunia. Ba chiar deosebit de bucuros de tot ce-l întîmpina şi plin de căldură pentru toţi ai lui, cum nu mai fusese de mult. „Cred că nu fac nimic rău, se gîndea el, de vreme ce mă simt cu sufletu-mpăcat."

— Ei, v-aţi speriat tare ? întrebă, intrînd.

— Da' de unde ! strigă Barbara. De ce ne-am speria ? Ce, nu sîntem în ţara noastră, nu ne cerem drepturile noastre ? Altcineva o să tremure, dragul meu !

— Am adus provizii, zise Bogumil, văzînd că Barbara cercetează conţinutul coşului. M-am temut că poate n-aveţi ce mînca. Dar ca să vă spun adevărul adevărat, am venit să vă iau cu mine.

— Tocmai acum, cînd aici se petrec asemenea lucruri, să plecăm ? se revoltă Barbara.

Ca niciodată, de data asta, nici copiii nu se arătară bucuroşi că au ocazia să plece la Serbinów.

Ascultîndu-le povestirile dezordonate despre greve, demonstraţii şi adunări, despre devastarea magazinelor monopolului de stat, Bogumil se simţea încîntat de liniştea care-i domnea în suflet.

Poate că faptele, bune sau rele, o dată înfăptuite, aduc liniştea asta, sau poate dezlănţuirea evenimentelor de

interes general slăbea importanța simțămintelor intime. Simțea doar atît : că acum n-avea dreptul să judece aspru pe nimeni și nimic. La drept vorbind, părăsirea școlii de către copii lui nu-i prea plăcea. Cine-a mai auzit ca niște copii să se apuce de lucruri care-i duc la pierzanie chiar și pe oamenii mari ? Îndrăzni să spună ceva în acest sens, dar Barbara i-o tăie scurt :

— Dragul meu, dacă cei care-ar trebui să lupte stau cu mîinile încrucișate, atunci lasă-i pe alții să se miște în locul lor. Fie ei și copii. Nici eu nu spun că e bine așa, dar ce să-i faci !

— Dar Boleslaw Krzywousty ? interveni Agnieszka. N-a plecat să lupte-n război cînd avea zece ani ? Și cînd avea vîrsta mea primise învestitura de cavaler.

— Ce știm noi de timpurile apuse ? zîmbi Bogumil și se gîndi că Agnieszka nu trebuia să caute un exemplu atît de departe, de vreme ce-l avea pe el în fața ochilor. Doar și el se dusese de copil să se lupte, îndurase prigoana și fusese rănit.

— Și acum ce-ai să faci tu, cavalere ? întrebă el, dezarmat.

— Eu ? „Mă întorc în Liban, acasă"... declamă Agnieszka.

Barbara îl lămuri că la doamna Wenorden se organizaseră, în taină, cursuri pentru elevele de clasa a cincea, care părăsiseră liceul rus. Doamna Wenorden făgăduise s-o primească pe Agnieszka cu jumătate de taxă, iar de la toamnă n-aveau altceva de făcut decît s-o trimită la Varșovia. În privința lui Tomaszek, problema era mult mai simplă. La Kaliniec se închegase mai demult o Asociație, care avea drept scop să înființeze o școală de comerț pentru băieți. Datorită intervenției domnului Ceglarski, se obținuse de la Petersburg aprobarea, dar Asociația se cam lăsase pe tînjală pentru că mergea greu cu strîngerea fondurilor necesare. Greva o trezise din amorțeală. Pentru o mulțime de părinți se simțea nevoia întemeierii acestei școli, drept care se ținuseră două adunări în legătură cu asta și pînă la urmă se obținuseră credite la băncile locale.

După sărbătorile Paştelui, şcoala de comerţ urma să-şi înceapă cursurile provizoriu, iar pînă atunci Tomaszek urma să fie instruit de un preceptor foarte ieftin, fiul unui cizmar, pe care-l descoperise Julka.

Începură să socotească cît au să coste toate astea şi ce anume cheltuieli ar trebui reduse pentru a putea face faţă împrejurărilor.

— În orice caz, o să mai rămînem în oraş pînă la vară, hotărî Barbara, chiar de s-ar întoarce totul pe dos.

Nu s-a întors totul pe dos, dar tulburările din oraş au mai continuat o vreme. Veniră veşti şi de la Varşovia despre unele evenimente, care depăşeau în amploare tot ce se petrecuse la Kaliniec, despre mitinguri, salve de foc, închiderea Universităţii şi a şcolilor de stat în toată ţara. După declararea stării excepţionale, tulburările se mai liniştiseră, dar viaţa ieşise din matca ei dinainte. Muncitorii se puseseră în grevă aproape în toate fabricile, cerînd mărirea salariilor şi reducerea orelor de muncă, aşa că şomerii voluntari veneau acum să sporească numărul celor care şomau de nevoie. Această fierbere şi nemulţumire generală convenea firii Barbarei, căci ea se simţea astfel mai puţin singură în sentimentul care-o apăsa în permanenţă c-ar fi ocolită şi neluată în seamă de omenirea întreagă. Aştepta zi de zi veşti despre vreo nouă mişcare, iar cînd nu se întîmpla nimic se simţea înşelată şi-i pierea pofta de viaţă.

Într-o duminică din martie, soţii Niechcic se duseră cu Agnisia la familia Ostrzeński, la un ceai organizat cu ocazia proiectatei plecări a lui Janusz. După scandalul de la economatul închisorii, Janusz refuzase să practice medicina ca medic particular în casa părinţilor săi. N-avea destui bani să-şi deschidă un cabinet propriu, iar cînd maică-sa şi frate-său, Anzelm, voiră să-l ajute, nu primi, chipurile din mîndrie, dar, de fapt, pentru că începuse să se scîrbească de meseria de medic. Trebuia să te gîndeşti mereu la alţii, iar el avea destule necazuri personale. Se hotărî, aşadar, să plece la Varşovia, unde Anzelm îi oferise un post la biroul întreprinderii pe care-o înfiinţase de

curînd pentru prelucrarea oaselor și sîngelui animal. Și dacă întreprinderea, precum se prevedea, lua avînt, Janusz avea toate șansele să devină medicul fabricii. Janusz aproba din cap și-i asigura că tocmai asta voia și el, dar nimeni nu-i lua în serios spusele.

Stîlpul financiar al noii întreprinderi, care era totodată și proprietarul unei mici fabrici de sticlă din Podgórze, la periferia Kaliniec-ului, un oarecare domn Pawlowski, cu care Janusz trebuia să plece a doua zi, se afla și el printre cei adunați în casa familiei Ostrzeński. Era un bărbat vînjos, rotofei, cu picioare scurte, vioi și energic.

Bogumil Niechcic venise aici mai mult cu treabă decît pentru petrecere. Voia să ia cu el la Serbinów un număr de șomeri pentru săpatul și plivitul de primăvară și în acest scop se gîndise să discute cu doamna Stefania Holszańska. Fusese pe la diferite comitete, anume întemeiate pentru a se îngriji de șomeri, dar de pretutindeni îl sfătuiseră să stea de vorbă cu doamna notar. Nu puteai să rezolvi nimic fără sprijinul ei, căci ea ținea în mînă toate ițele. N-avusese încă prilejul să deschidă vorba întrucît se discuta despre cu totul altceva. Pînă atunci perorase, de fapt, domnul Pawlowski. Cînd soții Niechcic pășiseră pragul casei, el tocmai demonstra utilitatea răspîndirii produselor fabricate din sînge animal. În acest sens el și cu Anzelm se gîndeau la o cît mai eficientă popularizare a acestor produse, la niște reclame grozave, ba chiar la un sistem de premiere a cumpărătorilor deosebit de sîrguincioși.

— Toată problema, zicea el, e să știi să-ți creezi o piață de desfacere. Și eu mă pricep în chestia asta. Nu mă-ntrece nimeni.

Se părea că domnul Pawlowski nu se mai sătura să le vorbească de afacerile în care se pregătea să se lanseze sau, mai bine zis, de iscusința lui în mînuirea banilor. Dar siguranța de sine pe care i-o dădea succesul în afaceri îl împingea să se amestece și în probleme de ordin general. Și cum venise vorba de grevele care se țineau

lanț, se grăbi să le arate care era părerea lui în această problemă :

— Afacerea asta, domnilor, nu e decît o tîlhărie, un adevărat banditism. Niște oameni cu proastă reputație întărîtă lumea ca să poată ei pescui în apă tulbure. Eu i-aș lua pe toți agitatorii și aținătorii ăștia lipsiți de conștiință și i-aș snopi în bătaie, aș da în ei cu ciomagul, fără milă. Vorbea repede și turuia de parcă toate cuvintele ar fi fost împănate cu litera „r". I-aș bate, i-aș bate, repetă, pronunțînd „batre". I-aș bate în văzul lumii. Urlă toți : „Revoluție ! Revoluție !" Unde-i revoluția ? Și ce-i aia revoluție ? Nimănui nu-i trece prin cap așa ceva, vă jur, domnilor, nimănui nu-i trece prin cap așa ceva. Eu îi cunosc pe muncitori. Sînt oameni liniștiți ! Vor să muncească ! Că nici noi nu sîntem canibali ! Spuneți-mi, domnilor, poate un fabricant să fie dușmanul muncitorului ? Niciodată ! Din ce se compune o fabrică ? Din mașini, nu-i așa ? Dar și din muncitori ! Din capital ! numără el pe degetele-i scurte și groase. N-am eu grijă de mașini ? N-am eu grijă de capital ? Am ! Atunci cum să n-am grijă de muncitor ? Ba încă cum ! strigă el cu glasul pițigăiat de atîta efort. Numai că eu te-ntreb : vrei să muncești ? Dacă vrei să muncești, atunci poftim, băiete, salariu, avans, tot ce dorești. Nu vrei să muncești ? Atunci salutare, uite așa, și cu asta, basta ! Dar muncitorul înțelege și singur lucrul ăsta. Vă rog să mă credeți, numai agitatorii ăștia îi zăpăcesc. Fără ei nu s-ar fi întîmplat nimic, domnilor, bagateliza el gravitatea evenimentelor, care nu-i erau de loc pe plac.

Ceglarski n-avea chef să-l combată pe acest reprezentant, parcă mereu scăldat în sudoare, al lumii sale. Dar cînd auzi că începe să turuie din nou, simți că nu-și mai poate stăpîni nervii și spuse cu vocea lui joasă, plăcută, de bariton :

— Printre oameni cu bunăstare și mulțumiți de soarta lor cel mai grozav agitator n-ar face nici două parale. E, de altfel, un lucru foarte ușor de înțeles. Foarte ușor. Dumneata ai grijă de muncitor ca de o vită de

povară, dar el vrea să se îngrijească cineva de omul din el. Revoluția este o boală care a izbucnit din cauza abuzurilor și, ca orice boală, are și ea aspecte și manifestări respingătoare, dar ea ne atrage atenția... ne previne...

— Bine, domnule, bine, domnule ! îl întrerupse Pawlowski. Să zicem că muncitorilor li se cuvin multe, dar nu vor obține nimic prin violență. Guvernul n-o să le facă placul, că ce guvern ar mai fi și ăla care-ar ceda în fața gloatei ? Iar de la industriași... deși, între noi fie vorba, nu știu ce s-ar mai putea stoarce de la noi, dar, oricum, în bună pace s-ar mai putea discuta. Dar așa ? Nuu ! Nimeni nu se lasă condus de al.ul în propria lui fabrică. Unde s-a mai pomenit să stîrnești scandal, să spargi totul în jur și pe deasupra să obții și ce-ți dorește inima ! Păi atunci fiecare din noi ar proceda așa. Și eu am felurite nevoi, ca oricare, dar nu scot cuțitul ca să mi le-mplinesc.

Ceglarski își pierdu răbdarea. Pata brună de sub ochiul drept i se întunecă, iar fața lui delicată și gînditoare începu să tremure.

— Nu ne înțelegem de loc, dragă domnule. Nu e vorba aici să ne atingem țelul prin violență, sau altfel. Am spus că apariția grevelor își are explicația ei, dar asta nu înseamnă că nu le consider o catastrofă. Da : o ca-tas-tro-fă !

— Atunci sîntem de acord, turui, bucuros, Pawlowski. Dumneavoastră, stimate domn, ca industriaș, trebuie să recunoașteți, și trebuie să recunoaștem cu toții, că grevele sînt o adevărată crimă.

— Pardon, îndrăzni să strige Barbara, și glasul ei răsună ca o trîmbiță. Eu nu le consider de loc o crimă. O nenorocire, da, dar nu o crimă ! Poate că și dumneata ai face grevă dacă ai mînca, ai locui și ai trăi ca ei.

Janusz se aplecă la urechea Barbarei și-i șopti :

— Nu merită, tanti ! Degeaba te ostenești să-l convingi. Asta-i o bilă de biliard vorbitoare.

— Adevărat, spuse tare Barbara, și-i aruncă industriașului o privire tăioasă.

— Și tu pleci cu el la Varșovia, cu bila asta de biliard ? zîmbi trist Agnieszka.

— Pentru pîine, stăpîne, pentru o bucată de pîine, fredonă Janusz în șoaptă.

Bila de biliard vorbitoare se străduia între timp să le explice că nici prin gînd nu-i trecuse să considere grevele drept o crimă.

— M-am exprimat greșit ! Am fost prea dur. Să zicem, așadar, că grevele sînt foarte dăunătoare patriei. Așa e bine ? Acum, în vremurile astea, cînd industria națională abia se ține pe picioare, grevele păcătuiesc față de întreaga societate. Aduc pierderi incalculabile întregii societăți, dar muncitorul nu poate înțelege asta pentru că-i înapoiat. Ne revine nouă sarcina să gîndim în locul lui, să luăm măsuri ca societatea să prospere. Am sau nu dreptate ? Eu cred că da și cu asta, basta. În interesul societății noi nu ne dăm înapoi în fața nimănui, chiar dacă grevele...

Holszański, care stătea de mult pe ghimpi și bătea darabana cu degetele pe masă, strigă :

— Nemaipomenit ! Cu ce drept le ceri dumneata muncitorilor să trudească în numele unui ideal care nu le aduce nimic ? E adevărat că a lupta în mod dezinteresat pentru înfăptuirea unui ideal e singura cale demnă de cel care-și zice om. Dar cu ce drept cei care cred că-și îndeplinesc cu prisosință îndatoririle cetățenești, înființînd fabrici de pe urma cărora se aleg cu mari venituri personale, cu ce drept cer ei lucrul acesta oamenilor ? Dumneata spui : nu vom da înapoi în fața nimănui ! Cu alte cuvinte, sîntem gata să folosim armata, represiunile și așa mai departe. Dar de ce marea industrie dă înapoi cînd e vorba de mărirea salariilor ? De ce nu se arată gata să satisfacă nevoile societății, tăind din propriile-i venituri ? Atunci, fabricile și-ar relua imediat activitatea ! Și nici societatea n-ar pierde nimic.

— Venituri ? Dar, mă rog, ce venituri avem noi ? izbucni Pawlowski. N-avem decît cheltuieli ! De ce nu poate societatea să înțeleagă asta ? Să spună și domnul

Ceglarski, aici de față ! Și dînsul e doar industriaș. Salariile la noi sînt mai mari decît în Rusia, în timp ce noi sîntem obligați să concurăm cu industria rusească. Pentru binele țării sîntem obligați să concurăm cu ea. Dacă am mai ridica salariile, am pieri !

Ceglarski se înfierbîntă.

— Ca industriaș e de datoria mea să spun, dragă domnule, că situația nu e chiar atît de gravă. Salariile sînt mai mari, pentru că și cheltuielile de întreținere sînt mai mari, pentru că sîntem mai avansați pe scara dezvoltării economice. În curînd și Rusia va fi nevoită să îmbunătățească condițiile de trai ale muncitorilor și deci raportul dintre salarii va fi cam același. Da. Cam același. De altfel, rosti apăsat, aici nu-i vorba numai de aspectul economic al problemei, ci, în primul rînd, de aspectul ei moral. E vorba de schimbarea fundamentală a atitudinii omului față de semenul său, se întoarse el spre Barbara și Janusz, de parcă numai la ei se aștepta să găsească înțelegere. Iar dacă și revoluția și guvernul vor pierde partida, asta se va întîmpla pentru că nimeni nu ține seamă de singurul aspect sub care trebuie privită problema și anume aspectul moral. Schimbarea orînduirii nu va ajuta la nimic dacă moralitatea...

Holszański se repezi la Ceglarski.

— Moralitatea și schimbarea orînduirii sînt strîns legate-ntre ele. Fără o răsturnare politică nu poate fi vorba de schimbarea bazelor moralei.

Ceglarski respinse ideea aceasta, ridicîndu-și amîndouă palmele.

— Ah, vă rog, domnule notar ! Aici trebuie să păstrăm măsura. Nu știu să fi existat o orînduire care să nu comită aceleași abuzuri, aceleași crime îndătinate. Gîndiți-vă numai la domnia satrapilor, la istoria inchiziției și pe urmă la abuzurile din timpul revoluției franceze. Nu e vorba de abuzurile cunoscute tuturor și care-și au o justificare în focul luptei. Ci de abuzurile de mai tîrziu, de jafurile, hoțiile, înșelătoriile, lăcomia și deșertăciunea celor care dețineau puterea. Deosebirea ar fi că

aceste abuzuri erau făptuite de un număr mai mare de oameni decît în orînduirile autocratice. Rezultă limpede, cred, din cele spuse, că moralitatea se bazează pe altceva... Pe altceva... Da. Pe altceva...

Bogumil, care-l vedea abia a doua oară pe Ceglarski, se aplecă spre Barbara și-o întrebă în șoaptă :

— E adevărat că pe Ceglarski ăsta îl cheamă de fapt Braun ? Am crezut că a cumpărat fabrica de la un oarecare Braun.

Nu, Ceglarski era pur și simplu fiul unui neamț polonizat, pe nume Braun, de la care moștenise fabrica de textile *Hentzel și Braun.* Ceglarska fusese numele de fată al mamei lui, fiica unui bogat tăbăcar de piei de oaie, căsătorit cu o fată de moșieri, din neamul Wenżyk. Ludwik Braun adoptase numele mamei lui, pe care-o iubise foarte mult. Lumea se mira că procedase astfel, căci numele Ceglarski era destul de obișnuit, dar cine ar putea înțelege ciudățeniile și pornirile oamenilor ?

Barbara voi să mai adauge ceva, dar tăcu, căci tînărul industriaș se uita insistent la ea. Se uita la ea, dar se gîndea la cu totul altceva. Se gîndea că n-are nimic comun cu reprezentantul gălăgios al marii industrii. Și, în general, nimic comun cu oamenii din lumea lui. Se apucase acum cîțiva ani de afaceri cu Anzelm, dar ieșise în curînd la iveală că relațiile dintre ei erau de suprafață. Ceglarski aproba energia și spiritul de inițiativă de care da dovadă feciorul cel mai mare al soților Ostrzeński, dar îi era cu totul străin acest perfect om de afaceri care, în tot ce făcea și-n tot ce gîndea, nu urmărea altceva decît propriul său interes și care nu înțelegea nici totalitatea fenomenelor vieții, nici măcar ce anume îl determina să acționeze, întotdeauna mulțumit și mîndru, ca și cum succesele pe care le repurta s-ar fi datorat numai însușirilor sale deosebite. „Îi invidiez pe oamenii ăștia, își spunea Ceglarski, dar niciodată n-aș vrea să fiu în locul lor. Nu, nu, salutare și cu asta, basta !“ ironiză el, în gînd, cuvintele lui Pawlowski și se simți stingher și străin în viața pe care-o ducea.

Atunci, își dădu seama că se uită la Barbara și-i zîmbi. Înconjurat, de obicei, de oameni grozav de mulțumiți de sine, se simțea bine în apropierea acestei femei care părea mereu nemulțumită de ea și de viață. Zărind lîngă ea chipul frumos al lui Janusz, se întrebă dacă acest tînăr chipeș e în stare să-l înțeleagă. Aproba adesea cuvintele lui, spunînd într-o doară : „da, da", dar nu izbutise încă să lege cu el o discuție temeinică. Poate că nu-i plăcea să se destăinuie oamenilor, sau poate că n-avea nimic de destăinuit.

Între timp, Janusz și Agnieszka își transmiteau prin gesturi furișe și pe șoptite observațiile asupra discuției purtate și asta-i distra atît de mult, încît, pînă la urmă, intimidați și roșii la față, plecară capetele în piept, temîndu-se că dacă s-ar privi în ochi ar izbucni numaidecît în rîs. Cu toate astea, Agnieszka nu se mai putu stăpîni și, înăbușindu-și rîsul cu batista, fugi în camera alăturată, rămasă în întuneric. Janusz se repezi după ea. Nimeni nu-i luă în seamă, căci discuția se aprinsese din nou. Doamnele Holszańska și Ostrzeńska reușiseră să stăvilească volubilitatea supărătoare a oaspetelui din Pogórze și să schimbe subiectul discuției : se vorbea acum de atitudinea pe care Polonia ar trebui s-o adopte în clipa de față.

— Polonia, susținea notarul, trebuie să fie întotdeauna în primele rînduri în lupta pentru libertate și dreptate. Cu chibzuială și măsură, dar în primele rînduri.

— Poate c-ar fi mai bine, socoti doamna Michalina, să așteptăm pînă se potolesc lucrurile în Rusia și în vremea asta să pregătim, aici, oameni care să poată face față evenimentelor, profitînd de momentul prielnic. Cred că cel mai important lucru e să știi profita de momentul prielnic și atunci, prin influență personală...

— Ce tot vorbești, draga mea ? îi tăie vorba notarul. Ce influență personală ? ! Dac-o să stăm să așteptăm momentul prielnic muscalii au să ne joace festa. Nu merge să scoți castanele din foc cu mîna altuia.

Aici, notarul se ciocni iarăși în păreri cu Ceglarski, cînd veni vorba de necesitatea revoluției, care nu poate fi parțială și n-avea rolul de a „preveni", de a fi deci un „indicator" sau un „stimulent", ci însemna o răsturnare totală, o răsturnare care trebuia să transforme Rusia într-un stat constituțional și democratic. Notarul nu era de partea exceselor mulțimii, credea că și fără ele schimbările se pot înfăptui, cu condiția ca oamenii de cultură, în loc să stea deoparte și să facă pe deștepții, să ia parte la luptă, ba să se pună în fruntea ei. (De pildă, dacă eu... spunea melancolic, simțind că n-are să se ridice niciodată pînă acolo.) În privința anumitor acte de teroare organizată, domnul Holszański n-avea o părere precisă, neștiind dacă trebuie să le laude sau să le condamne, căci nu demult discutase cu un oarecare tovarăș Sebastian, un tînăr activist al partidului socialist, din Kaliniec, care îl convinsese aproape că actele teroriste sînt de neînlăturat în lupta împotriva țarismului.

Domnul Pawlowski, ascultînd aceste uimitoare considerații, se descurajase de tot și stătea abătut, cu înfățișarea omului teafăr la minte care nimerise printre nebuni.

În acest timp, Ceglarski încerca să le dovedească tuturor că trebuie să te împotrivești atît guvernului, cît și ideii de revoluție, cu ajutorul muncii educative, sociale și economice. Pleda pentru înființarea unor cooperative muncitorești și a unor cursuri de culturalizare și încet, încet, ajunse la problema care-l preocupa în ultimul timp și anume : reglementarea cursului Rośnei. Obținuse deja de la Petersburg promisiunea solemnă că în scurt timp va căpăta autorizația pentru această lucrare, așa că s-ar putea porni imediat la lucru.

Notarul Holszański se enervă și începu să strige :

— Și cu rîul Rośna statornicit și fără, viața rămîne la fel de nesuferită. Nu-i vorba, dragă domnule Ludwik, de foloase economice sporadice, nu-i vorba de a schimba albia rîului, ci de o adunare constituantă, de libertăți

și de reforme fără de care, repet, viața rămîne insuportabilă.

— Viața oricum ar fi, se încăpățîna Ceglarski, trebuie suportată și trebuie schimbată în mai bine cu răbdare. N-avem dreptul să lăsăm în paragină nici o palmă de pămînt. Începerea lucrărilor de reglementare a rîului între Kaliniec și Kurza înseamnă lichidarea parțială a șomajului. E un fel mai nimerit de a rezolva problema decît să-i rogi pe guvernatori să inițieze lucrări publice, doborînd pădurile statului, sau să acorde ajutoare șomerilor. E mai bine așa decît să înființăm artificial ateliere, care să alimenteze războiul acela nenorocit cu produsele lor. Războiul acela nenorocit.

— Ah, ajutoarele, ajutoarele guvernului ! pufni doamna Holszańska. Nimeni nu știe mai bine ca mine ce-nseamnă asta. Guvernului nu-i surîd de loc atelierele noastre. Preferă să aibă de-a face cu industriași particulari de la care să cumpere pe nimic și să bage banii în buzunar.

Bogumil se folosi de întorsătura pe care o luase discuția pentru a le spune că ar fi bucuros să angajeze la Serbinów un număr de șomeri pentru muncile de primăvară. Notăreasa se grăbi să-l dea de exemplu celor de față precum și celor absenți.

— Iată, zise ea, o faptă cu adevărat cetățenească. Domnul e Bogumil, vom scrie despre asta în Gazeta Kaliniec-ului, ca și alții să poată lua pildă.

Bogumil se înroși. Nu-i făcea plăcere ca oamenii să-i arunce-n spinare merite pe care nu le avea.

— Nu-i nici o faptă cetățenească, se apără el. Știc toată lumea că muncitorii zilieri, din cauza emigrării, costă scump. Trebuie să-i aduci de cine știe unde și să le plătești drumul. E, așadar, mai lesnicios să angajăm șomeri. Vă rog mult, doamnă, să nu scrieți nimic în gazetă despre asta.

Și cum repetă de cîteva ori lucrul ăsta, doamna Holszańska se posomorî foarte, căci a scrie un articol în această problemă, aducînd vorba de proiectul lui Niech-

cic, i se părea un lucru deosebit de important și de mobilizator.

Janusz și Agnieszka, după ce rîseră pe săturate în salonul întunecat, căpătară chef să mai rămînă acolo. Ținîndu-se strîns de mînă, stăteau în fața ferestrei, cu sentimentul că au ceva important să-și spună. Agnieszka, tot mai tulburată, nu-și mai lua ochii de la cerul presărat cu stele.

— Uite, uite, spuse deodată, a căzut o stea. Poate mai cade una. Gîndește-te repede la ceva. Se împlinește.

— Ți s-a părut. În martie nu cad stele.

— Ba da, îți spun eu ! Gîndește-te iute la ceva !

— La ce anume ? Gîndește-te tu pentru mine.

Ea rîse.

— O dorință, o dorință fierbinte. Deci, care anume ?

— Să... să trăiesc.

— Doar trăiești ! Poate să trăiești mult ?

— Nu, puțin. Dar să trăiesc.

— Păi trăiești doar, Janusz !

În sufragerie cineva trase un scaun, discuția se-nfierbîntase.

Agnieszka și Janusz crezură că vine cineva spre ei, așa că se înapoiară, tulburați, în mijlocul celorlalți.

Notarul Holszański privi obrazul îmbujorat al Agnisiei, care tocmai trecea pe lîngă el, și se lumină brușc.

— Dar acum nu mai e Agnisia. E domnișoara Agnieszka, strigă el, prinzîndu-i mîna și sărutîndu-i-o. Ceglarski se ridică de asemenea și, venind lîngă Agnieszka, începu s-o tachineze. Îl interesa fata asta, cu care-i plăcea lui Janusz să pălăvrăgească. Domnii renunțară la disputele politice, cuprinși de veselia pe care o trezește ivirea tinereții înfloritoare.

Asta nu scăpă atenției notăresei.

— Agnieszka începe cam devreme să se înconjoare de domni, glumi ea, răutăcios.

Unchiul Daniel care, împreună cu Bodzio, îl întreținea pe domnul Pawlowski, sorbindu-și cafeaua și poves-

tindu-i amănunte în legătură cu înfrîngerea rușilor la Mukden, își ridică și el ochii și o privi pe Agnieszka.

— Într-adevăr, o domnișoară de loc urîtă, zise el, micșorîndu-și ochii. Are un obrăjor, aș zice gotic, ca în picturile dinainte de Rafael.

Doamna Holszańska nu lua niciodată în seamă părerile lui Daniel într-atît, încît să-l aprobe sau să-l contrazică. De data asta însă protestă cu jumătate de glas :

— Cred că-ți bați joc. E urîtă. Asta e părerea tuturor. Emilka, da, o să fie o frumusețe.

Și începu să-i dea ghes notarului să plece acasă, cuprinsă brusc de teamă pentru Pufcio, pe care-l lăsase atîta vreme singur.

Barbara se simțea de asemenea obosită, drept care se pregăti și ea de plecare.

Bogumil, după ce-și conduse, împreună cu Janusz, soția și fiica acasă, și-l însoți pe Ostrzeński pînă la cofetăria Kleszcz, porni spre Serbinów. Pe drum se gîndea cum o să se descurce cu șomerii și dacă cumva tulburările și grevele n-au să se-ntindă și la țară.

3

Îngrijorarea în legătură cu angajarea șomerilor era îndreptățită, căci Bogumil nu făcu treabă cu ei. La început s-au apucat cu sîrg de lucru, curînd însă i-a cuprins oboseala. Unii s-au îmbolnăvit imediat, fie că li se aplecase de prea multă mîncare, fie că se sleiseră de puteri. Alții pentru că nu erau de loc deprinși cu greutățile muncii cîmpului. Intrînd cu ei în vorbă, Bogumil se mira că, deși dornici de muncă, aproape toți nu priveau cu ochi buni încercările unora și altora de a le găsi ceva de lucru. Se plîngeau mai ales de comitetul de ajutorare a șomerilor și de atelierele guvernului.

— Te pun să coși, să bați cuie-n pingele, se plîngea unul, și-ți spun : într-o zi n-ai ce-nvăța. Dar nu cizma-

rii ori croitorii au ajuns pe drumuri, ci muncitorii din fabrici. Eu sînt ţesător şi ar trebui să fiu angajat într-un atelier potrivit cu meseria mea. De-ar fi aşa, aş munci din toată inima.

— Las' că sînt şi d-ăia cărora nu le place meseria lor, adăugă altul, pe care Bogumil îl lecuise de diaree, da' cînd îţi place o muncă, cînd pui suflet, atunci. e drept, faci minuni. Cînd nu lucrezi unde ţi-e locul, vezi şi tu singur că nu te pricepi, şi te-njoseşti în ochii lumii. Nu zău, adevărată bătaie de joc.

Bogumil întrebă de ce-au primit în cazul ăsta să vină la ţară.

— Păi, aici, printre străini, nu-i chiar aşa ruşine să faci orice, îi explică unul. Şi, în afară de asta, ce nu face omul de nevoie ?

În urma acestor convorbiri, Niechcic îi mărturisea, mai tîrziu, soţiei sale, la Kaliniec :

— Am văzut în viaţa mea muncitori care-şi lăsau meseria şi se apucau de altceva, dar nu-şi făceau atîta sînge rău pentru asta.

— Vezi, însă, că hotărau ei singuri, răspunse Barbara. Lucru principal, pentru că omului îi place libertatea. De altfel, cînd a plecat de la noi Józia, dădaca, te-am auzit şi pe tine judecînd la fel.

— Am spus eu aşa ceva ? Ca de obicei, Bogumil nu-şi mai aducea aminte. Libertatea, recunoscu el totuşi, este un lucru absolut necesar, dar ce libertate o mai fi şi aia. să te legi de nu ştiu ce meserie şi, dacă se schimbă cumva condiţiile, să nu mai faci doi bani ? După mine, eşti liber cînd te apuci cu rîvnă de orice treabă şi orice-ai face te străduieşti să faci cît mai bine.

— Ba eu aş numi asta mai degrabă adaptare la mediu, părăsirea oricărei ambiţii, răspunse Barbara.

Bogumil tăcu, se înroşi la faţă şi căzu pe gînduri. Bineînţeles există şi o asemenea adaptare la mediu : te împaci cu orice fel de muncă, cu orice situaţie şi renunţi la gîndul că în viaţa asta meriţi, poate, ceva mai mult. Tot aşa se-ntîmplă şi atunci cînd, din interes, ţi-e indiferent ce

anume faci. Și, dintr-o dată, îi răsări în minte Katelba. Dar el se gîndise, acum, la un alt fel de a te adapta : la rîvna omului de a descoperi în orice muncă i-ar fi dat să facă partea bună, de a pătrunde, cum s-ar spune, în adîncul ei, pentru a afla acolo firele de care s-ar putea lega năzuințele sufletului său. Numai acolo, în adîncimea lucrurilor, poți afla ce-i bun și temeinic, întrucît ce-i rău și putred zboară pe deasupra, ca pulberea-n vînt. Amintindu-și momente din propria lui viață, cam așa își închipuia Bogumil că stau lucrurile, numai că nu găsea cuvinte să le exprime.

Se întristă, cugetînd că, dac-ar ști să dea glas gîndurilor sale, Basia l-ar privi altfel și s-ar înțelege mai bine între ei. Ce ciudat ! Acum mai mult ca oricînd dorea să-și comunice gîndurile și să se-nțeleagă, având impresia că dacă s-ar apropia, chiar numai și sufletește de soția sa, ar avea mai mult drept la ceea ce se petrecea între el și Felicia. Însă, în ciuda dorinței lui, nu era capabil să dea în vileag tot ce gîndea. Spuse doar :

— Știu că în viață poate să-ți placă cu adevărat numai o singură meserie. Eu de copil am tînjit după pămînt. Dar a trebuit să rabd multe pînă să ajung aici.

De altfel, după o vreme, Bogumil luă seama că șomerii. deși se arătau atît de mîhniți că fuseseră obligați să facă altceva decît învățaseră, înfruntaseră în viață o seamă de greutăți de care nu erau vinovați decît oamenii și orînduirea pe care tot ei o înscăunaseră. Cel mai greu lucru e să poți răzbi răul pe care ți-l fac oamenii. Cînd se află însă la ananghie, omul descoperă în ființa lui puteri nebănuite, care-l ajută să învingă răul.

Șomerii tocmiți de Niechcic stăteau în încăperea unde se adăposteau, de obicei, zilierii. Oamenii de pe moșie foloseau această încăpere pentru joc și dans și pentru a sta de vorbă cu neamurile venite din sate îndepărtate. La început, localnicii se uitau cam strîmb la cei veniți aci de la oraș, îi luau peste picior și-i țineau la distanță. Dar primăvara, care are darul de a înfrăți oamenii, precum și dorința firească de a se cunoaște între ei i-au apropiat

pe nesimțite. Începutul l-au făcut fetele din Serbinów, care și-au găsit prieteni printre flăcăii din Kaliniec ; apoi și pe cei mai vîrstnici i-a împrietenit munca laolaltă pe ogoare. Lăuta și armonica începură să răsune seară de seară în odaia zilierilor, iar orășenii dănțuiau cu fetele din Serbinów cît îi țineau picioarele șubrezite. Felicia se ducea adesea să asculte lăutarii și-i povestea lui Bogumil, după aceea, despre traiul trist al sărmanilor veniți de la oraș. Prea puțini dintre ei își plîngeau soarta, dar Felicia se pricepea să-i facă să vorbească.

— Ce viață mai duc și oamenii ăștia, zău dacă-nțelege cineva, îi spunea mai tîrziu Felicia lui Niechcic, încercînd să dezlege această problemă greu de rezolvat. Omu-i născut ca să trăiască, dar vezi că nu se alege nimic din viața lui. Dacă ar căuta să umble pe căi rele și n-ar izbuti, atunci mai treacă-meargă. Da' ei nu vor altceva decît să muncească, să fie de folos...

În schimb, bătrîna Żarnecka, care se mai înzdrăvenise, se sculase din pat și-și vedea acum de treabă, nu privea cu ochi buni vorbăria veneticilor de la oraș.

— Niște nemernici, zicea ea. Nici de capul meu n-o fi mare lucru, dar ca ăștia mai rar ! Ce, parcă de lucru le arde lor ? Le arde să zacă cu burta la soare și să melițeze din gură. Și cînd cîștigă ceva, cumpără la iuțeală votcă, se îmbată, nu mai știu pe ce lume sînt și zic că-s bolnavi. Or fi și bolnavi, cine-i mai știe...

— Păi parcă dumneata nu faci la fel ? Bei și pe urmă zaci, le lua partea Felicia.

— Nu vorbi în dodii dacă nu-nțelegi, se mînia bătrîna Żarnecka. Mai zac și eu în pat, că-s bătrînă, nu mai am douăzeci de ani. Îmi vine și mie cîteodată sorocul, cum scrie în zodiac. Mă pricep eu să citesc în zodii, știu eu ce știu. Scrie în zodiac, cum că ce ți-e scris în frunte ți-e pus, și cînd îți vine cîte un soroc dintr-ăsta, n-ai ce face, trebuie să te culci și să dormi, că altminteri zodia îți vine de hac.

Nu era adevărat că veneticii de la oraș își beau cîștigul, deși se întîmpla uneori să se turtească vreunul. Erau

însă dornici să știe ce se mai petrece în lume și așteptau cu nerăbdare veștile din Kaliniec. Vorbeau de grevele muncitorilor, lucru pe care nu-l prea înțelegeau, căci cei care aveau de lucru li se păreau fericiți și demni de invidiat. Dar cu vremea își dădură seama că cei care lăsau lucrul de bunăvoie luptau deopotrivă și pentru soarta lor, luptau pentru ca în viitor să aibă toți de lucru, și fiecare să-și aibă asigurată ziua de mîine. Tot mai des în odaia zilierilor, în locul muzicii de dans, răsuna cîntecul:

Noi făuri-vom viața lumii-ntregi
Și-n lume așeza-vom alte legi.

După felul cum cîntau, amenințau și blestemau, puteai să crezi că vor de la viață cine știe ce, pe cîtă vreme ei se mulțumeau cu atît de puțin! Un adăpost omenesc, cîțiva gologani de rezervă, hrană pentru copii și munca asigurată. Nu vedeau mai departe. Poate vor vedea mai departe atunci cînd li se va refuza, prin arme și violență, pînă și puținul pe care-l cer.

Bogumil le asculta cîntecul, căruia îi ținea isonul corul de broaște și ciripitul primăvăratec al păsărilor, și se temea ca nu cumva toate astea să-i aducă și lui vreo grevă pe cap. De compătimit, îi compătimea din toată inima, dar n-ar fi vrut să pățească una ca asta.

Întîlnindu-se, la oraș, cu unul și cu altul, aflase că și la țară se iviseră, pe ici, pe colo, tulburări. Dar își alunga temerile, se bucura că scăpase de mobilizare și de povestea cu școala copiilor și nădăjduia că și de-acum încolo necazurile îl vor ocoli. Se gîndea totuși cum ar putea proceda mai bine ca să preîntîmpine răul. Ar fi vrut să stea de vorbă cu Woynarowski și poate cu încă vreo cîțiva vecini, să se sfătuiască cu ei, dacă n-ar fi cazul să li se mărească oamenilor simbria și cota de produse alimentare. Dacă stăpînii moșiilor din jur ar socoti că lucrul acesta e necesar, atunci poate nu s-ar mai împotrivi nici Daleniecki. Poate că lucrurile s-ar putea îndrepta fără prea multă cheltuială, iar el ar putea să reclădească, în sfîrșit, barăcile acelea nenorocite la care se tot întorcea cu gîndul.

Cum însă muncile de primăvară erau în toi, amîna mereu ziua în care ar fi trebuit să se sfătuiască cu vecinii.

„Ei, poate o ieşi bine pînă la seceriş. După seceriş e mai uşor şi cu banii, şi dac-om avea noroc de-o toamnă caldă, atunci aş putea începe construcţiile."

În mai, fu nevoit să renunţe la un număr din muncitorii tocmiţi care, şi aşa, plecau sub cîte-un motiv oarecare, atunci cînd li se părea că au prilejul să capete de lucru la oraş. Pe lîngă asta mulţi erau încă bolnavi şi numai cîţiva, întremîndu-se în aer liber, munceau pe rupte. Bogumil era îngrijorat că trebuia să aducă de urgenţă alţi oameni de cine ştie unde, mai ales că era în întîrziere cu lucrările agricole. Pînă la urmă, i-a găsit, iar cu muncitorii şomeri care rămăseseră la moşie încheie un nou contract pentru seceratul grînelor şi săpatul cartofilor. Pe deasupra, deşi împovărat cu atîtea treburi, Bogumil trebui să supravegheze singur munca oamenilor, căci pe Olczak îl aruncase din şa calul pe care-l călărea de obicei. Piciorul i se agăţase de scară şi-l tîrîse după el o bucată bună peste cîmp. Îl găsiseră leşinat, lovit, cu faţa vînătă, aşa că fură nevoiţi să-l transporte în oraş, la spital. Olczak habar n-avea să călărească, dar ţinea morţiş să urce-n şa. Bine măcar că vătaful Mikolajczyk şi ajutorul lui erau oameni de ispravă şi-şi dădeau toată silinţa să facă şi munca lor şi pe-a lui Olczak.

O dată, pe cînd Bogumil se spetea alergînd de colo colo, băgă de seamă că muncitorii nu erau în apele lor. Lucrurile merseseră mai departe decît se aştepta. Se pare că prin barăci circulau manifeste, care îndemnau oamenii la grevă.

Nu s-ar putea spune că argaţii de pe moşie s-ar fi grăbit să asculte acest îndemn. Acum, primăvara, fiecare avea destul de lucru, şi pe-acasă de umplut destule găuri pentru care nici manifestele, nici îndemnul de grevă nu constituiau un remediu cît de cît eficace. Trebuiau să facă faţă necazurilor după cum îi tăia mintea şi-i ajutau puterile.

Stacha lui Luczak trăise o vreme în așteptarea scrisorilor de la Jendrzej, care la început îi scrisese și ei, și bătrînilor Klimecki, pe urmă însă încetase să scrie și abia în primăvară venise o scrisoare de la el tocmai din Japonia, unde căzuse prizonier.

Alde Klimecki se bucurau că cel puțin băiatul nu-și mai pune viața-n primejdie, dar ai lui Luczak oftau, căci Stasia lor nu prea se purta așa cum s-ar fi cuvenit. În aprilie răsări la moșie Wawrzon Cierniak, flăcăul cel mai mare al vătafului, care muncise doi ani în Prusia într-o mină de cărbuni. Acum se întorsese înțolit, cu pălărie și ceas cu breloc de aur. Fetele îl mîncau din ochi, iar Stasia fu prima care-și pierdu capul.

— Oi fi fost oarbă de mi-au plăcut alții ? se mustra ea singură. Păi flăcău mai chipeș ca Wawrzon nu-i altul pe lume !

Bătrînii Luczak care, înainte vreme, cînd Stasia plîngea după Adam, erau împotrivă și o tot împingeau să-l ia pe Tyżyk, o boscorodeau acum, îndemnînd-o să-i păstreze credință lui Jendrzej. Dar Jendrzej era departe, mult mai avea de așteptat pîn' să se-ntoarcă, pe cîtă vreme Wawrzon cu fiecare zi era mai aproape, iar cînd corcodușii sălbateci dădură-n floare și liliacul îmboboci, cei doi nu mai putură răbda să stea unul fără altul nici ziua, nici noaptea.

Klimecka o lua mereu în tărbacă : „Priviți, oameni buni, zicea ea, ce pramatie de logodnică mai e și Stasia asta ! Mîine, poimîine o să-și sporească averea, dar nu în cămară, ci sub șorț.“ Luczaczka turba și, nemaiținînd seamă de nimic, se lua la colț cu Klimecka doar ca să-i facă sînge rău. Dragostea asta făcu un iad din viața lor... Abia se mai domoliră certurile între ele, că începu alt tărăboi cu bătrîna Witkowa Ciechanicha, mama paznicului de la curte. Nu stătea la fecioru-său, ci la fiica ei, măritată binișor cu un oarecare Grzegorek, căruia îi rămăsese, încă de la împroprietărire, o jumătate de casă și un sfert de iugăr de pămînt. Jumătatea cealaltă de casă era a curții, dar în jumătatea lor, a lui Grzegorek adică, dacă nu stăpîneau altceva, apoi peste maică-sa erau deplin stăpîni. Se purtau cu

Witkowa ca niște satrapi, o puneau să muncească din răsputeri și în gospodărie și pe la corvezile la care luau și ei parte. Bătrîna trudea din greu ziua la cîmp, sau la curte, la spălatul rufelor, iar dimineața și în timpul prînzului pe-acasă, căci ea ținea gospodăria fie-si și purta de grijă nepoților. Seara alerga în Serbinów-ul Vechi, la alde Mielzacki, să cureţe fulgi și să servească clienții. Pentru asta se alegea cu niscaiva ouă, slănină și resturi de mezeluri. Așa își ținea zilele, căci Grzegorek avea șase copii de hrănit și pentru bătrînă nu mai rămînea nimic în blid.

Puteai s-o vezi pe Witkowa pînă tîrziu noaptea, fie săpînd cartofii pe ogorul fiică-si la lumina lunii, fie întorcîndu-se acasă de la muncă, din sat. Și a doua zi tot pe ea o vedeai, cu mult înainte de ivirea zorilor, scoțînd apă din fîntînă, spărgînd lemne sau curățind cocina porcilor. Apoi, cînd se sfîrșea secerișul, se apuca să adune spicele rămase pe cîmp, și umbla după ele pînă și pe ogoarele moșiilor învecinate. Îți venea să crezi că nici nu doarme, și cu toate astea nu se plîngea nimănui, ba găsea întotdeauna destui să-i milostivească, socotindu-i mai năpăstuiți decît ea.

Oamenii o cam luau în rîs pe Witkowa, cînd o vedeau cum umblă așa, deșirată și osoasă, în straiele ei zdrențăroase, ca o icoană vie a morții, ori a molimiii, dar pe fața-i uscată ochii negri îi luceau ca pîlpîirea unui foc viu. Rîdea lumea, dar luau seama cu toții cît de chinuită e viața acestei bătrîne muncite, așa că nu se dădeau în lături să-i dea bineţe și chiar s-o ajute după putință. Numai acasă n-auzea o vorbă bună. Grzegorkowa o blestema pe maică-sa amarnic că, deși n-o-nzestrase cu nimic, acum se oploșise în casa ei. Ginerele se arăta mai înțelegător, dar era iute la mînie ; cînd vorbăria neveste-si îl scotea din sărite, sărea cu pumnii la soacră-sa. Oamenii știau de toate astea și nu se-ndoiau că Dumnezeu îi va pedepsi odată și odată pe soții Grzegorek c-o năpăstuiesc într-atît pe bătrînă. Deși mulți dintre ei se purtaseră cam la fel cu bătrînii lor, fiecăruia i se părea că el n-ar putea îngădui ca bătrînețea să fie batjocorită în halul ăsta. O sfătuiau pe Witkowa să se mute la fecioru-său, la paznic, dar ei

îi era milă de nepoți și mai ales de fetița mezină, care ținea foarte mult la bunică-sa. De altfel, și în casa paznicului era sărăcie lucie, aveau și ei destui copii de hrănit și se temeau într-atît ca bătrîna să nu se mute la ei, încît, atunci cînd o întîlneau din întîmplare, nu scoteau o vorbă și o priveau încruntați, nesimțitori ca pietrele. Paznicului Ciechan poate că-i părea rău de bătrînă, dar se speria cînd se gîndea că ar trebui să-i dea și ei de mîncare. Iar muierea lui, ca mai toate femeile, nu se gîndea decît cum să-și hrănească pruncii, ceilalți oameni parcă nici nu existau pentru ea. Dac-ar fi avut măcar speranța că Witkowa o să cîștige ca și pînă acum, tot ar mai fi fost ceva, dar vezi că din primăvară o cam lăsaseră puterile, i se umflaseră picioarele și zăcuse cîteva săptămîni.

Nici pe Witkowa n-o prea trăgea inima să se mute în casa băiatului. Avere n-avea ca să-i poată da și ei o anumită greutate ; n-avea decît o plapumă, dar și pe aia i-o făgăduise de zestre fetiței celei mici a lui Grzegorek. Nu-i rămînea decît să-și ducă zilele, zbătîndu-se și muncind și acasă și pe la stăpîn ca să mai cîștige ceva, plătindu-și astfel marea vină că fusese o biată femeie sărmană. Nu se putea însă împăca cu gîndul că muncea din ce în ce mai fără spor, că mîinile și picioarele, mai ales în ultimul an, nu mai voiau să-i dea ascultare. Umbla vorba că și la minte se cam scrîntise oleacă, de cînd alde Grzegorek năvălise asupra ei și-o lovise cu bocancii în cap, sau poate numai din pricina vîrstei înaintate. Încurca zilele săptămînii și întîmplările, nu mai știa ce-a fost ieri și ce fusese cu ani în urmă. Începuse să se plîngă și de purtarea nemiloasă a fiicei sale, lucru pe care nu-l făcuse pînă atunci niciodată. Se așeza pe marginea drumului și striga cît o ținea gura :

— Mai bine n-o mai născeam ! Mai bine o dădeam porcilor s-o mănînce cînd era copil de țiță.

Multe necazuri îndurase în viață și adunase în sufletul ei destulă amărăciune, era supărată nu numai pe copiii ei, ci și pe lumea întreagă. Înșira nenorocirile care se abătuseră asupră-i, una peste alta, și se căina de supă-

rările vechi, de parcă se întîmplaseră abia cu cîteva zile înainte. Într-un rînd, încurcînd toamna cu primăvara, bătrîna se plîngea că umblase zadarnic pe cîmp să culeagă spicele rămase după seceriș.

— Am umblat și-am tot umblat, se văita ea, și ce-am găsit? Un c... M-am întors acasă cu traista goală. Niechcic ăsta a jumulit tot. Înainte vreme, oamenii nu erau așa hrăpăreți. Nu-i ajunge cît a adunat în hambare? Ce-l costă dacă-mi lăsa și mie un spiculeț acolo?

Unii o luau în derîdere:

— Lasă, măicuță! Poate ți s-o fi întîmplat asta în altă parte, că anul trecut ai adunat un snop bunicel de pe ogorul nostru. Și ce să mai vorbim de ce-a fost?

Vremurile însă erau prea grele ca oamenilor să le mai ardă de rîs cînd îi auzeau văicărelile. Așa că mulți dădeau din cap, compătimind-o, căci viața dusă de bătrîna Witkowa li se părea o mare nedreptate.

— Așa-i, așa-i, domnii moșieri s-au făcut tare hulpavi. Dar o să vină ea vremea cînd or să dea socoteală. O să vină ea vremea cînd deopotrivă vor fi munții cu văile și oamenii cu oamenii. Atunci o să umble el Niechcic după spice pe cîmp.

Așa împleteau ei necazurile lor zilnice cu zvonurile care veneau din lumea largă.

Dar orice-ar fi vorbit între ei, tot acolo se întorceau: că anume norodul prinsese a se mișca și că oamenii se săturaseră să dea în brînci trudind și să trăiască tot în mizerie. Și așa cum bătrîna Witkowa își depăna necazurile prin care trecuse, și ceilalți își aminteau feluri-te-ntîmplări mai vechi, pe care nu le-nțeleseră atunci cînd se petrecuseră, dar acum li se păreau nedreptăți strigătoare la cer. Își amintiră, de pildă, că fostul stăpîn, Mioduski, trecuse o fișie de pămînt și moara de vînt pe numele lui Klimecki, dar cînd s-a încurcat cu farfuza de franțuzoaică s-a făcut apucător din cale-afară, părîndu-i-se că tot n-are destul pentru ea, așa încît făcu ce făcu și strică învoiala. Ce credeți! Se agață de faptul că o dată Klimecki îi răspunsese necuviincios! Așa fac domnii

mari : nu uită nimic și, cînd le vine bine, se răzbună. Iar dacă omul de rînd ține și el minte cîte ceva și cînd îi vine bine își cere dreptul și-și scoate ghearele, îi vezi că-i apucă mirarea.

În socotelile astea Wawrzon Cierniak avea multe de spus. Adusese de la oraș niște hîrtii tipărite, în care scria că poporul trebuie să-și ceară dreptul la o viață mai bună. Oamenii dădeau din cap, zicînd că așa-i, ar trebui să-și ceară dreptul ăsta. Nici puiul de găină n-ar ieși din ou dacă n-ar lovi cu ciocul în coajă. Așa trebuie să lovească și poporul în domni și-n bogătași.

Cierniak îi îndemna, îi aținea pe flăcăi, sporovăia că moșierii sînt oameni afurisiți, că se îmbuibă pe spinarea țăranilor, că dacă li s-ar lua averile, le-ar cădea pe loc burțile.

— Păi, ziceau unii mai potoliți, la Niechcic nu se vede burta. El nu-i moșier, muncește cot la cot cu noi.

— Al de-i în slujba moșierilor și le ține locul e mai rău ca moșierul, îi da înainte Cierniak. Ce, puține necazuri îndură oamenii de la administratori și vătafi ?

— Or fi printre ei și oameni afurisiți, îi lua apărarea vizitiul Banasiak, dar Niechcic nu-i din tagma lor. Cînd stă de vorbă și glumește cu de-alde noi, îți dai seama că-i boier cinstit și parcă de-al nostru, parcă s-ar fi născut și el în baracă.

— Și ce-i dacă glumește și stă de vorbă ? Asta-i altăceva. Acum se zvonește că pe domeniile statului oamenii au purces să doboare pădurile și să prade conacele. Ce adică ? Moșiile boierilor sînt mai sfinte ? Moșiile boierilor sînt chiar mai puțin sfinte decît ale țarului ! Poate chiar țarul îngăduie lucrul ăsta, că dacă n-ar vrea el cu dinadinsul, ar putea înăbuși într-o clipită răzmeriță.

Oamenii îndură de obicei cu răbdare greutățile vieții din pricina fricii și a neștiinței, în credința oarbă că e peste putință ca prin munca și strădaniile lor să n-ajungă, odată și odată, să se bucure de un trai mai bun. Cînd însă ițele acestei oarbe credințe se rup, și e destul să slăbească una, totul începe să se destrame și să se rostogolească, fie

și spre pieire, numai în dorința de a schimba ceva. Pînă cînd anume împrejurări neprevăzute opresc brusc această rostogolire.

Cu puțin timp în urmă, oamenii din Serbinów nici nu se gîndeau că „levoruția" i-ar putea ajuta cu ceva. Acum însă erau încredințați că ea e singura lor scăpare. Și așa cum înainte credeau că cel căruia îi merge rău e singur el vinovat de tot ce i se-ntîmplă, pentru că nu știe să se descurce în viață, căci alte cauze nu întrezăreau, acum aveau o părere cu totul contrarie. Nimeni nu era vinovat de nenorocirile care-i cădeau omului pe cap: vinovați erau stăpînitorii de averi și toți cei care se îmbogățeau din munca și sudoarea oamenilor. Se asemuiau, acum, cu cel care umblă ani de-a rîndul în zdrențe fără să știe, pînă nu-i spun alții, și abia atunci îl cuprinde deznădejdea, nu mai vede nimic altceva decît hainele lui prăpădite și arde de dorință să le lepede cît mai repede.

Începură să se sfătuiască ce anume ar trebui să ceară. În primul rînd să capete simbrie la fel cu muncitorii zilieri. Fîșiile de pămînt date lor în folosință pentru sădirea cartofilor, cel puțin pentru cei care le au în marginea șoselei, să fie schimbate cu altele mai bune, furajele pentru hrana vacilor sporite pentru toată lumea, corvezile la curte să nu mai fie obligatorii, dar înainte de toate să li se dea locuințe ca lumea. Apoi plata în natură n-ar strica să se mai ridice cu o baniță, două.

Wawrzon Cierniak le făgădui c-o să meargă în fruntea lor la conac, cerînd chiar el, în numele lor, tot ce vor hotărî, așa că Stasiei îi creștea inima de fericire, văzîndu-l cît e de îndrăzneț și de hotărît și cît ține el la oameni, nu ca Jendrzej, care, se vede treaba că n-a făcut nici pe-acolo mare scofală, de vreme ce-a căzut prizonier. Hotărîră deci ca atunci cînd vor primi simbria pentru zilele muncite să meargă la conac nu numai cei obligați la corvoadă, ci cu toții, de-a valma. N-aveau de gînd să se pună în grevă; nu voiau decît să-și ceară drepturile. Unii, printre care și Banasiak, se împotriveau, zicînd că n-are rost să năvălești așa, cu anasîna, asupra lui Niechcic

ca asupra unui dușman, căci el fusese întotdeauna drept și omenos. La ceilalți însă, folosul pe care nădăjduiau să-l capete atîrna mai greu decît prietenia față de Niechcic.

— Dacă-i om drept, spuneau ei, o să înțeleagă cu atît mai lesne nevoile oamenilor.

Și săriră cu gura la Banasiak că dacă-i vorba să meargă toți, toți să fie, așa că, de voie, de nevoie, s-a dus și el. Porniseră grămadă, deși li se părea tare ciudat ce făceau. Dar totodată li se părea că este peste putință ca boierul să nu le împlinească pe loc cererile, și la gîndul ăsta li se umplea sufletul de bucurie. Din cînd în cînd, însă, îi străfulgera teama c-ar putea pierde și ce aveau. Acum se mai descurcă de bine, de rău, dar dac-au să se vorbească moșierii între ei și-o să le ia și ce bruma au? Mai ziceau unii că n-aveau de ce se teme, că și în alte sate norodul făcuse la fel, dar vezi că satele alea erau departe, și pe ei nu-i sprijinea nimeni, nu vedeau, jur împrejur, decît cîmpiile Serbinów-ului, mute și pustii în noaptea de vară. Apoi le trecea din nou prin gînd că poate cer prea puțin. Dacă-i vorba să-și ceară cu orice preț drepturile, măcar să le ceară pe toate. Cine știe? Poate din clipa asta începea pentru ei o nouă viață?

Bogumil știa că oamenii se-nțeleseseră între ei și că vor veni să-i înfățișeze cererile. Aștepta să vadă ce-o să iasă, neștiind singur cum o să se descurce. Felicia, însă, se sperie cînd îi văzu venind grămadă și dădu buzna în camera lui Bogumil.

— Isuse! țipă ea, apăsîndu-și mîna pe inimă. Vin!

Niechcic o privi, încruntat.

— Și de ce te sperii? Doar sînt oameni, nu lupi. Oameni de-ai tăi. Ar trebui să fii și tu alături de ei, împotriva mea, adăugă cu tristă ironie, nu să-ți sară inima cînd îi vezi venind. Lasă-i să vină.

— Nu-s împotriva oamenilor, răspunse ea, rușinată. Da' mi-e frică să nu se-ntîmple vreo nenorocire.

— Ce nenorocire? Vin încoace să stăm de vorbă și să ne înțelegem. Ce nenorocire vezi într-asta?

4

Bogumil aşteptă o clipă pînă veni vătaful Mikolajczyk, care-l anunţa de obicei cînd făcea plata oamenilor. În timpul ăsta se gîndi dacă să-i primească la fereastră sau să-i întîmpine în verandă. Se hotărî să le iasă înainte ca din întîmplare. Ieşi repede din casă, prefăcîndu-se că se îndreaptă spre acareturi. Oamenii veneau buluc dinspre poartă. Ajunseseră la peronul casei şi-i dădeau ocol. Bogumil se opri şi strigă la ei : „Aţi venit după bani ?"

După o clipă de tăcere, cîteva voci nesigure răspunseră :

— Da ! Da !

Obişnuindu-se cu întunericul, Bogumil deslusea acum chipul fiecăruia ; văzu printre ei şi femei în vîrstă, care nu ieşeau niciodată la muncă. Pesemne că nu voiseră să-şi lase singuri feciorii ori bărbaţii, temîndu-se să nu facă vreo prostie.

— Cum de sînteţi aşa mulţi azi ? întrebă Bogumil cu blîndeţe. Mă-ntorc numaidecît. Unde-i Mikolajczyk ?

Vătaful Mikolajczyk venea dinspre ocolul vitelor. Nu era în toate apele lui, căci deşi era plătit mai bine, ţinea totuşi partea oamenilor, gîndindu-se că şi lui i-ar fi prins bine o simbrie mai mare, dar se temea să-şi dea gîndul pe faţă. Pe de altă parte, îi venea peste mînă să stea în rînd cu muncitorii, că doar el le supraveghea munca şi, deh, se chema că le era şef.

După ce Bogumil îi spuse lui Mikolajczyk că nu se văd pe cer semne de ploaie, se întoarse la oameni.

— Cum de sînteţi aşa mulţi azi ? repetă el. Că doar nu s-a-mplinit trimestrul.

Oamenii se uitau în jurul lor. Îl căutau din ochi pe Wawrzon Cierniak, care se făcea mereu nevăzut în spatele cuiva.

— Wawrzon ! Unde-i Wawrzon ? se auziră şoapte.

Oamenii păreau descumpăniţi, cînd, deodată, vizitiul Banasiak se înclină şi spuse :

— Avem dorinţa, milostive panie, să stăm de vorbă cu Domnia-voastră despre simbrie şi...

— Simbrie ? Dar ce, e vreunul care n-a primit-o la timp ? Sau poate aveți alte necazuri ?

Banasiak se uită înapoi.

— Hai, Wawrzon, arată-te ! se auzi iar din mulțime. Unde este Wawrzon ?

Banasiak își luă inima-n dinți și glăsui mai departe :

— Alte necazuri n-avem. Numa că am vrea să vă rugăm... Am vrea să vă spunem...

Se străduia să-și amintească ce anume hotărîseră să-i ceară și cum nu știa de unde să-nceapă, îi trecu prin minte că baraca în care sta era poate cea mai prăpădită din toate. Se încumetă, așadar, să-i vorbească despre asta. Oamenii prinseră vorba din zbor, și-i dădură drumul, toți deodată, plîngîndu-se că stau mai rău ca-n cocină, că, deși fuseseră drese, coperișurile se găuriseră iar, le plouă în casă, că n-au dușumele, sau, dacă au, sînt putrede de se clatină sub picioarele lor și așa mai departe.

Bogumil fu cuprins de rușine, căci socotea plîngerile lor pe deplin îndreptățite. Se gîndise, într-adevăr, la jalnica stare a barăcilor, scrisese la Paris și plănuise să le reclădească din temelii. Dar așa e omul : cînd e luat la rost pentru o treabă pe care ar fi vrut-o împlinită și pentru care se zbătuse, tocmai atunci îi sare țandăra. Cu toate astea se stăpîni și voi să le arate că nu din vina lui barăcile ajunseseră în halul ăsta de plîns, dar renunță la gîndul că, procedînd astfel, ar putea fi pus alături de Daleniecki, sau pur și simplu pentru că niciodată nu-i plăcea să dea vina pe altul.

— Păi ați văzut și voi, zise numai. N-am venit eu, în iarnă, să cercetez barăcile ? Am venit și nu doar așa, în plimbare. Am deschis bine ochii și am văzut ce trebuia să văd.

— Apăi e drept c-ați venit și v-ați uitat, dar de la atîta lucru pereții nu s-au dres, se auzi un glas de femeie.

— Stacha lui Luczak ? o recunoscu Niechcic. Asta-i bună ! Tocmai tu te găsișsi să aperi pereții ! Nu zău ! De cînd n-ai mai dat pe-acasă ?

Cîțiva se-ntoarseră s-o privească și izbucniră în rîs.

— Altceva ce-ați mai avea să-mi cereți ? întrebă Niechcic răspicat.

După o clipă de tăcere, oamenii începură să spună de simbria pentru zilele de muncă, de corvoada de la curte, plata în bani și în natură.

Bogumil porni spre conac. Oamenii se-mbulziră după el, rostindu-și păsurile cu tot mai mult curaj.

— În privința corvezii, știți și voi că n-am pus nimănui picioru-n prag. A venit care-a vrut, le răspunse el. Iar în ce privește simbria pentru zilele muncite, vorbiți mai deslușit.

În tufișuri se auzea piruind o privighetoare, deasupra copacilor cerul se lumină, căci luna tocmai se-nălțase. Oamenii tăcură și Niechcic vorbi, îngîndurat, urcînd treptele verandei :

— Nici eu nu sînt aici de capul meu. Am să-i înfățișez moșierului plîngerile voastre, iar în ce privește reclădirea barăcilor, vă dați seama, cred, că lucrul ăsta nu se face cît ai bate din palme. Să știți însă că n-am uitat și nu uit de ele.

Deodată îl zări, chiar lîngă el, pe Cierniak. Aflase că el ațîțase oamenii și-i stîrnise împotriva lui. Ar fi vrut să-i spună o vorbă, două în legătură cu asta, dar se gîndi că e mai bine să-l lase-n pace. În schimb, prinse chef de glumă.

— Dragii mei, ați venit cu toții aici ca la sărbătoarea hramului. Dacă mi-ați fi dat de veste, m-aș fi îngrijit să vă pregătesc cel puțin un pahar cu bere. Așa trebuie să vă întoarceți în sat cu gîtul uscat.

În grămada de oameni se auziră rîsetele înăbușite ale femeilor.

— Mătușă Witkowa, o dibui Niechcic, încordîndu-și privirile în umbra albăstrită de lună, de ce te tot pitești în spatele altora ? Witkowa ! o strigă el. Păi eu te văd și-așa, că nu s-a calicit Dumnezeu să te-nalțe la trup. E drept, ești bătrînă acum, dar tot în sus tragi. Dumneata ar trebui să ieși în frunte, că ești cea mai nevoiașă. Numai că, pe dumneata te apasă mai mult rudele decît curtea.

Printre oameni se auziră rîsete și aprobări.

„E timpul să închei", se gîndi Niechcic.

— Ei, dragii mei, strigă el, care are de primit bani să treacă la fereastră, care nu, să meargă cu Dumnezeu și gîndul ăl bun acasă. Nu sînt eu omul care să vă stau împotrivă. Ce-am să pot face voi face. Vătaful ! !

— Aci.

Intră în antreu împreună cu Mikolajczyk.

— Om aștepta mult și bine, mai auzi Bogumil în urma lui. Printre oameni se iscă freamăt. Mai stătură puțin în spatele celor care se înghesuiau la fereastră, apoi începură să se risipească încetul cu încetul. Unora li se părea că tot căpătaseră ceva, altora că nu făcuseră nici o brînză. Unii erau mînioși, alții cu sufletul ușurat. Pînă la urmă, tăbărîră cu toții asupra lui Wawrzon Cierniak. Plata la geam se făcea ca de obicei.

După aceea, însă, Bogumil se simți neliniștit și cu sufletul greu. Îl apucă iar furia, gîndindu-se la Daleniecki. Totdeauna fusese înclinat să creadă că orice om își are chemarea lui în lume. Însă Daleniecki ăsta nu era de folos nimănui. Avea destui bani și din scrisul lui pe la gazete, și din acțiuni, deși spunea că-i merge prost ori de cîte ori venea vorba să scoată ceva din buzunar pentru oamenii de la moșie. El cîștiga, dar avea oare careva vreun cîștig de pe urma lui ?

„Ah, de-aș fi pe pămîntul meu !" se gîndi Bogumil pentru nu știu a cîta oară.

Dar parcă acum lucrul ăsta îl atrăgea tot mai puțin ca altă dată. Își aminti ce-i trecuse cîndva prin cap și anume că poate și pe moșia lui tot așa s-ar petrece lucrurile, că și el s-ar ocupa mai mult de sine decît de pămînt și de nevoile oamenilor. Sau, dimpotrivă, avînd prea mare încredere în el, s-ar apuca să facă investiții cu nemiluita și-ar pierde totul. Mulți se duc de rîpă din pricina asta. Se vede treaba că așa se-ntîmplă cînd ajungi proprietar, căci proprietatea trebuie să aibă în ea ceva rău și incorect, de vreme ce aduce venitul pe care-l aduce. Nu, desigur, n-avea chef să devină moșier. Orice ar fi

gîndit altădată despre asta, își dădea acum seama că nu-l trăgea inima să adune bani, ori să agonisească pămînt. De altfel, nu știa dacă pe lumea asta, așa cum era ea alcătuită, ar fi putut face avere cu conștiința împăcată. Căci el ținea ca între interesul personal și conștiință să existe o deplină concordanță. Nu se gîndise el oare deseori că, orice-ar face, tot n-ar putea stăpîni cele mai bune lucruri din lume, ca, de pildă, un suflet care să-ți dea dragostea visată și soarele care te-ncălzește ? Și totuși omul se bucură de ele mai mult decît de lucrurile pe care le stăpînește după lege.

„Dar nici să muncești pentru alții nu-i o afacere, cugeta el. N-ai nici siguranța zilei de mîine, nici libertate de acțiune."

Gîndurile astea nu-i dădeau pace, deși era mînios că-și pierde timpul cu ele. Aici era vorba de lucruri precise și anume de îmbunătățirea condițiilor de trai ale oamenilor. În primul rînd, aveau dreptate, iar în al doilea rînd, acum cînd își dăduseră seama că poate fi mai bine decît e, știa că n-o să mai aibă liniște cu ei. Îi era necaz, căci, la drept vorbind, renunțase prea ușor la proiectul reconstruirii locuințelor. Uitase de tot și de toate, copleșit de propriile lui bucurii. În loc să dea servitorilor mai multe bunuri, își găsise el un bun printre servitori. Ar fi trebuit să-l fi forțat măcar pe Anzelm să vîndă locurile alea și să bage banii în construirea barăcilor. Basia ar fi acceptat cu siguranță, iar Daleniecki, mai devreme sau mai tîrziu, i-ar fi restituit banii.

Cînd se întorcea seara acasă, Bogumil își găsea uitarea necazurilor în brațele Feliciei. Și cînd simțea nevoia, de altfel tot mai des, să se justifice față de sine însuși, se împăca cu gîndul că viața ieșise acum din vechile tipare și că deci nici el nu putea să rămînă neschimbat. Dacă timpul și împrejurările s-au dat peste cap, ce e de mirare că s-au încurcat și sentimentele omenești ? Dar cu toate astea, sculîndu-se dimineața, nu se simțea de loc mulțumit și-și repeta, cu un fel de nerăbdare febrilă, că tre-

buie să se gîndească mai mult la oameni și să facă neapărat ceva pentru ei.

Între timp, Żarnecka se îmbolnăvise din nou, iarăși fură nevoiți să aibă grijă de ea și asta-i îndreptă gîndurile în altă direcție. Doctorul Wettler îl învățase pe Bogumil cum să ia pulsul unui bolnav și cînd anume trebuie să apeleze neapărat la ajutorul lui. Inima Żarneckăi nu mai bătea de mult regulat și ritmic, ba prea repede, ba prea slab, cîteodată se oprea și, poticnindu-se parcă, începea să bată iar tare, rar. Aveai impresia că încearcă cînd o bătaie, cînd alta, pentru a se ține în viață.

Żarnecka amuțise aproape. Dormea mai tot timpul, sau cînd era trează gemea de ți se făcea rău. Niciodată însă nu voia să spună ce-o doare, iar cînd, o dată, o bătură la cap să spună de ce se văita așa, îi privi supărată și aproape strigă:

— Fac și eu ce pot! Ei!

La Kaliniec, de cîte ori Bogumil îi povestea asta neveste-si, izbucneau amîndoi în rîs. Le părea rău de Żarnecka, dar ea rămînea, totuși, în afara gîndurilor și sentimentelor lor, nu făcea parte din viața lor.

Într-o zi, Bogumil îi lua bolnavei pulsul, speriat și el de ritmul lui neregulat. Gîndurile lui alergau în voie de la una la alta, așa cum se întîmplă de obicei cînd veghem la căpătîiul unui bolnav, și deodată se loviră de ceva care-l întristă. O vreme nici nu-și dădu seama despre ce-i vorba. Era însă, se înțelege, aceeași poveste legată de plîngerile oamenilor care-i răsări din nou în minte cu toată greutatea ei.

„Mi se pare că Woynarowski e la Pamientów. În prima zi mai liberă mă duc să-l văd, se hotărî el. Numai să termin mai repede cu dezgropatul sfeclei. Dacă aș amîna acum lucrul, vremea s-ar răzbuna."

Văzînd că Żarnecka adormise și că bătăile inimii ei deveniseră mult mai regulate, îi așeză mîna pe plapumă, ieși, se opri pe coridor în fața camerei servitoarelor și, înfrîngîndu-și dorința de-a intra, porni spre odaia lui.

5

Nu numai argaţii de pe la curţile boiereşti începură să se agite, ci şi ţăranii. Impulsul venea mai cu seamă de la oraşe, dar pe alocurea şi moşierilor le venise în gînd să arate o oarecare grijă pentru ţărani. În unele cazuri, mobilul era dorinţa generală de a cuceri un viitor mai bun, alteori, credinţa că dacă pentru ţărănime ar fi să înceapă o viaţă nouă, şleahta trebuia neapărat să pună umărul. Se mai păstra încă amintirea luptei pe care o duseseră cei mai buni din nobilime pentru binele poporului, al ţărănimii, împotriva guvernului ţarist. De multă vreme lupta aceasta se iniţiase pe baze noi de către adevăraţii reprezentanţi ai poporului, dar unii dintre moşieri socoteau că e o datorie de onoare pentru ei să menţină mai departe cel puţin aparenţele misiunii lor istorice : aşa cum se întîmplă cînd îi rămîn de pildă cuiva doar titlurile de nobleţe, în vreme ce funcţiile şi îndatoririle legate de ele sînt de mult oale şi ulcele. Cei mai sîrguincioşi încercau o oarecare activitate prin sate, dar cu mare luare-aminte, căci, cu toate bunele intenţii şi încrederea în forţele lor proprii, se temeau şi de guvern, şi de ţărani. Era îngrozitor să dezlănţui împotriva ta aceste două puteri, aşa că voiau să le domolească pe amîndouă, să le împace cumva. În legătură cu ţăranii, puneau accentul principal pe dobîndirea de cunoştinţe agricole (fără „fraze goale şi lozinci"), pe unirea forţelor în vederea prosperării gospodăriilor ţărăneşti, a sporirii recoltelor.

— Oare nu asta urmăreau şi ideile acelea pozitive, raţionale de progres, pe care atîta amar de vreme ni le-au vîrît în cap ? se întrebau, făcînd aluzie la acea orientare intelectuală pe care o combătuseră ani de-a rîndul ca fiind contrară tradiţiei, învăţăturilor Bisericii şi patriotismului. Acum, dimpotrivă, se temeau de un romantism naţional nelalocul lui, care-ar fi putut stîrni mişcări dăunătoare într-o ţară abia ridicată din ruine.

Bogumil fusese o dată, la începutul primăverii, la Malocin, la o adunare comunală. Ţăranii se ridicaseră împo-

triva primarului și secretarului primăriei, învinuindu-i că împart nedrept banii primiți de la județ pentru familiile sărace ale rezerviștilor concentrați. Ziceau că mai bine ar fi ca fiecare sat să aibă dreptul de a împărți banii primiți, pentru că numai în sate se știa cine avea într-adevăr nevoie de ajutor și nu în birouri, pe bază de hîrțoage. Cînd secretarul refuză să introducă în procesul-verbal această cerere a lor, oamenii îl amenințară că n-au să-i semneze procesul-verbal nici măcar cu cruciulițe. Apoi se plînseră de școală care era una singură în toată comuna, după care veni la rînd șoseaua spre Kaliniec, atît de plină de hîrtoape, încît ouăle n-ajungeau niciodată întregi la tîrg, cu toate că sătenii plăteau și dări, cărau și piatră. Oamenii întrebau, pe bună dreptate, de ce domnii de la plasă nu dreg șoseaua?

Lui Bogumil îi plăceau asemenea consfătuiri. Vedea aici cum gospodari, pe care-i știa vîrîți pînă-n gît în treburile gospodăriei, erau în stare să discute chestiuni de interes comun. Nu se gîndea, poate, unde-ar putea duce asta, dar se bucura din suflet cînd lua seama cît de agere și de vioaie le erau mințile. Îi veni chef să ia și el parte la treburile astea, ale satului, așa cum te hotărăști să cultivi un teren de pe care nu mai nutreai speranțe să scoți ceva și, într-o bună zi, vezi c-a înverzit.

Cînd mai pe urmă însă avu necazuri cu șomerii, cu Olczak, cu oamenii de pe moșie, lăsă baltă bunele sale intenții.

A doua zi după ce Niechcic, aflîndu-se la căpătîiul Żarneckăi, își pusese-n gînd să se ducă la Pamientów și să se sfătuiască în legătură cu cererile muncitorilor de pe moșie, Michalina Ostrzeńska îi trimise veste din Kaliniec că Janusz nu încălzise prea mult locul nici la Varșovia, că imediat cum ajunsese acolo se îmbolnăvise de febră tifoidă. Acum se întorsese acasă să-și petreacă convalescența și Michalina îl ruga pe Bogumil să-l primească pe Janusz la Serbinów, să stea acolo vreo două săptămîni. Totodată, primi și de la Barbara o scrisoare în care-i spunea același lucru. De la Janusz însă, nici un cuvînt. Făcea parte dintre oamenii cărora alții le rezolvă problemele de viață. Bogu-

mil trimise imediat trăsura după Janusz, deşi parcă cineva îi şoptea că sosirea acestui tînăr chipeş n-o să-l bucure.

Janusz sosi, vlăguit şi parcă fără nici un chef de viaţă. Stătea zile întregi lungit în grădină, sub copaci, sau sus la el, în camera fetelor, pe care şi-o alesese singur drept locuinţă. Cobora numai s-o vadă pe Żarnecka şi, cu toate că nu ştia să spună o vorbă de duh, chiar şi ea se înveselea cînd se pleca asupră-i chipul lui fermecător, atît de plăcut tuturor privirilor.

În ziua în care Bogumil se hotărî, în sfîrşit, să se ducă la Woynarowski, la Malocin se-ntîmplă să fie din nou adunare. După ce prînzi la Pamientów şi stabili termenul unei consfătuiri cu vecinii, Niechcic plecă la Malocin, care era hotar în hotar cu Pamientów-ul. Adunarea se arăta a fi mult mai furtunoasă decît cea la care participase cu cîteva săptămîni în urmă. Ţăranii cereau ca registrele comunale şi procesele-verbale să fie redactate în polonă. Pentru asta le dăduse Dumnezeu grai ca să se folosească de el şi nu de o limbă străină, din care nici cei ştiutori de carte nu înţelegeau mare lucru, aşa că nimeni nu-şi da seama ce mîzgălea, acolo, secretarul în ruseşte.

În camera unde se ţinea adunarea era un aer stătut, duhnind a mahorcă ; spre sfîrşitul discuţiilor, pe Bogumil îl apucă tusea şi ieşi la aer să fumeze o ţigară. Imediat după el ieşi şi cumătrul lui, primarul din Serbinów-ul Vechi, Alojzy Witczak. Intrară în vorbă şi Bogumil află că oamenii mai hotărîseră şi altceva, despre care nu se vorbise în adunare. Îşi puseseră în gînd să le vină de hac hoţilor. Erau destui, nu numai în Kurza, ci şi în Gawlice. Tot soiul de vagabonzi, dintre care unii se mai astîmpăraseră, dar alţii continuau să prade gospodăriile oamenilor. Cei mai răi, după părerea tuturor, erau hoţii de cai. Ţăranii din părţile astea se mîndreau cu cai de soi şi hoţii puseseră ochii pe ei. Se spunea că hoţii de cai înjghebaseră în pădurea din Środa, într-un loc ferit, o colibă din crengi, de unde contrabandistul Piekut trecea caii peste graniţa prusacă.

În curînd, ieșiră și ceilalți gospodari din primărie și Niechcic, adăpostit de întunericul serii și nevăzut, avu putința să audă ce vorbeau între ei : lăsaseră baltă redactarea proceselor-verbale în limba polonă. Toată lumea vorbea despre hoți. Nu se spunea oare, pretutindeni, că de-acum încolo în lume va domni dreptatea ? Mulți credeau că asta înseamnă împărțirea pămîntului moșieresc la țărani, dar un asemenea lucru nu se putea face decît la porunca țarului și în privința asta nu se zvonise încă nimic, se vede treaba că nu sosise încă ceasul. La urma urmei, nu intraseră zilele-n sac, puteau să mai aștepte, pămîntul nu-i iepure, n-o ia la goană, dar dobitocul, dacă ți-l fură lotrul, s-a zis cu el. Măcar aici să-și facă singuri dreptate : cine nu vrea să muncească, să nu se mai îngrașe din furat. Umbla vorba că jandarmii țin partea hoților și că boierilor și arendașilor nu le prea pasă dacă le fură acolo te miri ce. Cine, deci, rămîne să se răfuiască cu tîlharii ? Doar ei, țăranii !

Bogumil se înapoie acasă dus pe gînduri. Citise și aflase din gura Barbarei că și la Varșovia lucrurile stăteau cam la fel. Clocotul înăbușit al poporului își găsise o portiță de ieșire în protestul față de neorînduielile care domneau la oraș. Tulburările astea nu-i plăceau lui Bogumil. Le socotea la fel de nesănătoase ca și relele care le provocaseră. Multe păcate există în viață, dar la fel de multe sînt și pricinile care duc la ele. Avusese prilejul să constate că nedreptatea nu era numai rodul răutății omenești, ci țîșnea mai ales din relațiile nesănătoase dintre oameni, bîhlite ca o apă stătută care favorizează înmulțirea a tot soiul de murdării. Nu poți alunga acest rău cu ciomagul, așa cum nu poți scăpa de gîngăniile din casă pînă nu cureți gunoaiele de prin colțuri. Dar omul, mai ales cînd nu-i prea luminat la minte, vede mai degrabă rezultatele decît cauzele, așa că nu-i de mirare că atunci cînd se satură de rău, se repede să dea cu ciomagul în rezultate. Poate că și el procedase uneori așa.

Lucrul acesta i se păru atît de important, încît hotărî să-l pună în discuție la consfătuirea de la Pamientów.

Cu o zi înainte de duminica în care trebuia să aibă loc consfătuirea aceasta, pică pe neașteptate la Serbinów, Roman Katelba cu soția, dădaca și copilul. Venise patru mile în goana cailor să-i dea de veste că la el de o săptămînă oamenii părăsiseră lucrul. Era bine, totuși, că aveau grijă de vite, căci pe la moșiile învecinate moșierii fuseseră nevoiți să-și mîne singuri vitele la pășune și să le hrănească. Iar ceva mai departe, spre Kutno, situația era și mai gravă — țăranii luaseră cu asalt conacele, ba, într-un loc, fusese omorît administratorul cu întreaga familie. Moșierița de la Jastrzembice o zbughise la Varșovia, iar Katelba se repezise pînă aici, pentru că moșierii vecini cu el își pierduseră capul, ba unii chiar asmuțiseră armata împotriva țăranilor. Zilele astea se ținuse la Kaliniec adunarea Asociației agrare și probabil hotărîseră ei ceva acolo, căci lucrurile nu puteau fi lăsate așa. După spusele lui Roman Katelba, se repezise pînă aici ca să-i ceară sfatul lui Niechcic și să-i dea de știre ce se-ntîmplase, dar, după figura lui îți dădeai seama că-l mînase și teama pentru viața lui și a familiei.

După ce-și instală și-și ospătă oaspeții, Bogumil se gîndi că n-ar fi rău ca Roman Katelba să rămînă pînă a doua zi, să ia parte și el la întrunirea de la Woynarowski. I se părea nimerit să le înfățișeze celorlalți pe omul ăsta, care văzuse cu ochii lui cît de apropiată și de gravă era primejdia. Katelba, care n-aștepta decît să se odihnească puțin caii ca s-o pornească înapoi, spre casă, se lăsă în cele din urmă înduplecat, dar toată seara nu-și găsi astîmpăr, căci nu știa ce întorsătură luaseră lucrurile la Jastrzembice.

Bogumil despărțise, nu demult, dormitorul cel mare în două, pentru ca Barbara și Tomaszek să aibă camere separate. Cele două încăperi le oferi soților Katelba.

Aflînd că sosise cineva, Janusz refuză să coboare la cină, așa că dădu cu ochii de oaspeți abia a doua zi dimineața la micul dejun. Își amintiră că se mai întîlniseră atunci cînd soții Katelba sărbătoriseră cununia. De altfel,

pe Roman Katelba Janusz îl știa dinainte, de pe vremea cînd era vătaf la Serbinów.

— Domnișoara noastră Celina, zise Bogumil, cînd rămase o clipă numai cu Ostrzeński, parcă s-a făcut mai frumoasă. Sau poate că nu, căci s-a cam îngrășat, dar, oricum, a prins viață ! Înainte parcă era un pietroi.

Janusz îl asculta, moțăind, cu capul plecat pe umăr, ca și cum i-ar fi fost o povară, și cu gura-i mică întredeschisă, ceea ce dădea feței lui o expresie copilărească. Nu scoase o vorbă și plecă sus, la el, unde, gînditor, se puse pe fumat. Cugeta, după puterile lui și, ca de obicei, se gîndea numai și numai la el. De altfel, toți oamenii, într-un anumit fel, se gîndesc, în primul rînd, la ei. Lenevea fiindcă era incapabil să se ocupe de ceva — și incapacitatea aceasta părea să facă parte din chiar făptura lui. Ar fi putut să se petreacă multe în viața lui, dar nu se petrecea mai nimic, poate tocmai pentru că în viața lui de toate zilele toată lumea îl răzgîia și-i făcea pe plac. Prima dragoste, de pildă, care pentru fiecare om e o piatră de încercare și o clipă de neuitat, la el venise în așa fel, încît habar n-avea cum se petrecuse. Totul i se oferea de-a gata, fără să depună cel mai mic efort și fără să simtă bucuria biruinței. Nu luptase pentru nici o femeie, pentru că toate se țineau scai de el, îndrăgostite pînă la uitarea de sine. Cînd nici o opreliște nu ți se pune-n cale, deși în aparență ai cîmp liber de acțiune, ești totuși ca un deținut închis după gratii. Cînd toți te admiră, te simți singur și nu te bucură admirația lor. Desigur Janusz ar fi putut să-și încerce puterile în alte domenii, doborînd stavilele ce i-ar fi stat în cale. Dar prea trăia cu capu-n nori ca să-și poată da seama de importanța vreunui lucru din realitatea înconjurătoare, în afara propriei sale persoane.

În fiecare om trebuie să trăiască un sentiment oarecare, pesemne, așa că și în ființa lui Janusz sălășluiau amărăciunea, sila și teama. Cînd dragostea lipsește, spaima se cuibărește neapărat în inima omului, într-o formă sau alta. Deci ea se înstăpîni și în inima lui Janusz. O teamă ciudată, măruntă, inexplicabilă, fără obiect precis. Ciulea mereu

urechea și mereu tremura, fiind parcă într-o veșnică așteptare, așa cum se-ntîmplă cu cineva care, rătăcind drumul, nu mai știe încotro s-apuce, înspăimîntat că s-ar putea, peste o clipă, să nimerească în cine știe ce loc primejdios.

Cînd îl auzi pe Niechcic lăudînd-o pe Celina, Janusz își dădu seama că de foarte multă vreme nu mai avusese de-a face cu femeile. Suferise mai mult ca oricînd de lipsa totală a oricărei dorințe care să-l lege de viață, mulțumindu-se să asculte pustiul dinlăuntrul lui. În pustiul acesta, puteai auzi doar ecoul celor petrecute în jur, așa cum se aude cînd strigi într-o fîntînă adîncă, întunecoasă și rece. Ecou fără viață, care se produce doar în baza legilor fizicii.

În timpul prînzului se uită la Celina și constată că nu era de loc pe gustul lui, dar privirea lui indiferentă, datorită numai farmecului și culorii ochilor, pe ea o umplu de încîntare și de sfială. Doamna Katelba păli, apoi se înroși, plecîndu-și ochii. Asta-i plăcu lui Janusz, căci, așa cum fiecare își are ciudățeniile sale în asemenea chestiuni, îi plăcea cînd femeile roșeau și-și plecau ochii sub privirea lui.

Simți un ușor interes pentru viață și se bucură, tremurînd totodată de teamă ca fiorul acesta să nu dispară, căutînd în minte ceva care l-ar fi putut prelungi măcar cît de puțin.

În vremea asta Bogumil îl grăbea pe Katelba, căci adunarea la Pamientów se ținea imediat după prînz.

Dintre invitați sosiră numai : Stanislaw Ostrzeński din Sionszyce, fratele său din Zborów, Walenty Przybylak din Środa și bătrînul moșier Bartold din Gawlice.

Luară loc în camera galbenă, spre bucuria lui Niechcic, care nu prea se simțea în apele lui în salonul albastru. Valetul Aleksander, la fel de țeapăn, îi servi cu ceai și prăjituri de casă, iar pe o măsuță, într-un colț al camerei, rîndui cîteva sticle cu vin vechi și paharele respective.

Înainte de a intra în miezul discuției, vorbiră de muncile cîmpului, de starea recoltei, de prețurile de prin iarmaroace, de cai și, în sfîrșit, despre ultimele partide de *whist* la care luaseră parte.

6

Katelba și Przybylak se țineau deoparte și nu participau la discuții, simțindu-se străini în mediul acesta. În curînd însă Woynarowski, care spre mîhnirea lui Bogumil arăta obosit și bolnav, întrerupse conversațiile prietenești și deschise consfătuirea pentru care se adunaseră, dînd cuvîntul lui Katelba. Acesta începu cu relatarea întîmplărilor la care fusese martor.

În parte, cunoșteau cu toții lucrurile din auzite, dar povestirea greoaie a lui Katelba avu darul să-i cam sperie. Domnul Bartold, de la Gawlice, începu să ofteze și să se vaite de nenorocirea care căzuse pe capul lor. Fața lui grasă, puhavă, cafenie ca o turtă dulce bine coaptă, părea gata-gata să fie inundată de lacrimi. Mustața subțire, căruntă, încovoiată ca o șopîrlă argintie, îi tremura de tulburare, în timp ce ochii albaștri îi implorau parcă pe cei de față să alunge primejdia.

După un scurt și dezordonat schimb de cuvinte, Stanislaw Ostrzeński, pișcîndu-și, cum avea obiceiul, sfîrcul mustății, rosti o cuvîntare mai lungă. După părerea lui nu trebuia deocamdată să se facă nici un fel de făgăduieli argaților, căci recolta în anul acela nu se prea arăta strălucită.

— La noi nu s-au ivit pînă acum greve, spuse el, și poate o da Dumnezeu să scăpăm. Iar dacă oamenii vin cu anumite cereri, cum s-a întîmplat la domnul Niechcic și la domnul Przybylak, astea sînt, slavă Domnului, cazuri izolate. Dac-am ceda, pe Dumnezeul meu, n-am face altceva decît să deschidem cale oamenilor spre cine știe ce neorînduieli. Și chiar de s-ar ivi greve, eu cred că atunci

cu atît mai mult trebuie să ne arătăm solidari şi hotărîţi, căci dacă ar băga de seamă că ne temem de ei, pe Dumnezeul meu, ni s-ar urca în cap.

Bogumil interveni, zicînd că nu din teamă se adunaseră, ci că se adunaseră să chibzuiască dacă tulburările astea erau sau nu îndreptăţite.

— Eu socotesc că într-o măsură sînt îndreptăţite, declară el, şi mă gîndesc dacă n-ar fi cazul să li se creeze oamenilor condiţii mai bune de viaţă, dar mă şi gîndesc totodată, în ce măsură moşiile ar putea rezolva problema asta.

— În nici o măsură, zise Ostrzeński hotărît. În nici o măsură. La urma urmei, nu ştiu. Poate că dumneavoastră vă puteţi permite să le îmbunătăţiţi condiţiile de viaţă. Eu însă nu.

Pînă la urmă, majoritatea fu de părere că argatul nu vede altceva decît propriul lui interes şi nu înţelege, nu poate înţelege, cu cîte greutăţi şi angarale are de luptat un proprietar de pămînt. Şi doar nu luptă pentru el personal, ci pentru binele societăţii. Moşiile dau oamenilor atît cît le pot da, iar dacă ar încerca să dea mai mult, n-ar mai rezista, s-ar prăbuşi pur şi simplu. Cei doi fraţi Ostrzeński aduseră atîtea dovezi elocvente în legătură cu poverile care apăsau asupra proprietarilor funciari, încît se părea că, într-adevăr, e imposibil să faci vreo concesie, fără a primejdui agricultura întregii ţări. Pînă şi Bogumil căzu pe gînduri : „La naiba, îşi zise el. Aşa să fie ? Oare interesele moşiei nu se pot acorda cu ale argaţilor ? În cazul acesta, situaţia ar fi, într-adevăr, fără ieşire."

Woynarowski glumi, zicînd că socialiştii au să-l treacă pe domnul Stanislaw pe lista neagră, apoi adăugă pe un ton serios :

— Totuşi, vecine, să nu exagerăm. Moşiile îşi au greutăţile lor, dar şi oamenii îşi au şi ei necazurile lor. Cred că a venit timpul, ca să zic aşa, să punem aceste lucruri de acord. Căci, cu toate dificultăţile, cred, dragă domnule Stanislaw, că nu ţi-ai schimba locul cu al unuia dintre cărăuşii dumitale, ca să iau un exemplu.

Auzind asta, Ostrzeński sări ars, susținînd că el, în ce-l privește, ar face oricînd, bucuros, schimbul ăsta. Un cărăuș își vede de treaba lui, de mîncarea lui și, după ce-și umple burta, nu-l mai doare capul.

— Ce tot spui ? Ba-l doare capul fie și pentru că n-are un adăpost ca lumea și că din pricina asta îi zac copiii bolnavi. Pe urmă ai uitat de corvoadă, de plata în natură...

Ostrzeński sări iar cu vorba, pretinzînd că nu fusese înțeles și că pe nedrept e socotit un exploatator. El arătase fără ocol situația economică a moșiei, dar asta nu înseamnă de loc că nu-i pasă de nevoile argaților. Aceste nevoi existau într-adevăr, numai că nu puteau fi împlinite toate deodată, ci treptat, cu încetul, pe măsură ce posibilitățile financiare permiteau. Și, mai ales, nu sub presiunea oamenilor, pentru că altfel atît cei care se răscoală, cît și cei care-i ațîță își vor lua nasul la purtare, socotind c-au ajuns ei să conducă.

Fiind întrebat dacă vede alt mijloc pentru potolirea tulburărilor, răspunse, mîrîind, că la urma urmei s-ar putea face apel la armată sau la jandarmerie. Căci a chema armata nu înseamnă numaidecît încăierare și împușcături. Era destul numai să-și facă apariția. Acolo însă unde, așa cum arătase domnul... (îi uita mereu numele) Katelba, se ajunsese la violențe, acolo n-aveai ce face. La violență trebuie să răspunzi prin violență, la forță prin forță.

— Forța, dragă domnule Stanislaw, poate lua diferite înfățișări, observă Woynarowski, cu blîndețe.

Ceilalți, chiar și Ostrzeński din Zborów nu erau de părere c-ar trebui făcut apel la armată. Dacă apuci să chemi ostașii, apoi trebuie să-i și hrănești, să le înduri toate nazurile. Pe deasupra te mai și fură.

Stanislaw Ostrzeński strigă din nou că nimeni nu-l înțelege și începu să numere pe degete binele pe care-l făcuse oamenilor de pe moșia lui, la cîte lucruri renunțase numai de dragul pămîntului și pentru sfînta muncă pe ogoare. Vorbea sincer, căci, într-adevăr, muncea din răsputeri și-și ridicase moșioara din ruină.

— Am unul, spuse, în sfîrșit, înduioșat, care lucra încă pe vremea tatii. Acum e pensionar. Legea nu mă obligă, dar îi plătesc pensie din omenie. De altfel, și-a cîștigat-o cu prisosință. Și-a văzut de treabă toată viața cu rîvnă, fără zarvă. Îmi plac oameni ca el.

Domnul Bartold se înduioșă de asemenea. Era sensibil, plîngea ușor. Chiar și acum își zvînta ochii albaștri cu o batistă colorată. Îl mîhniseră profund tulburările astea.

— Oare oamenii n-ar putea să se mulțumească și să-i aducă laudă Domnului că le-a dat viață și că, avînd ce munci, au traiul asigurat ? întrebă el cu o voce subțire, ca de femeie.

După care, alimentat de frații Ostrzeński, ridică în slavă pe cei care își iubesc munca, sînt harnici la treabă și mulțumiți de soarta lor. Unul din Ostrzeński aduse exemplul unui dulgher, care lucra la el, celălalt, al unui fierar ; oamenii ăștia nu știau nimic pe lume în afară de munca lor. Nu se uitau la bani și n-aveau nevoie de laude. Muncitorii ceilalți plecau acasă, și ei tot mai roboteau, mai dregeau, meștereau ba una, ba alta. Întotdeauna plini de voie bună, gata oricînd să-ți sară în ajutor, binevoitori cu toată lumea. Nu era asta, oare, o viață demnă de numele de om ? Pentru oameni de soiul ăsta merită să te zbați ca să le satisfaci nevoile. Ar trebui să se scrie despre ei în gazete, să fie dați drept pildă, să fie decorați. N-ar fi bine și frumos să fie cît mai mulți ca ei ? N-ar trăi atunci oamenii în armonie și bună-nțelegere ? Orice moșier ar fi bucuros să aibă de-a face cu asemenea muncitori harnici, căci și muncitorului i-ar merge bine și moșia ar propăși. Da, tocmai asemenea sentimente de preț ar trebui sădite în sufletul oamenilor : rîvna și hărnicia dezinteresată și nu așa cum vor socialiștii și atîțătorii, ca fiecare să nu se gîndească decît la interesul personal. Să precumpănească dragostea de muncă, nu dragostea de arginți !

Bogumil trăgea cu urechea și se gîndea că și el s-ar fi arătat bucuros să aibă de-a face cu asemenea oameni. Unii dintre ei semănau, într-adevăr, cu vitele de povară, incapabili să vadă mai departe de lungul nasului. Dar erau

printre ei și alții, a căror resemnare în fața vieții era rezultatul unei mature chibzuințe. Cineva parcă-i șoptea, însă, că aceștia sînt excepții și că niciodată nu poți judeca o stare de lucruri după cazurile excepționale, ci după cei mulți, cărora trebuie să le creezi anumite condiții ca să se poată simți în rîndul oamenilor. Nu cuteză însă să dea în vileag ce gîndea : erau niște gînduri neclare, pe care abia izbutea să le deslușească înlăuntrul lui. Oamenilor trebuie să le împărtășești numai gîndurile limpezi și lesne de înțeles, aceasta fiind singura posibilitate de comunicare.

Walenty Przybylak asculta și el în tăcere, plin de îngrijorare, deși ar fi avut chef să le spună că ar fi mai bine ca argații să-și laude stăpînii și să-i cinstească pentru rîvna și bunăvoința lor. Iar stăpînii să se gîndească mai puțin la beneficiile materiale și mai mult la nevoile oamenilor.

Przybylak și Katelba erau, amîndoi, adînc tulburați. Pe de o parte, se gîndeau la soarta argaților de pe moșie și a țăranilor în general, legînd-o într-un fel de a lor, iar pe de alta se temeau totuși de greve și răscoale mai mult chiar decît moșierii.

Abia ieșiți din nevoie, dobîndiseră unul o moșie, celălalt un post de administrator pe o mare moșie și toate speranțele de viață și le întemeiau pe actuala lor situație, vrînd să-și vadă copiii ajunși domni. Și cînd colo, poftim, mulțimea asta înapoiată, din care se ridicaseră, încerca acum să se cațăre pînă la locul pe care, cu chiu, cu vai, se cuibăriseră și să le dea brînci, prăvălindu-i acolo de unde au venit. Înspăimîntați că li s-ar putea întîmpla una ca asta, erau gata să cedeze și să le satisfacă cerințele argaților. Însă nu îndrăzneau să-și dea pe față gîndurile, căci domnii cei mari din partea locului aveau alte principii și ei nu voiau să adopte o altă atitudine, supărîndu-i pe cei în rîndurile cărora se săltaseră. Dacă și-ar mărturisi gîndurile, domnii aceștia ar spune, desigur, că nici nu-i de mirare, că nu făceau altceva decît să le țină parte celor de teapa lor și ar strîmba din nas, amintindu-și obîrșia lor, pe care, în clipa de față, ei înșiși își dădeau silința s-o dea uitării. E adevărat că Przybylak se lăuda, adesea, cu obîr-

șia lui țărănească, dar o făcea numai față de nobilii scăpătați, cum era, de pildă, Niechcic. De altfel, treaba lui ce spunea, asta-l privea, dar nu-i plăcea ca alții să-i amintească lucrul ăsta. Katelba se arăta și mai descurajat încă. Mai prinseră ceva inimă abia cînd începu să vorbească Bogumil Niechcic.

Bogumil era un om al muncii temeinice, folositoare, o fire practică, și nu-și îngăduia nici să critice orînduirea socială, nici să laude fățiș revoluția. Acum însă faptele erau clare și, o dată ce fusese pus în fața lor, socotea că nu poate să închidă ochii, prefăcîndu-se că nu vede realitatea, ci, dimpotrivă, trebuie să preîntîmpine răul și să îndrepte lucrurile, pe cît e cu putință. Unde există o discordie, trebuie să existe și pricini care au dus la ea, așa că, înainte de a arunca vina în spinarea altuia, se cuvine să chibzuiești cu luare-aminte dacă nu cumva ești tu vinovatul. Luînd, așadar, cuvîntul, arătă în primul rînd că moșiile, în actuala perioadă de dezvoltare, ar putea suporta o îmbunătățire oarecare a condițiilor de viață pentru argați și, cu toate că Ostrzeński îi clătinase, cu puțin înainte, convingerea asta a lui, acum omul se înfierbîntase și începu să înșire, pe degete, ca și ei, ce-ar putea căpăta oamenii în plus, fără ca moșiile să-și scadă cu nimic veniturile.

— Cînd mi se strică mașina și nu mai vrea să meargă, zise el, oricît m-aș căzni n-o mai fac să pornească dacă nu cumpăr piese noi și n-o ung. Așadar, trebuie să scot ceva din buzunar ca paguba să nu fie mai mare. Muncile cîmpului sînt în toi, și dacă acum oamenii ar încrucișa brațele, pierderea ar fi mai mare decît cheltuielile necesare pentru satisfacerea, într-o măsură oarecare, a cererilor lor, căci în acest caz oamenii ar munci mai cu rîvnă și aceste cheltuieli ar fi recuperate. Cînd cu împroprietărirea țăranilor, mulți spuneau că moșiile au să se ducă de rîpă, și, iacă, nu s-au dus.

Vorbi așa o vreme, mînat de gîndul că sprijinul acestor oameni îi este absolut necesar pentru a-i sluji de argument în fața lui Daleniecki.

— Ia uitați-vă la domnul Niechcic. Ai zice că e roșu sadea, rîse subțirel domnul Bartold, ștergîndu-și cu batista ochii înlăcrimați, în timp ce frații Ostrzeński se gîndeau că lui Niechcic îi dă mîna să fie darnic cu bunul altuia.

Bogumil se jură că nu e nicidecum roșu, ba, dimpotrivă, că nu vrea altceva decît să preîntîmpine instaurarea roșilor.

Cu creionul în mînă, Woynarowski începu să formuleze revendicările oamenilor, subliniind pe acelea care, după părerea lui, puteau fi luate în considerație. Deodată, Ostrzeński din Zborów interveni, zicînd că, să-i fie cu iertăciune, dar el crede că într-o consfătuire ca asta, cu caracter particular, nu se pot lua hotărîri valabile pentru toată lumea. Cu o zi înainte, ar fi trebuit să aibă loc, la Kaliniec, adunarea Asociației agrare, care însă nu se ținuse din cauza numărului mic de participanți. Trebuia, așadar, convocată cît mai repede o nouă adunare și hotărîrile luate acolo supuse centralei de la Varșovia. Căci altfel nu vor da o dovadă decît de indisciplină și de incorectitudine, metehne, de altfel, tipic poloneze.

Stanislaw Ostrzeński veni în ajutorul fratelui său, sări să-l sprijine și Bartold din Gawlice, căci, așa cum se întîmplă de obicei atunci cînd oamenii nu vor să-și ia răspunderea sau se tem de ceva, erau dispuși să lase pe seama altora să hotărască. Nu era nimic de făcut : formal, aveau dreptate. Dar Bogumil era nemulțumit de întorsătura pe care o luaseră lucrurile. Ca să-i mai rețină pe vecinii lui, care aveau acum alte gînduri, și să nu se cheme că-și pierduse degeaba timpul, mai aminti de campania pentru luminarea țăranilor, a căror stare de înapoiere le-ar putea crea, în viitor, multe necazuri.

— Da, da, îl aprobară cu toții, cultură, da, cît mai multă cultură.

— Cucoana mea se agită și ea cumva în această direcție.

— Așteptăm să se ia o hotărîre în sensul ăsta, și cum s-o lua, vom înființa cercuri de învățămînt, asociații. Acum, însă, dragă domnule, înțelege și dumneata că sîntem cu mîinile legate.

— Să se răfuiască cu hoţii ? Foarte bine ! Las' să bage frica-n ei.

— Nu ! Pe Dumnezeul meu ! Nu-i bine dacă-i lăsăm să-şi facă singuri dreptate ! spuneau cu toţii, cu ochii spre măsuţa pe care Aleksander rînduise sticlele cu vin şi începuse să toarne-n pahare.

Primul plecă Przybylak. Pe cei doi fraţi Ostrzeński şi pe Bartold îi invită Woynarowski la o partidă de cărţi. Bogumil şi Katelba nu voiau să mai rămînă, se grăbeau să ajungă la Serbinów. Cînd ieşeau pe poartă, Katelba spuse :

— Plec de aici, domnule, la fel de buimăcit cum am venit.

Bogumil se gîndi o clipă, apoi vorbi cu hotărîre :

— Woynarowski are dreptate. Trebuie să acţionăm după cum a spus el. Altă cale nu văd.

Şi începu să redacteze în gînd o scrisoare, în sensul ăsta, pentru moşierul din Paris.

7

Mergînd spre Serbinów, cam pe la jumătatea drumului, Niechcic şi Katelba întîlniră vreo douăzeci de ţărani, aproape toţi tineri, agitaţi şi gălăgioşi.

— Începe, mormăi Bogumil. Opreşte !

Klimecki opri caii, nu prea bucuros.

— Încotro aţi pornit-o ?! strigă Bogumil.

Larma se potoli, dar nimeni nu se opri din mers.

— La Kurza ! Să le rupem coastele hoţilor, strigă cineva cu-nverşunare. Unul dintre ţărani se împiedică şi se sprijini de aripa docarului. Bogumil îl recunoscu : era băiatul mai mare al primarului, finul său !...

— Wojtek, strigă el, lucruri de felul ăsta nu se fac fără judecată !...

Caii, dornici să ajungă mai repede la iesle, o luară fără veste din loc. Klimecki, parcă mulţumit că se-ntîmplase aşa, îi pocni cu hăţurile. Flăcăii trecură mai departe. Bo-

gumil se uită după ei o clipă, neștiind ce să facă : să-i oprească, ori să-i lase în plata Domnului.

— C-or fi hoții proști să stea să-i aștepte, zise Klimecki de pe capră.

— Tocmai asta e, răspunse Bogumil. Aia n-au să stea să-i aștepte și o să cadă pacostea pe oameni nevinovați.

Opriră în fața verandei și Bogumil, zărind lumină la ferestre, simți că-l arde dorul după vremurile liniștite de altădată, cînd Basia și copiii îl așteptau seara să vină acasă.

Spre sfîrșitul cinei, Felicia, șovăind, îl înștiință că prin fereastra bucătăriei se auzea larmă dinspre Serbinów-ul Vechi.

Discuția mesenilor se întrerupse și întoarseră cu toții capetele spre verandă. Se auzea orăcăitul broaștelor și larmă de glasuri omenești nedeslușite.

— Parc-ar țipa numai femei ! zise Katelba.

Niechcic își ceru iertare, se ridică și ieși, dar musafirii, după o clipă de gîndire, se luară după el. O vreme merseră împreună prin întunericul grădinii, pe urmă însă Bogumil le-o luă înainte și dispăru în desișul copacilor care mărginea drumul ce ducea spre sat.

Soții Katelba și Janusz rămaseră să-l aștepte, plimbîndu-se pe aleea de pe malul eleșteului. Janusz întindea mereu mîna, grăbindu-se să vină în ajutor doamnei Celina, care se tot poticnea prin întuneric. După o vreme, Katelba porni după Bogumil, rugîndu-și soția să intre în casă. Janusz se oferi s-o conducă.

— Ai grijă de tine, Roman ! strigă doamna Katelbina după soțul ei.

Cînd Bogumil și Katelba se înapoiară, Janusz se plimba, fumînd, prin salon ; doamna Celina își culca copilul. Dar apăru numaidecît și se așeză la masă să continue cina întreruptă. Bogumil le povesti ce se întîmplase în sat. După cît înțelesese, toată hărmălaia pornise de la faptul că, după ce plecaseră flăcăii spre Kurza să-i caute pe hoți, prin sat se răspîndi vestea că cineva ar fi văzut în Serbinów-ul Vechi pe unul din hoții de cai, vestit prin părțile locului. Ziceau că fusese văzut la Mielzacki în prăvălie, sau la bă-

trîna Kolanicha, unde se adună feluriți „oameni de lume", cum li se spunea. Pînă la sfîrșit, erau gata, gata să-l ia la bătaie pe Mielzacki. Se alesese cu cîteva scatoalce și Tomasz Kolanski, zis „piticul", care sărise în apărarea maică-si.

— Tare mai sînt proști țăranii ăștia, zise Niechcic. De lecuit, se lecuiesc la Kolanicha, se duc la ea să le descînte, dar cînd e vorba la o adică, sînt în stare să-i arunce-n spinare toate nenorocirile lor. Se-nțelege, că n-au dat nicăieri de hoțul ăla de cai.

Mai schimbară cîteva cuvinte în legătură cu vremurile tulburi prin care treceau, după care musafirii se pregătiră să-și ia rămas bun. Soții Katelba se hotărîseră să plece a doua zi dis-de-dimineață, dar peste noapte băiețelul lor, Wacuś, se aprinse la față, făcu temperatură și doamna Celina se temu să-l ia la drum. Katelba, însă, ținea neapărat să plece, îngrijorat că lăsase prea mult timp moșia fără supraveghere. Hotărî, deci, să pornească singur la drum și să se întoarcă peste cîteva zile să-și ia familia de la Serbinów. Doamna Celina nu prea era în apele ei. Ba tremura să nu i se întîmple ceva soțului ei, ba zicea că, deși copilul nu se simte bine, poate totuși ar fi mai nimerit să-l ducă cît mai repede acasă. În sfîrșit, după ce-i năuci pe toți, se hotărî să rămînă.

Klimecki trase în fața casei brișca cu care veniseră de la Jastrzembice, în vreme ce Bogumil îi mai dădea lui Katelba ultimele sfaturi.

— Să-ți păstrezi calmul. Eu am convingerea că n-o să se-ntîmple nimic grav. Cel puțin deocamdată. La soarta oamenilor trebuie însă să ne gîndim. Chiar și numai din omenie și ca să avem mîna de lucru asigurată. Căci altfel, chiar dacă nu fac grevă, ni-i suflă Prusia. În fiecare an pleacă tot mai mulți în Saxonia. Așa că fă totuși ceva. Pe moșierița, ca femeie, o convingi dumneata mai ușor.

Katelba zîmbi imperceptibil la auzul acestor cuvinte.

— Moșierița, da, zise el, are multă încredere în mine.

După ce soțul ei urcă în brișcă, doamnei Celina îi veni din nou chef să plece. Wacuś se trezise din somn și febra parcă-i mai scăzuse.

— Acum rămîi, o rugă Katelba, dacă domnul Niechcic este atît de amabil. Pe urmă e aici și doctorul Ostrzeński și-o să te sfătuiască cum să-l îngrijești pe Wacuś. Eu vin joi să vă iau.

Se gîndea că singur o să meargă mai repede, tăind drumul prin Środa, unde pădurea fusese doborîtă. Pe drumul ăsta nu s-ar fi încumetat să-și ducă nevasta și copilul. Era tare neliniștit că nu știa ce se mai întîmplase la Jastrzembice în lipsa lui.

Bogumil dădu o raită pe la ocolul vitelor și află cum se desfășurase expediția pornită, în ajun, la Kurza. Ieșise cu bătaie, dar nu se știa bine pe cine bătuseră, se pare că pe Abram negustorul, bănuit că mijlocea vînzarea lucrurilor furate.

Băiețelul lui Katelba mai scînci ce mai scînci în cursul zilei, apoi își sorbi cu poftă supa și marți se juca prin fața casei.

Bogumil, prins cu treburile, era cam supărat că Janusz nu-i ține tovărășie doamnei Celina. O văzuse de cîteva ori plimbîndu-se singură prin grădină, dusă pe gînduri. I se păruse chiar c-o vede frîngîndu-și degetele și apucîndu-se cu mîinile de cap.

Înmărmuri, însă, cînd ieși la iveală că Janusz îi dăduse tîrcoale doamnei Celina, fără ca nimeni să bage de seamă, și chiar foarte stăruitor, pentru că, joi, după sosirea lui Katelba, se desfășură, pe neașteptate, aproape sub ochii lui Bogumil, o dramă între cei trei.

Niechcic era la cîmp cînd sosi Katelba. La prînz, la masă, îi zări trăsura și luă seama că vizitiul era pe capră. Negăsind pe nimeni în casă, ieși să-și caute oaspeții în grădină și cînd ajunse în dreptul tufișurilor de zmeură îi auzi vorbind în gura mare.

— Nu pot asigura fericirea soției dumneavoastră, spunea Janusz, dar dacă doriți, sînt gata să mă căsătoresc cu dînsa.

— Eu aş dori să dispari cît mai repede de pe faţa pămîntului, domnule Ostrzeński ! răspunse Katelba cu voce răguşită.

— Provocare la duel ? întrebă, alene, Janusz. Mă rog. Dacă dumneavoastră credeţi că prejudecăţile şleahticilor de altădată...

— Ce cîştig aş avea eu din duelul ăsta ? mîrîi Katelba. Se mai poate drege ce s-a întîmplat ? Şi soţia mea să-şi recapete cinstea pe care-a pierdut-o ? Inima ei să-mi aparţină ca mai înainte ?

— De asta nu pot garanta.

Bogumil voi să se retragă, dar cei doi bărbaţi ieşiră pe potecă, îl zăriră şi întrerupseră discuţia. Jenat, le spuse că-i căutase ca să-i cheme la masă. Cu toate astea, Janusz le întoarse spatele şi porni spre pădure. Katelba se uita la Niechcic cu ochii roşii, încruntat, dînd parcă dintr-o dată la iveală ura pe care i-o păstrase totdeauna. Bogumil nu putea să se prefacă şi să spună că nu-i auzise, căci după tăcerea lor bruscă, şi-a dat seama că-l simţiseră.

— Domnule Roman ! Ce s-a întîmplat ? întrebă încet, ca şi cum s-ar fi adresat unui om grav bolnav.

— S-a întîmplat, că nu mai am nevastă... Într-o casă ca asta... Boierii, lua-i-ar dracu... De asta am adus-o aici... Coate-goale...

Katelba vorbea în neştire, mergînd repede, fără să privească la Bogumil.

Nevastă-sa se închisese în camera Barbarei. Wacuś, bosumflat, se agăţase de mîna dădacei şi o tot trăgea de la un cap la altul al salonului, repetînd într-una :

— Acuś vea casă. Căluţii acasă, tai-tai, pa.

În cele din urmă, se aşezară, cu toţii, la masă, dar prînzul se scurse într-o tăcere mormîntală, întreruptă doar de cele cîteva cuvinte schimbate între ei de formă, cînd intra Felicia.

Ridicîndu-se de la masă, Katelba i se adresă lui Bogumil cu voce răguşită :

— Vă rog, numai două cuvinte.

Și se înclină în fața lui, așa cum avea obiceiul înainte, cînd îi era vătaf. Se simțea probabil înjosit, din care pricină își reluase purtarea slugarnică de altădată.

Ca să nu treacă prin camera unde se retrăsese doamna Celina, palidă, cu ochii rătăciți, cei doi se îndreptară spre antreu. Janusz le deschise ușa, înclinîndu-se, asemeni unui paj. Pornind apoi spre camera lui, zise, urcînd scările :

— Orice-ați hotărî, vă stau la dispoziție, oricînd doriți, domnule Katelba.

Katelba nici nu se uită la el.

Cînd ajunseră în camera lui, Bogumil cercetă mai întîi dacă nu cumva erau alături Wacuś cu dădaca, apoi începu să răsucească țigări.

— Să vorbim cît mai încet posibil, îi atrase el atenția. Am fost, fără să vreau, martorul discuției dintre dumneata și Ostrzeński. Nu știu de fapt nimic, dar încep să bănuiesc. Despre asta voiai să stăm de vorbă ?

— Da, răspunse Katelba, posomorît.

Stătea curmat de mijloc, lovindu-și din cînd în cînd palmele una de alta, întocmai ca atunci, demult, cînd îi mărturisise lui Bogumil necazurile lui.

— Ce-o să se-ntîmple acum cu mine ? Cum se procedează în asemenea cazuri ? Să-l omor pe individul ăsta ? Și să-nfund pușcăria pentru că nevastă-mea a fost o că...

— Vino-ți în fire, domnule ! i-o reteză aspru Bogumil.

— Pentru fapta ei nerușinată, continuă Katelba, să putrezesc în temniță, să ajung un criminal ? Și ea ? Ea în vremea asta să-și facă de cap cu hăndrălăul ăsta ? Dar copilul ? Că doar avem un copil.

— Bine, dar ești sigur ? întrebă Bogumil, îngîndurat. Pe soția dumitale am văzut-o mereu singură, sau plimbînd copilul. Ostrzeński nu s-a prea arătat, a stat mai mult prin casă. Și-ar fi fost nu știu cum să păzesc niște oameni în toată firea.

— I s-a arătat el destul. Atît cît a fost nevoie, mîrîi Katelba. Eu nu zic că trebuia să-i păziți. Vă rog să mă scuzați. Am fost nepoliticos, dar nu mai știam ce-i cu mine. Dacă și-a pierdut demnitatea, chiar și un sfînt degeaba ar

fi păzit-o. Dar eu, eu încotro s-apuc acum ? Unde să mă duc ? Cum să mai scot capul în lume ?

— Dac-ar fi vorba numai de asta, spuse Niechcic, n-ar fi nimic. Se mai întîmplă ca nevasta să-şi lase bărbatul. Vă despărţiţi, şi gata. Restul lasă-l în seama lui Janusz.

— Nu ! strigă Katelba atît de tare, că Bogumil îi făcu semn să tacă : „Psst !“ Nu-i vorba numai de asta, urmă Katelba, străduindu-se să vorbească mai încet. Eu o iubesc. O iubesc, repetă cu glas piţigăiat. Dar ce importanţă mai are ? E ca şi cum aş iubi un vas sfărîmat, nişte cioburi. Scutură în aer palmele întoarse în sus, ca şi cum ar fi ţinut în ele cioburile fericirii lui nimicite. M-am lepădat de femeia din partea căreia mă puteam aştepta la necazuri, şi poate aia era mai bună, că nu se prefăcea, era aşa cum era. Am luat o doamnă, credeam c-am să am o viaţă demnă alături de ea, c-am să am cu ea copii cu suflet nobil, curaţi ca sticla. Şi cînd colo, iată cum înţelege frumoasa doamnă să fie mama copilului meu. Mi-a zdrobit inima. Mi-e ruşine cînd mă gîndesc că femeii ăsteia josnice i-am sărutat picioarele.

— Stai puţin, îl întrerupse Bogumil, nu poţi s-o împroşti aşa, deodată, cu noroi. Poate s-o fi îndrăgostit sărmana, într-atît, că şi-a pierdut minţile. Dacă s-o dezmetici...

Katelba îşi frîngea mîinile, de-i trosneau încheieturile.

— Tocmai aici e răul, gemu el, că s-a îndrăgostit. Aşa mi-a şi spus — că fără el nu mai poate trăi.

— Aha, deci ţi-a mărturisit ea singură ?

— Daaa, răspunse Katelba, nedumerit. Cum am sosit, mi-a servit, imediat, vestea asta. Aşa a fost să fie, mi-a spus, povestindu-mi fără ocol ce se petrecuse între ea şi omul ăsta. „Îl iubesc, zicea, nu mai pot fi a ta, mă duc după el şi la capătul lumii.“

— Hm ! Şi dumneata ? întrebă Niechcic, gîndindu-se totodată : „Prea departe n-o să ajungă ea cu Janusz ăsta, căci nu-l prea văd să apuce în vreo direcţie“.

— Eu ? Katelba se ridică şi păşi ca un automat spre fereastră, ca şi cum privelişte înşorită de afară ar fi fost

în stare să-i aline durerea. Nu știu ce i-am spus, că mi s-a făcut negru înaintea ochilor. Dar sînt sigur că nu i-am spus nimic bun, că nici nu se putea. A, da, știu eu ce trebuie să fac, strigă el cu aprindere. O iau acasă, și gata. O încui în casă, să n-o mai vadă nimeni și nici ea să nu mai vadă chip de om. Dar de-acum încolo n-o s-o mai tratez ca pe-o doamnă. S-a isprăvit ! O învăț eu minte să-și mai bată joc de mine. Să-și dea seama ce înseamnă pentru mine, om simplu, neamul ei ales de care s-a dovedit nevrednică.

Bogumil simți că trebuie să i se împotrivească. Celina i se părea acum mai puțin vinovată, căci nu se sfiise să-i mărturisească bărbatului său fapta ei.

— Dacă vrei s-o iei cu dumneata doar ca s-o chinuiești, mai bine n-o mai lua de loc, zise el aspru. Orice om e supus greșelii. Dumneata, sînt sigur, ți-ai fi iertat foarte ușor dacă greșeai ca ea și nu cred că femeia trebuie judecată după alte criterii.

— Care femeie ? Mama copilului meu ? Katelba părea îngrozit. Păi o să mă fac de rîsul oamenilor dacă mă întorc fără ea.

— Ah, asta e, mormăi Bogumil. Deși mai puțin sensibil decît alții la gura lumii, știa ce-nseamnă s-ajungi de batjocura oamenilor. Continuă totuși : Decît s-o iei cu gîndul ăsta, mai bine las-o în pace. Dar ea ? De unde știi că ea primește să meargă cu dumneata ?

— Nu pot renunța la copil și nu vreau să-i las ei copilul.

— Arunci în joc copilul. Rău. Nu așa se pune problema.

— Ce să mai vorbim, gemu Katelba. Fără ea nu plec de aici. Nu pot trăi fără ea.

— Așa mai înțeleg, se lumină Niechcic la față. E limpede că dumneata o iubești. Atunci ? Între voi nu există taine. Știți toți trei cîte parale face fiecare. Eu cred că ea își va lua seama, și s-ar putea să-ți fie de acum încolo o nevastă mai bună decît a fost pînă acum. Doar o cunosc nu de azi, de ieri și știu că niciodată n-a cochetat cu nimeni. A căzut așa, deodată, năpasta asta pe capul ei. Ostrzeński ăsta are și el o calitate : cînd îl văd, femeile se prostesc

de-a binelea, deşi, crede-mă, şi-o reptilă are sîngele mai cald ca el. Ce să-i faci ! Rău a fost că n-a plecat atunci cu dumneata, dar cine şi-ar fi putut închipui c-o să se întîmple una ca asta ?

Şi Bogumil simţi, mirat, că o mare pace coboară asupra-i la gîndul că nu se-ntîmplase ceva mai grav. Aşa întoarce omul lucrurile uneori, deşi n-ar vrea. Alungînd gîndul ăsta, care i se părea detestabil, se grăbi să-l liniştească pe Katelba :

— Hai, domnule Katelba, capul sus ! Ai trecut prin multe în viaţă, trebuie să dai dovadă de curaj. Sînt sigur că mîine, poimîine o să uitaţi întîmplarea asta. Mai aveţi încă destul timp înaintea voastră ca să fiţi fericiţi.

— Vai, domnule ! Mai pot eu spera ?

— Cum de nu. Ba s-ar putea chiar să mai treceţi prin multe zguduiri, de tot soiul. Şi n-ar fi de mirare să te vezi într-o zi în situaţia de a-i cere dumneata iertare. Mai bine spune-mi cum stau lucrurile la Jastrzembice ? Tot nu s-au apucat oamenii de treabă ?

Katelba se mai lumină puţin şi, cum se întîmplă de obicei cînd avem necazuri personale, găsi şi el o uşurare în a povesti lucruri care n-aveau nici o legătură cu nenorocirea lui.

— Ba da. Ieri au început munca. Moşieriţa s-a întors. Rostind ultimele cuvinte, Katelba se opri să cugete o clipă, ca şi cum ele i-ar fi deschis pe neaşteptate perspective de viitor. Apoi continuă : Se vede că oamenii şi-au dat seama că n-au nici un sprijin mai puternic, ori poate că le venea greu să stea cu mîinile-n sîn cînd era atîta treabă. Că şi munca, mă rog dumneavoastră, are glas şi nu pregetă să strige. A trebuit să le dau cîteva baniţe de grăunţe în plus, iar în privinţa locuinţelor, le-am făgăduit...

Şi-i povesti cu de-amănuntul cum procedase.

Katelba avea, totuşi, mai multă încredere în soţia lui decît îşi închipuia, căci nici ros de cele mai negre bănuieli, nu şi-ar fi putut închipui că nevastă-sa, după cele petrecute, în loc să stea în camera doamnei Niechcic şi să-şi

plîngă greșeala făptuită, ar mai fi cutezat să încerce să-l vadă pe Ostrzeński.

Dar în timp ce el povestea cum procedase cu oamenii de la moșie, ea se da de ceasul morții, convinsă fiind că, dacă nu-l vede imediat pe Janusz, se prăpădește. Dragostea asta pusese într-atît stăpînire pe ea, încît îi paralizase judecata și-i adormise ambiția : s-a văzut deodată într-o lume nouă, singura în care i se părea că mai poate trăi. Cunoscînd bine casa, ieși din dormitorul Barbarei, trecu în salon, de unde îl trimise pe Wacuś cu dădaca la plimbare, apoi urcă pe furiș scările. Treptele scîrțîiau, dar ei nu-i păsa : Katelba n-avea decît s-o audă și să vină. Cu atît mai rău pentru el. Las'să știe că pentru ea nu înseamnă nimic mai mult decît acești nesimțitori pereți care-o priveau. Apăsă pe clanță. Janusz se încuiase cu cheia !

— Cine-i ? se auzi dinăuntru.

— Deschide ! șopti ea cu glasul sugrumat de teamă. Deschide !

Tăcere. Ea se așeză pe podea lîngă ușă.

— Deschide ! șopti din nou prin crăpătura ușii. Mai repede ! Deschide !

Janusz se oprise în mijlocul camerei, cu mîinile la spate, cu capul greu dat pe spate, cu ochii care ba se închideau, ba dădeau la iveală, de sub pleoape, azurul negrăit de frumos al irisului. Învingîndu-și somnolența, se căznea să găsească o cale de scăpare.

În starea lui obișnuită de apatie, întrevăzuse pe neașteptate umbra unui sentiment. Cum să nu se fi agățat de umbra asta ? Și totul a trebuit să se întîmple în casa asta, în condițiile de aici, în împrejurările de aici... Și cel puțin să se fi desfătat... Se părea că distrusese viața a doi oameni, dar în ce-l privea, el nu simțise nici un fior deosebit, ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic. Nimic. Nici măcar trupește nu mai păstra amintirea clipelor abia trăite. De parcă totul s-ar fi petrecut cu cine știe cîți ani în urmă. Dar dacă pe el se-amăgise, cel puțin n-o înșelase pe Celina. Căci nu-i șoptise nici un cuvînt duios. O prevenise, și pe urmă, cam tîrziu, ce-i drept, încercase

să-i explice că are o fire ciudată, posacă, o rugase să-l ierte și să-l dea uitării. Și-și făcuse iluzii că ea înțelesese. Dar, iată, femeia se ținea scai și lucrurile luau o întorsătură neplăcută ! De ce i-o fi mărturisit bărbatului ei ? se necăjea el, nu pentru că i-ar fi fost mai plăcut ca totul să se petreacă în taină, ci pentru că fapta lui i se părea o prostie. Nu putea ieși nimic bun din asta nici pentru ea, nici pentru el. De ce să-i distrugă liniștea omului ăstuia simplu și cumsecade și să se arunce singură în prăpastie ? Și ce rost are ca oamenii să facă atîta tărăboi pentru un lucru cum nu se poate mai neînsemnat ? Aproape că-i invidia pentru puterea sentimentelor lor, gata, gata să se considere pe sine drept o victimă nevinovată. Totuși nu-i adevărat. Poate că totuși simțise și el ceva deosebit... Așa să fie ?... Oricum... nu putea să n-o admire pe Celina. Nu întîlnise încă niciodată o femeie ca ea. Fără să-i pese, și-a tăiat toate punțile dintr-o lovitură. Doamna Katelba nu-i plăcuse cine știe ce. I se păruse plicticoasă, cu sufletul gol, ca și el. Se simțise atras de ea nu ca de o ființă, ci ca de un loc în care să se oprească puțin, bucuros că poate face un scurt popas. Însă această femeie cu sufletul gol, chipurile, izbucnise pe neașteptate ca un adevărat vulcan. De fapt, tocmai asta căuta el la alții : această forță a vieții care lui îi lipsea. Poate că femeia asta greoaie, albă, avea darul să-i trezească la viață pe cei adormiți ?

Cînd auzi de după ușă : „Deschide, deschide !“ se simți mai încurcat ca niciodată. Își potrivi părul și se gîndi ce mutră ar trebui să facă : să ia o înfățișare aspră, tăioasă, sau, dimpotrivă, duioasă și plină de înțelegere ? Să-i răspundă sau nu ? Deodată, rosti fără să se clintească din loc :

— Te rog să te potolești și să cobori. Vin jos numaidecît.

— Dacă nu deschizi, îi răspunse ea, rămîn aici pînă mîine, pînă la moarte...

Atunci răsuci cheia și se cutremură la vederea operei lui — femeia zăcea ca o cîrpă pe pragul ușii. O trase

înăuntru, mîniat și, fără să vrea, tulburat. Celina se agăța de el spasmodic, înfigîndu-și degetele în haina lui, ca o pisică speriată. O tîrî în fața lavoarului și-i dădu un pahar cu apă. Ea îl respinse, vărsînd paharul pe mîna lui. Janusz puse paharul jos și o mîngîie pe păr, în silă, știind că așa se cuvine să facă.

— Te rog să te liniștești, o rugă el. De ce plîngi ? Îți plîngi soarta ? Plînge-o mai degrabă pe-a mea, șopti el, incapabil să înțeleagă că și altcineva ar putea fi compătimit în lumea asta în afară de el. E udă, zîmbi el, cînd ea dădu să-i sărute mîna.

O convinse să se așeze, apoi o lăsă și se trase lîngă fereastră, încercînd să-i vorbească :

— Am să-ți explic îndată totul. Ea îl privea cu ochii ei bulbucați, sălbăticiți parcă, ștergîndu-și lacrimile de pe obraz. E rău că s-a întîmplat așa. Nu c-ar fi condamnabilă fapta noastră, dar rău e că ai dat tocmai de mine. Eu nu știu să iubesc. Pe nimeni. Nu sînt bun de nimic.

— Și eu am fost la fel, șopti ea. Acum însă... Viața a început din nou pentru noi. Nu simți ?

— Nuuu !

O spaimă de animal schimonosi chipul frumos al Celinei.

— Cum asta ?... Nu înțeleg... Nu există nici o posibilitate ca tu să mă... ca dumneata să mă...

— Nici una. Pentru nimeni. Află, dacă asta poate să te consoleze, că nu există nici o posibilitate, pentru nimeni, repetă el apăsat.

Rostind acest nemilos verdict, se simți înduioșat ca atunci cînd asculta muzică. Dar înduioșarea asta n-o înțelegea și nici nu știa cui i se datorează.

Celina se purtă ca un om care, înspăimîntat de moarte, aleargă să se arunce în abis, sau în flăcări. Se lăsă sau, mai bine zis, se prăbuși la picioarele lui Janusz.

Simțind prin pielea pantofului căldura buzelor ei, Janusz tresări plin de nerăbdare, o ridică, brutal, de la pămînt și deodată... era oare posibil ? ! se simți atras, împins spre ea de o forță căreia nu i se putu împotrivi.

Celina îl văzu cum se cutremură, auzi respirația spasmodică a gurii lui care-și pierdea răsuflarea, și într-o clipă o cuprinse pacea unei dăruiri senine, triumfătoare.

Nici un cuvînt, nici o șoaptă nu izbutea să treacă printre dinții încleștați ai lui Janusz. Dar de ce-ar fi rostit cuvintele prin care iubiții se străduiesc să se ridice deasupra pornirilor trupești și, prin forța spiritului, să apropie de sublim dragostea lor. El însuși era mai presus de toate șoaptele de dragoste, căci toate cuvintele păleau în fața frumuseții lui dumnezeiești. Așa simțea în clipa aceea de fericire doamna Celina, o clipă de dezlănțuire tăcută și parcă sumbră ca un coșmar.

Așezat pe scaun, Janusz se uită cu coada ochiului în oglinda care-i atîrna în față, curios parcă să vadă dacă pe figura lui nu se petrecuse vreo schimbare deosebită. Celina, sigură că nu mai există nici un obstacol între ei, căzu fericită pe genunchii lui.

— Spune ceva... dragule, dragule !

El o privi, trist și mirat.

— Pleci ? Trebuie să pleci. Cu mine nici o femeie n-a fost fericită, niciodată. Adică... poate. Dar, nu... Nici una.

— Accept să fiu nefericită cu tine, se învoi ea, disperată.

— Așa spuneți voi, dar nu izbutiți niciodată. Și la ce bun ? Mi-ar părea rău de dumneata.

Ea gînguri iar ceva, dar el, fără s-o mai asculte, repetă cu încăpățînare.

— Vreau să te întorci la bărbatul dumitale. Să pleci cu el.

— Bine, primi ea, supusă. Mă-ntorc. Pentru copil. Dar mă lași să te văd ? Măcar din cînd în cînd...

— Aș prefera să mă uiți.

— Niciodată. Decît să nu te mai văd, mai bine las casa, copilul și plec, chiar dacă ajung în stradă.

— Vorbești prostii.

— Crede-mă. Nu te mint. Din clipa în care te-am văzut pentru prima dată, la cununie...

Janusz nu-și putu reține un zîmbet de satisfacție.

— Toată căsnicia mea cu acest... ar fi vrut să spună „mojic", dar se stăpîni, din vanitate pentru ea. Căsătoria mea cu el a fost o mascaradă. Mi se părea că adevărata viață, dragostea, se află numai în cărți... Am citit asemenea cărți... Și cînd colo, iată, am întîlnit-o în realitate... Ca în *Copiii diavolului,* ca în *Zăpada.*

— Unde ? întrebă el. Din șoaptele ei auzise numai ultimele cuvinte, care erau titlurile unor romane scrise de Przybyszewski. Citise și el cărțile astea, în adolescență, și pentru că punea pe seama acelor lecturi neajunsurile firii sale, nu-i făcea nici o plăcere să audă acum că și Celina citise aceleași cărți — o socotea o ființă cu totul diferită de el.

— Totuși, trebuie să pleci, rosti el cu indiferență. Nu văd altă soluție. Dacă n-aș fi așa cum sînt...

— Atunci poate că nu te-aș iubi ! Ascultă. Mă lași să te văd din cînd în cînd ? Îți cer atît de puțin... Vrei ? Măcar în treacăt. Mi-ar ajunge și-atît. O, spune repede !... Nu mai avem timp.

— Bine, primi el mașinal. Acum, du-te ! o zori, speriat. Cu siguranță că ei te caută. Du-te... fetițo, spuse, rușinat de duioșia sa neașteptată. Se va-ntîmpla ce trebuie să se-ntîmple.

— Mă duc. Doamna Celina se dezmetici, speriată parcă deodată la gîndul că cei de jos o caută.

După plecarea ei, Janusz mai rămase o clipă lîngă ușă, ascultînd. Scările scîrțîiră, apoi se auzi o ușă închizîndu-se, apoi iar liniște. Nu coborî.

— Acum s-o șterg, își zise în șoaptă. Să fug de aici cît mai repede la celălalt capăt al pămîntului ! Îngrozitor !

Soții Katelba plecară într-o tăcere întreruptă doar de gînguritul copilului și de vorbele dădacei.

— Stai jos, Wacuś, fii cuminte. Aici, pe genunchii mei. Uite, caii pleacă... pleacă. Haide, dii ! Wacuś merge acasă. Acaasă !

Bogumil ieși după ei în curte. În poartă dădu peste un jandarm. Se vede că în urma celor petrecute dumi-

nică, jandarmeria găsise cu cale să trimită cîțiva oameni în sat.

— Ce cauți aici ? îl întrebă aspru.

— Nimic, nimic, stimate domn, răspunse jandarmul în polonă. Treceam pe-aici, cu slujba.

— Să știi că aici, la noi, e liniște deplină, îl informă Niechcic.

— Da, slavă Domnului, oftă jandarmul. Prin alte părți s-au făcut arestări. S-au încăierat, s-au schilodit. De ce-or fi lăsat domnii moșieri lumea să se-ncaiere ?

Bogumil îl privi mirat. Pesemne că în rîndurile de jos ale aparatului de stat mai domnea încă vechea părere și anume că, atunci cînd se petreceau în Polonia niscai tulburări, ele se datorau întotdeauna șleahticilor. Îl lăsă fără răspuns pe păzitorul ordinii publice, grăbindu-se să-și vadă de treburi.

Seara, Janusz îl rugă să-i facă rost de o trăsură pentru a doua zi dimineața, care să-l ducă pînă la Oczków. Ceglarski îl invitase adesea. Ar fi vrut să poposească și la el puțin. Deci, celălalt capăt al pămîntului nu se afla prea departe.

Bogumil se simți oarecum ușurat, cînd auzi că Ostrzeński pleacă. Nu se osteni să-l rețină nici măcar din politețe.

După ce se despărți de el, se abătu pe la bucătărie să întrebe cum se mai simte Żarnecka și văzu că tocmai ieșea cineva pe ușă.

— Cine-a fost ? întrebă într-o doară, căci era cu gîndurile în altă parte.

— Băiatul vătafului, Mikolajczyk, răspunse Felicia, privindu-l cu ochii ei senini. Apoi, deodată, adăugă : Mi se pare că domnul Janusz pleacă. Ar trebui să-i calc rufele, să le aibă mîine dimineață. Eu am înțeles totul de ieri, de cînd le-am văzut mutrele. Ce putere mai are și dragostea asta asupra omului ! Ca nimic pe lume !

Bogumil duse degetul la buze.

— Nici o vorbă cu nimeni despre asta. Nici chiar cu mine.

Întorcîndu-se în camera lui, se gîndi o vreme, mirat, cît de încet merg la alții lucrurile de felul ăsta, pe cîtă vreme adormitul de Janusz o dăduse gata într-o clipită pe Celina. Și, fără a-și da seama de ce, se simți, parcă, absolvit de vina propriilor sale fapte. Dacă se pot întîmpla asemenea lucruri pe lume... Deodată, își aminti că pe vădanul ăsta tînăr, Mikolajczyk, îl zărea de la o vreme cam des pe la curte. Asta îl puse pe gînduri.

„Da, da, cugetă, oftînd, apele trebuie să se adune, să se liniștească și să intre iar în matca firească."

Nu știa prea bine cam ce însemna gîndul ăsta. Dar inima îi tresări din nou, plină de pocăință și de dor după soție și copii.

8

Copiii lui, în loc să învețe, alergau acum pe la capelele și bisericuțele din afara orașului, unde mulțimi de oameni cîntau, în tot cursul lunii mai, imnuri religioase, dar și cîntece patriotice. Barbara nu-i oprea, deși era mereu cu frica-n sîn să nu intre în vreun bucluc.

Într-o seară, după ce copiii mai mici ajunseră cu bine acasă, sosi și Agnisia pe care Barbara o așteptase cu nerăbdare. Fusese la familia Ostrzeński, unde îl întîlnise pe domnul Toliboski din Borowno.

— El te cunoaște, mămico, te cunoaște de mult, povestea Agnieszka. A întrebat de toți. Mîine după-amiază vine în vizită la dumneata. Eu i-am spus c-ai să fii foarte bucuroasă. Nu știu dacă n-am greșit.

Deși vremea era rece, Barbarei i se păru pe neașteptate că în casă e nespus de cald.

— Domnul Toliboski ? În vizită ? Ce i-o fi venit ? zise ea, speriată. Da, desigur, să poftească, adăugă repede, temîndu-se parcă să nu-l împiedice cineva să vină. O să povestim de vremurile de altădată. După ce-și mai veni în fire, adăugă : Se înțelege că ne cunoaștem, deși cred

că nu ne-am mai văzut de vreo douăzeci și cinci de ani. Dar ce-o fi căutînd la Kaliniec ?

— Mi se pare c-a venit la adunarea Asociației agrare, dar nu sînt sigură.

— La adunare ? Cum arată ? întrebă Barbara tot mai curioasă.

— E foarte plăcut la-nfățișare. Are o barbă lungă, ca a domnului Daleniecki.

— Neagră...

— Nu. Căruntă.

— Așa-i, așa-i, încuviință Barbara. Doar trebuia și el să îmbătrînească. Eu nu v-am vorbit niciodată de el ? întrebă, mirată.

Zîmbi și începu chiar să fredoneze ceva. Fu ispitită să-i povestească, în glumă, Agnisiei, despre dragostea ei din tinerețe. Acum, după ce se scursese atîta vreme, era ca o poveste pentru copii.

Aduse vaza cu vînătorul și se apucă să împletească la dantela uitată în coșuleț de multă vreme. I se părea că o să-i vină mai ușor să-și depene amintirile, dar ciudat, cuvintele refuzau să-i iasă din gură, așa că se lăsă păgubașă. O luară gîndurile. În decursul acestor ani, Toliboski mai venise desigur la Kaliniec. Dar nu trecuse niciodată pe la Ostrzeński. Prieteniile de odinioară se destrămaseră de mult, dar se vede că în timpurile astea tulburi vechile sentimente ies la suprafață și relațiile, lăsate în părăsire atîta amar de vreme, se-nnoadă iar. Cufundată în gîndurile ei, nu mai găsea nimic de povestit copiilor, ba chiar prezența lor începea s-o stînjenească. Tomaszek și Emilka făceau gălăgie în camera cealaltă, Agnieszka, cu totul indiferentă la ce se-ntîmpla în juru-i, își vedea de cărțile ei. Casa i se părea Barbarei plină nu de copiii ei, neastîmpărați ca de obicei, ci de niște ființe străine, gălăgioase din cale-afară. Slavă Domnului că în curînd or să se culce.

Ore în șir, nu putu să închidă ochii și adormi abia spre dimineață. Trezindu-se la ceasul obișnuit, la început nu-și aminti nimic, ci se întreba mereu dacă Julka o fi

aprins focul la bucătărie și dacă nu-i timpul să scoale copiii. Deodată însă discuția de ieri și vizita anunțată îi năvăliră în minte și se smulse din pat, îngrijorată, ca înainte de a pleca într-o călătorie.

Zarva obișnuită de dimineață se liniști repede, copiii plecară la școală, Julka în piață după tîrguieli, Barbara rămase singură. Simți nevoia să-și găsească ceva de făcut, se învîrti prin bucătărie, se întoarse-n casă, se apucă să-mpletească, fumă o țigară. Dar mîinile-i căzură inerte, țigara se stinse, nefumată, în scrumieră. Mai nimerit ar fi fost să se pregătească sufletește și să deretice casa în vederea vizitei de după-amiază. Rîndui scaunele, apoi cîteva nimicuri pe scrin, potrivi florile cu bobocii cei mai frumoși la vedere. Apoi își puse o rochie neagră cu guleraș și manșete de dantelă, avînd impresia că dacă n-o îmbracă acum, n-o să mai aibă cînd. Tresărea la fiecare zgomot de pași pe scară, umbla de colo colo, repetîndu-și zadarnic că pînă după-amiază mai era foarte mult. Dar, deși, dereticînd prin casă, i se păruse că timpul trece mai repede, văzu că nu-și pierduse mai mult de o jumătate de oră cu treaba, iar după ce termină, i se păru că minutele nu se mai sfîrșesc. O vreme nu-și găsi locul, apoi, ea, care nu se culca niciodată în timpul zilei, se întinse, greoi, pe canapea, ca și cum astfel i-ar fi fost mai ușor să suporte povara amintirilor, a presupunerilor și-a așteptării.

— E oare cu putință să-l mai iubesc încă ? șopti ea.

Trupul ei dase cu totul uitării dorințele și pornirile care-l frămîntaseră odinioară, inima ei se dăruise altor oameni, își iubea bărbatul, copiii. Prin ce minune patima aceea tristă mai era în stare să vibreze ca o coardă în sufletul ei, femeie în vîrstă acum ? Niciodată nu-i plăcuse să trăiască din amintiri și niciodată, amintindu-și ceva, nu mai găsea vreo legătură între ființa ei de altădată și ființa ei de acum. Adesea o chinuia neputința asta. Ar fi vrut să afle cum se îmbină anumite perioade ale vieții într-o singură ființă și prin ce fire tainice ființa aceasta se leagă de lume ? Nu găsea alt fir pe care să-și înșire

clipele risipite ale vieții decît amintirea dragostei pentru Toliboski. Numai amintindu-și de el era întotdeauna aceeași, numai rana provocată de el o mai durea încă și azi, ca și cum ar fi fost Barbara de altădată. Se înțelege că durerea nu mai avea aceeași intensitate, se potolise și cîteodată n-o mai simțea de loc, dar ce însemnătate avea asta ? Iată, acum fusese destul să afle că va veni s-o vadă pentru ca vechea rană să sîngereze din nou.

Oare pe lumea asta numai dragostea nefericită se bucură de trăinicie, ca o rană care nu se închide și nu se tămăduiește niciodată ?

Dar poate că dragostea asta nu fusese chiar atît de nefericită, și numai ea, cu firea ei sucită, o preschimbase într-o înfrîngere amară ? Și, chemînd iar amintirile din trecut, găsi destule fapte doveditoare că și Toliboski ținuse la ea. Nu-i căuta oare mereu tovărășia, nu-i lua mereu mîna, și în toiul petrecerilor nu-i strecura el întotdeauna cîte un cuvîntel, dîndu-i a înțelege că îi e drag de ea ? Și oare nu el îi spusese o dată, apăsîndu-i mîinile pe inimă : „În palmele astea ca floarea de crin stă fericirea vieții mele ! N-o irosi !“ Ba da. Își aducea bine aminte ! Atunci de ce uitase vorbele astea, cînd el o părăsise pentru alta, de ce nu-i expediase nici una din scrisorile acelea nebunești pe care i le scrisese după logodna lui, de ce nu încercase, măcar o dată, să-i ceară o întîlnire ? Atunci poate și-ar fi dat seama de greșeala lui și s-ar fi întors. Cu toate că ea, și mai înainte, din clipa cînd își dăduse în vileag sentimentele, acolo pe malul rîului, se simțea tristă și parcă înjosită, nu mai era de loc cochetă și veselă cu el, deși știa că lucrul ăsta îi plăcea atît de mult. Poate din pricina asta s-o fi îndepărtat de ea, crezînd că devenise indiferentă, că dragostea ei se ofilise.

— El m-a iubit, își zicea ea acum, deznădăjduită, da, m-a iubit și numai eu sînt de vină că n-am știut să înțeleg dragostea asta, s-o păstrez.

Și, deși era evident că Toliboski o părăsise ca să se-nsoare cu alta, acum arunca toată vina asupra ei. Nu el, ci ea nimicise dragostea lor !

Brusc însă se răsturnă totul în mintea ei. Căci o năpădiră amintirile altor fapte care pledau pentru vădita lui indiferență. Și erau atît de multe, încît o apucă groaza. Cum putuse să creadă, mai adineauri, că acele zîmbete în doi peri, șoaptele, gesturile și privirile galeșe fuseseră dovezi ale dragostei lui ? Nu el, cel dintîi, cînd își dăduse seama de sentimentele ei și, din păcate, își dăduse seama foarte curînd, nu el căutase să n-o mai vadă ? Nu se retrăsese el, cel dintîi, cînd văzuse ce foc arde în ea ? Și nu-ncepuse să le dea altora tîrcoale, altora mai vesele ca ea, ca și cum totala ei dăruire și supunerea ei l-ar fi stingherit și l-ar fi speriat ? Îi daduse el vreodată să înțeleagă că-l interesează altceva decît faptul că-i făcea plăcere s-o aibă alături la petrecerile și jocurile de societate ? Voise vreodată să afle ce-i cu viața ei, ce necazuri are, dacă e sănătoasă sau ba ? Nu, pentru Dumnezeu, n-o iubise cîtuși de puțin, în timp ce, proasta de ea, își făcea vise nebunești și nutrea speranțe care nu se întemeiau pe nimic. Și totuși poate că lucrurile astea nu erau mai neînsemnate decît altele pe care, de multe ori, oamenii își întemeiază viața. Amintirile urîte o părăsiră și iar se lăsă furată de clipele frumoase de altădată care stăruiau în mintea ei. Nu se spovedise el cuiva, după căsătorie, spunîndu-i că numai pe ea o iubise cu adevărat ? Poate că nu știa să iubească altfel. Ea însă nu fusese capabilă să înțeleagă o astfel de dragoste, se îndrăgostise, probabil, de un om care nu i se potrivea sufletește, se înșelase singură, greșise. Dar cum și de ce se pot întîmpla asemenea greșeli ? Și de ce omul, în prostia lui, se agață cu atîta îndărătnicie de greșeala pe care-o făptuiește, de ce rănit, schilodit și dîndu-și seama că se-ndreaptă spre pieire, nu se abate din drum, nădăjduind mereu că poate nu e la mijloc nici o greșeală ? De ce, cînd e vorba de alții, ne dăm pînă la urmă seama de valoarea lor reală și numai față de un singur om ne

purtăm ca și cum am fi legați la ochi ? O, Doamne ! De cîte ori nu se gîndise la Toliboski, nu numai după căsătoria lui, ci și înainte, zicîndu-și că este un om lipsit de caracter, superficial, căruia nu-i plac decît sentimentele superficiale, viața ușoară și lipsită de griji. Dar abia licărea în ea nădejdea că poate, totuși, el o iubește, că se arăta gata să-i uite toate cusururile, să trăiască cu el chiar dacă ar fi fost de zece ori mai rău de cum era ; atunci își spunea că toate metehnele lui sînt pleavă în vînt, că în realitate e înzestrat numai cu însușiri frumoase, că aceste însușiri vor înflori și vor da roade, alimentate fiind de dragostea lor, în timp ce toate defectele se vor spulbera. Și atunci, care Toliboski fusese cel adevărat ? Cel care-i păruse un om de nimic, pentru că se-nsurase cu alta, sau omul în care descoperea atîtea comori ale sufletului și ale minții numai la gîndul că ar putea s-o iubească ? Nu va afla niciodată. Însă chiar numai această incapacitate de a cunoaște pe de-a-ntregul pe cel căruia îi închinase dragostea ei nu era un indiciu că n-ar fi trebuit să se lase amețită ? Se simți, deodată, capabilă să cumpănească și să judece această dragoste a ei, încăpățînată și nefericită, sau poate doar umbra acelei iubiri care-o urmărise ziua și noaptea cu mai multă înverșunare decît realitatea înconjurătoare.

Poate fusese meschină în dragostea ei, dar el nu făcuse nimic ca să-i trezească mărinimia, nu-i îngăduise nici să presimtă gustul acelei dăruiri reciproce în urma căreia îndrăgostiții devin generoși cu ceilalți oameni și cu lumea întreagă. Pesemne că în asemenea împrejurări oamenii trebuie să se ajute unul pe celălalt. Da, nu fusese o catastrofă, ci o simplă neînțelegere obișnuită, adesea întîlnită între oameni. Dar dacă așa stăteau lucrurile, atunci de ce nu era în stare s-o înlocuiască cu nimic altceva, de ce nu putea să alunge dragostea asta din viața ei ? Căci dacă izbutise cîteodată s-o alunge, o alungase numai de ochii lumii. Dacă fusese un lung delir sau o boală grea, atunci de ce nu murise din dragostea asta, sau de ce n-o transformase într-un izvor de energie

pentru viață ? Așa cum li se întîmplă de obicei bărbaților : cînd sînt dezamăgiți în dragoste, ori se împușcă, ori pornesc într-o altă direcție și fac minuni de vitejie.

Se gîndi cu invidie la alții care știu să se salveze în asemenea cazuri. Poate-și găsesc mîngîierea în religie sau în dăruirea totală pentru o idee mare, aflînd acea legătură cu lumea și cu viața care aduce liniștea și puterea necesare pentru a înfrunta insuccesele. Dar și ea se ducea la biserică, nici ei nu-i erau străine suferințele patriei sau binele obștesc. Și totuși nu se simțea organic, cu toată ființa ei, legată nici de viața din juru-i, nici de sublima existență după care tînjea. Pentru ea lumea era o aglomerare de oameni și obiecte într-o continuă cioc-nire, arareori ajutîndu-se, dar care n-aveau o legătură trainică cu ea. Haos și singurătate simțea în ea și în jurul ei și ce poate trezi o neliniște mai mare decît haosul și singurătatea ?... Într-o vreme, după ce-l pierduse pe Toliboski, crezuse că numai o nouă fericire ar putea să-i redea liniștea și dorul de viață. Și după ce-l născuse pe Piotruś, aflase fericirea asta în dragostea pe care i-o purta copilului. După moartea lui lumea se transformase pentru ea într-o ruină, iar ea nu mai era o cărămidă bună de folosit la clădirea unei case noi, ci molozul casei care se năruise. Acum însă, deși nu mai credea în fericire, se simțea totuși mai legată de lume, în aceste clipe cînd țara era în impas ; și parcă — ce lucru ciudat — în încordarea și neliniștea generală vedea mai clar sensul existenței. Dar nu e posibil să trăiești veșnic într-un extaz al fericirii, și nici prin război sau revoluție. Poate că-i mai firesc să-și afle un imbold, scopul acela nobil, credința sau ideea, în scurgerea obișnuită a nopților și-a zilelor ?

Se răsuci, neliniștită, frîngîndu-și mîinile, răscolită de întrebarea aceasta desperată. Orice ar fi religia, darul hărăzit unora de a-l cunoaște pe Dumnezeu, sau o forță sufletească ce te ajută să trăiești, ei de ce oare îi lipsește darul ăsta sau forța asta spirituală ?

Sau nu, poate că nu-i mai lipsește, căci iată, un gînd izbăvitor parcă licărește în întuneric. Inima universului e una singură — auzea ea gîndul ăsta, ca un cîntec — și ea bate și-n pieptul meu !

O, da, da ! Își amintea. Încercase de cîteva ori certitudinea că fiecare lucru mărunt, că fiecare om poate participa la viața universului, veșnică, și că tocmai asta înseamnă religia. Și niciodată gîndul acesta n-o liniștise ca acum.

Se ridică și rămase neclintită, căznindu-se parcă să păstreze cît mai mult lumina care-i scălda sufletul la gîndul că inima ei bate în același ritm cu inima cerului și a pămîntului, în apropierea lui Dumnezeu.

„Tocmai asta voise și Lucian, îi trecu prin minte. Lucian, Terenia, voi oare mi-ați venit în ajutor ?"

Deodată, în liniștea solemnă ce se cuibărise în ea, răsunară bătăile melodioase, ca o voce de bas, ale pendulei. Barbara tresări și se dezmetici.

— Doamne sfinte ! S-a făcut unu ! Și azi e sîmbătă ! Copiii trebuie să sosească dintr-o clipă în alta, vom sta la masă, și pe urmă... după-amiază. Ah, omul acela !

Se repezi la oglindă.

„Eu să fiu asta ? se privi, uimită. Cît de tînără arăt încă. Firele cărunte abia se zăresc uneori printre cele negre, dar alteori nu se văd de loc. Azi nu se văd. Și buzele, ce roșii sînt ! Poate că totuși... poate totuși... Ah, de ce nu l-am invitat pe Ceglarski ? Îmi face așa de bine de cîte ori îl văd și-mi place atît să discut cu el ! Poate că celălalt... ar crede că cineva se interesează de mine. Ah, ce gînduri josnice ! Parcă devenisem cu o clipă înainte alt om. Așadar, el va întîlni aici o altă femeie. Poate chiar vom rîde împreună de sentimentele noastre copilărești."

Se duse la bucătărie. Julka pregătea, senină, prînzul.

— Am vrut să intru în cameră, îi zise ea, dar nu se-auzea nimic. M-am gîndit că poate citiți și n-am vrut să vă deranjez. N-am cumpărat mușchi, doamnă, că era tare urît. Fac niște biftecuri.

— Dar fără ceapă, se sperie Barbara. Că pe urmă miroase pînă diseară în toată casa...

Întinse mîna și apucă de pe lavița din bucătărie o gazetă aruncată acolo. Era veche de cîteva zile, dar Barbara simțea într-atît nevoia să-și ocupe gîndurile cu ceva, indiferent cu ce, că începu s-o citească. Privirea îi căzu pe rubrica „Scurte știri" și anume pe fraza: „Lîngă Czalbów grevele agricole i-au silit pe unii proprietari de pămînt să facă apel la armată în scopul menținerii ordinii și securității".

Inima Barbarei se strînse, închipuindu-și zarva pe care o stîrnise venirea armatei în sate, și uită de ceapă și de celelalte.

„Doamne, se gîndi, îngrijorată, dacă și la noi ar fi grevă și dacă Bogumil ar face ceva asemănător, aș intra în pămînt de rușine. Cum de n-am dat de știrea asta mai înainte? I-aș fi scris. Ce să fac acum? Cred că trebuie să plec imediat la Serbinów."

Barbara aflase că oamenii veniseră să-și ceară drepturile și știa că, deocamdată, totul se terminase cu bine. Dar parcă mai puteai fi sigur acum de ceva? Cine-i garanta că lucrurile nu se repetaseră, luînd o formă mai gravă?

„Ah, ce prostie, se dojenea singură. Doar Józefat a trecut ieri pe aici. Dacă ar fi fost ceva mi-ar fi spus."

Józefat nu mai trecea pe la ei zilnic: le lăsa laptele la magazinul unde ducea toate produsele lactate din Serbinów și de unde Julka, întorcîndu-se din piață, îl lua și-l transporta acasă.

— Józefat a venit azi în oraș cu laptele? întrebă ea.

— A fost, cum de nu, răspunse Julka. De ce să nu fie?

Barbara se mai liniști puțin, dar nu pentru multă vreme. Dacă unul din motivele care-i cereau să plece neîntîrziat acasă căzuse, apăruse altul, imposibil de înlăturat, care-i impunea s-o ia la goană orbește.

Cînd veniră copiii la masă, hotărîrea ei era luată: trebuia să plece neîntîrziat.

— Copii, zise ea, după-masă plecăm la Serbinów. Am aflat că tăticu are greutăţi cu oamenii. Sînt foarte îngrijorată. Trebuie să văd ce-i acolo, trebuie neapărat să mă văd cu tata.

Tomaszek şi Emilka nu luară în seamă greutăţile cu care avea de luptat tatăl lor şi începură să joace de bucurie la gîndul că pleacă acasă. Se întrebau numai cu ce au să meargă. Tăticu nu le trimisese trăsura.

— N-avem ce face. O să tocmim o trăsură de piaţă.

— Mămico, n-o trimite pe Julka. Mă duc eu după trăsură, se repezi Tomaszek.

— Bine, bine. Numai nu uita : o trăsură acoperită.

Agnieszka se întristă, căci în aceeaşi seară avea o repetiţie la doamna Wenorden, de la care nu putea lipsi.

— Ce v-a venit să plecăm aşa dintr-o dată ? Doar tăticu ne-a scris că nu-i nimic, lucrurile merg bine. Şi domnul Toliboski ? îi aminti ea maică-si.

— Draga mea, răspunse Barbara sentenţios. Sînt mai mult de douăzeci de ani de cînd n-am mai dat ochii cu domnul Toliboski. Aşa că poate să mai aştepte cîţiva. Cred însă că viaţa şi interesele noastre au o importanţă mai mare decît o vizită oarecare.

Agnisia şovăia, gîndindu-se că, dacă se petrecuse într-adevăr ceva la Serbinów, era mai bine să fie cu toţii acolo. Apoi, la Serbinów era şi Janusz... Nu avea cine ştie ce însemnătate, dar, oricum, o atrăgea. Păcat că nu putea lua parte la repetiţie. Juca unul din rolurile principale. Fetele o aşteptau.

Căzu pe gînduri şi o întrebă pe maică-sa dacă nu i-ar da voie să plece a doua zi de dimineaţă cu Józefat.

— Numai că eu nu pot să-l aştept pe domnul Toliboski, adăugă apoi cu rugăminte în glas. După masă mai am două ore la pension şi îndată după asta repetiţia.

— Dar nu-ţi cere nimeni, draga mea, să-l aştepţi. O să ne scuze Julka, spunîndu-i c-am fost nevoiţi să plecăm pe neaşteptate.

— Mămico ! A venit trăsura, strigă Emilka de la fereastră.

9

Tomaszek adusese o trăsură care putea să fie acoperită sau descoperită după voie, dar acum, fiind vară, avea coviltirul dat jos.

— Ridică coviltirul, îi porunci Barbara birjarului, necăjită că pierde vremea.

Se vede treaba însă că la trăsura asta hodorogită coviltirul nu mai funcționa cum trebuie. În zadar trăgea birjarul de el, gîfîind și opintindu-se.

— Atunci haideți ! Mergem și așa ! hotărî Barbara. De unde ai găsit rabla asta ? Te pomenești că ne lasă în drum !

Vizitiul se jură pe toți sfinții c-o să-i duc[illegible] pînă acasă și că, dacă doamna ar vrea să mai aștepte puțin, ar ridica și coșul.

— Cum ? Să mai aștept ? Auzi vorbă ! Dă-l încolo ! O să merg și fără coviltir. Ce, crezi că n-am mai mers în trăsură descoperită ?

Cu toate că era în iunie, se lăsase răcoare și Barbara, care avea grijă întotdeauna să se îmbrace gros, luase cu ea numai un pardesiu subțire. Julka și Agnisia se rugau de ea să aibă răbdare pînă-i aduc din casă o haină mai groasă.

— Bine. Dar repede, dragele mele ! Unde-i tolba cu lucruri ? Mi se pare că am uitat cămașa de noapte. Nu-i nimic. Nu mai căutați. Trebuie să aibă acolo Felicia ceva lenjerie spălată.

Barbara se întoarse supărată spre Tomaszek.

— De ce n-ai căutat altă trăsură ? Asta o să trosnească din toate încheieturile !

Birjarul bombănea că trăsura lui e cît se poate de bună, iar Tomaszek se jura pe toți sfinții că nu mai găsise alta în tot orașul.

„Minte ca de obicei", se gîndi Barbara, supărată. „Urcați-vă !" le strigă ea copiilor.

Emilka făcea nazuri. I-ar fi plăcut să meargă pe capră, cu Tomaszek, și nu în trăsură, cu mama. Dar îi era ru-

șine să străbată orașul sus, pe capră, așa că hotărî să schimbe locul cînd or ieși la șosea.

Agnieszka aruncă în trăsură o basma și o pelerină, Barbara însă uită să și le pună. Ca niciodată, nu mai simțea nici frigul, nici vîntul. Avea impresia că se află într-un cuptor încins.

Pe drum, se sperie la gîndul că Toliboski s-ar putea să răsară de undeva și s-o vadă plecînd. Trăsura scîrțîia și-i zgîlțîia cumplit. Dacă se strică și trebuie să oprească și dacă, tocmai atunci, se pomenesc cu el ivindu-se de pe vreo stradă ?

După ce însă ieșiră cu bine din oraș, o apucă iar spaima care-o-mpinsese, la început, să plece. Ce-o să găsească la Serbinów ? Poate că armata se și afla acolo ? Nechemată, desigur, căci Bogumil n-ar fi făcut una ca asta ! Auzise însă că armata se înființează și nechemată acolo unde sînt tulburări. Cirezile de vaci care pășteau pe cîmp i se păreau mereu cete de soldați. O încerca de asemenea și teama pentru copii. Căci omul se gîndește la una, și cînd colo, dintr-un nimic poate să iasă cine știe ce necaz. Scotea capul pe despărțitura din față a trăsurii, care se afla între ea și capră, și striga din cînd în cînd :

— Nu stați prea înghesuiți ? Vă simțiți bine ? Vă e cald ? Nu cumva o să-mi răciți acolo pe capră ?

— Nuuu ! răspundeau într-un glas copiii la toate întrebările ei și-și vedeau de treabă.

Cînd ajunseră la hotarul Serbinów-ului, Barbara privi în jurul ei. Pe buza șanțului, în marginea cîmpului sădit cu sfeclă, se așezaseră mai mulți oameni și mușcau din feliile de pîine neagră. Da, gustarea de la ora patru ! Deci totul e în ordine. Mănîncă, deci muncesc. Sau poate că nu muncesc, stau numai așa și mănîncă. Unii, zărind trăsura, șușotiră ceva între ei, se vede că-i recunoscuseră și se mirau că doamna venea acasă într-o trăsură de piață. Cel mai nimerit ar fi fost să oprească și să-i întrebe, dar Barbarei i se făcu rușine că s-a repezit să plece la drum împinsă de o teamă care nu existase decît în imaginația ei. Nu-i mai era de loc cald, ci, dimpotrivă,

simțea prin tot trupul un fior ca de gheață. Transpirase și vîntul rece o luase deodată.

Cînd să intre pe poarta grădinii, birjarul opri.

— Nu mai e podețul! strigară copiii, sărind de pe capră.

Într-adevăr, podețul de peste șanțul care înconjura grădina fusese scos. Pesemne că voiau să facă unul nou, căci pe marginea drumului zăriră o stivă de scînduri date la rindea.

— Ocolește grădina, îi porunci Barbara. O s-o luăm pe la ocolul vitelor.

Copiii săriseră șanțul și strigau că se duc pe jos. Așa că Barbara se răzgîndi.

— Sau mai bine oprește aici, zise ea, și-i plăti birjarului.

— N-ai să poți sări, mămico! Să nu cazi! strigă Emilka.

— Lasă-te puțin pe spate și fă-ți vînt, o sfătui Tomaszek. Sau mai bine ține-te de creanga asta, uite! Asta pe care ți-o întind eu!

— Dați-mi pace, că nu-s caraghioasa voastră, se supără Barbara. De ce să sar?! Trec prin șanț și gata. Țineți tolba! Hai, mucoșilor! Țineți tolba! Și pelerina!

În șanț nu era pic de apă. Barbara îl trecu, agățîndu-se de buruieni. Pălăria i se strîmbă, rochia i se agăță în mărăcini.

— Ei, mare lucru! zise ea, luptîndu-se cu mărăcinii. Și mă rog! Ce faceți atîta tărăboi?

Copiii, cînd văzură c-a trecut cu bine șanțul, o lăsară pe alee și, sărindu-l înapoi, alergară la dulgher să-l întrebe ce s-a întîmplat cu podețul.

Barbara se îndreptă încet spre casă.

„Unde-o fi Bogumil? se gîndea ea. Nici Janusz nu se vede pe nicăieri. E o liniște de parcă n-ar fi p-aici suflet de om. Nici măcar cîinii nu-mi ies înainte."

Înconjură peronul. În tufa de liliac de lîngă acareturi se auzi o turturea. Rîndunicile, ca de obicei în zilele în-

norate, zburau jos, la firul ierbii, și se așezau, ciripind, pe brîul de zid al casei.

„Ce liniște plăcută", zîmbi Barbara, trecîndu-și toîba grea dintr-o mînă în alta și trăgînd de basmaua și pelerina aruncate pe umăr. Cînd fu să urce treptele verandei, privi pe fereastră în camera lui Bogumil și i se păru că visează. Fereastra era deschisă și Bogumil era acolo, dar nu singur. Cu Felicia ! Stăteau amîndoi aplecați peste birou, uitîndu-se parcă la ceva. Felicia avea capul lăsat pe umărul lui Bogumil și-l ținea de mijloc. Avea vedenii ? Barbara închise și deschise ochii. Nu. Vedea mereu același lucru.

O porni, măucă, spre bucătărie, ocolind cu scîrbă veranda. Parcă gemea cineva. Cine putea să fie ? Żarnecka ? Ea, vezi bine, că doar zăcea în fosta cameră a bunicii. De ce-o fi gemînd așa ? Barbara alergă spre fereastra deschisă de la camera bucătăresei. La început, nu zări nimic. Apoi desluși plapuma și patul. Bătrîna întoarse capul, culcat pe pernă, spre fereastră. Nu se miră de loc cînd își văzu stăpîna.

— Dați-mi să beau, gemu ea cu voce slabă. Nu mă mai aude nimeni. Că asta... muierea asta s-o fi-nfundat cu domnu pe undeva. Numa după el se ține. Și tu, babă oloagă, crapă de sete... crapă... crapă... scîncea cu voce tot mai subțire.

— Vin eu numaidecît la dumneata, spuse Barbara.

Cei din casă se vede că auziseră ceva. Ivărul scrîșni, ușa din față se deschise și Niechcic ieși pe verandă.

Cînd o văzu pe Barbara, nu-i veni să-și creadă ochilor.

— Basia ? ! Tu ? De unde-ai răsărit ? Ce s-a întîmplat ? se grăbi el spre ea.

Dar ochii întunecați ai Barbarei îl fulgerară cu o privire atît de neagră, încît se opri, țintuit locului.

— Rușine ! strigă cu vocea ei groasă, aproape bărbătească. Bătrîna asta moare de sete ! Rușine !

— Basia ! Ce-i cu tine ? Cine ? Żarnecka ? Așa geme ea de la un timp. Basia ! Răspunde-mi. De unde-ai picat ?

— Trăsura ! strigă ea.

— Care trăsură? Bogumil înlemni. Începuse să înțeleagă.

— Pune-mi la dispoziție o trăsură! Plec!

Felicia, care trecuse prin casă spre bucătărie, se ivi în ușă cu o găleată în mînă. Dînd cu ochii de stăpînă-sa, se clătină pe picioare, dar își veni repede-n fire, puse găleata jos și se repezi s-o salute. Barbara țipă și aruncă în ea cu tolba pe care-o ținea în mînă. Tolba se desfăcu și pe nisip se rostogoliră de-a valma: perii de dinți, piepteni, prosoape. În urma acestui gest neașteptat, Felicia intui ce se petrecuse, se aplecă și strînse lucrurile risipite, fără să mai scoată o vorbă.

— Basia, zise Bogumil în șoaptă, pentru numele lui Dumnezeu, orice, numai asta nu! Ai venit singură? întrebă apoi cu glas tare. Cu ce? Cu o trăsură de piață? S-a întîmplat ceva? Unde-s copiii?

Barbara abia se stăpîni să nu răcnească, ba chiar să ia pe cineva la bătaie. Izbuti să-și înfrîneze nervii și deveni dintr-o dată înțepată și jignitor de politicoasă.

— Am venit și noi așa, să ne petrecem duminica acasă. Copiii trebuie să fie, cred, pe undeva prin ogradă. Scuză-mă, dragă Felicia, dar abia mai duceam tolba. De la poartă o tîrăsc după mine. Ia-o, scoate nimicurile dinăuntru și, dacă nu ți-e prea greu, fă-mi te rog un ceai. Unde-i Janusz?

Bogumil se fîstîci de tot. După cele-ntîmplate nu socotea că e momentul potrivit să-i povestească scandalul pe care-l stîrnise Janusz în casa lor.

— Nu s-a prea simțit bine aici și, cum primise o invitație de la Ceglarski, a plecat ieri la Oczków. Din păcate, n-a trecut prin oraș, a luat-o pe un drum lăturalnic. Ai fi putut să-mi trimiți vorbă că vrei să vii azi și...

Barbara, fără să-l asculte sau să-i arunce măcar o privire, intră în antreu și de acolo în camera Żarneckăi. Îi dădu să bea și întîrzie puțin la căpătîiul ei.

— Ce-i mai rău, se jeluia bolnava, e că nu pot să mănînc nimic. Și cînd... oh... cînd omu... oh... nu poate să mănînce... atunci de ce păcatele... uf... mai trăiește?

Bogumil umbla de colo colo prin fața casei. Auzi cînd Barbara intră în camera Żarneckăi, o auzi cînd ieși, auzi ușa de la sufragerie deschizîndu-se și trîntindu-se la loc. N-avea curajul să se ducă la nevastă-sa. Își făcea de lucru, ocolind rondul din fața peronului, ridicînd crengile uscate și zvîrlindu-le-n drum, cînd deodată se întoarse ca înjunghiat și urcă, aproape în fugă, treptele verandei.

O găsi pe Barbara în salon, prăbușită pe canapea, nemișcată, cu capul răsucit și sprijinit de brațul canapelei într-o poziție atît de ciudată, că alergă speriat și-o prinse de umăr. Ea se rostogoli moale pe cealaltă parte și capul îi lunecă, țeapăn, pe plușul rezemătorii. Ținea ochii închiși. fața-i era parcă umbrită de un văl cenușiu.

— Basia ! strigă el. Scumpa mea ! Basia !

O scutură, o apucă de mîini. Atîrna greu ca un lucru neînsuflețit. Leșinase.

Bogumil strigase se vede destul de tare, căci în cameră năvăli Felicia.

— N-o atinge ! o repezi el, dar, pînă la urmă, încercară împreună s-o trezească, stropind-o cu apă, și s-o mute pe pat.

— Nu-i aud inima, strigă desperat Niechcic. Nu-i bate inima. Nu-i bate ! Și se gîndi c-o să plătească cu viața clipa asta.

— Ba-i bate ! strigă Felicia în șoaptă. Nu vă zbuciumați atîta. Bate, dar slab. Trebuie să-i frecăm picioarele doamnei. Frecați-i picioarele, domnule. Dau fuga s-aduc apă fierbinte.

Bogumil scoase cu mîini tremurătoare pantofii Barbarei. Îi frecă și-i sărută picioarele reci, pînă cînd simți, în sfîrșit, că se mișcă. Deschise ochii. Privirea ei argintie era încețoșată.

— Ce mi s-a întîmplat ? șopti ea. Unde sînt ? Copiii-s la școală ?

Deodată, sîsîi prelung și gura i se strîmbă copilărește a plîns.

— Nu plînge, iubito ! Scumpa mea, nu plînge ! o rugă, acoperind-o cu șalul. Totul e bine acum.

— Mi-e frig, gemu Barbara.

Felicia veni cu o sticlă de apă fierbinte, dar Bogumil îi făcu semn cu mîna și cu capul să nu intre. Ieși din cameră, îi luă sticla și-i spuse să trimită după doctor. Lipi sticla de tălpile Barbarei, care se întinse și zîmbi.

— O, ce bine e! Acum mi-e cald. Dar mă doare... Aici... În piept...

— De ce tremuri? se neliniști Niechcic, văzînd-o clănțănind din dinți.

Alergă să mai umple o sticlă cu apă caldă. Copiii tocmai intrau în casă. Aflînd că Barbarei i se făcuse rău, se speriară și-l întrebau, gîfîind:

— Mămica? Ce-i cu mămica?

— Nu-i nimic. Acum îi e mai bine. Ia spuneți-mi, mămica s-a simțit rău în ultima vreme? S-a întîmplat ceva acolo, la voi, la Kaliniec? insista el, sperînd că poate din altă pricină nevastă-sa ajunsese în starea asta.

— Nu. Noi nu știm nimic, se-ngroziseră copiii că vina ar putea să cadă pe capul lor.

După ce-l expediase pe Klimecki după doctorul Wettler, Bogumil se căi că nu-l trimisese mai bine la Kaliniec. Era ceva mai departe, dar erau mai mulți medici și dacă nu-l găsea pe unul, putea să cheme altul. Pe Wettler trebuia uneori să-l aștepți și cîte cinci-șase ore, fiind mereu plecat pe la vreun conac sau pe la casele țăranilor.

Din fericire însă, de data asta veni numaidecît. Barbara își revenise îndeajuns ca să-i poată singură explica, cu glasul ei obișnuit:

— Se pare că am leșinat. Asta mi se întîmplă pentru prima oară în viață, sau poate pentru a doua oară. Dar nu-i de mirare. Mă simt cam obosită. În vremurile astea, din pricina tulburărilor, trăim cu nervii încordați. Am fost tare îngrijorată, aflînd că sînt tulburări și la sate. Așa că, fără să stau mult pe gînduri, am tocmit o trăsură și am plecat la drum. Dar am alergat degeaba, cu sufletul la gură, căci aici e liniște. Am venit într-o trăsură descoperită și se vede c-am răcit, dar nu cred să fie nimic

grav, probabil o ușoară bronșită, simt cum mă înțeapă în coșul pieptului.

Doctorul Wettler se arătă plin de voie bună, căci, printre altele, meseria de doctor îți cere să dai dovadă de bună dispoziție în fața bolnavilor.

— Excepțional diagnostic! Stimată doamnă, tot îngrijindu-i pe cei trei bășbuzici ai dumneavoastră, ați învățat să vă descurcați foarte bine în medicină. Așa este! Încordare pricinuită de evenimentele prin care trecem și o slabă răceală. Dar unde vă doare? Aici, nu-i așa? Ia ascultați, o ciocăni el. Aici, unde ciocănesc, se aude un hîrîit? Aici ați răcit. Iată: aveți și temperatură! Minunat! N-a avut nimeni tuberculoză în familie? Așa! Splendid! Peste zece zile o să dansăm. Și acum încercați să dormiți cît mai mult, stați cînd pe o parte, cînd pe alta, puneți ventuze și mîncați cîte puțin, dar des. Lapte cu gălbenuș de ou, vin fiert, supă de pasăre, compot. Acum aveți căpșuni mi se pare? Bun! Așa!

Și începu să-și rotească ochelarii lucitori, privind în jur, cum îi era obiceiul, trecînd numaidecît la alt subiect.

— Văd c-ați făcut două camere din una? Mult mai comod. Și poșidicul ce face? Învață? Ei, nu le-ar strica, din cînd în cînd, o bătăiță! Ce mai face bătrîna? Tot bolnavă, nu? Gata să-și dea sufletul? Hai, domnule moșier, să trecem și pe la ea.

Cînd rămaseră singuri, doctorul Wettler îi spuse lui Bogumil că, după cîte își dă seama, Barbara are pneumonie. Îi prescrise niște prafuri cu camfor și-l rugă să trimită trăsura după el a doua zi.

— Aveți grijă de inimă. Nici un fel de emoții, îi atrase el atenția lui Bogumil. E anemică și pare în general epuizată.

Bogumil, întristat, pregătea ventuzele pe care el le punea de obicei, la nevoie, făcîndu-și mustrări că nu-i spusese lui Klimecki, în ajun, cînd se dusese-n oraș, să treacă și pe la familie.

— Ai fi aflat că pe aici e liniște și nu te-ai mai fi obosit alergînd încoace, se plîngea el, uitînd că boala neveste-si avea și alte dedesubturi.

Barbara însă ținea bine minte.

— Și-ar fi fost aici la fel de plăcut și de bine, zise ea cu ironie. Numai eu, ființă rea, am tulburat idila asta.

Bogumil înlemni și se apucă în tăcere să șteargă ventuzele care clipoceau în ligheanul cu apă. Le ștergea și le rînduia cu grijă pe-o tavă, preocupat, dar în sufletul lui nu-și găsea liniște. Era sigur că Barbara îl văzuse împreună cu Felicia pe fereastră. Numai că nu știa ce anume făceau în clipa aceea.

După ce i-a pus ventuzele, o rugă pe Emilka să le ducă la loc în dulap, iar el se așeză la căpătîiul bolnavei. Barbara nu-i mai adresă nici un cuvînt. Stătea culcată, cu ochii închiși, respirînd greu, ca și cum n-ar fi avut destul aer. Din cînd în cînd, tușea încetișor și gemea, încruntîndu-se. Pete roșii îi răsăriră-n obraji, din cauza temperaturii în creștere, dar nu se simțea toropită. Bogumil credea chiar că doarme, mintea ei, însă, lucra cu febrilitate. Se mira că, deși viața i-a dat atît de puțin, a mai avut totuși ce pierde. Dar ce a pierdut de fapt?... Ciudat! Nu avea impresia că bărbatul ei a înșelat-o, ci că l-a pierdut pe Józef Toliboski pentru a doua oară. L-a pierdut nu atunci cînd a părăsit-o, ci abia atunci cînd l-a surprins pe Bogumil alături de Felicia. „Doar e vorba de Bogumil", își spunea, dar gîndul că Toliboski comisese trădarea n-o părăsea. În loc să-i iasă înainte, stătea cu fereastra larg deschisă, bot în bot cu Felicia. Purtarea lui Bogumil o umplea de mînie și de revoltă, dar tot pe Toliboski era mai supărată și tot pe el îl socotea principalul vinovat. Și Bogumil ăsta, un om atît de curat, cum de-a putut să facă așa ceva? Cum de-a putut să-i arate într-un fel atît de crud că nu era demnă de dragostea lui Toliboski, dacă pînă și el, Bogumil, nu fusese în stare să-i rămînă credincios? Din pricina asta acum totul se năruie în jurul ei. Pereții și geamurile se

îndoaie, bătute de vînt, parc-ar fi de hîrtie. Cel puțin dacă n-ar mai clincheni atît linguriţa izbită de pahar.

— Bogumil, îl rugă ea, nu mai amesteca ceaiul cu linguriţa. Îmi spargi urechile.

„Ce-am făcut ?!“ gîndea el, deznădăjduit. Dacă fusese îngrijorat de ceva, fusese îngrijorat de firea Barbarei. De-aici aştepta să vină tot răul şi iată că ea, cu toată firea ei ciudată, e acum atît de pură, de împăcată şi de nefericită, în timp ce el, chipurile blînd, bun şi iubitor — îi zdrobise sufletul şi-i otrăvise existenţa. Bunătate, nu glumă, se ironiza, în dorinţa de a se pedepsi singur. O sticlă cu ulei care se răstoarnă la prima atingere, uleiul se varsă, şi s-a dus bunătatea.

Mai întîrzie la căpătîiul Barbarei, pînă cînd fu sigur c-a adormit, după care trecu în sufragerie unde copiii desenau şi, arătîndu-şi unul altuia mîzgălelile, se prăpădeau de rîs. Tristeţea nu se lipeşte de copii prea mult timp. La început se sperie, dar peste o clipă li se pare că răul este la şapte poşte depărtare. Nu uitară să-i spună că Józefat trebuia să treacă a doua zi s-o ia pe Agnieszka.

— Bine. Am să-i scriu fetiţei. Duceţi-vă la culcare, copii. Dar fără gălăgie.

Ieşi pe coridor şi se opri lîngă uşa camerei de serviciu. Îi era nespus de greu să stea de vorbă acum cu Felicia, dar îşi da seama că n-are încotro. I se părea imposibil ca Felicia să mai rămînă aici, în ochii bolnavei. Ce-ar putea face ? Se gîndi s-o trimită cu copiii la oraş şi s-o aducă pe Julka la ţară. Da, asta ar fi singura soluţie. Sau mai bine să lase ca totul să se descurce de la sine. Nu ! Trebuie totuşi să ia unele măsuri.

Felicia îl primi pe Niechcic, ridicîndu-se de pe scaun, cu capul plecat în piept, ca şi cum ar fi vrut să-i spună astfel că îşi dă bine seama de întorsătura pe care-o vor lua acum lucrurile.

Întotdeauna fusese la locul ei, nu-şi dăduse aere, nu făcuse pe grozava nici faţă de el, nici faţă de ceilalţi. Ai fi zis că-i oricînd gata să se supună, să se retragă în

umbră, deși cu el era atît de darnică, de parcă i-ar fi fost recunoscătoare pentru cine știe ce. Cînd se gîndi la asta, Niechcic mai să renunțe să-și pună în practică planul. Dar nu mai era chip să dea înapoi. Cînd dragostea pune stăpînire pe tine, ești gata să lași deoparte îndatoririle, conștiința, onoarea. Dar cînd rațiunea e totuși mai tare decît inima, ea poate să dicteze patimii și chiar s-o reducă la tăcere.

În această situație se găsea acum Bogumil. E drept că ajunsese aici forțat de împrejurări venite din afară. Dar era bine și-așa. Nu-l mai chinuiau remușcările, știa numai că trebuie să pună capăt întregii povești, căci altfel trei ființe omenești erau în primejdie să-și distrugă viața.

Își aprinse o țigară și, plimbîndu-se prin odaie, zise :

— Aș vrea să pleci mîine cu copiii la oraș și să rămîi acolo cu ei, iar pe Julka s-o trimiți aici. Spune-i că acum copiii s-au făcut mari și e nevoie să fie supravegheați de cineva mai în vîrstă. Situația e de așa natură, că... trebuie să mă ajuți. Poți să faci asta ?

— Pot. Dacă trebuie, pot.

Bogumil se uită fix la flăcăruia lămpii. O ridică încet, o micșoră, și o ridică iarăși.

— Felicia, oftă el, asta-i deocamdată. Dar și pe urmă, de-acum încolo... s-a sfîrșit povestea noastră.

Ea rămase pe gînduri, cumpănind parcă ce-ar trebui să aleagă din vorbele care-i veneau pe buze.

— Apăi știu, ridică în cele din urmă capul cu demnitate. Dacă așa a fost să fie, eu nu mă pun de-a curmezișul. Nu mi-e frică.

Bogumil se așeză greoi pe laviță și-și șterse sudoarea de pe frunte.

— Acum, spuse încurcat, nu prea știu ce să-ți spun, dar... n-am uitat ce-ți datorez... și dacă tu crezi... că mă port cum nu trebuie... atunci spune-mi și... sînt gata... să fac tot ce-mi ceri.

Nu mai rosti nimic altceva. Aştepta sentinţa. Se simţea umilit. Acum nu se mai bizuia decît pe înţelegerea, chibzuinţa şi generozitatea celor două femei.

Sentinţa nu se lăsă prea mult aşteptată.

— Eu nu cer nimic, zise Felicia. Ce-am făcut, am făcut de bunăvoie şi am avut ce-am vrut. Eu numai mulţumire am în suflet. Dumneata nu te necăji de nimic. Dumnezeu o să mă ocrotească.

— Sînt bătrîn, se învinui Niechcic, şi totuşi m-am purtat ca un mucos fără minte. Nu m-am gîndit la nimic. Ar fi trebuit să ştiu c-o să se termine aşa. Aş fi gata să-mi dau o mînă, numai ca tu să nu suferi şi să fii fericită.

— Păi durerea, zise Felicia, trece ea singură, dar numai cînd ajunge la capăt. Însă, temîndu-se să nu-l necăjească prea mult cu vorbele astea, se grăbi să adauge : Orice început are şi un sfîrşit. Aşa-i pe lumea asta şi altfel nici nu poate fi.

Bogumil se simţea stînjenit, căci nu se aşteptase la atîta înţelegere din partea ei.

— Cine ştie ! Poate că mai tîrziu noi doi vom fi iarăşi... începu el în ciuda hotărîrii luate, încercînd să-i lase o umbră de speranţă, dar se-ntrerupse numaidecît, speriat. Nu, tu meriţi o soartă mai bună decît să-ţi iroseşti viaţa cu mine. Şi sînt sigur că vei avea parte de ea. Ai în faţă toată viaţa, te poţi mărita, pe cîtă vreme eu n-am în faţă altceva decît moartea.

„Apăi c-aşa-i", îşi zise Felicia, cînd rămase singură, dusă pe gînduri.

De fapt, ceea ce s-a întîmplat acum nu era chiar împotriva gîndurilor ei ascunse. Cîţiva ani a trăit într-o veşnică aşteptare, cu gîndul numai la domnul Niechcic. Cînd a izbutit să capete ce-şi dorise, la început s-a simţit ca-n rai. Dar se vede că dragostea, dacă se lasă prea mult aşteptată, se cheltuie în aşteptare şi, odată-mplinită, se termină repede, iar nopţile atît de dorite încep să semene cu nişte nopţi de adio.

O vreme, Felicia se bucura la gîndul că trăiește cu un boier, nu cu un om de rînd, și gîndul ăsta îi aprindea sîngele în vine. Cînd însă Jan Mikolajczyk, feciorul vătafului, începu să vină mai des pe la ea, se sfîrși și cu asta. Jan, ce-i drept, nu era boier, dar era un om în toată puterea cuvîntului, bun nu doar să-ți faci pofta cu el, dar și destoinic să țină pasul, luînd în piept greutățile vieții. Se gîndea să se mărite cu el, să-și cumpere pămînt și să-și dureze o casă. Bătrînul Mikolajczyk avea ceva avere, iar băiatului îi mai lăsase ceva și nevastă-sa, care-i murise în timpul molimei de tifos. La urma urmei, toate astea n-aveau prea mare însemnătate. Lucrul cel mai de seamă era că Jan ăsta îi plăcea grozav, viața cu el și-o închipuia lungă și trainică, în timp ce alături de Niechcic n-avea decît sfîrșitul în fața ochilor. Mikolajczyk se ținea scai de ea și tare-ar fi vrut să-i împlinească dorința. Se apăra totuși, cu inima grea. Nu îndrăznea să i se mărturisească lui Niechcic, dar nici nu-și îngăduia să i se dăruie lui Jan pe ascuns. Prinsă așa, între ciocan și nicovală, se chinuia cumplit, cu teama-n suflet că mult timp n-o să mai poată rezista. Cînd se uita la părul negru al lui Mikolajczyk și la cel cărunt al stăpînului său, simțea că-i plînge inima. Și iată că acum, pe neașteptate, calea spre cel dorit îi era deschisă. Poate c-ar trebui să-i mulțumească Celui de Sus. Dar cum să-i aducă mulțumiri Domnului cînd se simțea cuprinsă și de mîhnire? Doamna se-mbolnăvise rău — dă, Doamne, să se facă bine și să trăiască o sută de ani! Dar dacă s-ar prăpădi, Bogumil s-ar însura poate cu ea? Cine știe! Poate că dacă se face bine, doamna n-o să vrea să mai rămînă cu el, acum, după ce-a aflat ce fusese-ntre ei doi. Atunci lucrurile s-ar putea schimba în bine pentru ea și poate c-ar merita să mai aștepte. Ei! Și dacă s-ar schimba și dacă nu, ea tot rămîne cu durere-n suflet. Căci așa e omul: îl doare cînd pierde ceva, chiar dacă începuse să i se urască de bunul său. Ce să facă? Să aștepte să vadă ce întorsătură or să ia lucrurile? Dar oricum s-ar întoarce, Mikolajczyk tot o să-i fie drag.

Numai cînd se gîndeşte c-ar putea să-l piardă, o apucă deznădejdea şi i se face negru înaintea ochilor.

Tot cumpănind în sinea ei, înclinînd cînd într-o parte, cînd în alta, îngenunche deodată, îşi făcu semnul crucii şi începu să murmure Tatăl nostru.

10

Agnieszka sosi a doua zi de dimineaţă, iar ceilalţi copii plecară cu Felicia după-amiază. Barbara primi cu destulă indiferenţă vestea schimbului între slujnice, dar apariţia Julkăi îi făcu vădită plăcere. Faţa ei încordată se destinse uşor la gîndul că nu va mai fi obligată să vadă zilnic mutra Feliciei. Agnieszka rămase o săptămînă cu maică-sa. Ea şi Bogumil o vegheau, cu rîndul, deşi el nu prea voia s-o lase singură cu bolnava. Îi era teamă că, în aiurelile ei, Barbara ar putea da în vileag tot ce se-ntîmplase şi află copilul. Dar, cum munca era în toi, trebuia cel puţin cîteva ceasuri să se ducă pe cîmp să-şi supravegheze oamenii şi să ţină registrele la zi. Abia cînd se întoarse Olczak de la spital răsuflă uşurat. Lăsă totul pe seama lui şi zi şi noapte nu se mai dezlipi de lîngă patul neveste-si.

Agnieszka lua seama însă că în afară de boală se mai petrecuse ceva în casă. O auzise pe maică-sa în timpul febrei îngînînd vorbe neînţelese pentru ea, dar care-o puneau pe gînduri. O văzuse plîngînd cînd îşi venea în fire şi parcă de loc bucuroasă cînd îl vedea pe tata la căpătîiul ei.

— Pleacă, pleacă de-aici ! îi spunea, de pildă, cu glas aspru. Locul tău e lîngă slujnică, la bucătărie !

Agnieszka încremenea, necrezîndu-şi urechilor. Bănuia că în viaţa părinţilor se ivise o taină umilitoare. Unele vorbe, cărora înainte nu le dăduse atenţie, pe care maică-sa le rostea uneori cînd vorbea de tinereţea ei, faptul că nu voise să-l vadă pe Toliboski (cartea lui

de vizită, pe care-o avea la ea, nu îndrăznea să i-o arate acum mamei), hotărîrea ei neașteptată de a pleca din Kaliniec, schimbul între Felicia și Julka, aiurelile și purtarea maică-si față de taică-său, toate acestea îi dădeau de gîndit și o întristau. Pentru ea viața era un miracol neîntrerupt, totul o uimea și totul i se părea demn de dragoste ; își iubea părinții, dar nu pînă acolo, încît să-și facă din ei idoli. Se-ntrista totuși, simțindu-se acum stingherită în fața lor, așa cum se-ntîmplă cînd descoperim că cei pe care-i credem deasupra noastră, superiori nouă, nu sînt decît niște oameni obișnuiți, imperfecți, iar treburile lor personale nu sînt totdeauna demne de laudă. Se necăjea, într-adevăr, dar necazul îi trecea repede, căci totul în jurul ei o bucura.

Vara era neobișnuit de frumoasă și Barbara prindea puteri. Cît fusese maică-sa bolnavă, Agnieszka nu prea avusese timp să mediteze, și acum, cînd bolnava se întremase și ea se pregătea să se întoarcă la oraș, să-și vadă de școală, gîndurile o năpădeau din toate părțile.

A doua zi după plecarea Agnieszkăi, noaptea, bătrîna Żarnecka își dădu sufletul. Se simțise sleită de puteri de cu seară, așa că îi aduseră preotul s-o împărtășească. În toiul nopții, Julka venise de două ori să vadă cum îi mai e și a doua oară o găsi în agonie.

— Gemea, săraca ; și zicea într-una : „Oameni buni", îi povestea Julka lui Bogumil. Pe urmă a oftat o dată, și gata.

Se gîndiră să nu-i spună Barbarei și începură să se pregătească de înmormîntare pe ascuns. Żarnecka n-avea pe nimeni. Singura ei fiică murise demult și fostul ei ginere se căsătorise cu altcineva, iar nepoții plecaseră în Prusia. Bogumil o înmormîntă cu preot și cu slujbă la biserică, dar el nu luă parte la înmormîntare, ca să nu-i dea de bănuit nevestei.

Barbara, însă, bănuia ce se întîmplase, după zarva din casă, dar nu spuse nimic. Abia după vreo săptămînă, cînd Bogumil se așeză lîngă ea, într-o dimineață frumoasă de iunie, rosti pe neașteptate :

— Știu că Żarnecka s-a prăpădit. De ce vă ascundeți de mine? Sărmana bătrînă, adăugă ea. A robotit, a trudit, a tras la măsea, și poate i s-a părut, uneori, că nu trăiește degeaba pe lume, că e și ea de folos cuiva. Dar, uite, a trecut prin viață fără să lase urmă. Așa ni se-ntîmplă fiecăruia: trăim cît trăim și pierim fără urmă. Cu noi ori fără noi, zilele și nopțile se scurg la fel. De ce s-or fi chinuind atît oamenii și s-or fi zbătînd atît în viața lor?

— Ce să-i faci! Se vede că așa trebuie să fie, oftă Bogumil. Care dintre noi știe cît piere din el și cît rămîne? Poate că fiecare are-n el o fărîmă care va dăinui veșnic și va străluci ca aurul, sporind cine știe ce comoară. Pe toți ne apasă greutatea vieții, sau pe cei mai mulți, și n-are importanță cînd unul singur se dă înfrînt. Dar dacă toți ar face lucrul ăsta, atunci s-ar prăpădi lumea.

— Las' să se prăpădească, zise ea, înverșunată. Pentru mine lumea asta nu mai înseamnă nimic. Spune-mi încotro s-o apuc acum? adăugă ea în dorința de a-și zgîndări rănile.

— Acum cînd nu-ți mai pasă de lume? încercă Niechcic să glumească, dar imediat se schimbă la față. Cum vine asta: încotro s-apuci?

— În orice caz aici nu mai rămîn, zise ea.

— Cum să nu mai rămîi aici? Basia, fie-ți milă de mine și de tine! Știi doar că n-ai voie să te frămînți, atunci de ce începi cu chestii de-astea? Doctorul ți-a prescris liniște.

— Nu eu am pus la cale asemenea chestii. Și n-o să-mi fie milă de nimeni, așa cum nimănui nu i-a fost milă de mine. Cred că-ți dai seama că totul s-a sfîrșit între noi.

— Cum, Basia? Vrei să mă lași?

— Tot eu! strigă ea, lovind cu palmele peste plapumă. Ba tu mă lași, de vreme ce trăiești cu alta.

— Eu nu mai trăiesc cu nimeni, spuse el în șoaptă.

— Ah, deci recunoști că-i adevărat? rosti ea, cuprinsă de deznădejde. Poate că m-ai înșelat toată viața!

Bogumil amuți. Știa că boala Barbarei se datora răcelii contractate în trăsura deschisă, în drum spre casă, dar nu se îndoia că și lovitura pe care o primise contribuise s-o doboare la pat. Acum afla însă, din gura ei, că nu fusese sigură de nimic. Suferise, oare, atît, numai din pricina unor bănuieli?

— Nu te-am înșelat niciodată și nici acum n-am avut de gînd... începu el, dar tăcu, dîndu-și seama că n-are rost să încurce mai rău lucrurile. N-am crezut niciodată, continuă, stînjenit, că te interesez din punctul ăsta de vedere. Mi se părea că nu-i dai prea mare importanță în viață. Cel puțin de la un timp încoace Căci înainte tot mă mai amăgeam cu speranța...

— I-aș fi dat importanță, îi aruncă în față Barbara, și aș fi fost altă femeie dac-aș fi fost liberă și-aș fi trăit cu singurul om pe care l-am iubit în viață. Dar tu, deși știai cum stau lucrurile, niciodată nu te-ai ridicat pînă acolo, încît să-mi spui: ești liberă. Ai închis ochii la toate fiindcă așa îți era mai comod.

— Nu-i adevărat! sări el. Te-am iubit și am crezut că asta e de ajuns. Și, pe urmă, n-am știut nimic din tot ce spui acum. Dacă uneori m-ai lăsat să înțeleg cîte ceva, ai tăgăduit numaidecît, încercînd apoi să-mi dovedești că înțelesesem greșit. Poate că eu am fost înșelat toată viața, căci... Se întrerupse, surprins la gîndul că totuși uneori îi era într-adevăr mai comod să nu știe nimic, dar își dădu numaidecît seama că dreptatea e de partea lui. Eu trebuia să-ți spun că ești liberă? țipă el. Asta-i bună! Crezi oare că atunci ai fi fost mulțumită? Că ți-ar fi fost destul? Ce-ai fi vrut? Să dau divorț, sau să ne despărțim, să iau vina asupra mea, și poate să te și conduc la omul de care vorbești sau să găsesc unul care să mă înlocuiască? Căci altfel, după cît te cunosc, n-ai fi îndrăznit să pleci singură-n lume. Ți-ar fi fost frică. Dac-ai fi fost sigură de celălalt, așa cum ești sigură de mine, poate că nu te-ai fi simțit atît

de legată, n-ai fi așteptat pînă binevoiesc eu să-ți spun : poftim, ești liberă !

Barbara văzu dat în vileag tot ce avea în ea mai umilitor.

— Frumoasă părere ai despre mine, șopti, înspăimîntată.

— Asta-i părerea mea și te-am iubit așa cum ești, ripostă el. Cred că nici nu poate exista o dragoste mai mare.

Barbarei îi luciră ochii, dar el se grăbi să șteargă satisfacția pe care ea tocmai o încerca, adăugînd, plin de amărăciune :

— Deși știu c-ai rămas și că rămîi cu mine mai mult din teamă decît din alte motive.

Acum îi sări ei țandăra.

— Atunci află că aș fi putut să fac același lucru ca și tine. Am avut putința ! Și siguranța ! În sîmbăta aceea, cînd am alergat încoace ca o nebună, trebuia să mă întîlnesc cu celălalt. Dar n-am vrut, pentru că-mi este sfînt tot ce ai călcat tu în picioare cu atîta ușurință. Am alergat aici, la tine, acasă ! Credeam că vin la singurul om de faptele căruia n-am să mă rușinez niciodată, dar am nimerit în noroi, spuse, simțind cît de mult exagerează.

Se lăsă o tăcere apăsătoare. Bogumil aflase de la copii că Toliboski își anunțase vizita. Deodată, se simți ispitit să spună tot ce-avea pe suflet, să meargă pînă la capăt.

— Poate că și de data asta, zise el aspru, ai fugit fiindcă te temeai de tine însăți, de viață. Ți-a fost frică poate că n-ai să faci față. Dar ce-a fost, a fost, se îmbună el, acum ești aici, te-ai întremat, trăiești, și eu îi voi mulțumi cerului pentru asta pînă la capătul zilelor mele. Îngenunche și-și lăsă capul pe pieptul ei. Basia, rosti cu rugăminte în glas, așa a fost să fie : tu nu te-ai lăsat ispitită, iar eu stau aici în fața ta ca un vinovat... Dar, ascultă, nu e om care să nu păcătuiască în viață... Înțelege și tu... Știu, au fost clipe cînd nu m-ai putut

suferi, uneori chiar mă gîndeam că ești supărată pe mine numai pentru că trăiesc. Au fost însă și clipe cînd ai ținut cu adevărat la mine, atît cît ai putut. Poate că nici n-am meritat mai mult. Și iată, a venit o zi cînd eu ți-am înșelat încrederea. Nu crezi că acum sîntem chit? Trebuie oare să ne aruncăm totul în față, acum, cînd înaintea noastră n-avem decît bătrînețea și moartea? Să plutim atîta vreme împreună și deodată să ne întoarcem de la mal, luînd-o în direcții opuse? Viața n-o poți lua de la început, iar anii care ne așteaptă s-ar putea să fie încă frumoși.

Barbara îi puse mîna pe cap.

— Cum ai încărunțit, spuse tulburată.

Își da seama că și de data asta Bogumil ia totul asupra lui și că ea n-are altceva de făcut decît să se resemneze și să se împace. Niciodată nu voise să fie fericită sau împăcată din resemnare. Tocmai asta o chinuise toată viața. Dar resemnarea față de ceva putea să fie o înălțătoare victorie față de altceva. Dar față de cine? Față de ce?

— Nu numai din teamă... nu numai din teamă, spuse deodată, întorcînd capul și răspunzînd la cuvintele rostite de el mai înainte. Întorsese capul pentru că, ciudat, îi venea să rîdă. Ca și cum toate astea ar fi fost simple nimicuri. Ce înseamnă asta?

— Știu, încuviință, fericit, știu.

Barbara întrebă pe neașteptate, închizînd ochii:

— Dar ce-o să fie cu asta... cu Felicia?

Bogumil se ridică și, plimbîndu-se prin cameră, își stăpîni tulburarea pe care i-o stîrnise întrebarea ei.

— Știi, zise, în sfîrșit, silindu-se să dea vorbelor lui un aer vesel, băiatul lui Mikolajczyk, flăcăul acela văduv, cărăușul, vrea să se însoare cu ea. Tocmai mi-au dat de veste copiii că a vizitat-o la Kaliniec și nu-i nici o îndoială că în curînd vor face strigările la biserică. Am văzut eu că de la o vreme era cu gîndul numai la el.

Barbara răsuflă ușurată, dar se și supără. Cum adică ? Îl lăsase atît de repede pe Bogumil pentru cine ? Pentru un cărăuș ? El scăzu dintr-o dată în ochii ei și simți, în același timp, puteri noi în fața vieții.

Bogumil ar fi vrut să-i îndrepte gîndurile în altă parte, așa că se agăță de primul lucru care-i veni în minte și începu să-i istorisească ce se-ntîmplase între Janusz și Celina. Dar n-o nimeri, căci Barbara, auzindu-l, se-ntunecă la față. Nu făcu nici un comentariu în legătură cu cele întîmplate, dar se simți iar nedreptățită. Cum pot unii, se gîndea, să urmeze glasul pasiunii, trecînd peste orice, pînă chiar și Celina ?...

— Mi-e somn, zise ea brusc.

— Bine, scumpa mea ! Te las să dormi. Abia te-ai înzdrăvenit puțin și eu te obosesc. Iartă-mă, zise Bogumil și ieși binișor din cameră. Barbara, pe care discuția purtată o obosise în adevăr, adormi îndată și visă că Bogumil o gonise din casă, silind-o să se culce în magazia de lemne, unde tot timpul se mișca și fosnea ceva prin întuneric. În neputință să strige sau să fugă, zvîrcolindu-se în culcuș, se rostogoli jos, pe rumeguș, ca o minge, și dădu peste ceva care o făcu să se cutremure de spaimă. Era o mînă, propria ei mînă, însă țeapănă, fără simțire. Degeaba își înfipse unghiile în ea : nici o durere. Nu era mîna ei. Nici cealaltă nu era a ei. Două mîini care nu-i aparțineau, în timp ce mîinile ei nu erau nicăieri. Mîinile cui se rătăciseră lîngă ea ? Țipă și se trezi. Dar iată că soarele aurea peretele și dincolo de zid se auzeau păsărelele. Avu senzația că e tînără și proaspătă ca o fetișcană. Și parcă, dincolo de vîrstă, de starea sănătății, de toate cele întîmplate, își simțea toată ființa cuprinsă de pace și de fericire. Dar ce fericire ciudată putea fi asta după un vis atît de îngrozitor ?

„Poate că-n lume nu există decît dragoste nefericită, se-ntorcea ea mereu la gîndul ăsta de care nu se putea scutura. Întrucît cea fericită, pînă să-ți dai seama de

ea, se transformă în altceva, obișnuit, cotidian, ca dragostea de casă, de copii... Poate că atașamentul față de tot ce reprezintă acest cotidian, îmbinarea aceasta de izbînzi neînsemnate, este singura fericire în stare să lege între ei doi oameni. Iată, deci, că eu am încercat în viața mea și dragostea fericită și dragostea nefericită. Atunci ce mai vreau ? Bogumil m-a înșelat, dar nu l-am împins și eu la asta ? Oare n-am orînduit totul ca să ajungă aici ? Și n-am fost oare prea mîndră și prea încrezută, în ciuda suspiciunilor și geloziei mele, închipuindu-mi că un asemenea lucru nu mi se poate niciodată întîmpla ? Și ce m-a făcut oare să sufăr atît în viață ? Faptul că am avut ambiții și dorințe pe care nu le-am putut realiza ? Poate dorințele și ambițiile mele erau închipuite. nu se bizuiau pe nimic, poate am fost sortită să duc viața pe care o duc. Și la urma urmei, nu-i totul pierdut. De multe ori oamenii, la vîrsta mea, iau viața de la capăt. Poate că abia de acum încolo se vor ivi în viața mea evenimentele capitale.

Deodată, se trezi în ea dorința de a înfrunta cu mai multă bărbăție realitatea necruțătoare. Nu, nu ! Lucrurile mărunte nu constituie unica fericire între doi oameni. Există pentru mulți o plinătate a vieții duse împreună, contopirea înflăcărată a trupului și a spiritului, dar ea n-a avut parte de așa ceva. Din vina ei sau nu, a pierdut bătălia și n-avea s-o mai cîștige niciodată, n-avea să se mai întîlnească niciodată cu asemenea lucruri, căci bătrînețea bătea la ușă. Era, desigur, tot atît de adevărat că și dac-ar fi fost tînără și iubitoare, Bogumil ar fi putut s-o uite pentru altele, căci așa-i firea omului. Apoi e neîndoielnic că dorințe și ambiții mai mari ca ale ei, precum și talente pline de posibilități, pier neîmplinite de multe ori pentru că n-au avut norocul să se dezvolte în condiții prielnice. Poate înmuguriseră și-n ea, dar pieriseră înainte de vreme și acum nu mai era nimic de făcut. Poți să te mîngîi într-un fel, nimeni nu-ți ia dreptul

ăsta, dar mîngîierea asta nu-ţi foloseşte la nimic. Viaţa e plină de întîmplări haotice, de neînţeles, mînuite poate de cineva, sau care se petrec de la sine. Zvîrlită în spaţiu, viaţa se învîrteşte necontenit, fără un punct de sprijin, dar îţi cere cu toate astea iubire, iubire. Trebuie deci să crezi în Dumnezeu, sau să iubeşti viaţa. Din nou îi trecu prin minte că poate tocmai acesta este esenţialul: să crezi în viaţă, în bucuria existenţei, în pofida tuturor incertitudinilor, fără a aştepta de nicăieri sprijin şi totuşi rămînînd mereu cinstit, demn, senin.

„Ah, degeaba, se necăji după o clipă. Am trecut de atîtea ori prin stări sufleteşti de felul ăsta şi niciodată nu s-a schimbat nimic, m-am întors la fiinţa care fusesem înainte. Una ca Maria Hlasko, îşi aminti ea, ştie să ia din viaţă ce i se cuvine şi chiar dacă are îndoieli, le are pentru o clipă numai. Eu, dimpotrivă, izbutesc o clipă cel mult să privesc viaţa aşa cum trebuie. Dar ce pot face? Poate de acum încolo se vor înmulţi şi pentru mine asemenea clipe, vor fi mereu mai multe şi, pînă la urmă, se vor contopi între ele, formînd un întreg...

Bogumil intră pe neaşteptate în cameră, înviorat.

— Basia! Nu dormi? Ascultă! Îţi aduc o veste bună!

— Ce?

— N-am avut timp să citesc ziarele de dimineaţă. Uite, s-a hotărît ca scriptele la sate să fie redactate în polonă. Şi în şcolile sătesti să se predea în polonă!

— Ce spui? O, Doamne! Atunci n-am trecut degeaba prin atîtea suferinţe! Dă-mi şi mie să văd!

— Îţi citesc eu! Ascultă!

— Nu! Vreau să văd cu ochii mei! Dă-mi voie! Unde scrie?

Barbara începu să citească cu voce tare şi deodată, din pricina emoţiei puternice ce pune stăpînire pe noi cînd ni se-mplineşte o mare dorinţă, folositoare tuturor, glasul i se sugrumă. Bogumil avea şi el ochii înceţoşaţi, căci în viaţa asta toţi ţinem la unele lucruri, luptăm împotriva altora, iar altele le primim cu rîs şi lacrimi.

11

În ultimele zile ale lui iulie, Barbara o însoți pe Agnieszka la Varșovia și trase, după sfatul Mariei Hlasko, la pensionul domnișoarei Rembiszówna, persoană distinsă, gătită cu rochii foșnitoare de tafta. Pentru Agnieszka cuvîntul „directoare" era atît de legat de figura vioaie a doamnei Wenorden, încît, cînd această femeie slabă, țeapănă, cu mîinile împreunate la piept, îi fu prezentată ca directoare a școlii, i se păru că la mijloc e o neînțelegere.

Barbara se înapoie la Serbinów, agitată și încîntată de vizita pe care o făcuse la Varșovia, dar necazurile legate de mutarea la oraș, acum, la începutul toamnei, nu-i dădură timp să se bucure, mai ales că de data asta trebuia să cumpănească bine dacă mai merită sau nu să țină două case. O dată cu plecarea Agnieszkăi la Varșovia, cheltuielile crescură simțitor, dar Barbara nu se gîndea numai la asta ; se temea că, lăsîndu-și bărbatul singur la țară, s-ar putea să pățească iar vreun bucluc. Uitîndu-te la Bogumil, îți venea greu, ce-i drept, să crezi c-ar putea cădea în recidivă. Era atît de liniștit, de echilibrat, și toată înfățișarea lui îți inspira siguranță și încredere. Dar nu fusese așa și înainte ? De ce, de pildă, de cîte ori ea încerca să aducă vorba de cele-ntîmplate, el nu scotea un cuvînt ? Îi era silă, nu mai voia să audă, sau se temea să facă promisiuni de la sine înțelese ? Voia într-adevăr să dea uitării cele întîmplate — sau poate se prefăcea numai ? Uneori, purtarea lui o liniștea pe Barbara, dar cel mai adesea o îngrijora, trezindu-i cele mai negre presimțiri. De cîte ori însă se hotărîse să-l întrebe deschis pe Bogumil cum are el de gînd să trăiască mai departe la Serbinów, rușinea îi încleșta gura. Erau într-adevăr în pragul bătrîneții. Nu era oare lipsit de cuviință și de-a dreptul penibil să discute între ei asemenea lucruri ? Apoi mai simțea o durere surdă în inima ei, o durere căreia n-avea destulă tărie să-i dea glas, și anume faptul că el o privează și de singurul lucru pe care-l socotise totdeauna proprietate exclusivă : fidelitatea lui.

Nu voia să dea curs acestor simțăminte, se temea ca ele să nu ducă la o dezbinare și mai mare, pe care avîntul pasiunii să n-o mai poată potoli, așa cum se întîmplase cîndva. Știa că mai tîrziu, ca întotdeauna după asemenea neînțelegeri, ea singură se va socoti vinovată. Poate era mai bine ca Bogumil să rămînă cu credința că el e vinovatul, căci asta-l apăra de noi isprăvi. Astfel, luptîndu-se cu ea, Barbara plecă cu jalea-n suflet, fără să fi lămurit cum trebuie lucrurile, dar și fără să se fi împăcat de-a binelea cu soțul ei. În Kaliniec, însă, grija copiilor și evenimentele politice îi îndreptară atenția în altă direcție și-i risipiră jalea.

Războiul cu Japonia se apropia de sfîrșit, dar neliniștea continua să se mențină în toată țara, ba chiar să se intensifice. Forurile conducătoare își cam pierduseră capul și, cu toate că se decretase stare excepțională, iar în unele gubernii chiar stare de asediu, totuși mișcarea revoluționară sporea în mod vizibil.

Și, pentru că mișcarea avea șanse de izbîndă, adepții se înmulțeau.

Totuși, la sate, se făcea mai puțin simțită. Grevele muncitorilor agricoli, care izbucniseră iarăși în septembrie, ocoliră împrejurimile Kaliniec-ului, așa că la Serbinów începu, ca de obicei, săpatul și dezgropatul cartofilor. Oamenii aveau din nou încredere în ei și în munca lor, lucru dorit atît de mult de cei doi frați Ostrzeński din Sionszyce, iar dragostea pentru pămînt și speranța în cîștigurile suplimentare de sezon erau mai presus de grija pentru un viitor luminos, dar îndepărtat.

Bogumil Niechcic obținu, în cele din urmă, ceea ce constituia pentru el o adevărată revoluție : obținu de la Paris permisiunea să repare barăcile dărăpănate și, începînd din primăvară, să construiască altele noi. Totodată Daleniecki îl vesti că se căsătorește cu doamna Letycja Mioduska. Poate că asta îl făcuse mai darnic, sau poate că după încheierea păcii cu Japonia pusese oarecare ordine în problemele sale financiare ; desigur că nu fusese lipsită de importanță nici recolta bogată de sfeclă și tri-

foi de la Serbinów, care constituia un venit însemnat pentru moșie.

Bogumil scrise pe hîrtie velină o scrisoare de felicitare pentru cei doi vîrstnici proaspăt căsătoriți, și năduful lui împotriva lui Daleniecki se mai potoli.

„Poate că e și el totuși bun la ceva. Uneori, omul nu-și îndeplinește cum se cuvine îndatoririle într-o anume direcție, dar pe alt plan poate deveni folositor. De altfel, Dumnezeu cu el! Eu știu una și bună : că pot să m-apuc să construiesc."

Bogumil se apucă deci cu rîvnă de lucru, ajutat de toamna frumoasă și fără ploi. În primul rînd, cumpără și aduse material pentru a zidi o casă nouă de piatră, destinată tot argaților, temîndu-se ca nu cumva, între timp, moșierul de la Paris să-și schimbe gîndurile. Apoi cîrpi acoperișurile mai puțin deteriorate, le înlocui pe cele stricate, drese pereții acolo unde erau mai șubrezi, pe ici și colo puse podele, ferestre cu balamale, drese cocinele, iar cîteva care putreziseră de tot le refăcu din nou. Pricepîndu-se cîte puțin la zidărie și tîmplărie, meșterea chiar el, cu mîna lui, pe ici, pe colo, supraveghind totodată și treieratul de pe arie, și dezgropatul sfeclei la cîmp. Treburile astea îi dădeau putere și bună dispoziție. Căci nimic, dar nimic pe lume nu prețuiește ca bucuria pe care ți-o dă munca atunci cînd treaba iese bine. Orice succes sau insucces de altă natură nu poate decît spori sau micșora bucuria asta, dar luate fiecare în parte n-au mare importanță. Și dacă se întîmplă cumva, cum i se întîmplase lui iarna asta, să-ți pierzi pofta de muncă și pe tot ce pui mîna să-ți alunece printre degete, atunci te simți pustiit, umbli teleleu și nu mai ești bun de nimic. Cînd însă pui suflet în muncă, atunci cu cît tragi mai mult, cu atît te simți mai în putere și mai dornic să realizezi ceva, stăpîn pe viața ta și pe pornirile tale. Ca și cum munca te-ar înarma cu conștiinciozitate, perseverență și simț al datoriei, ca și cum ea ar fi izvorul acestor virtuți pe care, de fapt, ar trebui să se întemeieze.

Prins cu treburile, Bogumil n-avea timp să cugete la veştile venite din lumea largă. Îşi dădu seama de asta abia cînd Woynarowski, care îşi petrecuse vara în Italia, ţinîndu-i de urît domnişoara Ksawunia, sosi într-o bună zi la Serbinów. Cu toate că vremurile erau nesigure, voia să-nceapă tocmai acum parcelarea Pamientów-ului, mai demult plănuită, şi se gîndise să-l însărcineze cu această lucrare pe Walenty Przybalak din Środa. Dar Przybalak, pornit să tragă din afacerea asta cît mai mult cîştig, ţinea să vîndă parcelele ţăranilor înstăriţi. Woynarowski ar fi vrut să le vîndă argaţilor de pe moşie şi ţăranilor săraci, dornici să cumpere pămînt, dar care nu prea dispuneau de capital.

Din discuţia cu Woynarowski, Bogumil îşi dăduse seama că cei doi oameni n-au să ajungă la nici o înţelegere şi că planul de parcelare are să cadă baltă, ca, de altfel, majoritatea proiectelor lui Leon Woynarowski. Cu atît mai mult cu cît proprietarul Pamientów-ului nu era dispus să vîndă moşia decît dacă domnul Niechcic ar cumpăra conacul, grădina, precum şi o bucată bunicică de pămînt arabil. Voia să lase acolo, în locul lui, un om de nădejde, harnic şi priceput în lucrarea pămîntului, de la care toţi ceilalţi să poată lua pildă. Pe Bogumil însă nu-l trăgea inima să joace un asemenea rol. De altfel, ca şi cu cîţiva ani în urmă, nici acum n-avea destui bani. Banii neveste-si zăceau investiţi în terenurile acelea, pe care încă nimeni nu se arătase dornic să le cumpere.

Woynarowski rămase la prînz la Serbinów, dar nu mai aduse vorba de parcelarea moşiei, ca şi cum i-ar fi fost indiferent dacă va ieşi ceva sau nu din treaba asta. În schimb, vorbi cu însufleţire, dezbătînd anumite probleme sociale la ordinea zilei, şi-i arătă lui Bogumil care era părerea lui în legătură cu revoluţia şi cu rezultatele ei. Cu toate că împrejurările erau în favoarea mişcării, el se-ndoia că va izbîndi.

— Aşa-zisele mase largi, spuse el cu vocea lui aproape şoptită, atît în Rusia cît şi în Polonia, au vegetat prea îndelungă vreme ca să mai fie în stare de avîntul ne-

cesar pentru înfăptuirea, cum să spun, a unei transformări totale în ce privește orînduirea socială. Care e oare izvorul revoluțiilor? Mai degrabă înflorirea și ridicarea noilor pături și o rapidă dezvoltare socială, decît sărăcirea lor. Mă gîndesc, bineînțeles, la revoluțiile care lasă ceva în urma lor, adică la revoluțiile creatoare, capabile nu numai să distrugă, dar să și creeze. Căci în marea mulțime a sărăcimii sînt destule elemente revoluționare, dar în schimb, cum să spun, în așa-numitele sfere mai înalte, sînt prea puține.

— Nu prea înțeleg, recunoscu Bogumil, care-l asculta cu atenție.

— Te lămuresc îndată, se bucură Woynarowski. Iată, revoluțiile nu iau ființă de jos, așa cum cred cei mai mulți, ci încep de sus. Drama sferelor privilegiate este că ele pregătesc nu numai destrămarea stării de lucruri pe care și-au cucerit-o, dar creează pînă și o ideologie revoluționară, împotriva lor înșiși. În Rusia, momentul hotărîtor revoluționar va avea loc atunci cînd vîrfurile vor începe să trosnească...

— Bine, bine, îl întrerupse Bogumil, dar pe acolo trosnesc destule, chiar la curtea țarului și nu de azi, de ieri. Ba și-au găsit moartea și cîțiva dintre prealuminații țari.

— Da, și-au găsit moartea, repetă Woynarowski cu blîndețe, dar mai degrabă, nu-i așa, din pricina unor intrigi personale, lipsite, ca să spun așa, de o bază socială. Căci, de fapt, negustorimea și burghezia rusă, fără nici un fel de revoluție și fără a elabora o constituție, au atins gradul de înavuțire și de libertate de acțiune pentru care luptase cîndva burghezia franceză. Datorită nesfîrșitei întinderi a Rusiei, militarii și funcționarii au și mai departe cîmp suficient pentru a face carieră. Pe cînd profesiunile libere, așa-numita intelectualitate, această a cincea stare în procesul dezvoltării relațiilor sociale...

Răsună dangătul clopotului care vestea reluarea lucrului după pauza de la prînz. Olczak, care ascultase cu neîncrezătoare curiozitate cuvintele domnului Woynarowski, se ridică, salută și ieși. Bogumil se grăbea și el

să plece la lucru, așa că nu-i prea veni bine cînd Woynarowski, după ce răspunse cu glas blînd la salutul lui Olczak, continuă, netulburat :

— ...intelectualitatea rusă, în măsura în care nu se cufundă în misticism...

Szczepanowa, noua bucătăreasă, își vîrî capul pe ușa sufrageriei, nerăbdătoare probabil să strîngă masa și să deretice. Bogumil se uită la Woynarowski, care de un sfert de ceas mozolea bucata de friptură sleită-n farfurie.

— Vecine, s-a răcit mîncarea, îi zise el, și adăugă, grăbit : sînt acum foarte mulți oameni care se socotesc neîntrecuți politicieni și care se îmbulzesc și dau din coate, nerăbdători să pună mîna pe posturi înalte, deși cel mai adesea n-au minte în cap nici de doi bani, iar dumneata, cu inteligența și cu pregătirea dumitale, te ferești de viața publică. De ce ascunzi atîta lumină sub obroc ?

— Sub obroc ? întrebă Woynarowski, rîzînd satisfăcut, dar stingherit oarecum. Dar nici această intervenție nu-l urni din loc. Dimpotrivă, începu acum să-i explice atitudinea lui față de viața publică. Omenirea, zise el, se-ndreaptă spre un exces de activitate și face, deocamdată, o mulțime de prostii, dar calea asta o poate duce, cum să spun, la catastrofe neprevăzute. Spiritul de inițiativă practic prea dezvoltat împiedică dezvoltarea gîndirii. Precum se știe însă, numai gîndirea este capabilă să dea pe față natura lucrurilor și să indice care sînt acțiunile absolut necesare și morale.

Fără să vrea, Bogumil începu să-l urmărească din ce în ce mai atent. În ceea ce-l privea, socotea că tocmai atunci cînd acționezi îți dai seama mai bine de natura lucrurilor, dar poate că asta se referea numai la domeniul lui restrîns de activitate.

— Da, zise el, dar oamenii trebuie să cunoască roadele gîndirii de care vorbiți, să tragă din ele anumite învățăminte.

Szczepanowa vîrî din nou capul pe ușă și-i vesti cu luare-aminte, dar fără să-și cruțe glasul :

— Au venit zidarii !

Niechcic o mustră din priviri, dar fu iar dezamăgit cînd Woynarowski, după ce așteptă, politicos, ca Szczepanowa să se retragă, porni să explice tacticos, în ce fel se adună acest tezaur al gîndirii și cum influențează el omenirea, chiar și prin acele idei care la început nu sînt cunoscute decît de un număr mic de oameni. Dar Bogumil, nemaifiind în stare să se concentreze, nu găsi altă scăpare decît să-l întrerupă.

— Dumneata spui, rosti într-o doară, că încercările actuale de răsturnare nu au sorți de izbîndă. Se poate să ai dreptate, dar am obținut totuși oarecari înlesniri, chiar dacă ar fi numai folosirea oficială a limbii polone la sate și ucazul de toleranță religioasă. Se pare că în ținuturile Podlasie și Chelm toți reformații, pe care muscalii îi forțau să treacă la ortodoxism, au trecut pe față la catolicism.

Woynarowski, servindu-se cu compot, începu să analizeze în amănunțime problema tendințelor naționale.

— Există neîndoielnic un *ce* care, în societatea noastră, are darul de a-i uni pe toți laolaltă, trezind, chiar la adversarii revoluției, o anumită, cum să spun, bunăvoință și sporind astfel sorții de izbîndă. Acest *ce* îl constituie tendințele naționale nesatisfăcute. Totuși unitatea asta națională este, în mare măsură, aparentă...

Și astfel se lansă să-i explice în ce măsură și din ce cauză diferitele pături sociale sînt, mai mult sau mai puțin, interesate să lupte pentru realizarea eliberării naționale. Apoi veniră la rînd partidele.

— Aici, nu-i așa, își etală el cunoștințele în acest domeniu, cu vădită plăcere, putem observa un fenomen interesant. Partidul nostru, ca să-i spun așa, național, care se-ntemeiază pe un naționalism oarecum mistic și care e chemat, prin firea lucrurilor, să emită lozincile cele mai largi în direcția asta, renunță *de facto* la independență pentru unele avantaje pur materiale rezultate din legăturile cu Rusia. În schimb partidele socialiste... Cu toate că ferestrele erau închise, în liniștea casei începu să pătrundă duduitul batozei. Bogumil stătea ca pe cărbuni aprinși și

auzea ca prin vis cuvintele oaspetelui său — „...eu văd în asta, cum să spun, că dacă te rupi de ideologie, oricare ar fi ea, nu te poți aștepta la nimic bun, deși, asta s-ar putea de asemenea explica..."

Szczepanowa care știa una și bună : că treaba-i treabă și deci trebuie să fie îndeplinită la timp, intră. iar, în cameră și aproape strigă :

— A venit Mikolajczyk.

În sfîrșit, Woynarowski scoase ceasul din buzunarul vestei și oftă, întristat :

— Din păcate trebuie să plec. Și dumneata, vecine, ești pare-mi-se ocupat. Te rog să mă scuzi c-am întîrziat atita.

Sigur, acum, că nu mai era amenințat să-și piardă timpul, Bogumil îi răspunse cu deplină sinceritate :

— N-are importanță ! Cînd omul aude atîtea lucruri interesante din gura dumitale !

Și chiar îi păru parcă rău că nu mai poate continua discuția cu Woynarowski.

Fiul vătafului, Jan Mikolajczyk, cu care Bogumil se întîlni în tinda casei, venise să-i dea de știre că, el și cu Felicia, hotărîseră să facă cununia în ultima duminică a lunii octombrie. Îl rugă să-i dea un avans din simbria trimestrială pentru cheltuielile cerute de nuntă. Felicia își încheiase încă din iulie socotelile și părăsise slujba. Pe timpul verii, slujise în casa familiei Ostrzeński, unde ținuse locul Antoniowăi și acum, de cîteva săptămîni, locuia la viitorii ei socri, pregătindu-se de nuntă și ajutîndu-le la gospodărie. După nuntă, tinerii căsătoriți își puseseră-n gînd să mai rămînă pînă în aprilie la Serbinów, iar la începutul primăverii să se așeze la casa lor la Malocin, pe care vătaful urma să le-o cumpere între timp.

Copiii țineau să asiste neapărat la nunta Feliciei. Barbara la inceput se cutremură la gîndul ăsta, dar împrejurările nu-i îngăduiau să refuze. Toată lumea ar fi socotit refuzul ei neîntemeiat drept o jignire. Se însura doar feciorul celui care fusese atîta amar de vreme vătaf la

curte. Așa că veni cu copiii, ba chiar și cu Julka, lăsînd casa în grija paznicului.

Nunta se ținu în odaia muncitorilor zilieri și în cea alăturată, a găinăresei, din care fuseseră scoase toate boarfele și vechiturile. Înainte de a pleca la biserică, tinerii căsătoriți veniră la curte, după cum era obiceiul, să-și salute stăpînii și să ceară binecuvîntarea. Soții Niechcic îndurară cu greu ceremonia asta, apoi se despărțiră în tăcere, retrăgîndu-se fiecare în camera lui și trimițîndu-l pe Olczak cu copiii la biserică.

După-prînz, Barbara se culcă și, picotind, pe jumătate adormită, începu să asculte răpăitul tobei venind de departe. Adormi de-a binelea și în vis i se arătă o femeie bătrînă, foarte înaltă, care pornise undeva, tăind drumul prin grădina lor din Serbinów. Avea un mers ciudat, înainta fără să-și miște picioarele, lunecînd țeapănă printre pomi și desișuri, ca o fantomă. Pe urma ei gonea, lătrînd fără-ncetare, un cîine uriaș, care-o îngrozi pe Barbara. Ar fi vrut să strige la el, să-l alunge, dar cîinele se apropia din ce în ce mai mult, gata-gata să ajungă femeia fantomă și Barbara aștepta din clipă-n clipă să-i sară-n spinare. O luă și ea la goană, dar, cum fugea, simți deodată că se desface-n bucăți, că mîinile, picioarele, veșmintele aleargă singure care-ncotro. Și parcă alergînd așa care-ncotro, se schimbau încet, încet în nisip. Se trezi din somn, cuprinsă de-o spaimă cumplită.

„Acum înțeleg, îi trecu prin minte, fără nici o legătură cu visul, de ce oamenii bătrîni se simt atît de rău. Dac-ar înflori florile cele mai minunate din lume, lor tot nu le-ar ajuta cu nimic, mereu s-ar simți rău."

Atunci își dădu seama că-i era într-adevăr rău. Mîinile îi amorțiseră, simțea furnicături prin tot trupul, fața i se crispase — avea într-adevăr senzația că, dintr-o clipă într-alta, ființa ei se va dezmembra.

„Să știi că sînt bolnavă, se gîndi ea. Ar trebui să mă las de fumat. Cică din prea mult fumat faci scleroză înainte de vreme. Vuietul ăsta din cap, mîinile și picioa-

rele țepene — poate sînt semnele unui început de scleroză."

Dar gîndurile astea o părăsiră deodată și-i răsăriră limpede înaintea ochilor Lucian în ultimele clipe ale vieții, precum și amănuntele îngrozitoare ale morții lui. Nălucirea asta trezi în ea un simțămînt pe care nu-l încercase pînă atunci : certitudinea crudă că tot ce există în lume nu e decît pulbere, pulbere organizată pentru o clipă în tipare vii, conștiente de sine. Ceea ce trebuia să fie sufletul nemuritor al lui Lucian nu numai că nu-i supraviețuise, dar dispăruse chiar înainte de moartea lui fizică. În clipa aceea își zise că dacă sufletul nu poate fi nemuritor, atunci n-avea nici un rost să lupți împotriva bolilor și morții, nici să înduri vicisitudinile vieții. Nimic nu-i în stare să înfrîngă legea înfricoșătoare a naturii, să oprească în loc cursul absurd al lucrurilor în care viața omului este un capriciu de-o clipă, sortită, irevocabil, să se preschimbe-n pulbere. Precum spune versetul : „Din pămînt te-ai ivit, în pămînt te vei întoarce". Sufletul ? Dar nu-i vorba aici de nici un fel de suflet ! Asta-i o născocire de-a noastră, făcută mai tîrziu, se gîndi ea deznădăjduită. Deodată auzi, iar, răpăitul tobei. Și, fie că vîntul sufla din partea aceea, fie că muzica devenise mai puternică, ajungeau pînă la urechile ei și vaietele subțiri ale viorii.

„Ce gînduri îmi trec prin minte ! se minună ea. Gînduri de ziua nunții. De ziua «nunții»", repetă, ironică.

Luă seama că în cameră începuse să se întunece.

— Bogumil ! strigă ea.

Auzi în odaia alăturată tîrșîitul unui scaun. Apoi Bogumil răsări în ușă.

— M-ai chemat, draga mea ? întrebă el.

— Da. S-aducem copiii acasă. Fără-ndoială c-au dansat pînă n-au mai putut. Or fi leoarcă de sudoare și peste puțin trebuie s-o pornim spre Kaliniec.

Erau doar ei doi în toată casa. Bogumil, neavînd pe cine trimite, plecă să-și ia copiii. O mulțime gălăgioasă se îmbulzea la geamuri, în fața ușii, în tindă. Unii, care,

din diferite motive, nu luau parte la petrecere, veniseră numai să caște gura, alții, care luau parte, ieșeau din încăperea unde se petrecea să mai tragă un gît de aer curat, să se ușureze, sau să fumeze o țigară.

Pășind peste pragul de piatră al tindei, Bogumil se clătină și se dădu înapoi, împins de gloata oamenilor.

Nu-l recunoscură în întuneric, mai ales că mai toți erau afumați bine. Auzi chiar lîngă el' niște rîsete groase de bărbați și pe unul din ei spunînd :

— Cică n-o să treacă mult după serbarea nunții și mireasa o să serbeze botezul. De, dac-a umblat atîția ani domnișoară ! S-a grăbit să-și facă cheful.

— Nu mai tot trăncăni, netotule, că nu-i adevărat....

— Ziceți voi ce vreți, da' ea nu cu Mikolajczyk și-a făcut cheful...

— Hei, mă ! Tacă-vă fleanca... se răsti la ei careva ceva mai treaz.

Oamenii tăcură : îl recunoscură pe Niechcic.

Lui Bogumil i se sui sîngele la cap. Îi venea să intre-n pămînt de rușine. Dar n-avea încotro. Își făcu loc spre odaia nuntașilor și-și căuta din ochi copiii peste capetele celor care se-mbulziseră-n prag.

Înăuntru aceeași înghesuială ca și afară. Lampa cu gaz, atîrnată de tavan, se legăna într-una și la lumina ei slabă, tulbure, sclipeau podoabele aurite de pe crestetul druștelor. Una dintre femeile mai în vîrstă, amețită de vin, dupăind mărunțel pe loc în fața muzicanților, cînta :

Stasiu, Stasiu, Stanislawe,
hai pe laviță cu mine,
iar de lavița ne-or lua-o,
pe pămînt — și-acolo-i bine !

Cînta cu glas pițigăiat și vioara îi dădu pe loc răspuns, în rîsetele oamenilor și țipetele lor sălbatice, înfierbîntați și atîțați de frămîntarea jocului.

Pînă să se dezmeticească Bogumil în vălmășagul acesta fără astîmpăr, cineva îl prinse cu brațele de ge-

nunchi. O fată, înfierbîntată și ea, îl tot trăgea, poftindu-l la joc cu glas strident, ca și cum i-ar fi cerut ajutor.

— Boierule, nu se poate să nu jucați la nuntă!

Să refuze, și-ar fi aprins paie-n cap, așa că Bogumil, nedîndu-și bine seama ce se petrece cu el, începu să se învîrtească prin mulțime, înlănțuind trupul fierbinte și tare ca piatra al uneia dintre druște, Stacha Luczakówna, după cum văzu peste puțin. Tot smucindu-se și învîrtindu-se, o zări pe Felicia care trecu pe lîngă el. Avea încă pe creștet coronița de mireasă cu panglici și poleială.

„Ce-ai făcut, femeie? se gîndi tulburat. Ce-ai făcut? De ce n-ai spus? Ca să te măriți mai ușor cu Mikolajczyk? Ori poate e chiar copilul lui Mikolajczyk? Văd că nu-i prea pasă ce spun oamenii. Pesemne c-a trăit cu el înainte. Va să zică, s-a grăbit să mă lase pentru altul mai tînăr?"

Era îndurerat și zbuciumat, neștiind ce să creadă. Oare copilul era al lui? Și oare Felicia îl uitase atît de repede pentru altul? Sau poate trăia cu celălalt încă de-atunci, din iunie? Să stea de vorbă cu ea, să încerce să afle adevărul, sau mai bine să nu-l mai afle niciodată?

„Unde-or fi copiii ăștia? își veni el în fire. Aha, iat-o pe Emilka."

Emilka dansa cu chipeșul Wawrzon Cierniak, veselă și îmbujorată. Apoi Bogumil îl zări și pe Tomaszek. Băiatul încerca, se vede, să se ducă undeva, făcîndu-și loc prin mulțime, dar picioarele nu-l mai țineau. Doi flăcăi de la curte îl împingeau de la unul la altul, ca pe-o minge, rîzînd să se prăpădească.

„E beat!" își zise Niechcic, îngrozit.

Îi mulțumi Stachăi și-și croi drum spre băiat, îl apucă de umeri și, strecurîndu-se pe lîngă perete, îl scoase afară din cameră. Abia ieșiseră-n ogradă, cînd o fetiță veni în goană și-ncepu să țopăie pe lîngă casă. Apoi se opri la fereastră, răcnind cît o țineau puterile:

— Mamă! Mamă! Hai, că moare bunica!

— Grzegorkowa! Grzegorkowa! Ciechan! strigau oamenii din ușă.

— Chemați-i, oameni buni ! Moare Witkowa !

Se iscă tulburare. Muzica se opri, țipetele crescură. Soții Grzegorek și Ciechan ieșiră înspăimîntați în ogradă.

Bogumil, ținîndu-l de braț pe Tomaszek, care se tot împotrivea și bolborosea cuvinte fără șir, dădu s-o întrebe ceva pe fetița care adusese vestea. Dar ea tremura din tot trupul, privind totodată cu ochi mari înăuntru unde se dănțuia. După o clipă, cei patru oameni alergau prin întuneric, jelindu-se care mai de care. Fetița lui Grzegorek, căci ea adusese vestea, se strecură înăuntru și, luînd de mînă o fetiță de vîrsta ei, prima care-i ieși în cale, începu să joace ca la horă, dornică să se bucure și ea, cît de puțin, de veselia nunții acesteia la care nu voiseră s-o ia.

Bogumil, ajungînd, în sfîrșit, la loc mai ferit, începu să-l scuture pe Tomaszek și să strige la el :

— Stai drept ! Trezește-te ! Ce-o să zică mama cînd te-o vedea ?

Emilka, gata să plîngă, îi ajunse din urmă. Înțelesese despre ce-i vorba, o speriaseră și țipetele oamenilor cînd aflaseră de moartea Witkowăi. Se destrămase totul, tocmai cînd se distra atît de bine !

— Tăticule, gîfîi ea. Ce-i cu Tomaszek ? S-a îmbolnăvit ?

— Trebuia să ai grijă de el, fetița mea, o certă Bogumil. Ia-l de celălalt braț. S-a îmbătat.

Cînd ajunseră acasă, Tomaszek începu să verse, apoi se potoli și căzu pe loc într-un somn greu, din care nu-l mai putură trezi. Careta care trebuia să-i ducă la oraș aștepta de mult în fața verandei. Julka aduna în grabă lucrurile pentru drum.

Barbara fu cuprinsă de o desperare fără leac.

— Ce i-au făcut băiatului ? striga ea. L-au otrăvit sau ce Dumnezeu i-au făcut ? Klimecki să plece imediat după doctor !

— Nu-ți ieși din fire, o liniști Bogumil, încruntat. L-au îmbătat, asta-i ! Nu simți cum duhnește a votcă ?

— Dar o să-i facă rău! E doar un copil! Doamne, Dumnezeule!

— N-are nimic. Voi plecați și lăsați-l aici cu mine. Îl aduc mîine, hotărî Bogumil.

Cercetîndu-i pulsul, văzîndu-l că respiră normal și doarme dus, Barbara se liniști în privința lui Tomaszek, dar începu să tune și să fulgere împotriva țăranilor stricați și haini la suflet. Amărăciunea, atîta timp înăbușită, izbucni ca o apă care se revarsă.

— Ce oameni haini la suflet! L-au îmbătat cu sila! Nu le-a fost milă de copilul ăsta? Nu cruță pe nimeni. Prăpăd și nenorocire au semănat în casa noastră. Nu știu de ce-oi fi venit la nunta asta afurisită!

— Draga mea, încercă Bogumil s-o domolească. Pe Tomaszek nu-i nevoie să-l silească nimeni să bea votcă. Bea el și singur pe unde apucă.

— Nu de la mine a moștenit înclinarea spre bădărănie și desfrîu, zise ea, încrîncenată.

Bogumil tăcu, știind bine la ce face aluzie. Și ea știa: îi plîngea sufletul.

Se așeză lîngă copilul ei beat și-și ascunse fața în mîini. Bogumil se duse la barăci să vadă ce-i cu bătrîna Witkowa. N-o mai găsi în viață. Murise așa cum își dorise să moară: fără să-și împovăreze copiii, zăcînd cine știe cît în pat. I se făcuse rău la fiica ei, în timp ce curăța cocina porcilor, și după un ceas își dăduse sufletul. Mai apucase să-i roage pe nuntașii veniți în grabă s-o îngroape în cămașa cusută cu fir pe care o păstrase din tinerețe pentru înmormîntare, fără s-o fi îmbrăcat niciodată. În odaie, ai casei o jeluiau că murise fără popă, și, auzindu-i, Bogumil zise: „La oameni ca răposata vine Dumnezeu și fără popă. A fost un suflet drept și a trăit în frica lui Dumnezeu."

Barbara, încredințată pe deplin că Tomaszek e în afară de orice primejdie, în cele din urmă se hotărî să plece.

A doua zi, Bogumil încercă să vorbească cu băiatul, dar nu știa de unde s-o apuce. Cum să-l învinuiască pe

el că se-mbătase la nunta asta, unde-și dăduse încă o dată seama de propria lui vinovăție, mult mai mare, mai de neiertat și care, pe deasupra, durase atîta timp ? Putea să se arate mai aspru cu el decît se arătase cu sine însuși ?

Tomaszek stătea lîngă ușă ; părea mult mai mare față de vîrsta lui, creștea repede, hainele-i rămîneau mereu mici. Pe fața frumoasă și-n ochii speriați plutea și acum spaima aceea de animal gata să fugă sau să atace. Bogumil îl privea pe furiș, dintr-o parte, trecîndu-și mîna mare, pîrlită de soare, peste obraz, ca și cum ar fi vrut să-și ascundă simțămintele zugrăvite acolo sau să-și alunge îngrijorarea. Aștepta ca Tomaszek singur să-i spună ceva, o vorbă de căință, să-și scuze într-un fel purtarea urîtă.

— M-ai văzut tu vreodată pe mine beat ! zise, în sfîrșit, cînd tăcerea se prelungi prea mult, dar se simți deodată scîrbit la gîndul că în tinerețe se îmbătase și el deseori.

Tomaszek, dîndu-și seama că o să scape ieftin, începu, după obiceiul lui, să arunce vina asupra celorlalți. El se-mpotrivise din răsputeri, dar cărăușii îi dăduseră să bea cu de-a sila, făcîndu-l nepricopsit că nu-i în stare să soarbă un păhărel nici măcar la nuntă. Bogumil îl asculta cu atenție. Și dacă, la-nceput, șovăise să-l tragă la răspundere, poate și din dragoste părintească, acum își dădu seama că avea de ce-l mustrului. Da, purtarea lui de-acum era mai gravă chiar decît faptul că se îmbătase.

— Întotdeauna alții sînt răspunzători de faptele tale, se răsti el. Dac-ai s-o duci tot așa, ai s-o sfîrșești rău, căci cine aruncă vina asupra altuia e capabil de orice altă fărădelege.

— Eu nu fac nici un rău nimănui, mormăi Tomaszek, prudent.

— Ție-ți faci rău. Vrei să-ți distrugi sănătatea. Să-ți duci sufletul la pierzanie...

Bogumil se întrerupse, uimit de o descoperire pe care abia atunci o făcea. Într-adevăr, băiatul ăsta era parcă pornit să-și facă mai degrabă rău lui însuși decît altora.

Și doar de mic încă i se păruse o fire grozav de egoistă. Uimit de această ciudată schimbare survenită între timp, Bogumil încercă să găsească repede ceva să-i spună băiatului. Poate s-aducă vorba de Dumnezeu. Nu, nu era dintre oamenii care iau în deșert numele Domnului numai ca să-i înspăimînte pe alții. Plin de mîhnire, rosti doar :

— Ție nu-ți pasă că-ți amărăști părinții ?

Tomaszek, înțelegînd pe jumătate unde vrea să bată, își împreună mîinile a rugăciune :

— N-am să mai fac, tăticule ! N-am să te mai supăr.

Bogumil nu era însă supărat, ci mai mult rușinat. Își ascunse din nou fața în mîini, mirat că o întîmplare, la urma urmei, măruntă, poate trezi în sufletul lui atîta zbucium. Se rușina că juca acum rolul unui tată exemplar, care-și ia la rost fiul netrebnic, un rol care nu i se potrivea de loc. Dar chiar dacă nu i se potrivea, chiar dacă făcuse destule boacăne în viața lui, nu era totuși mai bun decît părea să devină feciorul lui ? Mai bun, dar a fi bun e oare un merit ? Nu știa de ce, dar socotea că într-o lume dreaptă și cinstită a fi bun nu-i nici un merit, pe cînd într-o lume strîmbă și rea, lucrul ăsta înseamnă o pacoste și o nenorocire. Da, o pacoste și o nenorocire. Și din nou, ca și atunci, demult, cînd avusese de-a face cu Katelba, simți că aici nu poate fi vorba decît de compătimire și de mărinimie. Chiar și față de un om matur, darmite față de un copil. Se ridică și, fără să se gîndească prea mult la ce face, strînse capul lui Tomaszek la piept.

„Tata îți întinde întotdeauna mîna. Numai să n-o respingi", voi să spună, dar se gîndi că băiatul n-o să-l înțeleagă.

— Tata te iubește, zise doar. Te iubește. Gîndește-te la asta cînd vrei să faci un rău.

Tomaszek, bucuros din cale-afară, se repezi să-i sărute mîinile.

„Îi pare bine că n-a mîncat bătaie", se gîndi Bogumil și oftă.

Cînd, la puțin după aceea, porni cu Tomaszek spre Kaliniec, se opriră în drum ca să-și descopere creștetele.

căci întîlniră convoiul care-o petrecea pe Witkowa Ciechanicha pe ultimul ei drum. Nuntașii de ieri mergeau acum în urma coșciugului așezat într-o căruță împodobită cu ramuri de brad, cîntînd :

O, Doamne bun și pururi milostiv,
în marea-ți bunătate te îndură,
de sufletul acesta de tine zămislit,
dă-i ajutor, Părinte, să-și afle mîntuirea
și ocrotește-l, Doamne, în viața de apoi...

12

Abia apucară Bogumil și Tomaszek să intre în casă și să-i dea binețe Barbarei care-i aștepta, posomorîtă, că sună cineva. Tomaszek, bucuros la gîndul că poate interveni ceva care să le distragă atenția părinților, făcîndu-i să uite, măcar pentru un timp, isprava lui din ajun, sări să deschidă ușa. În ușă dădu de mătușa Michalina, îmbrăcată într-o rochie de catifea neagră, pe cap cu o pălăriuță tot neagră din fetru plușat, îndoită ca o bărcuță. Era mai frumoasă ca oricînd, rumenă în obraji, întinerită. Se vedea cît de colo că venise cu vești.

— A, sînteți toți aici ? Și domnul Bogumil ? Perfect ! strigă ea din prag. Știți ce se petrece ? Ați auzit ? Eu, vă spun drept, n-am avut răbdare să stau la magazin !

— Parcă ai tu vreodată răbdare să stai undeva ? rîse Barbara. Așază-te cel puțin acum. Și spune-ne, ce grozăvie s-a întîmplat ? Am auzit că în toată Rusia s-au oprit trenurile.

— Ei, bravo ! o ironiză doamna Michalina. Dacă ar fi numai trenurile ! S-a oprit totul ! Absolut totul, mă-nțelegi ? Fabricile, trenurile, poșta, trăsurile ! Ceglarski s-a întors ieri de la Varșovia. El crede că peste două, trei zile o să se întîmple același lucru și la noi. Se pare că în Rusia s-a pus în grevă și poliția și că armata s-a răsculat !

Ca de obicei, cînd afla asemenea veşti de mare importanţă, de ordin general, Barbara se tulbură adînc şi simţi că i se pune un nod în gît.

Bogumil, mai puţin impresionat ca atunci cînd aflase de concesiile făcute ţărănimii, întrebă doar :

— Va să zică, ce-nseamnă asta ? Revoluţie ? Dar guvernul a făcut doar unele concesii. Urma chiar să convoace Duma.

— Domnule Bogumil, se repezi mătuşa Michalina la el. Vorbeşti ca un copil, zău aşa. Duma ? Apă de ploaie, nu Dumă ! Ceglarski ştie din sursa cea mai autorizată — că Duma asta nu-i altceva decît praf în ochii oamenilor. Pură mistificare ! Pînă şi ziarele ruseşti nu se sfiesc şi scriu că va fi constituită din cîteva sute de scribălăi care nu vor avea altă treabă decît să vînture hîrtiile. Cîteva sute de proşti care vor îndeplini orbeşte poruncile venite de sus. Toţi ruşii inteligenţi rîd în pumni. Acum aşa ceva nu mai merge. Ştiţi doar că Ceglarski e un adept convins al legalităţii. Dar şi el e de părere că azi, în Rusia, pînă şi un sfînt ar deveni revoluţionar.

Într-un fel sau altul, aceste ştiri avură într-adevăr darul să sustragă atenţia lui Bogumil şi a Barbarei de la cele întîmplate în ajun şi să îndepărteze neînţelegerea ivită din nou între ei în legătură cu măsurile cerute de fapta lui Tomaszek. Vinovăţia lui păli cu totul în faţa păcatelor la pedepsirea cărora aproape întreaga Europă avea să fie, în curînd, martoră. Şi supărarea căşunată Barbarei de Felicia, de cununia ei şi de alte chestiuni de felul acesta se topi dintr-o dată, căci atunci cînd oamenii se ceartă între ei din pricini personale, îi împacă evenimentele de ordin general şi, dimpotrivă : cînd evenimentele de ordin general aduc între ei zîzanie, îi împacă micile pricini personale. Ca şi cum însăşi viaţa le-ar furniza acest echilibru, atunci cînd nimeni nu mai vede nici o altă ieşire.

De altfel, Bogumil se grăbea să se întoarcă la lucru şi plecă înaintea doamnei Ostrzeńska. Tomaszek coborî cu el pînă la docar şi profită de ocazie să dispară, iar mătuşa

Michalina se apropie de Barbara, dîndu-i acum de știre lucruri de cu totul altă natură.

— Basia, șopti ea, știi că aia... Katelbina, și-a părăsit totuși bărbatul ? A luat copilul cu ea și acum locuiește aici, în Kaliniec.

Cu gîndul în altă parte, Barbara nu înțelese, la început, despre ce era vorba. Și cînd, în sfîrșit, se dumerise, i se păru, spre marea-i uimire, că primise chiar ea o lovitură drept în inimă. Și asta tocmai cînd rătăcea cu gîndul prin istoria lumii, convinsă că a venit ziua cînd toți oamenii nu trăiesc decît pentru a-i împlini chemarea.

— Cum așa ? întrebă, abătută. Bietul Katelba ! Ce ți-e și cu oamenii ăștia ! Celina și-a pierdut mințile. Ce, Janusz o să se-nsoare cu ea ?

— Să se însoare ? Dar ea nu-i divorțată de bărbat-su și, crede-mă, nici n-aș sfătui-o să divorțeze. Asta nu-i nevastă pentru Janusz. L-ar da gata. Ce-a început nevasta lui Joachim, asta ar duce la bun sfîrșit. Eram fericită că Janusz se apucase iar de medicină ! Ceglarski are o influență salvatoare asupra lui. Acum însă totul se duce iarăși de rîpă.

— Și unde stă ? întrebă Barbara, prudentă.

— Cine ? Celina ? A închiriat două camere pe strada Sukiennicza. A izbutit să-și găsească ceva de lucru : e casieriță la Gazeta Kaliniec-ului. Ai mai pomenit una ca asta ? Uite pentru ce mi-am dat eu silința s-o învăț, la magazin, pe vipera asta să țină contabilitatea !

Barbara era însă de altă părere.

— De fapt, zise ea, după o clipă de șovăire, a procedat cum nu se poate mai frumos. Și-a ascultat glasul inimii. Nu s-a sfiit să înfrunte gura lumii. A înțeles să ia asupra-și toată răspunderea și să-și trăiască viața. Drept să spun, n-o credeam capabilă de asemenea fapte eroice.

— Ec, poveștI, draga mea, se repezi Michalina. Cum adică și-a ascultat glasul inimii ? Zi mai bine — glasul nerușinării. Janusz nu ține la ea nici cît negru sub unghie. Femeia asta n-are ambiție și demnitate nici de doi bani. El fuge de ea, nu vrea s-o vadă-n ochi, iar ea se ține după el și se milogește să-i arunce măcar o privire. Am ajuns

de rîsul oamenilor. Închipuiește-ți ! Se-nvîrte în jurul casei, pîndește la fereastră și nu se lasă pînă nu-l trage după ea. Ce zici de asta ?

Barbara se-nroși la față. Se simțea jignită, ca și cum vorbele astea îi fuseseră adresate chiar ei. Mătușa Michalina, însă, continuă, enervată :

— Știi de ce alerg acum ca o nebună prin oraș ? Îmi caut feciorul. Antoniowa a venit într-o goană la magazin să-mi dea de veste că-l așteaptă un pacient și că el nu-i acasă. Îi ține pesemne de urît Celinuchnei, că nici ea nu-i la lucru. Ce fel de om mai e și Janusz ăsta ! N-are pic de minte. N-ai idee cît sufăr din cauza lui, izbucni ea în plîns, bocindu-și feciorul mijlociu, atît de nevrednic și de ciudat. Își pierduse, se vede, cu totul firea, căci de obicei doamnei Michalina îi plăcea să se laude cu fiii ei. Ca și în urmă cu un an, atunci în august, la Serbinów, Barbara înțelese din spusele mătușii Michalina că Janusz, prin felul lui de a fi, îi mănîncă zilele maică-si.

— Dar tu de ce crezi că Celina l-ar da gata pe Janusz ? întrebă ea. Doar muncesc amîndoi, cîștigă, și poate tocmai dragostea asta ar avea darul să-l...

— Nu-i vorba aici de nici o dragoste, se indignă mătușa Michalina, care, și fără întîmplarea asta, nu putea admite ca în viața fiilor ei să joace vreun rol altă femeie în afară de ea. Iar în privința cîștigului, Celina e o nepricepută, mai devreme sau mai tîrziu, tot și-ar pierde slujba, și atunci ? S-o întrețină Janusz ? Cu ce ? Basia, sări ea de pe scaun, gonește-mă, dragă ! Trebuie să alerg prin oraș să-l caut. Știrile astea de la Petersburg m-au zăpăcit într-atît, că am uitat de toate. Sînt sigură însă că pacientul și-a luat tălpășița, fir-ar a naibii de treabă.

Rămasă singură, Barbara încercă să-și pună ordine în vălmășagul de gînduri care o năpădiseră. Revoluția — Tomaszek — viitorul copiilor în general. Își da seama că astea sînt probleme de primă importanță pentru ea, dar totodată știa că înainte de a se ocupa de ele temeinic mai trebuia încă o dată, pentru ultima oară, să se întoarcă, să

arunce o privire într-o anume tainiță prăfuită a inimii ei și s-o zidească, în sfîrșit, pentru vecie. Se cufundă în fotoliul de pluș, rămas moștenire de la bunica Ostrzeńska, înfricoșată și totuși parcă, într-un fel, fericită.

— Slavă Domnului, slavă Domnului, se bucură ea. Iată cum ar fi arătat viața mea dacă mă lăsam cuprinsă de nebunia care mă ispitise cîndva. Ce fericire că nu i-am trimis niciodată nici una din scrisorile pe care i le-am scris !

Se cutremură la gîndul că fusese cîndva gata să alerge la Toliboski, să-i cadă la picioare, să-l implore să n-o părăsească, să-i îngăduie să-l iubească.

„Ba încă mai ieri, alaltăieri, regretam ca o proastă că n-am făcut-o. Poate că l-aș fi atras și ar fi rămas cu mine, dar aș fi fost ca un cerșetor care-și primește pomana. Ce rușine ! Mă-nspăimînt numai cînd mă gîndesc. Așa a procedat, desigur, Celina, nefericita asta, și iată ce-i scornesc oamenii ! Iar eu, deși-s atît de neajutorată, am fost totuși în stare să scap de rușinea care m-a pîndit."

Își aminti, cu duioșie, de după-amiaza aceea îngrozitoare de iunie, cînd fugise de domnul Toliboski. E drept că vizita lui n-ar fi avut nici o importanță, dar și atunci, cînd totul se petrece numai în închipuire, cel care n-a fost decît o jucărie a unei triste soarte vrea să se convingă că, pînă la urmă, și-a croit viața după propria-i voință. Și ea izbutise ! În orice caz, izbutise să fie atît de tare, încît să nu se vadă cu el. Da, fusese înțeleaptă, învinsese chiar dacă suferise după aceea. Deși n-ar fi trebuit să împingă suferința asta atît de departe, împăcîndu-se cu propria sa înfrîngere. Dar înfrîngerea asta a ei nu ascundea în ea și o fărîmă de victorie ?

— Mulțumesc lui Dumnezeu, mulțumesc lui Dumnezeu, repeta ea. Sărmana Celina ! Vai de ea dacă lucrurile stau așa cum spune Michalina !

Și, dintr-o dată, Barbara începu să se îndoiască în sufletul ei. Poate că nu era așa. Poate că Celina, prin purtarea ei nebunească, nu se alesese numai cu umilința și dragostea asta miloagă, silnică. Ar fi meritat și i-o dorea din tot

sufletul sărmanei femei, înfiorîndu-se la gîndul că vorbele Michalinei ar putea corespunde adevărului.

Peste puțin, copiii se-napoiară de la școală și, după ce mîncară, îi ajută la lecții, apoi mai roboti prin casă, așa că gîndurile ei își întrerupseră cursul înainte de a fi apucat să se transforme în suferință. Scurt timp după aceea, evenimentele se precipitară neașteptat, absorbind-o cu totul.

Peste cîteva zile, lucrătorii din transporturi și cei de la poștă, din toată Polonia aflată sub ocupația rusească, făcură grevă. Se opriră fabricile și, de teama tulburărilor, se închiseră și unele magazine. Lipsiți de legătură cu Varșovia, cei din Kaliniec aflau cîte ceva din ce se petrecea pe acolo doar prin intermediul gazetelor aduse cu trăsura din orașele mai apropiate, din centrul Poloniei.

— Totul stă ! striga doamna Michalina Ostrzeńska. A șasea parte a globului pămîntesc s-a transformat, pur și simplu, într-o stană de piatră !

— Agnisia noastră e singură, zicea Barbara, dar nu se îngrijora că din pricina asta ar putea să i se-ntîmple ceva rău fetei. Inima-i bătea cu putere, aștepta cu nerăbdare desfășurarea evenimentelor. Pînă și ecoul lor îndepărtat parcă o trezise la viață. Punctul culminant fu atunci cînd, în liniștea ca dinainte de furtună impusă de greve, în Kaliniec se răspîndi vestea că țarul semnase un manifest prin care se acorda, chipurile, țării un soi de constituție !

Tărîtă de cumnata ei pe stradă, Barbara se trezi în mijlocul mulțimii agitate. Unchiul Daniel, care nu se lăsa influențat de tulburarea generală, se ținea după nevastă-sa, agățat de poalele hainei ei de blană, sub pretextul că altfel aceasta ar fi în stare să se arunce în brațele soldaților și polițiștilor. Doamna Michalina era într-adevăr convinsă că guvernul n-a cedat, ci pur și simplu „s-a lămurit", că s-a schimbat, că slugoii opresiunii și-au primenit mintea și sufletul. Îndruga ceva despre o discuție pe care o avusese ea nu demult la Petersburg (Anzelm putea sta martor) cu una din personalitățile sus-puse. Era sigură că discuția asta își avusese însemnătatea ei în desfășurarea

evenimentelor, cu toate că și grevele, se înțelege, contribuiseră în mare măsură.

— La ce-au contribuit ? întrebă, sceptic, unchiul Daniel.

— Cum la ce ? Păi autonomia e ca și-nfăptuită. S-ar putea spune că cel puțin autonomia o avem în buzunar.

— În buzunar, da, cu asta sînt de acord, rosti, neîncrezător, unchiul Daniel.

Ceata rudelor și a prietenilor se opri pe trotuar, îngesuită și izbită din toate părțile de trecătorii grăbiți. Notarul Holszański repeta într-una lozinca zilei, cuvintele lui Vitte : „Rusia a depășit formele orînduirii existente".

— Ce bine că s-a terminat cu atmosfera asta apăsătoare ! Și ce sfîrșit minunat ! se bucura doamna notar.

— Da ! Se va pune capăt urii acesteia nesăbuite împotriva Rusiei, adăugă Holszański, trăgînd cu sete din țigară. Căci cucerirea libertății este singura victorie care-i poate uni chiar și pe cei mai aprigi dușmani.

— Trăim vremuri excepționale, șopti Barbara.

Prin mijlocul străzii răsunară pași în cadență. Un grup de oameni cu chipuri tinere pășeau în rînduri strînse, cîntînd :

Pe baricade, popor muncitor,
Drapelul roșu să fîlfîie sus !...

Numaidecît după drapelul roșu, care fîlfîia deasupra capetelor lor, răsări altul pe care era zugrăvită o acvilă albă. Manifestanții cîntau :

Doamne, tu, ce-ai ocrotit Polonia atîtea veacuri...

Cele două cîntece se ciocneau între ele, se-mpleteau și răsunau mai departe. Discuțiile încetară, bărbații își scoaseră pălăriile.

Deodată, cineva, alergînd, se izbi de ei. Barbara băgă de seamă că oamenii o luaseră la fugă. Se auzeau de pretutindeni strigate : „Bat ! Bat ! Armata ! ! !"

— Ce s-a-ntîmplat ? ! întrebă ea.

— Stați pe loc ! Opriți ! răsuna în jur.

Strada se goli, poliţiştii răcneau : „Împrăştiaţi-vă ! Împrăştiaţi-vă ! ! !“ Prin mijlocul străzii trecu în goană un detaşament de dragoni, dar cum dispăru, situaţia dinainte se restabili. De după colţul străzii se ivi iar, cîntînd, grupul manifestanţilor.

— A fost o neînţelegere. O provocare, spuse Holszański, palid.

— Haideţi acasă, îi grăbi Daniel Ostrzeński. Ce mai căutăm aici ?

În următoarele două zile, Gazeta Kaliniec-ului apăru necenzurată, iar la Asociaţia muzicală avură loc cîteva întruniri, în timpul cărora sentimentele, înăbuşite de-atîta vreme, se revărsară în minunate discursuri patriotice şi revoluţionare. Erau totuşi miraţi că trenurile nu porniseră încă şi că muncitorii nu-şi reluaseră lucrul acum, cînd, socotind după manifestul semnat de ţar, obţinuseră mai mult chiar decît se aşteptau. La mai puţin de o săptămînă, Barbara, înapoindu-se acasă cu tîrguieli din oraş, se întîlni cu Holszański, care-o vesti că la Varşovia, chiar în ziua publicării manifestului, armata se năpustise asupra manifestanţilor şi-i plesnise cu nagaicele, ba chiar şi trăsese, făcînd morţi şi răniţi. Curînd, la Kaliniec se petrecu acelaşi lucru. Ceea ce socotiseră ei sfîrşitul fericit al luptei, nu era, după cum se arăta, decît începutul unor noi lupte cu un rezultat tot atît de nesigur ca şi al celor precedente.

Barbara era tare mîhnită, dar nu numai pentru că totul eşuase. I se părea că fusese jefuită, că i se luase înapoi cu brutalitate un lucru care-i fusese dăruit. Şi cum se întîmplă în clipele de dezamăgire generală, se simţi din nou dezarmată în faţa spaimelor ei şi a necazurilor de fiecare zi. Mai ales faptul că n-avea veşti de la Agnieszka, deşi înainte i se păruse un lucru uşor de înţeles şi firesc, acum aproape c-o scotea din minţi. Te pomeneşti că fata asta, cu firea ei înflăcărată, se afla pe stradă tocmai cînd armata trăgea şi lovea oamenii ? Poate e rănită, poate a murit ? Deşi încerca din răsputeri să se stăpînească, Barbara nu-şi putea înfrîna dorinţa de a co-

munica pe orice cale cu Varșovia. În cele din urmă, urmînd pilda altor părinți, expedie o telegramă, pentru că telegraful, nu se știe cum, continua să funcționeze. Cine-l ținea în stare de funcționare? Armata probabil. Închise ochii, nevoind să țină seama de asta. Tremura, așteptînd răspunsul. Răspunsul veni abia după trei zile (rețeaua telegrafică se deteriora într-una). Agnieszka era sănătoasă și în deplină siguranță.

Barbara nu se liniști decît pentru scurtă vreme. Căci, după ce primi răspunsul fetei, începu să-și facă mustrări că nu fusese în stare să se stăpînească pînă la capăt, așteptînd să treacă clipele grele, și făcuse apel la serviciile celor împotriva cărora se ridicase poporul polonez. Poate că acesta fusese singurul prilej în care să poată dovedi, într-un fel, că participă și ea la luptă. Și nici nu i se cerea cine știe ce: trebuia doar să-și înfrîneze pornirea ei meschină, care întotdeauna îi dă brînci tocmai cînd nu trebuie.

Și cînd te gîndești că se crezuse în stare să înfrunte nu numai mărunțele necazuri zilnice, ci și să facă față evenimentelor excepționale, de interes general! Înnegurarea ei se risipi însă, într-o măsură, în ziua cînd îl întîlni pe Ceglarski la magazinul doamnei Ostrzeńska. I se plînse de purtarea neomenoasă a ocupanților. Vorbea cu glas tare cu gîndul că doar, doar o intra pe ușă vreun militar sau funcționar, s-o audă ce spune și să-și răscumpere, astfel, clipa ei de slăbiciune sufletească. Ceglarski asculta, zîmbind, plin de înțelegere și bunăvoință, ca întotdeauna, lucru care-o făcu pe Barbara să roșească și să-și înghită vorbele.

— Vedeți, doamnă, îi zise el atunci, fiecare nouă epocă istorică își are copilăria ei, clipa ei de bucurie, cînd speră într-o viață lungă, minunată. Dar clipa asta, ca orice clipă, trece repede. Trece repede.

— Bine, bine... copilărie... îngăimă, uimită, Barbara. Dar...

— Vreți să spuneți că acest prunc al istoriei a pierit în măcelul copiilor inocenți, se exprimă plastic Ceglar-

ski. Poate n-a pierit încă, dar teamă mi-e că în curînd va pieri. Mergeţi acasă ? Vă conduc. Sînt cu trăsura.

Porniră spre Raciborskie Przedmieście şi Ceglarski continuă :

— Oricine deschide ochii în lumea asta vrea să se maturizeze, deşi viaţa oamenilor maturi e mai plină de necazuri decît a copiilor. Visăm la o lume cu o viaţă publică liberă, dar nici nu ne putem imagina cîte primejdii şi păcate atrage după sine libertatea.

— Şi atunci vreţi să depunem armele şi să lăsăm libertatea în plata Domnului ? întrebă Barbara, revoltată, deşi cuvintele lui Ceglarski, din motive de neînţeles, parcă-i micşorau remuşcările.

— Nu, nu e vorba de asta, rosti el cu blîndeţe. Mă gîndesc numai că, independent de raporturile ce se vor înscăuna, nu se va schimba nimic atîta timp cît oamenii nu vor izbuti să se schimbe ei înşişi.

— Bine, domnule, dar noile condiţii vor transforma şi oamenii. Condiţiile înseamnă mult.

— Da, înseamnă, într-adevăr ceva, atunci cînd, profitînd de noile condiţii, oamenii îşi dau seama că sînt datori, în primul rînd, să se schimbe ei înşişi. Căci altfel noile condiţii nu folosesc la nimic şi oamenii nu sînt decît jucăria lor.

Ultimele cuvinte îi amintiră din nou Barbarei telegrama expediată Agnieszkăi. Nu mai putea suporta să se zbuciume de una singură în privinţa ei. Simţea nevoia să discute cu cineva, să fie aprobată sau dezaprobată neliniştea ei, să audă părerea cuiva, de fapt a omului care era acum lîngă ea. De aceea îi spuse, cu gîndul de a-i cere părerea şi nu de a se lamenta :

— Toţi m-au sfătuit să expediez o telegramă fetei mele. Am stat în cumpănă la început, dar în cele din urmă i-am telegrafiat. Oricum, e un copil, e fata mea şi sînt încă răspunzătoare de viaţa ei. Trebuia să ştiu ce se petrece cu ea.

— Și acum vă pare rău ? zîmbi Ceglarski. Nu vă faceți gînduri negre, doamnă Barbara. Conștiința privește înainte, nu înapoi. Întotdeauna înainte.

— Am ajuns, zise Barbara, tulburată.

— Păcat. Vă mulțumesc și pentru aceste cîteva clipe petrecute împreună.

Ceglarski îi sărută o mînă, apoi pe cealaltă.

— Eu vă mulțumesc. La revedere.

„Ce bine mă cunoaște omul ăsta, deși se pare că nu i-am spus niciodată nimic despre mine", se miră Barbara, urcînd scările casei. Își simțea sufletul mai ușor.

13

În aceeași zi, seara, Barbara află că Ceglarski fusese arestat, deoarece, invocînd manifestul semnat de țar, nu îngăduise armatei să intre în fabrica lui, în curtea căreia muncitorii tocmai țineau un miting. Îi dădură repede drumul, dar Barbara trecuse prin clipe grele și, poate din pricina asta, era convinsă că domnul Ludwik o va vizita numaidecît după ce i s-a dat drumul. El însă nu se arătă : plecă la Oczków și nici după înapoierea în oraș nu dădu vreun semn de viață. Se vede că n-avea timp nici să răsufle, copleșit de desfășurarea rapidă a evenimentelor care n-aduceau nimic bun. În fiecare zi noi arestări, poliția și jandarmii își făceau de cap, neliniștea creștea. Aveai impresia că există două comandamente : unul care, sub presiunea evenimentelor fusese nevoit să elaboreze manifestul cu pricina, și altul care făcea tot ce putea ca să-l anihileze. Totuși, nu era posibilă încălcarea lui în totul, unele paragrafe de ordin general, printre care alegerile și convocarea Dumei, începeau să fie traduse în viață. Nu era decît un crîmpei de libertate, dar mulți dintre oamenii cu stare se împăcau cu gîndul că acest crîmpei de libertate însemna totuși ceva și asta pentru că mulți dintre ei sperau că prin activitatea lor publică vor

putea aduce intereselor personale un sprijin nicidecum de dispreţuit.

Barbara era curioasă să afle părerea lui Ceglarski în această chestiune. Îl aştepta în fiecare zi, şi în fiecare seară îşi spunea, mîhnită : „Nici azi n-a venit !“ deşi n-ar fi trebuit să se gîndească la asta. Nu erau doar prieteni, ci simple cunoştinţe : se vedeau cu plăcere din cînd în cînd, şi-atîta tot. La urma urmei, ce se putea întîmpla mai mult între ei doi ? Este drept că Ceglarski, cu farmecul lui, era în stare să tulbure pe oricine, ba chiar să trezească dragostea unei femei. Era într-adevăr un om fermecător, frumos şi pe deasupra plăcut în societate. Pe Barbara o atrăgea cu atît mai mult cu cît farmecul acesta al întregii lui făpturi nu se exercita pe plan amoros, ci în relaţii prieteneşti şi de ordin spiritual. Atunci de ce-i părea rău că nu se petrece nimic deosebit între ei, de ce faptul acesta începuse chiar să scadă în ochii săi valoarea relaţiilor dintre ei doi ? Oare şi acum, după ce renunţase la chestiuni de felul acesta şi-şi trăia modesta ei viaţă, şi acum o mai încerca dorul după aventuri amoroase ? Sau poate se simţea umilită că într-un bărbat cu atîţia ani mai tînăr ca ea nu mai putea stîrni nici o dorinţă, în afară de aceea a unei apropieri spirituale ? Tocmai ea, căreia această înţelegere spirituală îi lipsise atît de mult ? Sau poate frămîntările prin care trecuse în ultimul timp o zdruncinaseră în aşa măsură, încît voia să-şi dovedească sieşi (sau lui Bogumil) că şi ea era capabilă să facă ceea ce, după cum se convinsese îndeajuns, alţii făceau în mod curent ?

Şi tocmai cînd se aştepta mai puţin şi cînd, mirîndu-se singură de gîndurile năstrușnice care-i treceau prin cap, spăla la bucătărie nişte batiste şi gulerașe de-ale copiilor, îşi făcu apariţia Ceglarski. Şi, colac peste pupăză, înainte de-a apuca să-şi şteargă mîinile şi să-şi scoată şorţul, el intră în bucătărie în urma Julkăi.

— Tocmai spălam, se scuză Barbara, fisticită. Se găseşte întotdeauna cîte ceva de făcut pe-acasă, chiar şi în zilele cînd se petrec lucruri importante în lume. Dar cine

mai intră așa, fără să ceară voie, în bucătărie ? îl certă ea, venindu-și în fire.

— Eram nerăbdător să vă văd, se scuză, la rîndu-i, Ceglarski. De mult aș fi vrut să trec pe aici, dar nici nu vă puteți închipui cîte probleme am avut de rezolvat. Dați-mi un șorț. Vă ajut la spălat.

Purtarea lui prietenească o încîntă pe Barbara. Ce fericire că n-o privea cu superioritate de bărbat ! Ce stînjenită s-ar fi simțit ! Liniștită acum în privința asta și bucuroasă, își redobîndi îndată felul ei firesc de a fi.

— Știu, știu că ați avut de rezolvat lucruri mai importante, zise ea, zîmbind. Și n-ar avea nici un rost să vă pierdeți timpul prețios făcîndu-mi mie vizite. Dar trebuie să vă mărturisesc c-am fost îngrijorată de soarta dumneavoastră.

— Poate nu mai importante, ci doar mai urgente, ripostă Ceglarski. Dar mi s-a făcut dintr-o dată dor să vă văd.

— Ei asta-i ! Aveți atîția prieteni. Ce poate să însemne pentru dumneavoastră o femeie care nu mai e de mult tînără ? Haidem în salon !

— Mai ales una teribil de bătrînă ca dumneavoastră, doamnă Barbara, zise Ceglarski, urmînd-o. Nu știu, pînă la capătul zilelor o să vă păstrați înfățișarea asta de fată tînără care privește viața cu ochi gravi ?

— Fată tînără cu păr cărunt, zîmbi Barbara, încîntată.

Ce neliniște ar fi semănat cuvintele lui în sufletul ei, dacă nu le-ar fi respins gîndul că, în situația ei, totul ar fi o prostie absurdă. Ca și cum înțelesul pe care ar fi trebuit să li-l dea îndelunga așteptare pierise. Și, judecînd cu mintea limpede, la ce se putea într-adevăr aștepta ? La nimic deosebit. Așa că mai bine să-și caute de treabă, să nu strice ca o nesăbuită prietenia asta care-i face atît de bine !

— Și eu am păr cărunt. Pe la tîmple, se lăudă Ceglarski.

— Nu se vede.

— Nu se vede pentru că azi e înnorat, dar la soare...

Ziua era ce-i drept tare posomorîtă. Nici nu-ţi dădeai bine seama dacă e dimineaţă sau după-amiază după lumina cenuşie de afară. Barbarei însă i se părea că pentru decembrie vremea e încă destul de frumoasă.

— Unde-s odraslele ? întrebă musafirul.

— Habar n-am, se plînse Barbara. Nu-i pot ţine-n casă orice-aş face. Tomaszek toată după-amiaza ori ia casele vecine la rînd, ori îşi vede de porumbei, iar Emilka îşi petrece timpul la o prietenă de-a ei, ai cărei părinţi, drept să-ţi spun, nu prea-mi plac. Nu mă pricep la educaţia copiilor.

— Copiii trebuie în mare măsură să se educe şi singuri, o linişti Ceglarski. Singuri, repetă el. N-aţi vrea să-mi oferiţi un ceai ?

— Cum nu ! Numaidecît ! Julka, draga mea, ia fă-ne tu un ceai bun. Opăreşte ceaiul aşa cum te-am învăţat. Ei, domnule Ludwik, în ultimul timp aţi trecut prin atîtea. Povestiţi-mi şi mie ce-a fost atunci cînd cu arestarea ?

— Nimic deosebit, doamnă Barbara, n-a fost nimic deosebit. O prostie.

— Frumoasă prostie ! Bine, dar în timpurile tulburi prin care trecem, prostia asta putea să vă coste scump, să vă arunce la capătul lumii.

— Eee, rîse el, apoi, devenind serios, adăugă : mi-a părut chiar bine că s-a întîmplat aşa. Vedeţi dumneavoastră, cei de categoria mea purtăm, chipurile, răspunderea în diferite probleme publice, dar rareori suportăm consecinţele neplăcute ale acţiunilor noastre, riscante numai în aparenţă. De pildă, cînd aud că armata s-a năpustit asupra manifestanţilor mi-e ruşine că n-am fost şi eu printre ei. De aceea vă spuneam că mi-a părut chiar bine... dar nu merită să mai vorbim despre asta.

— Şi ce-o să iasă, domnule Ludwik, din toată frămîntarea aceasta ? Văd că în loc de constituţie ne-am ales cu stare de asediu.

— Și cu un nou cuvînt de ordine : *„Nu cruțați gloanțele !“* Aceasta este linia politică trasată de guvernatorul general al Petersburgului.

— Vedeți ? Și totuși alegerile vor avea loc ! Nu vă puneți candidatura ? S-ar putea să vă aleagă deputat.

— Nu. Nu candidez din principiu la nici un fel de alegeri.

— Și ce părere aveți ? Lupta trebuie să continue sau nu ? Eu aș zice că da. Toate făgăduielile astea nu sînt decît praf în ochii mulțimii.

Barbara rosti cuvinte aspre la adresa guvernului. Spre mirarea ei, Ceglarski încercă să-i potolească înverșunarea. Nu socotea că noua stare de lucruri înseamnă un succes și nu-și făcea iluzii că eventuala lui participare la conducerea viitoarelor instituții legiuitoare ar avea vreo importanță. Susținea însă că pe ici, pe colo, chiar și în manifestele apărute existau urme de bunăvoință. Barbara îl privea mirată. Ceglarski îi mai jucase asemenea feste. Emitea păreri contrarii acelora cu care era obișnuită și cu toate astea înclina întotdeauna să fie de acord cu el ; mai degrabă decît cu cumnata ei sau cu Holszańska, chiar dacă ele susțineau același punct de vedere ca al ei.

— Vă amintiți ? răspunse Ceglarski la privirea ei uimită. Se spunea că omul nu poate fi judecat pe baza unei singure acțiuni. Mi se pare că dumneavoastră chiar erați de părerea asta. Aceasta e valabil și în ce privește acțiunile diverselor instituții sau organizații, cum ar fi, să zicem, guvernul. Nouă ni se pare că numai cel asuprit și învins are dreptate. Dar se-ntîmplă, uneori, să aibă dreptate și cel care conduce.

Văzînd indignarea din ochii Barbarei, adăugă :

— Știu, guvernul ne este străin. Trebuie înlăturat. În chestiunea aceasta ar fi multe de spus. Dar, într-un cuvînt, judecata, și poate încă ceva, ne cere să ieșim întru întîmpinarea acestei fărîme de liberalism care-și croiește anevoie drum, prin clica militară, de la guvern la popor. Trebuie totuși să acționăm cumva în aceste

condiții oarecum favorabile. Să ne mișcăm în limitele care ne sînt impuse.

Ceglarski îi vorbi iar de proiectul lui în legătură cu reglementarea cursului Rośnei, care-l preocupa de atîta timp, apoi de cooperare, căreia îi atribuia o importanță de prim ordin în rezolvarea problemei muncitorești. Din spusele lui, Barbara trase concluzia că Ceglarski se declară pentru această activitate legală din îndemnuri cu totul diferite decît ale altora care susțineau același punct de vedere. Domnul Ludwik nu era, se pare, pentru o împăcare cu guvernul. Era însă, conform convingerilor sale, pentru o împăcare cu viața, oricum ar fi ea, și pentru continua încercare de a îmbunătăți, pe îndelete, cu răbdare, această viață.

— De fapt, spuse el pe neașteptate, eu cred în ordinea supranaturală a lucrurilor, care, pe de o parte, justifică existența tuturor orînduirilor, iar, pe de altă parte, nu-ți îngăduie să socotești pe nici una atît de perfectă, încît să nu mai aibă nevoie de transformări. Căci schimbarea este esența a tot ce este trecător. Deci și a vieții.

Ceglarski se arătase dornic de cîteva ori să dezbată cu Barbara aceste delicate probleme, iar în ce-o privea, el era singurul om cu care i-ar fi plăcut să le discute. Căci el nu era un exponent al adevărului prin funcție și titlu, cum sînt, de pildă, preoții, și nu încerca niciodată să-și impună părerile. Își da numai în vileag gîndurile, concluziile la care ajunsese în urma experiențelor personale. Pe ele se bizuia atunci cînd își mărturisea convingerea în existența unei realități imateriale de ordin superior, lumea înconjurătoare fiind numai o manifestare parțială a ei sau o operă a ei. Sentimentul legăturii cu acel element supranatural al existenței, susținea el, îți ajută să trăiești, fiind izvorul tuturor impulsurilor noastre dezinteresate, pe plan moral.

Ceglarski nu folosea cuvinte ca: Dumnezeu, Providență și altele asemănătoare, și păstra întotdeauna față de asemenea taine ale vieții prudența necesară, cîștigînd astfel pe de-a-ntregul încrederea Barbarei. Dar nu avea

nimic împotrivă ca oamenii să-și explice anumite lucruri pe care nu le-nțelegeau prin mijlocirea dogmelor religioase și să țină legătura cu ele prin ritualurile specifice unei sau altei religii. El personal făcea parte dintr-o familie în care rudele din partea tatălui erau evanghelici, iar cele din partea mamei catolici. Formal, ori poate și din convingere, el era catolic; ca și cei din familia Niechcic, ori Ostrzeński, nu făcea însă caz de credința lui religioasă, nu se ducea la biserică decît atunci cînd împrejurările vieții îl obligau, dar atunci asculta smerit slujba. Biserica nu juca, în ochii lui, un rol prea mare în viața religioasă a omului, iar ca instituție pusă în slujba unor interese cupide și nicidecum desprinse de pămînt trezea în el spirit critic în aparență blajin, dar în fond destul de sever. În această privință se înțelegea foarte bine cu Barbara, care, pe deasupra, de altfel ca majoritatea oamenilor, nici nu știa, la drept vorbind, în ce anume crede și în ce nu. Se socotea potrivnică oricărei dogme, dar în această privință n-avea decît cunoștințe superficiale, întîmplătoare, foarte reduse. De altfel, nu-i plăcuse niciodată să aprofundeze lucrurile astea. Îndoielile ei se datorau în parte acelei înclinări firești a sufletului omenesc, ca și înclinarea spre credință, iar, în parte, se îndoia la modul la care e dispus să și creadă omul, adică bizuindu-se pe experiența sau pe raționamentele altora, de care se lovise mai ales în anii tinereții sale.

În ultimul an însă, pentru întîia oară după atîta amar de vreme, se simțise mai tare tulburată sufletește cugetînd la asemenea lucruri. De aceea, cînd Ceglarski începu să vorbească, ciuli urechile, curioasă din cale-afară să-i audă părerea. În felul în care înțelegea el religia, întrezărea putința de a găsi un sprijin pentru gîndurile și nevoile ei sufletești, făcînd abstracție de adevărurile canonice. Totodată, ar fi avut chef să pună la îndoială argumentele lui, poate pentru a se încredința mai bine de justețea lor, sau poate pentru a respinge primejdia de a se încrede atît de ușor în cuvintele acestui

om plin de farmec, primejdie care, își da seama, o pîndea în permanență.

— Știți, domnule, zise ea, șovăind, odată, nu prea demult, mi s-a părut, la un moment dat, că de fapt sufletul nici nu există. Vă mărturisesc, m-a cuprins groaza. Deși n-am mai avut răgaz să mă gîndesc la asemenea lucruri, constatarea aceasta a mea se vede că s-a transformat în certitudine și m-a urmărit tot timpul. Iată, deci, că se poate trăi și cu această îngrozitoare certitudine... numai că, deocamdată, se pare că...

— De ce vă frămîntați zadarnic ? interveni el. Numai faptul că ați fost capabilă în urma acestei sumbre constatări să înfruntați și să vă duceți mai departe viața e o dovadă că aveți o credință. În general, adăugă el, numărul necredincioșilor e mult mai mic decît se pare și, dacă biserica s-ar interesa mai mult de morală și de credință decît ca oamenii să-i arate supunere...

Barbara îl întrerupse :

— În fiecare zi, spuse ea, prefirîndu-și prin minte întîmplări din viața ei și a altora, se spulberă atîta fericire omenească, se pune capăt atîtor iluzii, mor atîtea speranțe, că fiecare lucru, sau toate la un loc, își pierd înțelesul sau poate, cum spuneți dumneavoastră, capătă un înțeles superior și tainic. În clipa asta, de exemplu, sînt sigură că sufletul meu există în sensul acesta superior. Dar care din aceste două certitudini corespunde adevărului, cea de acum, sau cea dinainte ?

— După mine, spuse Ceglarski fără să șovăie. aceea pe care o dorești mai mult. Și poți trăi numai conform cu ceea ce...

Privi pendula agățată de perete și sări în picioare.

— Vai, acum trebuia să fiu la fabrică : avem o adunare. Cum de-am uitat ? ! Ce faceți din mine, doamnă Barbara ? Trebuie să fug ! Înființez o cooperativă. Și toți mi se pun de-a curmezișul, ca și cum aș vrea să fac cine știe ce lucru rău. Muncitorii mă suspectează că vreau să-i pun în zgardă, iar fabricanții strîmbă din nas, învinuindu-mă că-i zăpăcesc pe muncitori. Preoții ar

vrea ca ea să devină o sucursală a bisericii, iar socialiștii — o sucursală a partidului.

Se făcuse întuneric, Barbara aprinse lampa.

— Tare-aș vrea să vă fiu de ajutor, oftă ea. Dar sînt atît de nepricepută!

Ciudat lucru! Dacă zelul pe tărîm social al anumitor doamne trezea în ea împotrivire, acum, ascultîndu-l pe Ceglarski, Barbara se simțea rușinată de lipsa ei de energie. Și, de fapt, nu și-o putea explica, pentru că în ideile sale dădea dovadă de multă inițiativă, ba chiar de risc.

— Cînd e vorba să-mi pun planurile în practică însă, se plînse ea, parcă n-aș mai fi femeie cu vederi înaintate, ci o adevărată conservatoare închistată. Mi-e teamă să fac un pas.

— Dumneavoastră participați la ceea ce se petrece în lume cu sufletul și asta-i de ajuns, zîmbi Ceglarski. Pentru că nu dumneavoastră sînteți necesară revoluției sau evenimentelor de ordin general, ci ele vă sînt necesare dumneavoastră. Poate nu-i cel mai bine așa, dar asta este.

— Nu înțeleg. De ce? întrebă, derutată, Barbara.

Se așezară din nou, ca și cum abia de acum încolo începea adevărata discuție.

— Pentru că, zise Ceglarski cu zîmbetul lui încîntător, printre altele... căci sînt mai multe cauze... dar printre altele și pentru că nu aveți în dumneavoastră acel prisos de viață, forța interioară pe care s-o dăruiți lumii, trecînd la fapte. Nu vă supărați pe mine că vă vorbesc atît de deschis? întrebă el, acoperindu-i cu palma mîinile.

— Nu. De ce să mă supăr?

— Nu? Atunci e bine. Căci nu-i nimic rău în asta... Fiind alături de viața poporului, chiar numai așa cum sînteți dumneavoastră, înseamnă foarte mult. Înseamnă că omul își dă silința să vadă cît mai departe și dincolo de el. Și asta e foarte mult, chiar dacă n-ar mai rezulta din asta nimic altceva. Sînt oameni, adăugă el, care izbutesc treaba asta fără a trece hotarul trudelor zilnice, în cel mai modest sector al vieții. Și mi se pare că soțul dumneavoastră e unul dintre oamenii aceștia.

În antreu zbîrnîi de cîteva ori soneria. Julka deschise ușa.

— Mai încet, copii ! Mai încet, zise ea. Ce sunați așa, doar nu arde !

— Ați fost pe undeva împreună ? întrebă Barbara, cînd copiii intrară și-i dădură oaspelui bună seara.

— Nu... Tomaszek a fost în curte, și eu la Bronka, o lămuri Emilka.

— Ce fac porumbeii ? se întoarse Ceglarski spre Tomaszek. Ce soiuri crești ? Gușați ? Rotați ? Guguștiuci ?

Tomaszek îl privi cu respect.

După plecarea lui Ceglarski, Barbara se apucă să-i ajute Emilkăi la lecții, iar după cină îl bruftului pe Tomaszek că nu-și pregătește din timp lucrurile pentru școală.

— Doar n-am să umblu toată viața după tine să te dădăcesc. Unde ți-e penarul ? Tomaszek ! Vezi că adormi îmbrăcat !

Îl ajută, pe jumătate adormit, să se dezbrace, dar făcea numai pe supărata, căci se-mpăcase cu lumea întreagă și, bineînțeles, și cu Tomaszek. Cînd mai tîrziu se culcă și ea, îi fu greu să adoarmă, dar nu pentru că-și făcea gînduri negre, ca de obicei, ci, dimpotrivă, pentru că se simțea bucuroasă. Visa cu ochii deschiși, mirîndu-se că oamenii sînt atît de dornici să doarmă. Îi venea să se smulgă din așternut, să alerge, să facă ceva neobișnuit, de pildă să cînte. De unde bucuria asta ? În urma discuției lor despre religie ?

„Nu știu, credința o fi capabilă să aducă împăcare și fericire, se gîndea ea, sau poate cînd omul, din cine știe ce alte pricini, capătă încredere în viață, atunci începe să și creadă ? Oricum o fi, rezultatul este același."

Își aminti, deodată, ce spusese Ceglarski de Bogumil. Acum i se părea că venise la ea în locul lui Bogumil și că vorbise în numele lui. Da, dacă Bogumil ar fi mai meșter la vorbă, cu siguranță că și el cam tot așa i-ar vorbi. De ce trebuia să afle toate astea din gura unui străin și nu din gura lui ? Se vede că așa trebuie să fie

în lumea asta : să descoperi un om cu ajutorul altuia. Ceea ce spune unul, celălalt făptuiește. Îi păru rău însă că-l laudă-n gînd pe Bogumil, tocmai acum cînd el încetase poate să mai merite laudele ei. Dar, cu toate părerile ei de rău, nu se putea opri să gîndească numai bine despre tot și toate, chiar despre sine.

„Da, recunoscu ea, sînt nesuferită, mă zbucium mereu, mi-e frică, dau din colț în colț, dar poate tocmai pentru că sînt cum sînt izbutesc, fie și cu ajutorul altora, să-mi treacă asemenea gînduri prin minte, care altfel... cine știe... poate că nu m-ar vizita niciodată. De unde știe omul ăsta încă atît de tînăr atîtea lucruri despre mine, o femeie străină lui ? Mai mult decît știu eu însămi. Ori poate mă simt atît de mulțumită pentru că a vorbit despre mine ? Oricum, asta-i o dovadă că-l interesez și că-mi caută tovărășia. Nu știu, dar trebuie să recunosc că are o influență bună asupra mea, și-i destul. Nici n-am nevoie de altceva. De altfel, ce poate fi pe lume mai frumos și mai bun ?

14

Iarna din acel an era ploioasă și mohorîtă, și închisoarea din Kaliniec ticsită. Doamnele care lucrau în asistență socială, speriate, cel mult dacă mai îndrăzneau să plătească cîte o slujbă la biserică pentru ocrotirea patriei. Numai doamna Holszańska și doamna Ostrzeńska nu se mulțumeau cu atît. Tradițiile de familie nu le permiteau să lase baltă asistența socială, iar excesul de energie le împingea spre acțiuni destul de riscante. Doamna notar căuta acum să facă tot ce poate spre a veni în ajutorul deținuților politici și al complotiștilor care treceau clandestin granița. Vechile ei ambiții mărunte trecuseră pe al doilea plan : i se părea că existența ei se ridicase pe o treaptă superioară. Sub pretextul ajutorării celor lipsiți, înființă pe lîngă orfelinate ateliere de croitorie și

depozite de îmbrăcăminte, și izbuti să impună în închisoare un supliment de hrană pentru deținuții, aduși, adesea, în grupuri din alte părți, pentru a fi apoi, în scurt timp, transportați cine știe unde. „Influențele personale" ale doamnei Michalina aveau acum o mare importanță, mai ales cînd trebuia adormită vigilența autorităților. Soții Holszański țineau legătură cu un cunoscut om politic din Varșovia și primeau, prin intermediul lui, pe cei care erau nevoiți să stea o vreme ascunși sau să fugă peste graniță. Începură de asemenea să sprijine, cu bani, acțiunile și tipăriturile de propagandă ilegale ale partidului socialist, ale cărui tendințe se potriveau într-o măsură cu patriotismul lor ce nu rămînea indiferent față de problemele sociale. Cu prilejul Anului nou, luară parte la adunarea intelectualității din Kaliniec, unde reprezentantul mișcării revoluționare ilegale din Varșovia, un oarecare tovarăș Sebastian, îi îndemnase să colaboreze la acțiunile antiguvernamentale.

Făcuseră cunoștință cu tînărul acesta mai demult, pe vremea cînd locuia la Kaliniec. Îi știau și numele adevărat — îl chema Marcin Śniadowski. Acum se înfiripase între ei un soi de prietenie, cînd descoperiseră că era fiul unor cunoștințe din tinerețe ale notarului Holszański.

De data asta, Marcin Śniadowski venise aici cu misiunea specială de a întări moralul și spiritul de rezistență al intelectualilor care simpatizau cu mișcarea. Pe baza instrucțiunilor primite, trebuia să le deschidă ochii oamenilor ca nu cumva să se lase înșelați de făgăduielile cuprinse în manifest și să le mențină treaz atașamentul pentru lupta dusă împotriva țarismului. Totodată, primise sarcina de a organiza două mitinguri muncitorești, de a căuta pe toate căile să stimuleze comitetul local al partidului, a cărui muncă lăsa de dorit, și să sondeze condițiile pentru o eventuală acțiune politică în oraș și împrejurimi. (Pe vremea aceea partidul nu dispunea de un număr prea mare de cadre calificate și era silit să facă

apel la cei care se dovediseră capabili și se remarcaseră cu alte prilejuri.)

Tovarășul Sebastian se stabili cu locuința într-o străduță îngustă, Piekarska, ce dădea în piață, în casa unui legător de cărți surdomut, Borowski, a cărui soție era în partid. Familia Borowski locuia în două cămăruțe, la mansardă. Într-una legătorul de cărți își avea atelierul, în cealaltă dormeau, mîncau și găteau. Aveau trei copii, doi teferi, și unul surdomut.

Voiră să-l culce pe Śniadowski în propriul lor pat, dar cum acesta refuză, cu părere de rău îi așternură să doarmă pe podea, în atelier. Învelindu-se cu paltonul, tînărul dormi dus, căci ultimele două nopți și le petrecuse la mitinguri și la ședințele de partid.

Se trezi în zorii zilei, înghețat, căci gerul de-afară pătrunsese-n odaie pe sub prag și prin crăpăturile ușii. Ochiul de geam de la mansardă era argintat de brumă, prin ușa care despărțea camerele se auzea vorbă: cei doi copii teferi ai gazdei se hîrjoneau între ei și din cînd în cînd răsuna icnetul scurt al tatălui lor surdomut, care încerca să-i potolească.

Marcin se sculă, își scoase cămașa, înmuie prosopul în ligheanul pregătit dinainte și-și frecă pieptul și spatele cu apa rece ca gheața. Era un tînăr de douăzeci și doi de ani, de statură mijlocie, bine legat, cu brațe și picioare frumoase. Avea păr bogat, închis la culoare. cu pîlpîiri aurii, iar tuleiele bărbii abia de-i acopereau chipul tînăr. Obrajii ca de copil, fruntea înaltă, umerii vînjoși și pieptul lat dădeau și mai bine-n vileag tinerețea lui triumfătoare. Numai albeața neobișnuită a pielii trupului purta pecetea fragilității organismului său prea delicat.

Fluierînd marșul nupțial din *Lohengrin,* tînărul se îmbrăcă, strînse așternutul, vărsă apa în găleata din tindă și, întorcîndu-se-n casă, strigă: „Sînt gata, tovarășă!"

Soții Borowski se grăbiră să prepare micul dejun.

Borowska își aruncă broboada pe umeri și dădu o fugă pînă la prăvălie să tîrguie pîine și lapte. Marcin ar fi vrut să se ducă el, dar ea i-o luă înainte.

— Dumneata, tovarășe, trebuie să te arăți cît mai puțin prin împrejurimi și numai atunci cînd e absolută nevoie. Negustorul mă cunoaște, și-mi cunoaște ulcelele. Ar fi deci firesc să se întrebe cine e cel care tîrguie lapte pentru noi.

Îi dădu dreptate și se apucă să-l ajute pe Borowski la aprinsul focului, tot dînd din mîini pentru a-i da iluzia că înțelege de minune semnele lui. După micul dejun, Borowska plecă pe la clienți cu comenzile pe care bărbatul ei le dăduse gata ; băiatul mai mare, legat cu un șal, crucis peste piept, o zbughi la școala comunală, în timp ce fetița mai măricică, de șase ani, își luă surioara mută de numai trei ani și trecură amîndouă în dormitor ca să nu-l deranjeze „pe domnul".

Marcin se așeză pe laviță în atelier și începu să se pregătească pentru ședințele și adunările care-l așteptau. Legănîndu-se ușor, cu mîinile împreunate la piept, stabilea și-și fixa în minte, punct cu punct, chestiunile pe care voia să le ridice.

În cameră era frig și întuneric. Pe podea și pe dulap zăceau coli mari de carton galben și suluri de hîrtie.

Între cele două șuruburi de fier ale menghinei se vedea o carte cu coperțile smulse și cartonul cusut cu sfoară ; între scîndurile presei străluceau marginile aurite ale volumelor deja legate. Pe o poliță zăceau de-a valma : un ghemotoc de sfoară de in și un vraf de cărți zdrențuite. Mirosea a clei, a carton și a sfoară de cînepă. Borowski stătea la masa de lîngă fereastră și tăia cu grijă o hîrtie verde, imprimată. De cîte ori deschidea foarfeca, răsuna un scîrțîit scurt ; liniștea nu era întreruptă decît de hîrșîitul foarfecelor și de foșnetul hîrtiei.

Borowski, un om slab din cale-afară, avea o față inteligentă, cu trăsături regulate, pe care nu se putea citi în nici un fel infirmitatea sa.

Ținînd seama de mutenia lui, părea că nimic n-o să-l împiedice pe Marcin să-și vadă de treabă. Iată însă că Borowski începu pe neașteptate să facă semne, dîndu-i a înțelege că vrea să-i comunice ceva. Mai întîi își înclină capul într-o parte și-l rezemă de palmă, apoi începu parcă să depene ceva la mică înălțime de podea. În fine, își împreună mîinile ca pentru rugăciune și ridică ochii-n tavan. Marcin se uita neputincios la semnele astea, rușinat că nu le putea da de capăt.

Încuviință totuși din cap. Borowski, încurajat, își înteți semnalizările. Descrise cu mîna un cerc în dreptul pîntecului, apoi, ștergîndu-și palma, o întinse-nainte și începu cu muchea celeilalte parcă să toace ceva. Marcin dădu din nou din cap, gîndindu-se că ar trebui să pună capăt eforturilor legătorului surdomut care, văzîndu-l că stă în aparență fără nici o treabă și crezînd că se plictisește, voise pesemne să-l mai distreze. Ar trebui să-i scrie pe o hîrtiuță că nu are timp de pierdut. Borowski doar știe să citească. Dar îndată își spuse că ar comite o grosolănie.

„E ușor să te dezbari, se gîndea el, de măruntele preocupări ale oamenilor, sub pretext că te ocupi de interesele lor. Nu trebuie să cazi niciodată în greșeala asta. Se vede că bietul om arde de dorința de a comunica cu semenii lui."

Deși i se recomandase ca în interesul muncii să fie cît mai retras în relațiile personale cu oamenii, Śniadowski, săritor din fire, se arăta întotdeauna gata să le asculte necazurile și să le vină în ajutor. „Ciudat și cumplit lucru, se gîndea el. Lupta noastră nobilă pentru viitorul fericit al omenirii ne cere totuși să ne ascundem de oameni." Da, știa prea bine acest lucru, dar nu putea să renunțe la dorința de a îmbina, pe cît posibil, cerințele muncii politice clandestine cu dragostea pe care-o simțea pentru fiecare om în parte. Deși era tînăr, trecuse prin multe încercări, la multe fusese nevoit să renunțe, dar niciodată nu renunțase la ideea aceasta, care, mai ales în condițiile date, i-ar fi putut cășuna neplăceri serioase.

„De altfel, se justifica el, n-ar fi rău să învăț și eu alfabetul surdomuților. N-ar strica să-l știu în caz că m-ar prinde".

Și, luînd seama la semnele pe care le făcea Borowski, încercă să-l imite, dînd și el din mîini, dar fără succes. Și cînd, la un moment dat, legătorul de cărți își plecă privirile asupra lucrului, se ridică de pe bancă și începu să se plimbe prin cameră.

„În primul rînd, se gîndea el, și la o ședință, și la cealaltă, trebuie să arăt în ce constă caracterul actualei etape revoluționare. Pînă nu demult societatea era o grămadă de robi, care luau de bună vorbăria stăpînirii în legătură cu încrederea ei în popor, aidoma încrederii stăpînului în slugă. Astăzi însă, s-a schimbat povestea. Astăzi, poporul vrea să-și aleagă el stăpînirea în care să aibă el încredere. Astăzi refuzăm să acordăm încredere guvernului țarist, cu sau fără Dumă. Și cerem să ni se dovedească neîntîrziat că făgăduielile făcute nu sînt vorbe goale."

Apoi Marcin își fixă în minte programul revendicărilor ce-ar trebui formulate în viitorul apropiat.

„Suspendarea stării de asediu. Amnistie. Votul universal. Schimbarea cadrelor funcționărești. Aici trebuia făcută o paranteză și aduse exemple care să demonstreze că funcționarii nu pot aplica litera legii. Căci legea sună într-un fel și altfel apare punerea ei în practică prin intermediul circularelor secrete. Și aici, iarăși, trebuie să exemplifice, dînd citire cîtorva asemenea circulare căzute în mîna partidului. Revendicări sociale. În cele din urmă, convocarea constituantei, la Varșovia, și autonomia regiunilor ocupate de Rusia."

„Iată, cuvînta el în gînd, care sînt perspectivele activității noastre în viitorul apropiat. Dar cucerirea autonomiei nu trebuie să însemne sfîrșitul luptei, ci doar o etapă în bătălia dusă pentru răsturnarea vechii orînduiri, pentru obținerea unei depline independențe și dreptăți sociale. Nu putem ști cînd vom atinge această țintă, dar ea poate deveni oricînd o realitate, căci există condiții favorabile, care ne îngăduie să credem că dorințele și gîndurile noas-

tre pot fi transformate în realitate ! Da, da, nu-i rău, se bucură el. Poporul nostru s-a apărat pînă acum doar atunci cînd n-a mai avut încotro, cînd și-a văzut moartea cu ochii. A venit vremea să punem capăt acestei mentalități. A venit vremea să ne ridicăm pe o treaptă de înțelegere superioară, revoluționară și creatoare, vremea cînd poporul polonez poate și trebuie să-și făurească singur istoria. Aici, pentru o mai bună înțelegere, trebuie adăugat că masele muncitoare, pînă acum pasive și înapoiate, au devenit conștiente de puterea pe care o au și știu care este izvorul suferințelor lor..."

Cînd Marcin, care se tot plimba în spatele lui Borowski, trecu, din nebăgare de seamă, prea aproape de scaunul pe care ședea legătorul, acesta, icnind, ca din fundul pămîntului, îl înghionti pe neașteptate, repezindu-i în șale mîna osoasă. După care începu, tot atît de grav și de atent, să descrie în aer tot felul de linii, cercuri și puncte. Marcin dădu iar din cap, zîmbind, și-și continuă gîndurile.

„Acum, ia să văd ce anume ar trebui să subliniez în mod special și cum. Față de intelectuali nu trebuie să insist prea mult asupra sentimentului patriotic. Acesta nu le lipsește. Mai degrabă să scot în evidență problemele sociale. În schimb, cînd le-oi vorbi muncitorilor de la joagăr și cărămidărie, trebuie să-ncerc să le trezesc conștiința națională. Numai masele muncitoare sînt capabile să pătrundă ideologia revoluționară. Să subliniez și să scot în evidență importanța libertății naționale în viața muncitorimii și țărănimii. Aha, își notă el în gînd, să amintesc și de celelalte două părți din trupul Poloniei aflate sub ocupații străine. Aici, la Kaliniec, lucrul ăsta este absolut necesar. Muncitorilor am să le vorbesc cam așa : «La un pas de voi, tovarășii noștri de la Katowice, Poznań, Lwow, Cracovia, luptă pentru reforma legii electorale. Trebuie să le venim în ajutor prin acțiunile noastre, să le sporim puterile, căci ei așteaptă cu încredere sprijin atît din partea muncitorilor din Rusia cît și a celor din Regatul Polonez !» În încheiere, se cere să fac legătura între lupta de eliberare națională, obiectivele ei și ideile socialismului."

I se părea că pusese totul la punct, deși unele laturi ale cuvîntării lui nu le adîncise îndeajuns, bizuindu-se pe inspirația de moment, făcîndu-și socoteala că, adeseori, împrejurările te obligă să aduci modificări, ba chiar să renunți la planul dinainte stabilit. N-avea obiceiul să se bazeze numai pe inspirație de moment, deși nu-i subestima rolul. Dar, judecînd bine, și această așa-zisă inspirație se datora tot muncii și unei pregătiri temeinice. Ideea fericită nu pică din cer, ea nu anticipează problema, ci este un rezultat al aprofundării ei.

„Da, oftă deodată, ștergîndu-și fruntea, trebuie să mai adaug cîteva cuvinte, să-i fac să priceapă că lupta noastră cere tărie, dar și sacrificii."

Îi venea întotdeauna greu să le vorbească în acest sens și-i invidia pe tovarășii care se pricepeau să aleagă vorbele în așa fel, încît chiar cei mai greu de urnit se lăsau convinși să desfacă băierile pungii. În privința aceasta era un naiv, căci ar fi dorit ca mărinimia aceasta să vină de la sine, ca oamenii să fie pătrunși în așa măsură de dreptatea cauzei pentru care luptau, încît să-și aducă din proprie inițiativă obolul, ca și cum ar fi fost vorba de nevoile lor personale. „Poate o să-i fac azi să înțeleagă lucrul ăsta", se lăsă el dus de vise, cînd, din camera cealaltă, unde fetițele gazdei se retraseseră, auzi un hohot de plîns. Alergă, sub privirile mirate ale surdomutului, și, cînd deschise ușa, fetița mai mare îl lămuri, plîngînd, roșie de rușine, că surioara își udase pantalonașii. Marcin îngenunche și tocmai cînd se chinuia să-i scoată copilului pantalonașii uzi, intră, din fericire, Borowska. Dusese comenzile la clienți, iar cu banii primiți abia izbutise să cumpere de-ale gurii pentru casă. Își ceru iertare, se retrase o clipă cu copiii în camera alăturată, după care începu o discuție cu soțul ei. Făcea niște semne aproape imperceptibile, la care mutul răspundea imediat. Semnele lui erau mult mai repezi și mai puțin deslușite ca înainte, dar cu toate astea Marcin avea impresia că se înțeleg de minune, ba chiar că glumesc între ei. Borowski scotea din cînd în cînd cîte un *e-be-be* plin de veselie.

Marcin o rugă pe Borowska să-i explice ce anume voise să-i spună, prin semne, soțul ei, cît ea fusese plecată.

— Pesemne, zise ea, rîzînd îți povestea despre boala lui. Sărmanul, era gata-gata să se prăpădească de tifos. A scăpat ca prin minune, dar l-au năpădit după aia niște buboaie. A trebuit să le opereze. Din pricina bolii lui ni s-au dus pe gîrlă toate economiile. Ba ne-am mai și îndatorat. Dar nu-i nimic, adăugă ea. Omul, oricîte necazuri l-ar lovi, le răzbește datorită nădejdii că odată și-odată socialismul o să-nvingă și atunci se vor schimba toate-n lume.

Marcin își îmbrăcă paltonul și-și puse pălăria, privind îngăduitor fața urîtă a Borowskăi și ascultîndu-i, stingherit, cuvintele.

Cînd ajunse în casa unde fusese fixată consfătuirea cu conducătorii locali ai mișcării, ceru, printre altele, de la unul dintre ei lămuriri și informații în legătură cu sarcina specială pe care-o primise : eventuala organizare a detașamentului de luptă. Se informă de asemenea asupra situației la graniță. Partidul deținuse o vreme, înainte de izbucnirea revoluției, anumite puncte de frontieră, pe unde trecea felurite materiale. Unul dintre ele fusese Kurza. Pe urmă intervenise o pauză, însă acum și pe acolo, și mai încoace, chiar lîngă Kaliniec, în dreptul satului Koscielna, spre Witoszyce, se strecurau mereu grupuri de oameni nevoiți să fugă peste graniță. Erau ajutați de cîțiva contrabandiști — oameni pricepuți și de încredere.

Cînd consfătuirea luă sfîrșit, Śniadowski se duse să cerceteze cu ochii lui cîteva obiective ale guvernului, care-l interesau în mod deosebit. Abia pe la patru își dădu seama că-i flămînd și se îndreptă spre un mic restaurant pe care-l reperase dinainte. În drum, se opri pe podul de piatră frumos și trainic durat și zăbovi puțin, privind de-a lungul rîului. Pe unul din maluri casele păreau că se ridică de-a dreptul din apă ; pe celălalt mal fremăta un crîng des. Sub lumina soarelui care asfințea priveliștea era minunată.

— Ei, la naiba, parc-ar fi Veneţia, mormăi, oarecum jenat că-l tulburase atît frumuseţea propriei lui ţări.

În restaurantul de mîna a doua în care intră, se afla un singur client, pesemne un vizitiu întîrziat, căci purta un număr pe spatele hainei.

— Patruzeci şi doi, citi Śniadowski şi tresări. Pe strada Wspólna din Varşovia, într-o casă cu numărul ăsta se întîlnea adesea cu tovarăşa Diana, de care se şi îndrăgostise. De atîta vreme nu se mai gîndise la ea! Şi acum ar fi vrut să şi-o alunge din minte, dar, după ce plăti şi ieşi în stradă, totul : casele, caldarîmul plin cu noroi, umbrelele, oamenii, străzile, ceaţa care plutea deasupra oraşului îi înteţeau parcă dorul după iubita rămasă departe. Era în toate şi totuşi nu era nicăieri. Nicăieri, poate pentru totdeauna pierdută. Îl iubea, deşi era soţia altuia, ba încă soţia unui prieten. O rudă de-a lui, căreia Śniadowski i se destăinuise într-un moment de slăbiciune, îi făgăduise să-l ajute, prin relaţiile sus-puse pe care le avea, să obţină divorţul. De altfel, lucrul ăsta i se părea inutil, întrucît era mai presus de orice prejudecată în ce privea căsătoria oficială. Totuşi respingea asemenea ispite.

Da, era de acord ca soţii care se chinuiau între ei şi-şi amărau viaţa să se despartă. Dar n-ar fi vrut să-şi pună aceste convingeri în slujba propriului său interes. Dar cum rămînea cu dreptul sacru al dragostei ? Cu dragostea liberă ? Da, desigur, vezi însă că el era, în munca de partid, legătura superioară a soţului Dianei. Şi, în această calitate, deseori era nevoit să-l trimită în misiuni periculoase.

„Prostii, se dojeni în gînd. Fleacuri! Gata! Trebuie să le pun capăt! Cum mi-aş putea permite asemenea fericire, mai ales acum ? Poate mai tîrziu... cine ştie cînd..."

Şi parcă cineva îi şoptea că pentru sacrificiul lui de acum îşi va primi, cîndva, răsplata cuvenită. Deşi primejdia îl pîndea la fiecare pas, nu-şi vedea de loc viaţa primejduită. I se părea că va trăi ani îndelungaţi şi că, mai curînd sau mai tîrziu, va fi şi el odată fericit în dragoste. Şi în Biblie parcă stă scris că dacă cineva dă totul... Avraam fusese gata să-şi ucidă fiul, jertfindu-l Domnu-

lui, iar tocmai pentru că se dovedise gata de o asemenea jertfă, Dumnezeu îi oprise mîna la timp. Dar Avraam, ridicînd cuțitul, habar n-avea că Dumnezeu îi va opri brațul. Ce preț poate avea jertfa pe care o faci cu gîndul că soarta te va răsplăti ? Cum să-și alunge pentru totdeauna din minte asemenea gînduri ? Ba nu. Să le alunge numai, ar fi prea puțin. Cum să facă să nu-i vină în minte ? Căci ele apăreau mereu, din păcate, și o dată cu ele, tabloul unui viitor atît de fermecător i se înfățișa ochilor, încît avea darul să îmblînzească inima combatantului, să-i înmoaie asprimea, preschimbîndu-i strigătul de luptă într-un cîntec de trubadur.

„Ia seama, Marcin ! se luă singur la rost. Ferește-te ca de foc să cazi pradă propriilor tale înch puiri ! Stăpînește-ți imaginația, fii calm și silește-te să duci la bun sfîrșit sarcinile încredințate acum și în viitor. Și nu uita, frate, că nu e vorba de viitorul tău, ci de al omenirii întregi."

Cînd se dezmetici din gînduri, văzu că ajunsese pe Owocowa. Coti la stînga și intră într-o uliță plină de glod : Graniczna. Cherestegeria și joagărul lui Boruch erau cufundate-n liniște și beznă. Marcin intră pe poartă, merse ce merse de-a lungul gardului împrejmuitor și o coti, deodată, în unghi drept. La portița curții unde trebuia să aibă loc întîlnirea, cineva sta de veghe. După ce îl cercetă cu luare-aminte, spuse :

— Pe aici, tovarășe.

Intrară în curte. În fund, la ferestrele unei barăci lungi, scunde, se zărea lumină.

La miezul nopții, cînd ieși din locuința medicului unde se ținuse cea de a doua adunare, Marcin își spuse, bucuros, că ambele întîlniri se desfășuraseră cum nu se poate mai bine. Memoria și inspirația îl ajutaseră din plin. Știuse să cucerească atenția ascultătorilor, să le trezească entuziasmul, să le întărească încrederea și era sigur că acum oamenii se simțeau mai pregătiți pentru acțiune.

Izbîndise și era nespus de mulțumit. Simțea în toată ființa lui o destindere plăcută și satisfacția pe care o în-

cearcă omul ori de cîte ori realizează ce și-a pus în gînd, indiferent de țelul propus, de credința ce l-a însuflețit. Pe la jumătatea drumului, Marcin Śniadowski uitase parcă de scopul înalt al trudei lui din ziua aceea. Își simțea pur și simplu inima ușoară ca orice tînăr căruia soarta mărinimoasă îi surîde binevoitor. Chiar așa, ce rost ar avea să-și făurească vise fericite de viitor ? Acum nu-i fericit ? Abia cînd ajunse în strada Piekarska, începu să-și reamintească frînturi din cuvîntările rostite și încet, încet simțul răspunderii luă locul dulcii mulțumiri de pînă atunci. Izbutise, în bună măsură, să-și convingă ascultătorii. Dar atît nu era de ajuns. „Încrederea lor trebuie folosită fără întîrziere. Să nu se irosească firul acesta pe care l-am tors din fuior ! El trebuie cu grijă înfășurat îndată, fie și pe-o suveică dintre cele mai simple, gîndea el în metafore. Să nu-l scăpăm din mînă, căci n-o să ne fie prea ușor să-l regăsim."

Se gîndea la o serie de măsuri, care încă înainte de adunare îi trecuseră prin minte. Le întoarse pe o parte și pe alta, în dorința de a le prezenta a doua zi la comitet, și le tot amănunți pînă îl prinse somnul.

A doua zi, își trecu toată dimineața cu asta. La șase seara îl aștepta o nouă ședință, la cărămidăria de pe șoseaua care ducea spre Nieznanów. Urma să plece cu trenul de noapte. Fusese invitat să ia masa de prînz la familia Holszański la ora unu. Primise, sperînd că o discuție particulară cu acești oameni va contribui să consolideze puntea pe care o aruncase ieri între intelectuali și partid.

În drum spre casa notarului, mai degrabă simți decît auzi ecoul unor pași în urma lui : cineva se ținea scai de el. Se opri în fața unei vitrine și trase cu ochiul : doi bărbați îl ajunseră din urmă și trecură mai departe. Unul dintre ei, scund, blajin la înfățișare, se opri puțin mai departe, în dreptul altei vitrine. Marcin nu-și da bine seama dacă era chiar individul care îl urmărise. Pentru orice eventualitate, coti pe prima stradă, urcă într-o trăsură, dădu

un ocol prin oraș și, bineînțeles, sosi cu întîrziere la Holszański. Toată povestea asta îl iritase.

„Cred c-am avut pur și simplu vedenii, se gîndi el. De unde pînă unde să mă urmărească aici ? Mă lasă nervii, asta e !"

15

Primind invitația notarului Holszański, Marcin nădăjduise că va întîlni în casa lui oameni ferm convinși de necesitatea mișcării.

Notarul însă nu dormise toată noaptea și-i trecuseră prin cap tot felul de îndoieli, pe care se apucă imediat să i le înșire lui Śniadowski. Bietul om nici nu putu măcar să se bucure de prînzul ales, frumos servit de doamna Stefania, prilej rar întîlnit în viața pe care o ducea.

— Nu mă pot împăca, spuse notarul, oferindu-i lui Marcin o țigară, nu mă pot împăca cu teroarea. Cu ideile voastre în ce privește lupta armată.

Marcin refuză țigara.

— Mulțumesc, nu fumez.

— Scuză-mă, zise Holszański distrat. Avea fața congestionată. Am făcut tot ce-am putut ca să-nțeleg și să accept. Dumneata știi, nu-i nevoie să-ți spun. Am apărat acest punct de vedere în fața altora. Am închis ochii. Mi-am zis că voi știți mai bine ce trebuie făcut. Îi admir, îi cinstesc pe oamenii aceștia excepționali care-și jertfesc viața, dar nu pot... Însă dumneata, domnule, ești prea tînăr ca să înțelegi asta.

Marcin hotărî să stea ferm pe poziția lui și să nu înțeleagă nimic.

— Dar, domnule notar, cine-ți cere dumitale să iei parte la acțiuni armate ?

— Nu-mi cere nimeni, e drept, dar asta, vezi dumneata, face parte integrantă din crezul mișcării căreia m-am

dedicat și-n care mi-am pus toate speranțele în mod cu totul dezinteresat...

— Cei care-au pierit în ștreang... începu Marcin solemn.

— Știu. Știu toate astea, îl întrerupse notarul. Nu încerca să mă înduioșezi. Cel care își sacrifică de bunăvoie viața în numele unei cauze are întotdeauna dreptate. Prin însăși fapta lui sublimă. Dar ce să fac dacă a pus stăpînire pe mine gîndul îngrozitor că poate chiar și cel care moare astfel s-ar putea să nu aibă întru totul dreptate! Voi priviți lucrurile din unghiul vostru de vedere. Dar v-ați întrebat vreodată cu ce ochi le privesc ceilalți? Nu dușmanii, desigur, ci oamenii cinstiți, cei care vă sînt prieteni (Marcin voi să spună ceva, dar se stăpîni). Acest lucru însă cred că trebuie luat în considerație. Cel care se conduce în faptele sale numai după glasul lui lăuntric greșește la fel cu acela care ține seamă numai de părerile altora. Nu crezi că am dreptate? întrebă notarul, încîntat de cuvintele lui. Pe scurt, continuă el, vreau să spun că orice omucidere trezește în mod firesc repulsie în ceilalți și le slăbește credința, căci o cauză mare și frumoasă nu poate învinge decît prin mijloace nobile. Teroarea îi va îndepărta pe mulți. Vor da bir cu fugiții. Ai să vezi...

— Au și început, zise Marcin. Ce era de făcut? Să-l lase-n voia lui să trăncănească verzi și uscate? Numai că Holszański ăștia aduceau amîndoi servicii mișcării. Trebuia să aibă răbdare cu ei. Păstrîndu-și, deci, calmul și luînd o înfățișare blîndă, așa cum mai făcuse de atîtea ori, izbutind să-și dezarmeze adversarul mai repede decît cu vorbe înflăcărate, încercă să pună lucrurile la punct. Marcin se simțea liniștit și stăpîn pe el, căci vorbea în numele cauzei și nicidecum într-al său personal.

— Domnule notar, începu el, netezind cu degetele-i subțiri marginea feței de masă, cînd oamenii care luptă pentru înfăptuirea unui ideal nu mai sînt în stare să ducă greul luptei, părăsesc lupta. Dar lucrul acesta nu poate fi hotărîtor...

— De ce ? se înfierbîntă notarul. Uneori tocmai aceia care părăsesc lupta pot deveni exponenții adevăratei idei a mișcării. Iar cei care, chipurile, merg mai departe, pot s-o apuce pe un drum greșit, cînd nici cu gîndul nu gîndești. Ai să vezi...

— Da, spuse Marcin. Cei care părăsesc lupta pot chiar să creeze o idee și mai frumoasă, dar în orice caz alta. Și drumul le e deschis. Cine dorește n-are decît să-i urmeze.

Notarul, însă, nu voia să urmeze alt drum. Sau Marcin avea dreptate și atunci trebuia să-l convingă și pe el, sau el avea dreptate și atunci Marcin trebuia să se lase convins. Așadar, căuta prin argumentele aduse să ajungă ori la risipirea îndoielilor sale, ori la confirmarea lor.

Cuvintele lui Marcin îl scoteau din sărite.

— Dar, dragă domnule ! Orice fel de activitate poate fi supusă criticii și oricare din noi e liber să-și spună părerea, căci n-avem decît de cîștigat, strigă el.

— Da, îl aprobă Marcin din nou. Dar cel care înfăptuiește ceva n-are cum fi, în același timp, și criticul și istoricul faptelor sale. Desigur, adăugă după o clipă de gîndire, lucrul acesta ar fi posibil într-o măsură atunci cînd am avea de-a face cu o activitate pașnică, dar în nici un caz în timp de război. Căci în război nu contează decît eficacitatea acțiunii, ea fiind unicul criteriu. Iar noi, domnule notar, oricît le-ar părea unora de caraghios, începem prin a declara război Rusiei. Dumneata vorbești de omoruri. Dar în răscoala din 1863 nu căuta fiecare comandant să-i ia prin surprindere pe muscali ?

Notarul înclina să cedeze.

— Bine, zise el, îngîndurat, legănîndu-și piciorul încălecat peste piciorul celălalt, asta da, înțeleg, cînd ai de făcut ceva nu stai să despici firul de păr în patru... Totuși, cei care conduc și chibzuiesc, cred eu, n-ar trebui să împingă oamenii la asemenea fapte extreme, demoralizatoare, la asta mă gîndesc. Dar, cine știe ? Poate că nu există, într-adevăr, altă ieșire...

Doamna Stefania, care, în calitate de gazdă, ţinea ca musafirul să se simtă în largul lui, interveni, turuind cam răguşit :

— Dacă ceea ce fac activiştii n-ar fi în acord cu conştiinţa lor, nu s-ar afla printre ei şi oameni cu frica lui Dumnezeu. Eu însă ştiu că sînt. Am auzit de unul care s-a spovedit înainte de moarte. Şi chiar aici în Kaliniec nu sînt, oare, o sumedenie de socialişti care se duc totuşi, regulat, să asculte liturghia ?

Deşi progresistă-n gîndire, doamna Holszańska era în mare măsură credincioasă şi cînd, luată de curentul vremii, simţea nevoia să participe la unele acţiuni cu care biserica nu era de acord, bucuros încerca a sădi în sufletele celor cu care lucra sămînţa credinţei catolice.

Notarul era însă de altă părere.

— Lasă biserica, zise el. Polonia a pierit din cauza politicii duse de biserica noastră catolică, prin tendinţa ei, de pildă, de a converti Rusia. Dar să lăsăm asta, făcu el a lehamite cu mîna. Asemenea discuţii o enervează pe doamna mea.

— Din fericire soseşte cafeaua, zise doamna Stefania, cam întunecată la faţă, cu ochii la servitoarea care tocmai aducea tava cu cafelele. Du-o în salon, draga mea. Domnilor, poftiţi dincolo ! Hai, păgînule !

Bucuros că s-a întrerupt discuţia, Marcin Śniadowski se hotărî să părăsească această temă delicată.

„Dacă oamenii aceştia mai au nevoie să fie prelucraţi şi în asemenea chestiuni, n-au decît să renunţe la mişcare", se gîndea el. Ar fi vrut să plece cît mai repede, dîndu-şi seama că-şi pierde timpul degeaba. Trecu totuşi în salonul doamnei Holszańska, plin de bibelouri strălucitoare şi de mobile fine, se aşeză şi-ncepu să-şi soarbă cafeaua. Căci nu voia să-l părăsească pe Holszański pradă gîndurilor sale încîlcite, nu voia totuşi ca aceşti oameni să iasă din sfera de influenţă a partidului. Tocmai cînd se gîndea cum să facă să şi-l apropie, se auzi soneria şi în salon intră un necunoscut, întîmpinat cu căldură de gazde. Noul venit îi plăcu lui Marcin de la prima vedere. Bărbat cam la

treizeci și cinci de ani, avea o pată brună sub ochiul drept și o figură frumoasă, foarte expresivă.

Făcură cunoștință. Marcin fu prezentat drept cetățeanul Sebastian. Noul venit se prezentă singur : Ceglarski. Ah, deci acesta este fabricantul Ceglarski ? Marcin se simți dezamăgit și se uită întrebător la Holszański.

— Nu te feri de el, zîmbi notarul. Domnul Ludwik — e de-ai noștri, deși-i burjui. E roșu de-a binelea, aproape socialist.

— Exagerezi, nu-s chiar socialist, spuse Ceglarski. Totuși le-am plătit muncitorilor salariul pe timpul grevei. Da, le-am plătit, zîmbi el spre Marcin. S-ar putea totuși să fiu trecut pe lista neagră...

Marcin, prea tînăr ca să guste gluma, se încruntă.

— Nu mă ocup de liste negre, zise el.

Ceglarski luă notă de ton și schimbă vorba.

— Aș fi fost aici de-acum o jumătate de oră, începu el. Dar știți cu cine m-am întîlnit pe drum ? Cu Woynarowski. Woynarowski de la Pamientów. Ce om ciudat ! Cred că ar fi în stare să te oprească-n stradă și să-ți vorbească ore în șir. A început prin a cita un fragment dintr-un articol publicat într-un săptămînal așa-zis național. Se spunea acolo că constituția rusă deschide Poloniei perspective istorice atît de măreție, încît a zăpăci oamenii cu ideea periculoasă a dezlipirii Poloniei de Rusia înseamnă a cădea pur și simplu în provincialism. Și mai departe : „Deci, în legătură cu ceea ce-ți spuneam mai înainte, acest fapt ar însemna o aberație din punctul de vedere al doctrinei naționaliste, care-ar putea fi justificată cam așa..." Mă grăbeam, deci, am îndrăznit să intervin. „Stimate domn, n-ați discutat niciodată cu mine această chestiune." „Ah, nu, ai dreptate, zice Woynarowski. Cu domnul Niechcic am discutat chestiunea, astă-toamnă." După cum vedeți, era gata să reia o temă întreruptă cu șase luni în urmă, ca și cum n-ar fi trecut mai mult de un ceas, fiindu-i absolut indiferent cui i se adresează. I-am prins slăbiciunea, dar zău că nu-mi displace omul ăsta.

— Da, e un original, spuse Holszański neglijent. Noi vorbeam aici, domnule Ludwik, despre cei ce luptă, adăugă pe neașteptate, de parc-ar fi vrut să mai împartă cu cineva povara care-l apăsa.

Marcin își pierdu răbdarea.

— Despre asemenea lucruri, zise el cu glas aspru, poate ar fi bine să nu mai discutăm. Cine nu-i în vălmășagul luptei și nu știe ce-nseamnă primejdia... se avîntă el ca un tînăr lipsit de experiență.

— De ce? se miră blînd Ceglarski. Scuză-mă, n-aș vrea să te supăr, dar sînt fel de fel de primejdii. Nici noi, „burjuii", nu sîntem la adăpost de toate. De exemplu, primejdia problemelor nerezolvate. Amenințarea lor. Și cu asta se cere să lupte cineva. Chiar lîngă mine, zise el îngînduraț, o dată, la Varșovia, a fost ucis un polițist. O fi fost și el un om cumsecade, o fi avut și el nevastă, copii, care l-au plîns...

Marcin își aminti de propria lui înclinație de a se apropia de suferințele fiecărui om, oricare-ar fi fost el. Așadar, era silit să lupte nu numai împotriva acestor oameni, dar și împotriva propriei sale firi. Asta îl atîța.

— Și care, își întrerupse, supărat, interlocutorul, o fi făcut și el pînă atunci destule văduve și copii orfani.

— Tot ce se poate, aprobă Ceglarski, dînd din cap. Principiul: ochi pentru ochi, dinte pentru dinte — e încă mai tare decît dragostea pentru semenul tău, oftă el. Într-adevăr, dacă am voi să dezaprobăm teroarea, ar trebui să dezaprobăm și războiul, și în general orice luptă folosind mijloace care, în viața societății, sînt socotite de multă vreme imorale și sînt pedepsite prin lege. Ar trebui, într-un cuvînt, să renunțăm la principiul că scopul scuză mijloacele. Scuză mijloacele.

Începu să disece cu Holszański această problemă veșnic deschisă.

Marcin interveni iar, amestecîndu-se în controversa aceasta obositoare.

— Scopul, arătă el, nu scuză mijloacele oricînd și în orice împrejurare. Cînd însă singurul țel nobil, ridi-

carea condițiilor de trai ale poporului, nu poate fi atins prin mijloace umanitare, trebuie să-ncercăm să-l atingem folosind și alte mijloace, oricare ar fi ele. Dumneavoastră nu puteți admite actele de teroare îndreptate împotriva armatei necruțătoare a cotropitorilor, se înfierbîntă el, dar admiteți cu ușurință șfichiuirea morală a întregului popor, ba chiar și nimicirea la propriu a celor mai buni fii ai poporului nostru...

Se lăsă o tăcere apăsătoare, pe care o întrerupse, într-un tîrziu, Ceglarski.

— Dragă domnule, dacă am de-a face cu un asasin, asta nu înseamnă că trebuie să utilizez și eu aceleași metode. Și oare există pe lume un țel, un scop care ne poate îndreptăți să luăm viața semenului nostru, nesocotind acele precepte morale, care...

— Care precepte ? izbucni Marcin, pierzîndu-și cumpătul. Care morală ? Poate cele propovăduite de biserică ? Într-adevăr, biserica se ridică împotriva uciderii, dar nu tot ea a blagoslovit și va blagoslovi mii de războaie, nu dintre cele mai drepte ? Dacă preceptul moral nu e pus în slujba binelui obștesc...

Ceglarski ripostă, susținînd că nu e de loc sigur dacă o nouă orînduire socială, ba chiar și neatîrnarea țării, sînt întotdeauna puse exclusiv în slujba binelui obștesc.

— Asta depinde, încercă el să se explice, gîndindu-se cu tristețe că, socotit de-ai lui revoluționar, va apărea în ochii acestui tînăr drept un spirit retrograd, depinde de ceea ce vor aduce oamenii în această schimbare, de aportul fiecăruia dintre noi. Căci pentru o nouă societate se cer oameni noi, pe care trebuie să-i formăm și să-i educăm. Oameni noi.

— Educația se face în focul luptei, în lumina ideilor.

— În lumina ideilor, șopti Ceglarski. Din păcate, ideile n-au numai lumină, dar împroșcă și sînge. Sau dacă nu ideile, atunci, să spunem, doctrina. Ideile pot într-adevăr să înalțe omul. Să înalțe omul. Dar fiecare idee se transformă în ceea ce se cheamă doctrină și care inevitabil

duce la fanatism, la dorința nestăpînită de a vărsa sîngele adversarului. De a vărsa sîngele adversarului.

— Dumneata uiți un lucru... voi Marcin să-l întrerupă.

— Fiecare mare idee de pînă acum, ridică Ceglarski capul, este pătată de sîngele adversarilor uciși. Chiar și creștinismul, prin faptele adepților săi, s-a dovedit aproape tot atît de avid de sînge ca și mahomedanismul. Poate că nu ideea, nu doctrina, dar interesele vitale ascunse sub idei cer sînge și moarte — nu știu, dar așa s-a-ntîmplat. Așa s-a-ntîmplat. La fel și cu socialismul... Dumneata o să-mi spui, se întoarse el spre Marcin, că ideea crește în primul rînd din sîngele jertfelor sale.

— Chiar asta voiam să spun, mărturisi Marcin plin de demnitate.

— Desigur, la început ideea, să zicem, crește din sîngele jertfelor sale. Dar cînd începe să se dea bătălia pentru ea, sîngele jertfelor se amestecă cu al adversarilor și în momentul în care ideea triumfă rămîne numai sîngele adversarilor.

— Pentru numele lui Dumnezeu, domnilor, ajunge atîta sînge ! se revoltă doamna Stefania, luîndu-și în această discuție rolul femeii care se rezumă la o supusă ascultare.

Ei o lăsară politicoși să-și rostească protestul.

— Îmi dau seama de consecințele tragice ale fanatismului, zise Marcin, dar susțin totuși că omenirea are nevoie de fanatismul acesta. Doar așa carul istoriei poate fi urnit înainte.

— Doar așa, rosti notarul Holszański, pe jumătate zăpăcit.

— Să ne mîngîiem cu gîndul, zise mai îmbunat Śniadowski, că după luptă vine timpul în care viața repară și șterge toate excesele.

— Dar de ce, de ce doar așa ? se aprinse Ceglarski. Există și o altă cale. În aparență apolitică, sau cel puțin neavînd la bază ideea generală care să cuprindă toate problemele de viață, dar totuși morală prin metodele sale pînă în cele mai mici amănunte. E vorba de o idee care nu degenerează în doctrină, care se realizează numai în do-

meniul muncii creatoare. Și acționează numai în sens pozitiv, transformînd nu numai fenomenele, dar și sufletele oamenilor. Nu folosește nici una din metodele violenței albe sau roșii, care pot da numai aparența noutății. Schimbă din temelii viața economică a lumii și, fără să dărîme nimic, nimicește ce e vechi în viață prin însăși existența ei, firesc și nesilit. Mă gîndesc la cooperație. Dacă i-ați vedea, domnilor, pe muncitori gospodărindu-se în propriul lor magazin cooperatist! Sînt cu adevărat oameni noi. Sînt fericit că iau parte la începuturile timide ale acestei mișcări. Și poate că eu sînt cel mai mare revoluționar, glumi el, căci introduc în viață un element cu adevărat nou.

Marcin și Holszański se simțiră, amîndoi, stingheriți. Lăsară capul în jos, ca și cum Ceglarski ar fi comis o gafă caraghioasă și lipsită de modestie.

— Mișcarea aceasta este folositoare, vorbi Marcin în cele din urmă cu o politețe jignitoare. Dar nici ea nu va realiza nimic dacă nu va adopta ideea luptei de clasă. Orice mișcare socială care nu ține seama de lupta de clasă, elementul esențial al tuturor...

— Ah, lupta de clasă, desigur, îl întrerupse Ceglarski. Lupta de calsă este o realitate, dar nicidecum un element esențial. Nicidecum. Dacă privești viața dintr-un anumit unghi, o vezi într-adevăr ca luptă de clasă, dar dacă o privești din alt unghi, îți dai seama că de fapt lupta se dă între două tipuri de oameni : unul, omul datoriei și al rîvnei, celălalt, pretinzînd numai drepturi. Ambele tipuri își au reprezentanți în orice clasă socială. De altfel... descoperirea interesului de clasă în fenomenele sociale are aceeași importanță ca, de exemplu, descoperirea acțiunii subconștientului în viața indivizilor. Ați auzit de Bergson... Dacă datorită lui Marx am cunoscut importanța faptului că lumea e împărțită în clase, nu înseamnă că trebuie să ne punem în mod fatal la cheremul acestui fapt. Da, domnilor, la cheremul acestui fapt. Numai pentru a avea o armă de combatere a unei stări de lucruri. Mult mai

înțelept ar fi să căutăm alți factori și alte mijloace mai eficiente pentru modelarea vieții societății. A so-cie-tă-ții.

— Da, zise Marcin fără elan, dar tocmai socialismul tinde conștient la desființarea intereselor de clasă, la lichidarea lor definitivă. Victoria socialismului va aduce după sine și orînduirea fără clase.

— Și la orînduirea fără clase se va ajunge deci prin lupta de clasă ? Cui pe cui ? întrebă Ceglarski, în aparență cu un interes pur științific.

— Da. Cui pe cui, rosti răspicat Marcin.

— Orînduirea fără clase ? întrebă din nou, curios, Ceglarski. Oare acesta să fie idealul omenirii ? zise cu un ton de îndoială, trădîndu-și astfel părerea că dacă împărțirea societății în clase o socotea nefirească dintr-un anumit punct de vedere superior, din punctul de vedere al relațiilor concrete sociale, o socotea firească, ba poate chiar de dorit.

Marcin nu-i răspunse direct.

— Revenind la chestiunea subconștientului, spuse el brutal, vă rog să mă scuzați, domnilor, dar aș vrea să vă întreb dacă nu cumva sînteți în clipa asta chiar sub impulsul lui ? Toate aceste îndoieli și șovăieli nu vin oare în mod subconștient din dorința de a nu renunța la o viață liniștită și comodă ? Oare nu teama de ciocnirea cu cerințele stringente ale realității poloneze vă dictează aceste frumoase gînduri ?

— Ce spui, domnule ? ! se revoltă Holszański, în timp ce Ceglarski dădu doar din cap, gînditor.

— Poate că da, încuviință el. Deși cu asemenea îndoieli în minte viața nu poate fi nici prea liniștită și nici prea comodă. E adevărat însă că aceste îndoieli nu te pot duce la ocnă. La ocnă.

Deodată îl fixă pe Marcin cu privirea luminoasă a ochilor săi căprui.

— Domnule, i se adresă el cu glas cald. Ce fel de terorist, de fanatic sau de adept al luptei de clasă poți fi dumneata ? Ești un om care prin firea lui cred că se pune în slujba oamenilor. De n-ai fi așa, am fi putut

discuta astfel cu dumneata, văzîndu-te pentru prima oară ? Ai în dumneata ceva care te apropie de oameni. Și asta orice-ai face, orice-ai fi, un slujitor al binelui suprem, sau al lui Dumnezeu.

Marcin înțelese deodată că încercase zadarnic să-i prindă pe oamenii ăștia în chingi de fier, căci, în vremea asta, ei țesuseră în juru-i o plasă subțire, de mătase. Mînia de care fu cuprins la acest gînd stinse brusc unda de plăcere stîrnită de cuvintele lui Ceglarski. Își trecu mîna prin părul castaniu, iar ochii lui albaștri, adînci, ieșiră aproape din orbite.

— Nu întotdeauna, i-o tăie el, și nu orice-aș face și orice-aș fi. Dac-aș fi, să spunem, jandarm...

— Chiar și atunci cred c-ai izbuti să rămîi om, se repezi Ceglarski. Mi-a spus unul din avocații din Varșovia că a întîlnit în Citadelă un jandarm cu o inimă de aur. Și crede-mă că e foarte posibil. Oamenii nu-s răi. Numai că sînt întunecați la minte. De-ar ști...

— Ba nu, mîrîi, pornit, Marcin. Au existat și oameni răi, fără inimă în piept ! Vă amintiți ? Baron ! Kasprzak ! Okrzeja ! [1] Noroc că judecătorii și jandarmii, „buni la suflet", i-au spînzurat la timp !

Tremura din tot trupul. Se ridică și-și luă rămas bun. Se lăsă o tăcere grea. Ceglarski își veni, primul, în fire.

— Uite unde duce vorbăria ! zise, îngrozit aproape. Nu, se ridică el, nu poți pleca așa !

— De ce nu ? Pot foarte bine pleca și așa, spuse Śniadowski, mușcîndu-și buza de sus într-o neizbutită încercare de zîmbet.

— Ne înțelegem, de fapt, mai bine decît s-ar părea. Dumneata însă ne consideri dușmani.

— Domnule Marcin, sări Holszański în ajutorul lui Ceglarski, uitînd de numele conspirativ al lui Śniadowski. Noi tocmai asta vrem : să ne lămurim, să ne întărim în credința noastră. De aceea întrebăm. Oricine are dreptul

[1] *Baron Henryk* (1887—1907), *Kasprzak Marcin* (1860—1905), *Okrzeja Stefan* (1886—1905), luptători revoluționari polonezi, condamnați la moarte de autoritățile țariste și executați în Citadela din Varșovia.

să-ntrebe. Nu-i nici un rău într-asta. De ce nu vrei să înțelegi zbuciumul nostru, grija noastră pentru obrazul țării ?

Marcin își veni în fire și se blestemă în gînd că se-aprinsese ca un copil. Ce-l apucase să rostească acele nume sfinte pentru el ?

— Obrazul țării ? rosti cu amărăciune. Dar unde-i el oare ? Țara noastră astăzi n-are chip. E schingiuită, sfîșiată. Nu-i mai poți recunoaște obrazul. Noi tocmai pentru asta luptăm, să avem un chip al nostru, nu numai... făcu un semn a lehamite cu mîna. Dumneata, se întoarse spre Ceglarski, te contrazici. Căci dacă oamenii sînt răi pentru că trăiesc în beznă, atunci nu oamenii, ci sistemul social care întreține această beznă trebuie schimbat. Schimbat cu orice preț...

Ceglarski nu mai avea nici o poftă să continue disputa. Zise într-o doară :

— Mă gîndeam la o anume beznă, cu totul specială... De altfel, cred că trebuie să se schimbe și una, și alta. Dar stai puțin... N-aș vrea să crezi... Nu, domnul meu... nu sînt un dușman al revoluției. Înțeleg. Mă îndurerează nenorocirea, dar nu sînt împotriva ei. Știu că nu mai putem da îndărăt...

Holszański se simțea vlăguit și enervat. Privi pe fereastră, în înserarea de afară și zise, fără nici o legătură cu cele dinainte :

— Ninge, domnilor.

Doamna notar, chemată între timp de slujnică, intră în salon și, văzînd figura iritată a lui Śniadowski, spuse, glumeț :

— Nu vă certați, domnilor, nu vă certați ! Prima revoluție a făcut-o însuși Dumnezeu cînd a trimis pe lume potopul.

În clipa aceea răsună prelung și insistent soneria. Îi răspunse lătratul strident al lui Pufcio. După o clipă, servitoarea o chemă pe doamna Holszańska în antreu.

— Vacek, spuse ea, revenind în salon, a venit Bazyli de la magazinul Michasiei. Ne cere să-i împrumutăm șuba ta,

— Șuba ? se miră notarul. Dă-i-o. Dar de ce-i trebuie Michasiei șuba mea ?

— N-am idee. Bazyli spune că pentru Janusz.

Ceglarski își lua rămas bun de la Śniadowski.

— Să nu crezi că sîntem doar buni să trăncănim. Noi realizăm una, voi alta. Viitorul însă va ține seamă de toate, chiar și de frămîntările astea, sterpe poate, cu care te-am otrăvit pe dumneata azi.

— Nu mă las chiar atît de ușor otrăvit, zîmbi Marcin. Ne lovim noi de lucruri mai grele în viață.

După ce primi asigurări că totul va fi bine, Marcin trecu lîngă omul în cojoc care stătea țeapăn lîngă ușă și ieși în stradă.

Ningea din plin și începuse să înghețe.

Tovarășul Sebastian nu era de loc vesel. Își făcea mustrări că nu se purtase cum trebuie, că se arătase slab și neînstare să susțină discuția.

„Destul cu disputele, se gîndi el. Ar fi trebuit să le răspund, repetînd într-una ca Multatuli : «Javanezilor li s-au făcut nedreptăți».“

Vîrîndu-și mîinile înghețate în buzunare, dădu peste o pungă cu bomboane pe care le cumpărase pentru copiii lui Borowski.

„S-au făcut chisăliță“, oftă el, dar nu se mai abătu pe la casa gazdei, întrucît se grăbea să ajungă la cărămidărie. Pe strada Nieznanowskie Przedmieście trecu pe lîngă o fabrică. Felinarul cu gaz aerian, prins de zidul fabricii, pîlpîia, luminînd din cînd în cînd, pe o rază nu prea mare, cărămizile roșii ale zidului. Ferestrele fabricii erau slab luminate, pe geamurile prăfuite alergau umbrele curelelor de transmisie, dinăuntru răzbătea scrîșnetul ritmic al mașinilor, lăsîndu-ți impresia unui morman de spuză, înăuntrul căruia fierbe, clocotește ceva.

— La naiba, mormăi Marcin. Trudesc încă la ora asta. N-o fi cumva fabrica onorabilului Ceglarski ?

Adunarea de la cărămidărie îl bucură și-l întări sufletește.

În drum spre casă, îi veni în minte, iar, toată disputa de la Holszański. Ideile se băteau cap în cap. Ar fi vrut să afle infinitul veşnic, dincolo de timp şi de loc, în care toate contradicţiile dispar, resorbindu-se una într-alta.

Ajunse la locuinţa lui Borowski şi începu să urce scările. Deodată auzi, venind din coridor, un clinchet, un clinchet pe care-l cunoştea foarte bine de cînd locuise o vreme la Kiev, la un unchi de-al lui, colonel, pregătindu-se pentru bacalaureat, după ce fusese izgonit din toate şcolile poloneze. Un clinchet uşor de pinteni.

Se opri. Îşi opri chiar şi răsuflarea. Simţi cum i se încreţeşte pielea şi i se usucă limba-n gură. Percheziţie ? Bine, dar atunci de ce nu înconjuraseră casa ? Încet, cu luare-aminte începu să coboare treptele de-a-ndaratelea, fără a pierde o clipă din ochi intrarea întunecată a coridorului din faţa locuinţei lui Borowski. Peste puţin însă se opri. Cum să-i lase pe oamenii ăştia ? Dacă pe Borowski şi pe nevastă-sa îi arestează în locul lui ?

Deodată, auzi jos la intrare paşi grei. Erau mai mulţi.

— *Ştoje, iest ?* [1] întrebă o voce răguşită şi din nou se auzi clinchetul cunoscut şi paşii aceia grei urcînd scările.

Marcin înţelese. Dinadins intrarea nu era păzită. Îl lăsaseră să urce şi-l aşteptau acolo, sus. Cei care făceau de strajă în jurul casei îl văzuseră intrînd. Era încercuit. Urcă grăbit scările şi trecu fulgerător în revistă tot ce avea asupra lui. Nimic care să-l compromită. Întîmplător, avea la el paşaportul pe numele lui adevărat, cu toate apostilele şi amînarea armatei din cauza studiilor. Răsuflă uşurat. Pe coridor dădu de un jandarm, care însă nu-l opri. Uşa de la locuinţa lui Borowski era întredeschisă. Marcin bătu şi intră. Înăuntru, doi jandarmi şi un civil. Unul se aşezase pe laviţă, altul pe un scaun. Borowski lega o carte, gheboşat peste masă. Copiii nu se vedeau nicăieri — dormeau desigur ; Borowska, ciufulită, trebăluia, făcîndu-şi de lucru cu sulurile de carton. Marcin se întoarse spre ea cu o expresie mirată, întrebătoare :

[1] Ei, este ? (În l. rusă, fonetic.)

— Bună seara, mătușă ! Dar ce s-a-ntîmplat ?

Unul din jandarmi, rumen în obraji, se uită, semnificativ, la celălalt. Acesta dădu din cap. Jandarmul rumen în obraji se sculă și se apropie de Marcin.

— *Zdravstvuite, gaspadin* [1] Śniadowski, zise el jovial.

16

Doamna notar ținea morțiș să afle de ce-i ceruse soră-sa șuba împrumut. Așa că, imediat după ce musafirii plecară, dădu o fugă pînă la ea. Doamna Michalina ieși s-o întîmpine în antreu.

— Ah, tu erai ? zise ea, stînjenită și parcă cu gîndul în altă parte. Credeam c-a venit trăsura. Antoniowa, strigă spre bucătărie, mi-ai periat pelerina ?

— Ce se petrece aci, Michasia ? Pleci undeva ? Te duci în oraș ? Ți-a adus Bazyli șuba ?

Intrară în sufragerie. Doamna Michalina nu părea în apele ei.

— Trebuie să plec pentru cîteva ore. Ah, Daniel ăsta, Daniel ăsta ! se plînse ea. Poate-l convingi tu să fie rezonabil.

Daniel Ostrzeński răsări în pragul sufrageriei, cărunt, scund, și parcă mai tare adus de spate. Fața lui calmă cu trăsături fine, cum se spunea de obicei cînd era vorba de el, era schimonosită de teamă și mînie. Cuta de pe obrazul stîng, care-i dădea un aer de bonomie, se adîncise dureros, zîmbetul ironic îi pierise de pe buze, gura, strîmbată și ea, îi tremura de parcă bietul om sta gata să plîngă

— Dragă Michasia, vorbi el aspru, fără să ia în seamă prezența Holszańskăi, îți mai spun o dată : nu permit !

— Sst ! îl repezi doamna Michalina în șoaptă. Mai încet, o mustră și pe soră-sa care tocmai deschisese gura să spună ceva. Se aude tot de dincolo, arătă cu capul spre

[1] Bună ziua, domnule (în l. rusă, fonetic).

camera de musafiri lipită de sufragerie. Lasă-mă-n pace, Daniel ! Hai să plecăm de-aici, hai în camera lui Bodzio.

— Dar cine e în camera de musafiri ? întrebă doamna notar, în timp ce traversau salonul și dormitorul.

Văzîndu-i intrînd în camera lui, Bodzio se ridică de la masă în mînă cu cartea pe care-o citea. Încruntîndu-se, îi întinse în silă mătușii obrazul să i-l sărute.

— Băieţaș, treci o clipă în salon, îl rugă mama.

— Bine, dar te rog, mamă, nu prea mult. Nu mi-am pregătit lecţiile, îi atrase atenţia băiatul.

Daniel Ostrzeński abia acum își dădu seama de prezenţa notăresei.

— Poftim ! Holszańska mai lipsea ! zise mohorît. De ce-ai venit aici, Stefanio ? o întrebă răstit. De ce-o băgaţi voi pe Michasia în daraverile voastre ? Vreţi s-o împingeţi la pieire ? Michasia, te rog, nu te-apuca să-i înșiri toată povestea acestei doamne ! Ce ? Nu sîntem în stare și noi o dată să luăm singuri o hotărîre ?

— Ce să zic, eşti foarte politicos, cumnate dragă ! îi aruncă, dispreţuitoare, doamna Holszańska, dîndu-i a înţelege că puţin îi pasă de părerile lui.

— Ce-avem de hotărît amîndoi ? strigă doamna Michalina. Am hotărît singură. Plec, și gata !

— Dar e tîrziu. Vama s-a-nchis. Așteaptă măcar pînă mîine dimineaţă. Fii rezonabilă.

— Ba nu s-a închis încă ! Și chiar dacă s-a închis, ridică ei bariera pentru mine. Trebuie neapărat să plec în seara asta.

Cu chiu, cu vai, doamna Holszańska află, în sfîrșit, despre ce era vorba. Venise de la Varșovia un activist, revoluţionar renumit și cunoscut de poliţie, căci lucrase deschis în perioada așa-zisă de libertate de după apariţia manifestului. Cine-l trimisese ? Maria Hlasko, fosta preparatoare de la Serbinów. De altfel, doamna Michalina îi cunoștea personal. Era un vechi luptător, un om care stătuse zece ani în exil. Aflase că urma să fie arestat noaptea următoare. Sosise de dimineaţă și trebuia să treacă fără

întîrziere granița. Doamna Michalina își luase această sarcină asupra ei.

Doamna notar o asculta, oarecum plictisită. O cam supăra faptul că nu se făcuse, ca de obicei, apel la serviciile ei.

— Draga mea, n-ar fi mai bine să-l trecem prin oamenii noștri, cum am procedat și altă dată? Lasă-l în seama mea, zise ea nu tocmai convinsă, căci o apuca totuși groaza la gîndul că va trebui din nou să alerge și să se zbuciume.

— Chiar așa. Lasă-l în seama ei, se agăță unchiul Daniel ca înecatul de pai.

Însă doamna Michalina nici nu voia să audă. Pusese totul la cale, în cursul zilei, scosese pașapoartele, unul pentru ea, și altul, chipurile, pentru Janusz. Înfășurat în șubă, omul va fi dat drept fiul ei, bolnav. În Witoszyce locuia un doctor căruia i se dusese faima, poate numai pentru că trebuia să treci granița ca să-l vezi. N-avea cum să le trezească bănuiala.

— Puține lucruri am trecut eu peste granță? Și măcar o dată nu mi s-au uitat în trăsură. Cu oamenii ăștia trebuie să știi să te porți. Și eu mă pricep!

Zîmbi, încrezătoare în frumusețea ei, dar și pentru că din pricina asta nu-și pierdea capul, știind întotdeauna pînă unde trebuie să meargă cu bărbații. Pentru prima dată în perioada asta tulbure i se ivise prilejul să facă un act de curaj. Și acum să-i sufle alții acest prilej? Nici gînd!

— De altfel, adăugă ea, e un om în vîrstă, un om serios. Dacă l-ați trece voi, pe drumurile cele ocolite, riscul ar fi mai mare. Pe cînd așa, cu mine, nu văd ce-ar putea interveni. De altfel, o să vedeți.

Însă Daniel nu se lăsa convins.

— Dacă pașaportul e pe numele lui Janusz, să se ducă el.

— Janusz? Ghemul ăsta de nervi? Slavă Domnului că Janusz nu știe nimic. Pesemne că s-a dus iar la Celinuchna aia a lui.

Ostrzeński își frîngea mîinile.

— Nu ! Nu pot îngădui una ca asta. Cum de-ți trec ție, femeie în toată firea, asemenea prostii prin cap ? Ai un magazin. De ce nu te ocupi de magazin ? Acum trebuia să fii la magazin. Fiecare să-și vadă de treaba lui.

— Liniștește-te ! Am lăsat fata la magazin.

— Fata ! Nu poți să te bizui pe ea. De ce-ai plecat de la magazin ? Și de ce-a venit Antoniowa după tine ? Ah ! că n-am fost eu atunci acasă ! Casa asta parcă-i pustie : intră și iese cine poftește și cînd i se năzare. Han, nu casă !

— Daniel, destul ! Trecem prin vremuri excepționale și fiecare din noi trebuie...

— Ce vremuri ? Ce excepționale ? se frămînta, furios, Daniel. Să năvălești într-o casă străină, să pui o femeie în primejdie, asta se cheamă vremuri excepționale ? Asta-i nerușinare excepțională ! Ce oameni ! Cum îndrăznesc să facă apel la o femeie pentru asemenea treburi ? Michasia, o imploră el, nu te gîndești prin ce-am să trec eu aici ? O să mă prăpădesc, crede-mă ! Ție lucrul ăsta nu-ți dă de loc de gîndit ?

— Mai bine gîndește-te ce s-ar întîmpla cu omul ăsta dacă nu-l trec peste graniță ! îl repezi doamna Michalina.

— Sau poate vrei să-l treci tu ? nu-l cruță nici notăreasa.

Ostrzeński îi aruncă o privire tulbure.

— Eu ? ! mîrîi el, dar o întoarse imediat : Bine, îl trec, dar să așteptăm pînă mîine dimineață. Eu abia acum aflu de toate astea. Am stat la prînz la masă cu omul ăsta și n-am știut nimic. Și cînd te gîndești ce bucuros mă-ntorceam azi acasă. Nu, Michasia ! Nu pot îngădui una ca asta !

Doamna Michalina își pierdu cumpătul.

— Atunci, poftim ! Du-te la poliție și denunță-l ! Denunță-l și gata !

Daniel se lăsă greu pe scaun.

— Asta mai lipsea, spuse el cu glas înfundat, ca propria mea nevastă să mă facă denunțător.

Cineva ciocăni de cîteva ori în ușă. Era Bodzio.

— Mamă, strigă el, a sosit trăsura.

— Michasia, gemu Daniel. Nu te supăra ! Cel puțin ia-ți rămas bun de la mine !

Doamna Michalina, cu o pelerină de catifea pe umeri, își potrivea pălăria în fața oglinzii din dormitor. Se și vedea în fața grănicerilor, trăgîndu-i pe sfoară cu farmecele ei.

Daniel se ținu după ea și după Holszańska pînă în sufragerie. Pierduse, și acum nu-l mai interesa altceva decît ca Michasia să nu plece supărată pe el. Măcar să se despartă ca oamenii, dacă altceva nu era de făcut !

Doamna notar zări un domn scund, cărunt, cu o față jovială, care, frecîndu-și mîinile, rosti vesel :

— Deci, dragă doamnă, mergem ?

— Mergem. Antoniowa, du, te rog, în trăsură o pernă și șuba. Plecăm la doctor.

Unchiul Daniel se înfurie că oaspetele nedorit nu-i dă nici o atenție.

— Nu luați o țigară ? îl întrebă el, măsurîndu-l cu ură din tălpi pînă în creștet. Teama și ura merg, de obicei, mînă-n mînă. Uneori, ura se naște din teamă, alteori duce la ea, dacă nu știi s-o stăvilești cînd depășește marginile.

Lui Daniel i se făcu însă, deodată, rușine de purtarea lui.

— Domnule, te rog, ai grijă de soția mea ! zise el, străduindu-se să pară vesel.

— Ho, ho ! rîse omul, ridicînd capul și uitîndu-se cu respect la doamna Michalina cu mult mai voinică decît el. Ho, ho ! Avem noi grijă.

Holszańska făcu și ea cunoștință cu străinul și porniră, tustrei, pe scări în jos.

Rămas singur, Daniel Ostrzeński îi porunci slujnicei să-i facă o cafea neagră. Se așeză la masă, aprinse o țigară de foi și puse ceasul în fața lui.

Bodzio se ivi în ușa sufrageriei.

— Ascultă, tati. De ce faci atîta scandal ?

— În primul rînd, nu fac nici un scandal. Și în al doilea rînd, cum de mă-ntrebi de ce ? Sînt neliniștit din pricina maică-ti. Înțelegi ?

— Nu înțeleg. Eu nu sînt niciodată neliniștit din pricina nimănui. Ascultă, tati, repetă el. Cam cît ar valora albumele mele de mărci ? Ce-ar fi să le vînd ?

— Șapte, spuse Daniel, uitîndu-se la ceas. Au ajuns la graniță. Ce tot îi dai zor cu mărcile ? Să cumperi și să vinzi e cea mai mare porcărie din lume.

— Dar dacă mama n-ar avea magazinul...

— Ia mai lasă-mă-n pace ! Du-te și fă-ți lecțiile ! îl expedie Ostrzeński, dînd din mînă. Credeam c-ai venit să stai puțin cu mine. Magazinul maică-ti e nenorocirea vieții mele !

Expediția doamnei Michalina reuși de minune. Șeful vămii o cunoștea. Ca toată lumea, de altfel ! Pe de altă parte, cînd făcea asemenea expediții, nu era de loc zgîrcită cu țigările de foi pe care le vindea, pe ascuns, la magazin, ca să nu mai vorbim de farmecul persoanei sale pe care nimeni nu-l trecea cu vederea. Așa că șeful vămii nici n-avu măcar curiozitatea să se uite cine era bolnavul înfofolit în șubă, din fundul trăsurii.

A doua zi, Daniel Ostrzeński umbla ca năuc. Ar fi dat cîțiva ani din viață să șteargă amintirea purtării lui din seara trecută. Dar de unde putea el ști că totul va merge ca pe roate ? Că doar el n-avea nimic împotrivă ca omul ăla să treacă granița. Murea de necaz, gîndindu-se ce părere și-o fi făcut omul acela de el dacă îi auzise, cumva, spusele. Dar asta n-ar fi fost nimic ! Important era ce-o să creadă de el Michasia. Numai din teamă pentru ea îl apucase și pe el teama. Oare ea își dă seama de asta ? Umblă supărată și nici nu catadicsește să-i vorbească.

— Dacă nu te-ai fi ascuns de mine la fiecare pas, îi spuse el în timpul prînzului, aș fi avut timp să mă pregătesc și l-aș fi dus eu pe omul acela pînă la Witoszyce. Și pe mine mă cunosc vameșii.

Doamna Michalina își păstră înfățișarea îndîrjită, hotărîtă parcă să nu-i mai adreseze cuvîntul în vecii vecilor. Dar nu se putu stăpîni.

— Îmi pare rău de un singur lucru, zise ea, că pînă la urmă te-am pus la curent. Eu eram cea mai indicată să fac treaba asta. Eu și nimeni altul ! rosti cu superioritate. Chiar dacă dădeam greș, mie nu mi-ar fi făcut nimic, pe cîtă vreme tu ți-ai fi pierdut slujba. Ți-am cerut un singur lucru : să nu mi te pui de-a curmezișul, să nu mă stingherești. Și tu ? Tu, tocmai cînd aveam nevoie mai mult de sînge rece... Dacă crezi că a fost o dovadă de dragoste din partea ta, află atunci că asemenea dovezi nu fac altceva decît să mă îndepărteze de tine.

Daniel ieși distrus din casă. Ar fi vrut să se ducă să-și bea cafeaua, ca de obicei, dar se răzgîndi cînd ajunse în pragul cofetăriei. Îl scîrbeau oamenii, orașul. Îi era silă și de el. Cum să-și ducă mai departe viața asta mizerabilă ? Se opri o clipă pe trotuar, mirat că ajunsese să trăiască și el momentul cînd omul își dorește moartea. I se părea că el, atît de temător de obicei, azi nu se mai teme de nimic. Deodată, îi trecu prin minte că numai așa și-ar cîștiga pe vecie afecțiunea Michasiei. L-ar plînge, desigur, dîndu-și seama, în sfîrșit, cît de mult a iubit-o și ar simți mereu că dragostea lui îi lipsește.

„Dar eu ce-aș cîștiga din asta ?“ se-ntrebă el și zîmbi la gîndul că, fără voia lui, își confirmă astfel credința în viața de dincolo de mormînt. Ori poate zîmbea, gîndindu-se că setea de viață e gata oricînd să arunce totul în joc, chiar și moartea, care în asemenea clipe ni se pare subordonată voinței noastre și deci oricînd posibil de realizat. I se învălmășiră toate gîndurile, le auzea ca pe niște frînturi de cuvinte, pe care cineva i le șoptea la ureche. Mai licărea totuși în el speranța că poate mai avea de ce trăi în lumea asta. Și ca și cum ar fi vrut să se încredințeze că într-adevăr așa era și că era capabil să ia totul de la capăt, porni spre locuința Barbarei. Mergînd, îi veni pe buze o melodie, un cîntec ale cărui cuvinte și înțeles nu și le putea aminti.

Barbara îi oferi ţigări, ceai şi se arătă bucuroasă de vizita lui. Ar fi vrut parcă să-i spună ceva important, dar nu se grăbea. Daniel murea de nerăbdare să-i povestească ce se întîmplase în ajun. Îşi alegea în minte cuvintele, căci voia să-i prezinte toată întîmplarea ca pe o acţiune comună a lui şi a Michasiei. Avea impresia că prezentîndu-i astfel lucrurile, s-ar apropia iarăşi de soţia lui. Deodată însă se cutremură: nu, întîmplarea asta nu trebuia povestită nimănui. Dacă s-ar afla, şi e sigur că s-ar afla, pentru că oamenii nu-şi ţin gura, Michasia ar fi ridicată cu jandarmii, tîrîtă la tribunal! De i-ar da Dumnezeu gîndul ăl bun să nu bată toba! Să nu se-apuce să trăncănească din vanitate. Din vanitatea asta prostească a femeilor.

În sfîrşit, Barbara îl informă, străduindu-se să dea cuvintelor ei cît mai mică importanţă.

— Astă-noapte mi-au percheziţionat casa.

Daniel tresări.

— Doamne fereşte! Dar ce-au căutat la tine?

— De, dragul meu, răspunse Barbara, puţin jignită. Ţin în casă deseori tot felul de manifeste, de publicaţii ilegale. De data asta însă n-aveam nimic. De altfel, fac mereu percheziţie cînd ici, cînd colo. La mine or fi venit pentru că sînt în corespondenţă cu Maria Hlasko şi ştiu că ea este amestecată în tot felul de treburi.

Barbara nu-şi găsea astîmpăr, parcă bucuroasă de întîmplarea asta. Avea impresia că în felul acesta participase ceva mai mult decît îşi închipuia Ceglarski (sau cel puţin cum îi dăduse a înţelege în discuţia pe care-o avuseseră în urmă cu cîteva zile) da, că astfel participase din plin la revoluţia pe sfîrşite. Îşi aminti că se gîndise, în timp ce expedia Agnieszkăi telegrama, că va veni o clipă cînd evenimentele îi vor cere de la sine concursul şi că, la un moment dat, nici un om nu poate rămîne în afara evenimentelor. De pildă, ea, acum: îşi păstrase tot calmul şi demnitatea în timpul percheziţiei. Asta trebuise să facă şi aşa făcuse. Iată de ce era bucuroasă.

— Le-am spus cîteva cuvinte de-o să mă ţină minte, zise ea. „Ar trebui să vă fie ruşine, le-am spus, să-i chinuiţi

și să-i persecutați pe bieții oameni. Cu arestările și cu perchezițiile n-ajungeți la nimic. Nu faceți altceva decît să întărîtați mai rău oamenii!" S-au rușinat. Mai ales unul. Altfel, n-am ce zice, s-au purtat civilizat. Ba și-au cerut chiar scuze.

Daniel o asculta cu groaza-n suflet. Se gîndi c-ar trebui să plece neîntîrziat din casa asta, dar unde să se ducă, încotro s-apuce? Oriunde s-ar fi dus s-ar fi simțit străin, iar aici se simțea atît de bine, parcă se-ntorsese la anii copilăriei. Noroc că nu găsise acasă copiii veșnic gălăgioși. Era mai prezentă, așa, atmosfera de demult.

— Ciudat, zise el, privind în jur. Oriunde ai locui tu, aduci cu tine ceva din casa copilăriei noastre, ceva din vremea aceea de mult dispărută. Mobilele sînt altele, alta e casa și totuși, înțelegi, mă simt ca acasă la mama. Nicăieri nu mă simt așa de bine.

— Nu înțeleg de ce, zîmbi Barbara. La drept vorbind, voi aveți mai multe lucruri rămase de la mama decît am eu.

— Da, și cu toate astea... Se vede că ființa ta păstrează aroma acelor vremuri apuse.

— Dacă ți-e dor de amintiri, uite aici ceva rămas de la mama, rosti Barbara, arătîndu-i vaza de porțelan, în care, la picioarele vînătorului, se răsucea ghemul de ață în timp ce ea croșeta.

— Da, da. Îmi amintesc că m-a plesnit o dată peste mîini pentru că ciocnisem pana de la pălăria vînătorului. Da, uite că-i spartă.

Privind vaza, Daniel își aminti de răscoală. Desigur! Pe vremuri fusese și el în stare să facă ceva mai mult decît să treacă activiști peste granițe. „Atunci ce mai vrea Michasia de la mine?" se revoltă el. Începu să-i povestească Barbarei, dînd culoare cuvintelor, căci în privința aceasta talentul nu-i lipsea, o încăierare întîmplată-n pădure și-i arătă rana pe care-o primise atunci. Deodată, își aminti de cuvintele cîntecului care-i venise în minte pe drum:

— Cîntam pe atunci un cîntec despre fete :

La luptă, nobili cavaleri, porniți cutezători !
Noi așteptăm să vă primim cu mari cununi de flori !

fredonă el și gura i se strîmbă a căscat sau a plîns.

— Daniel, ce-i cu tine ? se neliniști Barbara. Cine-a trezit în mintea ta amintirile astea ? Arăți schimbat, nu știu cum.

— Da, oftă el, ce să-i faci, sînt un om nefericit. Am jucat, înțelegi, pe o singură carte în viață. Am mizat totul pe dragoste, și am pierdut.

— Cum adică, ai pierdut ?

— Uite-așa ! Decît pe mine Michasia ar iubi mai degrabă ultimul cîine întîlnit pe stradă. Pentru oricine e gata să facă mai mult decît pentru mine. Iar Bodzio, glasul i se frînse, văd că el de pe acum se scutură de mine. Văd eu.

— Ce tot vorbești ? ! zise Barbara, fără convingere, și rămase pe gînduri. Ce ciudat ! Ea se simțea nefericită că nu-l putea iubi destul pe Bogumil, Daniel — c-o iubea prea mult pe Michasia. Oare aceste două situații care se băteau cap în cap ar putea avea o cauză comună ?

Îi veniră-n minte frînturi din conversația cu Ceglarski. Dar acum se simțea capabilă și singură să-i explice lui Daniel de ce anume se simte nefericit, căci, cînd e vorba de viața altcuiva și de nenorocirile altuia, fiecare din noi găsește repede sfaturi și explicații.

— Cred că ești prea egoist, zise ea. Vrei să-i ai mereu lîngă tine pe Bodzio și pe Michasia. Nu ieși cu ei nicăieri și nici nu-i lași să iasă în lume, să-și trăiască viața.

— Cum nu-i las să iasă în lume ? se revoltă Daniel. Care lume ? Michasia se gîndește numai la afaceri. Iar Bodzio, văd că de la un timp nu-i stă mintea decît la parale și la cîștig...

— Așa o fi... Cred însă că urăști în general orice lucru care i-ar îndepărta de tine.

Daniel își aminti de scena din vara trecută, dar nu se dădu bătut.

— Bine, dar amîndoi mă tîrăsc cu ei unde mie nu-mi place. Mai ales Michasia !

Tăcură amîndoi. Daniel se gîndea că Basia are dreptate. Avea el oare o lume a lui, o lume-n care să-i poată atrage pe cei doi ? Ce să le pretindă ? Să stea cu el în casă, cu o ceașcă de ceai dinainte, să flecărească de una și de alta, lucruri mărunte sau, în cel mai bun caz, să-l asculte etalîndu-și cunoștințele în științele naturii sau de istorie, și asta numai din plăcerea de a se arăta grozav ? Nu, nu avea cu ce să le rețină atenția, era un om neinteresant, gol. Și ținea morțiș să le țină închise pe cele două ființe iubite în pustiul acesta, aflîndu-și doar în prezența lor mîngîiere și alinare. Cine știe ? Dacă l-ar fi crescut altfel pe Bodzio, mai indepedent, dacă l-ar fi pregătit mai mult pentru societate, poate atunci n-ar fi fugit de el, ci, dimpotrivă, i-ar fi căutat tovărășia.

Privind pentru prima dată pînă-n străfundul nefericirii lui, Daniel simți iar, mai fierbinte decît atunci cînd pornise spre casa Barbarei, dorința de a deveni alt om.

— Ei, trebuie să plec, zise el, grăbit parcă să-și îndeplinească dorința. Clipele petrecute cu tine mi-au făcut bine, mi-au dat curaj.

Porni grăbit spre casă. Era convins că Michasia o să-l înțeleagă și se va arăta gata să-i accepte scuzele și făgăduiala solemnă că se va schimba radical. Michalina însă veni acasă seara tîrziu și, cum intră, Daniel începu, ca de obicei, s-o bată la cap, reproșîndu-i că o interesează tot ce vrei în lumea asta, în afară de bărbat și de casă. Nu-și mai aducea aminte nimic din ce se-ntîmplase cu o seară înainte : își reluase vechile obiceiuri. Căci, deși își pusese în gînd să devină alt om, nu era în stare de nici un sacrificiu.

Peste cîteva zile după aceea, mătușa Michalina veni la Barbara și o rugă să-ncerce ea să stea de vorbă cu Katelbina.

— Poate că tu ai avea mai multă influenţă asupra ei. Dacă nu-i intră minţile-n cap şi nu se-ntoarce la bărbat, o să se termine prost lucrurile.

Profită de ocazie să-i povestească Barbarei cum se petrecuse trecerea peste graniţă şi o vesti, totodată, că tînărul acela care fusese trimis aici cu diferite sarcini, un cunoscut de-al lui Holszański, fusese arestat. Oamenii spuneau că, din închisoarea de la Kaliniec, fusese, chiar a doua zi, transportat undeva, mai departe.

Barbara o asculta distrată. Primise o scrisoare de la Agnisia, mai sumbră ca celelalte şi se întreba ce supărare poate să aibă fetiţa asta atît de senină la suflet.

17

Şapte eleve dintr-a şasea fuseseră găzduite de domnişoara Rembiszówna la pensionul ei. Printre ele se afla şi Zosia Dziewońska, „Bolnăvioara", cu care Agnieszka Niechcicówna se întîlnise aici din nou. În anul acesta elevele din clasă se vorbiseră între ele să nu se ducă de Paşti la spovedanie. Dintre interne fuseseră toate de acord, în afară de Gucia Zawiejska. Luaseră hotărîrea asta cu cîteva săptămîni în urmă, dar iată că în ultima duminică, înainte de a o pune în practică, ea se transformă pentru fete într-un fel de penitenţă pe care şi-o impuseseră singure. După-amiază, Wanda Jawdyńska, neagră ca o ţigancă şi de aceea poreclită Carmen, Nata Sztumska, măruntă, abia ducîndu-şi povara părului bogat, de culoarea ruginii, trupeşa Ewa Skalecka, la care numai gura şi nasul păreau ca de copil, şi firava Lila Bromska, stăteau înghesuite într-o bancă şi discutau cu înflăcărare, însă în şoaptă. Zosia Dziewońska se plimba fără-ncetare printre bănci. Ea cea dintîi îi mărturisise încă din ianuarie Agnieszkăi că-şi pierduse credinţa în Dumnezeu.

Agnieszka nu era în clasă. Se închisese cu Gucia Zawiejska în infirmeria deocamdată goală, situată cu un etaj mai sus, și o ajuta să-și pregătească lecțiile pentru a doua zi. Zawiejska, blondă, cu fața albă ca laptele și ochii ca niște mărgele albastre, făcea parte dintre acele eleve care, cu totul neajutorate, se strecoară printr-o minune dintr-o clasă în alta, deși strădania lor de a învăța poate fi asemuită cu munca lui Sisif. Agnieszka ostenise, dăscălind-o două ceasuri, dar avea impresia că-și pierduse timpul zadarnic. Acum îi părea rău că o refuzase pe Anka Niechcicówna care o invitase la spectacolul din după-amiaza aceea al Teatrului Rozmaitości [1]. Îi plăcea teatrul, căci după fiecare spectacol avea la ce se gîndi.

Coborînd pe scări, își zicea:

„Trebuie să fiu colegă bună, asta nici vorbă. Dar cum să fac să mă cultiv și eu și să mă dezvolt? Cum să le-mpac pe amîndouă? Cum să-mi văd de treabă, să-mi aprofundez cunoștințele, fără să mă evidențiez față de celelalte fete? Aș vrea ca toate să răspundă cum trebuie, să ia note bune, dar cum să realizez asta? Ah, grea e viața!“

În sala de recreație se opri în dreptul unei ferestre deschise. Adierea caldă a primăverii timpurii, care pătrundea de afară, avea în ea ceva uluitor, ca o fericire ivită mai repede decît te așteptai. Soarele nu se vedea apunînd, dar cerul de deasupra orașului era auriu și proaspăt ca florile de ciuboțica-cucului. Agnieszka parcă prinsese aripi: i se părea că ia parte la o schimbare nemaipomenită, încîntătoare și tainică. Cuprinsă de o fericire fără nume, năvăli în clasă, însă deodată își aminti de povestea cu spoveditul; se simți ca și cum i-ar fi revenit o boală grea, care o lăsase pentru o clipă.

Jawdyńska, pusă mereu pe glume, îi făcu un semn cu mîna.

— Sst, cazacule, nu face zgomot! Dziewońska suferă!

— Ia mai slăbește-mă cu glumele tale proaste, o repezi Zosia Dziewońska. Ascultă, se întoarse apoi spre

[1] *Teatr Rozmaitości* — teatru de comedie și operetă, celebru pe vremea aceea la Varșovia.

Niechcicówna. Dacă o să vorbim mîine cu preotul, spune-i tu, că din moment ce ne-am pierdut credinţa în Dumnezeu, spoveditul ar fi...

— Dar în atomi crezi ? o întrerupse Agnieszka. Nici atomii nu i-a văzut nimeni niciodată. Nici chiar cei mai mari savanţi. Şi doar toată chimia se bazează pe ei.

— Vai de mine, ia uitaţi-vă ! Niechcicówna dă înapoi. M-am temut eu că aşa o să fie.

— Nu dau de loc înapoi, le strigă ea. Dar poţi să fii împotriva spoveditului, fără să-ţi fi pierdut credinţa în Dumnezeu.

— Încearcă să-i explici asta preotului. Să vedem dacă înţelege ceva. De altfel, nici eu nu înţeleg s-o scăldăm aşa. Ce-nseamnă asta ? Sau... sau...

— Zosia, taci şi las-o în pace pe Agna, o domoli Jawdyńska. N-are rost să vă certaţi, domnişoarelor. Astea-s probleme serioase.

Vorbea de seriozitate, dar rîdea de-i străluceau dinţii albi între buzele roşii.

— Vai de mine ! ţipă ea. Spoveditul este îngrozitor, dar nici nouă nu ne este acum mai uşor. Agna, stai aici lîngă mine. Ai uitat că mă topesc după tine ?

— Dar tu ce-ţi închipui, se revoltă Dziewońska, că nu vrem să ne spovedim numai pentru că n-avem chef ? Refuzăm în numele adevărului. Şi adevărul nu-i o joacă.

Niechcicówna se vîrî între Jawdyńska şi Nata Sztumska şi le cuprinse cu braţele de după gît.

— Eşti tristă ? întrebă ea, lipindu-şi obrazul de faţa slabă a Natei. Ochii ei violeţi priveau în gol, melancolici şi puţin speriaţi.

— Nu, auzi răspunsul. Sînt muncită de gînduri, dar consider ziua asta cea mai frumoasă zi din viaţa mea. De azi încolo n-o să mai sufăr umilinţa şi minciuna.

Trupeşa Ewa Skalecka gîfîia încetişor, tăcută, de parcă hotărîrea luată ar fi fost o povară pe care-o ducea în spinare. Lila Bromska mîzgălea o foaie de caiet, semnîndu-şi numele, iar faţa ei delicată părea să spună : „Foarte bine, dar să se isprăvească odată !“

In pensionul domnișoarei Rembiszówna, științele naturale erau la înălțime. Dincolo de ferestre mai răsuna încă ecoul luptelor duse împotriva asupririi, dar la școală mai funcționa ca profesor de religie preotul Wiadrowicz, un om mărginit și încrezut, care ca pregătire și ținută intelectuală era mult sub valoarea celorlalți profesori. Și faptul acesta contribuise oarecum la întețirea activității antireligioase și hotărîrii luate de elevele clasei a șasea. Totuși, rolul cel mai de seamă îl juca aici tinerețea lor dornică să răstoarne nu numai piedicile, dar și punctele de sprijin, dornică să umble pe picioarele ei și să strige — pentru a doua oară de cînd învățase să meargă : „Lăsați-mă să merg singură !“ Cuvinte înălțătoare și totodată nebunești, fără de care n-ar fi avut început avîntul minții, al voinței și al inimii. Revolta împotriva spovedaniei era în mod inconștient mai curînd o revoltă împotriva rigorilor și constrîngerii vieții școlare decît împotriva lui Dumnezeu. Semnalul îl dăduse pioasa Zosia Dziewońska, la care respectarea cu mare strictețe a practicii religioase încă din copilărie se făcea cel mai mult simțită. Pe Wanda Jawdyńska o împingea mai degrabă tinerețea ei neconformistă și răzvrătită. La Nata Sztumska precumpănise sentimentul deosebit de puternic al demnității personale, care nu îngăduia să-i fie înăbușită viața spirituală. Celelalte ascultau de glasul vremii și al colegelor mai răsărite.

Agnieszka însă se afla într-o situație deosebită. Acasă nimeni nu-i ceruse niciodată să respecte, măcar formal, regulile pioșeniei, așa că din punctul acesta de vedere nu avea de ce să se-mpotrivească, nici de ce să se revolte. Păstrase în sufletul ei mai îndelungă vreme decît se întîmplă de obicei la copii o imagine nelămurită asupra credinței. Fiind legată strîns și direct de viață, este lesne de înțeles că pentru ea religia nu constituia o problemă, căci accepta cu încredere toate fenomenele vieții, ca și cum totul ar fi alcătuit un neîntrerupt ritual. Totuși, cînd se dusese prima dată la împărtășanie, se așteptase la o zguduire sufletească mai puternică decît cele prin care trecuse

pînă atunci. Nu se întîmplase însă nimic deosebit. Își mai aducea și acum aminte ce rău îi păruse și cum se căznea să se simtă mai tulburată decît era. Și era de bună-credință, în speranța că, silindu-se puțin, va simți totuși tulburarea mult așteptată. Se mira că în alte împrejurări lucrul acesta se petrecea ca de la sine și se gîndea că poate practica religioasă e străină firii ei, ori poate e neobișnuit de grea și ea n-a înțeles-o încă. Treptat, îndoielile încercate în momentul contactului cu primele principii ale catehismului se amplificară. Însă îndoielile nu constituiau pentru ea un criteriu după care să se conducă în viață, căci singurele care puteau avea o anumită influență asupra ei erau îndoielile referitoare la propria-i persoană. Luase atunci parte la rugăciunile zilnice în comun, la spovedania care avea loc de două ori pe an, cam tot așa cum accepta și celelalte îndatoriri școlare, numai că pe acelea nu le făcea din obligație, ci pentru că așa îi dicta conștiința. Această atitudine nu este întotdeauna caracteristică firilor pasive și docile, ci deseori și firilor robuste, care se supun fără teamă unor norme de viață sau altora. Totuși, recunoștea în sinea ei că dintre toate obligațiile școlare spovedania era cea mai neplăcută. Cu spiritul ei de observație ascuțit, luase de mult seama că ritualul spovedaniei n-avea în el nimic înălțător. Obrazul preotului de dincolo de gratii răspîndea o căldură neplăcută, unul mirosea a tutun, altuia îi mirosea gura, altul duhnea a sudoare, altul a parfum. Iată din ce pricină își lua zborul și ultima fărîmă de pioșenie din sufletul ei și totul se reducea la faptul silnic că era nevoită să șoptească la ureche unui om străin cele mai intime lucruri despre sine. I se părea umilitor, ba chiar imoral. Și totuși Agnieszka se ducea cu regularitate la spovedanie, deși de fiecare dată ar fi vrut să fugă, spunîndu-și că și printre îndatoririle școlare erau unele destul de grele pe care totuși le împlinea, ca să nu mai vorbim de îndatoririle, și mai grele încă, pe care și le impunea singură.

Hotărîrea colegelor o surprinsese, căci însemna o încălcare a regulamentului școlar pe care ar fi vrut să-l

respecte în mod leal, pînă la sfîrșit. Cînd se încumetă însă să-și arate rezerva, nu găsi argumente destul de puternice și de convingătoare în sprijinul spovedaniei. Da, ar fi putut s-o apere din obligație, înarmîndu-se cu regulamentul școlar, dar și viața în comun cu colegele ei îi dicta anumite obligații și poate în mai mare măsură, căci, după cum își da seama, acesta era cel mai de preț lucru în timpul ședерii ei la pension. Și chiar de n-ar fi fost așa, cum s-ar fi putut împotrivi, respingînd hotărîrile luate de fetele acestea la care într-adevăr ținea, cu care se sfătuia și se înțelegea întotdeauna atît de bine? Cum să le lase tocmai acum, cînd pasul pe care se pregăteau să-l facă era atît de greu? Mai ales că, dacă Dumnezeu exista, mînia lui se va revărsa asupra lor și vor fi de-a pururi însemnate. Cum să le lase singure la un asemenea impas? Mai bine să sufere alături de ele greșind, decît să fie absolvită de pedeapsă, luînd parte celor care-i erau străini din toate punctele de vedere. Unde mai pui că nici nu-și da bine seama dacă prietenele ei comit, într-adevăr, o greșeală.

Cînd trebuie să-ți alegi calea de urmat, mai ales atunci cînd nu ești decis, de multe ori hotărăsc, cel puțin la prima vedere, motive de ordin secundar impuse de împrejurări. Desigur că printre ele acționează și cele care corespund mai bine fie dorințelor noastre, fie firii noastre sau idealului nostru de viață. Nu din întîmplare, așadar, Agnieszka legase prietenie cu aceste fete a căror atitudine în problema spovedaniei o dezorientase. Celelalte, care luau parte fără a protesta la toate manifestările din viața școlii, deci și în chestiunile religioase, cu toate că în aparență aveau aceeași atitudine ca și ea, făceau acest lucru, supunîndu-se obligațiilor curente, împinse fie de firea lor ascultătoare, fie de lipsa de inteligență. Acestea aveau o adevărată repulsie față de oamenii cu alte concepții, deci și față de colegele lor de altă religie! „Dacă această îngustime de minte are vreo legătură cu credința, se gîndea Agnieszka, atunci eu n-am ce căuta aici.“ Încetul cu încetul își însuși argumentele acelora dintre colegele

ei care se arătau mai înverşunate, căci recunoscu în îndoielile lor propriile sale critici la adresa religiei, critici care, pînă atunci, nu se-nchegaseră şi nu-şi găsiseră o formă, deşi ei îi plăcea să se ocupe mai mult de ceea ce trebuia să facă decît de ceea ce nu trebuia. Acum îşi aminti însă că, oricum, în timpul cît urmase liceul de stat, de pildă, cînd se simţise ea în captivitate, cel puţin în sufletul ei, dacă nu altfel, fusese împotriva acelei stări de lucruri. Acum nu era, oare, într-o situaţie asemănătoare ? Se vedea de la o poştă că preotul Wiadrowicz era orice altceva decît omul lui Dumnezeu pe pămînt şi doar un netot l-ar fi putut socoti îndrumător spiritual. I se dusese vestea şi se povestea despre el o sumedenie de lucruri de loc cucernice. Poate dac-ar fi fost altfel... Dar preotul Halski de la pensionul doamnei Wenorden era altfel şi totuşi, din punct de vedere intelectual şi moral, celorlalţi profesori elevele le datorau mai mult decît lui. Poate că preoţii se prefac sau îşi fac iluzii că sînt reprezentanţii dumnezeirii pe pămînt şi izbăvitori de suflete. Iar în privinţa adevărurilor religioase susţinute de biserică... Cătînd în direcţia asta, Agnieszkăi nu-i fu greu să găsească o mulţime de argumente dacă nu împotriva existenţei lui Dumnezeu, cel puţin împotriva felului cum înţelegeau manualele şcolare să-i interpreteze şi să-i explice existenţa. Toată povestea o înflăcără, căci era o fire care se înflăcăra repede. Fetele fură atît de încîntate, încît îi încredinţară ei rolul de a-i anunţa preotului hotărîrea pe care o luaseră. „Nici una, ziceau ele, n-ar putea mai bine ca Niechcicówna să susţină discuţia cu preotul." Agnieszka se simţea măgulită. O ispitea să joace rolul principal într-o asemenea aventură : nu-i displăcea eroismul la care visează orice tînăr. Se gîndi însă că ar fi mai nimerit să discute cu preotul în timpul recreaţiei, căci altfel colegele ei de alte convingeri s-ar fi găsit într-o situaţie neplăcută.

— Deci, domnişoarelor, zise Jawdyńska, toate oile rîioase să rămînă în clasă după ce sună.

Preotul Wiadrowicz abia se lăsă convins să mai întîrzie puțin, căci ora următoare trebuia să predea la altă școală.

— Spuneți repede ce-aveți de spus, zise el. Închizînd ochii și împreunîndu-și mîinile pe abdomenul impunător, începu să-și răsucească nervos degetul mare cînd de la o mînă, cînd de la cealaltă. Se aștepta să i se pună unele întrebări în doi peri, cum mai făcuseră și altă dată elevele din clasa a șasea. Dar cînd Agnieszka începu să vorbească și își dădu seama pînă unde ajunseseră lucrurile, holbă ochii. Nu-i venea să-și creadă urechilor și se sperie într-atît, încît i se năzări că în loc de elevele clasei a șasea are în fața lui o turmă de monștri.

— Așa, frumos! strigă el. Ați înnebunit? Nu vă temeți de mînia lui Dumnezeu? N-am timp să discut acum asemenea prostii! O să vorbim la rugăciunile de pocăință.

Supărarea lui avu darul să le dea curaj fetelor care la început se cam codeau.

Zosia Dziewońska se ridică și spuse:

— Părinte, noi n-avem de gînd să venim la rugăciune...

Agnieszka îi sări în ajutor:

— Părinte, învățați-ne să dorim binele nu pentru a fi răsplătite și nu de frica pedepsei. Oare Dumnezeu ne poruncește să ne temem de pedeapsă?

— Ce tot vorbești, domnișoară?! Trebuie să dorești și să faci binele spre lauda Domnului, căci el te-a zămislit spre lauda sa, gîfîi preotul furios.

— Dar pe noi ne-au învățat, părinte, că nu trebuie să faci nimic spre lauda ta personală! Înseamnă că Dumnezeu e mai rău decît oamenii dacă face anumite lucruri spre lauda lui? izbuti Agnieszka să-și ducă pînă la capăt gîndul, simțind cum o trec nădușelile.

Preotul se înroși ca sfecla și vinele i se umflară pe frunte.

— Nu lua numele Domnului în deșert, mucoaso! urlă el. Cine v-a băgat neascultarea asta-n cap? Nici prin gînd nu-mi trece să ascult ereziile și aiurelile voastre!

Firul aproape invizibil, care se află de obicei într-o discuție între cele două părți, dintre care una depinde de cealaltă — plesni. Fetele încetară să se mai teamă. Agnieszkăi îi sclipeau ochii.

— Hristos a spus : „Iubiți pe dușmanii voștri", izbucni ea. De ce atunci inchiziția a ars pe rug pe eretici în loc să-i ierte ?

— Și de ce Dumnezeu, continuă cu îndrăzneală Dziewońska, își pedepsește dușmanii, supunîndu-i la chinuri veșnice ? Cel care nu iartă și te supune la chinuri veșnice e lipsit de milă. Și pe urmă, cum pot fierbe sufletele în smoala iadului, dacă sînt imateriale ? !

Se lăsă o tăcere grea. Se auzea vag hărmălaia din sala alăturată, unde elevele își petreceau recreația. Preotul se ridică brusc și porni spre ieșire, tăind aerul cu pîntecul proeminent. Se opri lîngă ușă. Pe fața lui mare, blajină, și-n ochii mici se citea atîta groază, încît Agnieszkăi i se făcu milă de el.

Sărmanul om ! Era într-adevăr demn de milă. Fusese însărcinat să vegheze asupra sufletelor tinere, sădind în ele credința-n Dumnezeu, în timp ce bietul de el dădea din colț în colț, căci nu se baza decît pe experiența altora și pe autoritatea ce i-o conferea haina preoțească. Toți preoții erau datori să poarte sutană, dar cei care n-aveau nimic în cap și nu-și puteau susține părerile foloseau sfîntul veșmînt pentru a-și exercita mai lesne supremația spirituală. Se prea poate ca acest soi de preoți să facă mai puțin rău decît fanaticii din vocație, dar e limpede pentru oricine că ei n-au căderea să fie solii credinței dumnezeiești în instituția pe care o reprezintă. Mai ales atunci cînd sînt puși la grea încercare. Autoritatea pe care i-o conferea portul sutanei îi era îndestulătoare preotului Wiadrowicz pentru a satisface necesitățile religioase restrînse ale celor docili. Cînd însă trebuia să facă față unor situații mai dificile, nu-l ajutau nici mintea, nici caracterul. Se dezlănțuiau în el doar furia că e jignit în exercițiul funcțiunii și groaza în fața situației care-l depășea.

— Ce să fac cu voi ? ! Să vă dau afară din pension ? strigă el și răzui aerul cu palmele-i groase, ca și cum ar fi măturat astfel fetele astea răsculate de pe suprafața pămîntului. Nu știu nimic ! Nu vreau să aud nimic despre toate astea ! țipă el, desperat. Nu spuneți nimănui ce s-a-ntîmplat ! Să nu cutezați ! Să nu dați în vileag scandalul ăsta ! Ați auzit ? ! Apoi făcu repede în aer semnul crucii. Să vă lumineze Domnul, dragele mele, mormăi el. Am să mă rog pentru sufletele voastre. Acum nu pot, n-am timp, dar mai stăm noi de vorbă. Am să vă lămuresc eu.

Pe coridor, clopoțelul clincheni stăruitor, hărmălaia se risipi, elevele intrară în clase.

„Oile rîioase", roșii la față, se strînseră grămadă, șoptind între ele.

— M-am lămurit ! strigă Agnieszka. Dacă Dumnezeu e așa cum ni-l arată ei, atunci sînt sigură că nu există. Și dacă într-adevăr există, atunci e cu totul altfel.

Recreația următoare, Agnieszka Niechcicówna fu chemată în cabinetul directoarei. Așteptă o clipă în salonul pustiu, unde toate mobilele erau acoperite cu huse de pînză, parcă cu grijă păstrate pentru a fi folosite într-o lume mai bună. La etajul unde se afla locuința domnișoarei Rembiszówna, domnea o liniște cu atît mai izbitoare, cu cît în jur era o zarvă nespusă, atît pe coridoarele școlii cît și în stradă.

După o clipă, directoarea își făcu apariția în rochia-i foșnitoare de tafta. Ținea, ca de obicei, mîinile împreunate la piept. Chipul ei ofilit, cu obraji palizi, era acum spuzit de mici pete ruginii, ochii-i clipeau des, iar buzele strînse ar fi trebuit să exprime o asprime necruțătoare, dacă buza de sus, ceva mai scurtă, n-ar fi împrumutat figurii ei un aer copilăresc.

— Draga mea, rostiră buzele acestea cu glas de gheață, deși ești la noi de puțină vreme, ai izbutit să întorci clasa pe dos. Trist rol ți-ai asumat ! Cred că voi fi silită să le scriu părinților. N-am dreptul să păstrez în pensionul meu eleve care exercită o influență nefastă asupra colegelor. Ce-o fi în capul tău ?

Agnieszka își smuci capul, alungînd de pe frunte vîrtejul de păr foarte blond, și tăcu.

— Ce pieptănătură mai e și asta ? întrebă directoarea, indignată. De ce nu te piepteni ca lumea ?

Agnieszka își netezi părul cu mîna, dar nu izbuti decît să și-l împrăștie mai mult.

Directoarea se întoarse cu spatele, privind pe fereastră. Apoi se apropie și puse mîna pe umărul Agnieszkăi.

— Fetița mea, rosti ea, schimbînd tonul, vrînd, probabil, după ce băgase spaima în ea, s-o ia cu duhul blîndeții. Eu nu-ți vreau răul. Înțeleg : fumurile tinereții. Dar judecă și tu. Colegele tale sînt la mine, aproape toate, de cînd erau mici. Uite cam atît, arătă ea cu mîna. Eu răspund de ele în fața părinților lor. Și-n fața societății. Îmi sînt dragi. Toate îmi sînteți dragi. Faceți cum vă dictează conștiința, dar vă dați seama cîtă tulburare, cît rău puteți aduce colegelor mai mici, acestor suflete curate ? N-aveți voie să vă dați în vileag toanele ! Nu vă este îngăduit. Duceți-vă la biserică ! Ce zici ? Nu-i așa, buna mea fetiță, că o să vă duceți la biserică ?

O strînse pe Niechcicówna la piept. Avea o rochie moale, plăcută, mirosea parcă a mărgăritărele, avea ceva delicat și atrăgător în toată ființa ei. Agnieszka se lăsă îmbrățișată, oftă și simți că, împinsă de afecțiune, e gata să-i vină în ajutor directoarei. Ba, i se păru o clipă că n-ar fi de loc în pierdere. Dar toată clasa ar fi socotit lucrul ăsta o josnică lingușeală.

— Ești capabilă și inteligentă, îi șopti directoarea. Ai o mare influență asupra colegelor tale, dar cînd faci un lucru, gîndește-te mai întîi ce răspundere îți iei pe umeri. Și răspunderea pe care ți-o iei acum e mult prea mare pentru umerii tăi, draga mea. Ai încredere în vorbele unei femei bătrîne, cu îndelungă experiență.

Agnieszka tresări. O măguliseră cuvintele directoarei, dar își da seama că exagera. Influența ei asupra colegelor nu era atît de mare și nu juca în clasă rolul care-i fusese atribuit. Era cît p-aci să-și dea pe față gîndurile,

dar se stăpîni. N-ar fi însemnat asta că aruncă vina asupra altora ?

Domnișoara Rembiszówna socoti că se purtase destul cu duhul blîndeții. Se retrase deci la celălalt capăt al salonului și conchise :

— Deschid de la anul clasa a șaptea. Voi înlocui religia cu etica. Întregul program va fi revizuit : vă veți bucura de mai multă libertate de gîndire. Nădăjduiesc că pînă atunci n-o să-mi faceți nici un bucluc, ci o să vă purtați cum trebuie. Dar cu toate cele petrecute, sublinie ea, nu mi-am pierdut încrederea : știu că nu-mi veți înșela încrederea. Mi-e groază de scandaluri în pension. Poți pleca, draga mea.

Agnieszka plecă fără să fi scos o vorbă. În prag, se ciocni de o profesoară scundă, pe care elevele n-o iubeau fiindcă i se dusese vestea că le pîrăște directoarei. Înainte de a se închide ușa în urma ei, Agnieszka auzi cum directoarea țipa desperată, cu o voce cum nu mai auzise la ea.

— Domnișoară Henryka ! Ce să mă fac cu fetele astea ? ! Majoritatea internelor sînt fiice de șleahtici. Părinții sînt gata să le ia înapoi. Ce să...

Colegele făcură imediat cerc în jurul Agnieszkăi.

— Ei, ce ți-a spus ? Pun mîna-n foc că a țipat și pe urmă te-a copleșit cu sărutări, nu ? Ca de obicei. Stai jos !

— Nu, n-a țipat. M-a întrebat numai ce am în cap.

— Glumești ! Auziți ! Nu s-a dumirit încă ce are Niechcicówna în cap. Păi, hai să te căutăm, cazacule.

— Lăsați-mă în pace ! se apără Agnieszka. Ca să vă spun drept, zău dacă nu-mi pare rău de Rembiszyca asta. Ba și de părintele Pătlăgea îmi pare rău. Ar trebui să vedem ce-i de făcut. Sînt niște bieți amărîți. Au o droaie de necazuri și acum le mai dăm și noi bătaie de cap.

Înțelegînd din spusele Agnieszkăi cam ce-ar voi de la ele părintele și directoarea, fetele care făcuseră opoziție căzură de acord să cedeze parțial, atît cît să salveze aparențele. Bine : se vor duce la biserică împreună cu celelalte eleve, dar la confesional fiecare va spune că n-a ve-

nit de bunăvoie și că nu vrea să se spovedească. Dar ce-or să facă la împărtășanie ? Eh, în ajunul Paștilor biserica e întotdeauna plină de oameni : le va fi deci ușor să se strecoare pe lîngă altar, și să se piardă neobservate, în mulțime.

— Deși, dacă ținem seama că împărtășania e doar o bucățică de azimă... se avîntă Niechcicówna, ridicînd glasul.

Tăcură cu toatele. Lila Bromska se-ngălbeni la față, iar trupeșa Ewa Skalecka zise cu voce întretăiată :

— Nu, nu putem face una ca asta. Doamne ferește !

Își plecară capetele cu teamă superstițioasă, amestecată cu respectul îndreptățit pentru credința altor oameni.

Veni și vacanța de Paști. În ajunul plecării, Agnieszka și Nata discutau în șoaptă în sala de recreație pustie, stînd pe pervazul ferestrei prin care se vedea luna nouă, subțire, ca o cicatrice strălucitoare pe bolta cerului. Cerul avea culoarea întunecată a safirului, ca întotdeauna la ceasul acela — ziua, pe sfîrșite, se retrage cu pîlpîiri verzui, în timp ce noaptea sosește învăluită în umbre albastre.

— Ascultă, tu îți închipui într-adevăr că totul s-a terminat ? șopti Niechcicówna. Eu sînt aproape sigură că pentru mine abia începe. Povestea asta cu religia o să se repete. Poate că nu acum, numaidecît, ci — cîndva, mai tîrziu.

Agnieszka vorbea așa, gîndindu-se că chestiunea aceasta a spovedaniei nu fusese adîncită și îndeajuns chibzuită de nici una din ele. Dar odată și odată trebuia totuși rezolvată, pentru că impulsul nestăvilit al tinereții îți dă brînci să rezolvi toate problemele umane, fie și orbește. Ca și cum în anii aceștia necopți ar avea loc o repetiție generală pentru toată viața de mai tîrziu. Oricum, Agnieszka era bucuroasă că luaseră o hotărîre. Era mai bine așa decît să te lași pradă îndoielilor și șovăielii.

Natalia îi mărturisi că nu mai vrea să-și bată capul cu problemele astea. Isprăvise, și gata. Trebuia să-și închine toate puterile științei și să devină, astfel, folositoare

omenirii. Cînd ai ochii ațintiți în viitor, nu mai vezi suferințele oamenilor și deci n-ai cum să le preîntîmpini. Nata voia să se facă medic. Ascultînd-o, Agnieszka lăsă deocamdată și ea baltă chestiunea religiei și gîndu-i zbură în altă parte!

— Am auzit, zise ea, că muscalii au început iar să-i schingiuiască pe deținuți. Mai ales la interogatorii. Ia spune-mi: tu ai rezista la așa ceva? În ce mă privește, cred că nu. Zău, nu știu ce m-aș face. Mă tem de durere mai mult ca de orice. Și cînd mă gîndesc că aș fi în stare să le cad în genunchi ca să mă cruțe, mă simt cea mai nenorocită ființă din lume. Sper să nu fiu niciodată într-o asemenea situație, dar dacă totuși... Eu cred c-ar trebui să poți suporta orice durere fizică. Vezi, Gucia Zawiejska nu înțelege nimic, n-o interesează nimic, nu se gîndește decît la măritiș, dar dacă i s-ar smulge unghiile nici nu s-ar strîmba, crede-mă... Asta, da eroină...

Clopoțelul care le chema la cină le întrerupse mărturisirile, iar a doua zi după-amiază Agnieszka sosi la Kaliniec.

Barbara o așteptase în gară, apoi colindară împreună prin oraș după tîrguieli de sărbători.

Pe strada Sukiennicza, Agnieszka o zări mergînd în fața lor pe doamna Celina. Aflase de dragostea dintre fosta ei profesoară și Janusz, căci de Crăciun îi auzise pe toți ai casei căinîndu-i pe cei doi îndrăgostiți. Povestea asta nu-i ținea nici cald, nici rece, dar nu se putea opri să nu se gîndească la ea din cînd în cînd. Agnieszka se simțise întotdeauna stingherită în fața doamnei Katelbina. Și de data asta, cînd o văzu, nu iuți pasul ca s-o ajungă din urmă, ci, dimpotrivă, îl încetini. Doamna Celina călca greoi, cu capul lăsat în piept, iar rochia lungă, strînsă pe corp, îi scotea în evidență formele pline. Cum mergea așa înaintea lor, întoarse deodată capul într-o parte, tuși și scuipă pe trotuar.

— Pfi, șopti Agnieszka. Și, fără vrere, se gîndi, oarecum bucuroasă: „Cum poți iubi o femeie care scuipă pe trotuar?“

— Agna ! Hai mai repede ! Noi am și ajuns ! strigau Tomaszek și Emilka, urcați în trăsura care aștepta la colțul străzii Raciborskie Przedmieście.

Ziua era destul de friguroasă. Tomaszek își înfășurase gîtul cu un șal, dar maică-sa nu-i îngădui totuși să stea pe capră, așa că urcară toți patru în caretă.

Barbara n-avusese încă vreme să stea pe-ndelete de vorbă cu Agnieszka și, strigînd, ca să acopere duruitul roților pe caldarîm, începu să o întrebe cerîndu-i veşti din Varșovia.

— Ce se aude cu Hipolit Niechcic și ai lui ? strigă ea. E adevărat că Helcia vrea să intre la călugărițe ?

— Mi se pare că da, însă ea-și schimbă mereu proiectele. Mătușa Urszula abia mai aude. Unchiul are încă slujbulița aceea, dar stă mai mult acasă și face pasienţe.

— Anka nu se mărită ?

— Nu. Dar pare tot atît de tînără ca înainte. Și tare drăguță. Am fost cu ea nu demult, știi la ce, mămico ? La „Lohengrin" de Wagner. Oh, e o minune ! Am să-ți povestesc acasă. Din opera asta cînta domnul Wenorden la vioară : *„Elsa, Elsa de Brabant"*. Am recunoscut imediat melodia.

— Tomaszek, astîmpără-te ! Lasă în pace ușa, că se deschide și cazi !

Agnieszka își lăsă mîna pe genunchiul maică-si.

— Mămico ! Ai văzut-o vreodată pe Siemaszkowa ? E splendidă. Am văzut-o în „Nora" de Ibsen. Am fost și la „Zăpada". În amîndouă joacă extraordinar. Romanele lui Prsybyszewski nu-mi plac, dar în teatru parcă e altul.

Cînd cotiră spre Serbinów, Agnieszka strigă :

— Vai, au tăiat un plop !

— Nu știai ? o întrebă cu vioiciune Tomaszek. Ăla care fusese trăsnit astă-vară. Se uscase de tot !

— Żolka are căței. Or fi făcut ochi ? Tare sînt curioasă ! zise Emilka.

18

Barbara n-avea de loc intenția să-i dea sfaturi doamnei Celina, și mai puțin încă s-o determine să apuce pe o anumită cale. Dar, cedînd rugăminții cumnatei ei și într-o măsură poate și din proprie curiozitate, încă din iarnă se abătuse pe la casieria Gazetei Kaliniec-ului, rugînd-o pe fosta profesoară a copiilor ei să-i facă o vizită. Doamna Celina se bucură și peste puțin timp veni, întovărășită de Wacuś. Barbara nu avu de loc impresia că are în fața ei o ființă fericită și liberă, care trecuse peste toate prejudecățile, luîndu-și greutatea vieții pe umerii săi. Părea, dimpotrivă, doborîtă sub povara acestei greutăți. Și-o aminti pe Celina cea de altădată, pe tînăra fată de la Serbinów. Au vorbit aproape numai despre copil și despre treburi casnice. Tare greu îi scoteai cuvintele din gură. Apoi se mai abătu pe la Barbara abia în mai. De data asta, arăta mai rău și se purta foarte ciudat. Era atît de grăbită, încît nici nu voi să se așeze pe scaun. Barbara se întreba de ce-o mai fi venit dacă se grăbea în așa hal. După ce-și luară rămas bun, nu se putu stăpîni și trase cu ochiul pe fereastră. O văzu aproape alergînd pe stradă și poticnindu-se de pietrele caldarîmului.

Iată ce se-ntîmplase : doamna Celina, tocmai trecea pe Raciborskie Przedmiście, cînd i se păru că Janusz Ostrzeński intră pe poarta casei în care locuia mătușa lui. Dar nu fusese decît o nălucire. Se grăbi, așadar, să părăsească locuința Barbarei și o luă la goană spre casă, temîndu-se că poate în clipa aceea el o caută acasă și n-o găsește. Căci Janusz, deși îi promitea că vine la o anumită oră, nu se ținea niciodată de cuvînt. În ziua aceea își făcu apariția tocmai cînd doamna Celina aștepta dădaca să se întoarcă cu copilul de la plimbare. Este drept că nu părea în nici un fel dispus să treacă la fapte spre împlinirea cărora prezența copilului ar fi fost o piedică. De data aceasta purtarea lui rezervată îi conveni Celinei, dar se simți totodată umilită. Janusz stătu cîtăva vreme,

căscă și mirosi florile din vaza de sticlă, schimbîndu-i într-una locul.

— Ți-e somn ? îl întrebă ea.

— Scuză-mă, draga mea, zise el, ascunzîndu-și cu mîna alt căscat. Sînt tare obosit. În fiecare zi la spital cu noaptea-n cap. Ah, ești tare frumoasă azi ! adăugă, visător.

Doamna Celina oftă. I-ar fi părut mai bine să-i arate prin purtarea lui lucrul ăsta, decît prin cuvinte... El însă se pregătea de plecare, indiferent și distrat, iar cînd se ridică să-și ia rămas bun, ea abia îndrăzni să-l întrebe cînd mai dă pe-acolo.

— Nu știu. Cînd vrei. Și cînd oi putea, răspunse el vag.

Dar Wacuś și dădaca întîrziară, așa că doamna Celina rămase încă multă vreme singură, torturată de gînduri sumbre.

Tăcerea și indiferența de gheață, în care se învăluia Janusz ori de cîte ori era în apropierea ei, încetaseră de mult să mai constituie pentru ea un trist farmec : se preschimbaseră în înjosire și zbucium. O paraliza teama permanentă că n-o să-i poată satisface dorințele, pe care în zadar se chinuia să i le ghicească, și teama aceasta îi spulbera orice bucurie, așa că abia îndrăznea să sufle cînd el se-ndura s-o îmbrățișeze.

Deși Janusz spunea : „Nici o femeie n-a fost fericită cu mine !“, era convins că nimeni pe lume în afară de el nu-i în stare să dăruiască unei femei adevărata și totala fericire. Și cu toate că nici prin cap nu-i trecea să fericească femeile, și puțin îi păsa de fericirea lor, ar fi fost totuși grozav de uimit și de contrariat, dac-ar fi aflat că doamna Celina nu are, cu el, nici o satisfacție amoroasă. De altfel, nici ea nu i-ar fi mărturisit asta niciodată, dimpotrivă, îl făcea mereu să creadă că alături de el cunoaște desfătări divine. Văzîndu-l atît de rece, se gîndea că numai băgîndu-i în cap că e singurul om care-o face pe deplin fericită îl mai poate ține lîngă ea. Da, să rămînă lîngă ea măcar din milă, căci poate într-o bună zi mila

se va transforma în pasiune. Ținea deci la momentele astea de apropiere searbădă : deși pentru ea erau ca o doctorie amară, le primea, nădăjduind că ele vor fi cîndva izvorul adevăratei iubiri. Și cînd de fiecare dată speranțele ei se spulberau, cînd după fiecare apropiere, Janusz devenea și mai rece, dacă gheața poate fi mai rece decît e, ocolind-o și ferindu-se s-o întîlnească, Celina, cuprinsă de desperare că poate-l supărase cu ceva, se mustra că nu fusese la înălțimea cerințelor lui. Nerăbdătoare să-și răscumpere greșeala, căuta să repete încercarea cît mai grabnic. Dar pentru a izbîndi, era nevoită să se umilească într-atît, că i se făcea scîrbă de propria-i ființă și, umblînd să-l caute pe Janusz, își striga în gînd : „La ce bun toate astea, de vreme ce nu mi-a dat nimic și nu i-am dat nimic, pentru că nici măcar să primească nu-i în stare ?“ Și totuși fără nimicul ăsta nu putea trăi, lupta în tăcere împotriva lumii întregi pentru această sărmană și fragilă legătură. Căci, în ce-l privea pe el, întîlnirile lor nu se bazau oare pe ceva atît de fragil și de înșelător, încît orice nimic din afară era în stare să le înlăture, să le împiedice ! Cînd, sculîndu-se dimineața din somn și privind pe geam, vedea că-i frumos afară, tremura la gîndul că Janusz va fi mai bucuros să facă o plimbare în împrejurimile orașului decît să vină la ea. Soarele, cerul senin, verdeața primăverii, toate îi păreau o conspirație a naturii împotriva dragostei ei. Nu-l putea suferi pe Ceglarski, deși acesta se purta prietenos cu ea, căci el îl putea lua oricînd fără știrea ei pe Janusz la Oczków, împiedicîndu-l astfel nu numai să vină s-o vadă, dar luîndu-i și orice speranță că totuși ar putea veni. Cînd auzea cît de frămîntată e lumea din pricina evenimentelor politice, tremura la gîndul că Janusz ar putea să se simtă atras să ia și el parte, ceea ce ar fi rărit și mai mult întîlnirile lor, și așa atît de scurte și greu de realizat. Și, pe lîngă asta, cîte alte ispite nu pîndeau inima lui Janusz ! Cîte femei nu-l doreau, cîte fete de măritat nu-i dădeau tîrcoale ! I se părea că în Kaliniec roiesc femeile cochete, lipsite de scrupule și gata să-și vîndă conștiința

și că fiecare n-avea decît o țintă în viață : să i-l răpească pe Janusz, pe Janusz care-i fusese sortit numai ei. Cînd se îmbolnăvea vreuna din doamnele din Kaliniec, Celina se ruga Domnului să n-o trateze Janusz, iar cînd murea vreun bărbat, lăsîndu-și văduvă nevasta tînără, îi sărea inima că femeia s-ar putea mărita cu Janusz. Nimic însă n-o durea mai mult ca laudele aduse frumuseții lui ; atunci suferința ei întrecea orice margini, pentru că vanitatea rănită îi sporea chinul pînă la nebunie.

Cînd, pentru prima oară, îl zărise pe Janusz la nunta ei, farmecul făpturii lui o vrăjise — după cum credea — cum te vrăjește un tablou frumos. Dar cînd această minune a naturii a întins mîna după ea, din vălmășagul de sentimente a ieșit la iveală orgoliul, orgoliul că cel mai frumos tînăr pe care-l întîlnise în viață își oprise asupra ei neasemuiții lui ochi. Asta și visase : să se plece asupră-i cei mai frumoși ochi din lume și în nebunia care pusese stăpînire pe ea se gîndea doar la un singur lucru : că toate femeile de pe pămînt o pizmuiesc pentru Janusz. La început voise să facă lumii întregi cunoscută această legătură, dacă nu divorțînd și căsătorindu-se, cel puțin ca pe o mare și nebunească dragoste. Janusz i se părea aidoma unui prinț sau rege ; căci, ca și aceștia, prin frumusețea lui fără seamăn îndreptățea și înnobila legăturile amoroase, oricare ar fi fost ele. Acum însă, cînd vedea bine că dragostea lui pentru ea era foarte precară, admirația pe care-o avea pentru frumusețea lui o chinuia ca un coșmar. Îl ura pentru că el însemna înfrîngerea ei ; cu aceeași intensitate cu care s-ar fi mîndrit cu el dacă ar fi triumfat. Iată de ce se întorcea mereu cu gîndul la cei cîțiva ani trăiți cu Katelba, așa cum un bătrîn bolnav se întoarce cu gîndul la vremurile cînd era încă sănătos. Jastrzembice îi părea acum o oază mult rîvnită în mijlocul unui pustiu dușmănos. Fusese înconjurată acolo de tandrețe și adorație, ce-i drept modestă față de aspirațiile ei, dar cel care dorește pentru sine omagiile lumii întregi, în lipsa lor este gata să se mulțumească cu omagiul oricui, dăruit însă din inimă. O apuca desperarea

că-și risipește viața, umilindu-se și zbuciumîndu-se, trăind într-o veșnică așteptare, în timp ce acolo gospodăria, casa, tot ce agonisise, și omul acela disprețuit și hulit se prăpădeau din pricina ei. Copilul de asemenea îi trezea remușcări. Era atît de drăgălaș și-l iubea din tot sufletul, dar cu toate astea, îl neglija, îl izgonea din casă ca pe un intrus, de parcă o vrajă rea ar fi condamnat-o să se-mpotrivească celor mai firești porniri ale inimii. La început, voise să se smulgă din mrejele ei și cînd Katelba, căruia îi trecuse durerea și supărarea, făcîndu-i-se dor de băiat, veni și-o rugă să se întoarcă acasă, ea se-nvoise. Ceruse și i se aprobase un concediu de la „Gazetă". Se hotărîse să-și petreacă vara la Jastrzembice, fie ce-o fi. În ultima clipă însă, se răzgîndise, deși simțea tulbure că se scufundă în adînc, asemeni unui înecat fără sorți de scăpare. Katelba și-a ieșit din fire, a împroșcat-o cu injurii, și după ce a făcut-o de două parale, spunîndu-i că o să regrete, a plecat, luînd cu el copilul și dădaca. Doamna Celina a plîns, dar l-a lăsat să ia copilul. Căci dacă în momentul de față oricare altă situație i se părea mai atrăgătoare decît legătura ei cu Janusz, atunci o nouă speranță, după alte o sută spulberate, îi întunecase mintea și voința. Janusz spunea uneori : „Cum vrei să fim mai mult împreună ? Doar știi care sînt condițiile. Eu nu stau singur. Tu ai copilul cu tine..."

— Acum copilul pleacă, Janusz, copilul pleacă. Rămîn singură ! Putem sta împreună cît vrei, nopți și zile întregi !

Zadarnic însă. Janusz parcă nici nu băgase de seamă că era în concediu și că rămăsese singură. Doamna Celina îl aștepta în fiecare dimineață în fața casei lui și-l conducea pînă la spital. Atîta tot. După această scurtă plimbare, Janusz își vedea de ale lui. În luna iulie, nu veni la ea decît de vreo trei ori. În august, cînd doamnei Celina i se sfîrșise concediul și nu-l mai putea aștepta dimineața, veni la ea o singură dată, către sfîrșitul lunii. Dar de data asta, pentru prima oară de cînd îl cunoștea, venise mai devreme decît îi făgăduise, pe la ora unsprezece

înainte de prînz. Era într-o duminică și Celina mai să-și piardă mințile de fericire, la gîndul că vor petrece împreună toată ziua. Janusz o găsi pusă la punct, casa aranjată, căci avusese grijă să se scoale dis-de-dimineață și să orînduiască totul.

— Ce flori minunate ! zise el, mirosind cînd un buchet, cînd altul din florile așezate peste tot. Ce rochie drăguță ! mai zise el, încîntat. Azi într-adevăr ești frumoasă !

Ah, cîte flori, cumpărate uneori cu banii necesari hranei zilnice, nu se veștejiseră, așteptînd zadarnic venirea lui, cîte rochii drăguțe nu-mbrăcase în cursul lungilor ore de așteptare, ca, în sfîrșit, să-l audă rostind cuvintele astea !

Dar ochii lui Janusz, admirîndu-i rochia, păreau să n-o vadă de loc pe Celina însăși. Se ocupa de flori și de rochie, ca să nu se ocupe de ea. Se așeză la distanță și, abătut, ca de obicei, începu să istorisească un caz interesant pe care-l avusese la spital.

Doamna Celina îl asculta și se gîndea, desperată, la trista lor întîlnire de azi, după trei săptămîni de absență, se gîndea că timpul trece și că trebuie să sfîrșească odată cu toate astea. Se agăță de ultimul colac de salvare. Îi vorbi pentru prima oară de chinurile și de suferințele ei. Se umili în fața lui. Îl rugă să rupă el singur legătura asta, căci ea n-avea putere s-o facă. Să-i spună limpede că s-a plictisit și ea va pleca. Avea unde să se ducă. Îl amenință chiar că, dacă va continua s-o chinuiască, o să-și pună capăt zilelor.

Pe fața lui Janusz răsări zîmbetul lui fermecător, plin de dulci făgăduințe, deși vorbele ei nu-i făcuseră nici un fel de plăcere.

De fapt, se simțea el însuși demn de compătimire. Într-adevăr, era așa cum îl vedea Celina în desperarea ei. Și totuși în viața lui mai exista și altceva în afară de păcatele pe care ea i le atribuia.

Nu putea zice că e fericit, dar în măsura în care exista pentru el plăcerea unei intimități amoroase, numai Celina,

spre marea lui uimire, fusese capabilă să-i dea această plăcere. Nu era el de vină că nu simțea nevoia acestei intimități decît foarte rar și nici că nu putea să împartă această plăcere a lui cu altcineva. Îi era însă necesară. Pentru nimic în lume n-ar fi vrut, n-ar fi știut și n-ar fi îndrăznit să-i mărturisească Celinei tot ce simțea, dar nu vedea nici motive serioase pentru a schimba această stare de lucruri. Este drept că dorința lui slăbise mult, dar pasiunea Celinei îl atrăgea și acum ; credea că, după ce se-nvățase cu el așa cum era, îl suporta și nu se gîndea la nimeni altul, s-ar putea crede că lucrurile merg destul de bine și nici prin cap nu-i trecea să rîvnească la ceva mai bun.

Gelozia Celinei i se păru de-a dreptul o absurditate. Nu-i dăduse niciodată motive de îngrijorare în această privință. Poate, cine știe, s-o fi uitat o dată mai lung la vreuna din femeile care-i făceau ochi dulci. Dar asemenea lucruri îi erau atît de indiferente și se simțea întotdeauna atît de singur, încît chiar dacă ar fi ținut în brațe pe vreuna, nici chiar atunci nu s-ar fi putut spune că o înșală, darmite acum cînd, în afară de ea, alte femei nici nu existau pentru el. Chinurile și suferințele Celinei, mărturisite lui pentru întîia oară, nu-i prea dădeau de gîndit, căci, străin față de propriile lui suferințe și bucurii, era cu atît mai mult străin față de suferințele altora. Știa însă din experiență că poate oricînd anihila orice supărare și deznădejde — și nu le lua în serios. Cîte amenințări cu sinuciderea nu se topiseră în îmbrățișarea lui, fără ca el să aibă habar că îngenunchea astfel o forță care ar fi putut să facă un adevărat prăpăd în jur.

La altceva se gîndea el în clipa aceea. Își adusese aminte o vorbă pe care-o rostise Ceglarski, într-una din conversațiile lor. Întrebîndu-l odată cum prețuiește el un om și după ce anume, el îi răspunsese că după relațiile lui cu ceilalți oameni. Îi veniseră în minte cuvintele astea și, sub influența lor, Janusz ajunse încet, încet la convingerea că trebuie totuși să pună capăt acestei apăsătoare, cum o numea brutal — autobiciuiri în doi. Dar cum să

termine ? Să rupă definitiv acum ? Sau să mai amîne, încercînd să stabilească între el și Celina o mai mare intimitate spirituală ? Nu știa. De aceea, cînd ea încetă cu văicărelile, rosti, aplecîndu-și capul într-o parte :

— Ești sigură că îți este chiar atît de rău cu mine ?

Celina, auzindu-l, își uită suferința și prinse iarăși viață. Va să zică n-avea de gînd s-o lase. Altfel n-ar vorbi așa. Alunga gîndul că acela care nu poate lega nimic n-are ce dezlega. Îi răspunse într-un suflet :

— Nu. Nu sînt sigură.

Se uita la Janusz plină de admirație. Chipul lui de adolescent, cu frumusețea lui neprihănită, incapabil să exprime vreun sentiment din cele pe care le încerca, emana cu toate astea, în mod inconștient, atîta tandrețe și bunătate, făgăduia atîtea clipe de fericire ! Era oare cu putință ca înfățișarea asta să-nșele mereu, să nu împlinească niciodată nimic din ce făgăduiește ? Doamna Celina fu din nou încredințată că tot ce crezuse pînă atunci era minciună, și că numai ceea ce spuneau ochii aceștia de peruzea, cu gene lungi, ca de copil, trupul acesta tînăr, fruntea curată ca cerul la răsăritul soarelui — este unicul adevăr. Întinse în tăcere mîinile spre Janusz, dar el nu i le luă.

— Vezi ! spuse, rămînînd la distanță, indiferent, dar într-un fel mulțumit că izbutise s-o liniștească. Ce să-i faci, dragă ! Trebuie să mă iei așa cum sînt. Cîndva, acum vreo șapte ani, eram poate alt fel. Dar tocmai atunci s-a sfîrșit totul pentru mine. Acum nu mai reprezint nimic. Iar dacă, așa cum spui, te evit, procedez așa pentru că nu mă simt demn de tine.

Deși oricînd gata să se lase înșelată de el, auzindu-i vorbele, Celina clătină, trist, din cap. Parcă cineva îi șoptea că cel care se simte nedemn de obiectul sentimentelor sale, se poartă altfel, se străduiește să-și cucerească dragostea în alt chip și că mai degrabă ea se găsea în situația asta.

— Pentru mine tu ești desăvîrșit, șopti ea, simțind tulbure că-și pecetluiește pierzania.

— Poate că desăvîrșirea înseamnă, se trădă Janusz, să nu aștepți nimic de la nimeni, nici măcar de la tine însuți.

— Dumnezeu întruchipează desăvîrșirea și a creat lumea după chipul și asemănarea sa, zise ea, înspăimîntată.

— Atunci pentru tine nu El, ci poate eu sînt Dumnezeu, zise Janusz, împins de trufie prostească, dar, rostind această trăsnaie, izbucni, rușinat, în rîs, așa cum fac copiii cînd vor să întoarcă în glumă vreo năzbîtie de-a lor.

Janusz se ridică, se întinse, de-i trosniră oasele, și-i dădu de știre că trebuie să plece numaidecît.

Doamna Celina înlemni.

— Încotro, Januszek ? Doar azi e duminică ! Credeam că măcar azi o să fim toată ziua împreună. Janusz — unde vrei să te duci ?

Janusz se-ntunecă la față, contrariat, ca un băiețandru căruia părinții îi interzic să iasă-n oraș. Zise, în silă :

— I-am făgăduit lui Ceglarski să-l vizitez azi. Cred că trăsura lui mă așteaptă de mult. Nu mergi și tu ? o întrebă el, fără tragere de inimă.

— Nu. La revedere, răspunse ea în șoaptă. La revedere.

Se întoarse cu spatele și se așeză pe taburetul din fața măsuței de toaletă, frumos încrustată, o mobilă rămasă moștenire de la maică-sa, moartă de curînd.

— Nu te supăra. La revedere, spuse Janusz, trimițîndu-i din vîrful buzelor un sărut prin aer pe care ea nu-l văzu.

Cîteodată, chiar și o dragoste nefericită poate deschide în fața ochilor tăi o întreagă lume. Dar biata Celina, cu fața ascunsă în palme, ar fi dorit acum să aibă-n stăpînire cerul și pămîntul, s-arunce în hău întreaga lume, făcînd-o inaccesibilă lui Janusz. Smulgîndu-i întreaga lume rîvnea însă, totodată, să-l răpească și pe el lumii întregi și să-l acopere apoi cu disprețul ei. Cum de nu băgase nimeni de seamă că era într-adevăr un om de ni-

mic, un incapabil ? Poate că, ajungînd de rîsul lumii, şi-ar fi aflat refugiu în braţele ei. Dar cine s-ar încumeta să-l ia peste picior ? Ba, dimpotrivă : toţi vor crede întotdeauna că el este Dumnezeu ştie ce, toţi îi vor da tîrcoale, toţi îl vor răsfăţa. Cum face, de pildă, şi Ceglarski ăsta. Lumea, care, după cum i-o mărturisise adineauri Janusz, pentru el n-avea nici o însemnătate, i-l va răpi pînă la urmă, lăsînd-o pradă durerii şi singurătăţii. Ar trebui poate să-ncerce să apuce pe alt drum ? Sînt atîtea ţeluri nobile pentru care oamenii luptă. Libertatea, necuprinsul lumii, i se părură atît de apropiate şi accesibile, atunci de ce bate pasul pe loc, de ce ca o biată gîză se tot izbeşte de geamul prin care niciodată nu va răzbi să-şi ia zborul ? Ca o gîză, nu zice nimic, nu se lasă atinsă de nimeni şi de nimic, parcă murind de teamă că mîinile miloase, care ar voi să-i redea libertatea, ar sfărîma-o, preschimbînd-o în praf şi pulbere ? ! Da, aşa era şi nu vedea nici o scăpare. Libertatea hărăzită celorlalţi oameni pentru ea nu exista decît — o, nenorocire ! — într-un singur caz : în cazul cînd Janusz ar părăsi definitiv lumea aceasta. Îşi da seama acum că pentru ea el nu era un om, un simplu om, ci personificarea nenorocirii şi că numai o dată cu el nenorocirea vieţii ei ar lua sfîrşit. Hotărî să-l omoare. Dar cînd cugetul ei luă pe deplin cunoştinţă de fapta pe care-o plănuia, se cutremură la gîndul că ar putea distruge această minune de frumuseţe.

„Atunci, murmură ea, nu-mi rămîne decît să-mi fac seama, să mă omor eu. Da, am să mă omor !“

Se gîndise deseori la asta, ba cu puţin mai înainte îl ameninţase pe Janusz cu sinuciderea, dar de fiecare dată nădăjduise să afle o scăpare, să înceapă o altă viaţă, o viaţă... fericită, pe care o merita în urma atîtor suferinţe. Căci, chiar atunci cînd speranţele nu-i sînt întru nimic justificate, ci, dimpotrivă, îndoiala şi deznădejdea pun stăpînire pe om, chiar şi atunci omul crede mai degrabă într-o speranţă absurdă decît în desperarea lui pe deplin justificată. Dar cînd nenorocirea asta e prea evidentă, se ivesc goluri, stavile în calea speranţei capabile

încă să salveze viața amenințată. Aceste goluri devin, inevitabil, tot mai numeroase și mai adînci, așa că, în cele din urmă, speranța e supusă și întrecută de deznădejde. Se întîmplă însă ca în bezna care ia atunci ființă să se aprindă o altă licărire de nădejde. Dar pentru asta trebuie să fii legat cu multe fire de viață. Cel care se dăruiește cu întreaga ființă unei singure cauze, mare sau mică, atunci cînd bătălia-i pierdută, piere și el o dată cu idealul căruia i s-a dedicat, sau piere din pricina lui.

Într-un asemenea vid se afla acum doamna Celina și o vreme se gîndi cu sînge rece în ce chip să-și pună capăt vieții. Cum anume ? Locuia la parter. Să-și pună ștreangul de gît ? Nu. Îi era silă. Rămînea otrava sau glonțul. De unde să le ia ?

Privirea ei căzu pe masa unde pusese o vază cu gladiole roșii. Lîngă vază văzu tabachera lui Janusz.

„A lăsat tabachera ! Sau a uitat-o ! Poate se întoarce."

Luă tabachera și o acoperi cu sărutări.

„Poate dă pe-aici cînd se-napoiază de la Oczków. Dacă nu azi, mîine... poimîine..."

Și dintr-o dată prezența tabacherei schimbă totul, îl simți din nou lîngă ea ca și cum acest obiect ar fi fost o parte din ființa lui. I se părea că e cu ea, că stă cu ea, că e bărbatul ei, că ieșise doar pentru o clipă din casă, lăsîndu-și lucrurile acolo. Din ochii ei izbucniră șiroaie de lacrimi. Trăia și nu se mai gîndea la moarte.

19

Ceglarski îl aștepta pe Janusz lîngă coloanele terasei, în fața căreia, în mijlocul rondului care înconjura peronul, tradafirii agățători erau încă în floare.

— Ce-i, dragul meu, ai mult de lucru ? îl întrebă el pe Janusz, cînd pătrunseră în răcoarea camerelor spațioase. Ești scump la vedere.

Janusz clătină evaziv din cap.

— Îmi dau impresia că muncesc, spuse el apatic. De obosit însă sînt obosit de parcă aș trudi cît zece.

— Hai să-ți arăt ferma, zise Ceglarski. Mi-am cumpărat de curînd o iapă de călărie.

Străbătură parcul cu copaci bătrîni și ajunseră în curtea fermei, însorită și pardosită cu firișoare aurii de paie. Janusz, care nu se preocupa în mod serios de nimic, trăda adesea un interes nejustificat și cu totul gratuit pentru lucrurile mărunte, dornic parcă să descopere în ele o lume nouă și un nou conținut. Acum se vîra peste tot, scormonea cu ochii grajdurile și cocinele, întrebînd ba de una, ba de alta.

După prînz, trecură în cabinet. Ceglarski se așeză la o masă rotundă în luciul căreia se oglindeau gherghinele galbene din vază. Ostrzeński aruncă o privire spre sofaua turcească trasă lîngă una din etajerele burdușite cu cărți, care înconjurau camera, și, încurajat de zîmbetul lui Ceglarski, se întinse cît era de lung.

— Acum povestește, zise el.

— Ca să poți adormi mai repede? glumi Ceglarski.

— Ludwik, nu vorbi și tu ca toți ceilalți. Sau, mai bine zis, ca toate. Ar trebui să știi că dacă-mi place într-adevăr ceva, îmi place să te ascult vorbind. Știi? adăugă după o clipă. Eu cred că indiferența asta a mea cronică nu-i decît o boală și nimic altceva, o boală neuropsihică. Îți vorbesc ca medic. Dar nimeni nu vrea să țină seama de asta, oftă el.

Simțea o mare ușurare să pună tot răul pe seama bolii.

— Îți spun eu ce fel de boală e asta. Tu ești bolnav de tine însuți. Nu vezi pe nimeni și nimic în afară de tine. Te preocupă în permanență numai persoana ta.

— Mi-ai mai spus-o și altă dată. Crezi într-adevăr că sînt atît de egoist? Bine, dar, înțelege-mă, nenorocirea mea e că nu mă pot regăsi niciodată în nimeni și-n nimic!

— Pentru că te cauți excesiv de mult pretutindeni. Și nu cauți cum trebuie. Pe tine te interesează doar să

afli ce simți tu cînd te apropii de cineva sau de ceva, dar puțin îți pasă ce-ar putea deveni oamenii sau lucrurile acelea dac-ai acționa tu asupra lor. Dac-ai acționa tu asupra lor. Poate e firesc să fie așa. Cine n-are destulă vlagă în el, încearcă să-și tragă puterea din afară. Fie și sub forma unor simple impresii. Dar ție nici asta nu-ți ajută la nimic. Prin tine totul trece ca prin ciur.

Janusz zîmbi. Îi făcea plăcere că în vreme ce alții îi aduceau laude deșarte, inventîndu-i calități pe care nu le avea, Ceglarski îi arăta, fără milă, nimicnicia.

— Crezi că-i chiar atît de grav? Atunci ce să fac?

— Nu știu. Știu doar atît: că numai un om care nu-i bun de nimic nu e capabil să vadă dincolo de propria-i persoană. Individualistul cel mai cumplit e lipsit de individualitate.

— Îngrozitor, mormăi Janusz.

— Căci numai legîndu-te de ceva din afara ta, îți poți cuceri o individualitate. Trebuie să te găsești și să te modelezi pe tine însuți, dar nu poți face lucrul ăsta decît dînd uitării propria-ți persoană. Deci aici e un cerc vicios, căci pe de altă parte trebuie să fii tu însuți ca să poți uita de tine, să te depășești, să te dărui unei munci creatoare. Dar atîta putere cred că ai și tu. Trebuie doar să-ți învingi dorința permanentă și exclusivă de a lua contact cu viața numai „gustînd-o", ca să mă exprim delicat, chiar dacă lucrul acesta se reduce la impresii pe plan spiritual. Folosind limbajul comercial, voi spune deci că în afacerea asta care se cheamă om, e nevoie, ca în orice negustorie, de schimb și de mișcare.

— Bine, dar eu sorb din plin viața, interveni cu amărăciune Janusz.

— Dar nu vrei decît asta, și nimic altceva. Și te necăjești doar de faptul că, avînd posibilități ca nimeni altul, nu te poți bucura destul de ele.

— Ei, lasă, nu exagera, n-am chiar atîtea posibilități, spuse Janusz, jignit. Apoi, întorcîndu-se spre prietenul care se plimba acum cu pași mari prin cameră, călcînd pe covorul moale, așternut pe podea, adăugă, încercînd

să-şi adune gîndurile răvăşite : Ascultă ! Eşti sigur că ai dreptate ? După spusele tale, Anzelm ar fi tocmai omul pe care-l cauţi. Omul de acţiune, în continuă mişcare.

Ceglarski căzu pe gînduri, îndoindu-se parcă de justeţea afirmaţiilor lui.

— Nu, spuse după o clipă. Cu Anzelm e altceva. El nu-şi pune nici un fel de probleme, n-are nici o viziune asupra lumii şi nici sentimente care ar putea să-i susţină această viziune. Energia lui e pur mecanică. Pur mecanică. De altfel...

— Nici asta nu-i adevărat, îl întrerupse Janusz. Eu aş vrea să lucrez, să mă dărui unei munci creatoare, precum spui. Dar ca să te poţi apuca temeinic de ceva, trebuie, mai întîi, să-ţi dai seama, sau să simţi pur şi simplu că ţi se potriveşte. Aşa că nu ştiu de ce faci tu delimitările astea. Şi de ce te miri că încerc să gust, cum zici tu, din viaţă. C-aş vrea măcar o dată să gust, să zicem, din ambiţie, din onoruri, sau, fie, din dorinţa de a lăsa în urma mea o amintire plăcută. Sînt sigur că atunci aş munci altfel şi nu de mîntuială cum fac acum.

— Dacă-ţi trec prin cap asemenea gînduri, se bucură Ceglarski, atunci de ce spui că totul ţi-e indiferent ? Eşti pe drumul cel bun. Pe drumul cel bun.

— Nu sînt pe drumul cel bun, strigă Janusz, ieşind din apatia obişnuită. Şi niciodată n-am să ştiu cu ce anume să încep. Spuneai adineauri, de altfel, că aici e un cerc vicios. Mă gîndesc că poate devenind om de rînd, fără pretenţii, mi-aş găsi fericirea. Da, un om simplu, un ţăran oarecare. Ştii ceva ! Ia-mă argat la ferma ta. Am să car bălegarul. O să-mi crească chica, n-o să mă mai spăl. Cred că treaba asta mi s-ar potrivi cel mai bine.

Cinstea sufletească, probitatea, energia lui bărbătească nu-i îngăduiau lui Ceglarski să asculte liniştit asemenea vorbe.

— Dacă într-adevăr crezi că asta ţi se potriveşte, să fii cel din urmă dintre oameni, atunci spune-o deschis. Ai primi să ţi se ofere o inimă fierbinte, capacitatea pentru o muncă creatoare, sentimentul că trăieşti din plin, dar

și înfățișarea lui Marciuś, argatul cel cocoșat și ciupit de vărsat, pe care l-ai văzut azi cărînd bălegarul din grajd? El întîmplător are însă o inimă de aur în pieptul lui cocoșat. Deci la asta rîvnești?

Nu. Oricît s-ar fi disprețuit, Janusz nu mergea cu gîndul atît de departe, încît să vrea să-și schimbe înfățișarea, mai ales cu a bietului Marciuś, argatul cocoșat.

— Și de ce nu? zise totuși ca un copil îndărătnic.

— A! De ce nu! îl ironiză Ceglarski. Ești nemaipomenit de orgolios, de-a dreptul diabolic. Îți închipui că fiind argat, cerșetor, orice, ți-ai păstra totuși chipul de acum, că nimeni și nimic n-ar fi în stare să-ți întunece splendoarea și farmecul tău deosebit.

— Ce-mi spui tu acum e îngrozitor.

— Farmecul ăsta al tău de înger alungat din cer, continuă Ceglarski, aproape furios, trăiește în locul tău, dar, neavînd destulă forță spirituală și poate chiar fizică, nu duce o viață cum trebuie. Te îndepărtează de oameni întocmai ca o infirmitate. Ți-ai vîrît în cap, și poate nu pe de-a-ntregul nejustificat, că în lumea asta nu există nimic demn de persoana ta și de strădaniile tale. Straniu... Ceglarski își vorbea acum mai mult sieși. De ce o frumusețe excepțională, acest neprețuit dar al naturii, ascunde în ea, întotdeauna, ceva imoral? Ca și cum ne-ar absolvi de la legile obișnuite ale vieții omenești. Și asta nu se poate. Viața se răzbună. Căci așa ceva generează trîndăvie sau trufie...

Janusz, care avea iluzia că nimeni nu e mai modest ca el și că-l lasă rece impresia pe care o face asupra altcuiva, ar fi avut poftă să-l contrazică. Dar dintr-o dată se dădu bătut.

— Da, recunoscu el cu voce groasă, care nu mai seamănă cu a lui. Ce spui tu e adevărul adevărat. Din fericire însă, n-o să trăiesc prea mult, cred.

Văzîndu-l atît de abătut, Ceglarski se înmuie. Îl cuprinse mila cînd se gîndi că făptura aceasta fermecătoare și armonioasă găzduiește un suflet atît de sărman.

— Ei, mai exagerez și eu, zîmbi el. La urma urmei, nici unul din noi nu-i perfect. Fiecare își are slăbiciunile lui. Trebuie doar să te ții tare. Dar, ce zici ? N-ai vrea să luăm ceva ? Ceai sau cafea ?

— Eu n-aș lua nimic. Sau, hai, fie : o ceașcă cu ceai.

Ceglarski sună. Un servitor voinic, cu niște buze groase și fața rotundă, netedă ca-n palmă, își făcu intrarea.

— Mă gîndeam de mult că-i vremea să servesc ceaiul, zise el.

Janusz se ridică și, dînd să-și aprindă o țigară. băgă de seamă că uitase tabachera.

— Ar cam trebui să plec. Să mă-ntorc în oraș. Am uitat tabachera, zise el și, amintindu-și de doamna Celina, îl cuprinse o ușoară tristețe.

— Mai stai. Uite aici țigări. Aș mai avea multe să-ți spun.

— Dar n-are rost să mai vorbim de mine. Nu merită, zău.

— Bine, zîmbi Ceglarski. Atunci, vrei să-ți spun ceva ? Află că și pe mine mă bate uneori gîndul, ca și pe tine... să las totul baltă și să mă dau... la fund, cum ar spune un tînăr pe care l-am cunoscut în iarna asta.

— Vezi !

— Căci, ca să ne întoarcem iar la „gustul" vieții... Dar asta-i o poveste lungă.

— Nu-i nimic. Spune. Tare-i plăcut aici la tine. Și frumos. Casa și grădina asta parc-ar fi raiul pe pămînt.

Ceglarski roși.

— Casa asta mama mi-a aranjat-o. Și mie-mi place. Poate tocmai de aceea, sau poate și din alte motive. Grozav îmi place să fie totul frumos în jurul meu. Unii numesc asta estetism, dar asta ar însemna vulgarizare maximă. Maximă. Lucrurile frumoase îmi vorbesc de suprema perfecțiune, de ceva aproape nepămîntesc, fiind o reflectare a acestei perfecțiuni, cu atît mai fidelă, cu cît ele sînt mai frumoase. Vezi, asta înseamnă ceva mai mult decît „a gusta". Asta înseamnă a contempla. O contemplare care te stimulează la viață.

— Aha ? îl tachină Janusz. Deci îți place și ție să guști într-un fel viața. Și ce-ai mai țipat la mine...

— N-am țipat de loc. Nu vrei să mă înțelegi, și pace. Desigur, recunosc nevoia de a te bucura de viață. E o necesitate. Dar ea nu trebuie să fie legată de anihilarea energiei creatoare. Mai curînd, dimpotrivă. Pe mine, de pildă, mă preocupă în mod deosebit stabilirea unei armonii între cei doi factori. Cu alte cuvinte, plinătatea vieții. Ai spus însă mai adineauri că în casa și în grădina asta te simți ca în rai. Ei bine, tocmai aici e marea mea durere. Îmi dau bine seama că numai averea îmi îngăduie să mă înconjur cu frumusețile astea, căci altfel...

— Și ce ? Asta te supără ?

— Da. Uneori mă supără. Cu toate că nu socotesc acumularea averii echivalentă cu jaful, cum fac, de pildă, socialiștii. Căci acumularea de averi, oricum, a contribuit la dezvoltarea spiritului organizatoric și fanteziei creatoare. Proprietatea privată a fost și ea, ca să zic așa, o pîrghie în dezvoltarea culturii. Deci, sînt dispus să cred că programul de viață al omenirii trebuie să se desfășoare cum se desfășoară. Ce zici ? Nu crezi că am găsit o justificare elegantă a proprietății și a folosirii roadelor ei ?

— Dar... începu Janusz nesigur.

— Adevărul e că nu am găsit-o, se aprinse Ceglarski. Am auzit o concepție care susține că ai dreptul să posezi ceea ce poți aduna din truda și osteneala ta. Iată ce mă străduiesc să fac. Muncesc în fiecare zi și mă odihnesc duminica. Nu trîndăvesc cum fac bogătașii. Am învățat să cultiv pămîntul și-mi conduc singur fabrica. Și totuși... Totuși mi-e imposibil să alung gîndul că, muncind din răsputeri, nu fac decît să le răpesc altora dreptul la pîine, altora care au mai mare nevoie de ea ca mine. Aș putea să angajez directori și administratori, iar eu să stau cu mîinile-n sîn. Mi-e imposibil să nu mă gîndesc cît sînt de inutil în calitate de proprietar. Căci o asemenea atitudine creatoare față de proprietate slăbește în noi dorința de posesiune, dorința de a îngrămădi bunuri și de a le spori.

Îmi dau bine seama din proprie experienţă. Şi încă ceva. N-am să-ţi repet aici poveştile acelea sentimentale în legătură cu suferinţele proletariatului. Exaltarea suferinţelor proletariatului este, în mare măsură, produsul fanteziei noastre burgheze, o legendă despre vinovăţia conştiinţei noastre. Vinovăţia conştiinţei faţă de noi înşine, înţelegi ? Căci proletariatul, cum îi spunem noi, este fericit sau nefericit, nedreptăţit sau privilegiat, întocmai ca şi ceilalţi oameni. Nedreptatea pe care o îndură o îndurăm deopotrivă şi noi, burjuii, căci ea se răsfrînge asupra omeniei din noi. Desigur, luînd lucrurile în sensul larg moral... larg moral. Dar nu despre asta e vorba...

— N-ai impresia că despici firul de păr în patru ? mormăi Janusz. Discuţia prelungită îl obosise. Se întinse din nou pe sofa şi-şi plimbă privirile somnoroase în tavan.

— Poate, îi răspunse Ceglarski. Dar e un fir gros. Vezi tu... Oczków-ul şi ţesătoria mă împiedică să-mi predic convingerea mea cea mai sinceră că proprietatea nu mai poate fi singura bază intangibilă a raporturilor noastre faţă de bogăţiile acestei lumi. Azi se ridică în discuţie un alt element, poate la fel de vechi, dar mai corespunzător noţiunii de interes public decît acela care a creat şi a consfinţit instituţia proprietăţii. Cel care a creat instituţia consumului. Socialismul nu este cea mai perfectă expresie a lui. Poate mai curînd ar fi cooperaţia îmbinată cu principiile... L-ai citit pe Kropotkin ? În fine, n-are importanţă. Aşa că înţelegi acum din ce pricină mă bate cîteodată gîndul să las totul baltă... Căci a fi adeptul unor asemenea convingeri şi a te pune în slujba lor cînd n-ai cunoscut niciodată plăcerile belşugului, nu-i mare scofală. Iar să te declari adeptul unor asemenea convingeri, cînd ţie nu-ţi lipseşte decît luna de pe cer, iarăşi nu-mi surîde, deşi eu cam asta fac. Dar să ai avere şi să laşi totul baltă, să renunţi la tot ce ai — asta ar fi...

— Asta-i bună ! se dezmetici Janusz. Nu zău ! Te gîndeşti, într-adevăr, în mod serios să faci una ca asta ?

— Da, uneori mă gîndesc foarte serios. Dar sînt sigur că n-am s-o fac niciodată. Mă mulţumesc cu faptul că

există în noi astfel de gînduri, chiar dacă ele nu ajung să se împlinească. Singurul fapt că există contează și are oarecare influență bună... Constituie un soi de busolă de rezervă, care poate fi folosită la nevoie... Și n-ar fi de mirare să vină timpul cînd va trebui folosită.

Tăcură amîndoi. Privirile lui Janusz și ale lui Ceglarski se încrucișară fulgerător, pentru o clipă.

— Așa că, reluă Ceglarski cu glas schimbat, o să rămîn așa cum sînt. Asta se potrivește mai bine cu firea mea și cu filozofia mea decît acele porniri de care ți-am vorbit. E un fel de credință că trebuie să-mi păstrez locul pe care soarta, sau, dacă vrei, Dumnezeu, mi l-a hărăzit. Iar dacă va veni vremea să schimb locul acesta, am s-o simt prin pieirea oricăror șovăieli în mine. Și încă ceva. Dacă sfera căreia îi aparțin, așa cum se prezintă ea astăzi, e condamnată și va trebui desființată, îmi este rușine să trec în mod demonstrativ de partea acelora care, după toate probabilitățile, vor învinge. Poate e mai comod să gîndești așa, ori poate ar fi mai comod să renunț la tot...

Lui Janusz îi veni să rîdă.

— Nu mai vorbi așa, întrucît am să cred că stai și mai prost ca mine. Dar știu că nu-i așa. Tu ești un om fericit.

— Cîndva, își aminti Ceglarski, amuzat, i-am mărturisit mamei tale, nu știu ce mi-a venit, că aș vrea să trec ferma și fabrica pe numele statului, să facă o fundație publică, iar eu să mă fac țesător. Și nici măcar la fosta mea fabrică, ci la atelierul acela din curtea voastră.

— Colosal! rîse Janusz. Și mama ce-a zis? Nu și-a pus mîinile-n cap?

— Ba da. S-a îngrozit. A uzat de toată forța „influenței sale personale" ca să-mi scoată din cap o asemenea nebunie. Mi-a vorbit mult de misiunea ce mi s-a încredințat. Se speriase, sărmana, că Anzelm o să dea faliment dacă eu înclin steagul. Acum însă Anzelm și-a desfăcut pînzele și plutește în larg, cu propriile-i forțe.

— Nici nu se putea altfel. Știi, mama ține la Anzelm ca la ochii din cap. De altfel, cred că e convinsă de mi-

siunea ta, despre care ţi-a pomenit. Ea crede cu multă uşurinţă în tot ce vrea să creadă.

După puţin timp, Janusz îi ceru trăsura. Porniră împreună spre terasă, cînd nişte lovituri repezi de gheare răsunară pe podea. Din fundul casei veni spre ei în goană un prepelicar cafeniu, cu părul lung şi ondulat, adulmecă musafirul, după care îşi puse labele de dinainte pe pieptul lui Ceglarski. Cînd acesta îl bătu prietenos pe spate, cîinele îl apucă de mînă cu gura moale, prefăcîndu-se că-l muşcă.

— Unde mi-ai fost pînă acum ? Pe unde hoinăreşti ? Unde te înfunzi, cîine bătrîn şi necredincios ? îl alintă Ceglarski. Apoi se întoarse spre Janusz : Nu ştii dacă mătuşa ta, doamna Barbara, s-a înapoiat la Kaliniec ? E slăbiciunea mea. Şi tu şi ea sînteţi la fel de greu de urnit, deşi fiecare în felul său. Dar amîndoi sînteţi slăbiciunea mea.

Janusz nu ştia dacă Barbara se înapoiase la Kaliniec, dar după ce coborî în piaţa oraşului şi dădu drumul trăsurii care porni spre Oczków, îi răsări dintr-o dată în faţă Agnieszka Niechcicówna. Mergea repede, cu pas uşor, dar hotărît, într-un fel ciudat, parcă plutind, dar şi călcînd cu vigoare pămîntul.

— Bună ziua ! Ce goneşti aşa ? strigă Janusz, cînd o ajunse din urmă.

În ultimul timp, Agnieszka se vedea rar cu Janusz şi se gîndea la el şi mai rar. Dar de cîte ori îl întîlnea, tresărea şi încremenea deodată, nu ştia nici ea de ce, însă într-o clipă îşi şi venea în fire.

— Ce mai faci, Janusz ? De unde-ai apărut ? Ne-ai uitat de tot vara asta.

— Nu v-am uitat de loc. Dar ştii, sînt pe calea cea bună. Abia acum văd că sînt pe calea cea bună !

— Dar ce ? Pînă acum ai fost pe calea cea rea ?

— Da, am fost. Nici nu ştii ce bine mi-a părut că te-am întîlnit. Da, într-adevăr m-am bucurat, zise el, uimit. Este extraordinar !

— Nu văd nimic extraordinar în asta. Şi eu m-am bucurat. Pe mine nu-i greu să mă-ntîlneşti.

— Ba foarte greu pentru unul ca mine, atît de departe de tot ce-i pe lume. Ați venit cu toții-n oraș ? Unde-i mătușa ?

— Mămica s-a dus cu copiii după tîrguieli. De, înainte de începerea școlii trebuie să ne echipeze, glumi ea, zîmbind.

În timpul verii, magazinele din Kaliniec erau deschise și duminica după-amiază, căci atunci aveau răgaz cei din satele învecinate să vină după cumpărături.

— Te grăbești ? Ai treabă ? Dacă n-ai nimic urgent de făcut, hai cu mine la cofetărie, o rugă Janusz.

— La cofetărie ? Agnieszkăi îi străluciră ochii. Grozav ! Nu, n-am nimic urgent. La care vrei să mergem ? La cea din parc ? Să știi că acolo prăjiturile lasă de dorit. Dar cînd văzu că Janusz are chef să meargă la cofetăria din parc, îi făcu pe plac, veselă. Bine ! Hai în parc !

— Haide. Așteaptă-mă numai o clipă. Să-mi cumpăr niște țigări.

La cofetăria Werner din parc mesele erau așezate printre copaci. Pentru copacii aceștia și pentru vederea spre rîu se înghesuiau aici localnicii, în vreme ce toți cei care veneau din împrejurimi preferau cofetăriile din centru.

Janusz și Agnieszka găsiră un loc în fund, între gardul care despărțea rîul de terenul cofetăriei și micul chioșc, acoperit, pentru orchestră. Agnieszka zise :

— În chioșcul ăsta nu cîntă niciodată muzica.

— Ce vrei să iei ? întrebă Janusz, dînd jos de pe masă frunzele brune, răsucite, de castan. Înghețată ? Nu, e prea tîrziu pentru înghețată. Acuși se înserează și se lasă răcoare.

— Nu, de ce ? Mie mi-e cald. Dar aici înghețata nu-i niciodată destul de dulce. Mai bine o prăjitură și apă minerală.

— Prăjitură cu apă minerală ? Cine-a mai auzit așa ceva ?

— Mie-mi place. Dar tu ce iei ?

— Mi-ar ajunge și o felie de pîine.

— Janusz ! Nu glumi.

— N-am niciodată poftă de nimic. Vreau să profit de ocazie, căci dacă sînt cu tine știu foarte bine că pîinea mă nutrește și apa setea-mi potolește.

— Ce-ți veni ? Vorbești în versuri. N-ai poftă de nimic ? Sînt sigură că te prefaci. Și, te rog, nu-mi face complimente, că mă fîstîcesc.

— Se vede că nu ți-a mai făcut nimeni complimente, dacă vorbele mele ți se par complimente. De pîine vorbeam, vezi bine, și nicidecum de tine.

— Ei, închipuiește-ți că totuși cineva mi-a făcut complimente.

— Cine-i acela ? Tare-s curios.

Agnieszka făcu o mutră plină de subînțelesuri, era mîndră că stă la cofetărie cu un domn, ce-i drept, văr cu ea, dar asta nu se vedea. Numai că Janusz, cu chipul lui tînăr și frumos, nu prea semăna a domn. Mai ales că nici nu purta barbă.

— Ia, totuși, ceva ! insistă Agnieszka. Altfel nu iau nici eu.

— Aș bea mai degrabă un pahar cu vin. Dă-o-ncolo de apă ! Bem vin.

— Nu bea ! Stai ! rîse ea, cînd chelnerul le aduse cîte un păhărel de tokay. Fac șampanie. Torn în vin apă minerală. E o băutură grozavă.

— Ce profanare ! Dar să știi că nu-i rău. Poate pentru că ai făcut-o tu. Ha, ha ! se înveseli Janusz. Cred că sînt fericit.

— Păi sigur că ești. Toți oamenii sînt fericiți. Numai cine nu vrea nu-i fericit.

— Să poți să nu vrei ceva e și asta o fericire. Eu, de exemplu, în clipa asta n-aș vrea să încetăm niciodată să mîncăm prăjituri.

— Frumos. Indigestie sigură.

— Știi ce ? Te-ai făcut tare mondenă.

— De ce ? Fiindcă vorbesc de indigestie ?

Izbucniră amîndoi în rîs.

— Agnisia, nu rîde în timp ce mănînci ! Și nu înfuleca așa din prăjiturile astea. Parcă spuneai că lasă de dorit.

— Nu, mi-am schimbat părerea. Sînt foarte bune.

— Ești tare nostimă.

— Ei, poftim ! Și la pension mereu aud asta. Așa-i soarta mea nefericită, oftă ea, făcînd haz. Dar și tu te-ai făcut nostim. Ești mai vesel. Niciodată n-ai fost așa. Se vede că ești fericit. Nu-ncape vorbă, șopti ca cu subînțeles, dar chipul, în loc să i se lumineze de bucurie, i se umbri de tristețe.

— Da, în clipa asta sînt fericit, zise Janusz, căruia nu-i scăpase umbra de întristare de pe fața ei. Încolo, sînt așa cum mă știi. Acru și galben-verde, ca lămîia.

— Te prefaci, repetă Agnieszka, dar se sperie la gîndul că poate-l supărase. Trebuie să mă întorc în oraș, adăugă ea grăbită. Ai și început să fii galben-verde ? îl întrebă ea, cochetă.

— Am cam început. Mai ales că nu trag nădejde să te văd curînd. Pesemne pleci imediat la Varșovia !

— Nu chiar imediat. Plec mîine. Mai am un an și termin școala, se lăudă ea. Mă și bucur, dar într-un fel îmi pare și rău. Mă simt foarte bine la Varșovia.

— Să duci viață de pension ? Nu prea ți se potrivește.

— Viața de pension e și ea foarte frumoasă. Ca oricare alta. Deși multe dintre noi își fac o chestiune de onoare din a o critica.

— Ia stai ! Nu-mi spui și mie unde se află viața aceea „oricare alta" atît de frumoasă ? Că eu zadarnic încerc s-o găsesc pe undeva.

— Aici, zise ea, și ciocni cu degetul în masă. Acolo... și dincolo, făcu un semn larg cu mîna în juru-i. Pretutindeni !

— Nu mai spune ?!

— Da, da, insistă ea. Oriunde vrei, pretutindeni se află atîtea lucruri frumoase. Și în noi. Nu-i asta fericirea ? Dac-ai trăi trei vieți și tot ai avea cu ce să le umpli, ba ți-ar rămîne și pentru a patra.

— Se vede că prin mine trece totul ca prin ciur. Nu rămîne nimic. Se cerne totul.

Agnieszka rămase iarăși nemulțumită de cuvintele lui. „De ce-o fi pozînd mereu Janusz ăsta ? se gîndea ea. Și cu toate astea, constată ea, uimită, e tare simpatic. Și frumos, pe deasupra."

Luîndu-și rămas bun de la el la capătul străzii Karolińska, porni spre casă, veselă în urma celor petrecute.

„Ai văzut ? Mă pricep să mă port, știu să duc o discuție, se gîndi ea, bucuroasă. Zău așa ! Parc-aș fi o femeie în toată firea."

Dintr-o dată însă o cuprinse mîhnirea și se opri, rezemîndu-se de balustrada de piatră a podului. Apa își purta undele lucii printre casele cenușii și copacii negri. Pe cer răsăriseră cîteva stele, dar atît de palide, că abia se zăreau.

„Mi-a spus că sînt nostimă. Ce lucru înspăimîntător, se necăji ea. Nu știu, zău, dacă am să fiu vreodată demnă de dragostea cuiva. Căci, dacă stau să mă gîndesc, eu sînt nefericită."

Cum intră pe ușă, maică-sa îi ieși înainte, plîngîndu-i-se că Tomaszek și Emilka nici n-au apucat bine să intre în casă, că s-au și făcut nevăzuți.

— N-au o clipă astîmpăr ! Să pună ei mîna pe o carte ? Aș ! Ți-ai găsit !

Drept răspuns, Agnieszka se așeză la pian și începu să cînte un cîntec popular de dor :

N-oi sta aici, că mi-i urît, nu pot !
Urît îmi e aici și peste tot !...

Barbara asculta în tăcere.

— Îmi place cum cînți tu, zise ea, cînd melodia se sfîrși. N-ar fi trebuit să te lași de pian. Emilka are mai mult exercițiu, dar nu cîntă decît muzică ușoară. Și tu lovești clapele atît de plăcut. Atît de cald. Păcat că pleci așa repede.

Agnieszka închise pianul și, sprijinindu-se cu mîna de capac, își făcu vînt, învîrtindu-se cu scaunul.

Se ridică brusc și alergă să se cuibărească la pieptul mamei sale.

— Nu te necăji, mămico, se alintă ea. Au să crească și-o să le vină mintea la cap. E atît de bine să trăiești, atît de plăcut !...

„Atît de plăcut, că te cuprinde tristețea", se gîndi ea, mirată.

20

După înăbușirea revoluției, care eșuă din pricina loviturilor primite din afară, dar și din cauza propriei slăbiciuni și pripeli, viața, lipsită de impulsurile legate de revoluție, îi apăru Barbarei din nou searbădă și urîtă, mai ales că, relațiile cu copiii nu prea evoluau așa cum și-ar fi dorit.

Tomaszek lipsea mereu de la școală : direcțiunea școlii o înștiințase că-și face de cap și nu-și vede de lecții. Pe de altă parte cumpăra pe datorie de pe la prăvălii, așa încît sumele pe care le avea de plătit luaseră proporții. Emilka se făcuse voinică. Se schimbase : era veselă și mai puțin capricioasă ca înainte, dar dădea semne de cochetărie precoce, care-o neliniștea pe Barbara.

Avea un roi de adoratori printre elevii școlii comerciale. Iarna își petrecea mai toate după-amiezile și serile la patinoar și la seratele dansante, vara cu lungi plimbări, în grup, prin oraș sau prin parc. Colecționa complimente, declarații, priviri languroase și zîmbete. Se simțea bine în societatea oricui. Era de ajuns s-o măgulești și s-o lauzi : atunci nu mai ținea seama de nimic altceva și puțin îi păsa din gura cui porneau aceste laude.

Barbara se simțea oarecum descumpănită în fața acestor copii, care începuseră, de pe acum, să-și trăiască viața. Se gîndea adesea la cuvintele lui Ceglarski, care-i spuse o dată, cînd venise vorba de educația copiilor, că trebuie să se educe și singuri, că deci nu trebuie să stai toată ziua

cu ochii pe ei. N-ar fi avut nimic împotrivă, dar nu știa pînă unde să meargă, nu știa pînă la ce punct anume copiii aveau dreptul să hotărască singuri și cînd anume trebuia să intervină cu autoritatea și sfatul ei. Se temea să nu-i îndepărteze de ea printr-o comportare prea aspră, tremura la gîndul că ar putea să piardă dragostea lor.

Emilka și Tomaszek înțeleseseră repede că mama lor n-are puterea să le stea împotrivă atunci cînd ei își doresc cu adevărat ceva, că îi ține din scurt și îi amenință numai cînd se gîndește că ar putea să li se-ntîmple vreun rău : să răcească, să se înece în iaz și altele asemănătoare. Așa că n-o prea luau în seamă, dar, fiind buni din fire și nevoind s-o supere, se alintau pe lîngă ea, găsind tot felul de scuze care s-o împace și s-o liniștească. Îi îndrugau verzi și uscate, povestindu-i năzdrăvăniile, aventurile și succesele lor, ea izbucnea în rîs și totul era în ordine. Dar cînd îi prindea cu ocaua mică, se supăra și începea să-i mustre și să-i bruftuluiască, atunci copiii se bosumflau, se arătau grozav de mîhniți și... plecau de acasă. Barbara rămînea mai tot timpul singură acasă și se lua la vorbă cu Julka. Nu-i displăcea să stea de vorbă cu ea, dar asta nu putea totuși s-o satisfacă. Așa că într-o bună zi se sfătui cu Bogumil și luară hotărîrea ca în anul următor Barbara să nu mai plece la Kaliniec, întovărășindu-și copiii. Să desfacă imediat după vacanță casa de la oraș, s-o dea pe Emilka la pensionul doamnei Wenorden (la pension n-o să mai aibă atîta libertate să hoinărească prin oraș), pe Tomaszek în gazdă, iar ea să se întoarcă acasă. „Căci, se gîndea, și așa, prin felul lor de a se purta, copiii mă obligă să le duc dorul. Atunci cel puțin am să le duc dorul pentru că așa hotărăsc eu. Pe de altă parte, s-ar putea ca, văzîndu-i mai rar, să am o influență mai mare asupra lor. Parcă ascultă mai degrabă de vorba tatălui, tocmai pentru că nu stă cu ei tot timpul. Păcat însă că el nu se pricepe să profite de situația asta. Și, pe urmă, Agnieszka, deși a crescut s-ar putea spune departe de casă, nu e oare o fetiță înțeleaptă și la locul ei ? E drept, are altă fire, dar și cei mici, deși au firi deosebite, s-ar putea să capete

minte și să-și îndrepte purtările, trăind printre străini. În privința asta Bogumil are perfectă dreptate."

Bineînțeles Bogumil se bucura mult că Barbara se hotărîse să rămînă cu el la țară, mai ales că, ea, așa cum se întîmplă de obicei cînd schimbările pe care le facem în viață ni se par pe deplin justificate, se arăta mai senină ca niciodată. Poate că și discuțiile cu Ceglarski, rare în ultimul timp, dar care nu treceau fără să lase urme, avuseseră în privința asta o înrîurire salutară. Sau poate că, așa cum starea de spirit te ajută să suporți cele mai grele condiții, tot așa anumite condiții, o dată create, sînt capabile să-ți schimbe starea de spirit în bine.

Oricum, Niechcic era temeinic acum legat de Serbinów și Barbarei îi pierise orice teamă că s-ar mai putea întîmpla schimbări neprevăzute. Își spunea că după ce copiii se vor înapoia la oraș, la școală, va avea destul timp să pună la punct gospodăria, să aranjeze grădina, să se îngrijească de păsări și de porci. Îi întuneca puțin aceste proiecte situația școlară a copiilor mai mici. Emilka și Tomaszek rămăseseră corigenți. Spera să treacă cu bine și hopul ăsta. Tomaszek urma să intre în clasa a patra, Emilka într-a cincea. Ar fi fost culmea să rămînă repetenți. Agnieszka terminase cu succes școala; deocamdată, era mulțumită că cel puțin unul dintre copiii ei nu-i înșelase speranțele. Pînă una, alta, Barbara răsufla ușurată în așteptarea altor necazuri. În august, trebuia să angajeze un preparator pentru copii. Nu-i oprise să se ducă la Gawlice, unde fuseseră invitați. Bătrînul domn Bartold își luase nevastă tînără și avea copii mici care se împrieteniseră la școală cu Tomaszek și Emilka.

Domnișoara Rembiszówna fixă examenele cu elevele clasei a șaptea ceva mai tîrziu, așa că Agnieszka își făcu apariția la Serbinów imediat după plecarea copiilor la Gawlice. Slăbise, dar era foarte veselă. După ce se-mbrățișară și luară cunoștință de ultimele noutăți, soții Niechcic desfăcură, acolo, pe verandă diploma pe care fata lor, mîndră de rezultatul obținut, le-o încredință, oarecum stingherită. Absolvise școala cu media cea mai mare. Apoi

se așezară la cină tustrei și clipa aceea fu cea mai minunată clipă din viața lor. Ar fi vrut să nu se mai sfîrșească, dar tata se grăbea să plece, căci cositul fînului era în toi. Agnieszka ieși să-l conducă, și cîinii, care-i săriseră întru întîmpinare cînd intrase pe poartă și acum se odihneau în fața verandei, se sculară numaidecît și începură să-i dea tîrcoale. Cînd ajunseră la poartă, rămaseră descumpăniți, neștiind ce să facă : să-și urmeze stăpînul la cîmp, sau să se întoarcă cu Agnieszka acasă ? Pînă la urmă toți trei : ogarul mițos Ram, șoricarul negru-cafeniu Cymbal și foxterierul Żolka se hotărîră să renunțe la plimbare. Spre casă, ba săreau la Agnieszka, ba adulmecau prin tufișuri. Din desiș se strecură un dulău cenușiu de la barăci, Azorek, care-i însoțea întotdeauna de la distanță. Avea ochii căprii și un picior rupt și-și ținea capul ridicat, țeapăn, de parcă l-ar fi durut ceafa.

Barbara o aștepta pe Agnieszka în fața verandei.

— Hai să vedem ce mai fac florile, zise ea.

Florile nu-mbobociseră toate, dar tuturora le mergea bine.

— Văd că petuniile se-nclină spre pămînt. O să le punem araci.

Se aplecă și rupse cîteva buruieni din brazdă. Agnieszka făcu și ea la fel.

— Abia le-am plivit și iar le-au năpădit bălăriile, se necăji Barbara. Marș ! strigă ea deodată. Ce căutați acolo ? Ram, marș, lasă florile !

— Ram, aport ! îi sări-n ajutor Agnieszka. Aici ! Aici ! Cymbal ! Żolka ! Nu-i voie ! Culcat ! Culcat !

— Agnisia ! o strigă Barbara. Hai acum să vezi trandafirii !

Trandafirii își înălțau tulpinile în vîrful cărora sclipeau florile lor albe, roze sau purpurii, mărginind de o parte și de alta cărăruia care ducea spre eleșteu. În timp ce Barbara și Agnieszka îi cercetau îndeaproape, spre a vedea dacă nu-i năpădiseră păduchii de copac, dinspre bucătărie se auzi zgomot de găleți, gîlgîit de apă și scîrțîit de cobilițe.

— Vin să ude, zise Barbara. Pînă acum, cu chiu, cu vai, au avut destulă apă. Dar dac-o mai ține arșița asta, mi-e teamă că, oricît i-aș uda, n-or să reziste.

Într-adevăr, seceta ținea de vreo trei săptămîni, vreme numai bună pentru cositul fînului, dar de loc prielnică grînelor oprite din creștere și poamelor chircite înainte de a da în pîrg. Pe cîmp, în apropierea drumurilor și șoselelor, lanurile zăceau sub un strat cenușiu de praf. Numai aici, lîngă casă, în vecinătatea copacilor mari și umbroși, și-n apropierea eleșteelor, mai rămăsese ceva din prospețimea verde a primăverii.

Soarele coborîse jos dincolo de grădină, dar era încă uimitor de luminos și de fierbinte, ca ziua. Razele lui strălucitoare răzbăteau prin frunzișul copacilor. Trandafirii păreau niște flăcări, iar azuriul cerului părea tivit cu argint.

— De unde-i apa asta? întrebă Barbara, cercetînd gălețile. Ați scos-o din fîntînă! se revoltă ea. V-am spus de atîtea ori să luați apă din iaz pentru stropit. Dacă seacă fîntîna, cu ce-o să mai gătim? Ce-o să mai bem?

Grădinarul, care tocmai turna apa în stropitoarea ce zăngănea și se bălăbănea sub presiunea șuvoiului, se opri deodată. Era un omuleț scund, cu părul retezat deasupra frunții, cu ochi neastîmpărați și zîmbetul pe buze. De felul lui tăcut și pașnic, acum, cînd i se păru că e nedreptățit sau că i se cer prea multe, se smuci ca un cal nărăvaș. Era convins că trudește din răsputeri să ude florile și să mențină umezeala-n grădină. Auzind acum că-i luat la rost, își pierdu sărita și vărsă pe cărare apa atît de prețioasă care mai rămăsese-n găleată.

— Doamnă, dacă vreți ca florile să nu se usuce pe arșița asta, atunci nu mai întrebați de unde iau apa! zise, supărat.

— Apăi că n-am luat decît ce era pe fundul butoiului, sări Julka să-mpace lucrurile. Că a venit băiatu cu sacaua și zice: luați, zice, și vărsați apa asta, că mă duc după alta proaspătă. Da, vedeți că vadra era plină, în bucătărie, așa că am luat-o să udăm florile.

Grădinarul însă nu se potolea :

— În alte părți au furtunuri de cauciuc pentru grădină. Nu te spetești să cari apa de la dracu-n praznic.

— Păi eleșteul e mai aproape ca butoiul, strigă Barbara, pornită. Nu vezi că iazul e ici, la un pas ? Vorbești ca să te afli-n treabă, Kajetane ! Cînd nu dai pe la biserică, te ții după popă să-l întrebi dacă nu-i păcat. Dar ia întreabă-l, n-o fi păcat să prăpădești bunătate de apă pe seceta asta ? Acum cară alta, că ți-ai făcut rău cu mîna ta.

Kajetan zîmbea : îi trecuse supărarea.

— Ba-i păcat, recunoscu el. Da' Dumnezeu e bun și milostiv și-n marea-i milă îți mai iartă păcatele.

— Nu știu, zău, de ce nu vrei să-nțelegi că eleșteul e mai aproape, se străduia Barbara să-l convingă. Nu fugi ! se întoarse spre Agnieszka, văzînd-o că se îndreaptă spre casă.

— Nu fug. Numai că... atîta zarvă pentru nimic.

Barbara se fîstîci, tocmai voia să-i arate fetei cît era de mulțumită, cît era de senină și de stăpînă pe ea, și cînd colo, ieșise pe dos.

— Draga mea, zise ea, abătută, încercînd să se justifice, ție ți se pare un lucru de nimic, pentru că ai acum altă viață. Nu-ți mai dai seama ce bucluc iese dacă cel mai mic lucru nu e făcut cum trebuie. Asta-i mica mea fericire : să mă ocup de toate mărunțișurile. Înainte, îi mărturisi ea, mă supăram pentru că nu-mi plăcea viața la țară ; acum mă supăr pentru că vreau ca fiecare lucru să fie făcut așa cum trebuie.

— Dar ce-ai cu bieții oameni ? Trudesc din greu.

— Scumpa mea... Crezi că am ceva de-mpărțit cu Kajetan ? Păi noi ținem foarte mult unul la altul. Vorbim și noi, să ne mai treacă vremea. Ca la țară.

Agnieszka rîse, înveselită.

— Știi ceva, mămico ? Vreau și eu o stropitoare.

— Zău ? se bucură Barbara. Bine, trimit să-ți caute una mai mică. Dar dacă vrei să uzi florile, du-te de te schimbă, că-ți murdărești rochița. Vezi că sus, la tine, în

dulap, e un șorț cu mîneci. În dungi. Ia-l și coboară repede, că acuși termină. Cobori, nu-i așa ?

— Cobor, strigă Agnieszka, urcînd scările verandei. Dar cînd ajunse la ea în odaie, în loc să caute șorțul, se trînti pe divan și uită de toate. Stătea așa culcată și i se părea că lumea întreagă, spațiul infinit și timpul îi aparțin. Că n-avea decît să întindă mîna și să ia ce-i place din bogățiile și frumusețile lumii, dar ea nu voia să se grăbească. Mireasma puternică a iasomiei și a liliacului de sub fereastră o îmbăta. Coborî abia la cină. Barbara se uita încurcată la fiica ei și nu-ndrăznea s-o întrebe de ce renunțase să ude florile. Dar Agnieszka povestea cu atîta haz și-nsuflețire pățanii din școală, de-ale ei și de-ale colegelor, că nu se putu stăpîni să nu izbucnească în rîs. Ea și cu Bogumil se înțeleseseră să-i facă ederea cît mai plăcută cît rămînea cu ei, așa că seara aceasta se prelungi mai mult decît alte seri la Serbinów. Înainte de a pleca la culcare, Bogumil o întrebă pe fiică-sa :

— Agnichna, ia spune-mi, vrei într-adevăr să pleci la universitate ?

— Da. Vreau să urmez științele naturale în Elveția. La Lausanne.

Pe Bogumil îl tulbură vestea asta și tăcu o clipă. „De ce s-or fi ducînd toate la Lausanne ?“ se gîndi el.

— Dar științele astea naturale, o întrebă el, timid, pot să-ți asigure pîinea în viitor, scumpa mea ? Căci, din păcate, neavînd avere, trebuie să ne gîndim și la asta.

— Da, desigur, răspunse Agnieszka, senină. Sînt destule femei care au terminat chimia și au primit posturi foarte bune în laboratoarele fabricilor. Așa că dacă ai să-mi ajuți, tăticule...

— Eu îți ajut. Dar chimia îi strică părului, fetița mea. Chimiștii sînt mai totdeauna pleșuvi, se întristă Niechcic, uitîndu-se la capul fetei lui înconjurat cu păr auriu, strălucitor.

Agnieszka căzu pe gînduri. Avea impresia că-și mințise tatăl. De fapt, pînă atunci nici nu se gîndise cum o să-și cîștige pîinea cu meseria asta. Ar fi vrut să urmeze știin-

ţele naturale numai ca să poată aprofunda, apoi, studiul ştiinţelor sociale şi filozofice, căci numai aşa, după părerea ei, ar fi putut spune că e pregătită cum trebuie pentru viaţă. Ori poate că nu voia să se ducă să înveţe, ci doar să cutreiere lumea ?

— O scot eu la capăt, zise ea, nesigur. De fapt, nu m-am gîndit încă la nici o meserie, recunoscu ea. Aş vrea, rosti, uimită de neaşteptata-i descoperire, să fac bine orice ar fi să fac.

Judecata fetei nu-i displăcu lui Bogumil, însă Barbara fu de altă părere :

— Totuşi, trebuie să ştii ce vrei să faci. Şi să ai un scop bine determinat.

Agnieszka tăcu, făcu ochii mici şi zîmbi. Elanul tinereţii o îndemna să creadă că orice-ar studia şi orice meserie şi-ar alege, era imposibil să nu izbîndească.

— Să-ţi dau o lumînare ? întrebă Barbara. E întuneric pe scări.

— Nu-i nevoie. Nimeresc eu. Noapte bună !

Ora era tîrzie, dar Agnieszka, deşi obosită de drum şi de examene, nu avea chef să se culce. După ce-aprinse lampa, se apucă să pună ordine în camera unde deocamdată avea să locuiască singură. Cu vădită plăcere aşeză pe etajeră cărţile : *Oameni fără adăpost* de Żeromski, *Imnuri* de Kasprowicz, *Conacul alb* de Bang, operele lui Wyspiański, o lucrare a lui Bebel despre rolul femeii în societate, *Istoria pămîntului* de Neumayer, împrumutată de la Nata Szumska, *Spirit şi trup* de Abramowski, *De pe pămîntul Kuiawiei,* singura carte a lui Przybyszewski care-i plăcea, căci el descria aici o lume misterioasă şi necunoscută. Pe perete, prinse cu pioneze reproduceri ieftine, de mărimea unei cărţi poştale ilustrate, din Botticelli şi Fra Angelico, pe care i le trimisese Nata Sztumska vara trecută, cînd făcuse o călătorie în Italia. Una dintre vederi, reprezentînd statuia lui Apollo, o puse deoparte printre hîrtii, căci sculptura grecească n-o atrăgea, iar „nasurile greceşti", cum le botezase ea, nu-i spuneau nimic. Cînd isprăvi, se apucă să le privească din dreapta şi din stînga,

mai de aproape și mai de departe, după care îi veni poftă să le scrie colegelor. Cam pe la a treia scrisoare, i se păru că în tăcerea nopții se aude un sunet neclar, gingaș. Înălță capul : o lumină vînătă intra pe fereastră. Se ridică și-o deschise. O învălui răcoarea aspră a zorilor și auzi clar ciripitul rîndunelelor. Stinse lampa, a cărei lumină îi părea acum murdară. În cameră se făcu deodată întuneric și abia după o clipă, zări pereții cenușii și mobilele plutind parcă fantomatic prin cameră. Agnieszka se așeză pe prichiciul ferestrei și, în tăcerea de nimic tulburată a zorilor, privi cum răsare lumea din întunericul nopții. Trunchiurile negre ale copacilor se făcură cu încetul cenușii. Spre răsărit cerul se-nvioră deodată și culoarea galbenă care-l inundă, palidă la-nceput, căpătă o nuanță aurie. Trezit din somn, un grangur începu să fluiere chiar sub fereastră. Apoi bolta cerului și coroanele pomilor fură scăldate-n roșu. Agnieszka se apropie de masă și adăugă la scrisoarea pentru Sztumska, următoarele rînduri :

„Draga mea, m-a apucat revărsatul zorilor stînd de vorbă cu tine. Și mi se pare că acum văd, pentru prima oară, răsăritul soarelui. Respir strălucirea aurorei și admir splendoarea naturii. Oh, Nata, cum să împac splendorile firii darnice cu lumea asta rea, adică rău întocmită ?"...

Lăsă tocul din mînă. Se simțea grozav de obosită, parcă-mbătrînise deodată.

„Prin cîte n-am trecut noi ?" oftă ea. Avea impresia că rezolvase toate problemele vieții, că nu mai avea nimic de făcut în lume. Dar asta nu ținu mult. Peste o clipă, simți din nou cu întreaga-i ființă că e abia la începutul vieții și că toate se cer din nou rezolvate. Că trebuie să meargă înainte, mereu înainte, fără a privi înapoi. Scrisorile către prietene i se părură niște mesaje moarte, adresate unui trecut mort. Nu așa ar fi trebuit să le scrie, ci să le spună : „Adio, adio pentru totdeauna", deși Nata urma să vină și ea la Lausanne.

„Să fiu oare o fire atît de schimbătoare ? se sperie ea. Și sentimentele pe care le-ncercam înainte să fi pierit fără urmă ?... Nu ! N-au pierit ! A pierit numai conținu-

tul lor material, fizic. Dar ele trăiesc în sufletul şi-n amintirea mea. Căci numai aşa le poţi duce cu tine în viitor. Şi e puţin asta ? Amintirea lor e mai puternică, mai reală. Ce rost are, atunci, să te sileşti să reînnozi vechile legături pe care viaţa le rupe ?"

Inima îi bătea cu putere şi-n ochi i se iviră lacrimi.

„Ah, să trăiesc, să trăiesc ! şopti ea. Să nu-mi rămînă ascuns nici un «de ce», nici un «cum», să cresc, să mă avînt şi totul să cuprind dacă nu cu mintea, cel puţin cu spiritul !... Şi să mor în floarea vieţii, în clipa cea mai frumoasă !"... visa ea cu avîntul adolescenţei atît de avide şi de exclusive uneori în pornirile ei.

Tresări brusc, trezită parcă din somn.

„De unde-mi vin gîndurile şi nălucirile astea ? La ce-mi folosesc ? Încotro mă duc ? Şi ce se va-ntîmpla cu ele ? De ce mi-am pierdut noaptea, făcîndu-mi planuri prosteşti ?"

Afară se luminase de-a binelea şi ziua se prevestea frumoasă. Bătăile ciocanului de la fierărie şi duruitul căruţelor acompaniau, acum, cîntecul melodios al păsărilor.

Agnieszka lipi scrisorile, scrise adresele pe plic, lepădă rochia şi-şi îngropă faţa aprinsă în perna răcoroasă. Nu adormi îndată, căci gunguritul porumbeilor şi ciripitul vrăbiilor părea că răsună chiar în camera ei. Dădu să se scoale şi să închidă fereastra, dar înainte de a apuca să se ridice, totul se linişti brusc. Şi-n timp ce toată casa se trezea şi fiecare o pornea grăbit spre treburile lui, se cufundă în somn adînc.

21

În prima duminică după venirea ei la Serbinów, Agnieszka şi maică-sa plecară la Malocin, să ia parte la slujba religioasă. Abia se-ntorseseră acasă, cînd în faţa conacului trase o trăsură de piaţă şi din ea coborî Janusz Ostrzeński.

— Ia priviți ! Janusz ! se bucură Barbara. Ți-ai adus aminte că există pe lume și Serbinów-ul ? Ce face mama și tata ? Au plecat la Ciechocinek ?

— Da. Au plecat cu Bogdan, de cum a terminat tata cu școala. Am rămas singur și m-am gîndit să-mi iau și eu concediu.

— Și poate să ți-l petreci la noi ? Foarte drăguț din partea ta.

— De ce-ai luat trăsură de piață ? Trebuia să ne fi anunțat și-ți trimiteam noi docarul, zise Bogumil, dînd drumul birjarului.

Fiecare ar fi vrut să-l întrebe ce mai e cu doamna Celina, dar nimeni nu-ndrăzni.

— Am venit să vă văd. Rămîn azi la voi... dar dacă n-o să mă goniți... spuse, șovăind, Janusz privind-o pe Agnieszka.

— Vai de mine ! Doar de n-ai să fugi singur de plictiseala asta de la țară...

— N-o să te răpească domnul Ceglarski, cum s-a mai întîmplat o dată ? întrebă Agnieszka, pe care venirea neașteptată a vărului ei o tulburase.

— Ceglarski e plecat în străinătate.

— Aha, deci dacă nu e colac... rîse ea, strengărește.

— ...atunci e bună și pîinea, completă Janusz. Deși mie-mi place mai mult pîinea. Zicalele astea nu-s întotdeauna potrivite, zise el. Ca de obicei în primele clipe ale întîlnirii, era în vervă.

— Unde-l culcăm pe Janusz ? întrebă Barbara, îngrijorată. Cred că în camera bunicii ar fi cel mai bine. Dar unde-s lucrurile tale ?

— Mi-am luat în servietă periuța, praful de dinți, și o cămașă de noapte, gîndindu-mă că poate mă găzduiți pînă mîine.

— Lasă că mîine, poimîine, ai să te duci să-ți iei și restul. Bogumil, deschide tu fereastra în camera bunicii. Trebuie aerisită. Eu mă duc la bucătărie să pregătesc masa.

Janusz și Agnieszka porniră încet spre grădină.

— E aproape un an de cînd nu te-am văzut, zise Janusz. Și mai să nu te recunosc.

— De ce ? Atît de tare-am îmbătrînit ?

— Ai îmbătrînit grozav ! glumi el, privind-o cu admirație. Agnieszka săltă pe cărare ca într-un dans, murmurînd ceva cu voce joasă, ca de contraltă, destul de ciudată pentru făptura ei grațioasă, bălaie.

— Ciudată îmbinare de forță și de gingășie, rosti Janusz, fără s-o privească.

— Ce spui ? întrebă ea într-o doară. Știa foarte bine că despre ea e vorba și era fericită. Dar, deodată, ca și cum n-ar fi dat nici o importanță spuselor lui sau poate socotindu-le un bun prilej pentru un schimb mai serios de păreri, începu să-i povestească la ce anume se gîndise în timp ce asculta, la biserică, liturghia.

— Azi mă simt tare tulburată. Știi de ce ? Din pricina slujbei. E adevărat că preotul nostru, cu înfățișarea lui, nu prea te predispune la gînduri înalte. E gras din cale-afară. Dar slujba aici la țară își are farmecul ei. Îmi place să asist la slujirea liturghiei. Mă simt și eu cuprinsă atunci de tulburarea solemnă a celor care se roagă. Și felul în care cîntă cu toții mă tulbură... Asta însă nu-i destul ca să te socotești credincios, nu-i așa ? Deși, dacă mă gîndesc mai bine... Azi-dimineață tocmai despre asta vorbeam cu mămica...

Tăcu, deodată, rușinată. Parcă vorbea singură cu voce tare și cineva, un intrus — trăgea cu urechea. Dar Janusz nici măcar nu trăgea cu urechea. Căuta ceva în buzunărașul de sus al hainei sale de un albastru-închis ; capul lui de adolescent și ovalul perfect al feței brune aveau un farmec deosebit, așa cum stătea aplecat într-o parte. Scoase din buzunăraș o oglinjoară și, venind în fața Agnisiei, o sprijini în palmă.

— Ascultă, zise el, ia uită-te și spune-mi și mie ce culoare are părul tău ? N-am văzut niciodată culoarea asta de păr ! Pe viața mea !

Agnieszka se-mbujoră și se feri din fața oglinzii.

Tocmai atunci fură chemați la masă. Porniră spre casă în tăcere. Agnieszkăi îi pierise pofta să cocheteze, căci nu era sigură dacă Janusz voise să-i laude părul sau să-și bată joc de el. Deodată avu chiar impresia că se plictisește cu ea.

„Ce să-i spun ca să mă dumiresc ?“ se întrebă ea.

După-amiază, Janusz hoinări în neștire, apoi se culcă în grădină pe iarbă și adormi.

„Foarte bine, își zise Agnieszka. Fiecare să-și vadă de treabă. În vara asta am de citit, nu glumă... N-am chef să-i țin lui de urît.“

Seara, Janusz se scuză că-l furase somnul și dormise atîta.

— Grozav musafir mai sînt și eu ! Dar aerul tare de la țară m-a amețit.

După cină, n-o lăsă pe Agnieszka să urce în camera ei. Aprinse o țigară și mai rămaseră multă vreme singuri la masă, vorbind de una, de alta, dar mai ales cercetîndu-se din priviri. Barbara auzi, în sfîrșit, cum împing scaunele. Se sculă și vîrî capul pe ușă. Dar, văzîndu-i traversînd veranda și îndreptîndu-se spre grădină, strigă după ei :

— Nu uitați să încuiați ușa de la intrare, cînd vă întoarceți ! Eu mă culc.

Cînd, puțin după aceea, se despărțiră în fața scărilor care duceau la etaj, Janusz reținu mîna Agnieszkăi într-a sa.

— E un har al soartei, zise el, că am acum prilejul să discut cu tine zilnic. Sînt silit să trăiesc alături de niște oameni pe care-i detest, dar de care nu mă pot desprinde. Asta are o influență nefastă asupra mea. Tu însă mă influențezi în bine.

În seara aceea, Agnieszka nu putu să adoarmă multă vreme.

— Nu, el nu-i un străin, își contrazicea ea prima impresie. Îl simt aproape.

Dar oricît se căzni, nu-și mai aduse aminte ce anume vorbise cu Janusz. Își amintea numai privirea lui, zîmbetul

și mișcarea mîinii care o luase de braț cînd ieșiseră să se plimbe.

A doua zi, își petrecură toată dimineața împreună, dar discuția nu se prea lega. Spre mîhnirea ei, Agnieszka nu găsea în convorbirile lor nimic din plăcerea pe care-o simțea în discuțiile cu Nata Sztumska, sau chiar, mai demult, cu Joasia Przyjemska. Cu toate astea, erau mereu împreună, se țineau unul după altul, ca doi oameni care, deși cu firi deosebite, urmăresc același țel, dar sînt incapabili să-l atingă fiecare de capul lui.

Multe femei treceau pe lîngă Janusz, fără a se lăsa ademenite de frumusețea lui excepțională, care-l făcea pe cît de dorit, pe atît de inaccesibil. Oricare femeie cu o fărîmă de judecată sau de ambiție putea lesne să-și spună : nu-i pentru mine. Însă atunci cînd el însuși îi acorda vreuneia cît de puțină atenție, ispita era prea mare și pînă la urmă chiar cea mai cu judecată își pierdea mințile. Mai ales că, deși sentimentele lui Janusz erau întotdeauna serbede, expresivitatea inconștientă a frumuseții lui le dădea o aparență de forță care făgăduia o fericire nemărginită.

Janusz îi acorda atenție Agnieszkăi nu numai acum. Relațiile lor de rudenie și împrejurările au contribuit să-i apropie tot mai mult, acum însă Agnieszka se simți atrasă de farmecul lui cu toată impulsivitatea anilor și firii sale. În curînd, hoinăritul prin grădină și pe cîmp, unde întîlneau mereu oameni, nu-i mai satisfăcea. Și cum casa în anotimpul acela era goală, începură să stea mai mult în casă.

Într-o după-amiază, aflîndu-se sus, în camera Agnieszkăi (cea mai călduroasă cameră din toată casa), traseră peste geamul deschis draperia galbenă de satin, încercînd să oprească, astfel, razele soarelui.

— Așa, acum e frumos și bine, zîmbi Janusz, cînd camera fu umbrită de semiîntunericul portocaliu. Își aminti atunci, dar foarte vag și fără a încerca o cît de mică tulburare, clipele pe care le trăise cîndva în camera asta.

Reluară discuția asupra dragostei, începută în grădină. În viață exista oare o dragoste unică sau puteai iubi de mai multe ori ? Agnieszka considera că asta depindea de caracterul și firea fiecăruia, căci fiecare putea înțelege într-altfel dragostea aceasta unică. Janusz susținea că nu poți iubi cu adevărat decît o singură dată și pentru toată viața. Dar susținea, în același timp, că bărbatul e liber să-și trădeze iubita, căci lucrul acesta n-are pentru el nici un fel de importanță, pe cînd femeii, ale cărei simțăminte sînt de altă natură, lucrul acesta nu-i este îngăduit. Agnieszka se revoltă în gînd, zicîndu-și că Janusz se gîndește pesemne numai la situația lui, că adică pe el nu-l poate nimeni trăda niciodată, deși el nu șovăise s-o împingă pe doamna Celina la trădare. Se mai gîndea că n-are nici un rost să discute asemenea lucruri, că ele nu puteau fi rezolvate prin simple discuții. Viața, așa cum o vedea ea, îi apărea plină de fenomene care păreau, poate, fără legătură între ele, dar prin care trecea neîndoielnic un fir roșu și acest „fir" n-avea nici în clin, nici în mînecă cu banalitățile rostite de Janusz. Ba chiar i se părea că, cu toată lipsa ei de experiență, știe mai multe despre dragoste decît el. Totuși nu-și rostea gîndurile, ci tot timpul îi aproba spusele, deși se simțea umilită de constatările lui superficiale și desuete. La un moment dat însă, își dădură seama că nici unul, nici celălalt n-avea ceva însemnat de spus în chestiunea aceasta. Discuția lor, întreruptă de lungi tăceri, abia se mai tîra. În mijlocul unei asemeni tăceri, ochii lor se întîlniră și Janusz se sculă de pe scaun, privi nesigur în jur și se duse să se întindă pe canapeaua în colțul căreia stătea Agnieszka. O cuprinse cu brațele și-și apăsă capul pe genunchii ei. Cu toată tulburarea, Agnieszka luă fulgerător seama că mișcările lui semănau cu ale lui Ram, ogarul, atunci cînd, deși știa că n-are voie, sărea cu labele pe canapea. Rămase încremenită, așa că Janusz îi luă mîna și-o apăsă pe părul lui. Ea îl mîngîie pe păr, constatînd fără să vrea că avea firul mult mai gros și mai aspru decît al ei. Brațele lui o cuprinseră din nou, strîngînd-o spasmodic. Încerca să nu ia

în seamă pornirea lui și să continue discuția ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat.

— In ceea ce mă privește, zise ea cu vocea puțin sugrumată, împinsă de o involuntară viclenie, știu că n-am să am parte în viața mea nici de marea dragoste unică și nici de altele. Numai femeilor superbe, descrise în romane, le sînt sortite marile cuceriri.

Janusz își înăbuși rîsul.

— Rîzi de mine, rîzi...

— Rîd de modestia ta. Ești chiar atît de sigură că n-ai să cunoști dragostea ? Te-ai resemnat, i-ai pus de pe acum cruce ? Te prefaci, sau într-adevăr nu-ți dai seama că ești și tu superbă ?... Căci ești într-adevăr superbă ! repetă el în șoaptă. Chipurile li se umbriră, iar buzele se găsiră singure și se uniră atît de pripit, de parcă numai din întîmplare existaseră despărțite pînă atunci. Janusz se cutremură și gemu prelung, ca și cum ar fi simțit împunsătura unei dureri pătrunzătoare. Agnieszka se trezi, fără să știe cum, culcată lîngă el. Prinși într-o lungă îmbrățișare, se sărutau cu ochii închiși. Și tot fără să știe ce face, împinsă de-o spaimă cumplită, se-ncordă cu tot trupul și se smulse din brațele lui. Se cutremură : i se păru că nu mai sînt singuri, că a intervenit ceva din afară. Cînd își mai veni în fire, înțelese că adierea vîntului dăduse la o parte un colț al draperiei și o fîșie de lumină albastră, ca un fulger pal, îi izbise obrazul, trezind-o, brusc, la realitate. Apoi își dădu seama că era la fereastră și se căznea să tragă draperia la o parte. Janusz se apropie de ea cu ochii plecați și-i sărută mîna.

— Nu te supăra, șopti ea, fără să înțeleagă pentru ce-și cerea scuze.

Janusz ieși în vîrful picioarelor și închise încet ușa în urma lui. Nu se arătă nici la ceai, nici la cină. Barbara fu încredințată că pe Janusz îl durea capul, că se culcase iar și dormea dus.

Îl văzu abia a doua zi, întunecat la față, cu o cută adîncă între ochii lui de peruzea. Îi ocolea privirile și se ferea parcă de ea. Se sperie. Așadar, o disprețuia. O

socotea o desfrînată, care se lasă sărutată de primul venit. Își înfrînse mîndria și alergă după el, cînd coborîse în grădină. Îl ajunse din urmă și abia izbuti să îngaime:

— Stai puțin. Voiam numai să-ți spun că dacă gîndești că eu gîndesc... că tu...

— ...gîndești... o completă el, oprindu-se și privind-o pe sub sprîncene.

Agnieszka avu din nou impresia neplăcută că-i vorbește cuiva străin, care-o ascultă mirat, neînțelegînd ce vrea de la el.

— Eu știu doar, spuse în cele din urmă, că ceea ce s-a-ntîmplat între noi n-are importanță..

— Ah, deci pentru tine asta nu are nici o importanță ? dădu el din cap, neîncrezător.

Agnieszka simți că, încercînd să-l scoată dintr-o situație care probabil că nu-i convenea, încurcase și mai mult lucrurile.

— Are... imensă... mărturisi, desperată și-și înălță semeață capul, dînd la o parte șuvița de păr care-i cădea pe frunte. Dar să nu-ți închipui că după toate astea voi trage concluzia că tu... că tu ții la mine.

— Ești un copil, zise, trist, Janusz. Îi luă mîna și începu, încruntat, să-i numere degetele ca și cum ar fi vrut să afle cîte sînt în total.

— Minunate ! oftă, privindu-i unghiile. Prostii, spuse el după o clipă. Vorbești prostii. Nu știi, n-ai să știi niciodată ce însemni tu pentru mine ! Dacă n-aș fi venit aici, nu știu ce s-ar fi întîmplat cu mine vara asta. Eram la pămînt. Însă eu nu am dreptul să mă apropii de nici o femeie. Mai ales de tine, continuă cu glas aspru. Nu sînt demn de tine.

Vorbele lui nici n-au speriat-o pe Agnieszka și nici n-au tulburat-o. Desluși în ele ceva teatral. Cu toate astea, nu trecură decît cîteva minute și se treziră iar sărutîndu-se la adăpostul tufișurilor de iasomie.

În zilele care urmară, Agnieszka nu mai știu ce crede despre dragoste, despre viață, despre Janusz și chiar despre ea. Dar vîrtejul în care se cufundase era departe de a se

numi fericire. Ba i se părea că plutește-n văzduh, ba o copleșea deznădejdea. Tînjea după dragostea lui, dar nefiind sigură că Janusz îi împărtășea pe deplin sentimentele, i se împotrivea cu tărie atunci cînd el o înăbușea sub sărutări, deși ardea de dorință să-i primească mîngîierile.

Căutînd să înțeleagă ce se petrece cu ea, îi venea uneori în gînd doamna Celina. Dar parcă putea să se mai gîndească la ceva, cînd o săruta Janusz ? Uita de toate. Și totuși nu povestea aceea de dragoste, și nu amintirea doamnei Celina o făcea să i se împotrivească lui Janusz cînd erau mai aprinși. Altceva era la mijloc, altceva, greu de deslușit, dar mult mai puternic. Ce anume ? Poate gîndul că nu Janusz era omul pe care-ar fi dorit ea să-l iubească și nici acela pe care se simțea în stare să-l facă fericit ? Frumusețea lui, care n-o stingherise de loc atîta timp cît îl socotise ca pe un frate, acum o incomoda, parcă avea impresia că nu poate sta alături de înfățișarea ei comună. Își da seama însă că Janusz era mai prejos decît ea în alte privințe. E drept, acum se gîndea din ce în ce mai puțin că e superficial sau că e un om cu spirit îngust, căci farmecul lui deosebit dădea iluzia unei bogate vieți sufletești și trezea în ea atîtea gînduri noi și neobișnuite, încît propria ei bogăție lăuntrică o punea pe seama influenței lui spirituale binefăcătoare.

Simțea totuși că sărutările lor nu-i apropie sufletește, lucru pe care, era firesc să-l dorească, ci dimpotrivă, parcă-i înstrăinează tot mai mult, trezind, cel puțin din partea ei, o timiditate sporită și neputința unei înțelegeri reciproce. Atunci de ce se simțea atrasă de el ? Se zăpăci într-atît, încît, pînă la urmă, nu mai știu ce să creadă : era vorba aici într-adevăr de Janusz, sau de faptul că persoana lui era capabilă să creeze complexul de împrejurări favorabil declanșării acelei scîntei care-i aprindea simțirea transformînd-o într-o flacără ? Natura acestor simțăminte nu era nouă pentru ea. Pînă atunci însă ele se risipiseră în tot ce o înconjura și abia acum se contopiseră, pornind într-o singură direcție. Atunci de ce se trăgea înapoi

speriată, cum se-ntîmplă atunci cînd ai pierdut drumul în întuneric ?

„Sînt eu chiar atît de frumoasă ca să merit norocul ăsta ? se gîndea ea în clipele de fericire. Sînt atît de urîtă și de neajutorată, că mă tem să mă apropii de el ?“ se gîndea ea în clipele de desperare.

Janusz, într-adevăr, nu se simțea demn de Agnieszka, căci amintirea doamnei Celina îl urmărea încă. Însă nu amintirea acesteia îl oprea să facă pasul hotărîtor. Din punct de vedere moral, impulsurile și reținerile acționau la fel de slab în sufletul lui. Altceva îl reținea : teama. Teama că va apărea în ochii Agnieszkăi așa cum îl văd toate femeile, și dacă mai dorea ceva era tocmai ca față de ea să fie altfel. Se temea că va-ncerca o nouă dezamăgire, dar se gîndea într-o oarecare măsură și la ea. Era în ființa ei ceva care-i impunea respect. Uneori îi venea să creadă că dacă i-ar dezvălui Agnieszkăi taina vieții sale, ar putea fi fericiți împreună. De cîteva ori se gîndise chiar la căsătoria lui cu Niechcicówna (era îngăduit între veri), ca la cel mai nimerit lucru : i se părea că astfel ar renaște și și-ar salva viața. În egoismul lui crîncen și total, gîndul acesta era culmea altruismului. Însă, de cîte ori voia să-și deschidă inima în fața Agnieszkăi, băga de seamă că habar n-are ce taină anume se pregătea să-i dezvăluie. Poate că nici n-avea vreuna ? Dar se încăpățîna să creadă că taina aceasta exista totuși. Cînd Agnieszka îi arunca priviri întrebătoare, el îi spunea :

„Ai răbdare, iubito. Într-o zi am să-ți spun totul și atunci voi crește în ochii tăi. Presimt asta.“

Rostind aceste cuvinte, nici prin minte nu-i trecea că, poate, ar avea și ea ceva de spus. Întotdeauna era convins că totul depinde numai și numai de el. Agnieszka intuise siguranța asta a lui și avea impresia că-l înșală, dar totodată se simțea umilită, gîndindu-se că nu se poate despărți de el, cu toate că multe din trăsăturile firii lui nu-i erau de loc pe plac. Și cum buzele lor fierbinți se căutau mereu cu nesaț, într-o seară, cînd Janusz o înștiință că după cină vine la ea, Agnieszka știu că seara aceea va fi hotărîtoare.

Stînd ghemuită într-un colț al canapelei, aștepta într-o încordare care crescu într-atît, încît gîndurile începură să-i se prefacă în imagini diforme, cețoase, fără nici o legătură între ele. Tresări și își dădu seama, mirată, că o furase somnul. Cercetă ceasul de pe comodă : ațipise doar cîteva minute. Cu toate astea se trezi într-o stare de spirit atît de schimbată, de parc-ar fi dormit ani de zile. Un val de rușine și de teamă îi invadă sufletul, ridicîndu-i părul măciucă. Niciodată pînă acum nu-și fixaseră întîlnirile. Se întîlneau prin forța lucrurilor, locuind sub același acoperiș. Să ciulească urechea, pîndind pașii furișați ai lui Janusz, îi apăru de-a dreptul imoral. Imoralitatea asta, de o natură necunoscută, urma să fie comisă în legătură cu ceva nedefinit, care poseda însă greutatea copleșitoare a unei realități fatale și de neînlăturat. În dragoste, rușinea și teama sînt două lucruri diferite, dar, uneori, își dau totuși mîna, oprindu-te să cazi în prăpastia în care te pot prăvăli sentimentele dezlănțuite. Rațiunea în acest caz n-ajută la nimic, căci ea nu-i în stare să se împotrivească chemării instinctelor tinereții. Rușinea însă e și ea un instinct, un instinct al sufletului, și forța lui e capabilă să alunge ispita nebunească a sîngelui înfierbîntat.

Împinsă de o forță mai tare decît ea, Agnieszka se ridică, scoase din sertar hîrtie de corespondență și scrise ca și cum i-ar fi dictat cineva : „Nu veni, Janusz ! Te rog din tot sufletul. Am să-ți explic mîine !“ Lipi plicul și se apropie de ușă, ascuțindu-și auzul. Se hotărî să se strecoare pînă la bucătărie, s-o cheme pe Julka și s-o roage să-i ducă neîntîrziat scrisoarea lui Janusz. Julka era o bomboană de fată, binevoitoare și demnă de încredere. De altfel, Agnieszka acționa sub impulsul unor reflexe, care-i impuseseră calea aceasta. Dar jos se auzea zgomot de pași, ușile se deschideau și se închideau într-una. „Cînd au să se liniștească odată ?“ se gîndea ea, temîndu-se să coboare. Nu voia pentru nimic în lume să se întîlnească cu vreunul din părinți. Nu se îndoia că i se citea pe față tot ce pusese la cale, într-ascuns, în seara aceea. Pînă la venirea lui Janusz mai era o jumătate de ceas, dar jos,

ca un făcut, nu voia nimeni să se ducă la culcare. Auzi duruit de roți în fața casei, apoi din nou pași, glasuri, uși trîntite. Sosise pesemne făina de la moară. Știa că trimiseseră s-o aducă, dar nu-și amintea dacă înainte de căderea serii căruțele se-ntorseseră sau nu. Auzi iar duruit de roți care se îndepărtează, și iar zgomot de pași în antreu. În sfîrșit, se făcu liniște. Agnieszka se uită la ceas și înlemni. Trecuse de zece. Janusz trebuia să fie de mult acolo ! Agnieszka mototoli scrisoarea pe care-o ținea în mînă și o rupse. Forța ce-o împinsese să scrie cuvintele prin care anula întîlnirea nu mai acționa. Se întoarse pe divan, așteptînd și ascultînd cu fiecare fibră a trupului. În casă plutea o liniște de mormînt : parcă nu lipsea numai Janusz, ci plecaseră toți. La douăsprezece, lampa începu să pîlpîie. Suflă în ea și aprinse o lumînare. La unu se întinse, îmbrăcată, pe pat.

„N-a venit. S-a întîmplat așa cum voiam, își zicea în gînd, dar buzele ei șopteau : De ce ?... De ce ?... Ah, de ce ?“...

Cînd tu înfrîngi ispita, ți se pare că ai repurtat o victorie, dar cînd cineva nu cedează în fața ispitei pe care o constitui tu pentru el, te simți trist ca după o înfrîngere ireparabilă.

Tresărind și ridicîndu-se la cel mai mic zgomot al nopții, Agnieszka rămase cu ochii deschiși pînă în zori. Cînd în cameră începură să pătrundă zorii cenușii, hîrtia care înconjura capătul lumînării din sfeșnic luă foc și mucul căzu, sfîrîind, în stearina topită. Agnieszka se dezbrăcă și se culcă. Dar, deși știa că acum Janusz nu mai poate veni în nici un chip, nu se hotăra să se lase în voia somnului. Adormi abia cînd se făcu ziuă de-a binelea, dar o trezi fluieratul insistent al puilor de grangur din frasinul de sub fereastră. Cum deschise ochii, amintirea nopții trecute se năpusti asupra ei ca întunericul asupra unei dimineți însorite.

Dar buimăceala îi trecu repede.

„Acuși am să-l văd și-o să se lămurească totul.“

Coborî la micul dejun mai devreme ca de obicei și-și găsi părinții la masă. Află că Janusz plecase seara la nouă și jumătate. Căci la puțin timp după ce urcase ea în cameră, sosise un curier cu o telegramă expediată din Kaliniec. Janusz nu le dezvăluise conținutul depeșei, dar ceruse imediat o trăsură. Din răspunsurile lui monosilabice, înțeleseseră că-l chemase doamna Katelbina. Era bolnavă, sau așa ceva. În orice caz, Janusz se arătase foarte îngrijorat.

— A vrut să urce să-și ia rămas bun de la tine, dar noi l-am oprit, zise Barbara. Ne-am gîndit că dormi. Și cred că dormeai, nu ? adăugă, temătoare, scuzîndu-se parcă.

— Da, aseară m-am culcat mai devreme, se grăbi Agnieszka să o asigure, speriată de glasul nefiresc cu care rostise aceste cuvinte. Se întreba dacă boala doamnei Celina, de care luase cunoștință chiar atunci, putea fi o justificare îndestulătoare pentru expresia cu totul schimbată a figurii sale. Și parcă auzi din nou, de data asta răsunînd înăuntrul ei, duruitul roților unei trăsuri care se-ndepărtează, așa cum auzise aievea seara trecută. Și constată că auzul ei recunoscuse, de fapt, duruitul roților docarului. Atunci de ce se lăsase înșelată de gîndul că zgomotul îl făceau căruțele cu făină care se înapoiau de la moară ? Străduindu-se să pară veselă, după cîteva întrebări, ieși pe verandă și porni spre grădină.

Bogumil și Barbara se priviră în tăcere.

— Poate-i mai bine că a plecat nătîngul ăsta. Acum îmi dau bine seama că-i un nătîng, zise, în sfîrșit, Bogumil.

— Da, îl aprobă Barbara. Să dea Dumnezeu să se însănătoșească Celina asta cît mai repede, dar n-aș vrea ca el să se mai întoarcă aici. Auzisem eu că Janusz se ține numai de fuste. După înfățișarea lui n-ai crede asta în ruptul capului, ba dimpotrivă. Dar acum cred... După o clipă rosti, oftînd : E foarte frumos. Foarte, foarte frumos... Nici măcar nu știu cu cine seamănă din familie...

Rămase încruntată, cu privirile pierdute în gol. Oare și Agnieszka avea să treacă prin aceleași încercări ca și ea ?

Agnieszka nici nu vedea pe unde calcă. Mergea așa, în neștire. Se opri în lunca de la hotarul Pamientów-ului, sau mai degrabă se prăbuși în iarba înaltă, udă încă de rouă, și izbucni într-un plîns cu sughițuri. Cîinii, care o însoțiseră, veniră repede de pe cîmp unde se fugăriseră pînă atunci și, suflîndu-i în față cu boturile căscate, îi dădură ocol și se așezară puțin mai departe. După o vreme, Agnieszka își înlănțui genunchii cu mîinile și se lăsă dusă de gînduri. Dacă n-ar fi știut încotro plecase și pentru ce plecase, mai treacă, meargă... Dar știa că plecase la alta, și știa anume la cine! Ce durere, ce durere cumplită!

Dar încetă deodată să se mai gîndească la sine. O, Doamne! Doar Janusz nu plecase de capul lui. Fusese chemat de urgență, avea un mare necaz, se întîmplase probabil ceva grav cu doamna Celina. Cît de mult trebuie să sufere, căci el suferă acum îndoit! Chiar dacă n-ar iubi-o pe Katelbina, tot are față de ea anume îndatoriri morale. N-o poate lăsa în voia soartei, cînd e bolnavă. Pe urmă, trebuie să fie cu siguranță desperat că nu a putut urca să-și ia cel puțin rămas bun de la ea, că a lăsat-o pradă tristeții și spaimei. Cum să-i vină în ajutor, cum să-i dea de știre că-l înțelege, că e destul de tare să înfrunte cu bărbăție orice rău?

Faptul că punem în seama altora suferințele pe care le-am încerca noi în locul lor constituie izvorul multor greșeli regretabile, dar tot de aici pornește și compătimirea, fără de care nu există adevărata omenie. Căci acum, mînată de dorința fierbinte de a face ceva spre a-i veni în ajutor lui Janusz, Agnieszka se întoarse acasă cu gîndul de a acționa cît mai grabnic. Hotărî să-i scrie o scrisoare care să-i dea curaj, alungîndu-i desperarea și tristețea de care își închipuia că fusese cuprins. Dar cînd voi să se apuce de scris, simți că nu poate așterne pe hîrtie nici un cuvînt. Firea lui Janusz, ascunsă, sucită nu-i îngăduia de loc Agnieszkăi să bănuiască în ce stare de spirit se afla în realitate, căci el părea să n-aibă niciodată firească dorință a oricărui om ca măcar față de cei pe care-i socotește

apropiați să-și mărturisească gîndurile și să-și deschidă inima. Acum, cînd apropierea iluzorie, înfiripată prin sărutările lor, apoi prin sentimentul de compătimire ce-o cuprinsese, pieri, Agnieszka își dădu seama că, de fapt, nu-l cunoaște de loc pe Janusz acesta, pe care-l știa din copilărie, și că nu știe cum și în ce fel să-i vorbească. Găsind astfel, dintr-o dată, o explicație și o justificare pentru toate îndoielile dinainte și în deplin acord cu hotărîrea ei nerealizată în ajun, simți o ușurare că nu se întîmplase nimic. O ușurare împletită cu bucuria unei vanități copilărești satisfăcute. Căci nu trecuse prin nici o primejdie, dar avusese prilejul să treacă prin această primejdie. Nu era de ajuns ? Și nu era o dovadă că devenise femeie și că putea să-i placă cuiva ? Se mustră singură pentru gîndurile astea prostești, care, de altfel, dispărură curînd și ele. Dar după ce trecură o zi, două, trei, fără nici o veste de la Janusz, chinul și suferința reveniră, căci nimeni nu este scutit de desperarea ce pune stăpînire pe noi atunci cînd pierdem ceva de care nu ne-am rupt încă de bunăvoie sentimentele, gîndurile și dorințele noastre.

În timpul mesei, Agnieszka își da silința să fie vorbăreață și veselă, dar restul timpului hoinărea singură ore întregi pe cîmp. Părinții o urmăreau de la distanță, tare neliniștiți. Cîinii însă erau bucuroși că stăpîna lor hoinărește într-una. Cum îi zăreau silueta subțire îndreptîndu-se spre poartă, săreau cît ai clipi toți trei de prin ungherele curții, care mai de care mai vesel. Și apoi, să te ții ! O ajungeau din urmă și-i dădeau ocol, descriind cercuri din ce în ce mai mari, sau i-o luau înainte, gonind cu botul în pămînt. Azorek de la barăci răsărea și el, chemat parcă de o putere nevăzută, și pornea după ei, sfios, urmîndu-i de la distanță și oprindu-se din cînd în cînd, gata să fugă dacă Agnieszka sau cîinii s-ar fi uitat după el. Cîinii se întorceau de obicei acasă cu puțin înaintea Agnieszkăi, sau puțin după ea. N-o însoțeau în sensul strict al cuvîntului și totuși între hoinăreala ei fără țel și goana lor părea să existe o strînsă legătură. În răstimpuri, alergînd prin lanurile de grîu sau prin buruieni, se opreau și veneau

spre tînăra lor stăpînă să constate parcă dacă mai e acolo și să cerceteze dacă nu cumva are de gînd s-o ia spre casă. Chiar și Agnieszka, deși, în starea ei de spirit părea să nu-i ia în seamă, cînd nu-i mai vedea pe nicăieri, simțea cum o cuprinde neliniștea. Se oprea, îi fluiera și-i striga : „Cymbal ! Ram ! Żolka ! Aici, culcat !“ Într-o clipită, cîinii apăreau din ovăz sau din grîu și, fulgerînd prin fața ei, porneau din nou, gîfiind, să se scufunde în lanuri.

Bogumil, din locul unde lucra pe cîmp, vedea, uneori, de departe cum suprafața mătăsoasă a lanurilor se-ndoaie și se frînge, mai ales cînd își lua avînt Ram cel voinic, și se întrista că zăvozii îi strică grînele și-i sperie vînatul. Se tot gîndise că ar trebui să-i dreseze și să-i învețe să se țină după om, să nu gonească, așa, n-o bunește, dar copiii i-o luaseră înainte și-i nărăviseră de tot.

„Agnieszka, își zicea el, întristat, n-are suflet de plugar. Pentru ea satul e, ca pentru toți orășenii, un loc de plimbare și de visare.“

Totodată însă, privind-o, era copleșit de gînduri duioase. Vizita lui Janusz fu dată uitării mai repede de părinți decît de Agnieszka. Și atunci, în plimbările lungi și fără țintă ale fetei lor, în dorința ei de a rămîne mereu singură, începură să vadă manifestarea unei stări sufletești permanente, care le dădea de gîndit. Agnieszka venea întotdeauna veselă la Serbinów, dar după scurtă vreme se lăsa copleșită de gînduri și părinții nu mai știau prin ce mijloace să și-o apropie, s-o smulgă din lumea ei, s-o facă să participe la viața din juru-i. „Cu toate astea, se liniștea Bogumil, sînt sigur că sîntem legați unii de alții. Și cred că de ne-am despărți cu adevărat, atunci, caraghioasă comparație, ne-am striga și ne-am fluiera și noi, așa cum își cheamă ea cîinii. Și ce fericiți am fi, regăsindu-ne ! Îndată însă am pleca iar care-ncotro, fiecare la treaba lui. Așa-i viața. Și poate nici n-ar trebui să-i pretindem nimic mai mult.“

După două săptămîni, Jozefat le aduse vestea (se pare că aflase de la Arkuszowa) că doamna Katelbina plecase să se trateze la Poznań și că domnul Janusz era și el

acolo. A doua zi, ca și cum vestea primită ar fi grăbit desfășurarea evenimentelor, Agnieszka primi o scrisoare de la el din Poznań. Scrisoarea era banală și cordială numai în aparență. Janusz descria animalele pe care le văzuse la grădina zoologică. Abia la sfîrșitul scrisorii adăugase cîteva rînduri, se vede mai tîrziu, căci erau scrise cu altă cerneală :

„Iartă-mă, dacă poți. Nici o femeie nu mă împiedică să mă întorc la tine, dar nu mă întorc pentru că mai am în mine atîta putere, sau poate cinste, ca să mă dau la o parte, dorindu-ți să găsești cît mai repede un om demn de tine. Renunță la mine. Sînt pe drojdie."

Nici un cuvînt despre Celina.

„Nici o femeie nu mă împiedică, repetă Agnieszka, plină de amărăciune. Iată ce-mi scrie stînd cu «una» acolo. O fi crezut că nu știu ? Sau minte cu nerușinare ?"

Și totuși își zicea că vorbele astea, poate scornite, corespund într-un fel adevărului. Dar indiferent de sensul lor adevărat sau neadevărat, ea trebuia totuși să le înfrunte în fel și chip, pentru că vorbele acestea semănaseră dezorientare în sufletul ei. Dorința de a-l redobîndi pe Janusz se lupta în ea cu mîndria. Căci, la drept vorbind, Janusz alergase după doamna Celina. Dacă putea deci s-o iubească pe „păpușa aia", atunci nu era un om demn de atenție. Agnieszka își aminti de scrisoarea pe care nu izbutise să i-o scrie în seara aceea și se gîndi că ar fi momentul să-i trimită lui Janusz acum una asemănătoare, dîndu-i de știre că dacă plecarea lui neașteptată însemna pentru ei ruptură definitivă, ruptura aceasta se petrecuse totuși cu mult înainte. Dar iată că tocmai atunci Emilka și Tomaszek își făcură apariția, sosind de la Gawlice, și o dată cu venirea lor nu mai găsi răgaz să-și adune gîndurile și să scrie. Nu făcu altceva decît să rupă scrisoarea lui Janusz, neputînd distruge însă și conținutul ei din memorie.

Tomaszek nu mai era un copil, iar Emilka se transformase într-o fată plăpîndă, dar tare drăguță. Timp de cîteva zile, toți ai casei le făcură poftele, răsfățîndu-i ca pe niște oaspeți rari. În casă domnea o atmosferă veselă, ca de

sărbătoare. Vechile supărări și necazuri fură date uitării. Și cînd viața intră în matca ei firească, Agnieszka își luă asupră-și pregătirea copiilor în vederea examenelor de corigență. O sarcină de loc ușoară. Timpul trecea repede și într-o bună zi sosi vestea de la mătușa Michalina că doamna Celina se înapoiase sănătoasă de la Poznań, dar în schimb se îmbolnăvise Janusz. Avusese aprindere de plămîni și doctorii îl sfătuiseră să-și petreacă toamna la Zakopane.

Agnieszka se închise din nou în camera ei, hotărîtă să-i scrie. Dar după ce întîrzie cîteva ore deasupra hîrtiei, nu izbuti decît să-și adreseze sieși următoarele cuvinte : „A.N., oare ai procedat bine ? !“

Căci acum i se năzărise că despărțirea lor ireparabilă se-ntîmplase din cauza ei. Atunci cînd Janusz îi scrisese din Poznań, rugînd-o să renunțe la el, ar fi trebuit să-i răspundă imediat, să-i spună că ea n-are de gînd să facă una ca asta, că va rămîne alături de el oricum și în orice împrejurări, chiar dacă o fi de o sută de ori „pe drojdie“, așa cum îi scrisese. Purtarea lui față de doamna Celina i se părea acum întru totul justificată și, în loc să-l coboare, îl ridica în ochii ei. Nu se îndrăgostiseră, oare, cei mai de seamă oameni din lume de niște „idioate“ mai prejos decît Katelbina ? Janusz i se părea acum un Don Quijote romantic și naiv, amorezat de o Dulcinee oarecare. Dar... ce să facă ea în situația asta ? Să-i deschidă ochii, să încerce să-l despartă de doamna Celina, poate să plece la Zakopane ? Nu. Era prea tîrziu. Drumurile ei duc în altă parte. Înainte de a pune capăt zbuciumului și nesiguranței, iată că sosise ziua să-și ia zborul în lume.

Puțin înainte de a pleca la gară Agnieszka ieși să-și ia rămas bun de la grădină, să se mai plimbe o dată pe aleea de pe malul eleșteului. Soarele asfințea. Nuanțele cerului și culorile toamnei erau calde și umede, mai limpezi ca niciodată parcă, ca și cum dispariția luminii orbitoare de peste zi le-ar fi îngăduit să-și arate toată splendoarea, înainte de a se cufunda în întuneric. Ca și în alte dăți, se lăsă furată de măreția acestei priveliști, imaginea lui

Janusz se stinse, şi viaţa i se păru din nou plină de farmec şi de dulci speranţe.

Cînd prieteniile din copilărie începuseră să se şteargă din inima ei, avusese, o vreme, impresia că viaţa se-mpuţinase, sărăcise. Acum însă nu-şi simţea inima grea, prădată. Suferinţa încercată dăinuia în ea, dar ca un grăunte amar, ca o uşoară umbră care dădea tuturor lucrurilor preţ şi culoare.

„Ce înseamnă asta ? se gîndea, neînţelegînd de unde vine sentimentul ce-o copleşise şi-i dăduse, iar, la iveală imensa bogăţie a vieţii. De ce nu mă simt nefericită, sau măcar umilită ? S-o fi petrecut o minune ! Şi se mai spune că nu există minuni !“

— Agnisia ! A sosit trăsura ! Unde-i Agnisia ? Aţi aşezat bine cufărul ? N-o să cadă ? ! răsunau dinspre casă vocile părinţilor ei.

Şi aşa, povestea dintre Janusz şi Agnieszka, ce-ar fi putut să-i ducă la nenorocire sau la fericire, se destrămă ca fumul, datorită împrejurărilor şi celor cîţiva factori neobservaţi şi imponderabili, care-şi au rolul lor tainic în şirul de întîmplări, adesea de neînţeles, dar hotărîtoare pentru soarta omului.

22

Agnieszka plecă la Lausanne via Berlin, Frankfurt pe Main, Basel şi Neuchâtel. La Berlin, sosi pe înserate şi luă o trăsură care s-o ducă la gara cealaltă. O ului tumultul marelui oraş, plin de reclamele care-şi aruncau lumina literelor fel şi chip colorate pe pereţi şi acoperişuri, tramvaiele electrice şi mulţimea automobilelor cu claxoanele lor stridente sau răguşite, largile trotuare ticsite de oameni nerăbdători, grăbiţi.

Din Anhalter Bahnhof trimise acasă o carte poştală :

„Am călătorit de minune. Şi-am văzut adevărate minuni. Îmi pare rău că nu sînteţi şi voi cu mine. Sînt foarte

atentă cu persoana mea și o rog pe mămica să nu-și facă griji, căci mie nu mi se poate întîmpla nimic rău. niciodată."

Aproape de Frankfurt pe Main trenul străbătu în goană munți și văi adînci pe fundul cărora șerpuia un rîu albastru. Agnieszka se crezu foarte aproape de Elveția, dar, curînd, trenul începu din nou să gonească peste un șes întins. Regreta peisajul muntos. Și se întristă de-a binelea cînd văzu că nu-l întîlnește nici la Basel.

„Unde-or fi Alpii ăia ? se tot întreba ea. Unde-or fi Alpii ?"

Abia la Neuchâtel îi zări : un brîu vînăt, dințat, răsărind pe celălalt mal al unui lac mare, albăstrui, întins pînă-n zare. Dar unde-or fi culmile nzăpezite ? Nu se zărea nici urmă de zăpezi veșnice, pe piscurile semețe. Sau poate erau prea departe ?

La Lausanne, lăsă bagajele în gară și plecă să caute casa în care locuia Nata Sztumska. Nata petrecuse vara cu părinții ei la Montreux. Se stabilise în oraș de aproape o lună. O stradă largă, însorită urca în pantă lină. De o parte a străzii — case, cu zidurile orbitor de albe, de cea-laltă — panorama lacului și a munților. Lacul Leman strălucea argintiu, tăiat de-a curmezișul de fîșii albastre și violete. Pe malul dimpotrivă al lacului, povîrnit, abia dezvăluindu-și verdele-palid prin ceață, se înălțau în zare piscuri vinete, întretăiate de dungi negre de umbră și, pe ici, pe colo, de mari pete verzui, strălucitoare. În sfîrșit, pe crestele cele mai înalte văzu și zăpezile veșnice. Și, zărindu-le, i se păru Agnieszkăi că abia acum totul e în perfectă ordine...

Întrebă pe ce stradă s-apuce, bucuroasă că se descurcă foarte bine pe franțuzește. (Unde-o fi stînd în țara asta fosta domnișoară Alice Mairey ?) O coti pe *Chemin de Villard* și sună la casa cu numărul 5.

În camera unde intră puțin după aceea, în primul rînd o izbiră ferestrele lungi, ajungînd pînă la podea, cu balustradă în față, iar dincolo de ele, atît de aproape, încît îi venea a crede că se ținuseră după ea — munții majestoși

Abia pe urmă o zări pe Natalia, care se ridică repede de la masă în întîmpinarea ei. Se îmbrățișară și schimbară cîteva cuvinte la repezeală.

— Agnieszka ! De ce nu m-ai anunțat că vii azi ? Te-aș fi așteptat la gară.

— Am vrut să-ți fac o surpriză.

— Și-ai izbutit. În sfîrșit, bine c-ai venit ! Așteptam vizita unui coleg care dă cîteodată pe aici. Natalia rîse cu înțeles. Ai să-l cunoști. Cum îți place aici la Lausanne ?

— Miroase a vanilie. Ia spune-mi : nu te deranjez cumva ? Agnieszka se simți acum mai străină decît în tot timpul călătoriei prin atîtea țări necunoscute. Ai o vedere minunată de la fereastră.

— Și tu vei avea una la fel. Am găsit o cameră pentru tine. Vrei să mergem s-o vezi ? Nu cumva s-o închirieze. Eu am văzut-o, alaltăieri. Hai ! Merg cu tine. Îi fac vînt colegului Nussen. Am să-i las un bilețel, n-o să se supere. Știi că Nussen ăsta e din Kaliniec-ul tău ? A, e o poveste întreagă cu el. Ți-o spun eu mai tîrziu.

— Ce vorbești ? Dar cum o să-l lași să bată drumul degeaba ? Rămîi și-așteaptă-l ! Las' că mă duc eu și singură. Cum am nimerit aici, oi nimeri și-acolo. Agnieszka se gîndi că poate Nata e îndrăgostită de Nussen. Dă-mi numai adresa. După ce văd camera mă întorc să-ți spun ce-am făcut. Dac-o fi să n-o închiriez, dorm la hotel noaptea asta și mîine căutăm altă cameră.

— Uite adresa : *rue St. Roch*. O iei prin *Pont Chanderon*, pe urmă pe *rue de la Halle*. Nu, las' că merg cu tine. E mai bine așa.

— După cum văd, s-a strîns tot Kaliniec-ul aici. Domnișoara Woynarowska... e și ea de lîngă Kaliniec.

— Woynarowska ? Nu mai e la Lausanne. Am auzit de ea. A plecat la Paris nu demult. Cică e o ființă tare ciudată. A trecut din facultate-n facultate și, pînă la urmă, se pare că după patru ani n-a terminat nici una. Știi că ai mai crescut ? Dar ești mai slabă. Te îndrepți tu aici, n-avea grijă. Aici oricine vine se îndreaptă și se face mai chipeș. Din cauza climei.

— Zici c-a plecat la Paris ? Păcat. Deci ții neapărat să mergi cu mine ? Atunci, hai !

Strada *St. Roch* era de fapt o fundătură ascunsă de un turn bătrîn și masiv, așezat chiar la intrare. Intrarea casei găsită de Nata era cam mohorîtă, iar ferestrele camerei, două la număr, dădeau spre munți și spre lac. Agnieszka o închirie fără să mai stea pe gînduri, plăti, după care își cără lucrurile de la gară și se instală în noua locuință. La ora ceaiului se înapoie la Natalia. În timp ce vorbeau, sorbind ceaiul, Agnieszkăi îi trecu prin gînd, fără să știe nici ea de ce, că sînt două biete naufragiate, cărora niciodată nu le va mai fi dat să-i vadă pe cei dragi.

Seara, singură în camera ei, rămase mult timp în fața ferestrei. Luna nu se vedea încă, deși răsărise, căci conturul vînăt al munților părea muiat în praf argintiu, iar o fîșie din lac strălucea palid în întuneric. La poalele munților, departe, dincolo de lac, sclipea un roi de luminițe : orașul francez Evian, după cum îi spusese Natalia. Agnieszka se simți mîndră și bucuroasă, privind peisajul acesta negrăit de frumos, și se gîndi că soarta fusese bună cu ea, de vreme ce atît de ușor o adusese în ținuturile acestea îndepărtate și neobișnuite.

„Sînt tînără și nu mă tem de nimic, își zise ea. Cine-ar putea să-mi stea împotrivă ?“

Dar o pală de vînt rece, venind dinspre lac, fu de ajuns să spulbere deplina încredere în forțele ei, pe care abia și-o mărturisise. Peisajul văzut de la fereastră, care-o uimise și-o fermecase, i se părea acum dușmănos și plin de amenințări.

„Ce caut eu aici ? se întrebă speriată. Ce-o să se-ntîmple cu mine ?“

Se simți pierdută în vîltoarea unei lumi care nu-nsemna nimic pentru ea și pentru care nici ea nu-nsemna nimic. Deodată, în întunericul ce plutea dincolo de fereastră, cineva începu să cînte la vioară, și melodia care picura lin în noapte îi spori mîhnirea. Luptînd cu lacrimile, Agnieszka începu să se dezbrace în grabă. Voia să adoarmă cît mai repede, să uite unde se află.

„Se vede că întunericul nu-mi prieşte, se gîndea ea. De s-ar face mai repede ziuă."

Se apropie de fereastră şi dădu să-nchidă oblonul de lemn, dar deodată îşi retrase mîna. Peisajul din faţa ferestrei, care la început o fermecase ca pe urmă s-o înspăimînte, îi dărui acum o bucurie nespusă. Se culcă, aşezîndu-se aşa, încît să aibă mereu în faţa ochilor masivul muntos, înălţîndu-se majestos sub cerul transparent, fără stele, şi roiul de luminiţe care sclipeau departe, pe malul opus. Adormi repede.

A doua zi, dimineaţa, cînd se trezi, era alta. Tristeţea-i pierise. Privirea ei descoperi atîta frumuseţe în jur, încît Agnieszka se simţi dintr-o dată ca acasă, căci frumosul, oriunde l-am întîlni şi oriunde l-am afla, constituie adevărata noastră patrie.

Cursurile la Universitatea din Lausanne începeau la şapte dimineaţa. Agnieszka, obişnuită de copil să se trezească devreme, se scula cu uşurinţă înainte de şase, cînd mai stăruia încă dincolo de ferestre adînca noapte de safir. Numai ziua scurtă şi care-ncepea tîrziu da de veste că iarna-i aproape. Căci altminteri, în faţa Universităţii trandafirii înfloreau pînă în decembrie, iar părăluţele răsăreau vesele în luncile din jurul lacului. În noiembrie, vîntul rece smulse frunzele platanilor, dar mulţimea arborilor şi tufişurilor veşnic verzi te făceau să crezi că vara nu părăsise oraşul, mai ales în zilele calde şi-nsorite.

Cursurile de biologie, comune pentru studenţii anului întîi care urmau ştiinţele naturale şi medicina, se ţineau dimineaţa în clădirea nouă din *Place de la Riponne*. La ora zece, o porneau fuga în sus spre Şcoala de Chimie, trecînd în drum pe lîngă zidurile vechii Universităţi, unde Mickiewicz fusese, cîndva, profesor.

Mînca la prînz într-un birt studenţesc pe *rue de l'Industrie,* ţinut de un evreu din Rusia, emigrant politic, pe nume Sztok. Era un bărbat voinic, cu trăsături frumoase, de oriental. Părea un patriarh în şorţul lui albastru, cu mîneci. Îşi servea clientela compusă din tineri de toate naţionalităţile de pe cuprinsul statului rus, ajutat de fiica

lui, o fată tăcută, cu părul roșcat. El, în schimb, cu toată barba lui neagră de proroc și ținuta impunătoare, era vorbăreț din cale-afară și pus pe pozne. Se lăuda cu activitatea lui ilegală din trecut, pe care, de altfel, nimeni nu i-o cunoștea, folosind mereu expresii din limbajul revoluționar. De pildă, cînd aducea vorba de necesitatea reglementării bugetului care era mereu deficitar, zicea : „Permiteți, tovarășe, să facem o mică expropriere".

Bucatele gătite de nevasta lui Sztok nu costau mult, dar n-aveau nici un Dumnezeu. Mușteriii le dregeau cum se pricepeau : turnînd în supă sare și piper, sau mușțar peste pîrjoale, unii puneau mușțar și în supă.

Serile, Sztok închiria sala de mese, iar uneori o oferea mărinimos pe de gratis, pentru adunări politice, cel mai adesea rușilor, georgienilor sau armenilor. Polonezii se adunau rar, deși cei mai mulți din colonie erau membri de partid sau emigranți politici siliți să părăsească țara. Însă după eșecul ultim pe care-l cunoscuse lupta revoluționară, metodele de tactică și strategie folosite fuseseră aspru criticate. Din pricina asta mulți se trăseseră deoparte, fie așteptînd să vadă ce întorsătură vor lua evenimentele, pentru a acționa în consecință, fie străduindu-se să învingă singuri dificultățile în rezolvarea problemelor la ordinea zilei. În centrele mai mari, emigranții erau într-o continuă neînțelegere și ceartă, dar în Lausanne, unde era o colonie puțin numeroasă, activitatea politică încetase aproape, mai ales, cum spunea toată lumea, de cînd plecase din mijlocul lor colegul Marcin Śniadowski.

Agnieszka auzea adesea vorbindu-se de colegul Śniadowski. Venise la Lausanne cu un an înainte, urma economia și se pare istoria ; plecase peste vară la Grenoble la cursurile de limbă franceză, iar toamna, cu puțin înainte de venirea ei, se dusese pentru mai mult timp la Rapperswil pentru a cerceta arhiva muzeului polonez din localitate. Îl așteptau să se înapoieze abia pe la Anul nou, și își puneau cu toții mari nădejdi în el. Se spunea că se pricepe ca nimeni altul să însuflețească oamenii, făcîndu-i să lucreze în cele mai grele condiții. Fetele, de cîte ori venea

vorba de el, exclamau : „Oh, Marcin !“ și le străluceau ochii.

După cele aflate, Agnieszka era ferm convinsă că o dată cu înapoierea lui Śniadowski în viața lor studențească se vor petrece schimbări importante și ar fi fost bucuroasă să se întoarcă cît mai tîrziu. Îi plăcea viața lor așa cum era, se-nvățase cu colegii ei așa cum erau și, nefiind încă sigură de sine, se împotrivea oricărei schimbări, temîndu-se ca nu cumva să piardă locul pe care și-l cucerise printre ceilalți.

Cursurile, lucrările de laborator, lecturile la biblioteca Universității îi luau cea mai mare parte din zi. Era fericită că putea munci în voie și că se putea bucura de roadele muncii ei, într-un mediu unde nu există rivalitate și goană după primul loc. Căci aici nota luată la examen nu însemna un succes sau o înfrîngere față de colegi sau de profesori, ci față de propriul tău viitor sau, poate, față de viitorul întregii omeniri. Și numai spiritul de răspundere al fiecăruia hotăra asupra rezultatului învățăturii. Puteai să te simți mulțumit pentru că înțelegeai în mare cîte ceva și știai atît cît trebuia pentru a-ți trece examenele. Dar aveai putința să aprofundezi fiecare studiu în parte, să-l adîncești pînă la punctul de unde propria ta gîndire, stăpînă pe materialul însușit, își începea munca creatoare. Dar ca să ajungi aici, trebuia să-ți dai silința să faci mai mult decît ți se cerea, să te depășești, să uiți de tine și să te contopești trup și suflet cu munca pe care ți-ai impus-o. Mai mult chiar : să nu te mai gîndești nici măcar la țelul spre care tind toate strădaniile tale, să te dăruiești lor ca și cum ele ar constitui unicul sens și scop în viață. Aceasta era și părerea Agnieszkăi în legătură cu studiul și și-o formase de la sine, aproape spontan.

Cînd aveau timp liber, plecau la plimbare sau urcau munții din apropiere — acolo iarna se instalase de-a binelea — unde patinau și se dădeau cu săniuțele sau, în sfîrșit, se adunau la cafeneaua *„Bel Air“*, care în gura lor suna „la Beler“. Agnieszka nu era prea amatoare de distracții, dar aveau un grup de prieteni care o trăgeau după ei. Lo

prețuia afecțiunea și le răspundea, amuzată, cu aceeași căldură. Duioșia vechii prietenii din timpul școlii dintre ea și Natalia pierise, dar rămăsese ceva care le îndreptățea să se socoată mai departe bune prietene și colege. Nataliei nu-i spunea nimic tînărul Nussen din Kaliniec ; el însă se îndrăgostise nebunește de ea. Natalia îi mărturisise lucrul acesta Agnieszkăi imediat după sosire, repetînd fără încetare : „E îngrozitor !“ „E o tragedie !“ „Ce să mă fac, ce să mă fac ?“ dar se vedea de la o poștă că se fălește. Cînd nu erau singuri, îi plăcea să-l aibă pe Nussen lîngă ea și cocheta cu el ca să vadă toată lumea cît o adoră. Agnieszka se rușina în locul ei, de cîte ori o vedea în situația asta. I se părea că după ce-l rănise de moarte, se mîndrea cu chinurile pe care singură i le provocase. Descoperea în firea Nataliei o cruzime pe care nu i-ar fi bănuit-o. Nu-i spuse însă ce crede despre purtarea ei față de Nussen, căci nu se simțea îndreptățită să dea altora lecții de bună purtare. Subita nemulțumire care izbucnea în ea cîteodată, mai ales în copilărie, împotriva vieții, acum se întorcea cel mai adesea împotriva ei însăși. Ca, de pildă, în această poveste cu Nata. Putea fi sigură că nu s-ar purta și ea ca Nata dacă s-ar afla într-o situație asemănătoare ?

Michal Nussen era gras și scund, dar fața lui cărnoasă, cu ochi căprui și buze groase, „de cămilă“, era plăcută și nu lipsită de farmec. Săritor din fire, gata oricînd să-ți facă mici servicii, era de neînlocuit cînd trebuia rezolvat grabnic ceva, sau cînd aveau greutăți cu autoritățile pentru obținerea autorizațiilor necesare întrunirilor și acțiunilor studențești. Îndeplinea funcția de secretar al „Frăției mutuale“, dar, de fapt, trăgea pentru toată conducerea. Îl apuca furia cînd se gîndea că e odraslă de negustor și suferea se pare din cauză că era evreu. Agnieszka băgă de seamă că de cîte ori, din întîmplare, venea vorba de lucrul ăsta, simțea parcă o plăcere să-și bată singur joc de el, subliniind și exagerînd unele trăsături specifice nației sale, ca limbaj sau chiar fizice, ca și cum i-ar fi fost teamă să nu se vadă ironizat de alții. Cînd i se aduceau mulțumiri

pentru rîvna și hărnicia de care dăduse dovadă la organizarea vreunei acțiuni studențești, răspundea :

— Eheee, doar eu, mă rog dumneavoastră, fac parte din neamul misiților. Am calități de misit, foarte folositoare.

Agnieszka aproape că se rușina la gîndul că toate hainele ei fuseseră cumpărate din magazinul părinților lui. I se părea că-l jignește pe colegul ei Michal, avînd de-a face cu o întreprindere pe care el nu o putea suferi. Nussen ținea la Agnieszka cu tandrețea pe care o ai pentru cineva care ți-e simpatic, pe care din pricina unui concurs de împrejurări nu-l poți iubi, dar ai prefera să ia oricînd locul idolului nerecunoscător al adorației tale.

Nevinovate ocheade schimba Agnieszka, uneori, cu Jan Wadwicz, un băiat frumos, socialist convins, dar în dezacord totuși cu programul partidului care, după părerea lui, trebuia în întregime revizuit pentru că nu mai respecta puritatea liniei marxiste. Cam de aceeași părere și tot atît de-nverșunată ca el era Mela Knopf, studentă în medicină, o fată oacheșă, robustă, cu voce joasă, baritonală, și plină de temperament. August Wieczorek, elev la școala comercială, un băiat urîțel, cu fața cenușie, spuzită de coșuri mărunte, cu ochi neastîmpărați ca de șobolan, dar cu un zîmbet încîntător, aparținînd parcă altcuiva, era cel mai bun prieten al acestora și le cînta în strună. Chipeșa Lucja Zalenska, de la facultatea *„des lettres"*, și Rafal Czaplic făceau parte dintr-o fracțiune socialistă mai de dreapta. Pe Zalenska, Agnieszka o admira de la distanță și credea sincer că nici un om din lume n-ar fi în stare să reziste farmecului ei. Pe Czaplic îl privea cu bunăvoință, dar și cu neîncredere. Băiat fercheș, purtînd un inel cu pecete pe deget, era foarte sigur de el și de părerile lui și mîndru de poziția pe care o deținea în această împărăție roșie a oamenilor veniți de pretutindeni, în care intrase mînat doar de convingerile sale.

Într-o duminică, Agnieszka își lăsă colegii să se dea fără ea cu sania pe muntele Signal de lîngă Lausanne, cu gîndul să ia mai devreme masa de prînz și să se repeadă

s-o vadă pe Nata care avea amigdalită. La Sztok era pustiu și totul sclipea de curățenie. Pe mușamaua proaspăt spălată așteptau înșirate farfuriile ciobite, fiecare avînd alături un șervețel de hîrtie, o furculiță negricioasă și un cuțit la fel, precum și o lingură de aluminiu. Lîngă fereastră zări un necunoscut de statură mijlocie, care, de cum se deschise ușa, se întoarse spre ea și-i zîmbi, înclinîndu-se. Tînărul acesta semăna mai degrabă cu oricine din lumea asta decît cu Janusz Ostrzeński și totuși zîmbetul care-i flutură pe buzele frumos arcuite, atunci cînd se-ntoarse spre ea, îi aminti Agnieszkăi zîmbetul fermecător al lui Janusz. Șovăind, necunoscutul se apropie și se prezentă, rostindu-și răspicat numele : Śniadowski.

— Niechcicówna, murmură Agnieszka. Deci dumneata ești ? Toți de aici te așteaptă cu multă nerăbdare.

— Și dumneata nu ? întrebă el cu glas cam înăbușit, dar plăcut.

— Nu, eu nu. Adică, da. Eram curioasă să văd cum arată cel despre care auzisem că... Adică, despre care auzisem atîtea.

— Și ești, mi se pare, dezamăgită...

— Dezamăgită ? Chiar așa de repede ! Ești, oare, atît de sigur c-am auzit vorbindu-se de dumneata numai de bine ? întrebă Agnieszka, puțin enervată.

— Atunci poate ești dezamăgită... în bine. Cred că n-arăt a om rău, glumi el, după părerea ei fără haz.

„Sau e prea încrezut, sau e prost", se gîndi ea și totodată își zise, mustrînd parcă pe altcineva : „N-am de ce să leg prietenie cu omul ăsta".

Ușa se deschise și curînd încăperea se umplu de larmă.

— A venit Śniadowski ! Ia priviți ! A sosit Marcin ! Ce faci, măi frate ? Ascultă, Marcin, dacă ai ști cum te așteptam. Trebuie să facem ordine. E mare zăpăceală pe-aici ! Ce zici ? Ținem ședință ? Domnule Marcin ! Colega Marcin ! Vino-ncoace ! Aici ! Așază-te aici, lîngă noi ! se auzea din toate părțile.

Agnieszka se așează la altă masă, într-un grup de ruși, pe care-i cunoștea foarte puțin, dar și ei schimbau vorbe prietenești, de la distanță, cu Marcin. Îl privi pe furiș. Acum nu i se mai părea că seamănă, nici pe departe, cu Janusz. Śniadowski nu-i amintea de nimeni cunoscut și totuși avea ciudata senzație că nu-l vede pentru întîia oară. Întreaga-i ființă respira armonie, dar trăsăturile feței se tulburau parcă necontenit sub impulsul nestăvilit al gîndurilor și al sentimentelor. Luînd mai bine seama însă, Agnieszka descoperi că tocmai această necontenită mișcare a feței împrumuta chipului său o armonie nouă. Era poate o armonie de culori : chipul lui Śniadowski îți amintea răsăritul sau apusul soarelui. Și poate o armonie de linii : fața lui mobilă exprima atîta cald interes pentru tot ce auzea și vedea, încît Agnieszka nu mai înțelegea cum de i se păruse, la prima lor convorbire, încrezut și plin de sine. Și cum atenția tuturor fusese acaparată de noul venit, se ridică și ieși pe furiș de la Sztok. Dar cînd ajunse afară și privi în jur, rămase nedumerită : din peisajul acesta care o încîntase întotdeauna și-n care toate erau la locul lor, acum parcă lipsea ceva.

23

În zilele următoare, Agnieszka n-avu prilejul să stea de vorbă cu Marcin Śniadowski, deși-l zărise la universitate, sau la Sztok. Era întotdeauna înconjurat de oameni, cufundat în discuții aprinse. Părea că se simte la largul lui și între polonezi, și între ruși, și între alte naționalități „răsăritene", cum fuseseră botezate. Abia la sfîrșitul săptămînii îl întîlni pe *rue Neuve*. Venea din direcția opusă, ducînd la braț de o parte pe Mela Knopf, și de cealaltă pe Natalia Sztumska. „Ei, poftim, se gîndi Agnieszka. Nata a și izbutit să se împrietenească cu el !" Se întristă fără motiv și dădu să se ferească. Dar ei o și văzuseră și Agnieszka, tulburată, luă seama că Marcin o zărise primul.

— Bună ziua, strigă el. Am pornit-o spre Signal. Nu vii cu noi ?

Cînd ajunseră față-n față, lăsă, fără prea multă ceremonie brațul Natei și luă brațul Agnieszkăi.

— Înțelegi, Niechcicówna, îi explică Mela Knopf, fiecare din noi iubește pe cîte cineva, dar toate am fi gata să ne îndrăgostim de colegul Marcyś. Așta odată om, mă-nțelegi...

Agnieszka se lăsă dusă de braț, deși nu-i convenea. „De asta îl așteptau toate cu sufletul la gură, se gîndea, plină de amărăciune. Ei bine, eu n-am să intru în alaiul lor."

Îi dădu mîna la o parte destul de brutal.

— Vă rog să mă scuzați, zise ea, hotărîtă. Nu pot să vă-nsoțesc azi. Am de lucru la bibliotecă.

— Într-adevăr ? Ce păcat, se întristă Marcin. Noi pornisem spre dumneata.

— Nu cred, îl contrazise ea, căci nu credea într-adevăr.

— Cum adică ? se revoltă el. Colega Nata poate fi martoră.

— Într-adevăr, veneam la tine, zise Nata. Hai, zău, cu noi ! Pe Signal a nins.

— Nu. Nu pot. Azi zău că nu pot, se apără Agnieszka, necăjită totodată la gîndul că cei trei se vor veseli fără ea.

— Faceți nazuri, colega. Dar n-avem încotro : ne ducem și singuri, hotărî Knopf. Și-o să ne întoarcem acasă... „dimineața-n zori de zi" — fredonă ea cu vocea-i groasă, pătrunzătoare.

Și acasă ne-om trezi
Dimineața-n zori de zi...

fredonară, voioși, Natalia și Śniadowski.

După ce colegii ei dispărură, Agnieszka mai făcu cîțiva pași, apoi se opri în fața vitrinei primului magazin pe care-l întîlni în cale. Îi pierise pofta să se mai ducă undeva anume, dorind, totodată, să fie pretutindeni unde nu se putea afla în clipa aceea. Ce se-ntîmplase cu ea ? Și cine era ființa cu care ar fi vrut să fie împreună ?

Nu se miră cînd auzi niște pași venind spre ea și apoi vocea lui Śniadowski.

— Eh, am învins, zise el cu obișnuita-i volubilitate care ei nu-i prea plăcea. Am lăsat fetele în seama lui Wadwicz. S-au dus.

— M-ai speriat, domnule, spuse ea, simțind că roșește. Mă întorsesem din drum : mi-am uitat notesul.

— Nu-mi spulbera iluziile. Credeam că mă aștepți pe mine. Am alergat ca un ogar. Aici ți-ai uitat notesul, domnișoară ? o întrebă, arătînd spre vitrina plină cu materiale de rochii.

Agnieszka întoarse capul, căci îi venea să rîdă.

— Să te aștept ? Ce-ți trece prin minte ? se revoltă ea. Îmi place materialul acesta de rochie. Acesta de-aici. De ce nu te-ai dus pe Signal ? Poate că-i mai ajungi din urmă. Nata și Knopfówna trebuie să fie tare necăjite.

— Ți-am spus doar că le-am dat în seama lui Wadwicz. Slavă Domnului ! Am de vorbit ceva cu dumneata. De multă vreme.

— De multă vreme ? Ne cunoaștem abia de cîteva zile.

— De cîteva zile ? Da, tocmai ! De cîteva zile încerc zadarnic să-ți vorbesc.

— Eh, îți bați joc de mine. Adică de noi toate, după cîte am observat.

Śniadowski apucă cu amîndouă mîinile bara de fier din fața magazinului.

— Îmi bat joc ? Dacă mi se-ntîmplă vreodată, atunci îmi bat joc de mine.

Un trecător îl lovi ușor cu cotul și mormăi :

— *Pardon !*

— *Faites toujours,* răspunse Śniadowski, vesel, ridicîndu-și pălăria.

Agnieszka izbucni în rîs.

— Îți place să rîzi ! Minunat lucru ! Dar ne-am oprit aici și împiedicăm circulația. Să mergem. Să ne urnim din loc.

Cotiră spre *Pont Chauderon*. Śniadowski murmura un cîntec.

— Văd că ești bine dispus. De altfel, mi se pare că dumneata ești întotdeauna bine dispus.

— Nu. Dar cînd sînt prost dispus nu apar printre oameni. Acum sînt bucuros că te-am ajuns din urmă.

Însă în ciuda acestor cuvinte, începu să îngîne, deslușit

Tu, numai tu, mă faci să plîng...

— Atunci cum rămîne : lacrimi sau zîmbete ? rîse ea.

— Și lacrimi și zîmbete. Cînd te întîlnesc mă bucur și totodată mă întristez. Întotdeauna.

— Întotdeauna ? Ce tot vorbești ? De cîte ori ne-am întîlnit noi ? Acum de cine-ți bați joc, ia spune ? De dumneata sau de mine ? Sau poate de amîndoi ? După cîte înțeleg, cu dumneata nu se poate discuta serios.

— Asta așa e. Deși cu dumneata am impresia că aș putea chiar să și tac, lucru pe care rareori ți-l poți permite în tovărășia unei domnișoare. Dar poate mă înșel.

— Cu siguranță. Glasul și vorbele dumitale lasă impresia unui permanent zbucium. Ești pesemne o fire grozav de sensibilă.

— Nu știu, zău, care din noi doi e mai sensibil. Eu cred că dumneata. Hai s-o luăm pe aici.

— Nu. Doar ți-am spus că mă duc la bibliotecă.

— Nu-i nimic. Nici pe-aici nu rătăcim drumul : eu o să ajung pe Signal, și dumneata — la bibliotecă. Și pe drum poate-om găsi pe undeva și notesul acela.

Izbucniră amîndoi în rîs, coborînd în goană panta abruptă a unei străduțe mărginite cu ziduri albe care ducea spre lac.

— Numai să n-ajung prea tîrziu. Śniadowski se uită la ceas. La șase am ședință.

— Ce fel de ședință ?

— O mică ședință de-a noastră, de partid.

— Și dacă te duceai pe Signal ? Ai fi întîrziat la sigur.

— Ba nicidecum. După cîte am auzit nu te atrage viața politică.

— Nu. Sînt o sălbatică. De cîte ori am fost la asemenea adunări, chiar și în cadrul „Frăției mutuale", la început am avut impresia că este vorba de ceva important, dar mi-am dat repede seama că se vîntură doar vorbe goale. Nimeni nu știe ce anume vrea : vorbesc ca să se afle-n treabă.

— Așa i se pare celui care stă deoparte și n-are nici un amestec. Dar cînd pătrunzi în miezul lucrurilor, atunci îți dai seama că fiecare cuvînt își are rostul lui.

— Bine, dar ca să pătrunzi în miezul lucrurilor, cum zici dumneata, trebuie să te simți atras spre o asemenea activitate. Eu nu mă simt de loc atrasă. Cînd faci ceva care nu-ți place, îți pierzi vremea de pomană. Să luăm, de pildă, diversele fracțiuni revoluționare. Eu înțeleg toate astea. Și atmosfera aceasta nu mi-e străină... Am crescut în ea. Asemenea idealuri corespund, ca să zic așa... gîndurilor mele, dar nu și firii mele. Căci ești nevoit să iei mereu atitudine, să înfrunți, să dărîmi ceva. Iar eu nu pot decît...

— Crezi, o întrerupse Śniadowski, că înfruntăm, combatem sau dărîmăm numai ca să ne aflăm în treabă ? Există împrejurări cînd a dărîma constituie o etapă din a construi. De pildă, acum, în Polonia nu poți face operă constructivă. Poți doar să dărîmi, să combați, să urăști.

— Nu. Sau cred că tocmai pentru că n-am putere să fac asta sînt nevoită să mă limitez la domenii... mult mai modeste... Într-un cuvînt, să mă mărginesc la viața de fiecare zi, unde poți, totuși, să mai și construiești cîte ceva.

— Zici că nu-ți stă în fire să combați, și totuși începi fiecare frază cu „nu". Și apoi, aș vrea să știu și eu care sînt acele „domenii modeste" în care ai de gînd să construiești, o ironiză Śniadowski. S-ar putea spune multe pe tema asta. Dar n-are importanță. Dacă ar fi vorba de altcineva, nu m-aș împăca de loc cu asemenea atitudine. Căci îmi pare rău atunci cînd văd oameni care nu vor să pună umărul pentru a împinge înainte carul istoriei. Dar, din păcate, nimeni nu-l poate urni și împinge înainte, sădind legume și flori, sau crescînd găini, lucru pe care îl vei face, desigur, cînd te vei întoarce la moșie. Dumneata însă

trebuie să rămîi așa cum ești. Uitîndu-mă la dumneata, sînt gata...

— N-am moșie la care să mă întorc ! Și chiar dac-aș avea, te asigur că nici prin cap nu-mi trece să cresc găini, cu toate că nu disprețuiesc cîtuși de puțin această ocupație. Iar în privința istoriei, ar fi multe de spus. Cine poate fi încredințat că tocmai el împinge înainte carul istoriei ?

— Uitîndu-mă la dumneata, repetă Śniadowski, sînt gata să cred că îl putem totuși împinge înainte doar prin simplul fapt că existăm. Sau prin altceva, ceva tainic care îți aparține. N-aș vrea ca toți să cugete ca dumneata, dar n-aș vrea nici ca dumneata să fii alta. Căci natura ți-a dăruit o prospețime într-adevăr încîntătoare...

— Constatarea dumitale, domnule, îl întrerupse ea, iritată, nu are nici un fel de legătură cu discuția noastră și nu mă poate opri cîtuși de puțin să-mi păstrez aceeași atitudine față de problemele politice sau sociale.

— Cîtuși de puțin ? se întristă el. Vai, domnișoară, rău te mai repezi la mine.

— Iar în privința istoriei, continuă Agnieszka, înfierbîntată, află că, după părerea mea, poți să năzuiești spre cele mai înalte culmi, văzîndu-ți de treabă, muncind cum se cuvine...

— În ungherul vostru vă zoriți la muncă, precum Duhul Sfînt vă dă poruncă, declamă Marcin. Biete vorbe goale de sens, de mult compromise.

— Degeaba ! Nu iau lucrurile chiar atît de ușor cum gîndești dumneata. Poți să-ți vezi de treburile tale oricît de mărunte și să năzuiești spre infinit. Eu cred că toate faptele mari se împlinesc pretutindeni, necontenit, clipă de clipă. Faptele mici, obișnuite, tocmai ele sînt izvorul marilor înfăptuiri. Nu-mi plac vorbele mari... Ce să fac ? Nu le pot suferi, și gata.

— Și din pricina asta nu vrei să ai de-a face cu faptele mari. Faptele mici, obișnuite pot să slujească marilor înfăptuiri, o corectă el, numai că, azi, în Polonia ele sînt puse în slujba nedreptăților. Și noi tocmai pentru asta

luptăm : ca scumpa dumitale viață de fiecare zi să înceapă, în sfîrșit, sluji unor țeluri mai demne de stimă.

— Da, făcu Agnieszka, oftînd. Voi sînteți cei care se jertfesc spre binele omenirii, semenii noștri cu suflet ales. Oamenilor mărunți, ca mine, nu le rămîne decît să-și plece fruntea în fața voastră.

— Dumneata spui „mărunți", dar în sufletul dumitale te mîndrești că faci parte din rîndurile lor, închipuindu-ți că numai ei dețin secretul faptelor mari, pe cîtă vreme bieții de noi, robi ai doctrinei, n-o să-l descoperim niciodată.

— Parcă mi-ai citi gîndurile, zîmbi ea. Într-adevăr la asta mă gîndesc uneori. Vreți să dărîmați totul și să clădiți numai cu rațiunea, și numai realitatea materială, exterioară nouă. Teoria asta am mai auzit-o la Varșovia, din gura fostei mele profesore, Maria Hlasko.

— O cunoști pe Maria Hlasko ? *Tiens !* Am fost pe la ea deseori. Dar, să revenim la discuția noastră. Asta e tocmai rostul rațiunii : să organizeze această realitate materială. Dar la ce va servi această mai bună organizare a vieții o va arăta viitorul. Sîntem învinuiți că nu vedem decît scopul în sine. Eroare. Mintea fiecăruia dintre noi merge mult mai departe. Poate pregătim chiar terenul în care va putea înflori sîmburele acela spiritual ce duce omenirea spre culmi, sau mai știu eu unde. Spre infinitul acela care îți place atît de mult, domnișoară. Deși vorbe de felul acestora sînt, de fapt, foarte vagi. Le folosești cînd n-ai altele la îndemînă. Și mai ales atunci cînd n-ai o viziune clară a lumii...

— Vai, dar poți să știi foarte bine ce sînt aceste lucruri vagi, cum spui dumneata, deși ți-este greu să le dai un nume. Și ele pot da rezultate mult mai bune, deși în aparență modeste, decît cunoașterea dogmelor atît de precise...

— Înclinarea dumitale spre rezultatele modeste, folositoare vieții zilnice, cred că e doar o formă de a te eschiva de la lupta împotriva răului...

— Nu-i adevărat ! Eu nu închid ochii în fața răului. Dimpotrivă. Ba cred că răul, ca și moartea, este inevitabil.

Și lupta împotriva lui e inevitabilă. Numai că eu am să lupt în felul meu.

— Eu, eu ! Oh, acest individualism !...

— Nu mă învinui de individualism. Departe de mine ! Ah, dac-aș fi în stare să te fac să-nțelegi lucrul ăsta ! strigă ea, surprinsă parcă. Iată lacul... spuse după o clipă.

Ajunseră-n luncă și se opriră pe malul cu sălcii care-i aminteau Agnieszkăi de Serbinów. Coborîse seara, dar suprafața apei se lumină deodată de o lucire tainică, nemaiîntîlnită.

— Eu nu mă apropii numai cu rațiunea de fenomenele vieții, îi atrase Marcin atenția. Dimpotrivă.

— Știu, îl asigură Agnieszka. Și de ce ne-om fi certat ? Îți pare rău, desigur, că nu te-ai dus pe Signal.

— Nu. Îmi pare rău că trebuie să ne întoarcem. Și numaidecît !

— Adevărat ? Atunci, hai ! îl grăbi Agnieszka. Ai să întîrzii din cauza mea, dragă domnule. Dar te rog să nu mai încerci să mă dăscălești. Dumneata faci parte, îmi pare, dintre oamenii care nu pierd niciodată prilejul de a rosti o cazanie.

— Ei, poftim ! Cine-a rostit cazania ? Eu sau dumneata ?

— Nu te supăra. S-ar putea să te înțeleg mai bine decît îți închipui.

— Sînt absolut sigur, fie și numai pentru că nu-ți place să contrazici ! În sfîrșit ! Vorba e că aș vrea să te iau de braț. Se poate ?

— Da.

— O, abia acum e bine, se bucură el, luîndu-i brațul. E bine, nu ?

— Oarecum.

Urcară în tăcere povîrnișul. Cînd ajunseră în oraș, Marcin se uită în jur ca trezit din somn.

— Ce-i asta ? Am trecut de casa unde se ține adunarea. Aș fi mers așa o sută de mile.

— Adunarea nu se ține la Sztok ? N-am spus nimic, crezînd că se ține la Sztok, rosti Agnieszka, jenată.

— Nu, nu la Sztok. Hai să ne întoarcem. Așa ! Iacă aici. Mă așteaptă pesemne cu nerăbdare. Și eu o să le vorbesc anapoda.

— Nu, de ce ? Vezi : iar „nu", rîse Agnieszka.

— Cînd te mai văd ?

— Probabil... mîine la prînz.

— Și după-masă ne plimbăm puțin ?

— Nu știu. La revedere. Îți mulțumesc mult.

— De ce fugi așa ?

— Doar n-o să stăm aici în fața ușii. Oamenii te așteaptă. La revedere, pe mîine.

A doua zi însă nu se-ntîlniră la prînz. Cînd, dis-de-dimineață, Agnieszka porni grăbită spre universitate, îl zări pe Marcin Śniadowski plimbîndu-se încoace și încolo prin fața casei. O aștepta s-o conducă.

24

Curînd, Agnieszka încetă să mai viziteze biblioteca universității, căci în fiecare după-amiază se întîlnea cu Marcin. Chestiunea care-i pusese în dezacord cînd se plimbaseră împreună întîia oară fu dată uitării. Descoperiseră între ei asemănări de natură mai profundă decît asemănarea dintre felul lor de a privi lucrurile, așa că le făcea plăcere să discute te miri ce, nu numai marile probleme ale existenței. Cum ieșeau de la Sztok, o porneau printre viile de la marginea orașului, și hoinăreau multă vreme bucuroși în primul rînd să descopere în toate apropierea primăverii. De fapt, Agnieszka nu știa dacă se bucura în primul rînd pentru că se apropia primăvara sau pentru că Marcin era lîngă ea. Neliniștea pe care o simțise la începutul cunoștinței cu el începuse parcă să se risipească. Tot mai des se întorcea cu gîndul la studiile lăsate-n părăsire și tot mai des avea impresia că ar prefera să fie în bibliotecă sau acasă, cu notițele în față, decît să hoinărească la nesfîrșit în doi. Ar fi vrut să rărească întîlnirile

lor zilnice, dar nu-i venea să renunțe la nici una. Se învinuia că se lasă împinsă de curiozitate, sau de vanitate, cum făcea Natalia cu bietul Nussen. De la o vreme însă luă seama că Marcin era parcă mai reținut. Vorbea mai puțin și nu mai insista atît să se-ntîlnească. Cel mult o conducea cînd plecau de la Sztok. Se despărțea de ea în pragul casei din strada *St. Roch,* sau, deseori, pe neașteptate, la cîte un colț de stradă, ca și cum ar fi vrut să fugă. Agnieszka își simțea sufletul cuprins de neliniște. Degeaba își tot spunea că e tocmai ce-și dorise ea, că, în sfîrșit, o să se poată apuca de-nvățătură. Nu reușea să treacă la fapte însă. În sala de curs, chiar atunci cînd avea atenția încordată, în loc să ia note se pomenea mîzgălind în caiet : *„Tout passe, tout casse, tout lasse"*, sau, în loc să asculte cum trebuie, se întreba dacă Marcin va avea timp să se plimbe cu ea în ziua aceea. Desenele pe care le executa pentru laborator își pierduseră exactitatea de altădată — nici culorile nu mai aveau strălucire, cînd trebuiau să exprime îmbinarea diferitelor celule, și nici experiențele nu-i mai reușeau ca înainte.

O dată, întîlnindu-l întîmplător pe Marcin, el se arătă la fel de bucuros și de tulburat ca în primele zile.

— Cum ? Te plimbi singură ? Fără mine ? o întrebă, întristat, parcă mustrîndu-se că în ultima vreme o văzuse atît de puțin.

— Încotro mergi ? întrebă ea, silindu-se să se poarte cît mai firesc. Pot să te însoțesc cîțiva pași ? Sau prezența mea te stinghерește ?

— Ar fi bine să fie așa, zise el, încruntat, dar cu un ton care n-o jigni, ci, dimpotrivă, îi dădu curaj. Dacă poți să mă însoțești ? Chiar trebuie ! adăugă el cu glas poruncitor și rugător totodată. N-am îndrăznit să te rog... Sau poate n-am vrut să-ndrăznesc... Dar acuma, fie ce-o fi ! Facă-se voia soartei ! Ce-ai pățit la deget ?

— M-am tăiat la laborator. Cu lanțeta, zîmbi ea, îmbujorată.

— În ultima vreme am fost tare ocupat, se justifică brusc Śniadowski. Nu cu chestiuni personale. Uite, și acum alerg la o ședință.

Agnieszka simți o ușurare. Așadar, „treburile obștești", ele erau pricina purtării lui ciudate. Nimic altceva. Desigur, nimic altceva. Dar ce înțeles să dea cuvintelor lui: „Ar fi bine să fie așa", „Poate n-am vrut să-ndrăznesc". Să-l întrebe, sau nu? Mai bine nu. Parcă cineva îi șoptea că în dosul acestor cuvinte se ascund lucruri care n-au de ce s-o necăjească.

— N-ai vrea să renunți la ședință? E o seară atît de frumoasă! Ia uită-te! Spre asfințit cerul parcă-i suflat în aur.

— Nu pot, nu pot să renunț, rosti el, cerîndu-și parcă iertare. Eu am convocat-o. E o ședință foarte importantă. Trebuie să hotărîm pe ce cale să apucăm cu toții. Cred c-ai primit și dumneata înștiințare. Dar, uitasem, dumneata ești deasupra acestor probleme.

— Dimpotrivă, domnule Marcin. Nu eu sînt deasupra, ci problemele astea mă depășesc. În privința ședinței de azi te-ai înșelat. Am primit înștiințarea și chiar porniseм într-acolo. Mă gîndeam numai că-i prea devreme.

Vorbea și își da seama că numai teama că s-ar putea despărți de el o îndemna să vorbească astfel.

— Nu mai e de loc devreme. Dar de ce să faci un lucru împotriva voinței?

— Ah, te rog! Ți-ai făcut o părere proastă despre mine, strigă ea, fără a se mai preface de data asta. Problemele astea mă interesează cu adevărat. Mă țin deoparte în primul rînd pentru că nu mă simt capabilă... Dar am ajuns, zise ea, cînd se opriră în fața cantinei lui Sztok.

— Atunci, cum rămîne? Intrăm? Mă bucur că vii. O să-mi dai curaj.

La Sztok era îngrămădeală și hărmălaie. Fumul albastru-cenușiu de țigară plutea valuri-valuri în aer. Cineva îl strigă pe Śniadowski.

— Ascultă, Marcyś! Cazanul dă în clocot, dar se pare c-o să iasă bine.

În ungherul unde se retrăsese, Agnieszka auzi pe cineva șoptind la spatele ei :

— Niechcicówna a venit cu Śniadowski. Deci încă un vot de partea noastră.

Se înroși de ciudă și luă hotărîrea să se abțină de la vot oricare ar fi rezultatul dezbaterilor. „Uite cum împing înainte carul istoriei", se gîndi cu amărăciune și se simți prost, amintindu-și din ce pricină ajunsese aici. Și, dintr-o dată, i se păru că e singură, singură în mulțimea aceea de oameni care, în loc să o atragă spre ei, făceau parcă tot ce puteau ca s-o îndepărteze.

După un timp, zări pe cîțiva din colegii ei : Nata Sztumska, Zalenska, Nussen, Wadwicz care, rezemat de fereastră, trimitea ocheade fetelor. Wieczorek, ca întotdeauna, sta lîngă el. Agnieszka avea impresia că băiatul acesta urît, cu zîmbet frumos, care privea lumea prin prisma viitoarei revoluții și care avea o atitudine răutăcioasă și ironică față de tot ce nu era legat de ea, îl păzea pe Wadwicz, temîndu-se să nu se lase prea mult ademenit de plăcerile lumii. Întrecînd hărmălaia, răsună rîsul gros, gutural al Melei Knopf. Marcin Śniadowski părea că uitase de prezența Agnieszkăi. Discuta într-un colț cu Czaplic. Cu toată gălăgia, Agnieszka îl auzi, spunîndu-i : „Hai să-ncepem, Rafek ! S-a făcut tîrziu." Apoi se duse să deschidă ferestrele. Nu fuma și nu suporta fumul de țigară. Agnieszka îi răspundea tocmai Natei care o întrebase ceva, cînd se întrerupse, surprinsă de clinchetul brusc al clopoțelului. Cîteva mese fuseseră puse cap la cap și printre cei așezați în jurul lor îl văzu pe Nussen. Conducea ședința un student blond de la drept, pe care-l cunoștea foarte puțin. Lîngă el sta colegul Czaplic, cu mîinile sprijinite de marginea mesei, legănîndu-se pe scaun înainte și înapoi ca și cum și-ar fi făcut vînt să-nceapă cuvîntarea. Marcin Śniadowski se strecură printre scaune și se așeză lîngă Agnieszka.

Obiectul ședinței era punerea în discuție a părerilor diverselor grupări ale tineretului democratic în legătură cu problema independenței Poloniei, în scopul de a se

stabili o cale comună. Czaplic trebuia să demonstreze necesitatea înnoirii lozincilor ideologice, în lupta pentru eliberare, și totodată necesitatea insurecției armate.

— Îndrăznesc să afirm, rosti el cu o voce plăcută de tenor, că noi, socialiștii polonezi, nu vedem astăzi altă cale de urmat decît aceea care poate fi exprimată prin cuvintele : prin independență spre socialism ! Chiar și acele grupări care, nefiind socialiste, preconizează pentru societatea noastră reforme democratice și libertăți cetățenești, nu vor fi în stare, subliniez, nu vor fi în stare să-și realizeze planurile mai înainte de a avea o patrie liberă, întregită și independentă.

Răsunară aplauze furtunoase. Czaplic așteptă să se facă liniște, cu o expresie de mulțumire aprobatoare pe față. Apoi bău puțină apă, și cu o mînă în buzunarul pantalonilor, iar cu cealaltă introdusă în răscroiala vestei, continuă cu același glas puternic :

— Îndrăznesc să afirm că numai într-o țară liberă și independentă se poate înfăptui eliberarea spirituală și a proletariatului. Tocmai sub această lozincă ar trebui să ne unim cu toții, lăsînd la o parte tot ce ne desparte în concepțiile noastre democratice. Sub această lozincă, repet...

Și, încordîndu-se puțin, strigă :

— Omul liber, fraților, într-o Polonie liberă !

— ...burgheză ! completă Wieczorek, strigînd tare ca să acopere aplauzele zgomotoase.

— Măscăriciul ! spuse cineva în spatele Agnieszkăi, nu se știe la adresa cui.

— Splendidă și concisă formulare, rosti altcineva.

Natalia se trase spre Agnieszka și-i șopti :

— Minunat vorbește Czaplic ăsta ! Parcă ar citi în inimile noastre. Ia te uită la Nussen ! De ce-o fi așa de abătut ?

Unii dintre participanții la adunare îl ascultau pe Czaplic, stînd picior peste picior, cu mîinile încrucișate la piept, cu ochii pironiți în podea sau în tavan, dînd a înțelege că, dacă sînt obligați să-i asculte cuvintele, n-au de gînd să le dea prea mare importanță. În schimb,

August Wieczorek ridica mereu degetul, cerînd să ia cuvîntul, ca un elev care, presat de o nevoie fiziologică greu de stăpînit, își cere voie să iasă afară. Cuvîntarea lui izbucni cu forța unei explozii.

— Vă întreb, colegi, începu el, înflăcărat, ce ne socotim noi ? Credeam că mă aflu printre socialiști, sau în orice caz în mijlocul unor oameni legați din punct de vedere ideologic prin faptul că socotesc problema socială cea mai importantă problemă la ordinea zilei. Și ce-mi aud urechile ? Că sîntem porniți a alcătui noi grupări, că lansăm noi lozinci răsunătoare, în dosul cărora se ascunde, fără îndoială, un atac rușinos. .

— Colega Wieczorek, păstrați-vă calmul, spuse cineva de la masa prezidiului.

— ...la adresa purității mișcării de clasă...

— Cer scuze colegului președinte ! Aș vrea să intervin pentru lămurirea problemei, zise Marcin Śniadowski, ridicîndu-se. Colegul Wieczorek ar trebui să știe că ne-am adunat aici nu pentru a ține o ședință de partid, ci ca tineri studenți dornici să creeze o grupare independentă, așa cum evenimentele o impun.

— Vreți să creați o agentură a partidului socialist, tună un individ cu mustăți stufoase, care arăta mai degrabă a țăran înstărit decît a student. Nici lui nu-i plăcea proiectul, dar din alte considerente decît lui Wieczorek. Sub masca patriotismului încercați să ne prindeți în mrejele voastre politice ! Partidul vostru aduce pretutindeni...

Răsună clopoțelul.

— Colega ! Vă atrag atenția că produceți perturbări în desfășurarea ședinței ! N-aveți cuvîntul !

— Lăsați-l pe Wieczorek să vorbească ! Wieczorek are cuvîntul ! Ce-i dezordinea asta ?!

— Vreți să faceți o agentură, dar nu a partidului, ci a intereselor burgheziei, strigă Wieczorek. Intenția voastră de a lansa lozinci naționaliste prezintă un mare pericol, căci ea poate împinge la pierzanie socialismul, destrămînd solidaritatea internațională a muncitorilor. Pentru nimic în lume socialiștii n-au voie să renunțe la poziția de clasă.

Sub masca lozincilor lansate aici se ascund oameni care, conștient sau inconștient, mint atunci cînd își spun socialiști. Sînt viitorii birocrați, diplomați, jandarmi...

— Retrage-ți cuvintele ! Ce impertinență !

— ...și generali ai Poloniei burgheze. Căci pe această cale nu se poate obține decît o Polonie burgheză. Colegi, nu vă lăsați ademeniți și înșelați de vorbe mari ! În realitate, ele sînt portdrapelul unei Polonii a moșierilor și a fabricanților ! Da, colega Śniadowski, degeaba zîmbiți ! strigă, desperat, Wieczorek.

— O Polonie a birocraților și a jandarmilor ? Asta-i o insinuare ! Insinuarea e arma lor de căpetenie, se auzi din fundul sălii.

— Nu-i de loc o insinuare, ci purul adevăr. În cadrul mișcării muncitorești nu puteți găsi teren pentru a pune în aplicare pornirile voastre militariste ! Vitejilor, degeaba vă clincheniți săbiile ! Zadarnic încercați să faceți...

— Nu te-atinge de luptători. Cei mai mulți din ei zac în lanțuri, atîrnă-n știreang sau mușcă pămîntul !

— Nu numai ei mușcă pămîntul, colega Czaplic.

— Supralicitarea meritelor, auzi Agnieszka o șoaptă și i se păru că e glasul lui Marcin.

În sală se produse rumoare și mișcare. Președintele scutura, desperat, clopoțelul. Deodată, se făcu liniște. Marcin ceru din nou cuvîntul pentru a da unele lămuriri. Agnieszkăi începu să-i bată mai tare inima.

— Aș vrea doar să-i amintesc colegului Wieczorek, că în „Manifestul comunist", text pe care nimeni nu-l poate suspecta, se arată clar că independența Poloniei este unul din postulatele programului internaționalei socialiste...

Jan Wadwicz, care pînă atunci părea absorbit de șoaptele sentimentale ale Zalenskăi, înălță capul.

— Foarte bine ! strigă el. Este exact !

— Autorii „Manifestului", continuă Śniadowski, nu s-au temut să lanseze această lozincă. Atunci noi de ce ne-am speria atît, colega Wieczorek ?

— Pentru că știu ce-au înțeles ei prin asta și ce înțelegeți voi !

— Poate că totuși n-o știți îndeajuns de bine. Este posibil ca printre noi să se găsească oameni care să nu reziste încercării de a-și vedea idealul atins și, astfel, obținînd un stat independent...

— Ce fel de lămurire mai e și asta ? Colega președinte, conduceți cum trebuie discuțiile ! Dați cuvîntul în ordinea înscrierilor ! Propun să punem la vot încrederea acordată președintelui.

Afară, în noaptea caldă, răsună bocănit de bocanci. Probabil un grup de studenți se-ntorceau din excursie. Cîntau cu toții gutural, ca tirolezii, și glasul unuia dintre ei se auzi limpede, de parcă ar fi fost în sală :

Oh, voilà, madame, du bon fromage,
Oh, voilà, madame, du bon fromage.

— Ascultați, colega Śniadowski ! Idealul atins urlă dincolo de ferestre ! rîse August Wieczorek.

— Măcar de-aș ști că Polonia independentă va fi organizată ca Elveția, aș fi de acord să aud în fiecare seară asemenea urlete, exclamă Lucja Zalenska cu vocea-i alintată. Cîntecul răsună mai departe, pierzîndu-se-n noapte.

— Colega Śniadowski, rosti domol președintele, vă atrag atenția că v-ați înscris la dezbaterea problemei fundamentale. Sînteți pe listă.

— Am terminat.

Śniadowski se așează. Agnieszka avu impresia că nu spusese ceea ce voise și ce s-ar fi cuvenit să spună. Se întristă.

— Colegul Wadwicz are cuvîntul.

Jan Wadwicz trecu în spatele scaunului și-l prinse cu amîndouă mîinile de spetează. Pe măsură ce vorbea, fața lui frumoasă de băiat vesel se contracta.

— Nu vi se pare că greșim în aceste neînțelegeri ale noastre ? întrebă el plin de îngrijorare. Cred că nici unul din cei de față nu rîvnește să trăiască sub cizma ocupantului. Tuturor ne este cunoscut faptul, colega Śniadowski, că socialismul recunoaște fiecărui popor dreptul de a-și hotărî singur soarta. Așa că răspunsul la întrebarea : ce-ar

trebui mai întîi înfăptuit : independența națională sau orînduirea socialistă — este doar o problemă de tactică. Cum se face că rezolvarea acestei probleme de tactică stîrnește atîta neînțelegere între noi ? Tocmai pentru că, dragi colegi și colege, aplicarea unei anume tactici, la un moment dat, poate aduce după sine victoria sau înfrîngerea. Și vă voi dovedi imediat. Dacă socotim că independența Poloniei este țelul cel mai apropiat pe care trebuie să-l atingem, atunci trebuie să cultivăm, în mod inevitabil, în primul rînd ideea națională ca atare. Iar asta e o chestiune de care m-aș teme, stimați colegi. Căci așa-numitul sentiment național poate fi privit ca o înclinare primară, elementară, la care au contribuit natura, geografia, limba comună și alți factori asemănători și care s-ar putea să constituie un ferment necesar pentru realizarea unor scopuri sau altora. Problema națională poate fi însă privită și altfel, și anume ca o bază de plecare pentru organizarea unui stat. Și dacă sîntem de acord s-o privim astfel, atunci nimeni dintre noi nu poate tăgădui că această bază de pornire are un caracter trecător. Știm că de-a lungul istoriei întregi epoci de civilizație au luat ființă și au dispărut apoi fără a se bizui în nici una din acțiunile sale pe principiul național, statele organizîndu-le mai degrabă pe baza ideii religioase, a ideii de dinastie sau de suveranitate, ca Roma de exemplu, într-un cuvînt, mai degrabă sub impulsul ideii de universalitate decît de naționalitate...

— Ce prostii ! Principiul național nu este trecător, este un principu de bază, esențial ! tună cetățeanul cu mustăți stufoase. Dacă abia acum am ajuns la ideea că statele se organizează pe principii naționale...

— Nu e momentul acum, îi tăie vorba Wadwicz, să discutăm istoria omenirii. Deci, își continuă el șirul gîndurilor, dacă sentimentul național este ceva primar, elementar, atunci trebuie supus criticii și controlului rațiunii, ca toate celelalte porniri instinctuale. Dacă este, ca bază a organizării vieții colective, ceva trecător, atunci sub forma asta trebuie cu atît mai mult supus criticii, căci, cel puțin din punctul nostru de vedere, a sosit vremea să

ne conducem după principii sociale și internaționaliste. În fiecare din cele două cazuri națiunea este o categorie închisă și exclusivă.

— Colega Wadwicz, vă rugăm să vorbiți mai concis.

— Asta și fac. Conchid că : folosind forțele pentru o luptă armată națională, căci probabil la asta vă gîndiți, declanșăm slăbirea poziției noastre socialiste și amînăm nespus de mult instaurarea dreptății sociale. În schimb, reunind toate forțele sub drapelul socialismului nu ducem de rîpă cîtuși de puțin problema eliberării naționale, căci ea este cuprinsă în idealurile socialismului, în timp ce socialismul nu este cuprins în idealurile naționale.

Se auziră aplauze puțin numeroase, dar susținute.

Czaplic se strecură pînă la Marcin.

— Doamne, Marcyś ! De ce te-ai înscris tocmai la sfîrșit ? Wadwicz poate să dea totul peste cap. De ce atîtea menajamente pentru opoziție ?

Śniadowski îl privi cu ochi întunecați.

— Nu face nimic ! Avem destul timp. Lasă-i să-și spună ofurile, să se epuizeze.

Vorbitorii luau cuvîntul unul după altul, repetînd aceleași și aceleași lucru. Michal Nussen susținu anemic părerile lui Czaplic, cu o expresie de deosebit orgoliu, dar și cu o umbră de rușine pe fața lui cărnoasă. Ascultătorii obosiseră cînd îi veni rîndul lui Marcin.

— Orice ar fi națiunea, colega Wadwicz, se adresă el opoziției, nimeni nu se-ndoiește, cred, că este o realitate de netăgăduit. A nu ține seama de această realitate ar fi o prostie la fel de mare ca și a nu vedea nimic dincolo de ea.

— Asta-i. Trebuie ținut seama, sublinie Wadwicz.

— Însă, stimate colega, putem ține seama în moduri diferite, mai mult sau mai puțin în raport cu momentul și cu împrejurările. Departe de mine gîndul că lozincile naționale ar trebui lansate întotdeauna și pretutindeni înaintea celorlalte. Nu consider principiul național drept un criteriu moral absolut. Însă consider elementul național un lucru nespus de prețios pe care n-avem voie să-l

ignorăm. Și chiar dacă principiul național n-a stat întotdeauna la baza organizării statelor mari și creării marilor civilizații, n-o să găsiți, colega Wadwicz, oricît ați cerceta, nici o manifestare a civilizației sau a culturii pe care să nu-și fi pus amprenta specificul național. Orașele grecești se organizau sub formă de state mai degrabă după concepțiile de atunci asupra lumii și totuși arta și filozofia pe care ni le-au lăsat moștenire poartă amprenta națiunii grece. Specificul național în cadrul omenirii este ceea ce-i individualitatea într-un grup. El pătrunde în toate sectoarele civilizației, dîndu-le un farmec și o valoare deosebită, fără de care ar fi incolore, ba chiar de neînțeles pentru omenire, cum ar fi, de pildă, opera de artă bazată nu pe realități concrete, pe obiceiurile și datinile țării în care a luat ființă, ci pe scheme conceptuale general-umane...

— Ce noțiuni folosiți, colega! Aici nu-i curs de estetică!

— Toate noțiunile sînt la locul lor cînd e vorba de realități atît de complexe ca omul și problemele lui. Vreau să spun că lucrurile generale nu se pot realiza altfel decît pornind de la cele particulare și că opere demne să slujească umanitatea nu se pot realiza decît în atmosfera de liberă dezvoltare a specificului național.

— Chiar și libera dezvoltare a șovinismului e necesară umanității? întrebă Wieczorek ironic.

— Înainte de a începe să ne temem de urmările rele ale șovinismului polonez, colega Wieczorek, să facem mai întîi tot ce putem ca această nefericită națiune să-și poată spune cuvîntul, și înainte de a începe să criticăm, colega Wadwicz, sentimentul național, să luptăm pentru ca el să se poată afirma.

— De afirmat, se afirmă el, n-avea grijă, numai că voi vreți să-l umflați și să-i dați frîu liber! Asta se cheamă șovinism!

— ...Deși închisă în sine și prin natura lucrurilor opunîndu-se altor națiuni, nici o națiune nu poate evita, totuși, de a se pune în slujba întregii omeniri, continuă

Marcin. Și, luptînd pentru dreptul său la o existență independentă, orice națiune luptă pentru dreptul de a participa la construirea lumii. Polonia nu poate să participe la această operă, așa cum nu poate s-o facă un întemnițat. Lozinca omului nou nu trebuie să fie națiunea și numai națiunea, însă independența națională trebuie să fie lozinca fiecărui om din orice epocă, atîta timp cît mai are viață în el. Ideea independenței naționale prezintă oare vreun pericol pentru socialism ? Arătați-mi în cazul acesta care idee nu prezintă pericole și nu lasă cîmp liber exceselor. Eu cred că nici una. Cred în schimb cu tărie că pentru fiecare idee și pentru realitatea pe care ea o exprimă, vine o vreme, o clipă în istoria omenirii, cînd numai ideea sau lozinca respectivă pot să împingă viața cu un pas înainte. Un pas înseamnă mult pentru noi care trăim atît de puțin. Dar să nu mai vorbim despre idei. Nu, colega Wieczorek, noi nu creăm nici o ideologie nouă, nu lansăm nici o lozincă nouă. Noi preluăm sarcina pe care viața ne-o încredințează. Rămînem credincioși ideii socialismului pentru care vă temeți atît de mult. Dar nu vrem să considerăm nici o ideologie drept o doctrină imuabilă, care ne-ar îngreuna îndeplinirea sarcinilor concrete ale vieții. Aceea n-ar mai fi ideologie, ci tiranie !

Marcin se opri o clipă, mirat, amintindu-și că acum cîțiva ani cam așa îi vorbise, combătîndu-l, fabricantul Ceglarski. Totodată, auzi vocea groasă de contraltă a Melei Knopf :

— Poate vreți să ne lămuriți, colega Marcyś, în ce mod Polonia independentă, realizată pe altă cale decît cea a luptei de clasă, va asigura dezvoltarea mișcării noastre ? Încercați. Aveți un stil atît de colorat !

— Da, am vrut s-o fac, dar nu m-ați lăsat. E adevărat că nu-mi place să bat la uși deschise, dar de vreme ce-mi cereți lucrul acesta mă-ncumet să vorbesc. În elementul acesta în continuă mișcare, ce se cheamă viața colectivă, nu există nici un fel de garanții. Și orice activitate înseamnă risc, înseamnă un salt periculos în întuneric...

— Un salt la trapez, colega Śniadowski.

— Într-adevăr. Tot atît de sigur de izbîndă ca și saltul la trapez, totuși rămînînd un salt în întuneric, în care singura lumină trebuie să fim noi înșine. Numai în noi înșine trebuie să căutăm garanțiile necesare. Ce valoare poate avea ideea care sălășluiește doar în creierul nostru, care nu circulă prin noi ca sîngele și tremură să nu piară atunci cînd se izbește de o lume oarecum diferită. Dar dacă ideea asta trăiește în noi, atunci dați-ne o Polonie oarecare...

— O Polonie oarecare ! Auziți ? În sfîrșit : rostește ce gîndește ! Ți-ai dat arama pe față, Śniadowski.

— Ce-i asta ?! Rugăm nu întrerupeți vorbitorul ! Atîțătorii ! Voi reînviați tradițiile vechii Polonii !

— Colegi, păstrați disciplina !

Făcînd un efort să-și încordeze vocea cam înăbușită, Marcin repetă răbdător :

— ...O Polonie oarecare, iar noi vom realiza, după posibilitățile noastre, programul socialismului. Dar fără un stat propriu, independent, sîntem suspendați în aer. Avem nevoie de pămînt ferm sub picioare.

— Așa ! Bravo ! Bravo ! Bine c-ai terminat odată cu generalitățile. Să călcăm cu picioarele pe pămînt !

— Vezi ca pămîntul acela ferm să nu fie cumva mlaștină !

— Să nu fie cumva socialismul vostru pulbere. La dracu ! În sicriu, fir-ar să fie, vor să realizeze socialismul. Noi vrem să trăim ! Vrem să înviem din morți !

Czaplic, care îl înlocuia acum pe președinte, scutura într-una clopoțelul, mirîndu-se că după cuvîntarea lui mai rămăseseră atîtea de discutat.

— Liniștee ! Colegul Marcin n-a terminat încă !

— Colegi și colege ! strigă Marcin. Se apropie vremea cînd independența Poloniei va deveni din nou o problemă de importanță internațională. Războiul în Europa atîrnă de un fir de păr și va izbucni, dacă nu chiar acum, mai curînd poate decît în zece ani. Atunci, lozinca independenței noastre, care acum e călcată în picioare și tăvălită-n noroi, abandonată de toți, va deveni un atu în marea ră-

fuială pentru viitorul Europei. Voi, colega Wadwicz și colega Wieczorek, voi care tremurați atît pentru puritatea socialismului, tocmai voi, prin felul cum judecați, îngăduiți să încapă pe mîinile unor indivizi care vor face din ea obiectul unor negocieri murdare, miza intereselor materiale meschine ale clasei asupritoare, steagul înapoierii, clericalismului și demagogiei naționaliste! Polonia liberă este într-adevăr, așa cum a menționat la început colega Czaplic (Czaplic se îndreptă pe scaun și-și netezi vesta), cea mai urgentă necesitate a maselor muncitoare, iar noi care, chemați sau nu, încercăm să apărăm ideologia acestor mase, am trăda interesele lor, dacă nu am lua în mîinile noastre stindardul luptei pentru eliberare!

— Just! Așa-i! Trăiască Polonia Populară independentă!

În sală clocotea entuziasmul care acoperea strigătele adversarilor.

— Independența nu este de loc necesitatea cea mai urgentă a maselor muncitoare. Masele simt asuprirea națională doar indirect, în timp ce exploatarea și jecmănirea lor de către clasele avute o simt zilnic, pe propria lor piele... striga Wieczorek.

— Colegi! se ridică Wadwicz, înfierbîntat. S-a spus aici că războiul este iminent în Europa. Asta-i pur și simplu bătaie de joc. Război nu poate fi, căci proletariatul, o dată înarmat, nu se va lăsa dus la tăiere. Iar dacă burghezia va reuși totuși să provoace o asemenea aventură, oare ne putem aștepta la ceva bun de la un război între guvernele capitaliste? Același lucru l-a spus chiar și Mickiewicz pe care nu noi, ci voi, probabil, îl considerați patronul vostru. El se ruga Domnului nu pentru un război al guvernelor, ci al popoarelor, care nu poate fi înțeles altfel decît ca o revoluție socială. Acesta este singurul lucru necesar chiar și interesului național.

— Colega Wadwicz! S-a închis discuția! Nu aveți cuvîntul!

— Masele sînt însuflețite de patriotism și vor merge cu noi... „N-am să merg cu voi pe drumul vostru min-

cinos ! Am să mă îndrept în altă parte. Şi poporul îmi va rămîne credincios", declamă Czaplic.

— Oho, iată că şi-a făcut apariţia şi Slowacki ! Recuzita răsuflată a romantismului !

— Răsuflată, dacă nu se află pe buzele voastre. Colegul Wadwicz chiar adineauri a făcut referiri la Mickiewicz !

— Dar a nimerit-o ! Pe cînd dumneata habar n-ai ce spui ! Slowacki adresa cuvintele pe care le-ai citat tocmai oamenilor de categoria dumitale, care...

— Te înşeli amarnic ! Muncitorul din fabrică n-are să vă urmeze !

— Muncitorul din fabrică ! Dar de unde să-l iei, colega Wieczorek ? Industria noastră este un fenomen întîmplător, nu un rezultat al cerinţelor şi forţelor naţionale. Capitalul străin, destinat unei economii de jaf...

— Aş vrea să ştim cum are să arate asta în Polonia *voastră,* independentă. Numai o industrie bazată pe mijloace de producţie socialiste poate deveni o industrie naţională !

— Colega Wieczorek, n-aveţi cuvîntul ! Discuţia s-a încheiat ! Vă rog să formulaţi concluziile !

— În Polonia voastră imaginară, capitaliştii străini au să jefuiască şi mai grozav decît acuma bogăţia poporului. Detaşamentele voastre de luptă au să tragă cot la cot cu armata poloneză în muncitori.

— Nu-i adevărat ! ţipă Nata Sztumska.

— Provocare ! Asta-i provocare !

— Dictatura proletariatului pe care o susţineţi voi are să tragă nu numai în burghezie, dar în oricine va îndrăzni să-şi dea pe faţă gîndul. Voi aţi fi fost gata să trageţi de pe acum în noi !

— Insinuări ! Ţineţi minte cine foloseşte ca armă de luptă insinuarea...

— Co-legi ! ! ! Prezidiul a primit două propuneri ! Iar eu propun o pauză înainte de a trece la vot !

— Pentru numele lui Dumnezeu, daţi-i drumul, să terminăm mai repede ! îi grăbi Marcin. E aproape două. Totul e limpede ca lumina zilei,

După pauză, în timpul propunerilor, în sală se lăsă o liniște totală.

— Punem întîi la vot propunerea făcută de colegul Wieczorek, ca avînd o perspectivă mai largă. Se propune ștergerea de pe ordinea de zi a problemei creării unei grupări de tineret care să aibă în vedere lupta pentru independență. Unu... doi... trei... cinci... Propunerea a căzut.

Wadwicz și Wieczorek, în mijlocul unui grup de adepți, își puseră pălăriile și ieșiră cîntînd :

Sculați voi oropsiți ai vieții !
Voi osîndiți la foame, sus !...

Propunerea lui Marcin Śniadowski fu aprobată în unanimitate de cei rămași în sală, inclusiv de Agnieszka Niechcicówna. Cu toții intonară cîntecul :

Hei, polonez de ești, ia arma, frate !
Poleacule, trăiește-n libertate !

Dar tăcură toți ca la un semn.

— Sst ! Liniște ! șoptiră cîțiva. Trădătorii dorm.

— Adevărat, zise cineva în bătaie de joc. Libertate ! Se interzice răsculaților vinovați să tulbure somnul celor drepți !

Ieșeau în grupuri. Agnieszka porni întovărășită de Natalia și Nussen, dar curînd reuși să se piardă de ei. Era profund emoționată, voia să fie singură. Totuși se bucură cînd o ajunse Marcin din urmă.

— De ce fugi așa, domnișoară ? Nu te gîndești că oamenii sînt neliniștiți că ai plecat singură ?

— Ai răgușit. Nu mai vorbi în aerul ăsta rece. Să nu răcești.

— Tac, șopti el, dregîndu-și vocea. Ce bine e acum, ce liniște ! În sfîrșit !

— Știi, domnule Marcin, cu asemenea argumente ca ale voastre se poate discuta la infinit. Și fiecare poate fi acceptat, căci fiecare se susține. Dar, totodată, fiecare e relativ și unilateral.

— Numai cînd n-ai de gînd să faci nimic în lume, poţi vorbi astfel. Totul are o valoare relativă, dar valoarea asta relativă este unica valoare atît a lucrurilor cît şi a concepţiilor. Şi e mai bine să te foloseşti de un asemenea adevăr relativ decît de nici unul. Numai să-ţi dai seama că e relativ.

— Bine, dar în cazul acesta cum să alegi ?

— Cum ? Judecata omenească poate găsi argumente pentru a justifica orice atitudine, dar eu sînt convins că morala practică, adică mentorul care ne călăuzeşte în viaţă, se bazează pe instincte. Ele te îndrumă, arătîndu-i judecăţii încotro s-o apuce. Mulţi dintre noi au pierdut acest instinct.

— Şi eu cred la fel... Şi instinctul acesta... îmi porunceşte să fiu alături de tine... de dumneata... adică, alături de voi, se bîlbîi ea. Sînt absolut de acord cu ce-ai spus. Czaplic, de exemplu, nu mi-a plăcut. Dar nu pot să nu-i dau oarecare dreptate lui Wadwicz. Wieczorek, în schimb, m-a scos din sărite. Nu ştiu... e ciudat ce-mi trece acum prin minte. Mă gîndesc că istoria, de care-mi vorbeai dumneata cîndva, e făurită nu de partide, ci de cei mai buni reprezentanţi ai taberelor ce se înfruntă. Dacă aceştia, cei mai buni, ar putea să colaboreze în ciuda contradicţiilor...

Marcin o privi rugător.

— Vrei neapărat să vezi în mine întotdeauna numai pe mentorul pe care nu-l poţi suferi, domnişoară ? Uite aici o bancă. Hai să ne aşezăm.

— Trebuie să fie udă.

— Nu, nu-i udă. Oh, dar nu aşa de departe. Ai renunţat cu totul la mine. Nostim, zău, rosti el, dus pe gînduri. De fapt, de ce ne spunem „dumneata" şi nu „tu", ca toţi ceilalţi... Închise ochii.

— Îţi e tare somn.

— Nu. Dar sînt foarte obosit. Ca şi cum aş fi îmblăcit un car de grîne. Şi sînt tare trist.

— Ai învins și totuși ești trist ? întrebă ea, dar se uită la el, înduioșată. Îi părea nespus de bine că nu se arăta încrezut și mulțumit de sine.

Marcin își rezemă brațul de speteaza băncii și-și sprijini capul în palmă.

— Acum cîțiva ani aș fi fost nebun de fericire după o adunare ca asta, dar azi... Cît de mult înseamnă cîțiva ani în viață... Eu, continuă el cu greutate, văd toate pericolele poziției noastre. Și, pe deasupra, îmi dau seama că ceilalți, ceilalți din rîndurile noastre, nu le văd. Iar eu, vrînd să realizez ceva, trebuie să mă folosesc de faptul că ei nu le văd.

Pentru prima oară Agnieszka îl vedea pe Marcin în starea asta. Părea deprimat sufletește și dornic de sprijin. Tresări, adînc tulburată.

— Eh, domnule Marcin. Dacă ne apucăm de lucruri atît de greu de realizat, se vede că asta-i menirea noastră. Trebuie să înfruntăm primejdia, oricît de mare. Chiar dumneata, mi se pare, ai spus asta.

— Vreau să-i înflăcărez și le exalt sentimentul național, e adevărat, i se destăinui Marcin, căci lucrul acesta este absolut necesar cînd trăiești în robie. Acesta e leacul robiei, așa cum febra e leacul oricărei maladii. Dar cum să stăpînești pe urmă exaltarea asta, cum s-o ții în frîu ca să nu se transforme într-un naționalism dăunător ? Numai dumitale îți spun asta, oftă el.

Agnieszka îi mîngîie inconștient mîneca hainei.

— Asta o să fie o altă sarcină pe care ai s-o îndeplinești... pe care ai s-o îndeplinești ca pe oricare alta.

Ochii stinși ai lui Marcin străluciră brusc.

— Cum vorbești ? se miră el pe jumătate amuzat, pe jumătate serios. Cu ce glas ? N-ai mai vorbit niciodată cu glasul ăsta. Seamănă cu al Melei Knopf.

— Am două glasuri, rîse ea. Cînd spun ceva serios, mi se-ngroașă vocea. Am moștenit asta de la mama.

Marcin se dădu puțin înapoi, voind parcă s-o cerceteze de la distanță.

— Ce ciudată eşti... În aparenţă vaporoasă, aproape ireală, dar, de fapt, atît de prezentă ! Uneori mi se pare că eşti singura realitate, iar restul nu există decît pe jumătate.

— De ce vorbeşti aşa ?

— Dacă te-aş fi întîlnit mai devreme ! Aşa însă mă tem să nu-ţi fac vreun rău, zise, aproape deznădăjduit.

— Mie nu-i atît de uşor să-mi facă rău cineva, şopti ea aspru. Ia priveşte cerul, adăugă apoi, vrînd să şteargă tonul dur al vorbelor sale.

Bolta cerului era acoperită cu nori cenuşii, văluriţi, mai întunecaţi spre răsărit, resfiraţi în şuviţe, risipiţi în crîmpeie care atîrnau nemişcate pe un fond auriu. Masivul muntos avea aceeaşi culoare ca şi norii, dar mai intensă, cu nuanţe violete. Ciripitul vioi al păsărilor se auzea atît de stins, încît nu mai ştiai dacă vine într-adevăr de pe pămînt, sau de undeva din necuprinsul cerului. După o vreme, vîntul prinse a destrăma norii. Scamele lor se făcură ruginii, apoi de purpură aproape.

— O să vină furtună sau ploaie, şopti Agnieszka.

Ar fi vrut să-l întrebe la ce anume se gîndise, spunînd că se teme să nu-i facă vreun rău, dar cînd porniră la braţ, strînşi unul lîngă altul, simţi că orice i-ar fi răspuns în clipa aceea nu mai avea nici o însemnătate.

25

La cîteva zile după reluarea relaţiilor cu Marcin şi cînd Agnieszka, datorită acestui fapt, fu cuprinsă de bucuria cea mai lipsită de griji, Marcin îi spuse că ar trebui să nu se mai vadă, deoarece se simt prea bine împreună. Surprinsă în prima clipă, Agnieszka nu putu să înţeleagă această teribilă logică masculină, cum o numea în gînd. Totul se lumină curînd, dar ca de lumina unui fulger în întuneric. Marcin îi mărturisi că nu poate fi pentru ea

ceea ce și-ar dori el, deoarece există o altă femeie, pe care...

Erau pe *Pont Chauderon*, aplecați peste balustradă, privind la tufișurile zbuciumate de vînt de sub viaduct, ca și cum acolo ar fi căutat rezolvarea acestei complicații ivite pe neașteptate. Agnieszka continuă în șoaptă fraza începută de el :

— ...pe care o iubești. Da, asta e prea destul pentru a nu ne mai vedea.

— Prea destul ? se miră el, mîhnit deodată. Dacă pentru mine nu-i prea destul...

— Pentru mine da, răspunse ea, respingînd tentația de a se agăța de cuvintele lui ca de un colac de salvare. Se desprinse de balustrada podului și o porni spre oraș.

— Agnieszka ! strigă el. Vrei să mă lași singur aici ? Doar proiectasem să mergem cu funicularul la Ouchy !

În Agnieszka se trezi brusc dorința de a salva ceva. Orgoliul, sau resturile iluziilor risipite. Se întoarse.

— La drept vorbind, zise ea, ridicînd din umeri, nu văd nici o legătură între plimbările noastre și cealaltă... dragoste a dumitale. M-am plimbat cu mulți colegi care iubeau pe cîte cineva. De exemplu, cu Nussen. Poate că și eu iubesc pe cineva. Ce legătură au sentimentele noastre personale cu obișnuita camaraderie ?

— Iubești pe cineva ? întrebă el, înspăimîntat. Nu-i adevărat ! Ce glumă crudă !

Agnieszka nu se putu stăpîni să nu rîdă.

— Extraordinar ! O scenă de gelozie, tocmai cînd rupem relațiile ! Nu, nu iubesc pe nimeni. Dar asta nu schimbă cu nimic situația. Ce vrei să fac cu dumneata ? întrebă, devenind fără veste îndrăzneață. Și ce rost are să mai continuăm discuția ? Cine este deci acea fericită aleasă, de vreme ce tot ai început să mi te destăinuiești ? E cineva de aici, din Lausanne ?

— Nu-i nici fericită, nici aleasă. Și nu-i aici. A fost, dar a plecat la Paris.

— La Pa-ris ?

Agnieszka simți cum îi bate mai tare inima. Chipul plăcut al domnișoarei Ksawera Woynarowska îi apăru în fața ochilor.

— Mi se pare că eu o cunosc pe... logodnica asta a dumitale. E de prin părțile mele.

— Se prea poate. Așa e, că dumneata ești de lîngă Kaliniec. Nostim, se înveseli Marcin, ca și cum asta ar fi schimbat situația în bine. Însă eu n-am cunoscut-o la Kaliniec.

Agnieszka tăcea. Discutaseră de mai multe ori despre șederea lui Marcin la Kaliniec, despre întemnițarea lui și trecerea clandestină peste granță, după un an, pe la Kurza, chiar lîngă Serbinów. Le făcea plăcere să vorbească și să se mire cum de putuseră să treacă atît de aproape unul pe lîngă altul și să nu se-ntîlnească. Însă niciodată nu venise vorba despre familia Woynarowski.

— Nici ea nu mi-a spus vreodată că te cunoaște. Nici n-avea cum. Nici eu nu te cunoșteam atunci. Deși, adăugă el, ca și cum acest aspect al lucrurilor l-ar fi interesat cel mai mult, nu pot să nu mă minunez îndeajuns c-a fost o vreme cînd nu te-am cunoscut pe dumneata, Agnisia.

— Pe vremea aceea nu contam, de altfel, drept o cunoștință. Abia împlinisem paisprezece ani. Dar, am văzut-o... de cîteva ori. Mai să mă îndrăgostesc de ea. Era plină de farmec. Te felicit. Deci ea ți-e logodnică. Atunci, pe cînd nunta ? Agnieszka avu senzația că abia în clipa asta se prăvălește asupră-i nenorocirea. Abia după ce luase cunoștință de numele „acelei persoane" și după ce-și aminti înfățișarea ei, mărturisirea lui Marcin se transformă în realitate, căci pînă atunci totul i se păruse un vis urît, o nălucire.

— Ei, nunta ! Cine ți-a spus că m-am logodit ? În sfîrșit... fie și așa. Numai, că... bucură-te dacă vrei : nunta n-o să aibă loc niciodată.

— Nu văd de ce m-aș bucura. Și de ce n-o să aibă loc ?

Marcin rosti cu voce răgușită :

— Pentru că este cineva, pe care, demult, de patru ani... cu care împreună... Poți să mă înțelegi ?... Cu care

am fost împreună... ei, într-un cuvînt, am înfruntat împreună primejdia, poate și moartea... Asta nu se uită...

Agnieszka se opri și se rezemă de zidul casei pe lîngă care tocmai treceau. Nu-i venea încă să creadă prima veste și dacă mai aștepta ceva de la el, aștepta un cuvînt care s-o scoată din impas. Și acum, poftim !

— Cum adică ?! șopti ea, năucită. Vrei să spui că mai iubești pe încă cineva, pe alta ?...

— Nu știu, zise el, încurcat. Dar mi se pare că da. Mi s-a întîmplat și nenorocirea asta. Așa că mai bine fugi și ascunde-te de mine ca de un monstru.

Agnieszkăi îi fu peste putință să mai priceapă ceva. Se uita la fața sincer abătută a lui Marcin și avea impresia că visează un vis absurd, imposibil de suportat. Încercă totuși să nu se arate prea afectată.

— De ce să fug ? rîse ea nervos. Am să încerc să te înțeleg. Și... cea de la Paris cum reacționează ? În legătură cu cealaltă, pe care dumneata, de patru ani...

— Printre altele, rosti el cu năduf, de asta a și plecat. Dar de ce-mi pui întrebările astea ? se necăji el. Astea-s secrete care nu-mi aparțin. Întreabă-mă dacă vrei despre mine. Numai despre mine am dreptul să-ți vorbesc.

— Nu, nu-i nevoie. Te rog să mă ierți. La drept vorbind, te compătimesc, pentru că... ai o viață atît de încurcată. Iar în ce mă privește... Oh, te rog să nu mă privești cu ochii ăștia triști. Doar nu ne iubim. Și n-ai de ce te teme... n-am să-ți stau în cale.

— Cred, zise el aspru, aproape dușmănos. Nici dumneata, nici... cea din Paris. Vă jucați doar cu mine. Dar cealaltă, cealaltă răsună în mine ca un cîntec, adăugă în șoaptă.

Agnieszka se simți tulburată, auzindu-l șoptind despre dragostea asta a lui necunoscută, dar totodată avu impresia că alunecă într-o prăpastie.

— Vreau să te mai întreb un lucru, îl rugă ea, chinuindu-se. De ce nu ești cu... cealaltă ?...

— Pentru o mie și unu de motive, răspunse el, și, printre altele, și pentru că este căsătorită. Și nu-i aici. E în

ţară, adăugă, ca şi cum, văzînd faţa chinuită a Agnieszkăi, ar fi vrut să dea alt curs mărturisirilor sale. De ce ţi-oi fi spunînd toate astea ? se mînie el pe sine însuşi. Destul ! Şi cu asta să-nchidem discuţia. Îţi dai seama, cred, că n-are nici un rost să te împrieteneşti cu un om ca mine. Şi nu ţi-am spus decît o parte. Nu prezint nici un fel de siguranţă în nici o privinţă. Sînt desăvîrşita întruchipare a lipsei de răspundere personală. Sau poate, dimpotrivă, a excesului de răspundere personală. Nu ştiu.

Agnieszka observă că, fără să-şi dea seama, se îndreaptă spre centrul oraşului.

— Hai mai repede, îl grăbi ea. Se uită oamenii la noi. Aş vrea s-ajung mai repede acasă.

Cînd trecură prin dreptul vechiului turn din colţul străzii *St. Roch* i se păru că Marcin se pregăteşte s-o urce în turnul ăsta şi s-o închidă acolo.

Se despărţiră în tăcere, ca nişte oameni înmărmuriţi de ce li se-ntîmplase.

Închizînd uşa după ea, Agnieszka rămase o clipă nemişcată în mijlocul camerei.

— Nu s-a întîmplat nimic, repeta ea. Nu s-a schimbat nimic. O să fie ca şi pînă acum. Mi-a rămas viaţa mea, mi-au rămas bucuriile mele.

Aprinse lampa, deschise un curs şi-ncepu să citească, dar fu incapabilă să înţeleagă ceva. Privea absentă literele, ascultînd ceasul din vechiul turn bătînd orele în noapte. La miezul nopţii se ridică, aprinse o luminare, stinse lampa şi rămase cu ochii pironiţi la fereastra prin care se zărea cerul albastru şi jos, printre copaci, la poalele muntelui, acoperişurile poleite de lumina albă a lunii.

„*Das Städtchen lag wie versilbert*“ [1], îşi aminti ea. Ce-i asta ? Adevărat, Berta Woelke îi citea cîndva domnişoarei Alice ceva care începea aşa. Cîtă importanţă aveau atunci pentru mine momentele acelea ! Dar a trecut vremea şi amintirea aceasta nici nu mă doare, nici nu mă bucură. Cel mult mă tulbură ca ceva venit din afara mea, cum te tul-

[1] Orăşelul zăcea argintat. (Germ.)

bură versurile, muzica, tablourile ! O, de s-ar preface totul cît mai repede în amintire !

Se culcă și avu impresia că abia adormise, cînd o trezi ciocănitul puternic în ușă și vocea gazdei :

— *C'est votre lait, mademoiselle.* [1]

Agnieszka își pregăti micul dejun, bău doar o cană de lapte în care amestecă un pumn de ciocolată fărîmată mărunt. De băut e mai ușor întotdeauna decît de mîncat. Nici nu se atinse de chifle. Începu să se îmbrace pentru a pleca la cursuri. Dar o cuprinse o toropeală de neînvins, însoțită de o cumplită durere de cap. Intră iar în așternut. După un somn scurt, se trezi cu gîndul acasă. Ce fericire c-avea să plece curînd acasă ! Ceva ca un fel de poezie începu să se-nfiripe în mintea ei.

Tu vei porni în lume. Eu în conacul vechi,
Ca și-n copilărie voi adormi, firește,
Și voi visa iar vise înalte pîn-la cer,
Și-o să mă-ntrebe mama : copilă, ce-ți lipsește ?

„Deci, nu-i nimic prea deosebit de vreme ce pot să pun în versuri gîndurile mele, se bucură ea. Cînd eram mică, făceam poezii."

Imaginile duioase ale vieții de la țară începură să i se perinde prin fața ochilor, dar deodată le alungă, îngrozită. De s-ar duce acum acolo ar fi ca și cum s-ar întoarce la leagăn, pentru că picioarele n-o mai ajutau să bată alte drumuri. Își da foarte bine seama că n-are să poată măcar să se prezinte la examene înainte de vacanță. Toate speranțele, ambițiile, victoria primei expediții în lume se destrămaseră... De ce ? Dac-ar înțelege de ce ? Mereu se-ntorcea cu gîndul la mărturisirile ciudate ale lui Marcin, cu teamă însă, așa cum se-ntorc copiiii în vreun ungher întunecos, să cerceteze dacă a pierit de acolo stafia care-i speriase. Uneori, toate astea i se păreau simple închipuiri, subiectul unei povestiri nemaipomenite, cam ca balada lui Staff despre *Cele trei surori*. Dar cînd porni

[1] Laptele pentru dumneavoastră, domnișoară ! (Fr.)

să lupte cu aceste teribile închipuiri, ele se preschimbară pe loc într-o realitate nemiloasă, irevocabilă. Să pornească lupta cu aceste două femei (cu siguranță că amîndouă erau splendide), care aveau, neîndoios, mai multe drepturi asupra lui Marcin decît ea, ar fi fost să-nceapă o bătălie dinainte pierdută. Și chiar dacă, prin absurd, ar învinge, ar ieși din labirintul unde ar avea loc încăierarea cu sufletul și conștiința sfîșiate. Și, la urma urmei, pentru ce să lupte ? Nu i se păruse oare mai înainte că Marcin îi este cu totul indiferent ? S-ar putea și acum să fie la fel. Dar nu era așa. „Se spune, gîndi întristată, că nu trebuie să te-ncrezi în sentimentul de dragoste, căci s-ar putea să nu fie decît o iluzie. Nu-i adevărat. Nu trebuie să te încrezi în clipele de indiferență. Ele sînt amăgitoare."

Nu se mai duse de loc la cursuri. La zece, deretică prin cameră împreună cu servitoarea gazdei ; la unu, Natalia, neliniștită de absența ei de la facultate, veni s-o vadă în fugă. Agnieszka o lăsă să plece cît mai repede, plîngîndu-se că o doare cumplit capul. În restul timpului, încercă zadarnic să învețe. Se hotărî să se culce, dar nu izbuti să adoarmă de-a binelea. Trupul părea că doarme, ostenit, în timp ce mintea îi umbla nebunește, întorcînd pe o față și pe alta fiecare vorbă rostită de Marcin în ajun. „«Printre altele», spusese, ce-o fi însemnînd acest «printre altele» ? «Pentru o mie și unu de motive», «dar asta-i numai o parte», «lipsă totală de răspundere personală sau, dimpotrivă...», ce-or fi însemnînd vorbele astea ?" Parcă cineva îi spunea că tocmai vorbele astea constituie adevărata cauză a despărțirii lor, că aveau mai mare importanță decît cele două femei, care prezentau, chipurile, o primejdie atît de neobișnuită, încît nici nu-ți venea s-o iei în serios.

La șase se ridică de pe canapea și se uită pe fereastră. Cerul se acoperise cu nori, se făcuse întuneric înainte de vreme. Munții nu se mai vedeau. Deasupra lacului alb ca laptele se întindea o imensă pată vineție, metalică. Zgomotele orașului adînceau liniștea apăsătoare, greu de suportat. Deodată, în aerul nemișcat, se auzi un sunet neclar ca o șoaptă. Începuse să plouă, dar ploaia se opri

brusc. În aceeași clipă, cineva trase clopoțelul la ușa de la intrare. Auzind apoi imediat pe scări pașii pe care i-ar fi recunoscut dintr-o mie, Agnieszka se repezi la masă să aprindă lampa.

Însă chibriturile se stingeau unul după altul. Se auzi un ciocănit timid ca un foșnet. Marcin intră și se opri lîngă ușă.

— Dumneata erai ? Bună seara. Foarte frumos din partea dumitale că ai trecut să mă vezi.

— Ce faci ?

— După cum vezi, aprind lampa.

— E încă lumină. Spui „bună seara", dar nu vrei să-mi întinzi mîna.

— Cum de nu ! Scuză-mă ! Chibriturile astea nu vor să se aprindă ! Așa ! Acum să pun abajurul. Ia loc, te rog. Ce se mai aude ?

Marcin purta o haină de catifea și o cămașă cu gulerul răsfrînt, strălucitor de alb. Îi stătea bine. Parc-ar fi coborît dintr-un portret de Van Dyck. Agnieszka îl privea cu coada ochiului, vrăjită, dar și nespus de tristă. Își zicea că poate i-ar fi fost mai ușor să-l piardă dacă era urît.

— Cît ai de gînd s-o ții așa, scumpă domnișoară ? Ce s-a întîmplat cu dumneata ? Unde-ai dispărut toată ziua ? N-ai fost nici la universitate, nici la Sztok. Te-am căutat peste tot ca un nebun.

— De ce ? Păi de-acum... încolo o să-ncerc să mă ascund de dumneata. Sau poate-ai crezut c-am făcut un gest desperat ? Nu...

Tăcu, ţintuită de privirea lui. Stăteau unul lîngă altul și mîinile lor se întîlniră deodată ca din întîmplare. Se cuprinseră în brațe, strîngîndu-se ca doi oameni scăpați cu viață dintr-un pericol îngrozitor. Cînd Marcin îngenunche, Agnieszka îngenunche împreună cu el și, sărutîndu-se pe podea, își șopteau unul altuia :

— Nu știu ce-o să fie, Agnis, dar astăzi n-am mai putut. Iartă-mă. Tînjesc de dor după tine din prima zi cînd te-am zărit.

— Nu spune nimic, dragule. N-am nevoie de nici o explicație.

— Spune-mi, iubito, e neapărat nevoie de exclusivitate ? Nu-ți pasă de ce ți-am mărturisit ? Poți să mă iubești... în ciuda tuturor... Cu toate că sînt... așa ?...

— Nu, nu știu... n-am nevoie de nici o exclusivitate, zîmbi ea, îngăduitoare. Pot să te iubesc, da, pot să te iubesc oricum...

— Cu toate că n-ai nici o siguranță, gemu el.

— Oare există o siguranță mai mare în viață decît aceea de a ști că nu ai nici una ?... șopti ea, pălind sub povara acestor cuvinte.

— Asta o spui tu ! Un copil ! Ce om trebuie să fie acela care să te merite ?

Dincolo de fereastră fulgeră, iar după o clipă tunetul bubui, rostogolindu-se greoi. Picături rare începură să lovească în pervazul de tablă al ferestrei, apoi ciocănitul lor se-nteți. Și o dată cu ploaia se-nteți și vîntul.

— Ce se petrece cu noi, Agnis ? Gonește-mă ! Nu ! Mai vino... Încă... încă... Frumoasa mea ! Furtuna asta... O nebunie plutește în aer. Nu ! Tremuri din tot trupul. Nu pot să mai rămîn. Își ridică gulerul hainei și apucă pălăria.

— Marcyś. Plouă tare.

— Nu-i nimic. E bine, zise el cu glas răgușit. În mine e o furtună și mai mare.

„A plecat pe o ploaie ca asta !“ șopti Agnieszka.

Clătinîndu-se pe picioare, se duse pînă la ușă și-și lipi buzele de clanța pe care cu o clipă mai înainte o ținuse el în mînă.

Trecu multă vreme pînă să-și dea seama ce se petrece cu ea și să-și vină în fire. Nu, patima lui plină de suferință nu era nici minciună și nici slăbiciune trecătoare. Toate acele lucruri se cufundaseră în negura trecutului, dar Marcin nu putea încă să le elimine din conștiința lui. Sau poate că era prea corect și cinstit, prea exigent cu el însuși, ca să-și poată închipui că a încetat să iubească. Dar chiar dacă n-a încetat să iubească, dacă această capacitate a sufletului său de a cuprinde simultan trei iubiri era de

neînțeles ? Oare, acceptînd viața, nu sîntem de acord cu o mulțime de lucruri de neînțeles pentru noi ? „M-a întrebat : «E neapărat nevoie de exclusivitate ?» Nu, nu este. De altfel, chibzuia, poate sînt predestinată să trezesc numai sentimente colaterale, secundare. Doar și Janusz iubea altă femeie."

Trebuia deci să refuze acest rol secundar în dragoste pe care i-l rezervase soarta ? Putea să nu-l accepte cu toată demnitatea, mai ales cînd simțea că se poate bucura fără rezerve, că poate spera fără rezerve ?

A doua zi, în drum spre cursuri, o întîlni pe Natalia.

— Merg, spuse aceasta, dar am senzația că încă nu m-am trezit.

— De ce ?

— Aseară am stat la Beler pînă la înc hidere. Cînd am ieșit de acolo se lumina de ziuă, dar tot am mai hoinărit vreo oră prin oraș. Știi, pe la douăsprezece, a venit la Beler Śniadowski. S-a comportat pur și simplu scandalos. S-a ținut scai de Mela Knopf ; pînă și ea începuse să se simtă prost. Pe urmă s-a așezat la o masă cu niște femei, d-alea vesele și boite. Am văzut cu ochii mei cum a îmbrățișat-o pe una din ele. Se poartă tare ciudat în ultima vreme. De altfel, e un om plin de surprize. Tu trebuie să-l cunoști mai bine. Te vezi des cu el. Se spune că e îndrăgostit de tine. Ar trebui să-l mai temperezi. Ieri chiar și Nussen a fost revoltat.

Agnieszka avu impresia că sîngele care-i curgea vesel în vine înghețată deodată. Rosti ceva la întîmplare, cu voce schimbată. Stătu la universitate pînă la sfîrșitul cursurilor, dar fără să-nțeleagă, fără să audă nimic.

Cînd porni la ora unu spre casă, îl zări pe *rue des Halles*. Marcin mergea pe trotuarul celălalt la braț cu Mela Knopf. Pesemne că cei doi n-o zăriseră : continuau să meargă, privindu-se galeș, cu fețele numai zîmbet. Agnieszka se întoarse din drum, intră la universitate și se înscrise fără să stea pe gînduri la o excursie botanică de cîteva zile, la care cu o zi înainte refuzase să meargă. Apoi se duse direct la masă. Era încă devreme, așa că mîncă sin-

gură. Ieșind, se întîlni în prag cu Zalenska și Nussen. Plănuiseră să meargă după-amiază la Montreux și o invitară și pe ea. Se învoi imediat. Se întîlniră la gară, iar de la Montreux o porniră pe jos pînă la Chillon. Lacul se îngusta aici, devenind mai întunecat între munții sumbri : parcă pătrundea cu apele lui negre în interiorul unui castel gigantic, față de care Chillon, cu zidurile și turnurile lui, părea o jucărie din carton.

Agnieszka se înapoie tîrziu acasă, iar a doua zi dis-de-dimineață, la cinci, cu o tașcă verde atîrnată de umăr, se trezi într-un vagon plin de cîntece și strigături tiroleze. În acest vagon cam vreo treizeci de tineri din anul întîi de la științe naturale, sub conducerea profesorului de botanică, un alpinist gras, se îndreptau spre Zermatt. Au petrecut acolo patru zile, fiecare umblînd care-ncotro după plante. Natura alpină, înviorată de suflul primăverii, precum și societatea veselă, numeroasă, o ameți pe Agnieszka. Își îmbogăți nespus de mult ierbarul și se lăsă ca niciodată adulată. Un italian din Siena, cu părul negru ca pana corbului, o însoțea pretutindeni, ținîndu-i o lungă prelegere despre artă, presărată cu complimente. Un rus înalt, cu priviri melancolice, o invită să se dea cu săniuța pe versantul nordic acoperit cu zăpadă, la numai cîțiva zeci de stînjeni de luncile smălțate cu flori. N-au lipsit nici îmbrățișările, nici giugiulelile și alte asemenea fleacuri din inventarul tinereții zvăpăiate. Iar seara, la han, un taraf de lăutari le cîntă la ureche „Carmen" și „O sole mio". Ochii tinerilor sclipeau și-și făceau semne, mîinile căutau alte mîini. Mont Cervin, alb, argintat de luna invizibilă din locul unde se aflau, scăpăra deasupra văii adînci și-ntunecate ca o uriașă piramidă de diamante.

„Nu face nimic, așa-i bine, își repeta Agnieszka în gînd cuvintele lui Marcin în toiul petrecerii. Pesemne că te poți distra de minune cu oricine."

Dar în ultima noapte, în cămăruța de la mansardă pe care Nata, Zalenska și Agnieszka o-nchiriaseră în casa unei bătrîne doamne, în liniștea întreruptă de vuietul vîntului

și de clipocitul riului, se auzi plîngînd cineva. Nata Sztumska întrebă somnoroasă :

— Tu plîngi, Agnisia ? după care hohotele de plîns încetară.

Agnieszka se înapoie la Lausanne, închipuindu-și că amintirile din excursie îi vor acapara, cel puțin pentru un timp, gîndurile. Dar nici vorbă de așa ceva. Aranjîndu-și plantele în ierbar, își spunea într-una : „Așadar nu parizianca și nu cealaltă romantică persoană, ci pur și simplu Mela Knopf... neagră, butucănoasă".

Celelalte două femei trezeau în ea felurite sentimente, dar nu gelozia. Poate pentru că o dragoste mai veche nu mai e capabilă să stîrnească gelozie. Însă Mela Knopf era aici, aproape, puteai oricînd s-o atingi și să-ți imaginezi mai ușor, gîndindu-te la ea, o groază de lucruri chinuitoare.

Pe Marcin Śniadowski Agnieszka îl întîlni la Sztok. La plecare ieșiră împreună.

— Ai fost în excursie ? întrebă el. Foarte bine. Te-ai bronzat, adăugă fără să se uite la ea. Și ? Ți-a plăcut ? Te-ai distrat bine ?

— De minune. Dar dumneavoastră, domnule ? rosti ea apăsat. Ce-ați făcut ? Arătați cam rău, domnul meu.

— Domnul dumneavoastră nu se simte prea bine cu sănătatea, răspunse Marcin. Patriarhul ăsta revoluționar încins cu șonț ne otrăvește de-a binelea. Vrea să ducă la bun sfîrșit ce n-a izbutit să facă țarismul cu toată șleahta lui de jandarmi și de polițiști. Vrea să ne extermineze încetul cu încetul de pe suprafața pămîntului.

„Ce glume nesărate ! se gîndea Agnieszka. Dar i se potrivesc de minune. De și-ar lua odată rămas bun !"

Dar lui nici prin cap nu-i trecea să-și ia rămas bun. Mai mult încă : intră împreună cu ea în casă și începu să urce treptele spre camera ei, iar ea nu găsi destulă putere să-l oprească. Ajunși în cameră, se așezară departe unul de altul. Marcin își împreună mîinile la piept și spuse pe neașteptate :

— Și toate astea pentru că n-avem vot egal, secret, universal și direct.

Agnieszka își frecă palmele și, aplecîndu-se, luă de pe speteaza scaunului un șal alb de mătase. Se înfășură în el, voind parcă să se simtă și mai departe de Marcin.

— De fapt, zise ea, nu știu ce cauți aici. Și constată, surprinsă, că-i clănțăne dinții.

— Cum vine asta, ce caut ? întrebă el, oarecum amuzat.

Asta întrecea măsura.

— Mă gîndesc că te-ai simți, probabil, de o sută de ori mai bine cu Mela Knopf, șopti ea.

— Asta pentru că am întîlnit-o atunci, întîmplător, în oraș ? Știu foarte bine că ne-ai zărit, împreună, pe *rue des Halles*. Să nu crezi că nu te-am văzut.

Agnieszka își pierdu cumpătul, dar nu voi să se dea bătută. Își scutură cu o mișcare a capului părul rebel de pe frunte.

— Și atunci noaptea, la Beler, tot *întîmplător* te-ai distrat pîn-la ziuă ?

— Atunci la Beler m-am purtat ca o bestie. Dar văd că ai informații amănunțite, zise el, arătîndu-se surprins.

Agnieszka își mușcă buzele și încruntă sprîncenele.

— De ce... gemu ea după o clipă, de ce ne înșeli și pe mine, și pe biata Mela Knopf cu poveștile tale senzaționale despre Paris și altele asemănătoare ?

— Mela Knopf n-are nici o importanță. Și nimănui în afară de tine nu i-am mai istorisit ceea ce binevoiești a numi povești senzaționale. Nu, spuse, încleștîndu-și mîinile, desfăcîndu-le și privindu-și palmele, ca și cum ar fi vrut să citească acolo ce are de spus. Nu vă înșel. Lupt împotriva voastră. Atunci... noaptea... cu Mela am vrut să reduc totul la dimensiunile naturale. Eu n-am voie să iubesc. Un revoluționar n-are voie să iubească.

Agnieszka își înclină puțin capul într-o parte, ascultînd cu atenție, ca și cum s-ar fi pregătit să primească o nouă lovitură.

— Dragostea denaturează imaginea lumii. Te face s-o vezi mai bună decît este în realitate. În inima unui îndrăgostit nu-și poate afla loc ura. Iar noi, în lupta pe care-o ducem, avem nevoie de ură. De aceea trebuie să

distrug în mine dorul acesta nebun după dragoste.

— De, n-aș putea spune că ai luat-o pe calea cea bună, de vreme ce iubești mai multe femei deodată, șopti ea, nu fără o undă de jalnică ironie.

— Ba nu, poate că tocmai asta era calea cea bună. Dar vezi că acum nu mai știu dacă iubesc mai multe femei deodată, răspunse el, ridicîndu-și ochii. Timp de o clipă privirile lor se-ncrucișară. Marcin își șterse fruntea. Cu dragostea, reluă el, poți lupta în fel și chip. Din păcate, nu sînt în stare să-mi anihilez instinctele, poznirile necugetate. Dacă omul ar putea fi ca fluturele, adică mai întîi o omidă urîtă și activă, care-și împlinește în legea ei obligațiile față de viață, și abia la sfîrșit un fluture frumos care se dăruiește dragostei și piere... Dar natura a aranjat cu totul altfel lucrurile. Pe noi oamenii, încă din fragedă tinerețe ne-a pus în fața unor aspre îndatoriri, dar ne-a sădit totodată în suflet nebunia dragostei. Așadar, trebuie să trăim așa fel, ca această nebunie să se risipească în episoade lipsite de importanță.

— Deci cea din Paris... și cealaltă, din țară, sînt doar episoade lipsite de importanță ?

— De ce nu adaugi „și eu“ ? Da, asta ar trebui să fiți. Însă, ce să-i faci ? Un asemenea episod poate totuși... se întrerupse și, brusc, rosti desperat : Ce-ai făcut, Agnis ? Oare într-adevăr te-ai supărat atît de rău pe mine ? Cum ai putut să fugi așa ? Ai plecat fără o vorbă...

Agnieszka își acoperi fața.

— Am făcut ce-ai făcut și tu, recunoscu ea, rușinată. M-am dus să petrec și-am petrecut.

Marcin sări în picioare, o apucă de mîini și o trase spre el.

— Nu ! Astea-s minciuni ! Dinadins spui așa ! Oh, cît ne chinuim unul pe altul ! Nu, Agnis, comoara mea. Să ne ținem strîns unul de altul, căci altfel pierim. Nu putem unul fără celălalt. Nu mă săruta pe ochi... pe ochi se sărută numai nefericiții... Iar noi sîntem fericiți...

Sîntem fericiți ? Oh, da... oftă el, sărutînd-o pe gură. M-ai iertat ? Măcar cît de puțin ?

— Te-am iertat... încă de atunci... de pe *rue des Halles*, șopti ea, sărutîndu-i mîinile. Dar m-a copleșit tristețea.

— De ce ? Toate astea nu-s decît fleacuri. Și-ai vrut numaidecît să te răzbuni. Cu cîtă cruzime ! Ce-ai făcut la Zermatt, fetiță rea ? Dar ți-ai greșit socotelile. Căci eu între timp... Am să-ți spun ceva care o să te bucure...

Ea aștepta răbdătoare, cu tîmpla lipită de tîmpla lui. Marcin îi șopti la ureche :

— Am isprăvit... cu cealaltă... Așa cred...

Agnieszka tresări și se desprinse de el. Îl privea, încordată. Nu îndrăznea să-l întrebe nimic. I se părea acum că el este nespus de mărinimos în comparație cu ea, ființă meschină, invidioasă.

— I-am scris, îi mărturisi Marcin. I-am scris despre tine. I-am spus că alte buze, alți ochi au parte de sărutările pe care... Dacă ea... tresări el brusc. Dar, nu. N-o să facă una ca asta. Are lîngă ea un om mai bun, mai izbutit decît mine. Ar mai trebui doar... Ia stai ! Ai hîrtie de scris ? Și toc ? Bine.

Marcin căuta grăbit cele necesare scrisului ca și cum trebuia să facă ceva care nu suferea amînare.

— Ce vrei să faci, Marcyś ?

— Ai să vezi.

Se așeză la masă și începu să scrie.

— Cui îi scrii ? îl întrebă ea, cuprinsă de vagi îndoieli.

Nu-i răspunse. Scria, trecîndu-și palma prin păr, peste frunte. Agnieszkăi i se păru că are în fața ei un băiețaș care își face lecțiile, chinuindu-se să dezlege o problemă prea grea. În sfîrșit, se ridică și-i întinse foaia de hîrtie scrisă.

— Am scris la Paris, zise el, timid. Citește.

Agnieszka se înfioră, șovăi, dar nu se putu stăpîni să nu citească.

„Am dorit să realizăm comuniunea sufletelor și trupurilor noastre. Soarta a hotărît altfel. Dar întocmai ca pomul ce dă flori în fiecare primăvară, omul poate și el înflori de mai multe ori în viață."

Se opri, roșie-n obraz, și, fără să stea pe gînduri, rupse în bucățele scrisoarea.

— Vorbești mai bine decît scrii, rosti aspru.

— De ce-ai făcut asta? se întristă el. E absolut necesar să-i dau și ei de știre.

— De ce? Ca mai tîrziu să regreți? Și vrei să expediezi scrisoarea asta chiar de-aici, de la mine? Nu! Asta niciodată!

Căzu pe gînduri și abia acum își dădu seama ce însemna stînjeneala pe care o încercase privindu-l pe Marcin scriind. Din clipa cînd a înțeles că toată lupta se dă pentru ea și numai pentru ea, a simțit cît de greu îi este să accepte această înfruntare. Să pună stăpînire pe Marcin, să-l păstreze numai pentru ea, în timp ce altcineva, care-l iubește, suferă și desperă, citind scrisoarea asta, i se părea ceva cumplit. Gelozia ar putea să nu țină seamă de toate aceste lucruri, iată însă că se dezvăluie și alte aspecte peste care, cel puțin deocamdată, nu putea trece.

— Ascultă, Marcyś... nu mă săruta... spune-mi... îl întrebă, deodată, căutînd parcă o justificare și un punct de sprijin, spune-mi de ce te frămînți atît pentru ele?... Ești oare sigur că nu s-au schimbat, că au rămas așa cum le știai tu? Și că...

Se opri, îngrozită, dîndu-și seama că rostise aceste fraze, folosind tonul și maniera de a vorbi ale lui Janusz. „Nu-i nimic nefiresc, încercă ea să se liniștească, că în asemenea împrejurări îmi amintesc de el. Asta n-are nici o importanță."

— Tu crezi, întrebă Marcin, cu blîndețe, că m-au dat uitării?

— Da, rosti ea grăbită, dar se opri, rușinată. Nu, pe tine nu cred să te poată uita cineva.

Marcin se agăță de cuvintele ei.

— Da. Într-adevăr, cine știe... Poate că și ele acum, ca și noi... Dorul te poate împinge să faci cine știe ce...

— Ca pe tine? șopti cu respirația tăiată.

— Nu. Eu m-am ținut destul de tare. Dar nu sînt profet și n-am putut să prevăd că în viața mea va interveni o forță atît de... Acum însă e totuna. Cu fiecare clipă mă supui și mă înfrîngi. De ce mă înfrîngi? o întrebă el. De ce?

— O, Doamne, se întristă ea. Nici prin gînd nu-mi trece să înfrîng pe cineva. N-am luptat pentru așa ceva.

— Oare într-adevăr nu-ți dai seama cîtă putere ai în tine? N-o să-ți dai niciodată seama cum ești? A luptat pentru tine eul tău. Nu știu cum să numesc asta. Le ești superioară lor prin spirit, inimă, prin tot, deși ești aproape un copil, în timp ce ele sînt hîrșite de viață. Tu ești cea mai strălucită dovadă că experiența nu face doi bani.

— Lasă comparațiile. Nu le lua, șopti ea, stingherită, ceea ce le aparține. Ce-o fi să se-ntîmple cu noi o să se-ntîmple. Iar eu n-am de loc strălucitele calități pe care mi le atribui.

— Ce-o să se-ntîmple cu noi o să se-ntîmple! se întunecă el. Numai că eu nu știu ce-o să se-ntîmple, Agnis! Am învins o stavilă, dar... tu știi că eu nu-s de capul meu. În orice clipă pot fi chemat. Și atunci?

— Am să rămîn cu tine cît timp ai să vrei tu... Cît timp ai să poți... Ei? îl întrebă ea, ferindu-se cu gingășie de ploaia de sărutări. Asta să fie luptă împotriva nebuniei dragostei? Anihilarea pornirilor necugetate?

— Ești o pușlama! Știi, se înveseli el deodată, mi-e o foame de nu te văd.

— Și mie. Hai să mergem undeva. Deși... am putea să ne facem și aici cîte un ceai... Dau o fugă pînă jos. E alături o băcănioară. La ora asta trebuie să fie închisă, dar o să intru pe din dos, prin locuința negustorului. Pîine am, am să cumpăr brînză și mai ce? Sardele? Fructe?

— Ei, asta-i bună! Lasă că mă duc eu. Știu și eu unde-i băcănioara. Pînă mă-ntorc pune de ceai. Zău, Agnis! se bucură el. Frumoasă-i viața!

— Bine, bine! Du-te! Dar, Jan... Marcyś, vezi, nu întîrzia, se corectă ea, simțind că o trec fiorii.

După ce Marcin ieși, rămase o clipă locului, întrebîndu-se dacă să-i vorbească de Janusz. Mirată că lucrul ăsta nu i se părea de loc un imperativ categoric, ci mai degrabă o ispitea ca un joc, clătină din cap.

— Nu, azi în nici un caz, hotărî ea. Azi nu.

26

Se simțeau bine împreună și Agnieszka spera că-și va afla, în sfîrșit, liniștea pentru a se așterne pe carte, atîta timp neglijată. Fu cuprinsă de remușcări, gîndindu-se la cheltuiala părinților. Acum își petrecea diminețile asistînd la cursuri și citind în biblioteca Universității. Dar cu toate străduințile ei n-avea spor. Așa cum nu știi cînd te cuprinde somnul, nici ea nu știa cînd în mintea ei, care urmărea cu atenție cursul, răsărea dintr-o dată amintirea sărutărilor din ajun, a vorbelor schimbate între ei, a gesturilor și a privirilor, atîtea și atîtea dovezi aproape insesizabile ale iubirii dezlănțuite. Așa că, într-o bună zi, cînd se simțeau mai mult ca niciodată că-și aparțin unul altuia, iar despărțirea nu li se mai părea o primejdie pentru dragostea lor, Agnieszka hotărî să nu mai aștepte sfîrșitul anului școlar, ci să-și ia cu ea cărțile și cursurile necesare și să plece acasă, la țară. În Lausanne ar fi încercat zadarnic să-și pregătească examenele. Poate va izbuti să le pregătească pentru toamnă, izolîndu-se la țară. În schimb, plecînd mai devreme, se gîndea să se întoarcă mai devreme din vacanță.

— Cred că și tu vrei să te pui cu învățătura la punct, zise ea timid. N-ai dat încă nici un examen.

Marcin primi vestea plecării liniștit, căci se obișnuise cu despărțirile. Dar cînd îi vorbi de examene, îl apucă furia.

— Am dat eu alte examene mai grele în viața mea. Bineînțeles, asta pentru voi n-are nici o importanță. Pentru voi e mai de preț o diplomă de hîrtie decît încercările vieții.

Agnieszka nu zise nimic, dar se rușină în sinea ei, gîndindu-se cît este de plafonată.

— Eu nu fac parte din rîndul acelora care gîndesc așa, încercă ea să se apere. Cred însă că fiecare din noi trebuie să facă față tuturor îndatoririlor și că nimeni nu-i îndreptățit...

— A face față tuturor îndatoririlor înseamnă să nu faci nimic, o întrerupse el. De altfel, n-ar fi rău să te gîndești și la tine — cînd spui asta, adăugă cu subînțeles.

— Ai dreptate, recunoscu ea, după o clipă de gîndire. Dar deocamdată să ne străduim să facem față îndatoririlor celor mai urgente.

— Cînd pleci ? întrebă Marcin, dar Agnieszka nu-i răspunse imediat. Începuse să-i cunoască firea schimbătoare și simți în glasul lui un soi de interes care o neliniști oarecum. Căci așa cum el putea iubi cîteva persoane dintr-o dată, și ea avea impresia că iubește cîțiva Marcini cu totul deosebiți unul de altul. Unul din ei îi răspundea cu aceeași dragoste, era duios și atît de vesel în viața de toate zilele, încît traiul cu el ar fi fost un șir neîntrerupt de bucurii. Al doilea părea să fie îndrăgostit de ea, punîndu-i mereu la îndoială dragostea, cercetînd-o mereu, înspăimîntat că afecțiunea ei ar putea să dispară. Și în sfîrșit, altul aspru, necruțător. Nu știa niciodată care din ei îi va răsări în față. Se scula în fiecare dimineață, neștiind ce-o să se-ntîmple cu ei doi, fericită de cîte ori constata că o noapte de despărțire le sporise dragostea, le aprinsese și mai mult dorul. Surprizele care surveneau nu făceau decît să crească prețul acestor dificile relații, așa că, pînă la urmă, Agnieszka își spunea, resemnată : „N-am ce face. Asta e !“

După ultima lor discuție în legătură cu examenele, hotărîră să se ducă în prima duminică la Les Avants să vadă poienile cu narcise. Marcin urma să vină s-o ia la nouă dimineața. Ea se sculase de la șapte, căci, pînă la plecare, se gîndise să scrie părinților și să le dea de știre că cel mai tîrziu într-o săptămînă va fi acasă. Sfîrși de scris, lipi plicul, dar aștepta încă mult, pentru că Marcin, ca întotdeauna, întîrzia. Se făcu nouă, apoi zece și el tot nu mai venea. Timpul începu să zboare cu iuțeala unui bolid : nici n-apuca bine să se stingă bătaia sfertului de oră în turnul cetății și imediat se auzea următoarea. La unsprezece, Agnieszka dădu semne de nerăbdare, iar la unsprezece jumătate părăsi orice speranță, neputincioasă în fața scurgerii nemiloase a timpului. Își aminti că Marcin se arătase mîhnit cu o zi înainte. Bănui deci că i se întîmplase ceva. Își puse pălăria, rupse o foaie din caiet și scrise cu litere mari, scălămbăiate :

„Te rog, așteaptă-mă. Mă întorc imediat."

Căută un loc pe masă, să pună biletelul la vedere, apoi, dînd la o parte cărțile și caietele, îl așeză drept în mijloc. Prinse un colț al biletului sub vaza cu trandafiri trimiși de italianul din Siena. Cînd să iasă, cercetă din ușă dacă biletul e vizibil de departe și ieși, uitînd să ia scrisoarea pentru acasă.

Abia păși, gata parcă să facă pe loc calea-ntoarsă, dar cînd ajunse pe *Route de Morges*, unde locuia Marcin, o luă aproape la goană, împinsă de neliniște.

Ciocăni. Glasul atît de cunoscut răspunse *„entrez"* — și Agnieszka își mai veni în fire, deși spaima n-o părăsise încă. Va să zică, în timp ce ea își pierdea mințile, așteptîndu-l, el era aici ; nu i se întîmplase nimic și nici măcar nu-i ieșise întru întîmpinare. Cînd îl privi însă, își uită supărarea. Marcin sta întins pe canapeaua roșie, atît de schimbat și de copleșit, încît nu schiță măcar un gest cînd ea intră în odaie.

Agnieszka îl prinse de umăr și-l scuturâ.

— Marcyś ! Ce ai ?

El îi luă mîna și-și apăsă gura pe ea, atingînd-o cu vîrful rece al nasului.

— Ce-i cu tine, ai înghețat? Marcyś, spune ceva. Ești bolnav?

— Da... Mi-a fost cam rău, se căzni el să se dezmeticească. Dar acum mi-a trecut. Nu te supăra. Acum e bine, șopti rugător, trăgînd de danteluța gulerului ei.

— Trebuia să vii la nouă. Trebuia să mergem la Les Avants, îi aminti ea cu blîndețe. Ai avut vreun necaz?

— Da... adică, nu. E așa de tîrziu? Încercă să se scoale de pe canapea, dar căzu imediat la loc. Oh, iartă-mă! Vezi și tu ce fel de om ți-ai ales.

Agnieszka se duse la fereastră și ridică jaluzelele.

— E o zi atît de frumoasă! De ce ești abătut? Ori poate n-ar trebui să te-ntreb?

— Mă simt sleit, nu știu cum. Marcin deveni deodată vorbăreț. Vezi tu, poate toate astea mi se-ntîmplă pentru că am neglijat munca, m-am ținut departe de activitatea noastră. M-am ocupat de lucruri obișnuite, normale pentru un om obișnuit. Numai că eu n-am voie. În munca aceasta crîncenă, ilegală, poți să te menții și să reziști numai printr-un neîntrerupt efort. Cine încrucișează mîinile la piept, fie și numai pentru o clipă, e pierdut. Întocmai ca la muncă fizică. Atîta timp cît lucrezi, ești în forță. Cum te oprești din lucru, mușchii nu mai răspund la apel și simți o durere surdă în tot trupul. Așa am făcut eu. Și-au mai făcut-o și alții dintre noi. Ni s-a părut că putem sta o vreme deoparte, că putem trăi liniștiți ca niște oameni liberi. Ni s-a părut că avem și noi dreptul de a ne îndeplini îndatoririle față de noi înșine. Căci, de bună seamă, există și asemenea îndatoriri...

Agnieszka se gîndea tulburată: „Ce i-o fi venit tocmai azi să-și facă procese de conștiință?" Avea impresia că Marcin complică inutil lucrurile, care și așa erau destul de complicate.

— V-ați îndepărtat de activitate pentru că ea s-a îndepărtat de voi. S-a îndepărtat de viață. Revoluția a

fost înfrîntă. Așa că pentru o vreme trebuie să vă mai ocupați și de altceva. N-are rost să te apuce, din cauza asta, deznădejdea. Ai să vezi! La nevoie, vei intra iarăși în rîndurile combatanților, vei fi la fel de tare ca și înainte, la fel de capabil de orice efort.

— Crezi? Ție ți-e ușor să vorbești pentru că habar n-ai ce înseamnă o asemenea viață. Gîndește-te numai că timp de trei ani mă sculam dimineața, fără să știu unde o să dorm noaptea, sau dacă am să dorm, hăituit, nemîncat! Trei ani m-au fugărit jandarmii și spionii ca pe o fiară. Apoi temnița... Și sentimentul acela îngrozitor că atrag totodată în vîltoare oameni nevinovați, care nu mai au putința de a ieși de acolo, decît cel mult cu oasele frînte. Înainte nu-mi dam seama cît de îngrozitoare este viața asta, vedeam numai ce-i înălțător în ea. Acum însă, cînd am gustat din altă viață, sufăr la gîndul că trebuie să mă întorc în iadul acela. Dintre toate ăsta-i lucrul cel mai îngrozitor. Căci întoarcerea este inevitabilă. De aceea e mai bine să distrug de pe acum tot ce mă reține și mă împiedică să-mi urmez viața care mi-a fost sortită.

Pe Agnieszka o sperie mai mult starea în care se afla Marcin decît cuvintele lui amenințătoare. Rosti, încruntîndu-și sprîncenele:

— Dacă este așa cum spui, atunci asta e o dovadă...

— O dovadă?... îi luă el, nerăbdător, vorba din gură.

— ...că nu ai fire de adevărat revoluționar, sfîrși ea timid. Atunci cînd cineva îndeplinește ceea ce-i dictează firea lui, se grăbi ea să adauge, văzîndu-l gata s-o întrerupă iar, și înclinațiile înnăscute, sînt sigură că nu se zbuciumă ca tine. Nu-i e ușor, firește, dar, de pildă plugarul, cînd ară pămîntul, nu zice nimic că-l dor oasele de atîta trudă, nici că-i nevoit să-și pună nevasta și copiii nevîrstnici la muncă. Știe că așa trebuie să fie, că n-are încotro, și gata. Se odihnește puțin, îmbucă ceva și iar se pleacă peste coarnele plugului. Și încă ceva... un revoluționar, în adevăratul înțeles al cuvîntului, nu mai are timp să se vadă nici pe sine, nici să-i vadă pe ceilalți

oameni. Cred că nu vede decît faptele, evenimentele în neîntreruptă desfășurare. Tu însă vezi mereu oamenii, suferi pentru fiecare. Și ești fericit cînd poți să-i vii cuiva în ajutor. Pentru tine oamenii sînt mai importanți decît evenimentele.

Tăcu speriată că-și îngăduia să spună asemenea lucruri unui om care stătuse în închisoare.

— Nu se știe, reluă el, mai înviorat, firul discuției, dacă oamenii sînt pentru mine mai importanți decît evenimentele. Și, la urma urmei, nu oamenii sînt cei care dau naștere evenimentelor ? Dar, lăsînd asta la o parte, ce importanță are firea mea ? Important este nu firea omului, ci în ce măsură izbutește s-o stăpînească și să se înhame la ceea ce-i cere momentul. Uneori, poți face asta în concordanță cu firea ta, alteori în ciuda ei. Înțelegi ? întrebă el aproape amenințător. Și nu mă mai pune la încercare, nu-ți face iluzii că n-am fire de revoluționar.

Agnieszka se întristă.

— Nu ți-am spus-o ca un repros, șopti ea. Așa mi se pare mie, și atîta tot. Asta nu schimbă cu nimic situația. Pesemne c-așa vrea soarta ca uneori omul să-și facă datoria în viață, fără să țină seama de înclinațiile sale. Acum știu asta. Și, la urma urmei, natura ta ar putea să aibă mai multe fețe. Nici un om, fie el cum o fi, nu poate fi rigid categorisit și pus într-un anume sertar, ca un obiect oarecare. Darmite tu, atît de plin de contradicții...

— În cazul acesta nici naturii tale nu i-ar strica o față în plus, o întrerupse Marcin cu amărăciune. Dar tu n-ai să fii niciodată revoluționară...

— De unde știi ? îl contrazise ea. Poate c-o să fiu cîndva. Dar probabil nu așa cum crezi tu... Ți-am mai spus doar că mie îmi place mai mult să fac bine decît să distrug ce e rău, deși știu...

— Faci binele numai atunci cînd înțelegi și te supui imperativului epocii tale. Pentru noi, polonezii, acest imperativ înseamnă astăzi revoluție sau răscoală, încleștare, război, într-un cuvînt : luptă.

— Nici o epocă, nu se lăsa Agnieszka, nu poartă un singur imperativ pentru toți oamenii. Sînt mai multe imperative și mai multe direcții de acțiune și modalități de luptă...

Marcin o întrerupse, nerăbdător.

— În cazul acesta n-o să ne înțelegem niciodată și mai bine să ne despărțim de pe acum decît să ne otrăvim viața unul altuia. Ascultă, nu sta acolo, nu pot să te văd stînd așa, țipă el, cînd ea se așeză pe pervazul ferestrei deschise. Alergă la ea, o smuci de mîini și, mai liniștit, continuă : ...pentru că eu n-am să-mi părăsesc drumul pe care-am pornit, iar tu nu poți să vii cu mine, ba, după cum văd, n-ai să mă însoțești nici cu gîndul. Poate că tu, urmîndu-ți drumul tău, ai să descoperi un lucru mai de seamă decît mine, ai să faci ceva mai folositor pentru oameni. Da, sînt sigur de asta. De aceea nici nu încerc să te trag după mine. Îmi pare însă nespus de rău, căci credeam... vocea i se frînse brusc.

— Îți pare rău, șopti ea, dar vorbești ca și cum ai vrea să mă desparți pentru totdeauna de tine. S-ar putea însă ca acum să fie prea tîrziu să mai încerci asta, Marcyś... Eu... am să merg cu tine... cu voi... Și dacă va veni o vreme cînd chiar și cei... cei mai puțini capabili vor fi folositori la ceva... am să fiu acolo unde vei fi tu, atîta timp cît voi fi sigură că slujești o cauză dreaptă... Nu, se contrazise ea, am să fiu alături de tine chiar și dac-ar fi să mergi și împotriva convingerilor mele... Da, chiar dac-ai să faci ceva rău... atunci cu atît mai mult, căci...

— Căci ?... întrebă el blînd. Iar te-ai așezat pe pervazul ăla afurisit ! Dă-te jos ! Mi-e groază să te văd stînd acolo. Hai, dă-te jos !

— ...căci... nu știu... nu pot altfel, încheie ea cu buzele lipite de buzele lui.

Cînd fură unul lîngă altul, toată discuția căzu baltă.

— Cum scapără părul tău în soare, zise Marcin, fermecat, legănînd-o în brațe. Să-ți privesc numai părul... cîtă fericire ! Ți-aduci aminte ce-ai spus ? Nici tu nu mai știi ce-i cu tine ! Ziceai c-ai să fii cu mine mereu, chiar

dacă... Şi uite : tocmai acum vrei să pleci ! rosti el, deznădăjduit. Nu, tu n-ai să pleci de lîngă mine. Agnis, comoara mea ! N-ai să pleci ! Nu plecăm nici unul, nicăieri. Rămînem aici. Ne încuiem aici... Şi pe urmă, fie ce-o fi !

Răsuci cheia în uşă, dar în aceeaşi clipă o întoarse la loc. Se lăsă greu pe scaunul sprijinit de perete şi scaunul se clinti din loc.

— Fii atent ! Scaunul ăla-i beteag.

Marcin se mută pe canapea. Agnieszka îi privi faţa zbuciumată, chinuită şi, cu toate că o mîhnea întorsătura lucrurilor, încercă să-i vină în întîmpinare.

— Ei, lasă. Nu-i nimic. E foarte bine, zîmbi ea. Ştii, dragul meu, n-ar fi rău să mergem totuşi la Les Avants. N-am fost niciodată acolo. Să mîncăm ceva. Ceva mai bun decît porcăriile de la Sztok. Ar fi tare plăcut.

Marcin oftă, dădu din cap, şi Agnieszka, privindu-l, simţi că destinderea nu a venit încă.

Plecară însă, şi peste puţin se treziră urcînd cu trenuleţul de munte. Mereu alt şir de munţi le răsărea în faţa ochilor, iar la picioare se întindea tot mai largă privelişte a ţinutului acoperit de valurile de piatră suprapuse şi învăluit, la orizont, de ceaţa albăstrie a depărtării. Se opriră pe o culme verde, ca o insulă singuratică în mijlocul lumii albastre de vis care-i înconjura. Narcisele se trecuseră. Pe locurile unde nu dăduseră iama turiştii, se mai vedeau doar petalele uscate, transparente. Marcin şi Agnieszka luară masa de prînz la han şi băură vin de Chianti. După prînz, se aşezară pe iarbă, undeva mai departe, şi rămaseră acolo multă vreme, mînă-n mînă, petrecînd cu ochii stolurile de nori care-şi schimbau necontenit contururile strălucitoare.

Marcin zise pe neaşteptate :

— O, cît e de bine... Şi adăugă imediat : Să nu-mi mai spui niciodată ce mi-ai spus cînd eram la mine. Că m-ai urma orice-aş face. Tu n-ai voie să te lepezi de tine însăţi pentru nimeni din lumea asta...

— Cred... răspunse ea somnoros, mușcînd un fir de iarbă, că n-aș înceta niciodată să fiu eu însămi. Nici chiar atunci.

— Și eu cred la fel, se-nflăcără el. Da! Să renunți la tine pentru alții, asta înseamnă să te găsești pe tine, cel adevărat. Tu ai să izbutești s-o faci... Să mergi cu cel pe care-l iubești pînă în adîncul iadului, al nenorocirii, al păcatului...

— Vorbe mari! oftă ea, amuzată. Cred că nu sîntem totdeauna capabili să ne descurcăm cu lucruri mult mai ușoare.

— Nu, pentru că, vezi tu, eu sînt rău, dar mai sînt și alții la mijloc. E adevărat ce spuneai mai înainte. Dac-aș vedea numai evenimentele, totul ar fi mai simplu. Dar vezi că trebuie să ai grijă ca celorlalți oameni să le fie mai bine decît ție. Ție, de pildă, trebuie să-ți fie mai bine decît mie.

Ea întoarse spre el o privire întrebătoare și-și sprijini capul în mîini.

— Eh, Marcyś. Simt că iarăși începi să mă învîrtești pe degete ca țiganul soarele, încercă ea să glumească. Marcin închise ochii, ferindu-se parcă de zîmbetul fermecător care înflori pe buzele Agnieszkăi.

— Însă cu mine nu poate să-ți fie mai bine, continuă el. Îți repet: nici o siguranță, nici un punct de sprijin, nici un ajutor.

— Și îți închipui că asta aștept eu de la tine: siguranță, punct de sprijin, ajutor?

— Nu... adică, știu și eu! Dar tu ești încă un copil. Da, un copil. Și ești plină de îndrăzneală tocmai pentru că nu cunoști vicleniile și capcanele vieții. Eu le cunosc. De aia trebuie să-mi repet și să-ți repet mereu adevărul amar. Căci în afară de tot ce-ai aflat despre mine, eu și din punct de vedere financiar... adică sub raportul situației materiale, sînt...

— Marcyś!

— Da, da. Trebuie să mă gîndesc și la asta! Tata aproape că nu mai vrea să știe de mine. Îmi trimite cîte

ceva din an în Paşti, probabil din milă pentru mama care îmi plînge soarta. Dar nu mă pot bizui pe un ajutor mai ca lumea de acasă. Mai cîştig cîte ceva cu ce public în presa noastră. Tocmai bine pentru locuinţă, taxe şcolare şi masa la Sztok. Pe urmă, cum ţi-am mai spus, tovarăşii mă pot chema în fiecare clipă în ţară... deci ce să vorbim de cămin... copii... Vezi şi tu că în condiţiile astea n-o să avem niciodată nici casă, nici destulă pîine să ne săturăm amîndoi.

Agnieszka îl privi chiorîş, cînd cu un ochi, cînd cu altul.

— Ce rost are să discutăm asemenea lucruri ? spuse ea, în sfîrşit. N-am nevoie de pîinea nimănui, căci îmi voi cîştiga singură pîinea...

— Mie mi-e teamă să nu fiu nevoit să mănînc din pîinea ta, mormăi el, posomorît.

— Oh, Marcyś, ce-o mai fi şi cu drama asta ? O să mănînci tu din pîinea mea sau eu dintr-a ta, cum s-o nimeri. Se poate să ai asemenea prejudecăţi ?

Tăcură amîndoi. Nu se auzea decît pufăitul trenişorului de munte, venind de departe, şi foşnetul moale al ierbii înalte sub adierea vîntului.

Marcin întinse prin iarbă mîna spre Agnieszka.

— Te-ai supărat ?

Ea îi răspunse în şoaptă.

— Cu toate că pare ciudat şi totul e împotrivă... totuşi... numai tu eşti casa, masa, siguranţa, ajutorul, punctul meu de sprijin. Orice-ai spune tu, chiar dac-aş merge cu tine prin ploaie... prin vijelie, prin nămeţi, tot nu te-aş lăsa singur, căci ăsta-i drumul meu, pe ăsta mi l-am ales.

Marcin se ridică pe iarbă în capul oaselor şi-şi acoperi faţa cu mîinile.

— O, Doamne !.... Să auzi asemenea minunăţii... Să înnebuneşti de fericire, nu alta, şi să porţi în suflet ceea ce trebuie să-ţi spun...

Agnieszka se ridică, simţind că păleşte.

— Marcin... ce s-a întîmplat ?

Fără vrere, se strînseră unul lîngă altul, ca întotdeauna în fața primejdiei.

— Nimic... Nu te teme, o rugă Marcin, sărutînd-o. Tremuri toată. Ce bestie sînt că te înfricoșez în halul ăsta! Liniștește-te, scumpa mea. Liniștește-te... Îți spun... Îți spun totul...

— Am presimțit... bănuiam de azi-dimineață că-mi ascunzi ceva, oftă ea, desprinzîndu-se din brațele lui.

— Nu. Nu ți-am ascuns nimic. Vream să-ți spun mai tîrziu... să mai amîn. ...Da, din egoism vreau să mai amîn. Așa-i omul: se ferește cît poate... Dar să nu ne pierdem cumpătul. Își trase sufletul și continuă: Iată ce s-a întîmplat... Scrisoarea pe care o trimisesem în țară... celeilalte, mi-a sosit înapoi. Nimic grav Scrisesem la Cracovia. Dar se vede că Diana nu mai este acolo. Cu siguranță că a plecat în Regat și firește, ca întotdeauna în asemenea cazuri, fără adresă.

„Diana, se gîndi Agnieszka. Ce nume frumos! Așa o fi chemînd-o sau e un pseudonim?"

Dar își recăpătă imediat prezența de spirit.

— Și întîmplarea asta te-a schimbat atît de mult? întrebă ea.

— Sentimentele mele nu s-au schimbat. Dar, oricum... Înțelegi, aveam senzația că povestea asta se încheiase, se terminase. Și acum văd că nimic nu vrea să se încheie pentru mine. Poate că gîndesc așa numai pentru că totodată... Căci asta nu-i totul. Mai e ceva. În viață se petrec adesea asemenea coincidențe... simbolice... Căci totodată am primit o scrisoare de la Paris...

— Și? întrebă Agnieszka, încleștîndu-și dinții. Simțea că nu-și poate stăpîni tremurul obrazului și asta o irita nespus.

— O scrisoare tristă, jalnică, desperată... Mă roagă să ne vedem...

— Aha, spuse cu năduf. Va să zică de asta pregătiseși puzderia de argumente economice, ideologice și sociale... Ai procedat cum nu se poate mai bine. Numai că toate astea-s inutile...

— Agnis !

— ...inutile, ridică ea vocea. Păcat de atîta strădanie. Era destul să-mi fi spus ce mi-ai spus acum. Și era mult mai simplu. Dar ție îți repugnă asemenea procedee simpliste. Spune-mi, de ce a fost nevoie să-mi joci comedia aia de dragoste, la tine acasă ? Ca să-mi pară și mai rău, să m-apuce deznădejdea, sau de ce ?

— Cît ești de crudă și de nedreaptă ! Comedie zici ? Nu vezi că vorbești prostii ! Mi-am pregătit argumente ? Fii sigură că nu le-am pregătit în favoarea Parisului. Și, poți să mă crezi sau nu, dar ziua de azi... Aș fi preferat să zac mort pe undeva pe străzile Lodz-ului sau ale Varșoviei...

— Iar începi ! Of, tare nu pot să sufăr vorbele astea mari !

— Chiar așa, mai bine alternativa asta decît să fiu silit să renunț la tine. Și totuși sînt silit să te rog... să te rog să mă lași singur pe drumul ăsta pustiu, unde nu poți afla nici fărîmă de bucurie, nimic din ceea ce poate face omul fericit.

— Nu cumva duce la Paris drumul ăsta pustiu ? întrebă ea, în timp ce inima i se frîngea de milă, vrînd să-i strige : „Dacă-i așa, du-te ! N-o lăsa să sufere !"

— Nu, nu-i vorba de Paris. Nu mă năpăstui așa, fetița mea. Ascultă pînă la capăt. Nu mă duc la Paris — deși... poate ar trebui. Mi-e frică să nu i se-ntîmple ceva. Sau poate... exagerez pentru că mă simt cu conștiința încărcată. Mi se pare că ea este mai chibzuită decît cred eu. Păcat că nu m-ai lăsat atunci să-i scriu. Acum, după scrisoarea asta, mi-ar veni mai greu. Dar am să-i scriu, totuși. Am să încerc să-i explic. Acum, vezi tu (Marcin respiră adînc, privind-o pe Agnieszka drept în ochi), ieri m-am lămurit pe deplin... ba, azi-dimineață... după ce-am primit scrisorile astea, mi-am dat seama că n-o să pot ieși din încurcăturile astea atîta vreme cît vreau să aleg între ele. Nu știu. Poate că dragostea, dacă a existat cîndva, nu se termină niciodată de tot. Numai dacă moare cineva, abia atunci, cel puțin în sens biologic, se termină totul.

Dar a relua mereu toată încurcătura asta... deși tu... deși amîndoi am admite și asta... Nu, fetițo! Păcat de tine să te zbuciumi atît... iar eu n-am dreptul... să consacru atîta timp, atîta loc... Nu! Dacă treburile astea nu vor să se termine pentru mine, am să mă termin eu pentru ele. Și poți fi liniștită. N-am fost cu nimeni — și n-am să fiu cu nimeni. Vreau să trăiesc singur.

„N-am fost cu nimeni? Ce-nseamnă asta?“ Agnieszka tremura toată. Cum să-i spună că vestea asta îi spulberase și restul de liniște?

Rămaseră o clipă tăcuți în adierea vîntului de seară, care venea dinspre munți. Agnieszka se uită în jur. Lumea era minunată și viața plină de farmec parcă dinadins: ca să te doară mai rău loviturile viclene ale soartei. Iată că ieșea, în sfîrșit, la iveală ce se ascunsese de la început sub vorbele neînțelese, tristețea și prevestirile lui Marcin.

— Nu știu, auzi ea, cum o să fie... Nu știu dacă am să pot rezista... Dar, oricum, vreau să fac încercarea asta. Dragostea mă absoarbe prea mult, nu pot îngădui să se dezlănțuie în mine forțele acelea nesăbuite, care... Eu nu-mi aparțin. Aparțin cauzei — fără nici o reținere, declară el aspru. Sună tragic, nu? adăugă el, observînd uluirea zugrăvită pe fața ei. Poate. N-am ce face! Pentru tine mă tem cel mai puțin, adăugă el. Tu ești mai bună, mai presus de noi, ești tare, ai să te descurci.

— Cînd e vorba să rămîn cu tine sînt un copil plăpînd, dar cînd e vorba să mă descurc singură... Tăcu, deslușind parcă o umbră de perfidie în vorbele lui Marcin.

— Tu n-ai să fii niciodată singură, pentru că ești în armonie cu lumea, cu viața.

Agnieszka citi pe fața lui expresia unei dureri atît de sincere, încît i se strînse inima.

— Vreau să te rog ceva, zise ea repede. Vreau să te rog să-ți scoți din minte că sînt mai bună decît tine. Sînt mai rea.

Și, îndemnată nici ea nu știa bine de ce : de supărare, de nădejdea de a obține ceva, sau poate de dorința de a-i ușura, fie și brutal, despărțirea, îi povesti ce se petrecuse între ea și Janusz. Ascultîndu-i povestea, la început Marcin scrîșni din dinți, dar, simțind cît de greu îi vine ei să-i facă asemenea mărturisiri, își uită necazul. Îi luă mîna și o ținu într-a lui tot timpul cît ea vorbi, în dorința de a-i da curaj, așa cum faci cu cineva apropiat și drag atunci cînd e nevoit să suporte o grea intervenție chirurgicală.

Cînd, la puțin timp după aceea, coborau tăcuți spre gară, Agnieszka se gîndea, uimită, că pe cîtă vreme de Janusz o despărțeau pînă și sărutările, de Marcin o legau și o apropiau chiar cele mai amare neînțelegeri.

Se lăsa înserarea. Deasupra lacului, pitulat în scorbura munților, ultimele raze ale amurgului incendiaseră, dincolo, în Franța, șirul negru, teșit, al masivului Jura. Fîșiile de nori care pluteau spre asfințit își pierduseră strălucirea, deveniseră cenușii. În partea opusă, Alpii Bernezi, Dent du Midi și Rochers de Naye, mai păstrau încă albastrul de azur curat al cușmelor de zăpadă care scăpărau pe piscuri, și ți se părea că ziua își da sfîrșitul acolo, la răsărit, înecîndu-se într-o mare de lumină.

„Ce bine, se gîndi Agnieszka, că am uitat scrisoarea pentru acasă."

— Mîine, zise ea tare, telegrafiez acasă și poimîine plec.

— Trebuie ? De ce graba asta ? se întristă el, gata parcă să renunțe la hotărîrile-i necruțătoare.

— Așa vreau. Dacă trebuie să se sfîrșească, să se sfîrșească odată, șopti ea, întorcînd capul ca să-și ascundă lacrimile.

Pe culmile Alpilor pîlpîiau luminile roșcate ale apusului.

Agnieszka plecă acasă impresionată de grija cu care o înconjurase Marcin. Îi ajutase să-și împacheteze lucrurile, notase orele de legătură ale trenurilor pe tot

parcursul, îi reținu un loc în compartiment, îi cumpără fructe, ciocolată și trandafiri, găsi chiar și un pahar în care să-i pună florile pe măsuța de lîngă fereastră. Nimic nu-i scăpă și punea în toate atîta pricepere și dragoste, că pînă la urmă izbuti s-o întristeze și s-o contrarieze iar. Doar se despărțeau pentru că el era, chipurile, un om incapabil să ducă o viață obișnuită, comună ! Și iată că în ultimele zile îi apărea în ipostaza omului anume făcut să îndulcească și să înlesnească viața altuia, îngrijindu-se de fiecare amănunt. Simțea că, trebăluind împreună în vederea călătoriei, se apropie unul de altul într-un fel mai intim, ca atunci cînd dragostea, cuprinzînd întreaga existență, amestecă laolaltă faptele cele mai înălțătoare cu cele mai mărunte nevoi ale vieții. Cu toate astea se despărțeau și poate n-aveau să se mai întîlnească. Privind picăturile de apă, care se scurgeau de pe trandafiri din cauza zdruncinăturii vagonului, Agnieszka se gîndea mirată că acum cîteva zile încă tremura dacă el întîrzia la-ntîlnire, temîndu-se să nu i se fi întîmplat ceva, și iată că acum n-au să mai știe unul de altul săptămîni, luni, poate chiar ani. Marcin avea de gînd să părăsească Lausanne, să plece în Anglia. Iar ea ? Nici ea singură nu știa încă ce va face. În toamnă, trebuia neapărat să se-ntoarcă să-și dea examenele, dar i se părea imposibil să mai trăiască în locurile astea, unde totul și toate îi vor aminti clipele fericirii pierdute.

După ce trecu frontiera elvețiană încercă să doarmă. Dar, deși trenul oprea destul de rar, totuși în fiecare gară urca ori cobora cineva. Lumina supărătoare a gărilor, duruitul cărucioarelor de bagaje pe peron, pocnetul ușilor de la compartimente, cînd se deschideau și se-nchideau, discuțiile, goana hamalilor, o trezeau mereu din ațipeală. Abia pe la miezul nopții se liniști : larma și mișcarea din tren încremeni, nu se auzea decît zdrăngănitul goanei lui. Dar Agnieszka nu mai izbuti să adoarmă, căci gîndurile i se îmbulzeau în minte, se învălmășeau, se amestecau și toate se învîrteau în jurul lui Marcin. Își aminti frînturi din discuția lor la Les Avants și cele

dinainte, își făcea mustrări că nu-l ajutase îndeajuns fie și la organizarea acțiunilor în vederea obținerii independenței. Poate în ciuda tuturor neînțelegerilor lucrul ăsta i-ar fi unit, pe acest plan ar fi trebuit să se mai întîlnească și în viitor și atunci... Părăsi însă repede ideea asta, mirîndu-se că nici în condițiile date munca politică nu o atrăgea.

„E de neînțeles, se gîndi, căci întotdeauna m-am adaptat cu destulă ușurință la mediul înconjurător. Vezi însă că școala, casa, universitatea, existau prin ele însile... făceau parte din viață, pe cîtă vreme partidele erau niște organisme create nu știu cum artificial."

Deodată își aminti de entuziasmul care o cuprinsese spre sfîrșitul adunării în care se dezbătuse problema independenței. Ori poate că fusese și el artificial, că nu făcea parte din viața ei... din ființa ei... Dar independența și nedreptatea socială? „Atunci de ce mă împotrivesc acestor grupări, deși sînt de partea lor? Doar vreau să fac față tuturor problemelor pe care mi le pune viața. Deci, totuși, mă tem că o să mă pierd luptînd pentru o cauză mare? Nu, nu! Cred însă că munca asta necesită o răspundere mai mare decît munca depusă în fiecare zi și mai cred că aceia care se apucă s-o facă nu se prea gîndesc la asta. Ori poate că își dau seama și poate numai eu mă tem de răspundere? Dar, cine știe, dacă lucrurile pe care sîntem destinați să le facem în viață nu sînt stabilite apriori și indicate de o minte superioară? Și probabil că atunci cînd mă voi apuca de ceea ce mi-a fost predestinat, n-o să-mi mai fie teamă nici de risc, și nici de răspundere, oricît de mari vor fi ele. Dar nu s-ar putea oare să n-aud această poruncă superioară, sau să n-o recunosc și deci să nu răspund la chemare? Ba am s-o aud și am s-o recunosc, își spuse ea și se liniști, dar pentru scurt timp, căci o cuprinseră iarăși îndoielile. Și dacă asta nu-i decît o scuză pentru a-mi ascunde lenevia și lașitatea? Nu mă las oare condusă de orgoliu? Nu mi-e teamă oare că în mulțimea combatanților am să mă tîrăsc pe ultimul loc, în timp ce luptînd pe cont propriu...

rezolvînd problemele ce mi se pun nemijlocit... Dar care sînt aceste probleme ? O, Doamne, dacă exiști, luminează-mă, ajută-mă !" se rugă ea. Apoi din nou : „Marcin zice că astăzi nu poți sluji Poloniei, societății, decît făcînd muncă politică, luptînd, complotînd"...

Și pe nesimțite începu să discute cu el în minte :

„Așa crezi tu ? Eu am impresia că nimeni nu poate să se sustragă problemelor obștești. E imposibil să fii asocial. Absurd ! Întotdeauna servești sau dăunezi societății, însă asta nu depinde de activitatea politică, ci de tine, de omul care ești. Unii slujesc societății, alții-i dăunează. Crezi oare că eu sînt din rîndul celor care i-ar putea dăuna ? Ai să vezi că așa cum sînt, plină de defecte, voi face mai mult decît cei care simt nevoia să se sprijine pe lozinci răsunătoare, se mîndri ea Chiar tu ai spus atunci, la adunare, că faptele mari, de interes general, pornesc de la faptele mici, de amănunt"... Însă numaidecît își zise, desperată : „Degeaba ! N-am să fac niciodată nimic ! Nu sînt bună de nimic !"

Și cum discuta de una singură, o prezență nedorită îi tulbură gîndurile. Chipul domnișoarei Woynarowska îi răsări aievea în fața ochilor, așa cum o văzuse cu patru ani în urmă, cînd venise în vizită la Serbinów. Și tot ce spusese Marcin, căznindu-se să justifice despărțirea lor definitivă, i se păru, deodată, neîntemeiat. Cum adică ? Domnișoara aceea în costum elegant de călărie avea vreo legătură cu activitatea lui politică ? Și cu toate astea, judecînd bine, din pricina ei, din pricina scrisorilor ei, se despărțiseră. Teama că ea ar putea face un act necugetat mișcase într-atît inima schimbătoare a lui Marcin, încît îl împinsese să ia hotărîrea „de a se dedica fără rezerve cauzei". Un val de gelozie îi inundă ființa, dar trecu repede. Nu, Marcin rostise adevărul. Căci nu domnișoara Woynarowska era cauza despărțirii lor, ci vremurile tragice prin care treceau. Dar ce importanță avea lucrul ăsta ? Oricare-ar fi instrumentul cu care lovești, sîngele curge la fel din rană. Începu să-și blesteme soarta vitregă și neîndurătoare, dar mînia i se stinse curînd,

alungată de alte sîcîitoare întrebări. Se întreba dacă nu cumva revoluția și lupta plină de sacrificii și de renunțări în slujba unei cauze nu era tot o lovitură a soartei nemiloase. Și totuși își da tulbure seama că nu din pricina asta fuseseră nevoiți să-și plece capul în fața sentinței fatale. Căci ei evitaseră sentința aceasta, se abătuseră din calea ei, nu luaseră în piept greutățile care erau mai presus de puterile și cutezanța lor, deși Marcin tocmai în numele acestei cutezanțe...

Cam pe la două noaptea Agnisia se simți istovită. Adormi și visă ceva înspăimîntător, un vis urît, de care nu-și mai aminti cînd deschise ochii. Deși nu și-l mai amintea, coșmarul fusese atît de sumbru, încît se simți sleită de puteri. I se părea că pentru ea viața nu mai are nici un sens.

„Am să mor fără tine, băiete!“ rosti ea tare, și cucoana cu ochi rotunzi, ca de pasăre de pradă, care ședea în fața ei, o privi uimită.

Dar așa ni se-ntîmplă în tinerețe : renunțăm la viață după fiecare supărare și sîntem convinși că numai nouă ni se poate întîmpla o asemenea nenorocire. Întorcînd capul, Agnieszka zări bobocii de trandafir care înfloriseră peste noapte, și zîmbi. Nuu ! Marcin cel care-i pusese-n pahar trandafirii și care-n clipa despărțirii avea o figură atît de îndurerată, omul ăsta atît de duios și atît de scump, era oare în stare s-o părăsească, pentru totdeauna ? Imposibil ! Ar fi fost un nonsens. Tristețea începu să se retragă în cotloanele ascunse ale sufletului. Și ultimele zile petrecute împreună i se păreau acum un somn adînc, greu, din care se vor trezi neapărat la realitatea radioasă.

Se ridică vioaie, își destinse trupul, apoi scoase din geanta de voiaj sticluța cu apă de colonie, prosopul, săpunul, un pieptene și se duse la toaletă. Cînd se privi în oglindă, se întunecă din nou. „Nu... ce nerozie ! Cine-ar putea iubi o asemenea femeie ?“ oftă ea. Însă în timp ce-și pieptăna părul lung care pocnea, traversat

de pieptene, se-nveseli iar, zicîndu-și : „Și cu toate astea... de ce nu ?“

Fără veste își aminti de Janusz. Era atît de frumos și totuși nu era fericit și o căutase tocmai pe ea, așa cum era, plină de cusururi, și o plăcuse. Știe ea bine cît de mult o plăcuse.

Se înapoie în compartiment, încă sub această impresie. Ciudat ! Acum, cînd căpătase nu se știe cum încrederea că Marcin se va întoarce la ea, tocmai acum își dădu seama c-ar fi în stare să nu se mai gîndească la el. Janusz... pe unde-o fi ? Poate o să-l vadă la Kaliniec ? Și dacă va înnoda iar firul rupt ? „Dragostea, dacă a existat cîndva, nu se termină niciodată de tot.“ Parcă așa spunea Marcyś ! Dar ce-a fost între ea și Janusz se poate numi dragoste ? Da... și nu... Pe urmă, peste un an, doi, se va întîlni... cu cine ? Cu Marcin, desigur ! Și el, cînd va afla, va striga iar, ca atunci pe Pont Chauderon : „Nu se poate ! Nu-i adevărat ! Ce glumă crudă !“ iar ea îi va răspunde : „Ba e adevărat, dragul meu. Ai întins prea mult coarda. Acum e prea tîrziu. Sînt soția lui Janusz“, își făcea ea fel de fel de gînduri.

Ieși pe coridor și se opri la fereastră, privind priveliștea din goana trenului. Cerul, copleșit de azur, de nori și de lumină se învolbura parcă peste fîșia îngustă de cîmpie. În curînd însă cîmpia începu să se onduleze, să se îndoaie, șesul neted începu să urce spre cer, săltîndu-se pe umerii solizi ai dealurilor. Apoi dealurile deveniră culmi și ecoul muntelui resfiră țăcănitul trenului, încît ți se părea că de-a lungul văilor treceau deodată mai multe trenuri. Apoi, cînd trenul traversă o pădure adîncă, vuietul risipit se împlini iar, adunîndu-se parcă, prinzînd putere.

— Ce minunăție ! Și cîtă variație ! își spunea Agnieszka.

Frumusețea nespusă a peisajului o cuceri și-i însenină sufletul. Nu mai avea nevoie de nimic. Marcin putea să nu se mai întoarcă la ea, Janusz putea să dispară. Priveliștea singură trezea în toată ființa ei atîta fericire, îi

dădea atîta viaţă, dorinţa de a trăi orice fel de viaţă, dar a trăi, a trăi, cu orice preţ !

Dar poate că şi altceva decît priveliştea ? Pentru că, iată, de la o vreme nu mai privea pe geam, şi totuşi bucuria care se iscase în ea, în loc să scadă, spori. În compartiment urcaseră alţi călători, nişte părinţi cu fetiţele lor, mici domnişoare delicate şi binecrescute, mlădiţe de burghezi din Bremen. Agnieszka se recomandă, intră în vorbă cu ele şi, pînă la urmă, aproape că se împrieteniră. Constată, cu acest prilej, că nu se schimbase, că mai avea în ea destulă putere pentru a se dărui altora. Împărţea zîmbete şi răspundea la întrebările lor firesc, din toată inima. Îi trecu prin minte că în pieptul ei bat o sută de inimi. „Luaţi-le pe toate ! Nu-i nimic ! Cresc altele !“

La prînz, luă masa la vagonul restaurant, în compania familiei din Bremen. Ce ferestruici frumoase, ce măsuţe vesele, priviţi, cît confort, cîte lucruri plăcute şi cîţi oameni cumsecade sînt pe lumea asta !

După prînz, socoti că ar trebui să pună capăt veseliei şi petrecerii. Ar fi vrut să reia gîndurile care o torturaseră, dar nu mai izbuti : tinereţea ei sănătoasă le alungase. De ce se simţea atît de bucuroasă ? Din ce pricină ? Nu-şi da seama.

„Tristeţea noastră e reală şi bucuriile închipuite“, se gîndea Agnieszka, silindu-se să pună capăt acestei bune dispoziţii care nu se potrivea de loc cu starea ei sufletească. „Dar dacă bucuriile noastre sînt închipuite, de ce au atunci puterea să izgonească tristeţea ?“ se tot chinuia să afle, zadarnic, un răspuns.

Da, într-adevăr, ea se bucura de orice în viaţă. Observaseră asta şi cei de-acasă. Şi bucuria asta, care venea din senin, fără o pricină anumită, sau poate în ciuda tuturor pricinilor, era o bucurie adevărată, şi nu dragostea pentru Marcin sau orice altceva, ci ea însăşi era singura realitate, faţă de care tot ce există bun sau rău în lumea asta apărea ca un vis trecător. Era atît de atotputernică, încît nimic nu putea s-o înfrîngă, nici măcar

grozava încercare prin care trecuse. Dar, la urma urmei, ce însemna bucuria asta ?...

Odată ajunsă la Berlin, trebuia să ia trenul care mergea din Friedrichstrasse Bahnhof, trecînd prin Żegań și Leszno, pînă la Kaliniec. Agnieszka așteptă trenul vreo două ore. Se întunecase. Stătea în sala spațioasă, de la subsol, a restaurantului gării, bînd cafea dintr-o ceașcă butucănoasă, a cărei grosime dădea impresia că lichidul dinăuntru e foarte subțire. Avea în față geamul, care pornea chiar din tavan și se întindea pe toată lățimea fațadei pînă deasupra trotuarului. Cînd zgomotul gării se liniștea o clipă, de dincolo de peretele întunecat se auzea zgomotul pașilor. Pe deasupra restaurantului treceau mereu trenuri, țăcănind din roți.

Agnieszka își dădea silința să înțeleagă că e o biată fată părăsită de iubitul ei, și că tot ceea ce vedea în jur aparținea nemților, adică dușmanului care asuprea o bună parte din țara ei.

„N-am voie să uit asta nici măcar o clipă !“ se mustra ea, însă nu se putea lepăda de senzația că tot ce se petrecea în juru-i făcea parte din propria ei viață. „Oh, ce bine ar fi să trăiești așa în toate, fără să-ți consacri însă viața așa cum înțelege Marcin, ci altfel cumva, dar așa ca să pui umărul la orice muncă, să participi la orice sărbătoare, să nu-ți fie nimeni străin, să oferi totul tuturor și să nu-ți dăruiești nimănui inima pentru vecie. Să fii un personaj anonim în mulțimea oamenilor, dar să rămîi totuși tu însuți, și trecerea ta prin lume să lase o urmă unică, irepetabilă...“

Gîndurile acestea îi răsăreau în minte și se mistuiau îndată, ca un pisc de munte îndepărtat ce se arată o clipă în zare, pentru a dispărea la prima cotitură sau întortochere a drumului. Pînă la urmă, o duseră iar la Marcin, deși într-un chip neașteptat. „Vezi, îi spunea ea, răsfățîndu-se, că și eu am ajuns aici, deși pe altă cale. Vezi cît sînt de individualistă !“ Ar fi dorit să-i împărtășească cît mai repede gîndurile sale. Să soarbă și el din izvorul acesta de bucurie. Să afle că s-a regăsit, că poate fi liniș-

tit în ce-o privește. Îl compătimea din suflet. Se necăjea, fără-ndoială, săracul, se frămînta așa cum numai el e în stare s-o facă. De altfel, pe măsură ce trecea timpul, fericirea ei scădea, parcă-i lipsea ceva, și el nu aflase încă nimic de existența ei. Ce dacă se despărțiseră ? Oricine are dreptul să ofere din bucuria lui oricui vrea.

Se duse la bufet și începu să învîrtească morișca pe care erau prinse ilustratele. Alese o vedere cu o gravură din Weimar. Weimar... Goethe... Umplu locul destinat corespondenței, marginea albă din jurul gravurii, după care mai cumpără o ilustrată, și încă una. „Iubitul meu, încheie ea, sfîrșind de scris a patra ilustrată, cred că am fi în adevăr pierduți dacă am pierde capacitatea de a ne cuceri seninătatea sufletească de care eu dau acum dovadă. Sînt sigură că nici tu n-ai pierdut-o. Și atîta timp cît ea va exista, orice am mai avea de suferit, tu la un capăt al lumii, eu la celălalt, vom fi în stare să biruim greutățile vieții. Ai să vezi..."

Înainte de a pune vederile în cutia poștală le mai privi o dată, resfirîndu-le. Apoi le lăsă să cadă și auzi cum se lovesc de fundul cutiei. „Cred că au să-l găsească încă la Lausanne. Au să-l găsească !" se gîndi ea.

Cînd urcă în trenul care urma s-o ducă spre patrie și se așeză în compartiment, adormi numaidecît cu sentimentul că trăise nu o înfrîngere în dragoste, ci un triumf.

Abia cînd își zări mama pe peronul gării din Kaliniec, izbucni în lacrimi.

Redactor responsabil : NINA GRIGORESCU
Tehnoredactor : AURICA IONESCU

Dat la cules 19.04.1966. Bun de tipar 21.07.1966. Apărut 1966. Tiraj 10.135 ex. broşate. Hîrtie Ediţie B satinată de 63 g/m². Format 540×840/16. Coli ed. 35,46. Coli tipar 42. A. nr. 19.359. C.Z. pentru bibliotecile mari 884. C.Z. pentru bibliotecile mici 884—31=R.

Tiparul executat sub comanda nr. 60.263 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piaţa Scînteii nr. 1, Bucureşti — Republica Socialistă România

Vol. I-II-III-IV lei 42

EDITURA PENTRU LITERATURĂ
UNIVERSALĂ